Temel Kültür Dizisi

Prof. Dr. Kasım Şulul

Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî (a.s.)

ensar

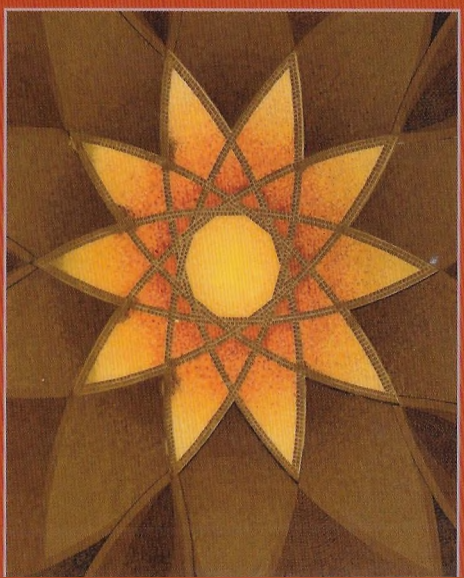

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN : 978-605-9991-20-9
Sertifika No: 17576

Kitabın Adı
Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî (a.s.)

Yazarı
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Kapak & İç Tasarım
Halil Yılmaz

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Cihangir Mh. Güvercin Cd. Baha İş Merkezi
Haramidere - Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 17 00
Sertifika No: 12027

1. Basım
Eylül 2014 / 2.000 adet basılmıştır.

İletişim
Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Oruçreis Mahallesi Giyimkent 12. Sokak No: 40/42 Esenler/ İstanbul
Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

Ana Hatlarıyla
SİYER-İ NEBÎ (a.s.)

Prof. Dr. Kasım ŞULUL

İstanbul 2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 28
ÖNSÖZ 29

GİRİŞ

SİYER ARAŞTIRMALARINDA USÛLE DAİR BAZI TESBİTLER / 33

Konu, Amaç ve Yöntem 33
Siyerin Önemi 33
Hz. Peygamber (a.s.) Devri 34
Siyer Bir İlimdir ve Her İlim Kendi Kaynaklarından Öğrenilir ... 36
Siyer-Megâzî Kaynaklarının Tesbiti Meselesi 37
Hz. Peygamber'in (a.s.) Peygamberlik Öncesi Hayatıyla İlgili Bilgiler 40
Hz. Peygamber (a.s.) Devri Rivâyetleri ve Dini İlimler 42
Siyer Bilgisinin Değerlendirilmesi veya Fıkhu's-Sîre 43
Sahabe: Hz. Peygamber'in (a.s.) Arkadaşları ve Talebeleri 44
Siyer-Sahabe Tabakâtı İlişkisi 48
Kadim Kaynak, Müteahhir Kaynak Meselesi 50
Siyer Kaynaklarının Tasnifi 50
Siyer ve Kronoloji 53
Siyer ve Coğrafya 56

Siyer Okumalarında Ve Araştırmalarında Farkına Varılmadan Yapılan Bir Hata....57
Bazı Temel Ve Yardımcı Siyer Kaynakları ve Kısa Tanıtımları....59
Siyerin Bazı Temel Istılahları:....64
1. Siyer....64
2. Megâzî....67
3. Haber:....68
4. Câhiliye....70

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DEVRİ: MEKKE DÖNEMİ / 73

Arabistan....76
Harita: Arabistan ve Tarihi İpek Yolu Güzergâhları....76
Harita: Câhiliye Devrinde Arabistan'da Bazı Ticaret Merkezleri.77
Foto: Semûd Kavminin Yaşadığı Şehirlerden Bazı Kalıntılar....79
Mekke....80
Foto: 1197'de Yapılmış Bir Çizime Göre Mekke....81
Kroki: Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Mekke....83
Harita: Mekke Haremi'nin Sınırları....84
Hz. Peygamber'in (a.s.) İslâm Öncesi Mekke İdare Sistemine Karşı Tutumu....91
Kureyş....92
Harita: Câhiliye Devrinde Arabistan'da Dinler....95

MEKKE DÖNEMİ: PEYGAMBERLİK ÖNCESİ 97

1. Hz. Muhammed'in (a.s.) Babası Abdullah'ın Doğumu 97
   Hz. Muhammed'in (a.s.) Soyu 97
   Abdülmuttalib b. Hişâm 98
   Abdullah b. Abdilmuttalib 99
2. Abdullah b. Abdilmuttalib ile Âmine bint Vehb'in Evlenmesi 101
3. Abdullah b. Abdilmuttalib'in Vefatı 101
4. Fil Vakası 103
   Harita: Ebrehe Ordusunun Güzergâhı 106
5. Hz. Muhammed'in (a.s.) Doğumu (Mevlid-i Nebevî) 106
   Foto: Sâsânî Kisralarının Medâin'indeki Sarayından Bazı Kalıntılar 108
6. Hz. Muhammed'in (a.s.) Sütanneye Verilmesi 109
   Sütanne Halîme-i Sa'diyye 111
   Şakk-ı Sadr Mucizesi 111
7. Hz. Ebû Bekir'in Doğumu 112
8. Âmine Hatun'un Vefatı 112
9. Hz. Osman'ın Doğumu 113
10. Hz. Muhammed'in (a.s.) Gözlerinin Rahatsızlanması 113
11. Abdülmuttalib'in Vefatı 113
    Ebû Tâlib'in Hz. Muhammed'i (a.s.) Himayesine Alması 114
12. Hz. Muhammed'in (a.s.) Ebû Tâlib ile Suriye Seyahati 115
    Busrâ 115
    Harita: Mekke-Busrâ Güzergâhı 115
    Rahip Bahîrâ 116

Hz. Muhammed'in (a.s.) Bahîrâ ile Görüşmesi 116
Foto: Busrâ'da Rahip Bahira Manastırı'nın Kalıntıları 117
13. Hz. Ömer'in Doğumu 117
14. Sâsânî hükümdarı Hürmüz'ün (579-589) Ölümü ve Yerine Oğlu Perviz'in (589-628) Geçmesi 117
15. Ficâr Savaşı 117
Hz. Peygamber'in (a.s.) Ficâr Savaşları'na Fiilen Katılıp Katılmadığı Meselesi 124
16. Hilfü'l-Fudûl Cemiyeti 125
Hz. Muhammed (a.s.) 20 yaşında iken Zilkade ayında. 125
17. Hz. Muhammed'e (a.s.) "el-Emîn" Denilmesi 128
18. Hz. Muhammed'in (a.s.) Ticarî Suriye Seyahati 130
Foto: Busrâ'da Hz. Peygamber'in (a.s.) Devesinin Çöktüğü Yere Yapılan Câmi 133
19. Hz. Muhammed'in (a.s.) Hz. Hatîce ile Evlenmesi 133
Hz. Peygamber'in (a.s.) Çocukları 136
Hz. Peygamber'in (a.s.) Himayesinde Yetişen Çocuklar 137
Hz. Peygamber'in (a.s.) Çok Evliliği 138
Hz. Peygamber'in (a.s.) Geçim Vasıtaları 139
20. Son Peygamberin Müjdecisi: Kus b. Sâide 152
21. Hz. Ali'nin (r.a.) Doğumu 154
22. Kâbe'nin Yeniden İnşası ve Hacerülesved Anlaşmazlığı 155
Kâbe 155
Foto:Kâbe ve Çevresi 159
Kâbe'nin Yeniden İnşası ve Hacerülesved Anlaşmazlığı 159

23. Hz. Fâtıma'nın Doğumu 164
24. Peygamberliği Müjdeleyen Sadık Rüyalar 164

MEKKE DÖNEMİ: PEYGAMBERLİK SONRASI 165

İmân 166
Peygamberlik 166
Peygamberlerin özellikleri 170
Peygamberlerin Görevleri 171
Peygamberliğin alâmet ve delilleri: 172
Peygamberler ve vahiy 182
Vahiy 183
Resûl ve nebî 185
İnzâl 187
Bi'set 189
25. Hz. Muhammed'in (a.s.) Peygamberliğinin Başlaması (bi'set) ve Kur'ân'ın Nüzûlü 189
Geçmiş Peygamberlerin Hz. Muhammed'in (a.s.) Peygamberliğini Müjdelemesi 190
İnziva 195
İlk Nâzil Olan Kur'ân Âyetleri 201
26. İslâm'a Gizli ve Açık Davetin Safhaları 209
27. Hz. Ali'nin (r.a.) Müslüman Olması 212
28. Hz. Osman'ın (r.a.) Müslüman Olması 213
29. Dârülerkam'da Davet 213
30. Hz. Hamza'nın Müslüman Olması 213
32. Hz. Âişe'nin (r.anha) Doğumu 214

33. Habeşistan'a Hicret 215
Harita: Habeşistan'a Hicretin Güzergâhı 218
Harita: M.S. 300-600'lerde Habeşistan Aksum Krallığı ve 219
Harita: O Dönemin Bazı Ticaret Yolları 219
Foto: Habeşistan Aksum Krallığı'nın Başkenti Aksum'dan Bir Görünüm 219
34. Hz. Ömer'in Müslüman Olması 226
35. Boykot 226
36. Son Buâs Savaşı 227
Hicretten 5 yıl önce. 227
Evs ve Hazrec Kabileleri 227
Buâs Savaşları 229
37. er-Rûm Sûresi ve Bizans-Sâsânî Savaşı 230
Harita: Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Arabistan ve Çevresinde Siyasi Durum 232
38. Ayın İkiye Yarılması Mucizesi 233
39. Boykotun Son Bulması 233
40. Hz. Hatîce'nin Vefatı 233
Foto: Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Yaptırılan Hz. Hatîce'nin (r. anha) Kabri 234
41. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Sevde (r.anha) ile Evlenmesi 234
42. Ebû Tâlib'in Vefatı 235
43. Tâif Seferi 236
Tâif 236
Tâif Seferi 238
Harita: Resûlullah'ın (a.s.), Tâif Seferi güzergâhı 242

Cinlerin Kur'ân-ı Kerîm'i Dinlemeleri 242
44. İsrâ-Mirâç Mucizesi 245
Miraç'ta Hz. Peygamber'e (a.s.) Bahşedilen Hediyeler 252
Kur'ân-ı Kerîm'deki On İki Emir:....254
İsrâ Sûresi....254
İsrâ Mucizesine Mekkeli Müşriklerin Tepkileri....256
Mescid-i Aksâ/Beytülmakdis 258
Kroki: Kudüs'te Harem-i Şerif, Mescid-i Aksâ ve
Kubbetü's-Sahre....264
Gusül ve Abdest....264
Beş Vakit Namaz 267
45. I. Akabe Biati 268
Biat....268
Akabe Mevkii....270
I. Akabe Biati 271
46. II. Akabe Biati 274
Cuma Günlerinde Toplu İbadet Yapılması....276
Cuma Namazının Farz Kılınması 278
48. Ebû Seleme'nin Medine'ye Hicreti....279
49. III. Akabe Biati 279
On İki Nakîbin Seçilmesi....280
50. Medine'ye Hicret Emri 281
51. Berâ' b. Ma'rûr'un Vefatı 282

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DEVRİ: MEDİNE DÖNEMİ / 283

HİCRÎ 1. YIL 286

1. Resûlullah'ın (a.s.) Medine'ye Hicreti 286

Hicret 286

Hicret Hâdisesi 289

Resûlullah'ın (a.s.) Şemâili 297

Harita: Hz. Peygamber'in (a.s.) Mekke'den Medine'ye Hicret Güzergâhı 299

Sürâka b. Mâlik 300

Harita: Yesrib (Medine) ve Hicret Güzergâhı 301

Resûlullah'ın Kıldırdığı İlk Cuma Namazı 302

Ensâr 303

Hicretin İlk Yıllarında Yesrib (Medine) 304

Medine Kelimesi 305

Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye Hicretinin Anlamı 306

2. Hz. Ali'nin Hicreti ve Kubâ'ya Varışı 308

3. Kubâ Mescidi'nin İnşası 308

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Hicretten Önce Mekke'de Tesis Edilen Mescitler 308

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Medine'de İnşa Edilen Câmi ve Mescitler 309

Harita: Cüvâsâ ve Yeniden İnşasından Önce ve Sonra Cüvâsâ Mescidi 312

Cami ve Toplum Hayatı 314
Eğitim-öğretim ve cami 314
Devlet müessesesi olarak cami 314
Kamu yönetiminde cami 315
Adalet hizmetlerinde cami 316
Askerî amaçlar ve cami 316
4. Cüheyne Heyeti 317
5. Mukimin Namazına İki Rekât Eklenmesi 318
6. Medine Vesikası'nın Tanzimi 318
Medine'nin Sınırlarının Tesbiti 319
7. Muâhât 320
Mekke Muâhâtı 320
Medine Muâhâtı 320
Kroki: Mescid-i Nebevî'yi Genişletme Çalışmalarının Seyri325
10. Pazaryerinin Tesbiti 327
11. Savaş İzni 328
12. Hz. Hamza'nın Sîfülbahr ('İs) Seriyyesi 339
Cihâd Terimi 332
İslâm ve Savaş 336
Savaş ve Ahlâk 338
Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Yürütülen Askerî Faaliyetlerin Gayeleri 342
Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Bayrak ve Sancaklar 344
13. Ubeyde b. Hâris'in Râbiğ Seriyyesi 344
14. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Harrâr Seriyyesi 344
15. Ezan 344

HİCRÎ 2. YIL 347
16. Aşura Orucu 347
17. Ebvâ (Veddân) Gazvesi 348
18. Buvât Gazvesi 349
19. I. Bedir (Safevân) Gazvesi 350
20. Uşeyre Gazvesi 350
Emîrü'l-Müminîn 353
Haram Aylarda Savaş 353
Ganimetlerin İlk Defa Beşe Taksimi (Humus) 354
22. Kıblenin Değiştirilmesi 354
23. Yenbu' Gazvesi 363
24. Cüheyne Gazvesi 363
25. Ramazan Orucunun Farz Kılınması 363
Terâvih Namazı 370
26. Bedir Gazvesi 370
Harita: Mekke-Bedir-Medine Güzergâhı 372
Kroki: Bedir Gazvesi'nin Meydana Geldiği Alan 376
Mekkeli Müşriklerin Habeşistan'daki Muhâcirlerin İadesi İçin Elçi Göndermeleri 380
İlâhî Yardım 381
Mekkeli Müşrik Esirlerin Müslüman Çocuklara Okuyup Yazmayı Öğretmesi 382
Bedir Gazvesi ve Bazı Âyetler 383
Ganimetlerin Taksimi 384
27. Hz. Peygamber'in (a.s.) Kızı Rukıyye'nin Vefatı 385
Bedir zaferinin haberi Medine'ye geldiği sırada: 385

Bedir Gazvesi'nden üç gün sonra. 385
28. Umeyr b. Vehb'in Hz. Peygamber'e (a.s.) Suikast Girişimi 385
Bedir Gazvesi'nden sonra....385
29. Umeyr b. Adî'nin 'Asmâ' bint Mervân Seriyyesi....386
30. Fitre....386
Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Namazgâhlar....388
Hz. Peygamber'e Muhalif Güçler....390
Benî Kaynuka'nın Medine'den Sürülmesi....392
37. İlk Kurban Bayramı....395
38. es-Sevîk Gazvesi....397
HİCRÎ 3. YIL 399
40. Muhammed b. Mesleme'nin Ka'b b. Eşref Seriyyesi.... 400
41. Muhayyisa b. Mes'ûd el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî'nin İbn Süneyne Seriyyesi.... 400
42. Zûemer Gazvesi.... 400
43. Hz. Osman'ın Ümmü Külsûm ile Evlenmesi....401
44. Buhrân Gazvesi....401
45. Zeyd b. Hârise'nin Karede Seriyyesi 402
46. Osman b. Maz'ûn'un Vefatı....402
47. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Hafsa ile Evlenmesi.... 404
48. Resûlullah'ın Zeyneb bint Huzeyme ile Evlenmesi....405
49. Hz. Hasan'ın Doğumu....405
49/a. Diyet Miktarlarının Tesbiti....405
50. Uhud Gazvesi.... 406
Harita: Uhud Gazvesi'nin Meydana Geldiği Alan....410
51. Hamrâülesed Gazvesi....416
52. İslâm Çağında İlk Vakıf....418

HİCRÎ 4. YIL 419
53. Zeyd b. Sâbit'in İbrânîce ve Süryânîce Öğrenmesi 419
Zeyd b. Sâbit el-Hazrecî 419
Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Dil Öğrenimi 420
54. Ebû Seleme'nin Katan Seriyyesi.....421
55. Abdullah b. Üneys el-Cühenî'nin İbn Nübeyh Seriyyesi 421
56. Bi'rimaûne Vakası 421
57. Recî' Vakası (Mersed b. Ebî Mersed Seriyyesi).....424
Harita: Bi'rimaûne ve Recî' Olaylarının Yerleri 430
58. Benî Nadîr'in Medine'den Sürülmesi.....430
Fey.....436
59. İçkinin (Hamr) Haram Kılınması.....437
60. Resûlullah'ın Torunu Abdullah'ın Vefatı.....439
61. Ebû Seleme'nin Vefatı.....439
62. Hz. Hüseyin'in Doğumu.....439
63. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Ümmü Seleme ile Evlenmesi.....439
64. Bedrü'l-Mev'id Gazvesi..... 440
64/a. Yahudilerin Hz. Peygamber'e (a.s.) Zina Cezasını Sormaları.441

HİCRÎ 5. YIL 442
65. Medine'de Deprem 442
66. Zâtürrikâ' Gazvesi 442
Korku Namazı 443
67. Amr b. Ümeyye'nin Hubeyb'in Nâşını Kurtarma Seriyyesi 444
68. Dûmetülcendel Gazvesi 444
Dûmetülcendel.....444

Foto: Dûmetülcendel'de Hz. Ömer Döneminde Hicretin 17. Yılında Yaptırılan Hz. Ömer Camisi 445
Dûmetülcendel Gazvesi 445
69. Uyeyne b. Hısn İle Saldırmazlık Antlaşması 446
70. Amre bint Mes'ûd'un (r. anha) Vefatı 446
71. Ay Tutulması ve Husûf Namazı 446
72. Müzeyne Heyeti 447
73. Dımâm b. Sa'lebe'nin Medine'ye Gelmesi 447
74. Müreysî' (Benî Mustalık) Gazvesi 448
Müreysî' Gazvesi'inde Câhiliye/Irkçılık Çağrısı 449
İfk (iftira) Hâdisesi 452
Teyemmüm 457
75. At ve Deve Yarışları Düzenlenmesi 458
76. Resûlullah'ın (a.s.) Cüveyriye ile Evlenmesi 458
77. Medine'de Nüfus Sayımı 459
78. Hz. Peygamber'in (a.s.) Zeyneb bint Cahş ile Evlenmesi 460
Evlat Edinme (Tebennî) Adeti İle İlgili Âyetlerin İnmesi ... 467
79. Hendek Gazvesi 469
Harita: Hendek Gazvesi'nin Yapıldığı Yerler 475
Hendek Savaşı Sonrası Askerî Faaliyetlerin Anlamı 476
Mekke'nin İslâm'a Selametle Kazandırılması İçin Yapılan Bazı Faaliyetler 477
Âyetler ve Dinî Hükümler 479
80. Benî Kurayza Gazvesi 479
81. Abdullah b. Atîk'in Ebû Râfi' Seriyyesi 482

82. Hz. Peygamber'in (a.s.) Mekke Ahâlisine Karşılıksız Yardım Göndermesi 482

HİCRÎ 6. YIL 483

83. Muhammed b. Mesleme'nin Kuratâ Seriyyesi ve Sümâme b. Üsâl'in Esîr Alınması 483
84. Benî Lihyân Gazvesi 483
85. Ukkâşe b. Mihsan'ın Gamre Seriyyesi 484
86. Güneş Tutulması ve Küsuf Namazı 484
87. Ğâbe (Zûkared) Gazvesi 484
88. Muhammed b. Mesleme'nin Zülkıssa Seriyyesi 486
89. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın I. Zülkıssa Seriyyesi 486
90. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın II. Zülkıssa Seriyyesi 486
91. Zeyd b. Hârise'nin Cemûm Seriyyesi 486
92. Zeyd b. Hârise'nin Keşif Amaçlı 'Îs Seriyyesi 486
93. Zeyd b. Hârise'nin Tarif Seriyyesi 486
94. Hz. Ömer'in Cemîle bint Sâbit ile Evlenmesi 486
95. Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ Seriyyesi 486
96. Abdurrahmân b. Avf'ın Dûmetülcendel Seriyyesi 486
97. Zeyd b. Hârise'nin Medyen Seriyyesi 486
98. Hz. Ali'nin Fedek Seriyyesi 486
99. Medine'de Kuraklık Yaşanması 486
100. Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Kirfe Seriyyesi. 487
101. Abdullah b. Revâha'nın Keşif Amaçlı Hayber Seriyyesi 487
102. Abdullah b. Revâha'nın Üseyr b. Râzim Seriyyesi 487
103. Kürz b. Câbir'in Benî Ureyne Seriyyesi 487

104. Hz. Peygamber'in (a.s.) Annesinin Ebvâ'daki Kabrini Ziyareti 487
105. Hudeybiye Umresi 488
Hudeybiye 488
Hudeybiye Umresi 489
Harita: Hudeybiye Gazvesi'nin Güzergâhı 491
Rıdvân Biatı (Bey'atü'r-Rıdvân) 493
Hudeybiye Antlaşması 493
Hz. Peygamber'in Umreleri 497
Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî 497
106. Ebû Basîr, Ebû Cendel ve Arkadaşlarının 'Îs Baskınları 498

HİCRÎ 7. YIL 499
107. Krallara ve Kabile Reislerine İslâm'a Davet Mektupları Gönderilmesi 499
108. Hz. Peygamber'in Hz. Ümmü Habîbe ile Evlenmesi 509
109. Resûlullah'a (a.s.) Sihir Yapma Teşebbüsü 511
110. Benî Cüzâm Heyeti 511
111. Hayber'in Fethi 511
Harita: Hayber'in Fetih Güzergâhı 515
Kız Çocuklarının Mirası 516
Habeşistan'daki Son Muhâcir Grubunun Dönüşü 517
Benî Eş'ar Kabilesi ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî (v. 42) 517
Benî Devs Kabilesi 518
Tufeyl b. Amr el-Ezdî ed-Devsî (v. 12/633) 518
Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî 519

112. Zeyneb bint Hâris'in Resûlullah'a (a.s.) Suikast Girişimi 520
114. İran Sâsânî İmparatoru Hüsrev Perviz'in Öldürülmesi.....522
115. Resûlullah'ın Hz. Safiyye ile Evlenmesi 522
116. Vâdilkurâ'nın Fethi 523
117. Zeyd b. Hârise'nin Hismâ Seriyyesi 524
118. Süveybe Hanım'un Vefatı 524
119. Benî Huşeyn Heyeti 524
120. Hz. Ömer'in Turabe Seriyyesi 524
121. Hz. Ebû Bekir'in Necid Seriyyesi.....524
122. Beşîr b. Sa'd'ın Fedek (I. Mürre) Seriyyesi 524
123. Gâlib b. Abdillah el-Leysî'nin Meyfaa Seriyyesi 524
124. Beşîr b. Sa'd'ın Cinâb Seriyyesi.....524
125. Umretü'l-kazâ 524
Umretü'l-Kazâ Denilmesinin Nedeni 524
Umretü'l-Kazâ.....525
Maktulün Diyetinin "Kasâme" Usûlüne Göre Toplanması..527
126. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Meymûne ile Evlenmesi.....528
Hz. Meymûne'nin (r.a.) Kabri'nin 1901 Tarihli Fotoğrafı ve Şimdiki Durumu.....530
127. Ahrem b. Ebi'l-Avcâ'nın Benî Süleym'i İslâm'a Davet Seriyyesi 530

HİCRÎ 8. YIL 531
128. Mescid-i Nebevî'de Minber Yapılması 531
Kuru Hurma Direğinin Ağlaması Mucizesi.....531
129. Hz. Peygamber'in Kızı Zeyneb'in Vefatı 533

130. Resûlullah'ın Piyasaya Müdahale Ederek Narh Koymayı Reddetmesi 533
131. Benî Abdilkays Heyeti 534
132. Hâlid b. Velîd, Osman b. Talha ve Amr b. Âs'ın Medine'ye Hicreti 534
133. Gâlib b. Abdillah el-Leysî'nin Kedîd Seriyyesi 534
134. Gâlib b. Abdillah el-Leysî'nin Fedek (II. Mürre) Seriyyesi 534
135. Amr b. Ümeyye'nin Ebû Süfyân Seriyyesi 536
136. Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin Zâtüatlâh Seriyyesi 536
137. Şücâ' b. Vehb el-Esedî'nin es-Siy Seriyyesi 536
138. Mûte Savaşı 536
Mûte 536
Mûte Savaşı'nın Sebebi 536
Harita: Medine-Mûte Güzergâhı ve Mûte Şehitliği Külliyesi 537
Mûte Savaşı 538
139. Resûlullah'ın Huzâalılar'a bir Vesika Yazdırması 548
140. Amr b. Âs'ın Zâtüsselâsil Seriyyesi 548
141. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Habat Seriyyesi 548
142. Gâbe veya Hadira Seriyyesi 548
143. Habeş Necâşîsi Ashame'nin Vefatı ve Gıyabî Cenaze Namazı 548
Foto: Necâşî Ashame'nin Kabri 550
144. Hudeybiye Antlaşması'nın İhlali 550
145. İzâm Seriyyesi 552
146. Mekke'nin Fethi 552
Kroki: İslâm Ordusunun Mekke'ye Giriş Yolları 557
147. Hâlid b. Velîd'in Uzzâ Putunu Tahribi 568
148. Amr b. Âs'ın Süvâ' Putunu Tahribi 568

149. Menât Putunun Tahribi 570
150. Hişâm b. Âs'ın Yelemlem Seriyyesi 570
151. Hâlid b. Velîd'in Benî Cezîme'yi İslâm'a Davet Seriyyesi 570
152. Huneyn Gazvesi 571
Ebû Âmir el-Eş'arî'nin Evtâs Seriyyesi 575
153. Tufeyl b. Amr'ın Zülkeffeyn Putunu Tahribi 578
154. Tâif Kuşatması 578
155. Ci'râne Umresi ve Medine'ye Dönüş 580
156. Benî Bâhile Heyeti 583
157. Benî Sa'lebe Heyeti 583
158. Muhâcir b. Ebî Ümeyye'nin San'a Seriyyesi 583
159. Ziyâd b. Lebîd'in Hadramut Seriyyesi 583
161. Ebû Zeyd el-Ensârî ve Amr b. Âs'ın Umân Yöneticilerine Gönderilmeleri 586
162. Hz. Peygamber'in (a.s.) Oğlu İbrahim'in Doğumu 586

HİCRÎ 9. YIL 588
163. Heyetler Yılı (Senetü'l-Vüfûd) 588
164. Zekât Memurlarının Görevlendirilmesi 590
Zekât Memurlarının Görevlendirilmesi 593
165. Uyeyne b. Hısn'ın Benî Anber Seriyyesi 593
166. Benî Mustalık'a Zekât Memuru Gönderilmesi ve Haberlerin Araştırılmasına Dair el-Hucurât Sûresi'nin 6-7. Âyetlerinin İnmesi 595
167. Benî Esed b. Huzeyme Heyeti 596
168. Benî Uzre Heyeti 596
169. Kutbe b. Âmir'in Tebâle Seriyyesi 596

170. Tâifli Urve b. Mes'ûd es-Sekafî'nin Müslüman Olması.....596
171. Benî Belî Heyeti.....596
172. Benî Behrâ Heyeti.....596
173. Benî Kilâb Heyeti.....596
174. Benî Bekkâ Heyeti.....596
175. Benî Tucîb Heyeti.....597
176. Benî Hârise'ye İslâm'a Davet Mektubu Gönderilmesi ve Kuratâ Seriyyesi.....597
177. Alkame b. Mücezziz'in Kızıldeniz Seferi.....597
178. Hz. Ali'nin el-Füls Putunu Tahribi.....598
179. Ukkâşe b. Mihsan'ın Cinâb Seriyyesi.....598
180. Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Muâz b. Cebel'in Yemen'e Gönderilmesi.....598
181. Kinâne Heyeti.....599
182. Münzir b. Sâvâ'ya Elçi Gönderilmesi.....599
Bahreyn'in İslâm Hâkimiyetine Girmesi.....600
Bahreyn'in Arabistan'daki Konumu.....600
Bahreyn Antlaşması ve Cizye.....601
183. Tebûk Seferi.....602
Harita: Medine-Tebûk Güzergâhı.....608
184. Bizans İmparatoru'na İslâm'a Davet Mektubu Gönderilmesi 613
185. Bizans İmparatoru'nun Hz. Peygamber'in (a.s.) Ahlâk ve Şemâilini Öğrenmek İstemesi.....613
186. Alkame b. Mücezziz'in Filistin Seriyyesi.....613
187. Hâlid b. Velîd'in Dûmetülcendel Seriyyesi, Ükeydir b. Abdilmelik ile Antlaşma Yapılması, Ved Putunun Tahribi613
188. Cerba, Ezruh, Makna, Eyle ve Tebûk Heyetleri.....613

189. Münafıkların Hz. Peygamber'e Suikast Girişimi 613
190. Dırâr Mescidi'nin Tahribi 614
191. Tebûk Seferi'nden Dönen İslâm Ordusunun Medine'ye Girişi 615
192. Tâif Heyeti 615
Faizin (ribâ) Haram Kılınması 617
193. Himyer Meliklerinin İslâm'ı Kabulü 621
194. Benî Hemdân Heyeti 621
195. Benî Fezâre Heyeti 621
196. Benî Mürre Heyeti 621
197. Benî Dâr Heyeti 621
198. Ümmü Külsûm'ün Vefatı 621
199. Münafıkların Başı Abdullah b. Übey'in Ölümü 621
Abdulâh b. Übey'in Kötü Tutum ve Fiillerine Bazı Örnekler 622
200. Hz. Ebû Bekir'in Hac Emirliği/Başkanlığı ve Hz. Ali'nin et-Tevbe Sûresi'ni Tebliğ Etmesi 624
201. Haccın Farz Kılınması 626
202. Benî Hanîfe Heyeti 628
203. Necran Hıristiyanları Heyeti 628

HİCRÎ 10. YIL 631
204. Benî Rehâ Heyeti 631
205. Hz. Peygamber'in (a.s.) Oğlu İbrahim'in Vefatı ve Güneş Tutulması 631
206. Hâlid b. Velîd'in Benî Hâris Seriyyesi ve Benî Hâris Heyeti .. 633
Amr b. Hazm'ın Benî Hâris'e İslâm'ı Öğretmek ve Zekâtlarını Toplamak İçin Görevlendirilmesi 633

207. Tay Heyeti ve Adî b. Hâtim et-Tâî 636
208. Benî Zübeyd Heyeti ve Amr b. Ma'dîkerib 640
209. Kinde Heyeti 640
210. Benî Abs Heyeti 640
211. Havlân Heyeti 640
212. Hz. Ali'nin Yemen (Hemdân) Seriyyesi 641
212/a. Hz. Ali'nin Yemen (Mezhic) Seriyyesi 641
213. Benî Becîle Heyeti 641
214. Cerîr b. Abdillah'ın Zülhalesa Putunu Tahrip Etmesi 642
215. Üç Gassânî 642
216. Benî Gâmid Heyeti 642
217. Resûlullah'ın (a.s.) Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrâil'e Arza-i Âhiresi ve İtikafı 642
Resûlullah'ın (a.s.) Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrâil'e Arzı 642
218. Benî Selâmân Heyeti 645
219. Vedâ Haccı 645
220. Hz. Peygamber'in (a.s.) Gadîr-i Hum Hitâbesi ve Hz. Ali'nin Faziletini Bildirmesi 653
221. Sadif Heyeti 654
222. Benî Muhârib Heyeti 654
223. Esved el-Ansî, Müseylimetü'l-Kezzâb ve Tulayha b. Huveylid'in İsyanı 655

HİCRÎ 11. YIL 656
224. Neha' Heyeti 656
225. Resûlullah'ın (a.s.) Bakî' Mezarlığı'nda Dua Etmesi 656
226. Resûlullah'ın (a.s.) Uhud Şehitlerini Ziyareti 657

227. Üsâme b. Zeyd'in Suriye Seferi 657
228. Esved el-Ansî'nin Öldürülmesi 659
229. Hz. Peygamber'in (a.s.) Vefatı 659
Kroki: Mescid-i Nebevî'de Ravza-i Mutahhara ve 670
Kroki: İki Râşid Halifenin Kabirleri 670
Hz. Peygamber'in (a.s.) Kabrinin Medine'de Bulunmasının Hikmeti 670
Harita: Hz. Peygamber (a.s.) ve Ebû Bekir (r.a.) 671
Harita: Döneminde İslâm'ın Yayılışı 671
230. Hz. Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesi 671
Hilâfet 673
231. Ertelenen Suriye Seferi 676

İNDEKS 679

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

"Andolsun ki, Resûlullah'da, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en güzel bir örnek vardır."

(el-Ahzâb Sûresi, 33/21)

ما إن مدحتُ محمداً بمقالتي لكن مدحتُ مقالتي بمحمدِ

"Sözlerimle Muhammed'i övmüş olmadım Bilakis Muhammed'ten bahsetmekle sözlerime değer kazandırmış oldum."

Hz. Peygamber'in (a.s.) şâiri, sahabe:

Ebu'l-Velîd Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî (v. 60/680 [?])

KISALTMALAR

b. : Bin/ibn: Oğlu

bint : Kızı

bkz. : Bakınız

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Hz. : Hazreti

km : Kilometre

m : Metre

md. : Maddesi

M. Ö. : Milattan önce

(r.a.) : "Radiyallahu anh" (Allah ondan razı olsun): Erkek sahâbe için kullanılan bir dua cümlesi.

(r. anha) : "Radiyallahu anha" (Allah ondan razı olsun): Kadın sahâbe için kullanılan bir dua cümlesi.

s. : Sayfa

eş-Şâmile : el-Mektebetü'ş-Şâmile: Tefsîr, hadîs, siyer, tabakât, buldân ve benzeri otuz iki farklı alanda yüzlerce cilt kitaptan oluşan ve erişimi ücretsiz olan bir bilgisayar programıdır. Genelde tarayıcı (scanner) kullanılarak bilgisayar ortamına aktarıldığı için metinlerde hatalar oluşmuştur. Bu nedenle metinler mütalaa edilirken dikkatli olunmalıdır: Bkz. http://www.shamela.ws/

thk. : Tahkik

v. : Vefat tarihi

vd : ve devamı

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

Alemlere rahmet olarak Hz. Muhammed'i (a.s.) beşeriyete gönderen Yüce Allah'a hamd olsun.

Yüce Allah: "*Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin*" (el-Ahzâb Sûresi, 33/56) meâlindeki âyet-i kerîme, Resûl-i Ekrem Muhammed Mustafa Efendimiz'e (a.s.) rahmet duasında bulunmak, ona (a.s.) itaat etmeye söz vermek ve bunu hatırlamak anlamına gelen "salât ve selâm" getirilmesini emreder. Öyleyse biz de Yüce Allah'ın salât ve selâmı Peygamber Efendimiz'e olsun diyerek ve Yüce Allah'tan onun (a.s.) şefaatine nail olmayı dileyerek söze başlarız:

Tarihin gidişatını insanlığın iki dünya saâdeti lehine değiştiren, "*bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez*" (er-Ra'd Sûresi, 13/11) âyetini bize teblîğ eden, "*en güzel ahlak üzere olan*" (el-Kalem Sûresi, 68/4) ve "güzel ahlakları tamamlamak için gönderilen"[1] Peygamber Efendimize, ehl-i beytine ve bütün sahâbelerine salât ve selâm olsun.

İslâm anlayışına göre hak din, her an âlemde etkin olan ilahî iradenin, insanlık tarihinde bariz bir müdahelesi/tecellisi olan peygamberlik vasıtasıyla ortaya çıkar. Peygamberlik, Yüce Allah'ın dilediği kulunu seçmesiyle olur. İnsan iradesinin bunda etkisi yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm: Son peygamber Muhammed Mustafa Efendimize sevgi, saygı ve itaati: Yüce Allah'a itaatten hemen sonra zikreder, İslâm Dini'nin esası kılar (Âl-i İmrân Sûresi, 3/32,132; Nisâ Sûresi, 4/59,92),

1 (إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق) veya (إنما بعثت لأتمم صالح الأخلاق). Bkz. el-Beyhakî (384-458/994-1066), *es-Sünenu'l*-Kubrâ, X,191,192 (eş-Şâmile).

Yüce Allah'ın rızası ve sevgisini kazanmayı, ona (a.s.) sevgi, saygı ve itaat şartına bağlar (Âl-i İmrân 3/31), onun (a.s.) yüce ahlâk üzere olduğunu ifade eder (el-Kalem Sûresi, 68/4), âlemlere rahmet olarak gönderildiğini bildirir (el-Enbiyâ Sûresi, 21/107) ve Allah Resûlü'nün (a.s.) inananlar için en güzel örnek olduğunu emreder (el-Ahzâb Sûresi, 33/21).

Hz. Peygamber'in (a.s.) hayat hikâyesi ve tercüme-i hâli olan siyer, İslâm Dini'nin ikinci temel kaynağı olan *Sünnet*'in mühim bir kısmı, çerçevesi ve kronolojisidir.

"*Ana hatlarıyla Siyer-i Nebî (a.s.)*" başlığını taşıyan bu çalışma temel kaynaklara dayalı olarak hazırlanan "*İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi -tahlil ve tenkid-*" ve "*Son Peygamber Muhammed'in (a.s.) Hayatı*" başlıklı eserlerimizin muhtasarı; yani özeti mahiyetindedir. İhtisar yapılırken özellikle ilahiyat lisans düzeyindeki okuyucu dikkate alınmıştır. Bu nedenle, ilahiyat lisans öğrencileri için gerekli bilgilerin ön plana çıkarılmasına özen gösterilmiş, siyer'deki bazı olaylara sadece başlık olarak yer verilmiştir. Eserimizde âyet ve hadîslerin kaynakalrını kaydettik. Diğer bilgilerin detaylı dipnotlarını ve kaynaklarını ise eseri ağırlaştırmamak için kaydetmedik. Bunları merak edenler, isimleri verilen iki esere bakabilirler.

"*Ana hatlarıyla Siyer-i Nebî (a.s.)*" başlığını taşıyan bu eserde imkânlar ölçüsünde hep aslî kaynaklara bağlı kalınmıştır. Eser tamamen kronolojik esasa göre düzenlenmiştir. Siyere dair birçok mesele, ilgili yerlerde konu olarak ele alınmıştır. "Hz. Muhammed'in (a.s.) İslâm Öncesi Seyahatleri", "Hz. Peygamber'in (a.s.) Geçim Vasıtaları", "Peygamberlik", "Peygamberliğin Alâmet ve Delilleri", "Cihâd", "İslâm ve Savaş", "Savaş ve Ahlâk", "Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Yürütülen Askerî Faaliyetlerin Gayeleri", "Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Bayrak ve Sancaklar" ve "Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Câmi ve Mescitler" gibi konular bunlardan bazılarıdır.

Eserde, İslâm ilim dairesinde gelişen dil bilim ve yöntem bilim bakımından geçerli tesbit ve yorumlara yer verilmiş, başka türlü şeylere

itibar edilmemiştir.

Coğrafi konularda, İslâm coğrafya kaynakları dikkate alınarak – imkânlar ölçüsünde- yeterli bilgiler verilmiştir ve bu bilgiler 49 adet ölçekli harita ve görsel malzemeyle desteklenmiştir.

Eserin girişinde "siyerin yazılı kaynaklara dayalı bir ilim" olduğu hakikatine dikkat çekmek gayesiyle "Siyer Araştırmalarında Usûl" başlığı altında bir çok meseleya temas edilmiştir.

Gayret bizden, muvaffakıyet Yüce Allah'tandır.

[هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّي]: "*Bu, Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır*" (en-Neml Sûresi 27/40).

[وَمَا تَوْفِيقِي إِلاَّ بِاللَّهِ]: "*Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir*" (Hûd Sûresi 11/88).

Prof. Dr. Kasım ŞULUL

4 Zilkâde 1432/30 Ağustos 2014

Karaköprü - ŞANLIURFA

GİRİŞ

SİYER ARAŞTIRMALARINDA USÛLE DAİR BAZI TESBİTLER

Konu, Amaç ve Yöntem

Konumuz, Hz. Peygamber (a.s.) devri ile ilgili haberlerdir. Bu siyer çalışmasının temel amacı, Hz. Peygamber (a.s.) devrini; yani onun (a.s.) doğumundan vefatına kadar hayat hikâyesini ve İslâm'ın din ve toplum olarak doğuş dönemini ana hatlarıyla ele alan ve tahkik,[1] tetkik[2], taharri,[3] metin tarama ve mukayesesi, tahlil ve tasviri[4] esas alan bir siyer çalışması sunmaktır.

Siyerin Önemi

Siyer ve megâzî, Müslümanlar nezdinde büyük bir öneme sahiptir. Zira son peygamber Hz. Peygamber'in (a.s.) hayat hikâyesi ve tercüme-i hâli olan siyer, İslâm Dini'nin ikinci temel kaynağı olan *Sünnet*'in mühim bir kısmı, çerçevesi ve kronolojisidir.

---

1. "التحقيق إثبات المسألة بدليلها", bkz. el-Münâvî, *et-Tevkîf*, s.164 (eş-Şâmile).
2. "التدقيق إثبات المسألة بدليل دق طريقه لناظريه", bkz. el-Münâvî, *et-Tevkîf*, s. 167 (eş-Şâmile).
3. "التحري طلب أحرى الأمرين وأولاهما", bkz. Seyyid Şerîf el-Cürcânî (v. 816/1413), *Kitâbü't-Ta'rîfât*, baskı yeri ve tarihi kaydedilmemiş, s. 53.
4. (التصوير إقامة الصورة وهي تمام البادىء التي يقع عليها حسن الناظر لظهورها), bkz. el-Münâvî, *et-Tevkîf*, s. 180 (eş-Şâmile).

Hz. Ali'nin (r.a.) torunu Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib (658-713); "Peygamber'in (a.s.) megâzîsi, *Kur'ân* **sûresi gibi bize öğretilirdi";**

Hz. Peygamber'in (a.s.) ashabından İran fatihi ve aşere-i mübeşşereden Sa'd b. Ebî Vakkâs el-Kureşî ez-Zührî'nin oğlu Muhammed, çocuklarına megâzî ve seriyyeleri öğretirken: "Evladım! Bunlar atalarınızın şerefidir; onları unutmayın",

ez-Zührî (v. 124/742): "Dünya ve ahiretin hayrı megâzî ilmindedir" demiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) Devri

Hz. Peygamber (a.s.) devri; din, ahlâk ve medenî hayat gibi zaviyelerden bakıldığında yaşanmış **çok boyutlu bir** zaman olduğu görülür. Bu devir üzerine yapılacak kronolojik bir siyer çalışması, "Nübüvvet Zamanı"nın görünen tarafını yansıtır. Resûlullah'**ın (a.s.) doğumu, seyahatleri, evlenmesi, hicreti, gazve ve seriyyeleri gibi olaylar bu alanın konusudur.**

Bi'set, vahiy, *Kur'ân*, davet, tevhîd, şirk, mirâç-isrâ, mucize, biat, hicret, istişare, muâhât (ashâb arasında kardeşlik bağı kurulması), Medine Vesikası, ezan, namaz, Ashâb-ı Suffe, zekât, isâr, hac ve benzeri haslet ve olgular ise o devrin inanç, fikir ve medenî hayat gibi sahalarında meydana gelen değişim ve dönüşümün işaretleri olarak ele alınmalıdır. Eserimizde --çoğu hakkında az veya çok bilgi verilen veya temas edilen- bu şeyler, çeşitli kaynaklara başvurularak tefekkür edilmelidir. Ta ki o dönemin inanç, ahlak ve fikir dünyasına girilebilsin, insan yapısına yakından bakılabilsin. Daha da önemlisi Hz. Peygamber (a.s.) devri kronolojisi, sıradan olaylar silsilesi gibi algılanmasın.

Hz. Peygamber (a.s.) devri, özellikle Medine dönemi, İslâm Dini'ne ve medeniyetine kaynaklık eden pek çok ve çeşitli verilerle doludur. Bu verilerden, tarihleri bilinenler esas alınarak bir tanıtımın

yapılması, o tanıtımın eksik kalmasını sonuç verir. Zira hadîs ve siyer kaynaklarındaki verilerin, bütüne nisbetle çok az bir kısmının tarihi tesbit edilmiş, birçoğunun ise vaktine temas edilmemiştir.

Mesela Resûlullah'ın (a.s.) **çeşitli amaçlara yönelik yaklaşık 80 kadar gazve ve seriyyesinin çoğunun tarihi tesbit edilmişken; Resûlullah'ın (a.s.)** gönderdiği elçiler ve yazdığı mektuplar ile ona (a.s.) gelen heyetlerin büyük bir kısmı hakkında sarih bir tarih verilmemiştir. Vâkıdî'ye göre, Medine'ye ilk olarak dört yüz kişilik Mudarî Müzeyne kabilesi heyeti Receb H. 5 tarihinde geldi. Hz. Peygamber (a.s.), onları kendi yurtlarında kalmak üzere muhâcir kabul etti. Resûlullah'ın (a.s.) **önde gelen ashâbından Müzeyne kabilesinin sancaktarı, İsfahan fatihi Nûman b. Mukrine de bu kabiledendir. Arap** Yarımadası sakinlerinin, Recep H. 5'ten itibaren başlayan, Hz. Peygamber'e (a.s.) heyet gönderme süreci, onun (a.s.) vefatına kadar (Rebiülevvel H. 11) devam etmiştir. İbn Sa'd, bu konuyu *et-Tabakât*'ının **ilk iki cildini oluşturan** *Ahbârü'n-Nebî* (Hz. Peygamber –a.s.- ile ilgili haberler) kısmında: *Arapların, Resûlullah'a (a.s.) Heyetler Göndermesi* şeklinde genel bir başlık ve bunu izleyen başlıklarda Medine'ye 72 kadar heyetin geldiğini tesbit etmiş ve bunlara dair rivâyetleri tek tek kaydetmiştir.

Yine İbn Sa'd, hem kendi çabasıyla topladığı kayıt ve vesikalara hem de Vâkıdî'den aldığı rivâyetlere dayanarak, Muharrem H. 7'den Resûlullah (a.s.) vefat edene kadar (Rebiülevvel H. 11) civar ülke hükümdarlarıyla ve Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan kabilelerin ileri gelenleriyle 110 kadar elçi teatisi ve yazışma yapıldığını ehliyetle tesbit etmiştir. O, bunları: *Resûlullah*'ın (a.s.), Krallara ve Arapların İleri Gelenlerine Elçilerle İslâm*'a Davet Mektupları Göndermesi* başlığı altında tek tek kaydedip tasnîf etmiştir.

Hudeybiye dönüşü başlayan ve Resûlullah'ın **(a.s.) vefatına kadar devam eden -başta altı elçi gönderme olayı olmak üzere- yaklaşık 110 kadar dinî ve diplomatik faaliyet, üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde meydana gelmiştir. Bu 110 kadar dinî ve diplomatik faaliyetin yapıldığı zaman dilimi bilinmesine rağmen, çok azının**

tam tarihleri bilinmektedir. Adeta yapılan faaliyetin yoğunluğu ve kısa bir zaman diliminde meydana gelmesi, tümünün tek tek tarihlendirilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bu sebepledir ki İbn İshâk, elçiler olayına tarih vermekten kaçınır, onun yerine: "Resûlullah (a.s.), Hudeybiye ile vefatı arasında geçen zaman içinde ashâbından bazı kişileri, Allah'**ın birliğine davet için Arap ve Acem krallarına gönderdi**" şeklinde genel bir ifade kullanır.

Üstelik hicretle başlayan 10 yıllık Medine döneminde o kadar çok olay vuku bulmuştur ki, söz konusu kısa zaman zarfında yeni dinin medenî hayata yönelik tüm hükümlerinin yanı sıra yeni İslâm toplumunun ve devletinin gelişme çizgileri de bu dönemde belirginlik kazanmıştır. İnsanlık tarihinin seyrini değiştiren Hz. Peygamber (a.s.) devri, İslâm Medeniyeti'nin ve tarihinin nüvelerini de kendi içinde barındırmaktadır.

Siyer Bir İlimdir ve Her İlim Kendi Kaynaklarından Öğrenilir

İbn Haldûn'un dile getirildiği gibi: "Farkına varılan, anlaşılabilir ve gerçek olan her konunun, zatına arız olan özellikleri araştırmak doğru olduğuna göre, her mefhumun ve hakikatin kendisine has bir ilminin olması gerekir"[5] kaidesi gereği siyer de bir ilimdir.

Her ilmin kendine has bir tarifi, mevzusu, usûlü, meseleleri, kaynakları ve konularını ele alış tarzı vardır. Kâfiyeci, usûle dair bu kaideye şu sözlerle işaret eder: "Derim ki: Varlık; ya kadîmdir ya hâdistir ya da -bizim konumuz dışında olan- ne kadîm ne de hâdistir. Kadîm olan, Allah'ın zâtı ve sıfatlarıdır. Kelâm ilmi, -zikri yüce- Allah'ın zatından, sıfatlarından ve ilgili meselelerden bahseder. Tarihçi, bu konularla kelam ilmi gibi ilgilenmez. Nitekim fıkıh, usûl ve diğer ilimlerin konularıyla da -ilgi alanı dışında olduğu için- ilgilenmez. Evet, tarihçi söz konusu ilimlerle, ihtiyaç duyduğunda,

5 (وإذا كانت كل حقيقة متعقلة طبيعة يصلح أن يبحث عما يعرض لها من العوارض لذاتها، وجب إن يكون باعتبار كل مفهوم وحقيقة علم من العلوم يخصه).

hâdiseleri tanımlama (tahdît) ve vakitlerini belirleme (tevkît) açısından ilgilenebilir".

Her ilim, kendi kaynaklarından öğrenilir. Mesela bir fıkıh kitabından siyer öğrenilmez. Bir siyer kitabından da fıkıh, akaid vs gibi konular öğrenilmez.

Siyer-Megâzî Kaynaklarının Tesbiti Meselesi

Resûlullah'ın **(a.s.) siyeri,** tarihî bir sâbite olarak –ilmî yöntemlerle- kayda **geçmiş ve insanlığa mal olmuştur:**

Kur'ân-ı Kerîm: "*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan yarattı. Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. O Rab ki kalemle (yazmayı) öğretti. İnsana bilmediklerini öğretti*"[6] meâlindeki ilk inen âyetlerinde ve daha sonra nâzil olan vahiylerde, okumak, yazmak, kâlem, kağıt (kırtas) ve kitâp gibi bilgi tesbit ve nakil araçlarından büyük bir övgü, teşvik ve emirle bahsetmiştir ve bu bir tesadüf değildir. Hatta *Kur'ân-ı Kerîm* bazı sûrelerin başında vurgulu yemin üslubu ile dikkatleri etkin bir şekilde bilgi kayıt ve nakil araçlarına çekmiştir.[7]

Öyleyse ilk nâzil olan âyetler ve daha sonra nâzil olan vahiyler, muhataplarına, işleyişi tamamen bilgiye dayalı ve tevhidi esas alan yeni bir din müjdelemiş ve ona göre davranılmasını emretmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in ilk muhatapları olan sahabeler ve sonraki Müslüman kuşaklar, bin yıldan daha fazla bir süre, olağanüstü bir gayretle bunun gereğini yerine getirmişlerdir. İslâm ilim tarihi buna tanıktır.

-İlk aşamalarında, İslâm'ın ilk asırlarına ait bütün dinî haberleri içeren ve bu haberlerin rivâyet şekline hâkim olan - hadîsin yazıyla tesbit işi (kitâbet) bizzat Hz. Peygamber (a.s.) devrinde başlamıştır. Bunun en açık kanıtlarından birisi –aşağıda kısaca temas edilecek

6 el-Alak, 96/1-5.

7 el-Kalem 68/1.

olan- Hz. Peygamber (a.s.) devri vesikalarıdır. Hadîsin yazıyla tesbit işi (kitâbet), tedvîn ve tasnîf safhalarıyla kemâle ermiştir:

Evet, **hadîs kaynaklarının tesbiti**, -iç içe geçmiş ve bir sonraki safhanın nüvelerini taşıyan- kitâbet, tedvîn ve tasnîf safhalarından geçerek gerçekleşmiştir:

I- ***Kitâbetü'l-hadîs:*** Sahâbe ve erken tabiîn döneminde hadîslerin sahîfe veya cüz denen defterlere yazılmasıdır.

II- ***Tedvînü'l-hadîs:*** Dağınık olarak kaydedilmiş malzemenin birinci asrın son çeyreği ve ikinci asrın ilk çeyreğinde kitaplarda bir araya getirilmesidir.

III- ***Tasnîfü'l-hadîs:*** Takribî 125 (742) senesinden sonra hadîslerin muhtevaya göre düzenlenmiş baplarda tasnîf edilmesidir. Hicrî ikinci asrın sonlarına doğru bu türün yanında, hadîs tasnîfinin sahâbe ismine göre yapıldığı "müsned" denen diğer bir tasnîf türü ortaya çıkmıştır.

Dikkat edilirse hadîsin tespitiyle ilgili üç safhanın da hadd-i müştereki (ortak noktası) yazıdır.

İslâmî rivâyetin baştan itibaren yazılı türden bir haber olarak vücut bulduğuna dair pek çok delil ve misal vardır. Bunlardan sadece bir tanesini kaydetmek maksadı izah için yeterli gelir:

Hz. Peygamber'in (a.s.) kâtipleri, ihtisas kâtipleri şeklinde vazife taksimine tabi tutulmuşlardır:

(1) Vahiy kâtipleri.

(2) Okuma-yazma öğreten kâtipler: Abdullah b. Saîd b. 'Âs gibi: Asıl adı Hakem'dir. İsmi, Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Abdullah olarak değiştirilmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), iyi bir kâtip olan Abdullah b. Saîd'e Medinelilere yazı yazmayı öğretmesini emretmiştir. Ebû Ma'şer'e göre, Abdullah b. Saîd (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hilafeti döneminde dinden dönenlere (ridde) karşı yapılan Yemâme Savaşı'nda (H. 12) şehit olmuştur.

(3) Ganimet malları gibi gelirleri kaydeden kâtipler: Hz. Peygamber'in (a.s.) mühürdarı ve ganimet mallarından sorumlu olan Muaykıb b. Ebî Fâtıma ed-Devsî (v. 40 [?]) gibi.

(4) Resmî yazışma kâtipleri: Mesela Zeyd b. Sâbit el-Hazrecî, -Resûlullah'ın (a.s.) emriyle- civar ülke yöneticilerine mektuplar yazar ve gelen mektuplara cevabi yazışmaları yapardı. O, İbrânî, Süryânî, Fars, Rum, Kıpti ve Habeş diliyle yazılmış vesikaları da tercüme ederdi.

Mesela İbn Sa'd, hem kendi çabasıyla hem hocası Vâkıdî'den aldığı rivâyetlere dayanarak, Resûlullah'ın (a.s.) Hudeybiye Antlaşması'nın yapılıp Medine'ye dönülmesinden itibaren vefat edene kadar civar ülke hükümdarlarıyla ve Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan kabile ileri gelenleriyle 110 kadar elçi teatisinde bulunup yazışma yaptığını ehliyetle tesbit etmiştir. O, bunları: "*Resûlullah'ın (a.s.), Krallara ve Arapların İleri Gelenlerine Elçilerle İslâm'a Davet Mektupları Göndermesi*" başlığı altında tek tek kaydedip tasnîf etmiştir.

(5) İkta kâtipleri.

(6) Sır kâtipleri.

(7) Zekât gelirlerini kaydeden kâtipler: Zübeyr b. Avvâm ve -Câhiliye döneminde okuma-yazmayı öğrenmiş olan- Cüheym b. es-Salt gibi.

(8) Ordu kâtipleri.

(9) Hadîs katipleri: Abdullah b. Amr b. Âs ve Ebû Hüreyre gibi.

(10) Bugün noterlerce yerine getirilen sosyal mukaveleleri yazan kâtipler: Hz. Peygamber (a.s.), Müdâyene âyetinin (el-Bakara Sûresi, 2/282) emri gereğince, kâtiplerinden Abdullah b. el-Erkam'ı bugün noterlerce yerine getirilen akitler/mukaveleler (دوقعلا), sosyal işlemler (تلاماعلا) ve borçların (تانيادلا) yazılması gibi işleri yürütmekle görevlendirdi.

(11) Hz. Peygamber'in (a.s.) emriyle, -zekât vb. gelirlerin tesbiti için- Hayber ve Hicaz gibi bölgelerde hurma ve üzüm gibi bağ ve

bahçelerdeki ürün miktarını tahmin bilirkişisi (ص.ر.ا.خ.ا) olarak takdir edip kayda geçiren kâtipler: Huzeyfe b. Yemân, Abdullah b. Revâha ve -Medine'nin bilirkişisi ve muhasebecisi- Cebbâr b. Sahr gibi.

Yukarıda isimleri zikredilen kâtiplerden birinin meşguliyeti olduğunda onlara vekâleten hemen -Hanzaletü'l-kâtib veya sadece Kâtib diye anılan- Hanzala b. er-Rebî' işbaşı yapıp Resûlullah'a (a.s.) katiplik yapardı.

Resûlullah'ın (a.s.) ihtisas kâtipleri meselesine dikkat çeken Mes'ûdî, kâtipliği sahih rivâyetlerle sabit olan ve uzun süre bu işlerle meşgul olan sahabeleri kaydettiğini, bunun dışında kısa süreli veya birkaç defa Resûlullah'a çeşitli konularda katiplik yapanları zikretmediğini kaydeder.

Kısacası hadîs, siyer ve megâzî gibi dinî rivâyetlerin tesbit işi, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde başlayıp iç içe ve kesintisiz bir şekilde devam ederek tedvîn ve tasnîf safhalarıyla kemâle ermiştir. Bu konuda daha fazla ve ayrıntılı bilgi isteyenler: Fuad Sezgin'in "*Buhârî'nin Kaynakları*" başlıklı eserine başvurabilirler. F. Sezgin, özetle şu hakikate dikkat çeker:

"Rivâyet zincirleri: (1) yazılı kaynakların isimlerini ve (2) çok katı kurallar[8] doğrultusunda o kaynakları rivâyet etme izni (icaze) verilen ravilerinin isimlerini kapsamaktadır. Arapça tarihsel eserlerde karşılaşılan rivâyet zincirleri günümüz kitaplarındaki dipnotlar gibi kaynaklara işaret eder".

Hz. Peygamber'in (a.s.) Peygamberlik Öncesi Hayatıyla İlgili Bilgiler

Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamberlik öncesi hayatıyla ilgili pek çok şey:

8 Tahhammülü'l-ilm/hadis kuralları.

1- Ashabının sorması veya başka bir vesile ile bizzat onun (a.s.) tarafından bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.) bir münasebet vesilesiyle bildirmesi veya ashabın sorması üzerine anlatması neticesinde siyerin bi'set öncesi dönemiyle ilgili pek çok şey hadîs kaynaklarında nakledilmiştir.

2- Ya da Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamberlik öncesi hayatıyla ilgili pek çok şey, -bazılarına muammerûn denilen- dönemin tanıkları tarafından nakledilmiştir. Mesela Hakîm b. Hizâm (doğumu: Fil Vakası'ndan 13 yıl önce- vefat: 54/674[?]), yüz yirmi yaşında vefat eden Huveytib b. Abdiluzzâ (v. 54/674[?])ve Hassân b. Sâbit (doğum: Fil Vakası'ndan 7-8 yıl önce, vefat: 60/680 [?]) gibi o dönemin tanıkları olarak Hz. Peygamber (a.s.) devri ile ilgili haberleri nakletmişlerdir. Zira bahsedilen şahısların hepsi hem Câhiliye döneminde altmış yıl hem de İslâm çağında altmış yıl yaşamışlardır. Şairler de Hz. Peygamber (a.s.) devri ile ilgili haberleri müşahedeye dayalı olarak şiirlerinde işlemişlerdir.

Ayrıca bi'set öncesi ile ilgili izler/eserler,[9] başta tabiîn dönemi hadîs ve siyer-megâzî uleması olmak üzere, ensâb, tabakât, ahbâr ve tarih bilginleri tarafından bir takım kaide ve yöntemler çerçevesinde araştırılarak tesbit edilmiştir. Aynı şey, İslâm'ın ortaya çıktığı muhiti çeşitli veçhelerden tasvir eden haberler için de geçerlidir. Söz konusu bilginler, muhitle ilgili haberleri de kapsamlı bir şekilde araştırıp tesbit etmişler ve çeşitli şekillerde değerlendirmişlerdir.

Bu sebepledir ki İbn Haldûn, tarihçileri, tarihî haberleri ele alış tarzları bakımından, beşe ayırmıştır. Olayları, meydana geldikleri muhit ve şartlarla birlikte kaydedenlere -tarihte yöntem meselesi zaviyesinden- dikkat çekmiş ve büyük bir önem atfetmiştir.

İbn Haldûn'a göre, İbn İshâk (85-151/704-768), Hişâm el-Kelbî (120-204/738-819), el-Vâkıdî (130-207/747-823), Seyf b. Ömer el-Esedî,

9 Burada eser kelimesi hadîs usulü ıstılahındaki manası kastedilerek kullanılmıştır.

İbn Habîb (v. 859/245), Taberî (923-838/310-224) ve el-Mes'ûdî (280 957-893/346-[?]) gibi büyük İslâm tarihçileri geçmişe ait haberleri çok kapsamlı bir şekilde toplayıp bir araya getirmiş ve onları kitaplaştırarak korumuşlardır. Bu tarihçilerin en önemli maharetlerinden birisi, olayları meydana geldikleri muhit ve şartlarla birlikte kaydetmeleridir.

Hz. Peygamber (a.s.) Devri Rivâyetleri ve Dini İlimler

Şu hakikat bilinmeli ve unutulmamalıdır: İslâm Dini'nin ikinci temel kaynağı olan Peygamber Efendimiz'in (a.s.) *Sünnet* ve siyeri, dil bilim, ilmî ıstılah ve yöntemlerle değişik İslâmî ilimler tarafından en ince ayrıntısına kadar çeşitli yönlerden incelenmiş, hüküm bakımından ne ifade ettiği tesbit edilmiştir. Mesela:

1- Hz. Peygamber'in (a.s.) *Kur'ân-ı Kerîm*'le ilgili beyânâtıyla; esbâb-ı nüzûlü de içeren rivâyet tefsirleri ve diğer tefsir türleri ilgilenmiştir: Mesela *Kur'ân-ı Kerîm*'in nassla sabit manaları, müteselsil bir şekilde Hz. Peygamber'den (a.s.) alınıp nakledilmiştir. Öyle ki Taberî, *Kur'ân-ı Kerîm*'in bütün manalarını ananeli senetler ile müteselsil bir şekilde menba'-ı Risâlet'e isâl etmiş ve o tarzda mühim ve büyük tefsiri olan *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*'ı yazmıştır.

2- Hz. Peygamber'in (a.s.) söz, fiil, takrir ve hallerinin tesbiti işini; hadîs ilimleri tespit etmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) *Sünnet*'i, insanı insan yapan değerlerin kaynağıdır. En güvenilir ilmî yöntemlerle ve büyük bir titizlikle İslâm'ın ilk kuşakları tarafından tesbit edilip bize emanet bırakılan ve *Sünnet*'in yazılı ifadesi olan hadîs külliyatları, hayatı aydınlatan ve yön veren, hakikate ulaşmamızı sağlayan en önemli kaynaklardır. Sosyal ahvâl ve olaylar konusunda bir hazine niteliğindeki hadîs külliyatlarının şerhleri de büyük öneme sahiptir ve -hayatın kaynağı ve hakikati ilham eden- hadîsin ve kaynak niteliğindeki siyer-megâzî metinlerinin anahtarları niteliğindedir.

3- Akâidle/inançla ilgili kısmını; akait ve kelâm ilimleri ele alıp incelemiştir.

4- Hukuk vb. konularla ilgili kısmını ve ne tür hükümler içerdiğini; -değişik alt ilim ve disiplinleri içeren- fıkıh ilmi,

5- Hz. Peygamber'in (a.s.) hayat hikâyesini ve tercüme-i hâlini; siyer, megâzî, delâil, şemâil, tabakât, ensâb, ahbâr ve tarih ilimleri tesbit etmiştir.

Siyer Bilgisinin Değerlendirilmesi veya Fıkhu's-Sîre

Siyer bilgileri, din ilimleriyle ilgili klasik kaynakların tümünde şu veya bu şekilde işlenmiş; ifade ettikleri mana ve hükümlere yer verilmiştir. Bununla beraber özel olarak ise başta:

Hadîsin *kitâbü's-siyer ve'l-cihâd* kısımlarında ve şehlerinde,

*fıkhu'l-hadîs*te,

hadîs şerhlerinde,

fıkhın *kitâbü's-siyer* kısmında ve

er-Ravdu'l-Unufî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm (Süheylî),

Şerh es-Sîretu*'n-Nebeviyye Rivâyetu İbn Hişâm* (Ebû Zer b. Muhammed b. Mes'ûd el-Huşenî),

Subulü'l-Hudâ Ve'r-Reşâd Fî Sîreti Hayri'l-İbâd (eş-Şâmî),

*Zâdü'l-Me'*âd (İbn Kayyim el-Cevziyye),

Şerh ale*'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye* (Zürkânî) gibi pek çok eserde, usûlî; yani esaslı ve yöntemli bir şekilde değerlendirilmiş ve işlenmiştir.

Fıkhu's-sîre, siyere dair yeni bir çalışma alanı olarak görülebilir. Oysa –eserleri yukarıda zikredilen- Süheylî, Ebû Zer el-Huşenî, eş-Şâmî, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Zürkânî gibi pek çok büyük ilim adamının yaptıkları çalışmalar, –adı konmamış olsa dahi- tam manasıyla bir fıkhu's-sîredir.

Siyer çalışmalarında zikredilen muazzam kaynakların asla ihmal edilmemesi gerekir. İhmal neticesinde siyere dair yapılacak değerlendirmeler, dayanaksız ve tenkide açık, hatta çoğu zaman hatalı ve saptırıcı olmaya mahkûmdur. Zira siyer ile -yukarıda bir nebze bahsedilen- dinî ilimler arasında güçlü bağlar ve kuvvetli atıflar vardır. Bunun göz ardı edilmesi, siyer çalışmalarının eksik ve yüzeysel kalmasını –zorunlu olarak- netice verir.

Sahabe: Hz. Peygamber'in (a.s.) Arkadaşları ve Talebeleri

Hadîs âlimleri sahabeyi: "Hz. Peygamber'e (a.s.) mümin olarak erişen ve Müslüman olarak vefat eden kimse" şeklinde tarif ederler.

Sahabenin, muhâcirlerin ve ensârın fazîletine dair pek çok âyet[10] ve hadîs bulunmaktadır.[11] "Bir âyetin iniş sebebinin özel olması, ifade ettiği hükmün genel olmasına engel teşkil etmez." Bu usûl kaidesinin gereği olarak, el-Hadîd Sûresi'nin 10. âyetine göre, Hudeybiye Antlaşması'ndan (Zilhicce H. 6) veya Mekke'nin fethinden (Ramazan H. 8) ister önce isterse sonra İslâm'ı kabul etmiş olsunlar, Yüce Allah katında bütün sahabeler fazilet sahibidir. Âyet meâlen şöyledir: "*Ne oluyor size ki, Allah yolunda harcamıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette içinizden, fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra harcayıp savaşanlarla eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine en güzeli vaat etmiştir. Allah, yapmakta olduğunuz şeylerden haberdardır*". Âyet-i kerîme, Yüce Allah'ın her şeyden olduğu gibi bazı sahabeler arasında yaşanacak muayyen ihtilaflardan haberdar olduğunu ifade etmektedir. Aynı âyet, Yüce

10 el-Bakara 2/143; Âl-i İmrân 110/3,172, 173; el-Enfâl 8/74; et-Tevbe 9/100; en-Nahl, 16/41-42; el-Haşr 59/8,/9.

11 Muhâcir ve ensârın faziletlerine dair hadîsler, hadîs kaynaklarında, *Kitâbu'l-Menâkib*, *Fedâilu Medine*, *Kitâbu Fedâili Ashâbi'n-Nebî*, *Kitâbu Menâkibi'l-Ensâr* gibi başlıklar altında zikredilmiştir.

Allah'ın bütün sahabeye *"en güzel"*i vaat ettiğini ve hepsinin fazilet sahibi olduğunu ilan etmektedir.

Hz. Peygamber (a.s.), fedakârlıklarını birlikte yaşayarak gördüğü ashaptan bahsederken onları "insanlık tarihinin en hayırlı nesli",[12] **"ümmetin en hayırlıları",**[13] "cehennem ateşinin yakmayacağı kimseler",[14] "cennetlikler" diye tanıtmış, ayrıca ümmetinin onlara ikramda bulunmasını, iyilik etmesini ve kendilerini çekiştirmemesini[15] istemiştir.

Resûl-i Ekrem (a.s.) ümmetin onları örnek almasını tavsiye etmiş ve sahabe çizgisini getirdiği dinin ve kurduğu sistemin devamı olarak göstermiştir.[16]

Hatta Zebûr, Tevrât, İncîl gibi kutsal kitaplar ve peygamber sahifeleri (suhuf-u enbiya), Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğini, ona (a.s.) indirilen *Kur'ân-ı Kerîm*'i, Şeriat'ını ve onun (a.s.) ashabının sıfat ve faziletlerini haber verip müjdelemişlerdir. Bu hakikat, *Kur'ân-ı Kerîm*'in bildirmesiyle de sabittir.

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları (Hz. Muhammed'le -a.s.- beraber olanları; yani sahabeyi) çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler

12 Buhârî, *"Fezâilü ashabi'nebî"*, 1; Müslim, *"Fezailü'sahabe"*, 211, 212.

13 Ahmed b. Hanbel.

14 Tirmizî, *"Menâkıb"*, 57.

15 Buhârî, *"Fezâilü ashabi'nebî"*, 1; Müslim, *"Fezailü'sahabe"*, 211, 212.

16 Tirmizî, *"Îmân"*, 18.

yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vaat etmiştir".[17] Âyetin: "*...Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir...*" kısmı, kimlerin sahabeye öfkelendiğine ve onları sevmediğine işaret etmesi bakımından manidardır. Âyetin tamamında Hz. Peygamber (a.s.) ve ashabının ilk ve son durumları bir benzetme ile anlatılmaktadır: İlk defa yere atılan bir tohum tanesi gibi filizlenmeye başlayan Müslümanlar, gittikçe güçlenerek büyük bir ordu olmuşlardır. İslâm tohumunu ekenler bu duruma son derece sevinirler. Sahabenin bu güçlü durumunu gören kâfirler ise öfkeden çatlar hale gelmişlerdir.

Şüphesiz sahabe nesli beşer olarak, diğer insanlardan farklı değillerdir. İslâm anlayışına göre onlar ismet sahibi değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'in ve *Sünnet*'in temel bir ilkesi olan İslâm kardeşliği, iman ve İslâm dairesinde bulunan insanları kusurlarıyla beraber sevmeyi gerektirir. Bir Müslüman'ı sevmek, hatasını, yanlışını veya kusurunu tasvip etmeyi veya yanlışını örnek almayı kapsamadığı gibi, o kusur ve yanlışı gidermeyi Allah'a ve Şer'î mesullerine havale edilmesini gerektirir, o Müslüman'ı tahkir etmeyi, ona sövüp saymayı ve ondan nefret etmeyi yasaklar. "*Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin!*"[18] meâlindeki âyet, fazla söze ihtiyaç bırakmaz. İslâm kardeşliği, Hz. Peygamber'in (a.s.) yoldaşları ve İslâm Dini'nin taşıyıcıları olan sahabeye karşı daha duyarlı olmamızı gerektirir.

Ashabın İslâm'ı yayma ve Resûlullah'ı (a.s.) koruma uğrunda yaptığı fedakârlıklar kendilerinden sonra gelen nesilleri imrendirecek ve hayrette bırakacak niteliktedir. Sahabelerin, İslâm Dini'ni ve Hz. Peygamber'i (a.s.) sözlerini ve uygulamalarını tespit edip sonraki kuşaklara aktarmada köprü görevi üstlendikleri bilinmektedir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in sûre ve âyetlerinin iniş sebepleri, *Kur'ân*

17 el-Feth 48/29.

18 el-Haşr 59/10.

hükümlerinin pratik hayata tatbiki ve açıklanması, hadîsler, hadîslerin vürûd sebebi ve Resûlullah'ın (a.s.) peygamberliği süresince yaptığı icraat ve uygulamalar, ashabın nakilleri sayesinde bilinmektedir.

Hadîsleri nakletmeyi üstlenen râvilerin güvenilir yani dini anlamda adalet sahibi olması gerekir. Sahabe, hadîsleri Resûlullah'tan (a.s.) duyan ve nakleden ilk râvi tabakası olarak incelendiğinde Hz. Peygamber'in (a.s.) davetine gönül rızasıyla icabet eden, ondan (a.s.) öğrendiği *Kur'ân* ve *Sünnet*'i hayatında yaşayan, bunları başkalarına nakleden ve bunları korurken hiçbir şeyden çekinmeyen bir kuşaktır. Bu özellikleri sebebiyle ashabın *Kur'ân*'da ve hadîslerde adalet sahibi olduğuna işaret edilmiştir. "*Böylece sizi vasat (dengeli, adaletli) bir ümmet kıldık*"[19] âyetinde sahabenin adaletine vurgu yapılmıştır. İlk muhatabı ashab olan: "*Siz insanların iyiliği için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz*" meâlindeki âyette,[20] onların adaletine işaret edilmiştir. Birçok âyette Yüce Allah'ın sahabeden razı olduğu, onların da Yüce Allah'tan razı oldukları vurgulanmıştır.[21] Sahabenin gerçek mümin olduğunu[22] ve doğruluğunu[23] ifade eden âyetler de vardır. Hz. Peygamber (a.s.) de: "Bu ümmetin en hayırlı nesli benim gönderildiğim asırda yaşayanlardır" diyerek sahabeyi övmüş ve onları ümmeti için fitnelere ve bid'atlara karşı güven kaynağı ilân etmiştir.

Kur'ân ve *Sünnet*'teki bu naslara dayanan muhaddisler ve -İslâm Ümmeti'nin büyük çoğunluğunu oluşturan- Ehl-i Sünnet'in âlimleri sahabenin tamamını âdil kabul etmiş, naklettikleri hadîslerin araştırılmadan kabul edilmesi gerektiği görüşüne varmıştır. Bu görüş, dört mezhep imamı Ebû Hanîfe, Mâlik b. Enes, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel ile Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî ve İbn Hibbân

19 el-Bakara 2/143.
20 Âl-i İmrân 110/3.
21 et-Tevbe 9/100.
22 el-Enfâl 8/74.
23 el-Haşr 59/8.

gibi muhaddislerin tamamının dâhil olduğu cumhurun görüşüdür. İbn Abdilber en-Nemerî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Gazzâlî, Seyfeddin el-Âmidî, İbnü's-Salâh, Muvaffakuddin İbn Kudâme, Zeynüddin el-Irâkî, İbn Hacer el-Askalânî ve Şevkânî sahabenin hepsinin âdil olduğu konusunda ümmetin icmâı bulunduğunu belirtmişlerdir.

Siyer-Sahabe Tabakâtı İlişkisi

Siyer ile sahabe tabakatı/ansiklopedik biyografileri arasında kuvvetli bağlar mevcuttur ve sahabe tabakatı, siyerin bir nevi devamı mahiyetindedir. Bu sebepledir ki başta İbn Sa'd olmak üzere sahabe tabakâtı otoriteleri eserlerine: *Ahbârü'n-Nebî* (Hz. Peygamber -a.s.- ile ilgili haberler) de denilen siyer ile başlamışlardır. Zira sahabe, Peygamber Efendimiz (a.s.) tarafından yetiştirilen ve dünya tarihinin yönünü tevhide doğru çeviren öncü/kurucu nesildir. Peygamber Efendimiz'in (a.s.) muhteşem eserinin (hadîs, siyer, rivâyet tefsirleri gibi eserler ile İslâm ilimleri bunun aynasıdır) müşahhas hale gelmiş şekli, sahabe neslidir. Sahabe nesli: ilim, talim-terbiye, ibadet, dua, ihlas, takva, züht, istiğna, cihâd, isâr, üstün aile yapısı, dayanışma, idare, yargı, adalet, iktisat, savaş, imâr, teşebbüs, fedakarlık, çalışkanlık, tutumluluk, cesaret ve cömertlik gibi hayatın her alanında üstün ahlâk ve hasletler göstermiş ve sınırsız faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Yüz binlerce insanın, çeşitli vesilelerle, başta Mekke ve Medine'de olmak üzere Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerinde, yirmi üç yıllık peygamberlik döneminde, Hz. Peygamber'le (a.s.) muhatap olduğu ve İslâm'ı kabul ettiği tarihi bir sabitedir. Hz. Peygamber'in (a.s.) sahabesi olan bu insanlar, başta Arap Yarımadası olmak üzere çeşitli coğrafyalara dağılmışlardır.

Bizzat *Kur'ân-ı Kerîm* ve Hz. Peygamber (a.s.), sahabeye büyük bir değer atfetmiştir. Hz. Peygamber (a.s.) hayatta iken ve vefatından sonra, 115 yıl kadar, sahabeler kendilerinden sonraki kuşaklara, İslâm Dini'ni bilgi ve uygulama olarak **öğretip** nakletmek konusunda çok

büyük gayret ve fedakârlık göstermiştir. Bunun neticesinde sahabeler, İslâm Dini'nin devamlılığını sağlamak konusunda fevkalade bir başarı gösterip vazifelerini hakkıyla ifa etmişlerdir.

Sahabelerin isim, biyografi ve faaliyetlerini tesbit işi, İslâm ümmetinin ilgisine mazhar olmuş ve onların aziz hatıralarının yaşatılmasına büyük önem verilmiştir.

1- Sahabelerin toplam sayısı, 2- başta hadîs, siyer-megâzî ve tabakat kitaplarında olmak üzere isimleri bir şekilde değişik kaynaklarda kayda geçen ve haklarında az veya çok bilgi verilenlerin sayısı ile 3- Hz. Peygamber'den (a.s.) rivâyette bulunup rivâyetleri kaydedilen sahabelerin sayısı üç farklı meseledir.

1- Sahabelerin toplam sayısı konusunda değişik kayıtlar bulunmaktadır. Mesela İmam eş-Şafiî'ye (150-204/767-820) göre, Hz. Peygamber (a.s.) vefat ettiğinde, Müslümanların mevcudu; 30000'i Medine'de, 30000'i Medine dışında olmak üzere 60000'dir. Ebû Zür'a er-Râzî'ye (264/878) göre Hz. Peygamber (a.s.) vefat ettiğinde onu (a.s.) gören ve ondan bir şeyler duyan 114000 insan vardı. M. Hamidullah ise sahabelerin toplamının 140000 kadar olduğunu kaydeder.

2- Değişik kaynaklardan tesbit edilerek isimleri tabakat kitaplarında kaydedilen ve haklarında az-çok bilgi verilen sahabe sayısı konusunda yaptığımız araştırmaya göre: İbn Abdilber'in *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ında 3635, İbn Hacer'in *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*'sinde 12446, İbnü'l-Esîr'in Üsdü'l-Gâbe'sinde 7554, ez-Zehebî'nin (673-748/1274-1347) *Tecrîd Esmâi's-Sahâbe*'sinde 8866 sahabe ismi kaydedilmiş ve haklarında bilgi verilmiştir.

3- el-Hâkim en-Nîsâbûrî'ye (321-405/933-1014) göre 4000, ez-Zehebî'ye göre bunlar en fazla 2000, İbn Hazm el-Endelüsî'ye göre (393-456/993-1064) ise 999 sahabe Hz. Peygamber'den (a.s.) rivâyette bulunmuş ve bu rivâyetler değişik hadis kaynaklarında kaydedilmiştir.

Sahabeler hakkında hadîs külliyatlarının *fezâiliü's-sahabe* gibi bölümlerinde, ensâb kitaplarında ve muhtelif kaynaklarında da pek çok bilgi bulunmaktadır.

Kadim Kaynak, Müteahhir Kaynak Meselesi

Kaynaklara yaklaşım tarzı ilgili şu önemli hatırlatmayı yapmalıyız:

1- Bir konuyla ilgili olarak, asıl olan veriyi içeren bir kaynağa ulaşmak önemlidir.

2- Ancak ilmi çalışmalarda, ele alınan bir konuyla ilgili asıl olan verilerin -dil bilim ve yöntem bilim bakımından- işlendiği, usulünce bir araya getirildiği ve erbabının o konuyla ilgili uzun araştırmalara, tahlil, tetkik ve tahkikler neticesinde ulaştıkları son durumu ortaya koydukları eserlere ulaşıp bunlara gerektiği kadar vakıf olmak çok daha önemlidir.

Siyer Kaynaklarının Tasnifi

Siyer araştırmalarında ihmal edilmemesi gereken temel ve yardımcı kaynaklar şöyle tasnif edilebilir:

1- Taberî'nin *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân* gibi *Kur'ân-ı Kerîm*'in öncelikle **rivâyet tefsirleri,** rivâyetlerin tahlil ve tetkik edilmiş hali için **dirâyet tefsirleri:** İbn Haldûn'un *Mukaddime*'sinde dile getirdiği gibi tefsîrler iki gruptur: ı- Naklî (Rivâyet) Tefsîrler: Nâsih ve mensûh âyetler, nüzul sebepleri ve âyetlerin maksatları gibi hususların bilinmesi esasına dayanır. ıı- İkinci grup tefsîrler (dirâyet tefsîrleri) ise seçilen kelime, irâb, belâgat ve değişik üslûpların ifade ettiği manalar, hedeflenen amaç ve anlam üzerindeki etkilerinin bilinmesi gibi dil esaslarına dayanır. Bu tefsîrler, birinci gruptan bağımsız değildir. Çünkü tefsîrden esas amaç birinci grup tefsîrlerdir. İkinci grup tefsîrler, dil ilimlerinin sanat haline gelmesinden sonra ortaya çıkmıştır.

2- **Hadîs külliyâtları ve şerhleri:** Hadîs, -İslâm'ın ilk asrı için- bir nevi İslâm tarihidir. İşte bu sebepledir ki -Allah rahmet eylesin

ve razı olsun- Buhârî (194-256/809-869), eserine, *el-Câmi'u's-Sahîh el-Müsnedu'l-Muhtasar Min Umûri Resûlillah ve Sünenihi ve Eyyâmihi* (الجامع الصحيح المسند المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه و سلم وسننه وأيامه) adını vermiştir.

3- **Siyer-megâzî kaynakları ve şerhleri.**

4- **Sahabe ile ilgili tabakât, ensâb vb eserler.**

5- Hz. Peygamber (a.s.) ve sahabe dönemi rivâyetleriyle çeşitli yönlerden ilgilenen ve değerlendirmeye tabi tutan **bütün klasik dinî kaynaklar.**

6- **Câhliye devri tarihi ile Câhiliye, Hz. Peygamber (a.s.), sahâbe ve tabiîn devri şiiri:** [Hz. Peygamber'in (s.a.v.) amcası oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadîs rivâyet eden sahabelerden] İbn Abbas'tan (v. 68/687-88) nakledilen: "Biriniz, *Kur'ân*'dan bir şeyler okuyup da tefsirini bilmediğiz zaman, onun tefsirini şiirde araştırsın. Zira şiir, Arapların divanıdır" [إِذَا قَرَأَ أَحَدُكُمْ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ فَلَمْ يَدْرِ مَا تَفْسِيرُهُ فَلْيَلْتَمِسْهُ فِي الشِّعْرِ فَإِنَّهُ دِيوَانُ الْعَرَبِ] şeklindeki ibarede: Arapların bütün bilgilerini içine alan, bunları muhafaza eden ve daima başvurdukları şiire: dîvânü'l-Arab veya dîvânü ilmi'l-Arab; yani "Arap tarihinin, dilinin, ilimlerinin, örf ve adetlerinin ve tecrübelerinin arşiv dairesi" denilmiştir.[24]

7- **İslâm coğrafya kaynakları**: Siyer-megâzî konularıyla ilgili olarak, İslâm coğrafya kaynaklarında, ele alınan coğrafya ve sakinleriyle ilgili olmak üzere iştikak bilgileri, kökenler/ensâb, şiir, örf-âdetler, mimari, gözlem ve hatıralar gibi çeşitlilik arz eden veriler ziyadesiyle mevcuttur. Bu verilerin bazıları çeşitli kaynaklardan ve günümüz imkânlarından yararlanılarak güncelleştirilmesi gerekmektedir.

8- el-Ferâhîdî'nin (100-175/718-791) *Kitâbu'l-Ayn*'ı,

24 el-Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, X,241 (eş-Şâmile); el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, II,542 (eş-Şâmile).

el-Cevherî'nin (v. 400/1009), *es-Sihâh* (*Tâcü'l-Lüga, Sihâhü'l-luğa* veya *es-Sihâh fi'l-Luğa* diye de bilinir),

İbn Manzûr'un (1311-1232/711-630) *Lisânü'l-Arab*'ı ve

Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub el-Fîrûzâbâdî'nin (729-817/1329-1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*'i gibi **Arapça eski lügatler** ile

el-Mübârek b. Esîrüddîn eş-Şeybânî el-Cezerî'nin (544-606/1149-1210) *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*'i ve

el-Cürcânî'nin (740-816/1340-1413), *Kitâbu't-Ta'rîfât*'ı gibi ıstılah lügatleri:

Arapça eski lügatlerle, İslâm ilim tarihi boyunca İslâm ilim usûllerine göre yazılmış eserleri kastediyoruz. Bunlara, Osmanlı döneminde telif edilen Muslihuddin Mustafa'nın (v. 968/1560-61) Ahterî-i Kebîr'i ve Mütercim Âsım Efendi'nin (v. 1235/1819) Kâmus Tercümesi gibi lügatler de dâhildir. İslâm ilim dairesinde telif edilen lügatler, dakik ve ilmidir. Böyle lügatlerde, kelimelerin vazedildikleri manaları tesbit için, *Kur'ân-ı Kerîm*, hadîs, Câhiliye devri şiiri, atasözü/mesel ve deyimlerden şahitler getirilir. Kelimelerin, -ihtiyaç olması halinde- *Kur'ân-ı Kerîm* ve hadîsteki kullanım şekilleri izah edilir. Kelimelerin, ıstılahî anlamlarına ve İslâm ilim ve medeniyet tarihi içinde kazandığı manalara göndermeler yapılır. Batı lügat yazım tarzlarından etkilenilerek yazılan yeni Arapça sözlüklerde ise zikredilen hususlara dikkat edilmez ve böyle lügatlerin ilmi özellikleri çok zayıftır. Bu nedenledir ki İslâm ilim dairesinde yazılmış eserleri, yeni lügatlere başvurarak anlamaya çalışmak ve tercüme etmek çok önemli hatalara neden olmaktadır.

9- Hz. Peygamber (a.s.) devri dünya tarihi ve kronolojisi araştırılırken, bir miktar Mevlid-i Nebevî öncesine uzanıp, oradan vefata kadar vuku bulan önemli olaylar Arap Yarımadası merkezde tutularak incelenmeli ve Hz. Peygamber (a.s.) devri olaylarıyla ilişkilendirilmelidir.

Siyer ve Kronoloji

İslâm tarihçilerine göre tarih, zamanla ilgili bir ilimdir. Zamanın ön plana çıkarılması, onların tarih yazıcılığına yaptıkları en önemli katkılardan birisidir. Bu durum, hem "yıllık tutma yöntemi"ne göre tarih yazma hem bir tarih idraki şeklinde görünür.

Evet, İslâm tarihçiliğinde önem verilen olayların zaman boyutu, bugünü dünden ayırır ve bir tarih idraki şeklinde tezahür eder. Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî'ye (362-440[?]/973-1048[?]) göre, görgü tanıklığı gözlem ile nesneyi zamanında ve yerinde değerlendirmeye dayanır, haber ise geriye gidişleri içerir. Yani ilkinin amacı hakiki anlık var oluşu saptamak, ikincisinin amacı ise geçmiş, şimdi ve gelecek zaman içerisinde nesnenin ne olduğunu ve ne olmadığını tesbit etmektir.[25]

İbn Haldûn (1406-1332/808-732) gibi tarihi, tefekküre konu edinen İslâm filozofları, yenilenme ve tekamülü, Yüce Allah'ın mahlukatı için takdir ettiği bir kanun olarak kabul eder ve her şeyin her an –vücut bulma, inkişaf, tekamül ve var ediliş gayesini gerçekleştirme manasında- değişmekte olduğunu belirtmişlerdir.[26]

Siyer araştırmalarında, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde cereyan eden olayların tarihlerinin tesbiti ve bilinmesi önemli bir hususdur. Ahkâm konusunda nâsih ile mensûhun tesbiti, ahkâmın vazında ortaya çıkan tedricin tesbiti, hangi hükmün mücmel hangisinin mufassal olduğu meselesi, olayların mahiyetinin doğru anlaşılması, meydana gelen gelişmeler arasında irtibat kurulabilmesi ve doğru sonuçlara ulaşılabilmesi gibi hususlar, hadiselerin tarihlerinin bilinmesiyle de ilgilidir.

---

25 Seyyid Hüseyin Nasr, İslâm*'da Bilim ve Medeniyet*, çev. Nabi Avcı v.dğr., İstanbul 1991, s. 227-228'den naklen.

26 Muhammed İkbal, İslâm*'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar, İstanbul 1984, s. 112,193-194; Muhammed Münevver, İkbal ve Kur'ânî Hikmet, çev. M. Ali Özkan, İstanbul 1995, s. 63-68.

Hz. Peygamber (a.s.) devrinin ilmî esaslara uygun ve mütekâmil kronolojisinin tesbiti, dinî ilimler bakımından olduğu gibi bu dönem üzerine çalışan sosyal bilimciler açısından da önemlidir. Zira insanlık tarihinin seyrini değiştirmiş olan bu dönem, İslâm Medeniyeti'nin ve tarihinin nüvelerini kendi içinde barındırmaktadır. Böyle bir kronoloji çalışması, Hz. Peygamber (a.s.) devrinin zaman boyutunu kısmen göz önüne sereceğinden, eğitim-öğretim, ruhî ve sosyal idrak ve uygulanan pratikler açısından da önemlidir.

Hz. Peygamber (a.s.) devri; din, ahlâk ve medenî hayat gibi zaviyelerden bakıldığında yaşanmış çok boyutlu bir zaman olduğu görülür. Bu devir üzerine yapılacak kronolojik bir çalışma, "Nübüvvet Zamanı"nın görünen tarafını kısmen yansıtır. Resûlullah'ın (a.s.) doğumu, seyahatleri, evlenmesi, hicreti, gazve ve seriyyeleri gibi olaylar bu alanın konusudur. Öyleyse Hz. Peygamber (a.s.) devrinin iman/inanç, fikir, ibadet, mucizeler, âyetler, müesseseler ve medenî hayat gibi iç içe geçmiş alanlarının kronolojilerini çıkarmak ayrı ayrı çalışmaları gerektirir.

Bi'set, vahiy, *Kur'ân*, davet, tevhîd, şirk, mirâç-isrâ, mucize, biat, hicret, istişare, muâhât (ashâb arasında kardeşlik bağı kurulması), Medine Vesikası, ezan, namaz, Ashâb-ı Suffe, zekât, isâr, hac ve benzeri haslet ve olgular ise o devrin inanç, fikir ve medenî hayat gibi sahalarında meydana gelen değişim ve dönüşümün işaretleri olarak ele alınmalıdır. Eserimizde –çoğu hakkında az veya çok bilgi verilen veya temas edilen- bu şeyler, çeşitli kaynaklara başvurularak tefekkür edilmelidir. Ta ki o dönemin inanç, ahlak ve fikir dünyasına girilebilsin, insan yapısına yakından bakılabilsin. Daha da önemlisi Hz. Peygamber (a.s.) devri kronolojisi, sıradan olaylar silsilesi gibi algılanmasın.

Resûlullah'ın (a.s.) siyeri, tarihî bir sâbite olarak –ilmî yöntemlerle- kayda geçmiş ve insanlığa mal olmuştur. Onun (a.s.) siyerinde yer alan bazı olaylara tarih verilmemesi veya siyer-megâzî ulemâsınca bir kısmına farklı tarihler verilmiş olması bu sâbiteyi değiştirmez.

Hz. Peygamber (a.s.) devri, özellikle Medine dönemi, İslâm Dini'ne ve medeniyetine kaynaklık eden pek çok ve çeşitli verilerle doludur. Bu verilerden, tarihleri bilinenler esas alınarak bir tanıtımın yapılması, o tanıtımın eksik kalmasını sonuç verir.[27] Zira hadîs ve siyer kaynaklarındaki verilerin, bütüne nisbetle çok az bir kısmının tarihi tesbit edilmiş, birçoğunun ise vaktine temas edilmemiştir.

Mesela Resûlullah'ın (a.s.) yaklaşık 80 kadar gazve ve seriyyesinin çoğunun tarihi tesbit edilmişken; Resûlullah'ın (a.s.) gönderdiği elçiler ve yazdığı mektuplar ile ona (a.s.) gelen heyetlerin büyük bir kısmı hakkında sarih bir tarih verilmemiştir. Şöyle ki: Vâkıdî'ye göre, Medine'ye ilk olarak dört yüz kişilik Mudarî Müzeyne kabilesi heyeti Recep H. 5 tarihinde geldi. Hz. Peygamber (a.s.), onları kendi yurtlarında kalmak üzere muhâcir kabul etti.[28] Resûlullah'ın (a.s.) önde gelen ashâbından Müzeyne kabilesinin sancaktarı, İsfahan fatihi Nûman b. Mukrine de bu kabiledendir.[29] Arap Yarımadası sakinlerinin, Recep H. 5'ten itibaren başlayan, Hz. Peygamber'e (a.s.) heyet gönderme süreci, onun (a.s.) vefatına kadar (Rebiülevvel H. 11) devam etmiştir. İbn Sa'd, bu konuyu *et-Tabakât*'ının ilk iki cildini oluşturan *Ahbârü'n-Nebî* (Hz. Peygamber -a.s.- ile ilgili haberler) kısmında: *Arapların, Resûlullah'a (a.s.) Heyetler Göndermesi* şeklinde genel bir başlık ve bunu izleyen alt başlıklarda, Medine'ye 72 kadar heyetin geldiğini tesbit etmiş ve bunlara dair rivâyetleri, büyük bir ehliyetle, tek tek kaydetmiştir.[30]

Yine İbn Sa'd, hem kendi çabasıyla hem de Vâkıdî'den aldığı rivâyetlere dayanarak, Resûlullah'ın (a.s.) Hudeybiye Antlaşması'nın

27 M. Hamidullah, I,201.

28 İbn Sa'd, I,291.

29 Afzalurrahmân (haz.), *Sîret Ansiklopedisi*, çev. Mustafa Aykaç v.dğr., İstanbul 1990, I,474.

30 İbn Sa'd, I,291-359; İbnü'l-Cevzî Ebu'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Teymî el-Kureşî (510-597/1116-1201), *el-Vefâ bi Ahvâli'l-Mustafa*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâri, Riyad ts., II,494.

yapıp Medine'ye dönmesinden itibaren vefat edene kadar civar ülke hükümdarlarıyla ve Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan kabile ileri gelenleriyle 110 kadar elçi teatisinde bulunup yazışma yaptığını ehliyetle tesbit etmiştir. O, bunları: *Resûlullah'ın (a.s.), Krallara ve Arapların İleri Gelenlerine Elçilerle İslâm'a Davet Mektupları Göndermesi* başlığı altında tek tek kaydedip tasnîf etmiştir.[31]

Hudeybiye dönüşü başlayan ve Resûlullah'ın (a.s.) vefatına kadar devam eden -başta altı elçi gönderme olayı olmak üzere- yaklaşık 110 kadar dinî ve diplomatik faaliyet, üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde meydana gelmiştir. Bu 110 kadar dinî ve diplomatik faaliyetin yapıldığı zaman dilimi bilinmesine rağmen, çok azına tam tarih verilmiştir. Adeta yapılan faaliyetin yoğunluğu ve kısa bir zaman diliminde meydana gelmesi, tümünün tek tek tarihlendirilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bu sebepledir ki İbn İshâk, elçiler olayına tarih vermekten kaçınır, onun yerine: "Resûlullah (a.s.), Hudeybiye ile vefatı arasında geçen zaman içinde ashâbından bazı kişileri, Allah'ın birliğine davet için Arap ve Acem krallarına gönderdi"[32] şeklinde genel bir ifade kullanır.

Üstelik hicretle başlayan 10 yıllık Medine döneminde o kadar çok olay vuku bulmuştur ki siyer-megâzî râvilerinin bunların hepsinin muayyen tarihlerini tesbit edememeleri gâyet makuldür. Zira kısa zaman zarfında yeni dinin medenî hayata yönelik tüm hükümlerinin yanı sıra yeni İslâm toplumunun ve devletinin gelişme çizgileri de bu dönemde belirginlik kazanmıştır.

Siyer ve Coğrafya

Tarihçilik zaviyesinden bakıldığında siyer, Müslümanların, Hz. Peygamber (a.s.) devrine ait bilgileri tesbit etmek gayesiyle hadîs çalışmaları çerçevesinde geliştirdikleri özgün ve özel bir tür

31 İbn Sa'd, I,258-291.

32 İbn Sa'd, III,237.

tarihçiliktir. Siyerin konusu olan bir kısım veriler, zaman ve mekan içinde tezahür etmiş olsa bile belirli bir zaman ve mekan ile mukayyed değildir. Bu tesbit bağlamında beşeri bir ilim olarak tarih, hâdiseleri zaman ve mekân kategorileri içinde ele alır. Hz. Peygamber (a.s.) devri mekân boyutu, başka bir deyişle "Hz. Peygamber (a.s.) devri coğrafyası" çalışılması gereken önemli bir araştırma konusudur. Bu nedenledir ki İslâm coğrafya bilginleri, siyer coğrafyasına gereken önemi vermişlerdir.

Hz. Peygamber (a.s.) devri fizikî ve beşerî coğrafyası ile ilgili ölçekli, uydu destekli ve güncel haritalar, o devirde kullanılan mesafe ölçme birimleri, ulaşım araçlarının sürati ve bunların günümüz değerleriyle ifade edilmesi, siyer araştırmalarında yapılacak tahlillerde gerekli araçlardandır.

Hz. Peygamber (a.s.) devri coğrafyasına dair bilimsel yöntemlerle hazırlanmış ayrıntılı eserler ilim âlemine kazandırılmalıdır. Değerli araştırmacılar, Hz. Peygamber (a.s.) devri tabiî ve beşeri coğrafyasını günümüz teknolojilerinden yararlanarak çalışmalıdır. Böyle çalışmalarda yer alacak bütün haritalar vb dokümanlar, uydu destekli ve ölçekli veriler şeklinde hazırlanmalıdır. Bu eserlerin içerdiği harita vb dokümanlar, şehir, köy, dağ, nehir, ova, vadi, tarım alanları, orman ve türleri, maden yerleri, ticaret yerleri ve yolları vs içermelidir: O zamanki her türden yer isimlerini, yerleşim birimlerini, mesafelerini, bunların tesbit edilebiliyorsa o günkü nüfuslarını, dinlerini, geçim vasıtalarını, meşhur oldukları ve benzeri şeyleri de -fakat güncel durum ve karşılıkları ihmal edilmeden- ihtiva etmelidir.

Siyer Okumalarında Ve Araştırmalarında Farkına Varılmadan Yapılan Bir Hata

Hz. Peygamber'in (a.s.) siyeri okunurken çoğu zaman farkına varılmadan düşülen ciddi bir hataya dikkat edilmesi gerekir.

Hz. Peygamber (a.s.) devrinde, kurrâlık (mukri'), kadılık ve -çoğu zaman toplumun sevk ve idaresiyle ilgili komutanlık, imamlık, din öğreticiliği gibi vazifeleri de içeren- amillik gibi vazifeler, sırf Yüce Allah'ın rızasını kazanmak ve din-i mübîn-i İslâm'ın yayılması ve kökleşmesi gayesiyle toplumun en itibarlı ve ehliyetli fertleri tarafından yerine getirilirdi. Daha sonraları ise bu vazifeler birer branş ve meslek gruplarına dönüşmüştür. İbn Haldûn, bu tarihsel değişime dikkat çekmiştir:

Farklı şeyleri mukayese edip karşılaştırmak ve birilerini örnek alıp taklit etmek, insanın bilinen bir özelliğidir. Bu yapılırken dikkat edilmesi gereken pek çok husus gözden kaçar. Geçmişe ait haberler, yaşanan zamanla mukayese edildiğinde, pek çok şeyin değişmiş olduğu gerçeği dikkate alınmazsa, çoğu zaman ulaşılan sonuçlarda veya verilen hükümlerde hataya düşülür.

İslâm'ın ilk dönemleri ile Emevî ve Abbâsî devletleri zamanında, ilim, bir meslek ve geçim kapısı değildi. Aksine o zaman ilim sadece Şâri'den işitilenlerin nakledilmesi ve din konusunda bilinmeyenlerin öğretilmesiydi. Bunu da toplumun en ileri gelenleri ve liderleri yapardı. İnsanlara *Allah'ın Kitabı*'nı/*Kur'ân-ı Kerîm*'i ve Hz. Peygamber'in (a.s.) *Sünnet*'ini öğretenler, bunu meslekleri olduğu için değil, bildiklerini tebliğ etmek için yapardı. Çünkü *Kur'ân-ı Kerîm*, Yüce Allah'ın, kendilerinden bir peygambere indirdiği yol gösterici bir kitap, İslâm inandıkları dindi. Onun uğrunda savaştılar ve canlarını feda ettiler. İnsanlar arasında ilk onlar bu şerefe nail oldular. Bu yüzden, İslâm'ı öğrenip tebliğ etmeye çok önem verirlerdi. Üstün sosyal statüleri İslâm'ı öğrenmeye ve öğretmeye engel olmazdı. Hz. Peygamber'in (a.s.), Arap kabileleri temsilcilerine, İslâm'ı öğretmek için ashabının ileri gelenlerinden başta –hayatta iken cennetle müjdelenmiş- on sahabesini (aşere-i mübeşşere) ve diğerlerini görevlendirmesi, buna en iyi örnektir.

Nihâyet İslâm yerleşip sabitleşti, kökleşip dal budak saldı, çok uzaktaki toplumlar İslâm'a girdi. Zamanın geçmesiyle durumlar değişti ve sürekli ortaya çıkan yeni meselelerden dolayı şer'î nasslardan (*Kur'ân-ı*

Kerîm ve *Sünnet*'ten) hüküm çıkarmak çoğaldı. Bunun neticesinde İslâm Dini'ni hatalardan koruyacak birilerine ihtiyaç duyuldu. İlimler ve din öğretimi, branş ve meslek hâline geldi.

Bazı Temel Ve Yardımcı Siyer Kaynakları ve Kısa Tanıtımları

Siyer araştırmalarının temel kaynakları, öncelikle ilk devir siyer-megâzî çalışmaları ile bunların günümüze ulaşmasını sağlayan daha sonraki dönemlerde telif edilmiş siyer-megâzî kitapları, siyer konulu hadîsler, sahâbe tabakâtı/biyografileri, Hz. Peygamber (a.s.) devri ile ilgili belirli bir konuyu ele alan Beyhakî'nin *Delâil*'i, Semhûdî'nin *Vefâ*'sı gibi ihtisas çalışmaları ve şerhlerdir.

"İlk devir siyer-megâzî çalışmaları" derken, Hz. Peygamber (a.s.) devrine ait rivâyetleri sonraki kuşaklara ulaştırmada öncü durumunda olup tedvîn ve tasnîf döneminde yaşamış Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Ebân b. Osmân, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (51-124/671-742), Ebu'l-Esved Muhammed b. Abdirrahmân el-Kureşî (v. 127/744-132/749 arası), Mûsâ b. Ukbe (v. 141/758), İbn İshâk, Ebû Ma'şer Necîh b. Abdirrahmân es-Sindî el-Medenî (v. 170/787) ve Vâkıdî gibi âlimler ile bu iki dönemden hemen sonra gelen; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Medâinî el-Basrî el-Ahbârî (v. 225/839), İbn Sa'd (v. 230/845), Halîfe b. Hayyât (160-240/776-854), İbn Habîb (v. 245/859) ve Belâzürî (v. 279/892) gibi hadîs, siyer-megâzî, tarih ve tabakât ulemâsını kastediyoruz.

1- Muhammed b. İshâk, *es-Sîre*: Muhaddis tarihçiler devrini başlatan İbn İshâk'ın Hz. Peygamber (a.s.) devrine ait tarih içeren haberlerini çeşitli kaynaklardan izleme mecburiyeti vardır. Zira Zürkânî'nin dile getirdiği gibi: "İbn İshâk'ın *es-Sîre*'sinin râvileri çoktur ve bu rivâyetler, ziyadelik ve noksanlık bakımından birbirinden farklıdır." Öyleyse İbn İshâk'ın rivâyetleri muhtelif kaynaklardan izlenmelidir:

a- İbn İshâk'ın **Ziyad b. Abdillah el-Bekkâî** rivâyetini ihtiva eden İbn Hişâm'ın **(v. 218/833)** ***es-Sîretü'n-Nebeviyye***'si.

b- İbn İshâk'ın **Yunus b. Bükeyr** rivâyeti olan ***es-Sîre: Kitâbü'l-Mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî*** başlıklı eser.

c- Halîfe b. Hayyât, ***et-Tarih*****:** Bakî' b. Mahled yoluyla rivâyet edilen bu eser, İslâm dünyasında kronolojik esasa göre yazılmış tarih kitaplarındandır. Eser, tarihlendirmenin önemine ait bazı âyet ve hadîslerin zikri, insanların kullandıkları takvimler ve Hz. Ömer (r.a.) zamanında hicretin milat olarak kabul edilmesine dair rivâyetlerle başlar. Sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) doğum tarihi, Mekke ve Medine'de ne kadar ikamet ettiğine dair haberlere kısaca yer verilir. Hicretin 1. yılından (622) başlayarak 232 (846-47) yılına kadar vuku bulan hadiseler, savaşlar, ihtilâller, ölümler (vefeyât) anlatılır. Halifelerin, kimleri hac emîrliğine, çeşitli eyaletlere; bilhassa Medine, Mekke, Basra ve Kûfe gibi şehirlere vali, kadı, kâtip, mühürdar, şurta/polis, beytülmâl ve berîd/posta görevlisi olarak atadıkları kaydedilir.

Halîfe b. Hayyât'ın *et-Tarîh*'inin siyer-megâzî ile ilgili kısmı, İbn İshâk'ın Bekr b. Süleyman ve Cerîr b. Hâzım (85-170/704-786) rivâyetlerini de içermektedir. İbn İshâk'ın Cerîr b. Hâzım rivâyeti, oğlu Ebu'l-Abbâs Vehb b. Cerîr b. Hâzım el-Basrî vasıtasıyla Halîfe b. Hayyât'a ulaşmıştır.

d- Taberî, ***Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*****:** Bu eser diğer ilk devir siyer-megâzî ulemasının rivâyetlerinin yanı sıra İbn İshâk'ın Seleme b. Fadl el-Ebraş (v. 191/806) rivâyetini de içerir.

2- Vâkıdî, ***Kitâbü'l-Megâzî*****:** Bu eser bazı temel yöntemler izlenerek telif edilmiştir:

a- *Kitâbü'l-Megâzî*'nin girişinde Hz. Peygamber'in (a.s.) sevk ve idare ettiği askerî faaliyetler; yani gazve ve seriyyeler, tarih sırasına göre bir liste şeklinde verilmiştir. Bu listede yer alan askerî faaliyetlerin her biri ana metinde konu başlığı olmuş ve ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

b- *Kitâbü'l-Megâzî*'de anlatılan her bir askerî faaliyetin önce tarihi çok dikkatli bir şekilde tesbit edilmiş, sonra konuyla ilgili coğrafi bilgilere yer verilmiştir.

c- Vâkıdî, eserini kronolojik esasa bağlı kalarak tertip etmiştir. O, ilk siyer-megâzîcilerin tarih içeren rivâyetlerini takvim formunda (yani yıl, ay ve gün şeklinde) veren erken dönemde yetişmiş en başarılı müelliftir.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakât*: Muhammed b. Sa'd, Bağdat'ta hocası Vâkıdî ile tanışmış ve onun kâtibi olarak meşhur olmuştur. Vâkıdî, -çağdaşı olan Heysem b. Adî (v. 207/822) hariç tutulursa- İslâm tarihçiliği alanında "tabakât" türünde eser veren -bilinen- ilk müelliftir. Vâkıdî'nin *et-Tabakât*'ı aslî haliyle günümüze intikal etmemiştir. Ancak İbn Sa'd, üstadının eserinin ekserisini büyük bir titizlikle nakletmiştir. Böylece üstadının *et-Tabakât*'ı zayi olmaktan kurtulmuştur.

İbn Sa'd, *et-Tabakât*'ını hicrî 3. asırda telif etmiştir. *et-Tabakât* esas olarak, Hz. Peygamber'in (a.s.) doğumundan 238/852 yılına kadar olan zamanı kapsamaktadır. İlk iki cildi Hz. Peygamber'in (a.s.) hayat hikâyesine (*Ahbârü'n-Nebî*) ayrılmıştır. Bunu takiben sahabe ve tabiînin hayatlarına geçilmiş, kadınlara tahsis edilen son cilt dışında, diğer bütün ciltlerde onların biyografileri verilmiştir.

4- Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*: Bu eser de -İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ı gibi- temelde iki bölümden oluşmaktadır. İlk kısmı, Hz. Peygamber'in (a.s.) biyografisine tahsis edilmiştir. İkinci kısmı ise tabakât tarzında olup Raşit Halîfeler, Emevîler ve Abbâsiler'in ilk dönemi için önemli bir kaynaktır.

Hicrî 2. asrın ikinci yarısından itibaren İslâm tarihçiliğinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin ilk temsilcisi Belâzürî'dir. Bu dönemin tarihçileri, siyer, tarih, tabakât ve ensâb tarzında yazılmış kitapların metotlarını birleştirmiş, farklı kaynak türlerinden elde ettikleri belge, bilgi ve haberleri tenkit süzgecinden geçirerek daha farklı bir üslupla eser yazmışlardır.

5- İbn **Habîb (v. 245/860),** ***el-Muhabber***: İbn Habîb ensâb, eyyâm ve ahbâra dair bilgilerle Arap dili ve edebiyatı, lugat ve şiir gibi konularda kendini gösterdi. Ancak onun şöhret bulduğu alan ensâbdır.

Bir nevi peygamberler ve halifeler tarihi olan *el-Muhabber*'de, şahsiyetler ve hadiseler, ayrıntılara girilmeden listeler şeklinde kaydedilmiştir. Soy kütüklerinde, anne şeceresine geniş yer ayrılması, İslâm öncesi ve ilk İslâmî döneme ait orijinal rivayetler ve anekdotlar ihtiva etmesi kitabın başlıca özelliklerindendir.

6- el-Mes'ûdî (280[?]-346/893-957), ***et-Tenbîh ve'l-İşrâf***: Mes'ûdi evrensel tarih yazarlığı yolunu seçerek, İslâm öncesi topluluklar ve devletlerin tarihlerini de eserlerine almıştır. Böylece geniş kapsamlı eserler meydana getirmiştir.

et-Tenbîh'in siyer ve İslâm tarihi ile ilgili kısmı 227. sayfada şöyle bir başlıkla başlar: "Resûlullah'ın mevlidi/doğumu, bi'seti, hicreti, gazveleri, seriyyeleri, katipleri, vefatı; ondan (a.s.) sonra gelen halîfe ve hükümdarlar, onların katipleri, vezirleri, hacibleri, kadıları, mühürleri ve el-Mutî' döneminin 345 (956) yılına kadar meydana gelen önemli dinî ve idarî olayların bahsi".

Siyer bahsi, 284. sayfada, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hilafetiyle ilgili kısımla biter. *et-Tenbîh*'in siyer ile ilgili kısmı tamamen kronolojik ve özet bir siyer çalışmadır. Mes'ûdî, *et-Tenbîh*'teki megâzî kronolojisinde çoğunlukla Vâkıdî'yi izlemiş zaman zaman İbn İshâk ve İbn Habîb'i tercih etmiştir. Mes'ûdî, *et-Tenbîh*'in siyer ile ilgili kısmında yer yer Arap ve dünya tarihiyle ilgili olaylara da atıflar şeklinde yer vermiş, Hz. Peygamber'in (a.s.) çeşitli konulardaki uygulamalarının İslâm mezhepleri tarafından nasıl değerlendirildiğine dair bilgilere de özet halinde değinmiştir.

7- el-Beyhakî (384-458/994-1066) ***Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifeti Ahvâli Sâhibi'ş-Şerî'a Min Yevmi Vulide İla En Tuvuffiye (Sallallahu Aleyhi Vesellem)***: Bu eserde sahîh rivâyetler esas alınarak Hz. Peygamber'in (a.s.) diğer insanlardan farklı olan yönleri, peygamberliğini gösteren deliller ile beraber mucizeleri anlatılmıştır.

Beyhakî'yi çalışmamız açısından önemli kılan, eserinin ilk devir siyer-megâzî ulemâsı ile hadîs râvilerinin rivâyetlerine dayalı olmasıdır. Beyhakî, eserinde İbn İshâk'ın -daha çok- Yunus b. Bükeyr rivâyetine yer vermiştir.

8- İbn Seyyidinnâs (671-734/1273-1333), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Megazî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer*: Eser, diğer siyer kitaplarından farklı olarak bir hadîs kitabı niteliği taşır. Eser temelde İbn İshâk'ın *es-Sîre*'sini (İbn Hişâm'ın Bekkâî vasıtasıyla aldığı rivâyeti) örnek edinmiştir. Kitap, Mûsâ b. Ukbe ve İbn Âiz'in (150-233/767-847) *el-Megâzî*'lerinden nakiller yapması açısından önemlidir.

Siyer ilmi açısından öneme sahip diğer bazı eserler şunlardır:

1- İbnü'l-Cevzî (510-597/1116-1200), *el-Vefâ bi Ahvâli'l-Mustafâ*: Bu eser: *el-Vefâ bi [fî] Fezâli'l-Mustafâ, el-Vefâ bi't-Ta'rîf bi'l-Mustafâ* isimleriyle de zikredilmiştir.

2- el-Makrîzî (766-845/1364-65-1442), İmtâ'ü'l-Esmâ' Bimâ Li'n-Nebiyyi Mine'l-Ahvâli Ve'l-Emvâli Ve'l-Hefedeti Ve'l-Metâi,

3- es-Semhûdî (v. 911/1505), *"Vefâ'ü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafa"*: Semhûdî, Hz. Peygamber'in (a.s.) siyerinin Medine dönemi ile ilgili verdiği tarihleri - Rezîn'in (v. 535/1140) özetlediği er-Râzî'nin (195-277/810-890) *Tarih*'inden naklettiğini söyler.

7- eş-Şâmî (v. 942/1536), *Subulü'l-Hudâ Ve'r-Reşâd Fî Sîreti Hayri'l-İbâd*: İslâm bilginlerince siyer kitaplarının en genişi kabul edilen, bine yakın kaynak eserden hazırlanan ve müellifin "ömrümün neticesi" dediği bu eser İslâm dünyasında *es-Sîretü'ş-Şâmiyye* adıyla meşhur olmuştur. Şâmî, eserinin tümünde, anlattığı konuların sonunda "tenbîhât" başlığını açarak metinde geçen bazı hususları mesele haline getirerek yöntemli bir şekilde tartışır ve siyer ilmi açısından çok önemli tahlil ve değerlendirmelerde bulunur. Yine o, metinlerde geçen bilinmeyen ve ne kastedildiği kapalı olan kelimeleri her mevzunun sonunda: "bilinmeyen kelimelerin izahı" (في بيان غريب ما سبق....) diye başlıklar açarak izah etmiştir. Bunlar Şâmî'nin eserinin güzel özelliklerinden sadece iki tanesidir.

Siyer alanında kaynak ve yardımcı kaynak mahiyetinde olan bazı eser şunlardır:

1- Abdurrahmân es-Süheylî (508-581/1114-1185), *er-Ravdü'l-Unuffî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye*: Eserin önemli bir özelliği, doğrudan Hz. Peygamber (a.s.) devrine çok yakın zamanda yazılmış olan Zührî, Süleyman b. Tarhan et-Teymî ve Mûsâ b. Ukbe gibi ulemânın siyer-megâzîlerinden ve pek çok yazılı kaynaktan yararlanılmış olmasıdır. Süheylî'nin, İbn İshâk'ın *es-Sîre*'sinin Bekkâî rivâyetinin İbn Hişâm vasıtasıyla gelen nüshasını şerh etmesine rağmen açıklamalarında Yunus b. Bükeyr rivâyetine atıflar yapması önemli ve dikkat çekicidir.

2- Ebû Zer el-Huşenî, Şerh es-Sîretu'n-Nebeviyye Rivâyetu İbn Hişâm:

3- İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*,

4- Aynî, *Umdetü'l-Kârî*,

5- Zürkânî, Şerh ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye.

Bu eserlerle, rivâyetlerin arka planını tesbit edip kapalı ve çelişkili görünen bir takım ifadeleri izah ve telif/cem' edebilme imkânını elde edilir. Çünkü usûl ulemâsının ittifakına göre telife imkan bulundukça, telif tercihten evladır (والجمع أولى من الترجيح باتفاق أهل الأصول لأن فيه العمل بكلا الدليلين).

Siyerin Bazı Temel Istılahları:

1. Siyer kelimesi ism-i cem'-i cinsidir. Müfredi (tekili) tâ-i marbûta (ة) ile sîret (سيرة) şeklindedir.[33] Seyr (سير), sülâsî bir fiil olan "sâre"nin (سار) masdarıdır. "Sîret", "فِعْلَة" vezninde türetilmiş heyet bildiren bir mastardır ve aynı kökten türetilmiştir. Seyr (سير) kelimesi sözlükte "gitmek, yürümek, seyahat etmek" (السَّيْر معروفٌ سار يَسِير سَيْراً ومَسيراً) manalarına gelir. Sevgilisine kötü bir binekle giden kişinin durumunu

33 (اسماء الجموع نوعان الاول اسم جمع افرادى لا واحد له مثاله ماء الثانى اسم جمع جنسى يعرف واحده بتاء ومثاله تمر تمرة بقر بقرة سير سيرة).

ifade etmek için kullandığı: (نعم السير على بئس العير) (kötü bir binekle ne güzel bir gidiş) şeklindeki özdeyişte olduğu gibi.

Âlûsî'nin *Rûhu'l-Meânî* adlı tefsirinde (Tâhâ Sûresi'nin 21. âyeti) verilen bilgilere göre sîret, "yürüyüşte vaki olan heyet (şekil/tarz) ve hâle" denir. Daha sonra kelime, yürüyüş kaydından soyutlanarak "bir şeyin üzerinde bulunduğu heyet ve hâl" manasını kazanmıştır. Bundan dolayıdır ki aynı kelime, "gidilen yol, gidişat, tutum ve davranış" gibi manalara gelen tarikat ve mezhep kelimelerinin karşılığı olarak da kullanılmıştır: "Selefin yolu" (سيرة السلف) ibaresinde olduğu gibi.[34]

Siyer kelimesine iki ilim dalında, iki ıstılahi mana verilmiştir. İki ilim dalı da birbirleriyle doğrudan ilişkilidir. Başka bir ifadeyle birincisi Asr-ı Saâdet'le ilgili haberleri muteber ilmî yöntemlerle tespit eder, ikincisi ise tespit edilen verileri çeşitli yöntemlerle işleme tabi tutup onlardan genel geçer fıkhî hükümler çıkarır. Öyleyse siyer konusunda yapılacak araştırma ve değerlendirmelerde, ikinci tarif vesilesiyle bir kısmına işaret edilecek olan hadîs ve fıkıh kaynakları ihmal edilmemelidir:

Siyer: Doğumundan vefatına kadar, Hz. Peygamber'in (a.s.) heyetini, hallerini ve gidişatını, tespit etmek (tayîn) ve vakitlerini belirlemek (tevkît) bakımından ele alan bir ilimdir. Bu alanda yazılan eserlere de "sîre" veya "siyer" denmektedir.

Tarifte geçen "Resûlullah'ın (a.s.) heyeti" ibaresiyle, onun (a.s.) bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve ihtiyarlık dönemlerindeki zatıyla ilgili yaratılış, şekil, özellik, ahlâk, şemâil, hasâis ve hatta tıbb-ı nebevî gibi konular kastedilmiştir.

"Hal" kelimesi onun (a.s.) değişken durumlarını ifade eder. Burada "değişken" kelimesi, farklılaşıp birbirine tezat teşkil eden şeyleri değil, insan hayatının zaman içinde geçirdiği irâdî ve gayrı iradi fıtrî durumları ifade eder. "Resûlullah'ın (a.s.) hali" ibaresi,

34 والسيرة فعلة من السير تقال للهيئة والحالة الواقعة فيه ثم جردت لمطلق الهيئة والحالة التي يكون عليها الشيء ومن (ذلك استعمالها في المذهب والطريقة في قولهم: سيرة السلف

onun (a.s.) dünyaya geldiği fiziki ve beşeri coğrafyayı/çevreyi ihmal etmeden, nesebi/soyu, çocukluğu, gençliği, aile hayatı, ticaret hayatı, daveti, ibadeti, duası, yöneticiliği, savaşları, mucizeleri gibi çeşitli bakımlardan doğumundan vefatına kadar hayat hikâyesindeki durumları ve vaziyetleri ifade eder. "Resûlullah'ın (a.s.) hali" ibaresi, oturma, yeme, uyuma, yürüme, konuşma, dinleme, giyinme vs. gibi durumlarını da kapsar.

Tarifteki "Resûlullah'ın (a.s.) gidişatı" ibaresi ise onun (a.s.) ibâdet, duâ, helal rızık talep etmek, merhamet, cihâd, davet, cömertlik, cesaret, temizlik, tevâzu gibi süreklilik arz eden maddi-manevî sünnetlerini ve ilkelerini ifade eder.

Tarifte zikredilen "tayin" kelimesi, siyercinin Asr-ı Saâdet'le ilgili haberleri muteber ilmi yöntemlerle etmesi gerektiğini ifade etmekle birlikte siyerinde bir dayanağa/müstenede (kaynağa) sahip olması ve vesikalara dayanması gerektiğini de ifade eder. Öyleyse "siyercinin eserinde verdiği bilgiler konusunda dayanağı nedir" sorusunu şöyle cevaplamak mümkündür: "Kaynak, siyercinin rivâyet ettiklerini rivâyet etmesinin ve ondan bunların kabul edilmesinin kendisi sebebiyle sahih olduğu şeylerdir". Başka bir ifadeyle "kaynak: Siyerciye Hz. Peygamber (a.s.) devriyle ilgili bilgi verme yetkisini ve rivâyetinin kabul edilmesini sağlayan unsurlardır".

Tarifte yer alan "tevkît" kelimesi, kronoloji (takvim) kelimesi ise "zaman bilimi"; yani geçmişte cereyan eden bir hâdisenin zamanını tayin eden bilim anlamına gelir.

Siyer: İslâm hukuk (fıkıh) kaynaklarından özel bir çeşidin de ismidir. Yine hadîs ve fıkıh sistematiğinde cihada ait bahisleri ve hükümleri içeren kısma *kitâbü'l-cihâd* denildiği gibi *kitâbü's-siyer* (İslâm genel ve özel devletler hukuku) de denilir. Zira İslâm hukukçuları, başta Râşid Halifeler olmak üzere Müslümanlar, gayri müslimlerle münasebetlerde takip ettikleri ve edecekleri siyaseti ve hukuk rejimini, Hz. Peygamber'in (a.s.) siyer ve megâzîsindeki heyet, hal ve tuttuğu yoldan (*sîret)* almışlardır.

İslâm genel ve özel devletler hukuku manasındaki siyer kitaplarının içeriğini es-Serahsî'nin (1090-1009/483-400[?]) şu paragrafı izaha kâfidir:

"Bil ki! Siyer, sîret kelimesinin çoğuludur. Bu bahse siyer ismi verilmiştir. Çünkü bu bahis Müslümanların:

ı- Müşriklerden (gayr-ı Müslimler'den) Müslümanlarla savaş halinde olanlarla (harbî),

ıı- Müşriklerden (gayr-ı Müslimler'den) Müslümanlarla muahede yapanlarla (ehl-i ahd):

a- Emân verilenler (müste'men: İslâm topraklarına girmeleri için Müslümanlarca kendilerine emân verilmiş yabancı ülke vatandaşları: İslâm ülkesine gelen misafirler, seyyahlar, talebeler, tüccarlar ve elçiler gibi) ve

b- Zimmîler (İslâm devletinin tebaası olan Ehl-i Kitâb gibi) bunlardandır],

ııı- İslâm'ı kabulden sonra inkâr ettikleri için kâfirlerin en kötüsü olan dinden dönenlerle (mürtetlere) ve

ıv- Bilgisiz ve yanlış tevil yapanlardan olsalar da müşrik derecesinde olmayan (yani Müslüman kabul edilen) asilerle (bâğilerle[35]) muamele tarzını açıklamıştır".

2. Megâzî (مغازي): "Magzâ" (مغزى) kelimesinin çoğulu olup sonradan cins ifade eden bir özel isim/alem (alemü'l-cins) olmuştur.

35 İbn Cemaâ'ye (1333-1241/733-639) göre İslâm hukukunda isyan ederek imama/halifeye muhalefet edenler, ona itaati terk edenler, ödemeleri vacip olan bir hakkı vermekten geri duranlar; ehl-bağy ve diğer asiler olmak üzere ikiye ayrılır. Ehl-i bağy, sultana itaat dairesinin dışına çıkan, farklı bir din anlayışına dayanmadan (tevil) ve kendilerine karşı güce başvurmayı gerektirecek seviyede bir kuvvete (şevke) sahip olarak imama boyun eğmeyi bırakan kişiler topluluğudur. Diğer asiler ise farklı bir din anlayışından (tevil) dolayı (Hz. Ebu Bekir –r.a.- devrinde zekât vermeyen kimselerin yaptıkları gibi) yahut böylesi bir din anlayışına dayanmadan itaat dairesinin dışına çıkanlar ile bu ikisinden herhangi birine dayanarak isyan edenlerden oluşur.

Siyer ilminde megâzîden maksat: "Hz. Peygamber'in (a.s.), şahsen idare ettiği veya sevk ettiği bir orduyla, kâfirlerle savaşmayı kastetmesi sonucu meydana gelen hâdiselerdir. Tarifteki "kâfirlerle savaşın kastedilmesi sonucu meydana gelen hâdiseler" (ما وقع من قصد) ibaresi "kâfirlerin ülkelerine ve gelip kondukları yerlere sefer yapmak neticesinde meydana gelen hadiselerdir" şeklindeki bir tanımdan daha kapsamlıdır (âmmdır). Böylece tarif, Uhud ve Hendek gibi gazveleri de kapsamış olur.

Yapılan tarifte geçen "meydana gelen hâdiseler" (ما وقع) ibaresi çok önemlidir. Zira megâzi hâdiseleri savaşlardan ibaret değildir. Megâzî kaynakları, savaş, savaş hukuku, savaş ahlâkı ve ilgili meseleler kadar; barış, barış hukuku, eman, muahede, İslâm'a davet ve ilgili meseleler gibi insan hayatının çeşitli tezahürlerine ve hallerine dair Hz. Peygamber'in (a.s.) üstün örnekliklerini de kapsar.

Daha sonraları siyer ve hadîs ulemâsı arasında, Resûlullah'ın (a.s.) katıldığı askeri seferlere **gazve**, Resûlullah'ın (a.s.) sevk edip fakat kendisinin katılmadığı seferlere ise **seriyye** demek teamülü ortaya çıkmıştır. Zürkânî'ye göre, ilk siyer-megâzî ulemâsı, gazve ve seriyye ayırımına pek dikkat etmemiştir.

Netice itibariyle **megâzî**, Hz. Peygamber'in (a.s.) daha çok savaşlarını konu edinen tarih kitaplarına verilen bir isim olarak da kullanılmış; fakat zamanla siyer kelimesinin eş anlamlısı olmuştur.

3. Haber: Sözlükte "bir nesneyi gereği gibi bilmek için yoklayıp sınamak, bir şeyin iç yüzünden haberdar olmak" manasına gelen "hubr" (hıbre) kökünden türemiş bir isimdir.

Tarih usûlü terimi olarak haber, meydana gelmiş bir şeyle veya olayla ilgili olarak -mahiyet itibariyle doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan- söz veya yazının içerdiği bilgi manasına gelir.

Hadîs ilminde haber, "hadîs" kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılmıştır. Bununla beraber, bazıları haberle hadîs arasında ayırım yaparak her hadîsin haber olduğunu, fakat her habere hadîs

denilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in (a.s.) sözleriyle meşgul olanlara muhaddis; tarih, eyyâmü'l-arab, neseb (soy bilim), kıssa, hikâye ve benzeri rivâyetlerle uğraşanlara ahbârî denilmiştir.

İslâmî rivâyetler daha çok yazılı türden haberlerdir. Şöyle ki: Tarih usûlünde kaynak; en geniş manasıyla geçmişe dair bilgi veren her türlü malzeme anlamına gelir. Bunlar genelde üçe tasnif edilir:

ı- Gözlem ve hatıralar: Hadîs, siyer-megâzî ve sahabe tabakatı gibi kaynaklarda, Asr-ı Saâdet'te olanların birer eylemcileri ve tanıkları olarak sahabe kuşağının gözlem ve hatıraları nevinden veriler pek çoktur. Söz konusu kaynaklarda: "işittim/duydum" (سمعت), "gördüm" (رَأَيْتُ),[36] "Ben Tebûk Gazvesi'nden başka, Resûlullah'ın (a.s.) yaptığı gazalardan hiçbirinden geri kalmadım...", "Resûlullah (a.s.) beraber 17 gazveye katıldı..." gibi sayısız ibareler, "gözlem ve hatıra" türünden verilerin bulunduğunu sarih bir şekilde ifade eder.

ıı- Haberler: Haberler, sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye taksim edilir. Yazılı haberler; sözlü haberlerin herhangi bir dönemde yazıya geçirilmesi değil, baştan yazılı olarak ortaya çıkan belgeler demektir. İslâmî rivâyet, yapı olarak genelde yazılı türden bir haberdir. Bu konu "Siyer-Megâzî Kaynaklarının Tesbiti" başlığında da izah edildi.

ııı- Kalıntılar ise kendiliğinden kalanlar ve bazı özel ilgileri yaşatmak amacıyla yapılanlar olmak üzere ikiye ayrılır.

---

36 Mesela: Resûlullah'ın (a.s.) **böyle yaptığını gördüm**: هكذا رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فعل, Peygamber'i (a.s.) o günkü mevizesindeki gibi daha kızgın olduğu bir mevize görmedim. Bu şikâyet üzerine: Ey insanlar! Sizler nefret ettiricilersiniz. Namaz kıldıran hafifletsin. Çünkü cemâatte hasta, zayıf ve iş güç sahibi olan vardır, buyurdu: فَمَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْ يَوْمِئِذٍ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ مُنَفِّرُونَ، فَمَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الْمَرِيضَ وَالضَّعِيفَ وَذَا الْحَاجَةِ, Zeyd b. Erkam'a (r.a.) sordum: Resûlullah (a.s.) ile birlikte kaç gazveye katıldın? Dedi ki: 17 gazveye: سَأَلْتُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ رضى الله عنه كَمْ غَزَوْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ سَبْعَ عَشْرَةَ.

4. Câhiliye (جاهلية) kelimesi,[37] Arapça bir ism-i fail olup bir vasfı ifade eden "جاهل" kelimesinin nisbet yası ile tâ-i masderiyyenin eklenmesi sonucu elde edilmiş bir mastar-ı sinâîdir.[38] Terim olarak, İslâm kaynaklarında, özellikle Arapların İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirden ayırt etmek için kullanılmıştır.

Kelime *Kur'ân-ı Kerîm*'de dört defa zikredilir. Âyetler meâlen şöyledir:

i- "*....Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, "Bu işten bize ne!" diyorlardı....*" (Âl-i İmrân 3/154).

ii- "*Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?*" (el-Mâide 5/50).

iii- "(ey Peygamber hanımları!) *Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin....*" (el-Ahzâb 33/33).

iv- "*O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi.....*" (el-Fetih 48/26).

Câhiliye devri ikiye ayrılır: M. 5. yüzyıldan öncesine I. Câhiliye devri, M. 5. yüzyıldan İslâm'ın doğuşuna kadar devam eden döneme II. Câhiliye devri denir. İlim ve hilmin karşıtı olan cehl; şirk, puta tapıcılık, asabiyet, anî gadap, düzensizlik, kan davası ve yağmacılık gibi

---

37 (جهل الجهلَ نقيض العِلْم تقول جَهِلَ فلانٌ حقَّه وجَهِلَ عليّ وجهل بهذا الأمر والجَهالةُ أن تفعلَ فِعلًا بغيرِ عِلْمٍ والجاهليّة الجَهْلاء زمانُ الفترةِ قبلَ الإسلام).

38 Felsefi manada -zat veya hades ifade eden- sıfatın sonuna nisbet yâsı ve tâ-i merbute eklendiğinde, o kelimedeki sıfatlık ve hades ifade etme özelliği zail olur, kelime isimleşir. Câhil: Bilgisiz olan kişi, câhiliyye denildiğinde ise bilgisizlik demek olur. Bir ismin sonuna nisbet yâsı ve tâ-i merbute eklenir ise o kelimeyi bir mananın ismi olur. "حجر" (taş), "حجرية" (taşlık/taş olmak manası) gibi.

inanç, tutum ve davranışlardan oluşur. Câhiliye devri ve Muallaka[39] şairlerinden Amr b. Külsûm'un (v. M. 584 veya 600) şu beyti o dönemin karakterini yansıtan bir örnektir:

ألا لا يجهلن أحد علينا فنجهل فوق جهل الجاهلينا

"Hele biri kalkıp da bize karşı câhillik etmeye görsün

O zaman biz câhillikte bütün câhillerden baskın çıkarız."

Câhiliye terimi, bu devirde yaşayan Arapların medeniyetten mahrum olduklarını değil, din ve toplum hayatının şirk, putperestlik gibi sakat inançlarını, kan davası gibi âdetlerini/geleneklerini, kabilecilik, asabiyet/ırkçılık gibi çarpık sosyal bağlarını ve örgütlenme biçimlerini ve faiz gibi yanlış ekonomik uygulamalarını ve benzeri şeyleri ifade eder.

39 **Câhiliye döneminde yedi (veya on) şaire ait seçkin kaside koleksiyonun ismidir. Çoğulu muallakât olup** "beğenildiği için herkesin görebileceği bir yere asılan, sergilenen şiirler" demektir. Muallakât, Câhiliye devri Arap Yarımadası'nın çeşitli yörelerinde kurulan Ukâz vb. serbest ticaret merkezlerinde düzenlenen şiir yarışmalarında eleştiri süzgecinden geçerek seçilmiş ve keten bezinden yapılmış tomarlara altın suyu ile yazılıp Kâbe'nin duvarına asılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DEVRİ MEKKE DÖNEMİ

HZ. PEYGAMBER DEVRİ
MEKKE DÖNEMİ

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الأَصْنَامَ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

"Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut! Çünkü, onlar (putlar), insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin. Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."

(İbrâhîm Sûresi 14/35-37)

Arabistan

Mekke'nin içinde bulunduğu Arap Yarımadası düzensiz bir dikdörtgen şeklinde olup, dünya haritasında merkezi bir yer işgal etmektedir. Yarımada kuzeyde Filistin ve Suriye, kuzey-doğuda Irak ve İran, doğuda Basra Körfezi, güneyde Umman Denizi ve Aden Körfezi, batıda Kızıldeniz ve Afrika kıtasıyla çevrilidir.

Dört bir tarafında – Dumetülcendel, Busrâ, Ezruh, Eyle (Akabe), Ezriât, Hacer, Hayber, Bedir, Mina, Mecenne, Zülmecâz, Ukâz, Cüreş, Hubâşe, San'â, Aden, Râbiye, Sihr (Mehre), Suhâr, Deba ve Muşakkar gibi- kadim serbest ticaret merkezleri (esvâku'l-arab/اسواق العرب) bulunan yarımada, üç kıtaya (Asya, Afrika ve Avrupa) rahatça ulaşabilecek konumda, üç kıtayı birbirine bağlayan deniz ve kara yolları ile tarihi ipek yolunun deniz ve kara güzergâhlarının kavşak noktasındadır.

Arabistan ve Tarihi İpek Yolu Güzergâhları[1]

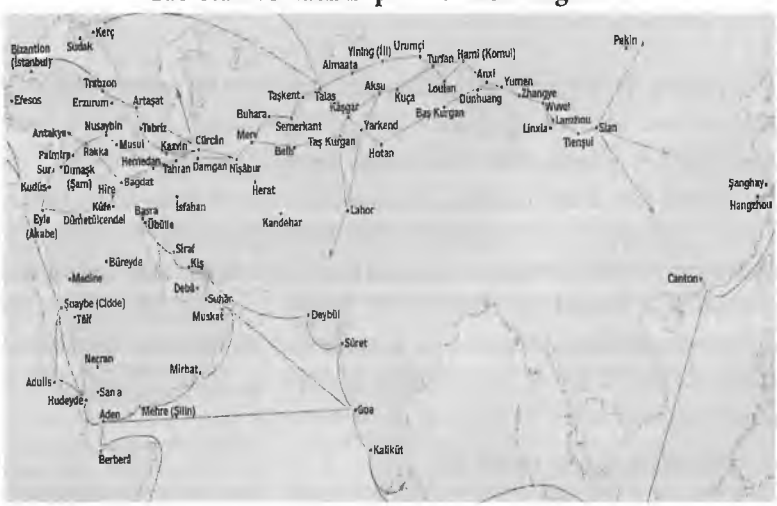

1 DİA, XXII,370.

Câhiliye Devrinde Arabistan'da Bazı Ticaret Merkezleri[2]

Allah Resûlü Hz. Muhammed'in (a.s.) doğduğu sıralarda, Arap Yarımadası kuzey-batıda Bizans (Doğu Roma), kuzey-doğuda Sâsânî imparatorluklarının tehdidi altındaydı.

Büyük bir kara kütlesi olan Arabistan Yarımadası kendini çevreleyen denizlere doğru sarkar. En geniş yerinde 1931 km, en uzun yerinde ise 2414 km uzunluğundaki bu kara parçası Asya'ya, ortası çöl olan yeşil ve verimli bir hilâle sırtını dayar. Akdeniz kıyısında sona eren hilâlin batı ucunda yağışlar, hububat ve sebzenin, hatta yükseklerde zeytin ve meyve ağaçlarının yetişmesine yetecek kadar boldur. Hilâlin, Afrika ve Asya'nın buluştuğu güney ucunda; yani Süveyş Kanalı ve Akabe kıstağı çevresinde ise yağışsızlık çölün denize kadar ulaşmasına sebep olur. Hilâl, doğu ucundaki yeşilliğini ise çatal iki nehre; yani Dicle ve Fırat'a borçludur. Kuzeyin yüksek dağlarından kaynaklanan birbirinin benzeri olan bu iki nehir, vadiler boyunca kıvrılarak sularını yarımadanın doğu kıyısını meydana getiren Basra Körfezi'ne birlikte boşaltırlar. Kuzeyde ve doğuda, bu taç hilâlin ötesinde, yalçın dağlar uzanır. Diğer kıyıları ise su ile çevrilidir: Kuzeybatıda Akdeniz, batıda Kızıldeniz, güneydoğuda da Basra Körfezi ve Hint Okyanusu uzanır. Yarımadanın batı kıyıların-

2 DİA, III,323.

da, anakaranın çöl platosunu kıyıdan ayıran ve güneye doğru artarak güneybatı ucunda, kuzeydeki bölgeler kadar yeşil ve verimli hâle getiren yağmurları yakalayan Hicaz Dağları yer alır. Güney köşesinde, verimliliği ve hayatı kolaylaştırıcı özelliğinden dolayı eskilerin, "Saadet Ülkesi" veya "Bereketli Arabistan" dedikleri Yemen yer alır.

Coğrafî olarak "Arabistan", yarımadanın yanı sıra onun tacı ve Asya'ya dayadığı sırtı olan Bereketli Hilâl'i de içine alır. Bunlar birbirlerinin devamıdırlar ve biri olmadan diğeri tasavvur edilemez. Yarımada çölü, uçlarını inceltip yok edercesine üzerinde yay gibi uzanan Bereketli Hilâl'e doğru uzanır. Aynı şekilde, kuzeye Bereketli Hilâl'in ortasına doğru da yaklaşarak onun çukurluğunu arttırır ve sürekli kucakladığı Bereketli Hilal'le gitgide daha çok birleşir.

İslâm coğrafyacılarından el-Makdisî'nin (335-378/946-988) *Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm* adlı eserinde Arap Yarımadası'na dair şu tasviriyle sözü bitirelim: "Arap Yarımadası'yla söze başladık. Çünkü Beytullah (Kâbe) oradadır, Hz. Peygamber'in (a.s.) şehri (Medine) oradadır. İslâm Dini oradan dünyaya yayılmıştır. Raşid Halifeler, Ensâr ve Muhâcir orada yaşamışlardır. Müslümanların fikirleri orada birleşmiş, dinin en önemli işleri o bölgede güçlenmiştir. Yine İslâm Dini'nin önemli şiarları/simgeleri, hac ibadetinin yapıldığı yerler, ihram sınırları, o bölgededir. Bunun dışında o bölge edebiyatçıların divanlarında dile getirdikleri, âlimlerin ise şerhlerinde bilmek zorunda oldukları, manzumelerine ve şiirlerine konu olan bir mekândır.

İnsanlık yeryüzüne oradan yayılmış, Hz. İbrahim (a.s.) tüm insanlık için orada dua etmiştir. Orası, bir çemberi andıran büyük çaptaki hudutları içinde birçok güzide yeryüzü harikalarını ve önemli tarihi vakaları barındıran bir coğrafyadır.

Görmüyor musun Hicaz'ın ve Yemen'in tamamı, Sebe' ülkesi, Ahkaf (الأحقاف), Yemâme (اليمامة), Eşhâr (الأشحار), Hacer (هجر), Umman, Taif, Necran, Huneyn (حنين), Mihlaf (المخلاف) ve Hz. Salih'in (a.s.) şehri Hicr (حجر صالح), Âd ve Semûd kavimlerinin diyarları; terkedilmiş kuyular,

görkemli kasırlar/saraylar, yüksek sütunlu İrem'in mekanları, Ashab-ı Uhdûd diyarı, Şeddad'ın hapishaneleri, Hz. Hûd'un (a.s.) kabri, Kindelilerin yaşadığı yerler; Tay (طيئ) dağı,[3] Vadi'de refâh içinde yaşayanların evleri, Sina Dağı, Hz. Şuayb'in (a.s.) Medyen'i ve Hz. Musa'nın (a.s.) pınarları Arap Yarımadası'ndadır! Arap Yarımadası, yüz ölçümü olarak coğrafyaların en genişi, saha olarak en düzü, en verimli topraklara sahip; hürmet ve şeref açısından en saygın şehirleri barındıran bir bölgedir."

Semûd Kavminin Yaşadığı Şehirlerden Bazı Kalıntılar

"*Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı. Biz onlara mucizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi. Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı. Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı. Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı*".[4] "*Dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz (oyup yapıyorsunuz)*".[5] "*O vadide kayaları yontan Semûd kavmine?*"[6] meâlindeki âyetlerde, Arabistan'da Semûd kavminin yaşadığı şehirlere (Medâinu Salih: Hz. Salih'in şehirlerine) ve Vâdilkurâ'ya işaret edilmiştir.

3 Aslında iki dağdan oluşan Tay dağları, günümüzde Hâil Dağları (جَبَلا حَائِل) ismiyle bilinmektedir.

4 el-Hicr 15/80-84.

5 eş-Şuarâ 26/149. Âyetteki "فَارِهِينَ" kelimesine "ustaca" (حاذقين) anlamı verilebileceği gibi, "şımararak" anlamı da verilebilir.

6 el-Fecr 89/9.

Mekke

Mekke, -Harem-i Şerîf'in ortasında yer alan, yeryüzünde Yüce Allah'a ibadet için yapılmış ilk mâbedi (mescidi) ve Müslümanların kıblesi- Kâbe'yi barındıran, hac ile umre ibadetinin ifa edildiği, Hz. Peygamber'in (a.s.) doğduğu, 63 yıllık ömrünün 53 (peygamberlikten önce 40, peygamberlikten sonra 13) yılını geçirdiği, İslâmiyet'in ortaya çıktığı ve *Kur'ân-ı Kerîm*'in 114 sûresinden 86'sının nazil olduğu kutsal şehrin ismidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın Evi olarak nitelenen Kâbe'nin yer aldığı Mekke ve çevresi her türlü tecavüzden korunmuş güvenli bir yer (harem) ve insanların manen temizlenip arındığı bir mahaldir. Bu alanla ilgili birtakım özel hükümler konularak çevresi alemlerle/işaretlerle sınırlanmıştır. Mekke, Yüce Allah tarafından harem kılınmış ve bu durum, şehrin emin bir yer yapılması için dua eden[7] Hz. İbrahim (a.s.) tarafından ilân edilmiştir.

Mekke'deki Kâbe, Medine'deki Mescid-i Nebevî/Peygamber Mescidi ve Kudüs'teki Mescid-i Aksâ, Müslümanların göz bebeği, gönüllerindeki sevginin ve dinlerinin azametidir. Bu mescitlerle ilgi hadîslerde, onların yakınında olmanın ve içinde namaz kılmanın sevabının kat kat daha fazla olacağı bildirilmiştir.

"(İbadet için) şu üç mescitten başkasına yolculuk edilmez: Mescid-i Harâm, Mescid-i Resûl, Mescid-i Aksâ"[8] gibi sahîh hadîslerle yeryüzünün en faziletli yerlerinin mezkûr üç mescit olduğu belirtilmiştir.

---

7 el-Bakara 2/126; İbrahim 14/35.

8 Buhârî, "*Fadli's-Sala fî Mescidi Mekke ve'l-Medine*", 21. Aynı hadîsin son kısmı: (ومسجد بيت المقدس– ومسجد إيليا) şekillerinde de rivâyet edilmiştir.

1197'de Yapılmış Bir Çizime Göre Mekke

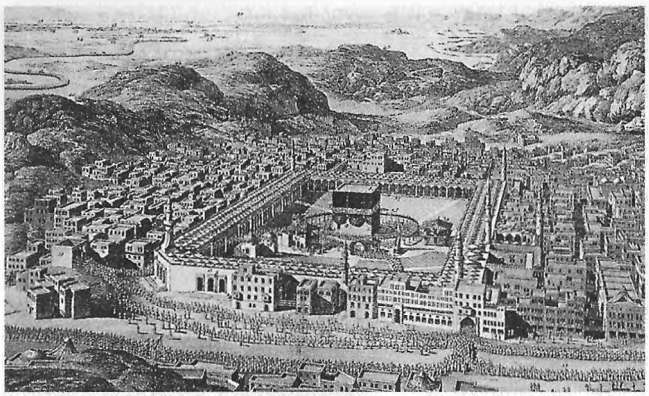

Arap Yarımadası'nın kuzeyinde Batn-ı Mekke (Bekke) adı verilen bir vadide kurulan Mekke, Arap Yarımadası'nda Kızıldeniz'in doğu sahilinde uzanan, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda -orta Arabistan'da bir bölge olan- Necid[9] çöllerine kadar uzanan Hicaz coğrafi bölgesinin merkezidir. Şehir, Kızıldeniz'e 75 km uzaklıktadır ve Kızıldeniz ile bağlantısı Câhiliye döneminde -Mekke'nin Kızıldeniz'e açılan limanı olan- Şuaybe Limanı,[10] İslâm'dan sonra ise Cidde Limanı vasıtasıyla sağlanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de "*ekin bitmeyen bir vadi*"[11] olarak nitelenen Mekke çevresi, çöl karakterli bir araziye ve bunun üzerinde görülen, dikenli bodur ağaç ve çalılıklardan meydana gelen cılız ve seyrek doğal bitki örtüsüne sahiptir. Kurak ve sıcak bir iklime sahip olan Mekke, düzensiz yağışlar ve konumu dolayısıyla tarih boyunca birçok defa sel baskınlarına uğramıştır.

9 Necid'in Arabistan'daki konumu için bkz. Hicretin 9. yılı olaylarından: "182. Münzir b. Sâvâ'ya Elçi Gönderilmesi" "Harita: Bahreyn'in Arabistan'daki Konumu" başlığına.

10 Şuaybe ve Cidde'nin yeri için bkz. Hicretin 8. yılı olaylarından: "148. Amr b. Âs'ın Süvâ' Putunu Tahribi" başlığında yer alan "Harita: Şemensîr Dağı" alt başlığına.

11 İbrahim 14/37.

İslâm coğrafyacıları, Allah'a kulluk maksadıyla yapılmış ilk mabet[12] ve Müslümanların kıblesi olması sebebiyle -Mekke'nin merkezindeki- Kâbe'ye göre yeryüzünü bölümlere ayırmışlardır. Buna göre dünya, merkezinde Kâbe'nin yer aldığı bir daire şeklindedir. Yeryüzündeki ülkelerin her biri Kâbe'nin bir cephesine bakar. Bundan dolayı Kâbe'nin etrafında gerçekleşen tavaf dünyanın kendi etrafında dönüşünü sembolize eder.[13]

Mekke'ye Kâbe'yi barındırması ve kutsal bir belde sayılması sebebiyle pek çok ad verilmiştir. Mesela Mekke'ye, yüksekliğinden dolayı Kâbe de denir ve bu kelime ka'b (الكعب) isminden türetilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, şehrin yeryüzündeki bütün yerleşim birimlerinin merkezi ve Müslümanların kıblesi olması sebebiyle "*ümmülkurâ*"/ *şehirlerin anası*,[14] "*karye*",[15] "*meâd*",[16] "*el-beledü'l-emîn*",[17] "*el-beled*",[18] Mekke[19] ve Bekke[20] adları yer almaktadır.

12 Âl-i İmrân 3/96.

13 Eserlerinde ülkeleri, -İslâm'ın doğduğu coğrafya olması nedeniyle- Arap Yarımadası'yla, bu bölgeye de - *Kur'ân-ı Kerîm*'de "*ümmülkurâ*"/*şehirlerin anası* (el-En'âm 6/92; eş-Şûrâ 42/7) denilen- Mekke ile anlatmaya başlayan müellifler arasında Belh coğrafya okuluna mensup Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed el-İstahrî el-Fârisî (v. 340/951-52'den sonra) ve İbn Havkal Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîbî el-Bağdâdî (1V./X. yüzyıl) ile Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdilazîz el-Bekrî el-Endelüsî (v. 487/1094) gibi coğrafyacılar anılabilir.

14 el-En'âm 6/92; eş-Şûrâ 42/7.

15 en-Nahl 16/112.

16 el-Kasas 28/85.

17 et-Tîn 95/3.

18 el-Beled 90/1.

19 el-Feth 48/24.

20 Âl-i İmrân 3/96.

Kroki: Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Mekke[21]

21 İ. Sarıçam, *Hz. Mhammed ve Evrensel Mesajı.*

Mekke Haremi'nin Sınırları[22]

Mekke'nin yerleşim birimi olarak ortaya çıkmasında belirleyici asıl unsur, Kâbe'dir. Bu bakımdan Mekke'de şehir hayatı Kâbe'nin yapımıyla başlamıştır. Hz. İbrahim'den (a.s.) önce Mekke'de veya civarında Amâlika ile Cürhüm'e mensup bazı topluluklardan bahsedilmesi, burada yerleşik hayatın varlığına işaret eder. *Kur'ân-ı Kerîm*'de Hz. İsmail'in (a.s.) annesi Hâcer ile birlikte Hz. İbrahim (a.s.) tarafından Mekke'ye getirildiği ve Kâbe'nin inşasında birlikte çalıştıkları kaydedilir.[23] Mekke'ye üç defa gelen ve üçüncüsünde Kâbe'nin yapımının ardından insanları hac için davet edip görevini tamamlayan Hz. İbrahim'in (a.s.) Hz. İsmail'i (a.s.) burada bırakarak Filistin'e döndüğü rivâyet edilmektedir.

Anayurtları Yemen olan Cürhümlüler, Mekke civarına Zemzem suyunun bulunmasından sonra gelip yerleşmişlerdir; Hz. İbrahim'in (a.s.) neslinden Arapça konuşan ilk şahıs olan Hz. İsmail (a.s.) da bu dili Cürhümlülerden öğrenmiştir. Mekke'de kısa sürede çoğalan ve önceleri

22 "*Harem*", DİA, XVI,128.

23 el-Bakara 2/125, 127; İbrahim 14/37.

Hz. İsmail'in (a.s.) tebliğ ettiği dini benimseyen Cürhümlüler zamanla tevhid inancından saptılar ve hâkim oldukları Mekke'ye gelenlere işkence yapıp zarar vermeye başladılar. Arîm selinden[24] sonra Mekke ve çevresine gelen Huzâa ve Kinâne oğulları şehre saldırarak Amâlika'nın kolları İyâd, Katûrâ ve Cürhümlüler'i yenilgiye uğratıp Mekke üzerinde hükümranlık kurdular. Huzâa kabilesinden Amr b. Luhay, Mekke ve Kâbe idaresini eline alınca tevhid geleneğini tamamen bozup şehirde putperestliği yaygınlaştırdı.

Kureyş kabilesinin atası sayılan Kusay (Zeyd) b. Kilâb (v. 480 dolayları), Kinâne ile Kudâa kabilesinin yardımıyla Huzâa kabilesiyle giriştiği mücadele sonucu Mekke ve Kâbe'nin yönetimini üzerine alınca Kureyş kabilesinin kollarını birleştirdi. Kusay, daha önce dağınık halde çadırlarda yaşayan Kureyş kollarını birleştirerek Kâbe çevresinde iskân etti. Kâbe civarından başlayarak Mekke topraklarını on parçaya ayırdı ve Kureyş'in on kolu arasında paylaştırdı. Kureyş'in bazı kolları da Mekke dışında yerleştirildi. Kureyş'ten:

ı- Mekke'de iskân edilenlere "Kureyşü'l-bitah",

ıı- Mekke dışında yerleştirilenlere "Kureyşü'z-zevâhir" adı verildi.

Böylece kabile yarı göçebelikten yerleşik hayata geçti.

İlk önceleri Kusay, Kâbe, hac ve Mekke idaresiyle ilgili sidâne (hicâbe de denir), sikâye, rifâde ile nedve ve livâ görevlerini kendi üzerine aldı. Kusay, gerekli düzenlemeleri yaparak Mekke ve Kâbe'nin yönetimini bir düzene soktu.

Kusay'ın kurduğu sistemde, Mekke'nin kral mesabesinde bir yöneticisi/meliki yoktu. Kureyş, otorite ve şahsiyetine güvendiği ve bu vazifeye lâyık olduğunu gösteren birisi etrafında toplanıyordu.

24 "Set, baraj; büyük sel ve şiddetli yağmur" anlamına gelen Arîm, *Kur'ân*-ı Kerîm'de (Sebe' 34/16) Sebe halkının cezalandırıldığı bildirilen büyük sel baskını sırasında yıkılan set, barajdır.

[Hulefâ-yi Râşidîn döneminde Müslümanların seçtiği yöneticiye melik denilmemesi, halîfe ve emîrü'l-mü'minîn denilmesi, yönetimin intikali ve tarz-ı idarede Bizans ve Sâsânî imparatorluklarının taklit edilmemesi, İslâm öncesi dönemde câri olan Mekke'deki yönetim anlayışı geleneğiyle ilişkilidir.]

Kusayy'ın Kâbe'nin muhafazası, hac işlerinin takibi ve Mekke'nin idaresiyle alâkalı muhtelif hizmetleri, çocuklarına ve Kureyş'in diğer kollarına bıraktığı görülür.

Hz. Peygamber (a.s.) zamanında, Mekke'deki bu vazifeler ve hangi kabileye ait olduğu şöylece sıralanabilir:

1- Nedve (الندوة): Mekke idaresidir. "Toplantı evi" anlamına Dârünnedve denilen yerde yapılırdı. Kusay, Dârünnedve'yi yaptırmadan önce Mekke idaresiyle ilgili toplantıları kendi evinde gerçekleştiriyordu. Yaklaşık 440 yılında Kâbe'nin kuzeyine, tavafa başlanan yere yakın bir konuma Dârünnedve denilen toplantı yerini yaptırdı. Kapısını da Kâbe'ye doğru açtırdı. Dârünnedve esas itibariyle bir asiller (mele') meclisiydi. Bu mecliste, savaş ve barış kararı alınır, görüşler belirlenir, nikâh merasimleri ve ergenlik çağına gelmiş genç kızların gömlek (dir') giyme törenleri yapılırdı. Meclise Kusay oğullarından başka Mekke'deki Kureyş boylarının kırk yaşını aşan reisleri katılırdı. Dârünnedve, İslâm dönemine kadar varlığını sürdürdü. Bu vazife, Abdüddâr oğullarının elindeydi.

2- Sikâye (السقاية): Hacılara su temin edilmesidir. Benî Haşim'den Abbas b. Abdilmuttalib bu hizmeti görüyordu.

3- Ukâb: Kureyş'in bayrağıdır. Kartal manasına gelir. Ordu komutanlığını ifade eden bayrak, savaş zamanında ortaya çıkarılırdı. Bu vazife, Benî Ümeyye'den Ebû Süfyan b. Harb'in elinde idi.

4- Rifâde (الرفادة): Mekkelilerden para toplayıp fakir hacılara yemek temin etmektir. Bu vazife, Benî Nevfel'den el-Hâris b. Âmir'in elindeydi.

5- Liva (اللواء): Kureyş sancağını taşıma (sancaktarlık) imtiyazıdır.

6- Sidânet/Hicâbet (السدانة – وهي الحجابة): Kâbe'nin perdedarlığı ve anahtarının muhafazası vazifesidir. Rifâde, livâ ve sidânet/hicâbet vazifeleri, Beni Abdüddâr'dan Osman b. Talha'nın elindeydi.

7- Meşûra veya Meşveret (المشورة): Danışmanlık ve istişaredir. Bu vazife, Benî Esed'den -Tâif muhasarasında (Şevval H. 8) şehit olan- Yezîd b. Zem'a'nın elindeydi.

8- Eşnâk: Diyet ve zararların karşılanmasıdır. Bu görev, Benî Teym'den Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) elindeydi.

9- Kubbe: Çadır manasına gelir. Savaş zamanında bir çadır kurulurdu. Kureyşlilerin orduyu teçhiz için getirdikleri savaş malzemeleri ve paralar orada toplanırdı. Bilindiği üzere İslâm'dan önce Arapların, düzenli orduları yoktu; bir savaş ihtimali söz konusu olduğunda gerekli hazırlıklar yapılırdı.

10- E'inne (أعن): Bu kelime, "at gemi dizgini" manasına gelen înân'ın (عنان) çoğuludur. Bu vazife, Kureyş ordusu süvari birliği komutanlığını ifade eder. Kubbe ve e'inne vazifeleri, Beni Mahzûm'dan Hâlid b. Velîd'in elindeydi.

11- Sifâret: Kureyş'in yabancılar nezdinde temsil edilmesidir. Bu vazife, Benî Adiyy'den Hz. Ömer'in (r.a.) elindeydi.

12- Eysâr (الأيسار: tekili yeser ve yâsir): Bir işe karar vermeden önce putların önünde "ezlâm" denilen oklarla fal bakmak ve bir nevi kumar oynamaktır. Benî Cumah'den Safvan b. Ümeyye, bu işi yapıyordu.[25]

13- Hukûme veya Emvâl-ı Muhaccere: Putlara sunulan malların saklanmasıdır. Benî Sehm'den el-Hâris b. Kays bu işe bakıyordu.

25 *"Sana, şarap ve kumar (الْمَيْسِرِ) hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz"* meâlindeki âyetle haram kılınan eysâr hakkında tefsirlere ve T. Fehd, "Meysir", DİA, XXIX,509; M. Öz, "*Ezlâm*", XII,76.

Daha önce işaret edildiği üzere Kusay'ın ardından, Mekke ve Kâbe ile ilgili hizmetler, büyük oğlu Abdüddâr'a geçti. Ancak daha sonra Abdümenâf oğulları Abdüşems, Hâşim, Muttalib ve Nevfel sayıca ve itibar bakımından daha üstün olduklarını ileri sürerek bu görevlerin kendilerine verilmesini isteyince Kureyşliler arasında anlaşmazlık çıktı. Kureyş'in:

ı- Abdümenâf'ı destekleyen Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym b. Mürre, Benî Haris b. Fihr kolları kendi aralarında,

ıı- Abdüddâr'ı destekleyen Benî Manzum, Benî Sehm, Benî Cumah, Benî Adî b. Kâ'b kolları kendi aralarında toplanarak birbirlerini desteklemek üzere yemin ettiler ve iki ayrı ittifak oluşturdular.

Birinci ittifak yeminine: "Hilfü'l-mutayyebîn" (حلف المطيبين),

İkincisine: Hilfü'l-ahlâf" (حلف لعقة الدم/حلف الاحلاف) adı verildi.

Kureyş'in Benî Âmir b. Lüey ile Benî Muhârib b. Fihr kolları ise tarafsız kaldı. Taraf olan kollar çatışma noktasına gelmişken uzlaşmadan yana olanlar ağır bastı ve bunların araya girmesiyle anlaşma sağlandı. Anlaşmaya göre sidâne (hicâbe) ve livâ görevleriyle Dârünnedve yöneticiliği Abdüddâr'da kaldı. Sikâye, rifâde ve kıyâde görevleri ise Abdümenâf'a verildi. Bu durum İslâm'ın doğuşuna kadar devam etti. Daha sonra kıyâde Abdüşems'e, ondan oğlu Ümeyye'ye, ondan da oğlu Harb'e geçti. Sikâye ve rifâde, zenginliği ve cömertliğinden dolayı Hâşim'a, ondan oğlu Abdülmuttalib'e ve ondan da oğlu Ebû Tâlib'e geçti. Ancak Ebû Tâlib'in malî durumu bozulunca kardeşi Abbâs ondan bu görevleri devraldı. Hâşim oğullarının reisliği ise ölünceye kadar Ebû Tâlib'in uhdesinde kaldı.

Mekke'nin saldırı korkusu bulunmaksızın gelinebilecek ve sığınılabilecek kutsal bir yer (harem) oluşu şehrin bir ticaret merkezi olarak gelişmesine imkân verdi. Kureyşliler Mekke'ye gelen yabancı tacirlerden mal satın alır, kendi aralarında ve yakın çevredeki Araplarla alışveriş yaparlardı.

Mekkeliler, bir yandan Bizans-Sâsânî rekabetinden faydalanmaya çalışırken bir yandan da Kâbe'ye bağlı olarak düzenlenen hac merasimlerinden daha çok gelir elde etmeye gayret gösterdiler.

Böylece Mekke uluslararası ticaret merkezlerinden biri haline geldi ve Arap Yarımadası'nın ekonomisi Mekke'nin öncülüğünde merkezîleşti.

Kusay b. Kilâb, Abdümenâf b. Kusay ve Muttalib b. Abdimenâf dönemlerinde, Mekke çevresinde yaşayan ve bedevi bir hayat tarzını benimseyen Ehâbîş kabileleriyle yapılan anlaşmalar[26] da ekonomik gelişmeyi sağlayan diğer bir etken oldu.

Yemen-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunan Mekke ekonomisinin gelişmesinde, Mekke'nin önemli coğrafî konumu yanı sıra şehrin yakın çevresinde, hac mevsimi dikkate alınarak kurulan Ukâz, Mecenne ve Zülmecâz gibi serbest ticaret merkezleri de etkili olmuştur. Mesela Tâif'in kuzey doğusunda, Tâif ile Nahle arasında bulunan Ukâz çarşısı, Arap Yarımadası'nda kapalı çarşı tarzındaki en büyük serbest ticaret merkezlerinden biri idi. Ukâz, şehir mesabesinde bir yerleşim birimi olup, ziraî alanları, sık hurma bahçeleri ve suları bol olan bir yerdi. Ukâz çarşısında tüccarlardan bir nevi gümrük vergisi olan uşûr (عشور) ile koruma veya himaye ücreti (hafâre: خَفَارة) alınmazdı. Bu çarşıya her sene Arabistan'ın her tarafından insanlar gelip ticârî faaliyetlerde bulunurdu. Kabile reisleri, seçkin adamlarıyla, bayraklar taşıyarak, tüccarlar para ve mallarıyla Ukâz'a akın ederlerdi. Ukâz, Bizans ve Sasaniler arasında uzun zamandır süren savaşlar nedeniyle önem kazandı. İran ve Hindistan'dan malların geldiği, Doğu Afrika, Suriye ve Bizanslıların gözde ticaret merkezi haline geldi. Koyun, deve, at, tahıl, kumaş, ipek, kılıç, Suriye kalkanları, Mağrip derileri ve Musul'un narin elbiseleri Ukâz'da alıcılara sunulurdu. Arap Yarımadası'nın diğer çarşılarına göre en kaliteli ve nadir bulunan malları, bu çarşıda satılırdı. Siyasî ve sosyokültürel açıdan büyük ehemmiyete sahip olan bu ve benzeri çarşılarda

26 Bu ittifaklar Ehâbiş'in Mekke fethinden (8/630) sonra Müslüman olmasına kadar devam etmiştir.

yüksek düzeyli edebî faaliyetler de icra edilirdi. Muallakât-ı Seb'a denilen şiirler ilk olarak burada okundu. Bu şiirleri okuyanlar Câhiliye devrinin en büyük şairleri idi. Hz. Peygamber'in (a.s.) hitabesini beğendiği, Arapların ünlü hatibi Kus b. Saide, meşhur hitabesini burada okudu. Ukâz'da, umuma açık ticarî faaliyetlerin, Şevvâl ayında, Zilkâde'nin ilk yirmi gününde veya son on beş gününde yapıldığına dair rivâyetler bulunmaktadır.

Netice itibariyle Mekke, ekonomisi ticaret üzerine kurulu, uluslararası alanda ticarî bazı imtiyazlar elde etmiş, ticârî konumu güçlü bir şehirdir. Coğrafî vaziyeti Mekke'nin ticârî konumunu desteklemiştir. Zira hem Mekke ve Hicaz hem de Arap Yarımadası dünya haritasında merkezî bir yer işgal etmektedir, etrafı ve kendi sahilleri serbest ticaret merkezleriyle sarılı olup tarihi ipek yolunun kara ve deniz güzergâhlarının kavşak noktasındadır.

Mekke İslâm öncesinde coğrafî konumu, ayrıca dinî ve ticarî bir merkez olmasından dolayı Roma, Bizans, İran ve Habeş hükümdarlarının zaman zaman dikkatini çekmiş, bunlar şehri hâkimiyetleri altına almak için teşebbüslerde bulunmuşlardır. Çünkü Arap Yarımadası'nı gerek siyasî gerekse ekonomik açıdan kontrol etmenin yolu büyük ölçüde Mekke'ye hâkim olmaktan geçiyordu. Mekke'ye melik olmak için Bizans imparatorundan gerekli belgeyi alan Osman b. Huveyris yanına uğradığı Gassânî emîri tarafından kıskançlık yüzünden öldürülmüştür.

Mekkeliler, İslâm'dan öncesi dönemde kendi kabilelerine ait bilgileri yazdırarak muhafaza ederlerdi. Mekkelilere okuma yazma öğreten Kureyşli Harb b. Ümeyye, kardeşi Süfyân, Ebû Kays b. Abdimenâf, Abdullah b. Cüd'ân ve Bişr b. Abdilmelik gibi şahıslar yazıyı Hîre'de öğrendiler. Kûfî yazının aslı olan ve Mekke'de "hattü'l-Hîrî/Hire hattı" adıyla bilinen bu yazı Hicaz'da Mekkeliler vasıtasıyla yaygınlaştı.

Fil Vakası'nın meydana geldiği dönemde Mekke ve çevresinde yaklaşık 10.000 kişi yaşıyordu.

Hz. Peygamber'in (a.s.) İslâm Öncesi Mekke İdare Sistemine Karşı Tutumu

Hz. Peygamber'in (a.s.), hicretten sonra Medine'de yaptığı görevlendirmelerde, -İslâm öncesi-Mekke yönetimi ve Kâbe hizmetleriyle ilgili yürürlükte olan durumu gözettiği görülür. Buna dair iki mülahaza zikredilebilir:

Birincisi: Hz. Peygamber (a.s.), emanetleri sahiplerine iade etmek, eski meşrû hukukları gözetmek ve ahde vefa gibi hasletlerden dolayı böyle davranmıştır. Hz. Peygamber'in (a.s.), Müslüman olan kabile reislerinin ve fethedilen bölgelerdeki yöneticilerin statülerine müdahale etmemesi buna delil teşkil eder.

İkincisi: -M. Hamidullah'ın tesbitine göre- siyer kaynakları incelendiğinde, Hz. Peygamber'in (a.s.), kendisini Mekke'deki hükümetin hukukî (de jure) başkanı olarak, putperestleri ise Mekke'deki hükümetin fiilî (de facto) fakat gayr-ı hukuki yöneticileri olarak kabul ettiği izlenimi edinilir.

"*Onlar Mescid-i Harâm'ın mütevellîleri olmadıkları halde (müminleri) oradan geri çevirirlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir. Fakat onların çoğu bunu bilmez*"[27] meâlindeki âyet bu gerçeğe işaret eder.

Mesela Resûlullah (a.s.), Medine döneminde, sancağını, Mekke'de veraset yoluyla sancaktarlık görevini (livâ) üstlenmiş olan Abdüddâr oğullarından -II. Akabe Biatı'ndan sonra İslâm'ı tebliğ için Medine'ye gönderilen sahâbî- Mus'ab b. Umeyr'e (v. 3/625) vermiştir. Aynı şekilde, tevarüs yoluyla elçilik yapma (sifâre) görevini elinde bulunduran Adiy oğullarına mensup olan Hz. Ömer'e (r.a.), Medine'de yabancılarla yürütülen görüşmelerde elçilik yapması için öncelik tanımıştır. İslâm'ı kabul eden Hâlid b. Velîd (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.) süvari kıtaları komutanlığına tâyin edilmiştir. Zira savaşta Kureyş ordusundaki süvari birliğine ko-

27 el-Enfâl 8/34.

mutanlık edilmesi (Kubbe ve E'inne vazifeleri) Mahzûm oğullarından Hâlid b. Velîd'in (r.a.) elindeydi.

Resûlullah (a.s.), fetihten sonra da Mekke'nin idaresiyle ilgili görevlerin mümkün olduğu kadar önceki ailelerin elinde kalmasına özen göstermiştir.

Mesela Hz. Peygamber (a.s.), Kâbe'nin anahtarlarını elinde bulunduran Osman b. Talha'ya (r.a.), Mekke'nin fethinden sonra aynı görevi vererek bu anahtarların kıyamete kadar kendilerinde kalacağını bildirmiştir. Hatta bazı rivâyetlere göre: "*Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür*"[28] meâlindeki âyet, Kâbe'nin anahtarlarının Osman b. Talha'ya (r.a.) iade edilmesi ile ilgili olarak nâzil olmuştur.

Bütün bunlar, Müslümanların, yeryüzünün gerçek sahipleri, imar edicileri ve problem çözücüleri oduklarına da işaret eder. Evet yeryüzünde insanın halife olması, Yüce Allah'ın hükümlerini icra ve kanunlarını tatbik etmesi içindir. Bu ise tam bir ilme bağlıdır.

Kureyş

Hz. Peygamber'in (a.s.) mensup olduğu Kureyş, Arapların iki büyük ana unsurundan biri olan Arab-ı bâkiye'nin Arab-ı müsta'ribe kısmını teşkil eden Adnânî Arap kabilelerinin üst soy ve ana gövdesi olan Mudâr'ın en güçlü ve üstün kabilesiydi.

Kabile adını, Kureyş lakabıyla bilinen Fihr b. Mâlik'ten alır. Fihr, Hz. Peygamber'in (a.s.) on birinci kuşak dedesidir.

Fihr b. Mâlik, bir dönem Benî Kinâne'nin liderliğini üstlenerek Himyerîler'e karşı savaşmış ve galip gelmiştir. Rivâyete göre, Kâbe'yi Mekke'den Yemen'e nakletmek sûretiyle insanların hac için kendi top-

28 en-Nisâ 4/58.

raklarını ziyaret etmesini isteyen Himyerîler, Hassân b. Abdikülâl komutasında Mekke yakınlarına kadar ulaşmış, bunun üzerine Kinâne, Kureyş ve diğer kabileler Fihr b. Mâlik liderliğinde bir araya gelerek Himyerîler'le yaptıkları savaşta onları mağlûp etmiştir.

Kureyş kabilesi, uzun süre Benî Kinâne'den olan akrabalarıyla birlikte dağınık gruplar halinde Mekke dışındaki çadırlarda yaşadı. V. yüzyılın ilk yarısında Fihr b. Mâlik'in altıncı kuşaktan torunu ve Hz. Peygamber'in (a.s.) beşinci kuşaktan dedesi Kusay b. Kilâb liderlik vasıflarıyla Kureyş kabilesi arasında seçkin bir yer kazandı ve kabilenin tarihinde önemli bir rol oynadı.

Abdümenâf b. Kusayy'ın Mekke ekonomisini geliştirmek için başlattığı başarılı girişimler oğlu ve Hz. Peygamber'in (a.s.) büyük dedesi Hâşim tarafından sürdürüldü. Hâşim b. Abdimenâf, faaliyet ve icraatlarıyla Kureyş, Arabistan'daki diğer kabileler ve komşu devletlerin hükümdarları nezdinde itibar kazandı. Hâşim, kabilesi adına Sâsânîler, Himyerîler, Habeşîler, Gassânîler ve Bizanslılar başta olmak üzere bazı devlet ve kabilelerle diplomatik ve ticarî ilişkiler kurarak ve antlaşmalar yaparak Kureyş'in Mekke ve çevresiyle sınırlı olan ticaretini daha geniş alanlara yaydı.

Mesela Bizans imparatoru I. Leon, Hz. Peygamber'in (a.s.) büyük dedesi Hâşim'e, 467 yıllarında, Mekke ticaret kervanlarının Suriye'ye gidip gelmesi için bir izin belgesi yazdı. I. Leon, Hâşim'e verdiği bir tavsiye mektubuyla Habeş kralı Necâşi'den Mekke ve Habeşistan arasındaki kervan akışına müsaade etmesini de istemiştir. Hâşim, kardeşi Abdüşşems'i Necâşî'nin huzuruna çıkmakla görevlendirmiş ve o da bu konuda gerekli yetkiyi Necâşî'den almıştır. O günden itibaren bu iki komşu ülke arasındaki ilişkiler giderek artmıştır.

Kureyşliler, gerek zikredilen antlaşmalar gerekse Kâbe hizmetlerini yürütmenin vermiş olduğu itibar sayesinde emniyet içerisinde kışın Yemen'e ve Habeşistan'a, yazın Suriye, Irak ve Anadolu'ya kadar ticarî amaçlı yolculuklar yapmaya başladılar. Kureyş'in bu serbest dolaşımı

"îlâf" kelimesiyle ifade edilmekte ve *Kur'ân-ı Kerîm*'de Kureyş (Îlâf) adı verilen sûrenin konusunu teşkil etmektedir.

Abdüşems'in oğlu Ümeyye, Hâşim'in nüfuzunu kıskanarak onu münâfereye; yani nesep, şan ve şeref konusunda karşılıklı övünmeye davet etti. Münâfere neticesinde amcasına yenilen Ümeyye, önceden kararlaştırılan şartlara göre elli deve vermek ve on yıl müddetle Dımaşk'ta ikamet etmek zorunda kaldı. Bir süre sonra Ümeyye'nin oğlu Harb'in, Hâşim'in oğlu Abdülmuttalib'in emanı altındaki Yahûdî bir taciri gizlice öldürtmesi, Kureyş'in diğer bazı kollarını da içine alan ciddi bir gerginliğin yaşanmasına sebep oldu.

Putperestliğin hâkim olduğu şehirde tevhid inancına sahip Hanîfler ile az sayıda Hıristiyan bulunuyordu. İslâm'dan önce Kureyş kabilesi arasında genel olarak diğer Arap kabileleri gibi putperestlik yaygındı. Kureyşliler, putlarını Kâbe'nin içine ve çevresine yerleştirmişlerdi, putların önünde fal okları çekerek yapacakları işler konusunda karar verirlerdi. Ayrıca hac için Kâbe'yi ziyarete gelen kabilelerden azamî derecede istifade etmek ve onların ilgilerini çekmek için başka kabilelerin putlarını da Kâbe'ye ve çevresine yerleştirirlerdi. Sayıları 360'ı bulan putların en büyüğü Hübel, Kureyş'in en önemli putudur. Uzzâ, İsaf ve Naile de Kureyş'in diğer meşhur putlarıydı.

Câhiliye Devrinde Arabistan'da Dinler[29]

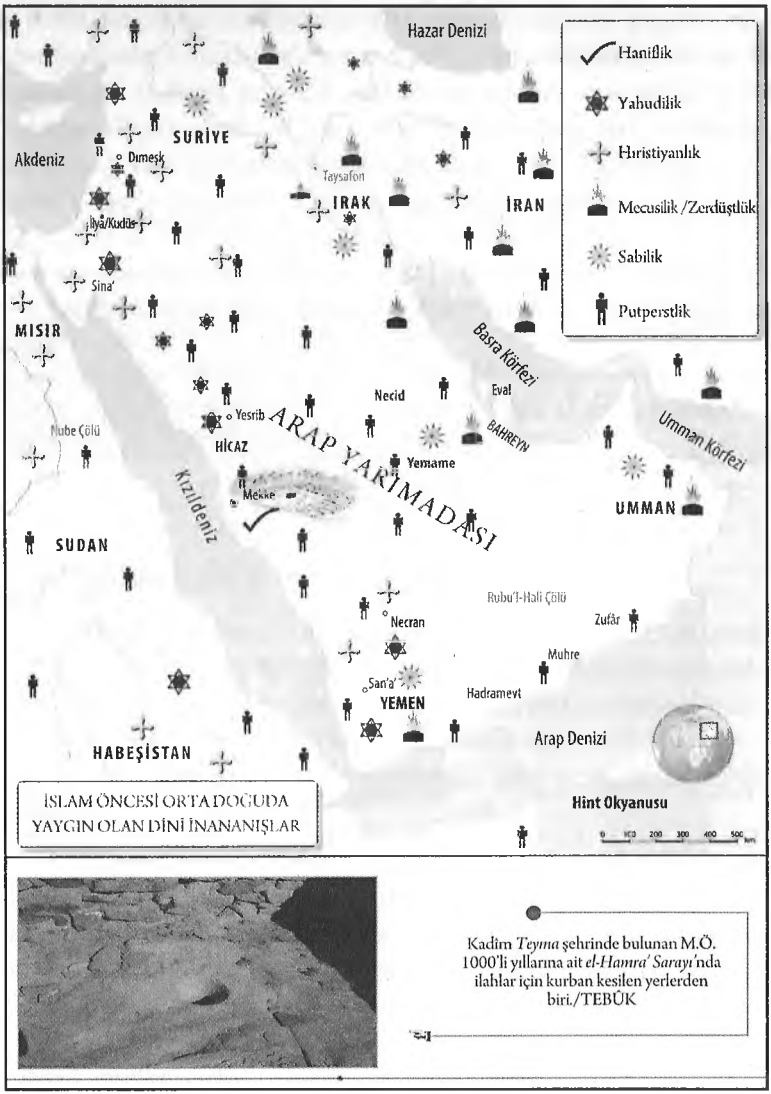

Kadîm *Teyma* şehrinde bulunan M.Ö. 1000'li yıllarına ait *el-Hamra' Sarayı*'nda ilahlar için kurban kesilen yerlerden biri./TEBÛK

29 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 91.

Hz. Peygamber (a.s.), İslâm davetine başladığında Kureyşliler, putperestliğin yıkılması sonucu Arap kabileleri yanında elde etmiş oldukları dinî üstünlükle ticarî nüfuz ve menfaatlerinin kaybolacağından endişe ediyorlardı. İslâm'a muhalefette Ümeyye oğulları ile Mahzûm oğulları'nın başı çektikleri görülmektedir. Bu arada Hz. Peygamber'e (a.s.) karşı duyulan kıskançlık ve rekabet hisleri de bazı Kureyş ileri gelenlerinin ona inanmasına engel oluyordu. Ebû Cehil (Ebu'l-Hakem) Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî ile Velîd b. Mugîre gibi şahısların Hz. Peygamber'e (a.s.) karşı çıkmalarında Câhiliye taassubundan kaynaklanan kabile asabiyetinin önemli etkisi bulunmaktadır.

MEKKE DÖNEMİ: PEYGAMBERLİK ÖNCESİ

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
1. Hz. Muhammed'in (a.s.) Babası Abdullah'ın Doğumu	**İran Sâsânî İmparatoru Enûşirvân'ın iktidarının 24. yılında.**

Hz. Muhammed'in (a.s.) Soyu

Hz. Peygamber (a.s.): "Ben devirden devire ve aileden aileye (süzüle süzüle) geçen Âdem oğulları soylarının en hayırlısından/en temizinden var edildim. Nihâyet şu içinde bulunduğum topluluktan/Hâşimî soyundan gönderildim"[30] ve: "Hep nikâhlılardan geldim, iffetsizlerden değil"[31] sözleriyle mensubu olduğu soy silsilesinin iffet ve nezahetini ifade etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu Hz. İsmail'e (a.s.) nisbetle İsmâilîler diye de anılan ve iki büyük Arap topluluğundan birisi olan Adnânîler'e mensuptur. Soy silsilesinin yirmi birinci göbekten atası olan Adnân'a kadar uzanan kısmı ittifakla ve sahîh rivâyetlerle güvenilir bulunarak zikredilmiş, ondan sonrası Hz. Peygamber'in (a.s.) de

30 Buhârî, "*Menâkib*", 61/24.

31 Hz. Peygamber (a.s.), başka bir rivâyette: "Âdem'den, annem-babam beni dünyaya getirene kadar hep nikâhlılardan geldim, iffetsizlerden değil, Câhiliye iffetsizliğinden hiçbir şey bana bulaşmamıştır" buyurmuştur. Bkz. İbn Sa'd, I,61.

işaretiyle yaygınlık kazanmamıştır. Adnân'ın Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu Hz. İsmâil'in (a.s.) evlatlarından olduğunda ihtilaf yoktur.

Bizzat Hz. Peygamber (a.s.) tarafından kabul edilip bütün İslâm kaynaklarınca zikredilen soy silsilesi şöyledir: Muhammed Resûlullah (a.s.) b. (1) Abdillah b. (2) Abdilmuttalib (Şeybetü'l-Hamd) b. (3) Hâşim (Amr) b. (4) Abdümenâf (Muğîre) b. (5) Kusay (Zeyd) b. (6) Kilâb b. (7) Mürre b. (8) Ka'b b. (9) Lüey b. (10) Gâlib b. (11) Fihr (Kureyş: Kureyş kabilesinin atası) b. (12) Mâlik b. (13) Nadr (Kays) b. (14) Kinâne[32] b. (15) Huzeyme b. (16) Müdrike (Amr) b. (17) İlyâs b. (18) Mudar b. (19) Nizâr b. (20) Ma'd b. (21) Adnân.[33]

Abdülmuttalib b. Hişâm

İslâm'dan önce Yesrib adıyla bilinen Medine'de doğan -Hz. Peygamber'in (a.s.) dedesi- Abdülmuttalib b. Hâşim'in asıl ismi Şeybe'dir. Şeybe'nin annesi -Hazrec kabilesinin bir boyu- Benî Neccâr'a mensup Medineli Selmâ'dır. Hâşim, Filistin'in Gazze şehrinde öldüğünden, Şeybe sekiz yaşına kadar annesiyle beraber Medine'de kaldı. Daha sonra Muttalib, yeğeni Şeybe'yi alıp Mekke'ye getirdi. Muttalib'in terkisindeki çocuğu -şehre girerken- gören Mekkeliler, onu kölesi zannederek kendisine "Abdülmuttalib" (Muttalib'in kölesi) dediler ve Şeybe o günden itibaren hep Abdülmuttalib diye anıldı. Abdülmuttalib'i, amcası Muttalib yetiştirdi ve yerine geçmesi için onu vasiyet etti.

Üstün karakterli, iyi kalbli bir insan, adil bir reis olan Abdülmuttalib, reisliği döneminde Zemzem kuyusunu ortaya çıkardı ve mülkiyetine geçirdi; böylece Kâbe'nin idaresiyle ilgili hacılara su dağıtma görevini (sikâye) elde etti.

Abdülmuttalib, Zemzem kuyusunu yeniden ortaya çıkarıp onarırken Kureyş'in bazı ileri gelenleri tarafından Hâris'ten başka oğlu olmadığı için rencide edildi ve onlara karşı savunmasız kaldı. Bu se-

32 Bu zattan türeyenlere Benî Kinâne denir.

33 Buhârî, "*Menâkıbi'l-Ensâr*", 63/28.

beple Abdülmuttalib, on erkek çocuğa sahip olduğu takdirde birini Kâbe'nin yanında Allah için kurban etmeyi adadı. Abdülmuttalib'in toplam 16 çocuğu oldu. Bunlar: 1- Hâris, 2- Ğaydâk (Hacl veya Nevfel), 3- Abdüluzzâ (Ebû Leheb), 4- Mukavvim, 5- Hamza, 6- Dırâr, 7- Abbâs, 8- Abdümenâf (Ebû Tâlib), 9- Zübeyr, 10- Abdullah, 11- Atîke, 12- Ümeyme, 13- Beyzâ, 14- Berre, 15- Safiyye, 16- Ervâ'dır.

Abdullah b. Abdilmuttalib

Abdülmuttalib'in oğullarından Ebû Tâlib, Zübeyr ve Abdullah'ın anneleri -Kureyş'in Benî Mahzûm kolundan- Fâtıma bint Amr'dır.

Abdülmuttalib, on erkek çocuğuna sahip oluktan sonra gördüğü bir rüya üzerine adağını hatırladı ve oğulları arasında kura çekmeye karar verdi. Çekilen kura, o günkü oğullarının veya aynı anadan doğanların en küçüğü olan Abdullah'a çıktı. Abdülmuttalib, oğlu Abdullah'ı kurban etmeye kalkışınca buna şiddetle karşı çıkıldı. Böyle bir şeyi yaptığı takdirde bunun kötü bir gelenek haline gelebileceği hatırlatıldı.

Kureyşliler, Abdülmuttalib'e: "Ey Abdülmuttalib! Ne yapmak istiyorsun?" dediler.

O da: "Onu kurban edeceğim" deyince,

Kureyşliler ile Abdülmuttalib'in oğulları hep bir ağızdan: "Allah'a yemin ederiz ki Abdullah ile onun diyeti olan develer arasında ok çekmeden onu kesemezsin. Çünkü sen onu kesersen herkes artık çocuğunu adar ve bu sûretle onu keser. İş bu kerteye varırsa insanlar ne diye yaşıyorlar?" dediler.

Abdullah'ın dayılarından olan el-Muğîre b. Abdillah b. Amr b. Mahzum da Abdülmuttalib'e: "Allah'a yemin ederim ki Abdullah ile onun diyeti olan develer arasında ok çekmeden onu kesemezsin, onun diyeti malımızdan olacaksa veririz" dedi.

Kureyşliler ve Abdülmuttalib'in oğulları, Abdülmuttalib'e: "Yapma, onu kurban etme; onu Hicazlı arrâfe kadına götür. Kadının emrinde bir cin var. Dilediğini yap ama kadına danış; Abdullah'ı kurban etmeni söylerse

kurban edersin; eğer sen ve Abdullah için iyi olacak başka bir şey söylerse onu yaparsın" dediler.

Hicaz'da yaşayan Secâh veya Kutbe adındaki kadın arrâfe, adak borcundan kurtulmak için Abdullah'ın yerine deve kurban edilmesini tavsiye etti. Abdülmuttalib, o günkü örfe göre insan diyeti olarak kabul edilen on deve getirtti. Abdullah ile develer arasında kura çektirdi. Kura Abdullah'a çıktıkça deve sayısını onar onar arttırarak kuraya devam edildi, sayı yüze ulaşınca kura develere çıktı. Bunun üzerine Abdülmuttalib, yüz deveyi kurban ederek çok sevdiği oğlu Abdullah'ı kurtardı.

Abdullah hakkında bilgi veren bütün kaynaklar kurban hâdisesinden bahseder, Arap örfünde insan diyetinin yüz deveye çıkışının bu hâdise ile başladığını, daha sonra İslâm hukukunun da bunu kabul ettiğini ifade eder.

Resûlullah (a.s.), Atası Hz. İsmail'i (a.s.) ve kendi babası Abdullah'ı kastederek: "Ben iki kurbanlığın oğluyum"[34] demiştir.

Bir bedevî Arap, Hz. Peygamber'e (a.s.): "Ey iki kurbanlığın oğlu!" diye hitap etmiş, o (a.s.) da bunu tebessümle karşılamıştır.

ez-Zebîh (الذبيح/kurban) diye lakap verilen Abdullah'ın künyelerinin ise Ebû Kusem (أبو قثم), Ebû Muhammed veya Ebû Ahmed olduğu rivâyet edilmiştir. Kusem, Hz. Peygamber'in (a.s.) isimlerinden olup "i'ta/vermek" veya "cem'/toplamak" anlamına gelen "kasm" (القثم) kelimesinden alınmıştır. Hayrı kendi şahsında toplayan kimse için kasûm (قثوم) ve kusem denir.

Abdullah, akranları arasında çok beğenilen yakışıklı bir gençti. Siması diğer gençlerde bulunmayan bir güzellik ve parlaklığa sahipti. Ona "Mekke'nin dolunayı" (قمر البطحاء) deniliyordu. Bu güzellik ve

34 İbrahim b. Muhammed el-Hüseynî (1054-1120/1644-1708), *el-Beyân ve't-Ta'rîf*, thk. Seyfeddin Katib, Beyrut 1401, I,293; el-Münâvî (952-1031/1545-1622), *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'ü's-Sagîr'*, Beyrut 1972, III,569; el-Aclûnî (v. 1162/1748), *Keşfü'l-Hafâ*, thk. Ahmed Kalâş, Beyrut 1405, I,230 (hadîs no: 606); eş-Şevkânî (v. 1255), *Neylü'l-Evtâr*, Beyrut 1973, IX,164.

parlaklık, evlilik sonrasında Âmine Hatun'a intikal eden nübüvvet nurudur.

2. Abdullah b. Abdilmuttalib ile Âmine bint Vehb'in Evlenmesi	Abdullah b. Abdilmuttalib 18 yaşında idi.

Âmine Hatun'un babası -Kureyş'in Benî Zühre kolundan- Vehb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre, annesi ise -Kureyş'in Benî Abdiddâr kolundan- Berre bint Abdiluzzâ'dır. İkisinin soyu Hz. Peygamber'in (a.s.) altıncı atası olan Kilâb'ta birleşir.

Başta İbn İshâk olmak üzere muhtelif kaynaklar, Vehb'in Benî Zühre kabilesinin reisi olduğunu, kızı Âmine Hatun'un de yüksek bir mevkiye sahip olduğunu kaydeder.

Abdullah b. Abdilmuttalib, o günkü âdetlere göre evliliğinin ilk üç gününü Âmine Hatun'un evinde geçirmiştir. Abdullah b. Abdilmuttalib'in evlendikten sonra çok yaşamayıp vefat ettiği ve Hz. Peygamber'in (a.s.) yetim kaldığı *Kur'ân-ı Kerîm*'in bildirmesiyle sâbittir.

Abdullah b. Abdilmuttalib ile Âmine Hatun'un Hz. Peygamber'den (a.s.) başka çocukları olmadığı da bilinmektedir.

3. Abdullah b. Abdilmuttalib'in Vefatı	18 yaşında.

Siyer-megâzî ve tarih âlimlerine göre, Âmine Hatun, Hz. Peygamber'e (a.s.) hâmile iken babası vefat etmiştir.[35]

Abdullah b. Abdilmuttalib, Âmine Hatun ile gerçekleştirdiği evlilikten birkaç ay sonra hâmile eşini Mekke'de bıraktı. Bir rivâyete göre Abdullah b. Abdilmuttalib, ticari maksatla gittiği Filistin'in Gazze şehrinden dönerken Medine'ye uğradı.

Başka bir rivâyete göre ise o, Medine'de bulunan Benî Adî b. Neccâr'a mensup dayılarını ziyaret etmek ve erzak olarak hurma temin

35 İbn Hacer, bu görüşü daha sâbit kabul etmiştir.

etmek amacıyla Medine'ye gitti. Abdullah, Medine'de bir ay süren misafirliği sırasında hastalandı ve orada vefat etti.

Abdullah'ın hastalandığını haber alan Abdülmuttalib, oğlu Hâris'i derhal Medine'ye gönderdi. Hâris, Medine'ye geldiğinde her şeyin olup bittiğini gördü. Vâkıdî, Abdullah'ın Medine'de -Hazrecli Benî Adiy b. Neccâr'a mensup bir şahıs olan- en-Nâbiğa'nın konağının avlusuna gömüldüğünü, kabrinin avluya girince sol tarafa düştüğünü rivâyet etmiştir.

Abdullah'ın vefatından sonra, Âmine Hatun'un kendi ailesinin yanında kalmış olması muhtemeldir. Âmine Hatun, kocasının vefatından sonra bir daha evlenmemiştir.

Abdullah, Hz. Peygamber'e (a.s.) dadılık yapan Ümmü Eymen'i, Şakrân (veya Şukrân) adında bir köle ile onun oğlu Sâlih'i, beş deve, bir koyun sürüsü, bir kılıç, bir miktar gümüş ve biraz da hurma mahsulü miras olarak bıraktı.

Ca'fer es-Sâdık'a (v. 148/765) göre: "Resûlullah (a.s.), üzerinde hiç bir yaratılanın hakkı olmasın diye yetim kalmıştır."

İbnü'l-İmâd *Keşfü'l-Esrâr* adlı eserinde ise Hz. Peygamber'in (a.s.) yetim kalmasını şöyle yorumlamıştır:

"Allah, onu (a.s.) yetim olarak yetiştirdi. Zira her büyüğün temeli küçük; her basit ve küçük gibi görünenin sonu ise çok muhteşemdir.

Ayrıca doruk noktasında elde ettiği izzet ve şerefin Allah vergisi olduğunu bilsin; sahip olduğu gücün anne, baba ve maldan değil, Allah'ın yardım ve inâyetiyle olduğunu anlasın diye yetim olarak yetiştirdi.

Başka bir sebebi fakir/yoksul ve yetimlerin hâlini anlayıp acıması içindir".

4. Fil Vakası	**1- Hz. İsa'nın miladının 569. yılında.** **2- Enûşirvân'ın2 iktidarının 40 veya 42. yılında.** **3- 15 Muharrem veya Muharrem'in bitimine 13 gece kala Pazar günü.**

Fil Vakası, Hz. Peygamber'in (a.s.) dünyaya teşrif ettiği sene, Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen Habeş ordusunun, Allah tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla imha edilmesi olayıdır. Bu hâdiseye neden olan olayların tarihi seyri özetle şöyledir:

6. yüzyılın ilk yarısında Yemen'de Yahudiliğin önemli etkileri gözleniyordu. Himyerî Hanedanı'nın (M. Ö. 25? - M. S. 533?) son hükümdarı Zûnüvâs, Hıristiyanlığın kendi bölgesinde, özellikle Necran'da güç kazanmasından duyduğu endişe sebebiyle buradaki Hıristiyanları, Yahudîliği kabul etmek veya "uhdûd" adı verilen içi ateş dolu hendeklere atılmakla karşı karşıya bırakmıştı. *Kur'ân-ı Kerîm*:

"*Kahroldu o hendeğin sahipleri, o çıralı ateşin, onlar (ateşi yakanlar) da başlarına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Onlardan, sırf, azîz ve hamîd Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar*"[36] meâlindeki âyetlerde işaret ettiği bu olay neticesinde din değiştirmeye yanaşmayan birçok Hıristiyan yakılarak öldürüldü.

523 yılında cereyan eden bu hâdiseler üzerine bir yandan Hindistan deniz ticaretinin Kızıldeniz güzergâhını kontrol etmek için Bâbülmendeb'e[37] hâkim olmak, öte yandan zulme uğrayan dindaşlarını korumak amacıyla Hıristiyanlığın Ya'kûbî mezhebine bağlı olan Habeşistan (Etiyopya) Kralı[38] Kaleb Ela-Esbaha (514-554),

36 el-Burûc 85/4-8.

37 Babülmendeb, Arabistan'ın Yemen kıyısı ile Afrika arsında, Kızıldeniz'i Hint okyanusuna bağlayan, yaklaşık 25 km genişliğinde stratejik bir boğazdır.

38 Bugün elde bulunan kesin bilgilere göre Etiyopya Krallığı'nın nüvesi Arabistan'dan gelen Sâmî Sebeliler tarafından oluşturulmuştur. Tarihin akışı içinde Arabistanlı göçmenler Eritre platosu ile Kuzey Tigre'yi de içine alan Aksum Krallığı'nı kurmuşlardır (L. Öztürk, "*Etiyopya*", DİA, XI,491).

Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine bağlı olan Bizans (330-1453) İmparatoru I. Jüstinien (527-565) ile diplomatik görüşmelerde bulunduktan sonra Eryat adlı komutanın idare ettiği Habeş ordusunu Yemen'e gönderdi. Yapılan savaş neticesinde Zûnüvâs yenildi ve öldürüldü; Yemen işgal edilerek Habeşistan'a bağlandı ve Habeş kralı adına Eryat'ın yönetimine verildi.

Habeş ordusunda yer alan Ebrehe, Eryat'la arasında çıkan anlaşmazlıkta galip gelerek Yemen'de idareyi ele geçirdi ve bağımsızlığını ilan etti. Daha sonra Arabistan'da Hıristiyanlığı yaymak için büyük çaba harcayan Ebrehe, San'a'da Kulleys adıyla anılan bir katedral inşa ettirdi ve Arapları bu kiliseyi ziyarete zorladı. Daha sonra bu kiliseye karşı yapılan bir saygısızlığı bahane ederek Hıristiyanlığın yayılmasına engel oluşturan Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye askerî bir sefer düzenledi. Ebrehe, bu seferle, San'a'yı ön plana çıkarmak için -Yemen'in kuzey-güney bağlantısını kesen- Mekke'nin dinî ve ticarî bir merkez olma özelliğini bertaraf edip burayı ele geçirmeyi ve İranlılarla savaşan Bizanslılara yardım etmeyi amaçlıyordu. Bazı Arap kabileleri, Ebrehe'nin Mekke'ye ulaşmasına engel olmaya çalıştı ise de başarılı olamadı.

Abdülmuttalib, Mekke'ye zarar vermemesi için Ebrehe ile müzakerelerde bulundu fakat bir netice elde edemedi. Bunun üzerine Abdülmuttalib: "Bu evin sahibi Allah'tır, O kendi evini koruyacaktır" diyerek Allah'ın Kâbe'yi koruyacağını hatırlattı. Abdülmuttalib, koruyacak güce sahip olmadığı Kâbe kapısının halkasına tutunup:

"Ey Allah'ım! Bir kul bile evini barkını korur.

Sen de buraya konmuş ve hürmeti tehlikeye uğramış olanları koru!

Yarın onların haçları ve kuvvetleri Sen'in kuvvetine üstün gelmesin.

Eğer Sen, onları, kıblemiz Kâbe'mizle baş başa bırakacak olursan o da Sen'in bileceğin bir iştir!" diyerek samimi dualarla Kâbe'nin korumasını Allah'a havale etti.

Sonuçta Kâbe'yi yıkmak üzere harekete geçen Habeş ordusu, Allah tarafından gönderilen Ebâbil kuşları vasıtasıyla imha edilmiştir. Kaynaklarda bu hâdisenin vuku bulduğu sene "Fil Yılı" diye meşhûr olmuştur.

İbn İshâk, kızamık ve çiçek hastalıklarının, mürrüsâfi ve üzerlik gibi otların Arap topraklarında ilk defa Fil Yılı'nda görüldüğünü bildirir.

"*Rabbin fil sahiplerine neler etti, görmedin mi? Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı? Onların üstüne ebâbil kuşlarını gönderdi. O kuşlar, onların üzerlerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar atıyordu. Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi.*" meâlindeki beş âyetten müteşekkil -*Kur'ân-ı Kerîm*'in 105. sûresi olan- el-Fîl Sûresi bu hâdiseye tahsîs edilmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) doğumundan önce Kâbe'yi yıkmak üzere gelen Habeşistan'ın Yemen valisi Ebrehe'nin bu teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Araplar, Kâbe'ye ve hac ibadetine daha önce görülmemiş derecede değer vermeye başladıkları gibi "ehlullah, cîrânullah" (Allah evi Kâbe'nin ahalisi, komşusu) kabul edilen Kureyş'in itibarı artmıştır. Bu sebeple Kureyşliler Kinâne, Huzâa ve Benî Âmir b. Sa'saa gibi kabilelerle birlikte Hz. İsmail'in (a.s.) soyundan geldikleri, Mekke'de oturdukları ve Kâbe'nin hizmetinde bulundukları için kendilerine birtakım dinî-iktisadî imtiyazlar (hums: الحمس) tanıyıp kurallar koydular. Bu imtiyazlar Mekke ekonomisine katkı sağlamış, imtiyazların elde edilmesinin ardından kurulan ünlü Ukâz serbest ticaret merkezi bu durumu güçlendirmiştir.

Fil Vakası, Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamberliğini ve peygamberlik müessesini ispatlamak amacıyla yazılan eserlerin ortak adı olan "delâilü'n-nübüvve" adlı kitaplarda Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamberliğinin bir delili olarak zikredilmiştir.

Ebrehe Ordusunun Güzergâhı[39]

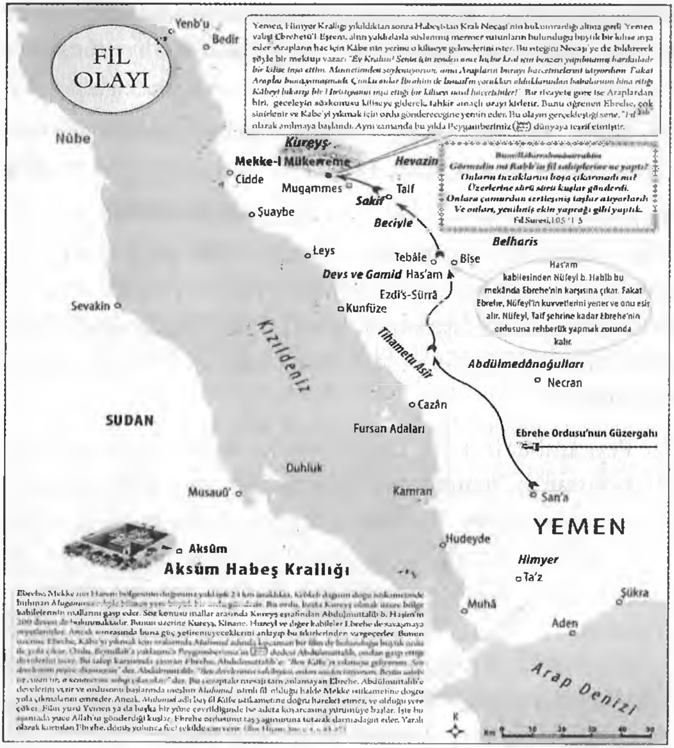

5. Hz. Muhammed'in (a.s.) Doğumu (Mevlid-i Nebevî)	**1- Hz. İsa'nın miladı ile Hz. Muhammed (a.s.) arasında 569 yıl geçmiştir.** **2- Enûşirvân'ın3 iktidarının 40 veya 42. yılında.** **3- Fil Vakası'nın meydana geldiği yıl ve bu vakadan sonra,** **4- 12 Rebiülevvel, Pazartesi.**

Hz. Peygamber (a.s.), Adnânî Arapların ana yurdu kabul edilen Mekke'de dünyaya geldi.

39 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 106.

İslâm kaynaklarına göre, Hz. Peygamber'in (a.s.) ana rahmine intikalinden doğumuna kadar geçen zaman içinde bazı fevkalâde olaylar meydana gelmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), kendisinin peygamberlerin sonuncusu olduğunu ifade ettiği bir konuşmasında annesinin bir rüya gördüğünden bahsetmekte ve bundan önemli bir kişiye hamile olduğu sonucunu çıkardığını, doğacak çocuğa Muhammed veya Ahmed adını vermesinin telkin edildiğini belirtmiştir.

İbn İshâk'ın naklettiği rivâyete göre: Hz. Peygamber'in (a.s.) annesi Âmine Hatun'a, o (a.s.) doğduğu vakit:

"Bütün kıskançların şerrinden korunması için Tek ve Bir Allah'ın himayesine bırakıyorum de ve ona Muhammed ismini ver" diye hitap edildiği bildirilmiştir.

Doğum esnasında diğer annelerin çektiği sancıları çekmeyen Âmine Hâtun, kayınpederi Abdülmuttalib'e haber göndererek bir torunu olduğunu müjdelemiştir.

İbn Abdilber'in İkrime el-Berberî'den naklettiği rivâyete göre, Abdülmuttalib'in torununun doğumunun yedinci gününde onun (a.s.) şerefine verdiği bir ziyafet eşliğinde ona "Muhammed" ismini vermiştir. Bazı rivâyetlerde bu ziyafet sırasında Hz. Peygamber'in (a.s.) dedesi tarafından sünnet ettirildiği nakledilirse de kendisinin sünnetli olarak doğduğu rivâyeti daha meşhurdur.

Hz. Peygamber'in (a.s.) velâdeti; yani doğumu gecesinde peygamberliğinin işaretleri olarak bir takım harikulade hâdiseler meydana gelmiştir. Mesela:

1- Hz. Peygamber'in (a.s.) annesi Âmine Hatun, ebelik yapmak için onun yanında bulunan -Osman b. Ebi'l-Âs es-Sakafî'nin (v. 51/671)[40] annesi Fâtıma bint Abdillah ile -Hz. Peygamber'e (a.s.) ilk iman eden ve

40 Osmân b. Ebi'l-Âs (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) ashabından olup onu (r.a.) Tâif'e âmil olarak görevlendirmiş, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) dönemlerinde de bu göreve devam etmiştir. Osmân b. Ebi'l-Âs'tan (r.a.) Hasan-ı Basrî, Said b. Müseyyeb ve bir grup tabiin ondan hadîs almışlardır.

cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan- Abdurrahman b. Avf ez-Zührî'nin (v. 32/652) annesi eş-Şifâ' bint 'Avf'ın[41]: "(Hz. Muhammed'in -a.s.-) velâdeti anında biz öyle bir nur gördük ki; o nur, doğu ve batıyı bize aydınlattı" dedikleri rivâyet edilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.): "Ben, atam İbrahim'in (a.s.) duası, kardeşim İsa'nın müjdesiyim. Annem, Şam saraylarını aydınlatan bir şeyin kendisinden çıktığını görmüştür"[42] şeklindeki ifadeleriyle bu duruma işaret etmiştir.

2- Hz. Peygamber'in (a.s.) doğduğu gece Kâbe'deki putların çoğu devrilmiştir.

3- -İslâm coğrafya kaynaklarında hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgi verilen- Dicle'nin iki yakasında yer alan Medâin'de (المدائن)[43] bulunan İran kisralarının sarayı (إيوَانُ كِسْرَى) o gece sallanıp çatlamış ve on dört şerefesi düşmüştür.

Sâsânî Kisralarının Medâin'indeki Sarayından Bazı Kalıntılar

41 Bazı kaynaklarda "yukâlu" temriz sığasıyla annesinin Safiyye bint Abdimenaf b. Zühre olduğu kaydedilmiştir.

42 İbn Sa'd, I,102; İbn Asâkir, I,166.

43 Medâin (medine kelimesinin çoğulu): Tizpon veya Ktesifon, İngilizce'de: Ctesiphon, Farsça'da: Tisfun: تیسفون: Bugünkü Bağdat'ın 30 km. kadar güneydoğusunda Dicle nehrinin iki yakasına Partlar ve Sâsânîler döneminde karşılıklı kurulan yedi ayrı şehirdir. Şehirler taş veya duba köprülerle birbirine bağlanmıştır.

4- O gece [İslâm coğrafyacılarına göre İran'da Rey ve Hemedan şehirleri arasında, ikisine eşit mesafede yer alan ve batıl bir inanç olarak kutsal kabul edilen] Sava gölünün suyu çekilip kurumuştur.

Sava Gölü, İran'ın başkenti Tahran'ın 125 km. güneybatısındaki Sava kasabasının[44] sınırları içinde yer alır. Göl, kasabanın 58 km doğusundadır. Gölün boyu 45 km, eni 6 ile 10 km arasında değişmekte, derinliği se 10 m civarındadır.

5- Hz. Peygamber'in (a.s.) veladeti gecesinde, İran'ın İstahr[45] şehrindeki -üç büyük ateş tapınağından biri olan- Mecûsî Ateşgâhı'nda, bin senedir daima yanan ve sönmeyen ateş sönmüştür.

el-Kazvînî, söz konusu Mecûsî Ateşgâhı'nın, aslında Hz. Süleyman (a.s.) tarafından Allah'a ibadet etmek için yapılmış bir Mescit olduğunu nakleder. Mes'ûdî'nin görüp incelediği bu mabet, onun verdiği bilgiye göre, şehir dışında oldukça rüzgârlı bir yere inşa edilmiştir.

Yukarıda zikredilen hâdiseler; o yeni dünyaya gelen zâtın (a.s.), ateşe tapmayı kaldıracağı, Fars/Pers saltanatının sarayını parçalayacağı ve Yüce Allah'ın izni ile olmayan şeylerin takdisini yasaklayacağı şeklinde yorumlanmıştır.

Evet Hz. Ömer (r.a.) zamanında İslâm orduları başkomutanı, Resûlullah'ın (a.s.) hâdimi, komutanı ve aşere-i mübeşşereden Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.) Fars saltanatını paça parça etti. Sâsânî devletinin hiçbir yerde şevketi kalmadı.

6. Hz. Muhammed'in (a.s.) Sütanneye Verilmesi	**Hz. Muhammed (a.s.) doğduğu yıl sütanneye verildi ve 5 veya 6 yıl sütannenin yanında kaldı.**

44 Yakût el-Hamevî'ye göre, Sava hicretin 617. yılına kadar mamur kalmıştır. Zikredilen tarihlerde şehir ahalisi Sünnî ve Şafiî idi. Moğollar, şehri tahrip etmiş, ahaliyi kılıçtan geçirmiş ve katliamdan kurtulan olmamıştır. Sava'da dünyanın en büyük kütüphanelerinden biri bulunmaktaydı; o da Moğollar tarafından yakılarak yok edilmiştir.

45 İstahr, İran'da tarihî bir şehirdir. Fars bölgesindeki Pulvâr nehri vadisinde, Ahamenîler'in başkenti Pârs'ın (Perse-polis) 7 km. kuzeyinde bugünkü Şîraz-İsfahan yolu üzerindedir ve harabeleri üzerinde Hacıâbâd köyü bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'i (a.s.), ilk olarak annesi Âmine Hatun emzirdi. Rivâyetlerden Âmine Hatun'un çocuğunu kısa bir süre emzirdiği anlaşılmaktadır. Sonra Ebû Leheb'in azatlısı Süveybe Hanım, oğlu Masrûh ile birlikte bir müddet onu (a.s.) da emzirdi. Süveybe Hanım, daha önce Hamza b. Abdilmuttalib'i, Hz. Peygamber'den (a.s.) sonra ise Ebû Seleme el-Mahzûmî'yi de emzirdi.

Âmine Hatun, doğumdan sonra, çocuğunu kısa bir süre yanında tuttu. Mekkeli ailelerin, yeni doğan çocuklarını, çölün sağlıklı havasında büyümeleri ve fasih Arapçayı öğrenmelerini sağlamak için bâdiye de yaşayan sütanneye verme geleneğine binaen Hz. Peygamber'e (a.s.) -dedesi Abdülmuttalib ve annesi tarafından- sütanne arandı. Halîme es-Sa'diyye'ye emanet edildi. İki yıl sütannenin yanında kaldıktan sonra annesine iade edildi. Fakat Âmine Hatun, Mekke vebasına yakalanmasından endişe etmesi veya muhtemelen çöl havasının yaradığını görmesi nedeniyle, çocuğunu sütanneye tekrar iade etti.

İbn İshâk'a göre, sütanne Halîme-i Sa'diyye, iki yıl iki veya üç ay sonra, Hz. Peygamber'in (a.s.) etrafında meydana gelen "göğsünün yarılması" (şakk-ı sadr) gibi bir takım harikulade olaylar sebebiyle korkuya kapıldı ve çocuğu annesine geri verdi. Âmine Hatun, oğlunu son olarak bir daha sütanneye gönderdi ve bir veya bir yıla yakın bir süre sütannenin yanında kaldı.

Belâzürî, Resûlullah'ın (a.s.) iki yılda sütten kesildiğini, Halîme-i Sa'diyye'nin Hz. Peygamber'i (a.s.) beş yaşında annesine ve dedesine teslim ettiğini, altı yaşına kadar da annesinin yanında kaldığını haber verir ve "sahîh olan görüş budur" der.

Bir rivâyete göre, Hz. Peygamber (a.s.) sütanne Halîme-i Sa'diyye'nin yanındayken konuşmaya başladığında ilk sözleri "*Allahu Ekber*" olmuştur.

Hz. Peygamber (a.s.): "Ben peygamberim yalan değil, ben Abdulmuttalib'in oğluyum, ben Arapların en fasihiyim, zira Kureyş soyun-

danım ve Benî Sa'd b. Bekr kabilesinin yanında büyüdüm, benim hatalı konuşmam nasıl olabilir ki?" buyurmuştur.[46]

Sütanne Halîme-i Sa'diyye

Kaynaklar, Halîme-i Sa'diyye ile ailesinin Hz. Peygamber'in (a.s.) bakımını üstlendikten sonra bolluğa kavuştuğunu ve başta "Hz. Peygamber'in (a.s.) göğsünün yarılması" (şakk-ı sadr) gibi bazı hârikulâde olaylara şahit olduklarını kaydeder.

Halîme-i Sa'diyye'nin kocası Hevâzinli Benî Sa'd b. Bekr'den Hâris b. Abdiluzzâ'dır. Hâris'in bi'setten kısa bir süre sonra Müslüman olduğu şeklindeki görüş kabul görmüştür. Resûlullah'ın Halîme-i Sa'diyye'den sütkardeşleri olan Abdullah, Üneyse ve Şeyma diye tanınan Huzâfe'nin Müslüman oldukları rivâyet edilmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) akraba sevgisine, sütannesinin yakınları da mazhar olmuştur. Halîme-i Sa'diyye'nin (r.anha) ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Onun Müslüman olduğu dikkate alınarak bi'setten sonra ve Mekke'nin fethinden önce vefat ettiği söylenebilir.

Şakk-ı Sadr Mucizesi

Sözlükte "yarmak" anlamına gelen şakk ile "göğüs" manasına gelen sadr kelimelerinden meydana gelen bu izafe (isim tamlaması) masdarın mefulüne izafesi olup "göğsün yarılması" demektir. Kaynaklarda şerh (açmak) kelimesiyle oluşan şerh-i sadr[47] ibaresi de geçer.

Kâdı İyâz'a göre, Resûlullah'ın (a.s.) göğsünün yarılması hâdisesi, onun (a.s.) çocukluğunda, peygamberlikten önce olmuştur. Bu olay,

46 Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, VI,35 (hadîs no: 5437: eş-Şâmile); hadîsin farklı rivâyetleri için bkz. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selâm (154-224/771-838), *Ğarîbü'l-Hadîs*, thk. M. A. Han, Beyrut 1396, Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye neşri, I,140 (eş-Şâmile); İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 132; Mahmud b. Ömer ez-Zamehşerî'nin (467-538/1075-1144), *el-Fâik fî Garîbi'l-Hadîs*, thk. A. M. el-Bicâvî – M. Ebu'l-Fazl İbrahim, I,11,141 (eş-Şâmile).

47 Bu tabir için bkz. el-En'âm 6/125; en-Nahl 16/106; Tâ Hâ 20/25; ez-Zümer 39/22; el-İnşirâh 94/1.

güvenilir birçok muhaddisin rivâyet ettiği üzere, isrâ hâdisesinden tamamen ayır bir olaydır.

Cebrâil veya insan sûretine girmiş iki melek, onun (a.s.) yanına gelip göğsünü açmış, kalbini çıkardıktan sonra ondan bir kan pıhtısı almış, kalbi hikmet ve iman ile doldurulmuş, ardından kalbi yıkayıp yerine koymuş, göğsünü de kapatmıştır.

el-İnşirâh Sûresi'nin *"Biz senin göğsünü açmadık mı?"*[48] meâlindeki âyetinin, zikredilen mucizeye işaret ettiği kaydedilir.

Müfessirler arasında kabul gören bir görüşe göre ise âyet cismanî bir müdahaleyi değil Hz. Peygamber'in (a.s.) kalbinin ilim ve hikmetle zenginleştirildiğini, üzüntü ve sıkıntısı giderilerek kalbine ferahlık verildiğini (şerh-i sadr) ifade etmektedir. Söz konusu âyeti, İbn Abbâs (r.a.): "Allah, Peygamber'in kalbini İslâm nuru ile ferahlattı", Sehl b. Abdillah: "peygamberlik nuruyla ferahlattı", Hasan-ı Basrî: "Allah onun (a.s.) kalbini hüküm ve ilimle doldurdu", bazı müfessirler ise: "Vesveseleri kabul etmeyecek şekilde biz senin kalbini arındırmadık mı?" şeklinde tefsir etmişlerdir. *"Allah, hidâyetini dilediği kimsenin göğsünü İslâm için açar"*[49] ve *"Allah'ın İslâm için göğsüne genişlik verdiği kimse Rabb'i tarafından hidâyet nuru üzerinde değil midir?"*[50] meâlindeki âyet-i kerîmeler de bu tefsiri desteklemektedir.

7. Hz. Ebû Bekir'in Doğumu	**Fil Vakası'ndan 2 yıl 6 ay veya 3 yıl sonra.**
8. Âmine Hatun'un Vefatı	**Hz. Muhammed (a.s.) 6 yaşındayken.**

Âmine Hatun, altı yaşlarındaki oğlu ve hizmetçileri Ümmü Eymen ile birlikte kocasının kabrini ve oğlunun dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selmâ bint Zeyd dolayısıyla ailenin dayıları sayılan Benî Adiy b. Neccâr'ı ziyaret etmek üzere Medine'ye gitti. Anne, oğul ve hizmetçileri orada bir ay kaldı. Âmine Hatun, dönüş yolculuğu esnasında Ebvâ'da hastalanıp vefat etti ve orada toprağa verildi.

48 el-İnşirâh 94/1.
49 el-En'âm 6/125.
50 ez-Zümer 39/22.

Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'i (a.s.) Mekke'ye götürüp dedesi Abdülmuttalib'e teslim etti.

İbn Sa'd ve Belâzürî'ye göre, Basralı bazı siyercilerin Âmine Hatun'un Mekke'de vefat ettiği ve Şi'bi Ebî Dubbi'l-Huzâî'de gömüldüğü şeklindeki görüşleri sahîh değildir.

9. Hz. Osman'ın Doğumu	**Fil Vakası'dan 6 yıl sonra.**
10. Hz. Muhammed'in (a.s.) Gözlerinin Rahatsızlanması	**Hz. Muhammed, 8 yaşındayken.**
11. Abdülmuttalib'in Vefatı	**Hz. Muhammed (a.s.), 8 yaşında iken.**

Abdülmuttalib, her vesileyle: "Bu benim oğlum, çok önemli birisi olacaktır" derdi ve torunu Hz. Peygamber'e (a.s.) gereken ihtimamı her zaman gösterirdi.

İbn İshâk'a göre, Abdülmuttalib ölüm yatağına düşünce, Hz. Peygamber'in (a.s.) bakım ve himayesini oğlu Ebû Tâlib'e vasiyet etti. Zira Ebû Tâlib, Zübeyr ve Hz. Peygamber'in (a.s.) babası Abdullah öz kardeştir.

Hz. Peygamber (a.s.), annesinin vefatından sonra, iki yıl kadar yanında kaldığı, dedesi Abdülmuttalib'in vefatı üzerine yeni bir sarsıntı geçirdi. Dadısı Ümmü Eymen, torun Hz. Peygamber'in (a.s.), dedesinin ölümünden duyduğu o büyük üzüntüyü ve yaşadığı sarsıntıyı şöyle anlatır: "O gün Resûlullah'ı (a.s.) Abdülmuttalib'in divanı yanında ağlarken gördüm."

Hz. Peygamber'e (a.s.): "Deden Abdülmuttalib'in ölümünü hatırlıyor musun?" diye sorulunca,

O (a.s.): "Evet, hatırlıyorum. O zaman, sekiz yaşındaydım" buyurmuştur.

Kureyş'in ulusu Abdülmuttalib'in ölümü, bütün Mekkeliler için günlerce süren bir yasa sebep olmuştur. Abdülmuttalib, -İbn Sa'd'a göre- 82 yaşında vefat etmiş ve Mekke'nin Hacûn Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

Ebû Tâlib'in Hz. Muhammed'i (a.s.) Himayesine Alması

Ebû Tâlib'in asıl ismi Abdümenâf'tır, annesi Fâtıma bint Amr el-Mahzûmiyye'dir. Kâbe hizmetlerinden olan hacılara su ve yiyecek temini vazifeleri (sikâye) babasından kendisine miras kalmıştır. Mali durumu bozulduğu ve fakir düştüğü için bu görevleri kardeşi Abbâs'a devretti. Benî Hâşim'in reisliği Zübeyr b. Abdilmuttalib'ten sonra, vefat edene kadar Ebû Tâlib'in elinde kaldı. Nitekim Mekke'de onun oturduğu mahalleye Şi'b-i Ebî Tâlib dendi.

Ebû Tâlib, Kureyş içinde ileri gelen, sözü dinlenen, saygı duyulan bir kimse idi. Himayesini üstlendiği yeğeni Hz. Peygamber'in (a.s.) üzerine titrer, onu çok sever, uğurlu olduğuna inanır ve iyi yetişmesi için elinden geleni yapardı.

Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'e (a.s.) çok düşkündü, çocuklarından hiçbirine göstermediği sevgiyi ona (a.s.) gösterir ve onu (a.s.) yanına almadan uyumazdı.

Ebû Tâlib'in aile efradı Hz. Peygamber'le (a.s.) birlikte yemek yedikleri zaman doyarlardı. Bunun için Ebû Tâlib, bir şey yeneceği zaman, aile efradına: "Durun! Oğlum gelsin!" derdi.

Bir kasedeki[51] -tek kişiye yetecek- sütü, evvelâ Hz. Peygamber (a.s.) içerse, Ebû Tâlib'in aile efradı süte kanıp doyardı. Bu sebeple Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'e (a.s.): "Sen mübareksin!" derdi.

Amcası Ebû Tâlib sabahları çocuklarına sofra kurardı, çocuklar hemen sofraya üşüşür, ne var ne yok silip süpürürlerdi. Hz. Peygamber (a.s.) aynı şekilde davranmazdı. Bu durumu gören Ebû Tâlib, ona (a.s.) yemek ayırırdı.

Ümmü Eymen şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (a.s.) yetişkinliğinde ve çocukluğunda, açlıktan ve susuzluktan şikâyet ettiğini görmedim. Sabahleyin gidip bir defa zemzem içer; kendisine yiyecek vermek istediğimizde 'ben tokum!' derdi".

Ebû Tâlib'in çocukları sabahleyin saçları dağınık, gözleri çapaklı kalkardı. Hz. Peygamber (a.s.) ise parlak yüzlü, gözleri sürmeli uyanırdı.

51 القَعْبُ: قدح من خشب مقعّر

12. Hz. Muhammed'in (a.s.) Ebû Tâlib ile Suriye Seyahati	9 veya 12 - 13 yaşlarında.

Busrâ

Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'seten önce iki defa gittiği tarihî bir şehirdir. Busrâ, Suriye'nin güneyinde Yermük nehrinin kaynağına yakın bir yerde Cebel-i Dürüz'ün (Cebel-i Arab) batı yamacında, denizden 850 metre yükseklikte verimli bir ovada kurulmuştur. Bugünkü Ürdün-Suriye sınırının 30 km kadar kuzeyinde, bağlı bulunduğu Der'â'nın (eski adı Ezriât) 41 km güneydoğusunda ve Dımaşk'ın (Şam) 141 km güneyinde yer alır. Mekke-Busrâ arası yaklaşık olarak 1659, Mekke-Dımaşk arası 1800 km'dir.

Mekke-Busrâ Güzergâhı[52]

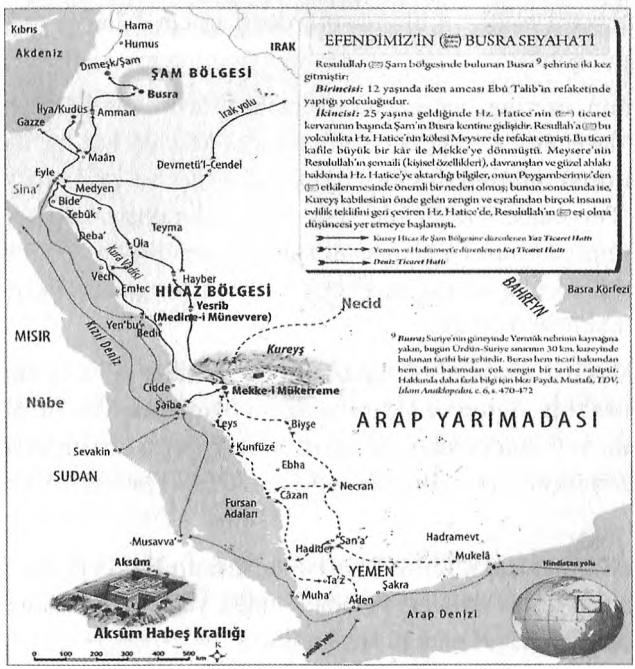

52 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 113.

Rahip Bahîrâ

Arâmî dilinde "seçilmiş" anlamına gelen Bahîrâ sıfatıyla bilinen rahibin asıl ismi Segius'tur. Abdülkays kabilesine mensup olduğu zikredildiği gibi, Zührî'ye nisbet edilen bir rivâyette Teymâ Yahûdîleri'nden olduğu ve sonradan Hıristiyanlığı kabul ettiği de nakledilmiştir.

Hz. Muhammed'in (a.s.) Bahîrâ ile Görüşmesi

Ebû Tâlib, -henüz dokuz veya on iki yaşında olan- yeğeni Hz. Peygamber'i (a.s.) bir ticaret kervanı ile Suriye'ye götürdü. Kafile Busrâ'da münzevi bir rahip olan Bahîrâ'nın manastırına yakın bir yere konakladı. Daha önce buradan geçen Kureyşlilerle ilgilenmeyen Bahîrâ, bu defa manastırdan dışarı bakarken kervanda bulunan Hz. Peygamber'i (a.s.) bir bulutun gölgelediğini, altında oturduğu ağacın dallarını onun üzerine eğdiğini gördü.

Bunun üzerine hemen bir sofra hazırlayıp kafile mensuplarını yemeğe davet etti. Kureyşliler o güne kadar kendileriyle hiç ilgilenmeyen Bahîrâ'nın bu davetini hayretle kabul ettiler ve yaşı küçük olduğu için Hz. Peygamber'i (a.s.) kervanın yanında bırakıp manastıra gittiler. Bahîrâ yemeğe onun da gelmesini istedi ve kendisiyle bizzat ilgilendi. Ona çeşitli sorular sordu ve sırtına bakarak peygamberlik mührünü (hatm-i nübüvvet) gördü.

Bahîrâ daha sonra Ebû Tâlib'e Hz. Peygamber'in (a.s.) kimin oğlu olduğunu sordu. Yetim ve öksüz kaldığını öğrenince Ebû Tâlib'e ona iyi bakmasını ve Yahudilerden korumasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ebû Tâlib, Suriye'deki işlerini Busrâ'da görüp onu (a.s.) hemen Mekke'ye geri götürdü.

Bazı kaynaklarda, Ehl-i Kitap'tan üç kişinin Hz. Peygamber'i (a.s.) görünce onu teşhis ettikleri ve ona kötülük yapmak istedikleri, ancak Bahîrâ'nın buna engel olduğu kaydedilir.

Busrâ'da Rahip Bahira Manastırı'nın Kalıntıları

13. Hz. Ömer'in Doğumu	**Fil Vakası'ndan takriben 20 yıl sonra.**
14. Sâsânî hükümdarı Hürmüz'ün (579-589) Ölümü ve Yerine Oğlu Perviz'in (589-628) Geçmesi	**Hz. Peygamber (a.s.) 19 yaşında iken.**
15. Ficâr Savaşı	**Hz. Muhammed, 20 yaşındayken.**

Birçok anlama gelen "فجر" köküyle ilintili bir mastar olan ficâr, -câhiliye devrinde, Haram Aylar'da (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) cereyan eden bazı savaşlara- alem (özel ad) olmuştur. Kelime sözlükte "azmak, haktan ayrılmak, günaha dalmak, yemininde ve sözünde yalancı çıkmak" anlamlarına gelir.

Câhiliye devrinde, Araplar arasında çeşitli sebeplerle savaşlar meydana gelirdi. -Siyer ıstılahında- kötülük yapmanın ve kan dökmenin yasak olduğu Haram Aylar'da yapılan savaşlara Ficâr Savaşları denilir. Câhız'a göre, Haram Aylar'da sadece Mekke'de cereyan eden savaşlara bu ad verilir.

Câhiliye tarihi kaynakları, İslâm'a yakın dönemde, dört ficâr olayının meydana geldiğini kaydeder: Bunlar:

1- Ficârü'r-Recül veya Ficâru Bedr b. Ma'şer: Kinâneliler ile Hevâzin arasında olmuştur. Kinâne kabilesinin bir kolu olan Benî Gıfâr'dan Bedr b. Ma'şer'in Ukâz Çarşısı'nda (سُوقَ عُكَاظٍ) ayaklarını uzatıp: "Arapların en şereflisi benim. Kim benden daha şerefli olduğunu iddia ediyorsa gelsin, kılıcı ile şu ayağıma vursun" diye övündü. Bunu duyan Hevâzin'in kollarından Benî Duhman'dan (veya Benî Nasr b. Muâviye'den) –cesur Arap gençlerinin taşkın ruhuna sahip- Ahmer b. Mâzin'in öfkelenerek onu kılıçla yaralaması ile çatışma başlamış, ancak şiddetlenmeden sona ermiştir.

2- Ficârü'r-Rubâh: Arapça'da Rubâh (الرباح), Babun veya Habeş maymunu olup iriyarı, yerde yaşayan köpeksi bir maymun cinsidir.

Hevâzinli Cüşem b. Muâviye kabilesinden Babun maymununa sahip birisi, maymunu seyretmek üzere toplanan kalabalığı fırsat bilerek, bir Kinanelideki alacağını bir maymunla takas edebileceğini ilan etti. Cüşemli sözünü ikinci kez tekrar edince başka bir Kinaneli kılıçla maymunun boynuna vurdu. Bunun üzerine Cüşemli: "Ey Hevâzinliler neredesiniz?", Kinâneli de: Ey Kinâneliler neredesiniz?" diye Câhiliye devri asabiyet çağrısında bulundular. İki tarafın da gençleri, kavgaya tutuşmalarına ramak kala –Kureyş'in Teym b. Mürre kolundan, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) babasının amcası oğlu, Câhiliye devrinde mazlumları koruyan, zenginliği ve cömertliği ile tanınan- Abdullah b. Cüd'ân (v. 600 m. [?]) devreye girerek Cüşemlinin borcunu ödemeyi taahhüt etti.

3- Ficârü'l-Mer'a el-Kaysiyye: Kureyşli bazı gençlerin Ukâz çarşısında Mudarî Benî 'Âmir b. Sa'sa'a kabilesinden bir kadının yüzündeki örtüyü açmak istemeleri sonucu çıkmıştır.

4- Ficârü'l-Berrâd[53]: Hevâzin (Kays Aylân) ile Kureyş-Kinâne ittifakı arasında cereyan etmiştir.

Vâkıdî'ye göre, bu savaşlar Şevvâl, Süheylî'ye göre Şabân ayında olmuştur.

Benî Kinâne b. Huzeyme'nin[54] alt bir kolu Benî Damra'dan Berrâd b. Kays (البراض بن قيس), ağzı bozuk, ayyaş ve kötü hasletlerinden dolayı kabilesinden kovulmuştu. Kabilesinden kovulmuş olan bu gibi insanlara, o zamanlarda "hiçbir kabileye mensup olmayan, kabilesinin himayesini kaybetmiş" anlamında halî' (kovulmuş: خليع) denilirdi. Önce Benî Dîl kabilesine sığınan Berrâd, ahlakını değiştirmediği için yine kovuldu. Mekke'ye giden Berrâd, Harb b. Ümeyye'nin evine sığınarak onunla anlaşma yaptı ve himayesine girdi. Harb b. Ümeyye, burada da ayyaşlığına devam eden Berrâd'ı kovmak istedi. Fakat o, sığınacağı başka kimse kalmadığını dile getirerek Mekke'den Harb b. Ümeyye'nin halîfi olarak ayrılmak ricasında bulundu. Harb b. Ümeyye, isteğini kabul etti. Mekke'den ayrılan Berrâd, Irak'ta Hîre ve çevresinde hüküm süren Lahmîler'in son hükümdarı en-Nu'mân b. el-Münzir'in (580-602) yanına gitti.

Hîre kralı Nu'mân b. Münzir, her yıl, birinin gözetiminde (civâr), Ukâz çarşısına sermayesi ıtriyat ve kumaş olan bir ticaret kervanı gönderirdi. Elde edilen karla, deri, ipek ve el-Mesîr denilen çizgili Yemen kumaşları alınırdı.

Tâif'in kuzey doğusunda, Tâif ile Nahle arasında bulunan Ukâz çarşısı, Arap Yarımadası'nda kapalı çarşı tarzındaki en büyük serbest ticaret merkezlerinden biri idi. Ukâz, şehir mesabesinde bir yerleşim birimi olup, ziraî alanları, sık hurma bahçeleri ve suları bol olan bir yerdi. Ukâz çarşısında tüccarlardan bir nevi gümrük vergisi olan uşûr (عشور)

53 İbnü'l-Cevzî ise Mes'ûdî'nin zikrettiği dört ficâr savaşından ilk üçüne; I. Ficâr Savaşları, sonuncusu olan Ficârü'l-Berrâd'a ise II. Ficâr Savaşları diyerek ikiye taksim eder.

54 Hz. Peygamber'in (a.s.) on dördüncü nesilden atası olan- Kinâne b. Huzeyme'den türeyenlere Benî Kinâne denir ve Kureyş de bu zatın soyundandır.

ile koruma veya himaye ücreti (hafâre: خَفَارة) alınmazdı. Bu çarşıya her sene Arabistan'ın her tarafından insanlar gelip ticârî faaliyetlerde bulunurdu. Kabile reisleri, seçkin adamlarıyla, bayraklar taşıyarak, tüccarlar para ve mallarıyla Ukâz'a akın ederlerdi. Ukâz, Bizans ve Sasaniler arasında uzun zamandır süren savaşlar nedeniyle önem kazandı. İran ve Hindistan'dan malların geldiği, Doğu Afrika, Suriye ve Bizanslıların gözde ticaret merkezi haline geldi. Koyun, deve, at, tahıl, kumaş, ipek, kılıç, Suriye kalkanları, Mağrip derileri ve Musul'un narin elbiseleri Ukâz'da alıcılara sunulurdu. Arap Yarımadası'nın diğer çarşılarına göre en kaliteli ve nadir bulunan malları, bu çarşıda satılırdı. Siyasî ve sosyo-kültürel açıdan büyük ehemmiyete sahip olan bu ve benzeri çarşılarda yüksek düzeyli edebî faaliyetler de icra edilirdi. Muallakât-ı Seb'a denilen şiirler ilk olarak burada okundu. Bu şiirleri okuyanlar Câhiliye devrinin en büyük şairleri idi. Hz. Peygamber'in (a.s.) hitabesini beğendiği, Arapların ünlü hatibi Kus b. Saide, meşhur hitabesini burada okudu. Ukâz'da, umuma açık ticarî faaliyetlerin, Şevvâl ayında, Zilkâde'nin ilk yirmi gününde veya son on beş gününde yapıldığına dair rivâyetler bulunmaktadır.

Hire kralı Nu'mân b. Münzir'in ticaret kervanın korumasını Berrâd yapmak istedi. Nu'mân, kervanı Benî Kinâne ve Necid ahalisine karşı koruyacak güce sahip birisini tercih edeceğini söyledi. Bunun üzerine er-Rehhâl (الرحال: seyyah-gezgin ve diplomat[55]) diye tanınmış Urve b. Utbe de kervanın korunmasına talip oldu, hatta: "Kovulmuş bir köpek (كلب خليع) mi kervanı Kinâne'ye ve herkese karşı koruyacak?" diye Berrâd'a hakaret etti. Bunun üzerine Nu'mân, işi Urve'ye verdi.

Berrâd b. Kays: "Kervanı Kinâne kabilesine karşı da koruyacak mısın?" diye Urve'ye sordu. O da: "Evet! Ona ve herkese karşı!" diye cevap verdi. Urve, kervanın başında yola çıktı. Berrâd, Urve'yi öl-

55 [وهو عروة الرحال، وإنما سمي الرحال لرحلته إلى الملوك] (Belâzürî). Böyle şahsiyetlere -Ebû Zeyd et-Tâî gibi- Redîfu'l-Mülûk (kralların arkadaşı) ve Zuvvârü'l-Mülûk (kralların ziyaretcileri) da denir (Cevad Ali).

dürmek maksadıyla kervanı takip etti. Nihâyet Necid platosundaki Teymen Vadisi'nde, [günümüzde Afîf'ten Medine'ye gidenin sağ tarafına düşen, Afîf'in kuzey batısında el-Hasvî (الْحَسْو) ve Fedek'e (Hâit) yakın Zî Telâl'ın âliye mıntıkasında (بتيمن ذي طلال بالعالية)] Üvâre (أوارة) denilen yerde, gafil anını yakalayıp Urve'yi öldürdü. Berrâd, adamlarıyla kervana hücum etti, kervanbaşı (قوام الركاب) ve el-Ebnâ'dan (عضاريط)[56] olan korumalar firar etti, kervanı da sürüp götürdü. Sonra Hayber'e firar edip orada gizlendi. Berrâd b. Kays, -genç ve değerli dört deve karşılığında- şair Bişr b. Ebî Hâzim el-Esedî'nin olup bitenleri Abdullah b. Cüd'ân, Hişâm b. el-Muğîre, Harb b. Ümeyye, Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî ve Bel'â b. Kays'a (بلعاء بن قيس) süratle haber vermesini istedi. Haberlerin, Hevâzin'e ulaşmadan Mekke'ye varmasını, Hevâzin'in Urve'ye karşılık ani bir baskınla Kureyş'in büyüklerini intikam için öldüreceklerini ve bunu bir sır olarak saklamasını tembihledi. Bişr b. Ebî Hâzim, Ukâz'a gidip onlara durumu bildirdi. Kureyş liderleri, -Haram Aylar nedeniyle silahların emanet edildiği- Abdullah b. Cüd'ân'a olup bitenleri anlattılar. Ondan silahlarını kendilerine teslim etmesini istediler. Abdullah b. Cüd'ân, hıyanet olduğu için bu teklifi kabul etmedi; fakat emanet silahları dağıttıktan sonra kendilerine her türlü desteği vereceğini bildirdi ve öyle de yaptı. Kureyşliler, Hevâzinlilerle baş edemeyeceklerini bildikleri için, Hevâzin'e "Mekke'de karışıklık ve harp hali çıktığına" dair haber gönderip aceleyle Harem'e hareket ettiler.

Kureyş, Kinâne, Esed b. Huzeyme, Benî Hâris b. Abdimenat b. Kinâne, Kâre (القارة) ve onun bir kolu olan Adel (عضل), Dîş ve Huzâa'dan Benî Mustalık gibi Ehâbîş kabileleri ile birlikte hareket ediyordu.

Olup bitenler Hevâzin'e ulaşınca Ebû Berâ Âmir b. Mâlik b. Ca'fer: "Kureyş, bizi kandırıyor" dedi. Peşlerinden yola çıktılar, Nahle'de onlara

56 Belâzürî'nin Ensâb'ının tahkikçisine göre, metinde geçen "عضاريط" kelimesinden maksadın Ebnâ'lar (الأبناء) olduğu (bkz. ek 2: Ebnâ md.), eserin yazmasının hamişinde kaydedilmiştir. el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî (100-175/718-791), *Kitâbü'l-Ayn*'daki bilgilerden: cimri adam anlamına gelen "العُضْرُوط" kelimesinin çoğulu "عضاريط"in karın tokluğuna çalışan, kervanlara bir nevi paralı koruma işi yapan kişiler olduğunu anlıyoruz.

ulaştılar. Nahle'de yaşanan şiddetli çatışmalarda Kureyş savaşarak geri çekilip Harem'e sığınmak zorunda kaldı.

Benî Âmir'den el-Edrem b. Şu'ayb (الأدرم بن شعيب) yüksek bir sesle, Kureyş'e gelecek yıl Ukâz'da savaşmak üzere döneceklerini ilan etti. O yıl Ukâz çarşısı açılmadı. Hevâzin ve Kinâne kabileleri, bir yıl savaşa hazırlandıktan sonra karşı karşıya geldiler.

Kureyş'in liderleri Abdullah b. Cüd'ân, Hişâm b. eMuğîre, Harb b. Ümeyye, Sa'îd b. 'Âs, Utbe b. Rebî'a, 'Âs b. Vâil, Ma'mer b. Habîb el-Cumahî ve –Benî Abdiddâr'dan- İkrime b. 'Âmir idi. Tam bir dayanışma içinde savaş meydanına çıktılar.

Kureyş ve müttefiklerinin teşkil ettikleri kuvvetlerin genel idaresi Harb b. Ümeyye'nin, bir görüşe göre ise Abdullah b. Cüd'ân'ın elinde idi.

Hevâzin (Kays Aylân) ittifakında ise Âmir b. Mâlik, Subey' b. Rebî'a en-Nasrî, Düreyd b. Samme ve Mes'ûd b. Mu'attib es-Sekafî vardı. Ayrıca, Ebû Urve b. Mes'ûd, Avf b. Ebi Hârise el-Mürrî ve Abbâs b. Ri'l es-Sülemî de onlarla beraberdi. Bunlar lider ve komutanlardı.

Bir görüşe göre Hevâzin (Kays Aylan) ittifakını oluşturduğu kuvvetlerin genel idaresi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik'in elinde idi, muharipleri savaş düzenine sokuyordu ve sancağı o taşıyordu.

Savaş günü, sabahın erken saatlerinde ilk mağlubiyeti Kureyş ve müttefikleri yaşadı. Günün sonunda ise Kureyş ve müttefikleri, Kays'a karşı zafer kazandı. Kureyş ve müttefikleri, karşı tarafa büyük kayıplar verdirdiler. İlk günden sonra, iki taraf arasında günlerce süren şiddetli çarpışmalar yaşandı.

Harb b. Ümeyye'nin himayesinde yetim olarak büyümüş ve henüz otuzuna varmamış bir genç olan Ebu'l-Velîd Utbe b. Rebîa,[57] izinsiz ve

57 Ebû Süfyân'ın kayınpederi ve hilfü'l-ahlâf mensubu olan Utbe b. Rebîa, "Eğer Hilfü'l-fudûl'e katılmam için ailemden ayrılmam gerekseydi bunu hiç çekinmeden yapardım" diyecektir. Utbe, İslâm çağında, hicretin 2. yılının Ramazan ayında meydana gelecek olan Bedir Gazvesi'nde Mekkeli Müşriklerin safında savaşa katılıp öldürülecektir.

kimseye danışmadan, savaşan safların arasına girdi ve devesinin üzerinde onlara şöyle seslendi: "Ey Mudar topluluğu! Niçin birbirinizi tüketirsiniz?"

Hevâzin: "Neye davet ediyorsun?" diye sordu.

O da: "Barışa! Sizden ölenlerin diyetini verelim; bizim kanlarımızı da size bağışlayalım!" dedi. "Bu nasıl olacak?" dediler. "Biz size rehine vereceğiz!" dedi. "Bunu bize kim yapacak?" diye sorduklarında, Utbe: "Ben!" diye cevap verdi. "Sen kimsin?" dediler. "Ben Utbe b. Rebîa b. Abdişems'im!" diye kendini tanıttı. Onlar bu teklifi kabul etti. Bunu üzerine Kureyş ve müttefikleri, Hevâzin'e 40 adamını rehin verdi. Bunların arasında Hakîm b. Hizâm da bulunuyordu. Amir b. Sa'saa oğulları, rehinelerin ellerine geçtiğini görünce, kanları bağışladılar ve onları serbest bıraktılar. Böylece Ficâr Savaşı sona erdi.

Utbe b. Rebîa'nın bu davranışı, o dönem Mekkeliler arasında bir özdeyiş ve atasözüne dönüşmüş ve şöyle denilmiştir: İki fakirden başka Kureyş'e liderlik eden kimse olmamıştır. Bu ikisi, Utbe ve Ebu Tâlib'dir. Malları olmadığı halde Kureyş'e öncülük etmişlerdir.

Kinâne ile Kays kabileleri arasında şiddetli çatışmaların yaşandığı günlere, çatışmaların yaşandığı yerlerin isimleri verilmiştir. Bunları kronolojik bir sıraya koymak, oldukça güçtür.

Mesela İbn Seyyidinnâs, Ficârü'l-Berrâd'da sırasıyla Şemza (يوم شمطة), Ablâ' (ويوم العبلاء),[58] Şürb ve Hüreyre adlarıyla anılan dört çatışmanın meydana geldiğini ve en şiddetlisinin Yevmü'ş-Şürb olduğunu kaydeder. Belâzürî ise en şiddetli çatışmanın Yevmü'n-Nahle'de meydana geldiğini söyler.

Yevmu Şamze ve Yevmu'l-Ablâ: Bu ikisi, Ukâz bölgesindedir. Belâzürî'ye göre Şamze'de, günün başlangıcında savaş Hevâzin'in aleyhine cereyan etti; fakat Hevâziin'in savaş meydanında sebat etmesi neticesinde durum değişti, harp kızıştı; Kureyş ağır kayıplar verdi.

58 İsimleri anılan yerler, Ukâz'a yakındır.

Yevmu'ş-şereb (يوم الشرب): En şiddetli çatışmaların yaşandığı günlerden birisidir. Bu günde Ümeyye oğullarından bazıları savaş meydanını terk etmemek için kendilerini bağladılar. Bu yüzden onlara Anâbis (العنابس: aslanlar) denildi. -Lahmî hükümdar Nu'mân b. el-Münzir'in kabilesi- Benî Nasr kuvvetleri hariç, Kays Aylân kuvvetleri hezimete uğramıştır. Benî Nasr ise sebat etmiş savaşı sürdürmüştür.

Yevmu'l-Hureyre (يوم الحريرة): Bu savaş, Nahle'nin yanında cereyan etmiştir.

Bazı araştırmacılara göre, Ficâr Savaşları'nın meydana geldiği yıllarda Hîre Krallığı süratle çöküşe doğru sürükleniyordu. Buna karşılık Mekke şehri giderek nüfuz kazanıyordu. Bu savaşlara, her iki tarafın Hîre, Tâif-Yemen kervan yolunu kontrol altına alma istekleri sebep oldu. Bazılarına göre ise bu savaşlar, kan davasından kaynaklanan birer intikam savaşı idi. Oysa bu gibi tipik sosyal olaylar karmaşık bir yapıya sahiptir. Böyle olayların meydana gelmesinde ve çözümünde, fazilet/erdem, hilim, cesaret, cömertlik, adalet, siyasi nüfuz ve iktisadi güç elde etmek, cehalet, Arabistan'ın tamamını kapsayan merkezî bir idarenin bulunmaması, Câhiliye devri çağrısı denilen asabiyet; yani kan bağına dayalı bir dayanışma gibi farklı etkenlerin olabileceği göz ardı edilemez.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Ficâr Savaşları'na Fiilen Katılıp Katılmadığı Meselesi

Bir kişinin savaşa katılması doğrudan yaşıyla ilgilidir. Süheylî gibi bazı kaynakların, Hz. Peygamber'in (a.s.) savaşacak yaşa henüz geldiğini, bazı kaynakların ise onun (a.s.) o zamanlar 14, 15, 17 veya 20 yaşlarında olduğunu bildirmeleri, bu tarihlendirmelerin takribî türden olmaları veya meydana gelen çatışmaların birkaç yıl sürmesi ile açıklanabilir. Öyleyse kaynakların bu çatışmalar sırasında Hz. Peygamber'in (a.s.) yaşına dair verdikleri takribi tarihlerin hepsinin doğru olduğu söylenebilir. Zira savaşlar ve barışlar zamana yayılan sosyal süreçlerdir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Ficâr Savaşları'nda savaşıp savaşmadığı konusunda iki görüş bulunmaktadır.

Birincisi: O (a.s.) savaşa katılmamış; amcalarına ait eşyaları korumuş ve atılan okları kalkanla karşılayıp toplayarak onlara vermekle yetinmiştir. Süheylî de Hz. Peygamber'in (a.s.) bu savaşa fiilen iştirak etmediğini, onun haram aylarda ve müşrikler arasında cereyan eden bir savaşa katılmasının mümkün olmadığını, Yüce Allah'ın ancak İ'lâ-yi Kelimetullah için savaşa izin verdiğini söyleyerek bu görüşü destekler.

İkincisi: Hz. Peygamber (a.s.) amcaları ile birlikte katıldığı savaşta ok atmış, bundan dolayı pişman olmadığını ve amcalarına ok temin ettiğini beyan etmiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.): "Amcalarım ile birlikte, onda (Ficâr Savaşı'nda) bulundum ve birkaç ok attım. Bunu yapmış olmamayı sevmem. O zaman amcalarıma ok da temin ettim"[59] şeklindedir.

Hakîm b. Hizâm el-Esedî el-Kureşî, Resûlullah'ın (sas) Ficâr Savaşı'na katıldığını gördüğünü nakletmiştir. Nûreddin el-Halebî (975-1044/1567-68-1635), Hz. Peygamber'in (a.s.) başka bir savaşa katılamdığını, İbn Kesîr ise Şereb (Ukâz) Savaşı'na katıldığını belirtir ki bu savaşta yukarıda anlatılan Ficârü'l-Berrâd'ın bir safhasıdır.

Zührî'den nakledilen bir rivâyete göre, Hz. Peygamber (a.s.) Nahle ve Şemze günlerine katılmadı. Katılsaydı zafer Kureyş'in olurdu. Ukâz gününe katıldığı için zafer, Kureyş tarafından kazanıldı. İbnü'l-Esîr, bu fikre karşı çıkarak onun (a.s.) peygamber olduktan sonra katıldığı savaşlarda bile ashabının mağlûp olduğunu hatırlatır.

16. Hilfü'l-Fudûl Cemiyeti	**Hz. Muhammed (a.s.) 20 yaşında iken Zilkade ayında.**

Hilf (حلف) mastarı (çoğulu ahlâf), sözlükte "antlaşma, akit ve yemin" anlamlarına gelir. Bir siyer ıstılahı olarak hilf: "Câhiliye devri Arapları arasında kabilelerin veya şahısların: 1- Yardımlaşma, 2- Dayanışma, 3- Himaye/koruma, 4- Savunma veya 5- Mazlumun hakkını almak gibi gayelerden birini veya birkaçını gerçekleştirmek için yaptıkları

59 İbn Sa'd, I,128; eş-Şâmî, II,152.

antlaşma ve ittifakları" ifade eder. Hilf yapan kişilere halîf (çoğulu ahlâf veya hulefâ) denir.

İslâmiyet'ten önce, Mekke'de Hilfü'l-Fudûl (حِلْفُ الْفُضُولِ) adıyla anılan iki ayrı antlaşma yapıldığı rivâyet edilir:

Birincisi: Şehrin ilk sakinleri olan Cürhüm kabilesinden Fadl (çoğulu fudûl) adını taşıyan üç şahsın (Fadl b. Fedâle, Fadl b. Vedâa, Fudayl b. Hâris veya Fadl, Feddâl, Fudayl, Fedâle) kendi aralarında, kimsesiz birine zulüm yapıldığında hakkını alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair sözleşmeleri sonucu kurulan ittifaktır. Tesirini uzun süre gösteren bu antlaşmaya Hilfü'l-Fudûl (Fadllar'ın yemini) ismi verilmiştir.

İkincisi ise Hz. Peygamber'in (a.s.) tanık olduğu Hilfü'l-Fudûl Cemiyeti'dir. Bu ittifak, Cürhümlü üç şahsın kurduğu cemiyeti çağrıştırdığı için bu isimle anıldığı söylenir.

Başka bir rivâyete göre ise Mekke'de akdedilen Hilfü'l-Mutayyebîn ve Hilfü'l-Ahlâf'tan daha üstün olması ve Kureyşlilerin bu ittifakı: "Bu bir fazilet/erdem (فضل) yeminidir" diye nitelemeleri sebebiyle: Hilfü'l-Fudûl (faziletliler/erdemliler yemini/ittifakı) ismi verilmiştir.

Peygamber Efendimiz (a.s.) yirmi yaşlarında iken amcalarıyla birlikte katıldığı son Ficar Savaşı'ndan dönüldükten sonra, Haram Aylar'dan Zilkade ayında idi ki, Yemenli Benî Zübeyd kabilesinden bir adamın satmak üzere Mekke'ye getirdiği malını Kureyş eşrafından Âs b. Vâil satın aldı; fakat parasını ödemedi.

Âs b. Vâil adamın malını kendisine geri vermesi isteğine de yanaşmayınca, adamcağız: Abduddar, Mahzum, Cuman, Sehm ve Adiyy b. Ka'b oğulları gibi, Mekke'nin nüfuzlu ailelerinin ileri gelenlerine başvurup Âs b. Vâil 'deki alacağını tahsil etmek için kendisine yardım etmelerini istedi. Fakat, bunlar Zübeydî'ye yardımcı olacakları yerde, Âs b. Vâil'i kayırdılar, onu da azarladılar.

İşin kötüye gittiğini gören ve çaresizlik içinde kalan Zübeydî, güneşin doğmak üzere olduğu ve Kureyş ileri gelenlerinin de Kâbe'nin çevresinde küme küme oturdukları bir sırada, Ebu Kubeys dağına çıkarak "Ey Fihr hanedanı!" diye bağıra bağıra okuduğu bir şiirle, uğradığı zulmü ve haksızlığı

dilan edip yardım istedi. İlk harekete geçen zat, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) amcası Zübeyr b. Abdilmuttalib oldu.

Hicretten yaklaşık olarak otuz üç yıl önce, Kureyş'in Benî Hâşim, Benî Muttalib ve antlaşmalıları (ahlâf), Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym, Benî Hâris kolları, Abdülmuttalib'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Zübeyr'in öncülüğünde, Darünnedve'de toplandılar. Durumu aralarında konuştular, ne şekilde hareket edileceğini görüşbirliğiyle belirlediler. Bu hususta antlaşmaya, birbirlerini davet ettiler. Sonra -Benî Teym'den ve Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) babasının amcası oğlu- Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplandılar. Toplantıya katılanlar ayağa kalktılar, birbirlerinin ellerini tutarak, hakkını geri alıncaya kadar mazlumla birlikte hareket etmek, geçimde yardımlaşmak ve mal paylaşmak üzere sözleştiler.

Bu bir girişimin oluşumunda, Ficar Savaşları'nın yıkıcı etkileri ve Mekke toplumunda meydana getirdiği infialin etkisi göz ardı edilemez. Durumun vahametini idrak eden erdemli insanlar, toplumun tekrar böyle elim olaylara maruz kalmasına razı göstermeyecekleri muhakkaktır.

Bu ittifaka Kureyş'in Abdüddâr, Mahzûm, Cümah, Sehm ve Adî kolları katılmadılar. Bununla da yetinmeyip Hilfü'l-Fudûl ittifakına katılmayacaklarına dair karşı bir antlaşma yapıp yemin ettiler. Hilfü'l-Fudûl'a Kureyş'in Abdüşşems ve Nevfel kolları da katıldı.

Hilfü'l-Fudûl Cemiyeti'nin ilk icraatı, söz konusu Zübeydî'nin alacağını, Âs b. Vâil'den tahsil etmek olmuştur. Bu konuda başka türlü rivâyetler de nakledilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), gençliğinde katıldığı bu ittifaka dair duygularını, İslâm çağında, şu ifadelerle dile getirmiştir: "Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde bir antlaşmaya şahit oldum. Ona (Hilfü'l-Fudûl'a) katılmak bana kırmızı deve sürülerine sahip olmaktan daha sevimlidir. İslâm çağında böyle bir antlaşmaya çağrılsam yine kabul ederdim. İslâm onu (Hilfü'l-Fudûl'u) teyit edip güçlendirmekten başkasını yapmaz. O zaman hakkı sahibine iade etmek ve zalimin mazluma üstünlük taslamasına engel olmak üzere antlaştılar".

Süheylî, bu hadîsi Süfyân b. Uyeyne'nin senediyle nakletmiş ve hadîsin Hâris b. Abdillah b. Ebî Üsâme et-Temîmî'nin *el-Müsned*'inde yer aldığını kaydetmiştir.

17. Hz. Muhammed'e (a.s.) "el-Emîn" Denilmesi	**Bi'setten önce Hz. Muhammed (a.s.) 25 yaşına geldiğinde Mekke'de sadece el-Emîn ismiyle çağrılıyordu.**

Emîn, sözlükte "güvenilen ve diyânetine gıpta edilen güçlü, koruyucu kimse" anlamına gelir. Zührî, Hz. Peygamber'in (a.s.), Câhiliye devrinin kötü ahlâk ve âdetlerinden uzak olarak büyüdüğünü belirtir. Yüce Allah, onun (a.s.) peygamberliğini murad ettiği için -kavminin idaresi altında olduğu halde- kusur ve ayıplardan koruyup gözetti.

Hz. Peygamber (a.s.), ergenlik yaşına erdiğinde, toplumunun en güzel ahlâklı, en geçimli, en iyi komşuluk yapan, en doğru sözlü, en güvenilen; kötü huylardan, çirkin şeylerden en uzak duran kimsesi idi. O (a.s.), yiğitlik ve insanlık bakımından toplumunun en üstünü, ahlâk güzelliği bakımından en seçkini, soyluluk bakımından en şereflisiydi. Konuya komşuya karşı insanların en iyi davrananı, sakinlik ve yumuşak huylulukta en ulusu idi. Doğru sözlülük ve güvenilirlikte insanların en başta geleni, insanı alçaltan kötülüklerden de en uzak bulunanıydı. Yüce Allah, her iyiliği, her üstün meziyeti onda toplamıştı. Güzel ahlâkta ve hasletlerde kemal sahibi olduğu için Mekke'de ona (a.s.) "el-Emîn" deniliyordu. O (a.s.), sadece bu sıfatla çağrılıyordu. Yüce Allah, bütün güzel ahlâkları onun (a.s.) şahsında toplamıştı. Hz. Peygamber (a.s.) da Câhiliye dönemindeki durumundan, Yüce Allah'ın o dönemde kendisini nasıl koruduğundan zaman zaman bahsederdi.

Hz. Peygamber'in (a.s.), gençlik çağındayken çevresindeki insanlar üzerinde olumlu bir etki bıraktığı muhakkaktır. Yetişkinlik döneminde ortaya koyduğu üstün vasıf ve ahlâk bunun kanıtıdır. Bu üstün vasıf ve ahlâklar, hadîs külliyatlarında tafsilatıyla nakledildi ve beşeriyete yol gösteren ebedî kaideler olarak kaydedildi.

İslâmiyet'ten önce, haksızlığa uğrayanların hakkını korumak üzere Mekke'de kurulan Hilfü'l-Fudûl Cemiyeti'ne aktif bir üye sıfatıyla katılmıştır.

Hz. Peygamber'in (a.s.) gençlik yıllarına rastlayan Kâbe'nin tamiri ve Hacerülesved'in yerine konulması olayında görüleceği üzere, her kabilenin bu şerefli işte pay sahibi olmayı istemesi üzerine ihtilâf çıkmış, problemin çözümü ertesi gün Mescid-i Harâm'a girecek ilk şahsa bırakıldı. Yolu beklenen bu zatın Hz. Peygamber (a.s.) olduğu görülünce herkes: "el-Emîn geliyor" diye memnuniyetini belirtti.

İslâm'dan önce Kureyş'ten bazı kişilerin kıymetli eşyalarını Hz. Peygamber'e (a.s.) emanet ettikleri de bilinmektedir.

Resûlullah (a.s.) vahyin ilk gelişinden sonra olup bitenleri haber verince Hz. Hatice'ye (r.anha), emînliğini ve güzel ahlâkını dile getirerek onu (a.s.) teselli etti.

Ebu'l-'Âs b. er-Rebî' (v. 12/634), Müslüman olmadan önce, bir şiirinde hanımı ve Resûlullah'ın (a.s.) kızı Hz. Zeyneb'ten (r.anha): "el-Emîn'in kızı"[60] diye söz etmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) meşhur üç şairinden biri ve Hazrecli Benî Selime'den olan Kâ'b b. Mâlik (v. 50/670) de Resûlullah'ı (a.s.) methederken "el-emîn" ifadesini kullanmıştır.

İlâhî vahyi aynen tebliğ etmesi, vazifesini gereği gibi yapması itibariyle Hz. Peygamber (a.s.) bu unvanını İslâm çağında da devam ettirmiştir. Hayatı bütün yönleriyle incelendiği zaman Hz. Peygamber'in (a.s.) her bakımdan emîn olduğu; ayrıca onun (a.s.) iş hayatında, komşuluk ilişkilerinde ve diğer alanlarda müminlerin de bu vasfa sahip olmaları için büyük gayret sarf ettiği görülür.

---

60 Zikredilen metnin geçtiği dörtlük Süheylî'nin kaydına göre şöyledir:
ذَكَرْتُ زَيْنَبُ لَمَا يَمَمَتْ إِصَمَا ... فَقُلْتُ : سَقْيًا لِشَخْصٍ يَسْكُنُ الْحَرَمَ
بِنْتُ الْأَمِينِ جَزَاهَا اللّٰهُ صَالِحَةً ... وَكُلّ بَعْلٍ سَيُثْنِي بِالَّذِي عَلِمَا

"Birine emniyet edip güvenen" anlamındaki emîn kelimesi *Kur'ân-ı Kerîm*'de Resûlullah (a.s.) hakkında: "*O Allah'a inanır, müminlere güvenir*"[61] ifadesi içinde geçmektedir.

Yemen'den gelen bir malın taksimi sırasında: "Allah'tan kork ey Muhammed!" diyen birisine, Hz. Peygamber (a.s.): "Yoksa siz bana güvenmiyor musunuz? Ben göktekilerin bile eminiyim" demiş;[62] başka bir rivâyete göre ise: "Bana siz güvenmezseniz yeryüzündeki insanlar hakkında hiç Allah güvenir mi?" karşılığını vermiştir.[63]

Bütün sahabeler (r.anhum), Resûl-i Ekrem'i (a.s.) emîn olarak tanımış ve ona (a.s.) bağlanmışlardır.

18. Hz. Muhammed'in (a.s.) Ticarî Suriye Seyahati	**25 yaşındayken Zilhicce'nin bitimine 14 gece kala.**

Hz. Muhammed'in (a.s.) İslâm Öncesi Seyahatleri

Hz. Peygamber'in (a.s.), Hz. Hatîce (r.anha) ile evlenene kadar Mekke dışına yaptığı ve kaynakların açıkça bahsettiği seyahatler –özetle– şöyle sıralanabilir:

1- Hz. Peygamber'in (a.s.) sütanne Halîme-i Sa'diyye'nin yanında bulunduğu yılları, -Mekke'nin 120 km doğusundaki- Tâif şehrine yakın bir bölgede, çölde göçebe hayatı yaşayan Hevâzin'nin Benî Sa'd b. Bekr kabilesi arasında geçti.

2- Hz. Peygamber (a.s.), altı yaşlarındayken annesiyle birlikte Medine'ye seyahat etti.

3- Hz. Peygamber'in (a.s.) gözlerinin rahatsızlanması üzerine Abdülmuttalib, onu Tâif yakınlarındaki manastırda oturan bir keşişe götürdü.

61 et-Tevbe 9/ 61.

62 Buhârî, "*Megâzî*", 61.

63 Müslim, "*Zekât*", 143, 144.

4,5- Hz. Peygamber (a.s.), Yemen'e iki defa seyahat etti. İbnü'l-Cevzî, Hz. Peygamber'in (a.s.) amcası Zübeyr b. Abdilmuttalib'le birlikte Yemen'e ilk seyahatinde on küsur yaşında olduğunu rivâyet eder.

6- Hz. Peygamber (a.s.) on iki yaşında iken, amcası Ebû Tâlib ile ticârî bir kervan eşliğinde Suriye'ye seyahat etti.

İbn Sa'd'ın naklettiği bir rivâyette: "Abdülmuttalib'in veya Ebû Tâlib'in gittiği her sefere Hz. Peygamber'i (a.s.) da götürdüğü" zikredilir. Râvi, gittiği her sefere onu (a.s.) götürenin kim olduğu konusunda tereddüt etmiştir. Abdülmuttalib vefat ettiğinde Hz. Peygamber (a.s.) henüz küçük yaşta bir çocuktu. O günün şartlarında o yaşta bir çocuğun sıkça uzun yolculuklara götürüldüğünü düşünmek makul değildir. Hz. Peygamber (a.s.), dedesi Abdülmuttalib'in ömrünün son 7-8 yılına tanık olmuştur. Söz konusu dönemlerde Abdülmuttalib 74 yaşlarında idi. O da uzun seyahatlere çıkacak durumda değildi. Öyleyse Hz. Peygamber'i (a.s.) gittiği her sefere götüren şahsın Ebû Tâlib olması daha muhtemeldir.

Siyer kaynakları tümünü kaydetmese de İbn Sa'd'ın naklettiği rivâyet, Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'i (a.s.) bir çok ticârî veya başka amaçlı sefere götürdüğüne işaret eder.

7- Zührî, Ebû Tâlib'in Suriye'ye yaptığı ticarî bir seyahate ergenlik çağına henüz gelmiş yeğeni Hz. Peygamber'i (a.s.) da götürdüğünü nakletmiştir.

Kâfile –Medine'nin 600 km. kadar kuzeyindeki- Teyma'ya varıp burada konakladıklarında bir Yahûdi din bilgini (habr) onları gördü ve Hz. Peygamber'i (a.s.) işaret ederek Ebû Tâlib'e: Bu çocuk senin neyin olur? Diye sordu. Ebû Tâlib: Kardeşimin oğludur, dedi. Yahudi bilgin: Onu sever misin? Diye sordu. Ebû Talib: Evet, dedi. Yahudi bilgin: Vallahi Suriye'ye gidersen onu öldürürler ve onunla yurduna geri dönemezsin. Zira bu çocuk onların düşmanıdır" dedi. Yahudi bilgin, muhtemelen bu sözlerle son peygamber Hz. Peygamber'in (a.s.) İsrail oğullarından olmaması nedeniyle onun peygamberliğini inkâr edeceklerini ve aralarında bir husumet olacağını kastetmiş olmalıdır. Yahudi bilginin uyarısı

üzerine Ebû Tâlib, -muhtemelen ticaretini yaptıktan sonra- Teyma'dan Mekke'ye geri dönmüştür.

8- Ebû Abdillah b. Mende'nin (v. 395/1005) zayıf bir isnatla İbn Abbâs'tan (r.a.) naklettiği bir rivâyette, Hz. Peygamber'in (a.s.) yirmi, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) ise on sekiz yaşındayken birlikte Suriye'ye ticarî bir seyahatte bulundukları dile getirilir.

9- Hz. Hatice (r.anha), işlerini takip için Hz. Peygamber'i (a.s.) iki kez ismi C-R-Ş (جرش) harflerinden oluşan bir şehre göndermiş ve her defasında Hz. Peygamber'i (a.s.) genç bir deve ile ödüllendirmiştir.

Eğer burada sözü edilen Cüreş (جَرَشُ) ise bu yer, Tâif'in güneyinde, Yemen'de bulunmaktadır. Cüreş, etrafı surlarla çevrili, yılda bir kez kurulan çarşısı ile Güney Arabistan'ın önemli bir şehriydi. Cüreş halkı, Medine döneminin son yıllarında Hz. Peygamber'e (a.s.) iki kişilik bir heyet gönderip Müslüman olmuşlardır. Hz. Peygamber (a.s.), Cüreş'in etrafındaki meraları onlara tahsis etmiştir.

Yukarıda zikredile kelime Cereş (جَرِشُ) diye okunursa, Ürdün'de bir şehir olur. Ürdün'deki Cereş da Bizanslılar zamanında oldukça önemli bir kentti. Harabeleri bugün bile görenleri hayrete düşürmektedir.

Her halde, bu ilk teşebbüslerin müspet bir neticesi olarak, Hz. Hatice (r.anha), Hz. Peygamber'i (a.s.), Hubâşe ve Suriye'ye ticârî ortağı olarak göndermiştir.

10- Ma'mer b. Râşid, Zührî'den, Hz. Hatîce'nin (r.anha), 'erginlik çağına ulaşıp iyice olgunlaştığı sırada' Hz. Peygamber'i (a.s.) ticarî vekili olarak Kureyş'ten bir şahısla birlikte Tihâme'de Hicaz-Yemen kervan yolu üzerinde Hubâşe çarşısına gönderdiğini, rivâyet etmiştir. Vâkıdî, bu haberin Hicaz siyer ekolünce rivâyet edildiğini bildirmiştir.

Makrizî de Hakîm b. Hizâm'dan Hz. Peygamber'i (a.s.) Hubâşe çarşısında gördüğünü ve pazardan Tihâme kumaşı aldığını nakleder.

11- Hz. Peygamber (a.s.), 25 yaşındayken Hz. Hatîce'nin (r.anha) ticaret kervanının yöneticisi olarak Suriye'nin Busrâ kentine gitti. Mes'ûdî'ye göre, Nastûrâ adlı bir rahip, Hz. Peygamber'i (a.s.) –Hz. Hatice'nin (r.anha)

kölesi- Meysere ile birlikte bu seyahati esnasında gördü, bulutun Hz. Peygamber'i gölgelediğine tanık oldu ve: "Bu peygamberdir ve peygamberlerin sonuncusudur" dedi. İbn Sa'd'ın rivâyetinde ise Hz. Peygamber'in (a.s.) konakladığı yeri fark eden Nastûrâ kendisi hakkında: "Bu ağacın altında oturan bir peygamberden başkası değildir" dediği bildirilir.

Meşhûr seyyah İbn Battûta (703-770/1304-1368-69), Hz. Peygamber'in (a.s.) Hz. Hatîce (r.anha) adına ticaret için Busrâ'ya geldiğinde devesinin çöktüğü yere, daha sonraları Müslümanlar tarafından söz konusu hatırayı yaşatmak gayesiyle, "Mescid Mebrak en-Nâka" (Hz. Peygamber'in -a.s.- devesinin çöktüğü yere yapılan câmi) adında bir câmi yapıldığını ve Suriye'nin güneyindeki Havrân bölgesi halkının bu câmiyi ziyaret ettiğini kaydeder.

Bu mescidin, halîfe Hz. Osman (r.a.) döneminde Zeyd b. Sâbit (r.a.) başkanı olduğu komisyonun çoğalttığı *Kur'ân-ı Kerîm* nüshalarından birini Suriye'nin Dımeşk şehrine götüren görevli ile devesinin konakladığı ve söz konusu *Mushaf*'ın korunduğu yer olması sebebiyle inşa edildiği de nakledilmiştir.

Busrâ'da Hz. Peygamber'in (a.s.) Devesinin Çöktüğü Yere Yapılan Câmi

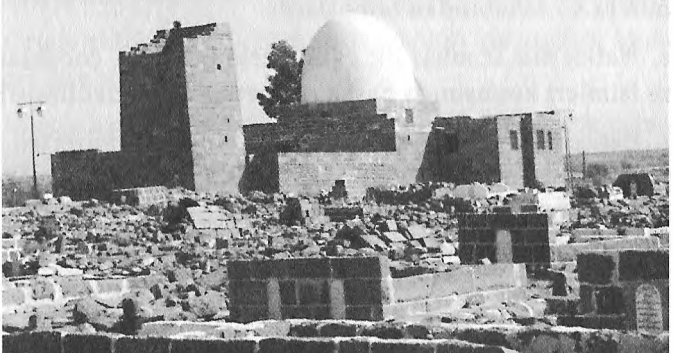

19. Hz. Muhammed'in (a.s.) Hz. Hatîce ile Evlenmesi	Hz. Muhammed (a.s.) 25, Hz. Hatîce (r.anha) 28 veya 40 yaşındayken.

Kureyş'in Benî Esed koluna mensup olan Hz. Hatîce'nin (r.anha), babası Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay, annesi Fâtıma bint Zâid el-Asam'dır.

Hz. Hatîce (r.anha), daha önce iki evlilik yapmış ve dul kalmıştı. Daha sahîh kabul edilen rivâyete göre Hz. Hatîce (r.anha), önce -Benî Abdiddâr'ın halîfi/müttefiki- Ebû Hâle Hind b. Zürâre et-Temîmî ile, o vefat edince Atîk (veya Uteyyik) b. 'Âiz (veya Âbid) el-Mahzûmî ile evlenmiştir.

Önemli bir tüccar olan Ebû Hâle, Arap ticâret merkezlerinden (أسواق العرب) Hîre'de[64] vefat etmiş ve bundan dolayı Hîre çarşısı ve limanı o gün kapalı kalmıştır. Varlıklı tüccarlar olan Ebû Hâle ve Atîk'ten, Hz. Hatîce'ye (r.anha) büyük bir servet miras kaldı.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) Ebû Hâle'yle evliliğinden, -İbn Sa'd'a göre- Hind ve Hâle adında iki erkek çocuğu doğmuştur. Hind'in, terbiyesinde yetiştiği üvey babası Hz. Peygamber'in (a.s.) şemailine dair meşhûr bir rivâyeti bulunmaktadır.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) Atîk'le olan evliliğinden ise Hind adında bir kız çocuğu doğmuştur.

Hz. Peygamber'in (a.s.), bu üç üvey çocuğu da İslâm'ı kabul edip onun (a.s.) ashabından olmuşlardır.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) ilk evliliklerinden olan çocuklarının sayısı ve isimleri konusunda başka rivâyetler de nakledilmiştir.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) üstün iffeti sebebiyle İslâmiyet'ten önce "Tâhire" lakabıyla anıldığı bilinmektedir. "Kübrâ" sıfatı ise Resûl-i Ekrem'in (a.s.) en büyük hanımı olması sebebiyle daha sonraki dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır.

64 III-VII. yüzyıllar arasında Irak'ta hüküm süren Hristiyan Arap hanedanı Lahmîler'in başşehri olan Hîre (الحيرة), bugün Irak'ın Necef iline bağlı bir kaza merkezi olup Kûfe'nin 5 km. güneyinde ve Kûfe ile Havernak arasında bulunan Kinîdre höyüğünün güneydoğusunda, Fırat nehri kenarında yer alan geniş bir ovada kurulmuştur.

Hz. Hatîce (r.anha), güvenilir kişilerle kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığı (mudârebe) yapan tâcire bir kadındı. Mesela kardeşinin oğlu Hakîm b. Hizâm b. Huveylid bunlardandır.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) tanıdıklarının tavsiyesi üzerine, çevresinde üstün ahlâk sahibi ve güvenilir bir genç olarak bilinen Hz. Peygamber (a.s.) ile de ortaklık yaptı. Onun (a.s.) başarılı bir tâcir, dürüst ve doğru sözlü bir insan olduğunu gördü. -Hz. Hatîce'nin (r.anha) kölesi olan ve efendisinin görevlendirmesi üzerine Hz. Peygamber'e (a.s.) ticaret kervanında yoldaşlık yapan- Meysere'den, Hz. Peygamber'in (a.s.) ahlâk ve davranışları hakkında bilgi aldı. Bütün bu özellikleri sebebiyle kendisine hayran kaldı ve Hz. Peygamber'e (a.s.) evlilik teklif etti; o (a.s.) da bu telifi kabul etti.

Başka bir rivâyete göre ise Resûlullah (a.s.), önceleri koyun güdüyordu. Sonra koyunları bırakıp bir ortağıyla beraber deve gütmeye başladı. İki ortak, bir defasında Hz. Hatîce'nin (r.anha) kız kardeşinin develerini kiraladılar. Hz. Hatîce'nin (r.anha) kız kardeşinden biraz alacakları kaldı.

Ortağı, Hz. Muhammed'e (a.s.): Git alacağı tahsil et! dedi.

Ancak Hz. Muhammed (a.s.): Sen git ben utanıyorum, dedi.

Ortağı gittiğinde Hz. Hatîce'nin (r.anha) kız kardeşi: Muhammed nerede? diye sordu.

Bunun üzerine ortağı: Ona söyledim; fakat bana utandığını bildirdi, diye cevap verdi.

Bu defa Hz. Hatice'nin (r.anha) kız kardeşi: Bu kadar utangaç ve iffetli kimse görmedim, dedi. Bu söz kardeşi Hz. Hatice'yi (r.anha) çok etkiledi ve hemen Hz. Muhammed'e (a.s.) kendisine talip olması için haber gönderdi.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) Hz. Muhammed (a.s.) ile evlenmek istemesinin sebebiyle ilgili başka rivâyetler de nakledilmişir. Konuyla ilgili rivâyetler, Hz. Hatîce'nin (r.anha) Hz. Muhammed'in (a.s.) takdire şa-

yan beşerî münasebetlerine şahit olduktan sonra onunla evlenmek istediğine işaret eder.

Evliliğe, Hz. Hatice'nin (r.anha) arkadaşı olup daha sonra sahabe arasında yer alan -Kureyşli Benî Nevfel b. Abdimenâf'ın halîfi/müttefiki: Ya'la b. Ümeyye'nin[65] kız kardeşi- Nefîse bint Ümeyye aracılık etti. Hz. Muhammed'in (a.s.) Hz. Hatîce'ye (r.anha) mehir olarak, 400 veya 500 dirhem ya da yirmi dişi deve verdiği rivâyet edilmiştir.

Hz. Hatîce (r.anha), eşine derin bir sevgiyle bağlandı, bi'setten sonra peygamberliğine hemen inandı. Böylece İslâm'ın -Hz. Peygamber'den (a.s.) sonra- ilk mümini oldu. Daima ona (a.s.) destek ve yardımcı oldu. Bu durumun, Resûl-i Ekrem (a.s.) üzerinde -kendine güvenmesi açısından- müspet bir etki yaptığı muhakkaktır.

Hz. Muhammed (a.s.), Hz. Hatîce (r. anha) vefat edene kadar başka bir kadınla evlenmedi ve onunla -İbn Kuteybe'ye göre- 25 yıl birkaç ay mutlu bir aile hayatı sürdü.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Çocukları

Hz. Peygamber'in (a.s.) -Medine döneminde Hz. Mâriye'den doğan İbrahim dışında- bütün çocukları Hz. Hatice'dendir (r.anha). Abdullah hariç diğerleri bi'setten/peygamberlikten önce doğmuştur. Kız çocukları, İslâm çağını idrak edip Müslüman olmuş ve hicret etmiştir.

1- Kasım: Hz. Peygamber'in (a.s.) ilk çocuğudur ve "Ebu'l-Kâsım" künyesini onun adından almıştır. Bazı rivâyetlere göre Kasım, iki veya dört yaşına kadar yaşamıştır.

2- Zeyneb: İbn İshâk'a göre, Hz. Peygamber (a.s.) otuz yaşındayken, en büyük kızı Zeyneb doğmuştur. Muhammed b. Süleymân el-Hâşimî'ye göre ise Zeyneb, Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından 30 yıl önce doğmuştur. Bunlar takribî tarihlendirmelerdir.

65 Annesi veya ninesi olan Münye'den dolayı Ya'la b. Münye -يعلى بن منية- diye de bilinir.

3- Rukıyye: Aslında bu isim Rukeyye (رُقَيَّةُ)[66] şeklinde olup Anadolu'da Rukiye şeklinde şeklinde telaffuz edilmektedir: Bir rivâyete göre Hz. Peygamber (a.s.) otuz üç yaşındayken doğmuştur.

4- Ümmü Külsûm (أم كلثوم): Asıl isminin Ümeyye veya Âmine olduğu belirtilmiştir. Çocuğu bulunmadığı halde niçin Ümmü Külsûm şeklinde anıldığı bilinmemektedir.

5- Fâtıma.

6- Abdullah: Siyer, hadîs ve nesep ulemâsının ekserisine göre, bi'setten sonra; yani İslâmî çağında dünyaya geldiği için ona Tayyib, Tâhir ve Mutahhar denmiştir. Abdullah henüz sütten kesilmeden Mekke'de vefat etti.

Müşriklerden 'Âs b. Vâil: "Muhammed'in nesli kesiktir"; yani erkek zürriyeti yoktur demesi üzerine: "*(Resûlum!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik (ebter) olan, şüphesiz sana hınç besleyendir*" meâlindeki üç âyetten oluşan el-Kevser Sûresi nâzil olmuştur.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Himayesinde Yetişen Çocuklar

Hz. Peygamber (a.s.), peygamberlikten önce ve sonra, doğrudan himayesine aldığı veya alakadar olup yetiştirdiği Hind (r.a.), Hz. Ali (r.a.), Enes b. Mâlik (r.a.) ve -teşbihte hata olmasın gündüzlü öğrenci gibi olan- meşhur Abdullah'lar (Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. 'Âs, Abdullah b. Zübeyr ve Zeyd b. Sâbit gibi kız-erkek bir çok "çocuk sahabe" bulunmaktadır.

Mesela Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye hicret ettiği günlerde, Ümmü Süleym el-Ensâriyye, -henüz on yaşında, okur yazar ve zeki bir çocuk olan oğlu- Enes b. Mâlik el-Ensârî'yi (v. 93/711-12) alıp ona (a.s.) götürdü; Enes'in akıllı bir çocuk olduğunu belirterek onu hizmetine vermek istediğini söyledi. Enes (r.a.) o günden itibaren Resûlullah'ın

66 رُقَيَّةُ بِضَمِّ الرَّاءِ الْمُهْمَلَةِ وَفَتْحِ الْقَافِ وَتَشْدِيدِ الْمُثَنَّاةِ التَّحْتِيَّةِ

(a.s.) vefatına kadar on yıl süreyle kendisine hizmet etti. Bu nedenle, Enes b. Mâlik (r.a.), Hz. Peygamber'e (a.s.) hizmetiyle ve çok hadîs rivâyet etmesiyle (muksirûn) tanındı. O, "hâdimu Resûlillah" (a.s.) ismiyle çağırılmayı sever ve bununla iftihar ederdi. Enes b. Mâlik (r.a.) der ki: "Ona dokuz yıl hizmet ettim. Asla yaptığım bir şeyden dolayı: 'bunu kötü yaptın' veya 'yaptığın şey ne kötü' demedi". Basra'da vefat eden sahâbîlerin sonuncusu kabul edilen, 100 yıldan fazla yaşaması sebebiyle muammerûndan (uzun ömürlü) sayılan Enes (r.a.) 93 (711-12) yılında 103 yaşında vefat etti.

Yine Erkek çocuğu olmayan Es'ad b. Zürâre (r.a.) vefatından önce Kebşe (كَبْشَة), Habîbe (حبيبة) ve Fürey'a (فُرَيعة) adlı kızlarını Hz. Peygamber'e (a.s.) emanet etmiş, o (a.s.) da onları hanımlarının yanına yerleştirip yetiştirmiş ve evlendirmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) himayesinde yetişen bu çocukların, İslâm Dini'nin sonraki kuşaklara esaslı bir şekilde öğretilmesini ve intikalini sağlamada büyük katkıları olmuştur.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Çok Evliliği

Hz. Peygamber (a.s.) her hususta olduğu gibi aile hayatında da insanlığa "güzel bir örnek" (usve-i hasene) teşkil eder:

"*Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir*".[67]

Âyet, Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracak davranışlarda bulunmak isteyenler için Hz. Peygamber'in (a.s.) mükemmel ve canlı bir örnek, en büyük fazilet numunesi olduğunu anlatmaktadır. Böylece, Resûlullah'ın (a.s.), hislerine mağlup insanları memnun etmek ve onlara pratik değerden mahrum birtakım nazari kaideler öğretmekle görevli olmayıp; onun (a.s.) hedefinin, insanlığa ameli/uygulanabilir kaideler öğretmek ve bu kaideleri kendi yaşayışıyla izah ve tarif etmek olduğu

67 el-Ahzâb 33/21.

anlaşılmış olmaktadır. Binaenaleyh, onun (a.s.) hayatı ve sîreti incelenirken bu nokta asla gözden uzak tutulmamalıdır.

Hz. Peygamber (a.s.), vefat ettiğinde dokuz hanımı bulunuyordu. Onlar farklı yaşların, mizaçların, tabiatların ve isteklerin kadınlarıydı. Birçokları Arabistan'ın asil ve zengin ailelerinden gelmiş olup daha önceleri rahat bir hayat sürmüşlerdi.

Bazı çevreler, Hz. Peygamber'in (a.s.) Hz. Hatîce'nin (r.anha) vefatından sonra birçok kadınla evlenmesini (taaddüd-ü zevcât), özellikle de hicrî 5. yılda Zeyneb bint Cahş'le (r.anha) evlenmesini eleştirmişlerdir. Oysa Hz. Peygamber (a.s.), yirmi beş yaşından elli yaşına kadar tek hanımla; yani Hz. Hatîce (r.anha) gibi ihtiyarca bir kadınla bi'setin 10. yılında vefat edene kadar evli kalmıştır. Hz. Hatice'nin (r.anha) vefatından sonra aynı yıl yine ihtiyar ve dul bir kadın olan Hz. Sevde (r.anha) ile evlenmiştir. Hicretin 2. yılında kendisi (a.s.) 55 yaşlarındayken ikinci bir hanımla; yani Hz. Âişe (r.anha) ile evlenmiştir. Öyleyse Hz. Peygamber'in (a.s.) elli beş yaşından sonra birden fazla hanımla evliliği, dinî, sosyal ve siyasî önemli gerekçelere dayanmaktadır.

Bu gerekçelerin en önemlisi şudur: Hz. Peygamber'in (a.s.) sözleri gibi, fiil, hâl, tavır ve hareketleri de dinin kaynağıdır. Hz. Peygamber'in (a.s.) toplum içindeki icraatının ve yapıp ettiklerinin râvileri sahabelerdir. Özel yaşantısından ortaya çıkan dinî ve şer'î esas ve hükümlerin râvileri ise onun (a.s.) iffetli ve temiz eşleridir ve onlar bu görevi hakkıyla yerine getirmişlerdir. Öyle ki dinî hükümlerin yarısına yakınının râvîleri "müminleri anneleri" (ümmehâtü'l-müminîn)[68] olan Hz. Peygamber'in (a.s.) hanımlarıdır.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Geçim Vasıtaları

İslâm öncesi devirde; yani Câhiliye'de -İbn İshâk'ın kaydettiği gibi- Mekke, ekonomisi ticâret üzerine kurulu bir şehirdi. Hatta Mekkeliler

68 *"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların anneleridir".* el-Ahzâb 33/6.

uluslararası alanda ticarî bazı imtiyazlar elde etme başarısını göstermişlerdi.[69] Bu sebeple Hz. Peygamber (a.s.), ekonomik hayatta ticaretin revaçta olduğu bir çevrede yetişmiş oldu.

Henüz çok genç yaşta el-Emîn vasfıyla ünlenen Hz. Peygamber (a.s.), hayatı boyunca, israfsız bir cömertliği ve cimrilikten uzak bir tutumluluğu en üst düzeyde kendisinde birleştirmiştir. O (a.s.), ilâhî bereketе mazhar, nimetin kıymetini bilen, her hâlükârda şükreden, sahip olduğu her nimet ve imkâna ilâhî emanet gözüyle bakan, emeğe ve üretime büyük değer veren fevkalade âlicenap bir şahsiyettir.

Hz. Peygamber (a.s.), iş hayatını gâyet adil ve dürüst olarak sürdürdü. Alışveriş yaptığı hiçbir kimsenin şikâyetine meydan vermedi. Her zaman sözünü tutardı. Çok genç yaşlarda dürüst ve doğru sözlü bir tacir olduğu herkesçe biliniyordu. Diğer insanlarla olan ilişkilerinde daima büyük bir sorumluluk ve dürüstlük anlayışına sahipti.

O (a.s.), yalnızca hakkaniyet ve dürüstlük esaslarına dayalı bir ticaret yapmakla kalmadı, doğru ve âdil ticari muameleler konusundaki temel ilkeler de vazetti. İlişkilerindeki dürüstlük, adalet ve doğruluk her tüccar ve işadamı için takip edilecek ebedî kurallar haline geldi. Bu ebedî altın kuralları beyan eden Resûlullah'ın (a.s.) hadîslerinden bazıları şöyledir:

1- "Kendin ve ailen için helal yoldan çalış. Zira bu Allah yolunda bir cihâdtır. Bil ki, Allah'ın yardımı meşru ticaretle birliktedir".[70]

2- "Hiç kimse elinin emeğiyle kazandığından daha hayırlısını yememiştir. Allah'ın Peygamberi Davud (a.s.) da elinin emeğiyle kazandığından yerdi".[71]

3- "Satarken, satın alırken, alacağını talep ederken ve borcunu öderken, kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet etsin".[72]

69 el-Kureyş Sûresi, 106/1-4.
70 et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII,47 (eş-Şâmile).
71 Buhârî, "*Buyû*", 34/15.
72 Buhârî, "*Buyû*", 34/16.

4- "Muhakkak helâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında (helâl veya haram olduğu belli olmayan) bazı şüpheli şeyler vardır ki, çoğu kimse onları bilemez. Şüpheli şeylerden sakınan kimse, dinîni ve ırzını korumuş olur. Şüpheli şeylere dalan kimse, harama düşer. Nitekim (içine girmek yasak olan beylik) koru etrafında (davarlarını) otlatan çoban da çok sürmez haram sahada otlatabilir. Haberiniz olsun, her hükümdarın (kendisine mahsus) bir korusu olur. Gözünüzü açın, Allah'ın (yeryüzündeki) korusu da haram ettiği şeylerdir. Uyanık olunuz! Cismin içinde bir lokmacık et vardır ki, o iyi olursa bütün ceset iyi olur, o bozuk olursa bütün ceset bozulur. Dikkat edin! İşte o (et parçası) kalbtir".[73]

Bazı âlimlere göre zikredilen hadîs, İslâm dîninin medarı/dayanak noktası olan dört hadîsten biridir. Diğerleri şunlardır:

"Ameller niyetlere göre kıymet kazanır".

"Kişinin iyi bir Müslüman olması, mâlâyani (dünyâ ve âhirette fâydasız) şeyleri terk etmesidir".

"Sizden hiçbiriniz kendisi için arzu ettiği hayrı, mümin kardeşi için de dilemedikçe hakîki mümin olamaz".

"Muhakkak helâl belli, haram da bellidir" ibaresiyle başlayan hadîse göre hükümler üç kısma ayrılır:

I- Hakkında nas olup işlenmesi Şâri'/Kanun Koyucu tarafından emredilen şeyler: Bunların terki azabı gerektirir. Bu kısım apaçık farz olan ve beyana muhtaç olmayan herkesin bildiği dinî vecibelerdir.

II- Nasla terki istenen ve işlendiğinde ceza gerektiren şeyler: Bu kısım apaçık haram olan, beyana muhtaç olmayan ve herkesin bildiği haramlardır.

III- Helâlliği veya haramlığı açık olmayan şüpheli şeyler: Bunlar nelerdir? Bu hususta çeşitli görüşler ileri sürülmüştür:

73 Müslim, "*Musâkat*", 22/107, 1599; Tirmîzî, "*Buyû'*", 1,1219.

ı- Bunlar, âlimlerin helâlliği veya haramlığı konusunda ihtilâf ettiği şeylerdir.

ıı- Bunlar, helâl ile haram arasındaki şüpheli işler ve mekruh şeylerdir. Mekruh, haram ile helâl arasında bir merhale olması itibarîyle terki takva gereğidir.

ııı- Bunlar, malına haram karışmış bir mal sahibi ile muamele yapmaktır.

Hz. Peygamber'in (a.s.) *Sünnet*'indeki iktisadî hayata dair bazı ilkelere ve izahlarına değindikten sonra asıl konumuz olan Hz. Peygamber'in (a.s.) geçim vasıtalarını geçebiliriz.

Tabi ki her zaman bir kısım insanlar geçici dünya hayatını lüks ve konfor içinde sürdürmek istemiş ve bu alanda sınır tanımamışlardır. Hz. Peygamber (a.s.), böyle bir hayat tarzından tamamen uzak kalmıştır.

Bununla beraber kadim zamanlarda idame-i hayat için zorunlu şeylerin daha yalın ve çok sınırlı sayıda olduğu da bir gerçektir. Bu hatırlatmadan sonra muhtelif kayıtlara bakarak Hz. Peygamber'in (a.s.) geçim vasıtalarını şöylece özetlemek mümkündür:

1- Hz. Peygamber (a.s.) dünyaya teşrif etmeden babası Abdullah b. Abdilmuttalib vefat etti. Babasından, Hz. Peygamber'e (a.s.) Ümmü Eymen, Şukrân adında bir köle ile onun oğlu Sâlih, beş deve, bir koyun sürüsü, bir kılıç, bir miktar gümüş ve biraz da hurma mahsulü miras kaldı.

Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'e (a.s.) dadılık yapmıştır.

2- Âmine Hatun, doğumdan sonra oğlu Hz. Muhammed'i (a.s.) kısa bir süre yanında tutmuştur. Mekkeli ailelerin, çocuklarını sütanneye verme geleneğine binaen Hz. Muhammed (a.s.) sütanne Halîme-i Sa'diyye'ye emanet edilmiştir. İki yılda sütten kesilmesine rağmen Hz. Muhammed (a.s.) beş yaşına kadar sütannenin yanında kalmış ondan sonra annesine ve dedesine teslim edilmiştir. Hz. Muhammed (a.s.), annesi vefat edene kadar onun yanında kalmıştır.

3- Annesi Âmine Hatun'a ait bir ev, oğlu Hz. Hz. Muhammed'e (a.s.) miras kalmıştır.

4- Abdülmuttalib torunu Hz. Muhammed'i (a.s.) 8 yaşına kadar, Ebû Talib ise yeğeni Hz. Muhammed'i (a.s.) evlenip bağımsız bir hayat kurana kadar hep himaye edip desteklemiştir. Hatta Ebû Tâlib bi'setin 10. yılında vefat edene kadar, peygamberlik vazifesini yerine getirmek konusunda da Hz. Muhammed'in (a.s.) en önemli destekçisi olmuştur.

5- Hz. Peygamber (a.s.), bi'setten önce, bir ara Mekkeliler hesabına ücretle çobanlık yapmıştır. Buhârî'de de kaydedilen rivâyete göre: Resûlullah (a.s.): "Allah, koyun gütmeyen hiç bir peygamber göndermemiştir" buyurmuştur. Oradakiler ona: "Sende mi ey Allah Resûlü?" diye sordular. O (a.s.) da: "Evet, ben de Mekke ahâlîsi için Karârît'te (veya karârît karşılığında) koyun güderdim" diye cevap verdi.[74]

Hz. Peygamber'in (a.s.) yukarda bahsedilen ücretle çobanlığı dışında aile geçimine bir katkı olarak ailesinin hayvanlarını otlattığı da olmuştur ki, kendisi diğer peygamberlerin çobanlığına değindiği bir sırada bundan şöyle bahsetmektedir: "Ben de (Mekke'de) Ecyâd mevkiinde ailemin hayvanlarını otlatıyordum".

6- Hz. Peygamber (a.s.), hicretten önce ve sonra ticaretle uğraşmış ve nübüvvetten sonra: "Doğru ve emîn/güvenilir tâcir; peygamberler, sıddîkler ve şehitlerle beraberdir"[75] buyurarak buna teşvik etmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), hicretten önce es-Sâib b. Ebi's-Sâib el-Mahzûmî ve Hz. Hatîce (r.anha) gibi şahsiyetlerle ticârî ortaklıklar ve muâmeleler yapmıştır. Hz. Peygamber'in (a.s.) ticârî seyahatleri de buna tanıktır. Siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'setten önce en az sekiz defa ticârî seyahatte bulunduğunu kaydetmişlerdir.

Hz. Osman (r.a.), es-Sâib ve Ümmü Seleme'nin kardeşi Züheyr b. Ebî Umeyye el-Mahzûmî, Mekke'nin fethinde hemen sonra, Hz. Peygamber'in

74 Buhârî, "*el-İcâre*", 37/2, İbn Mâce, "*et-Ticâre*", 5.
75 Tirmîzî, "*Buyû*", 4,1225.

(a.s.) huzuruna geldiler. Hz. Osman (r.a.) ve Züheyr, es-Sâib'i övdüler. Bunu üzerine Peygamber Efendimiz (a.s.): "Ben onu sizden daha iyi tanırım. Câhiliye'de benim ortağım değil miydin?" sözleriyle ortağını övmüş ve -bazı kaynaklara göre Mekke'nin fethinde Müslüman olan- ortağına: "Ey Sâib! Câhiliye'de gösterdiğin güzel ahlâkları İslâm (devrinde) de yap, zayıfa itibar et (bazı rivâyetlerde: Misafiri ağırla), yetime ikram et, komşuna iyilik yap" buyurmuştur. es-Sâib de: "Ne güzel ortaktın! Ne muhalefet eder ne de tartışırdın" sözleriyle Peygamber Efendimiz'in (a.s.) ortaklığını övmüştür.[76]

Hicretten sonra Müslümanların düzenlediği ticarî seferlere Hz. Peygamber (a.s.) de ortak olmuştur. Siyer-megâzî kitaplarında, bu ticarî seferlerin bazılarına seriyye denmiştir.

Mesela, Zeyd b. Hârise'nin Recep H. 6'da düzenlenen Vâdilkurâ Seriyyesi ticari amaçlı bir girişimdir. Kaynaklar, Dihye b. Halîfe'nin sadece tek bir seriyye idare ettiğini zikreder. Fakat seriyyenin tarihi ve diğer hususlarda bilgi vermezler. Dihye b. Halîfe'nin tüccar kişiliğine ve Hz. Peygamber'le (a.s.) ortaklık kurduğuna dair kayıtlara bakarak bunun ticari amaçlı bir seriyye olduğu söylenebilir.

7- Hz. Hatîce'nin (r.anha) Hz. Peygamber'e (a.s.) olan desteği:

Halîme-i Sa'diyye'nin beldelerinde yaşanan kuraklık üzerine Mekke'ye gelip Hz. Peygamber'den (a.s.) yardım istedi. Hz. Peygamber (a.s.), sütannesinin çektiği sıkıntıları Hz. Hatîce'ye (r.anha) anlattı. Bunun üzerine Hz. Hatîce (r.anha), 40 koyun ve mahfeli bir deveyi Halîme-i Sa'diyye'ye hediye etmiştir. Bu hâdise Hz. Hatîce'nin (r.anha) ekonomik durumu hakkında bize açık bir fikir verir mahiyettedir.

8- Bi'setin 10. yılında vefat eden Hz. Hatîce'den (r.anha) ise Merve ile Safa arasındaki evi ile bir miktar mal Hz. Peygamber'e (a.s.) miras kaldı. Hz. Peygamber (a.s.), hicrete kadar, Hz. Hatîce'ye (r.anha) ait bu evde kaldı. Hz. Peygamber'in (a.s.), İbrahim hâriç, bütün çocukları da bu evde doğdu. Hicret sonrasında Hz. Ali'nin (r.a.) kardeşi Akîl (v.

76 İbnü'l-Esîr, II,309.

60/680), söz konusu iki eve de el koyup sattı. Başka bir rivâyete göre ise hicretten sonra Akîl, Hz. Peygamber'in (a.s.) baba evine, Ebû Leheb'in bir oğlu ise onun (a.s.) öteki evine el koydu. Daha sonraları, Emevî halîfesi Muâviye b. Ebî Süfyân, Hz. Hatîce'nin (r.anha) evini satın alıp mescit hâline getirmiştir.

Hz. Peygamber'e (a.s.), Mekke'nin fethinden sonra: "Nerede konaklayacaksın?" diye soruldu. O (a.s.): "Akîl bize bir gölge mi bıraktı",[77] Vedâ Haccı'nda ise: "Akîl evlerden yâhut yurdlardan birşey mi bıraktı?"[78] diyerek evinin durumuna işaret etmiştir.

eş-Şeybânî (132-189/449-805) ve Süheylî, açık bir şekilde kaydetmişlerdir ki, Hz. Peygamber'in (a.s.), hicretten sonra, Medine'deki geçim vasıtaları; başka bir ifadeyle tasarrufu Hz. Peygamber'e (a.s.) ait mallar dört türlüdür: I- Hediye, II- Safiy, III- Ganimetin beşte birinin beşte biri (humsü'l-hums), IV- Hz. Peygamber'in (a.s.) katıldığı savaşlarda, savaşa katılanlara taksim edilen ganimetin beşte dördünden, -bir asker olarak- kendisine (a.s.) düşen pay. Şimdi bunlar üzerinde kısaca duralım:

9- Hediye ve ikramlar: Mesela Enes b. Mâlik'e (r.a.) göre ensâr, bahçelerindeki bazı hurma ağaçlarını Hz. Peygamber'e (a.s.) hibe ve hediye olarak ayırırdı. Bu durum, Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın arazilerinin fethedilmesine kadar sürdü. Bunların fethinden sonra Hz. Peygamber (a.s.) ensârın hurma ağaçlarını kendilerine geri verdi.[79]

Kur'ân-ı Kerîm'de, Sebe melikesinin Hz. Süleyman'a (a.s.) bazı hediyeler gönderdiği, fakat siyasî amaç taşıması sebebiyle bunların geri çevrildiği anlatılır.[80]

Hadîslerde ise hediye ve hediyeleşme konusunda ayrıntılı hüküm ve bilgiler bulunur. Hz. Peygamber (a.s.), hediyeleşmenin insanlar arasındaki sevgi ve dostluğu geliştirdiğini, kıskançlık, bencillik ve cimrilik gibi kötü

77 Azrakî, *Ahbâru Mekke*, thk. Rüşdî Sâlih Melhese, Mekke 2002 (10. baskı), II,161.
78 Buhârî, *Hac*, 44.
79 Buhârî, "*el-Megâzî*", 64/14.
80 en-Neml 27/35-36.

duyguları giderdiğini ve rızkın genişlemesine vesile olduğunu belirterek hediyeleşmeyi teşvik etmiş,[81] verilen hediyelerin -haklı bir sebep yoksa- geri çevrilmemesini istemiştir.

Hediye ile ilgili bazı hadîsler şöyledir:

1- "Hediyeleşin, birbirinizi sevin": "تَهَادُوا تَحَابُّوا".

11- "Hediyeleşin; zira o sevgiyi arttırır, belaları giderir": "تَهَادُوا، فَإِنَّهُ يُضَعِّفُ الْحُبَّ وَيُذْهِبُ الْغَوَائِلَ".

111- "Hediyeleşin, sevginiz artsın. Hicret edin, çocuklarınıza şeref miras bırakın. Önemli şahsiyetlerin küçük kusurlarını görmezden gelin": "تَهَادَوْا تَزْدَادُوا حُبًّا، وَهَاجِرُوا تُوَرِّثُوا أَبْنَاءَكُمْ مَجْدًا، وَأَقِيلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ عَثَرَاتِهِمْ".

1v- "Hediyeleşin; zira o insanın cimriliğini giderir": "تَهَادَوْا فَإِنَّهُ يَذْهَبُ بُخْلَ الصَّدْرِ".

v- "Hediyeleşin, birbirinizi sevin. İhtiyaçları (gidermenin bir) anahtarı/vasıtası olan hediye ne güzeldir": "تَهَادَوْا تَحَابُّوا، نِعْمَ مِفْتَاحُ الْحَاجَةِ الْهَدِيَّةُ".

v1- "Ey burada bulunanlar! Hediye verin! Zira –az veya çok- hediye, nefret ve kini giderir, sevgiyi doğurur": "يَا مَعْشَرَ مَنْ حَضَرَ تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ –قَلَّتْ أَوْ كَثُرَتْ– تُذْهِبُ السَّخِيمَةَ وَتُورِثُ الْمَوَدَّةَ".

Resûl-i Ekrem (a.s.), aile fertlerine, arkadaşlarına, Medine'ye gelen heyetlere, komşu kabile reislerine ve ülke hükümdarlarına çeşitli hediyeler vermiş, peygamberlik görevinin de bir gereği olarak sadaka ile hediye arasında ayırım yapmış, kendisine verilen veya gönderilen sadakaları –"*Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim ücretim/mükafâtım ancak Allah'a aittir*"[82] meâlindeki âyetler gereğince- geri çevirmiş, fakat hediyeleri temiz ve helâl olduğu sürece kabul etmiş ve hediyelere yine hediye ile karşılık vermiştir.[83]

81 İmâm Mâlik, *el-Muvattâ'*, *"Hüsnü'l-huluk"*, 16; Tirmizî, *"Velâ"*, 6.

82 Hûd 11/29; ayrıca bkz. Yûnus 10/72; eş-Şuarâ 26/109,127,145,164,180; Sebe' 34/47.

83 Buhârî, *"el-Hibe"*, 7.

Hz. Peygamber'in (a.s.), hediyeleşmeyi teşvik ederken haksız kazanç yollarını ve bunlardan biri olan rüşvetçiliği ağır bir dille kınaması, zekât memurlarının hediye almasını bir nevi rüşvet veya görev suiistimali olarak nitelendirmesi, hediye ile rüşvet arasındaki ince farkın belirlenmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Resûlullah (a.s.), Abdullah İbnü'l-Lütbiyye el-Ezdî'yi, Benî Zübyân'ın veya Benî Süleym'in zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Bu zat, daha sonra bazı mallarla gelip: "Şunlar size aittir, bunlar da bana hediye edildi" dedi.

Resûlullah (a.s.), bunun üzerine minbere çıktı, Allah'a hamd edip yakışan sıfatlarla O'nu övdükten sonra şöyle buyurdu: "Bir âmile ne oluyor ki, onu bir görevle gönderiyorum, ardında geliyor ve 'şu sizin malınızdır, şu da bana ait maldır' diyerek, kendisine bir pay ayırıyor? Bu adam babasının veya anasının evinde otursaydı o zaman kendisine hediye verilir miydi ya da verilmez miydi baksaydı ya! Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki (âmillerden) bir kişi, (kamu malından haksız olarak bir şey alırsa), kıyamet gününe muhakkak o kimse aldığı malı boynuna yüklenerek gelecektir: (Haksız olarak aldığı) deve ise omzunda musibetli develer gibi inleyecektir; eğer sığır ise omuz kökünde avaz avaz bağıracaktır; koyun ise şiddetle feryat edecektir". Resûlullah (a.s.), sonra ellerini kaldırdı. Öyle ki koltuklarının beyazı görüldü. Sonra iki defa: "Allah'ım! Tebliğ ettim mi?" buyurdu.[84]

Hadîste: "Âmillere verilen hediyeler, hıyanettir": (هَدَايَا الْعُمَّالِ غُلُولٌ) ifadesinin yer alması da böyle bir anlam taşır.

10- Safiy: Faîl (فعيل) kalıbında ism-i mefûl; yani "seçilmiş" manasında bir isimdir. Mesela Hz. Peygamber'e (a.s.) "Safiy" denilmiştir. Çünkü Yüce Allah, onu (a.s.) en hayırlı mahlukatı arasından seçmiştir.

Câhiliye devrinde, ordu komutanın taksimden önce ganimetten kendisi için seçtiği şeye safiy denirdi. İslâm, Câhiliye devrindeki ganimetin dör-

84 Buhârî, "*el-Hibe*", 17, "*el-Ahkâm*", 24, 41; Müslim, "*el-İmâre*", 26-29; Ebû Dâvûd, "*el-İmâre*", 11.

de bölünmesi (mirbâ'/rubu') uygulamasını kaldırmış, onun yerine humus uygulamasını getirmiş, safiy adetini ise devam ettirmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in (a.s.) taksimden önce ganimetten kendisi için ayırıp seçtiği kılıç, kalkan, at, deve, köle ve cariye gibi şeylere safiy denmiştir.

Mesela Resûlullah'ın (a.s.), Bedir Gazvesi'nde öldürülen el-'As b. Münebbih'den ganimet kalan Zülfikar (Zülfekâr[85]) denilen meşhur kılıcı safiy olarak alması gibi.

Yine Resûlullah (a.s.), asıl ismi Habibe veya Zeyneb olan hanımefendiyi, Hayber ganimetlerinden safiy olarak seçtiği için kendisine Safiyye ismi verilmiştir.

11- Humsü'l-hums (خمس الخمس): Humus (الخمس) ganimetin "beşte bir"i, humsü'l-hums ise ganimetin "beşte birin beşte biri" demektir.

"*Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir Savaşı'nda) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir*"[86] meâlindeki âyete göre, savaşta alınan ganimetler beşe bölünür. Ganimetin beşte biri âyette sayılan beş kesime tahsis edilir. Kalan beşte dört hisse ise savaşa katılan gazilere taksim edilir. Âyet-i kerîmenin, ganimetin beşte birini tahsis ettiği kimseler şunlardır: I- Resûlullah (a.s.), II- Resûlullah'ın (a.s.) akrabası, III- Yetimler, IV- Yoksullar, V- Yolcular.

Âyet-i kerîmenin tefsiri ve fukahanın (İslâm hukukçularının) konuyla ilgili görüşleri ve âyetten çıkardıkları meseleler için tefsir ve fıkıh kaynaklarına bakılması gerekir.

85 (ذُو الْفَقَارِ بِفَتْحِ الْفَاءِ جَمْعُ فَقَارَةٍ وَإِنْ قِيلَ ذُو الْفِقَارِ بِالْكَسْرِ فَهُوَ جَمْعُ فِقْرَةٍ).
86 el-Enfâl 8/41.

Başka âyetlerde de[87] ganimetlerin Allah'a ve Resûlü'ne ait olduğu belirtilmiştir. Ganimetlerin Allah'a ait olması, "her şey kayıtsız şartsız Yüce Allah'ın mülküdür, Yüce Allah mülkünde istediği gibi tasarruf eder" anlamına geldiği gibi, savaşta elde edilen mal ve mülkün İslâm devletine ait olması; yani kamu yararına harcanması da demektir.

Humsü'l-hums; yani ganimetin beşte birinin beşte biri, Hz. Peygamber'in (a.s.) payı olup onun (a.s.) tasarrufuna bırakılmıştır. Resûlullah (a.s.), artması durumunda humsü'l-humsun kalanını Müslümanların; başka bir ifadeyle kamu yararına olan yerlere harcardı.

Âyette zikredilen Peygamber Efendimiz'in (a.s.) akrabaları hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. İmâm eş-Şafiî'ye (150-204/767-820) göre, bunlar Hâşim ve Muttalip oğullarıdır. Âyette zikredilen Peygamber Efendimiz'in (a.s.) akrabalarının sadece Haşim oğulları, zekât almaları helal olmayan akrabaları veya bütün Kureyş kabilesi olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.

12- Hz. Peygamber'in (a.s.) katıldığı savaşlarda, savaşa katılanlara taksim edilen ganimetin beşte dördünden, "ganimet, savaşa katılanındır"[88] kaidesi gereği –bir asker olarak- kendisine (a.s.) de pay düşer. Şöyle ki: "Ordu komutanı, ganimetteki pay bakımından aynen er gibidir. Süvari ise süvari payı, piyade ise piyade payı alma hakkı vardır. Çünkü Peygamber (a.s.) kendi ganimet payını, Müslümanlardan herhangi birinin payı kadar takdir ederdi. Ondan sonra cihada katılan Raşid Halifeler (r.a.) de aynısını yapmışlardır. Peygamber'in (a.s.) ganimetten üç tür payı vardı. Bunlar (ı) beşte birin beşte biri, (ıı) zırh, kılıç ve cariye gibi kendisine seçip alabileceği şeyler (safiy) ve (ııı) askerlerden her hangi birinin payı gibi bir pay".[89]

87 el-Enfâl 8/1. "*Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir*" (el-Haşr 59/7).

88 eş-Şeybânî, *Siyerü'l-Kebîr*, III,894 (eş-Şâmile).

89 es-Serahsî, *el-Mebsût*, "*Kitabü'z-Zekât*: باب ما يوضع فيه الخمس.

13- Fey: el-Haşr Sûresi'nin 6-10. âyetleri, İslâm Devleti'nin gelir kaynaklarından feyi hükme bağlamıştır. Fey, düşmana karşı silah kullanmadan elde edilen gelirlerdir. Bu gelirler kamu yararı gözetilmek şartıyla ve herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın devletin yapması gereken bütün hizmetlere sarf edilebilir. Mesela Hz. Ömer'den (r.a.) nakledilen bir rivâyete göre, Benî Nadîr'in malları Resûlullah'a (a.s.) tahsis edilmiştir. O da bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırır, onlara infak ederdi. Sonra bundan artakalanını cihad ve hayır yollarına harcardı.[90]

Hayber'in[91] bir kısmı kılıçla, bir kısmı da barışçı yollarla ele geçirildi. Savaşılmadan elde edilen bölgeler hazine arazisi yapıldı. Bazı tarihçiler, fethedilen toprakların fatihler arasında bölüştürülmesi sırasında alışılageldiği gibi "humus"un hükümete devredildiğini söylemektedirler ki bu Hayber'in Ketîbe vahasıydı. Peygamber Efendimiz (a.s.), Ketîbe'nin Hâs (veya Hals) vadisinden elde edilen yıllık mahsulü ihtiyaçlarına göre, akrabaları, eşleri, bazı Müslüman erkek ve kadınların maaş ve atıyyeleri için kullandı. Bunun ayrıntıları siyer kaynaklarında verilmiştir.

Yahudilere ürünlerinin yarısını Müslümanlara vermek şartıyla Hayber'de kalma ve topraklarını işleme izni tanındı.

Fedek savaşılmadan ele geçirildiği için –el-Haşr Sûresi'nin 6. âyeti gereği- oradan elde edilen gelirler de Resûlullah'a tahsis edildi. O (a.s.) da bu gelirleri amme işlerine, ailesine, yolcu ve misafirlere harcardı.

es-Safrâ, Vâdilkurâ ve Yenbu' de Fedek'le aynı statüdedir.

Netice itibariyle on üç çeşit geçim vasıtasını tesbit ettiğimiz Peygamber Efendimiz (a.s.), ekonomisi ticâret üzerine kurulu, uluslararası alanda ticarî bazı imtiyazlar elde etmiş, ticârî konumu güçlü olan Mekke'de yetişti. Coğrâfî vaziyeti Mekke'nin ticârî konumunu destek-

90 Buhârî, "*el-Megâzî*", 64/14; "*et-Tefsir*", 65/405.

91 Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezi olan Hayber, Medine'nin yaklaşık 180 kilometre kadar kuzeyinden başlayan ve denizden 850-1000 metre yükseklikte yer alan, etrafı volkanik topraklarla çevrili geniş bir vadi

lemiştir. Zira hem Mekke ve Hicaz hem de Arap Yarımadası dünya haritasında merkezi bir yer işgal etmektedir ve etrafı serbest ticaret merkezleriyle sarılı olup tarihi ipek yolunun kara ve deniz güzergâhlarının kavşak noktasındadır.

Hz. Peygamber (a.s.), toplum hayatına katılıp iş-güç sahibi olacak yaşa kadar annesi Âmine Hatun, dedesi Abdülmuttalib ve amcası Ebû Talib'in yanında kalmış, onların bakım, himaye ve desteğini almıştır. Babası, annesi ve hanımı Hz. Hatîce (r.anha) vefat edince kendisine menkul ve gayr-i menkul mallar miras olarak kalmıştır. Toplum hayatına katılma yaşından itibaren kendi çalışması, ticarî faaliyetleri, -özellikle Mekke dönemi hayatında- başta Hz. Hatîce (r.anha) validemiz olmak üzere dedisi ve amcalarının desteği en önemli ekonomik geçim kaynakları olmuştur.

eş-Şeybânî ve Süheylî, açık bir şekilde hicretten sonra Medine'de Hz. Peygamber'in (a.s.) geçim vasıtalarının: Hediye, safiy ve "ganimetin beşte birinin beşte birini" ve "ganimetin beşte dördünden kendisine düşen pay" olmak üzere dört türlü olduğunu kaydetmiştir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in (a.s.), Medine döneminde, ticârî ortaklıkları ve kervan gönderme şeklinde faaliyetleri de olmuştur.

Diğer taraftan henüz çok genç yaşta el-Emîn vasfıyla ünlenen Hz. Peygamber (a.s.), hayatı boyunca, israfsız bir cömertliği ve cimrilikten uzak bir tutumluluğu en üst düzeyde kendisinde birleştirmiştir. O (a.s.), ilâhî berekete mazhar, nimetin kıymetini bilen, her hâlükârda şükreden, sahip olduğu her nimet ve imkâna ilâhî emanet gözüyle bakan, emeğe ve üretime büyük değer veren fevkalade âlicenap bir şahsiyettir.

Hz. Muhammed (a.s.), iş hayatını gâyet adil ve dürüst olarak sürdürdü. Alışveriş yaptığı kimselerin şikâyetine meydan vermedi. Her zaman sözünü tutardı. Çok genç yaşlarda dürüst ve doğru sözlü bir tacir olduğu herkesçe biliniyordu. Diğer insanlarla olan ilişkilerinde daima büyük bir sorumluluk ve dürüstlük anlayışına sahipti.

O (a.s.), yalnızca hakkaniyet ve dürüstlük esaslarına dayalı bir ticaret yapmakla kalmadı, doğru ve âdil ticari muameleler konusunda temel ilkeler de vazetti. İlişkilerindeki dürüstlük, adalet ve doğruluk her tüccar ve işadamı için takip edilecek ebedî kurallar haline geldi ve İslâm ilim dairesinin önemli bir şubesi olan ve fıkıh ilminde başta ticaret hukuku olmak üzere iktisat ilmiyle ilgili büyük çalışmalara kaynaklık etmiştir.

O (a.s.), iktisadi hayatın temel yapıları olan ahlâkî ilkeler de vazetmiştir.

20. Son Peygamberin Müjdecisi: Kus b. Sâide	**M. 600 yılından önce.**

Câhiliye devrinde; yani İslâm öncesi dönemde Arap Yarımadası'nda, Yüce Allah'ın kendilerine hidâyet verdiği münzevi insanlar vardı. Bunlar unutulan muhteşem tevhid bestesini kalblerinin derinliklerinde hissetmiş, hissettiklerini insanlara anlatmıştır. Bir ara Kâbe'nin bakımını üstlenen, ancak III. yüzyılın başlarında Mudâr kabilesiyle aralarında meydana gelen mücadelede mağlûp olup Mekke'yi terk etmek zorunda kalan İyâd b. Nizâr kabilesinden ve Milâdî 600 yılında ölen Kus b. Sâide bunlardandır.

Kus b. Sâide, Arap Yarımadası'nda, kapalı çarşı şeklindeki en büyük serbest ticaret merkezlerinde biri olan Ukâz çarşısında kavmine hitap ederken, eliyle Mekke yönünü göstererek: "Hak, size bu taraftan gelecek!" dedi.

Ona: Bu hak dediğin nedir? diye sordular.

O da: "Lüey b. Gâlib'in neslinden gelen, beyaz tenli, gözünün siyahı çok siyah, beyazı çok beyaz bir adam! Sizi ihlâs kelimesine, ebedî hayata ve tükenmeyen nimetlere davet edecek! Sizi bunlara çağırınca icabet edin! Eğer onun gönderildiği zamana yetişseydim, ilk tasdik eden kimse ben olurdum!" dedi.

Hz. Muhammed (a.s.), İslâm çağında Müslüman olmak üzere Cârûd b. Abdillah başkanlığında Medine'ye gelen İyâd kabilesi heyetine Kus b. Sâide'yi sordu.

İyâdlılar: Ey Allah'ın Resûlü! O öldü! dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (a.s.): "Onu, Ukâz pazarında kızıl tüylü bir deve üzerinde hitâp ederken görür gibiyim. Ama hitabesinin hepsi hatırımda kalmamış..." dedi.

Bazı İyâdlılar: Bizim ezberimizde, ey Allah'ın Resûlü! dediler.

Resûlullah (a.s.): Haydi, söyleyin bakalım! buyurdu.

Bunun üzerine İyâd heyetinden biri Kus b. Sâide'nin hitâbesini okudu:

"Ey insanlar! Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz...ibret alınız!.. Yaşayan ölür, ölen fena bulur... Olacak neyse eninde sonunda olur.

Yağmur yağar, otlar biter; çocuklar doğar, annelerinin ve babalarının yerini alır. Derken hepsi silinip gider.

Olayların ardı arası kesilmez. Hepsi birbirini kovalar.

Kulak kabartıp dikkat kesiliniz; gökte haber, yerde ibret alınacak işaretler var...

Yeryüzü bir büyük divan, gökyüzü bir yüksek tavan... Yıldızlar yürür, sular durur... Gelen kalmaz, giden gelmez.

Acaba vardıkları yerden memnun olup da mı kalıyorlar? Yoksa orada kalıp da uykuya mı dalıyorlar?

Yemin ederim ki, Allah katında bir din vardır ki, şimdi içinde bulunduğumuz dinden daha sevgilidir.

ve Allah'ın gelecek bir peygamberi vardır ki, gelmesi pek yakındır. Gölgesi başımızın üstünde...

Ne mutlu o kimseye ki, ona iman eder; o da kendisine hidâyet verir...

Ona isyan ve düşmanlık edecek olana eyvah!..

Ömürleri gafletle geçen topluluklara eyvâh!..

Ey insanlar!.. Hani babalar, dedeler, atalar:.. Nerede soy-sop...

Hani süslü saraylar, mermer binalar yükselten Âd ve Semûd kavmi?..

Hani dünya malıyla gururlanıp: Ben sizin en yüce rabbiniz değil miyim? diyen Firavun ve Nemrut?

Onlar zenginlikte, kuvvet ve kudrette sizden çok üstündüler. Daha uzak emelleri, daha uzun ömürleri vardı. Ne oldular?

Toprak onları değirmeninde öğüttü, toz etti, dağıttı. Kemikleri bile eriyip gitti. Çatıları yıkılıp süpürüldü. Şimdi onların mekânlarını köpekler şenlendiriyor.

Sakın onlar gibi gaflete düşmeyin, onların yolundan gitmeyin!

Her şey fâni, bâki Allah...

Ortaksız ve benzersiz, mutlak bir Allah...

Tapılacak ancak O...

Doğmuş ve doğurmuş olmaktan münezzeh Allah..."

Kus b. Sâide'nin hitabesi bitince Hz. Peygamber (a.s.): Onun bir şiirini kim bize okuyacak? diye sordu.

Bunun üzerine Ukâz pazarında Kus b. Sâide'nin hitabesini dinleyenler arasında bulunan ve hitâbesi ezberinde olan Hz. Ebû Bekir (r.a.) şu şiiri okudu:

Evet, Evet... Olup bitenlerde, gelip geçenlerde bize ibret olacak çok şey var...

Ölüm bir ırmak... Girecek yeri çok ama akacak yeri yok...

Büyük küçük, hep göçüp gidiyoruz.

Herkese olan size ve bana da olacak.

21. Hz. Ali'nin (r.a.) Doğumu	**Kureyş'in Kâbe'yi inşasından birkaç yıl önce; bi'setten 10 yıl önce.**

Hz. Ali'nin (r.a.) ebeveyni Ebû Tâlib ile Fâtıma bint Esed amca çocuklarıdır. Hz. Peygamber (a.s.), hicretten sonra Medine'de vefat eden Fâtıma bint Esed (r.anha) hakkında: "Annemden sonra annem" buyurmuştur. Onun ölümüne üzülen Hz. Peygamber (a.s.) sırtındaki gömleği çıkarıp ona kefen yaptı, cenaze namazını kıldırdı ve cenazesinin üzerine yetmiş tekbir aldı. Kabrinin kazılmasıyla da bizzat ilgilendi.

Hz. Ali (r.a.), Ebû Tâlib'in en küçük oğludur. Hz. Muhammed (a.s.), Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine, amcasının yükünü hafifletmek maksadıyla Hz. Ali'yi (r.a.) himayesine aldı. Böylece Hz. Ali (r.a.) beş yaşından itibaren hicrete kadar onun (a.s.) gözetiminde gelişip büyüdü ve kızı Hz. Fâtıma (r.anha) ile evlendirdi.

22. Kâbe'nin Yeniden İnşası ve Hacerülesved Anlaşmazlığı	**Bi'setten 5 yıl önce o (a.s.) 35 yaşındayken.**

Kâbe

Yüce Allah, Kâbe'yi vahyin ve meleklerin iniş yeri, ibadet mekânı ve İslâm'ın beş temel farzından biri olan hac ibadetinin esas ve şiârlarından biri kılmıştır. Hiçbir yer için tanımadığı imtiyazı; yani dokunulmazlık, kutsallık, tazim ve saygıyı Kâbe için farz kılmıştır. Müslüman olmayanların bu kutsal mekâna girişini yasaklamıştır. Oraya girecek Müslümanları ise bütün dikişli elbiselerden soyutlanarak, sadece "izâr/dikişsiz ihram elbisesi" giymelerini emretmiştir. Oraya sığınanların ve otlaklarında yayılan hayvanların koruma altında olduğunu bildirmiştir. Oraya sığınanlara zarar verilmesini, harem sınırları içindeki hayvanların avlanmasını ve odun elde etmek için ağaçlarının kesilmesini yasaklamıştır.[92]

92 İbn Haldûn, I,373-377.

Mekke'de Harem-i Şerîf'in takriben ortasında yer alan, yeryüzünün ilk mâbedi ve Müslümanların kıblesi Kâbe, bu isimle *Kur'ân-ı Kerîm*'de iki defa zikredilmiştir.[93]

Bir kısmı yine *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer alan *Beyt*,[94] *Beytullah*, *el-Beytü'l-atîk*,[95] *el-Beytü'l-harâm*,[96] *el-Beytü'l-muharrem*,[97] *el-Mescidü'l-harâm*,[98] *el-Beytü'l-ma'mûr*,[99] *el-Meş'arü'l-Harâm*,[100] "Ümmü'l-Beyt"; yani "Mescitlerin/İbadethanelerin Anası", Beniyye, Devvâre, Kâdis, Kıble, Hamsâ, Müzheb gibi çeşitli isimler de verilmiştir. Halk arasında ise daha çok Kâbe-i Muazzama tabiri kullanılmaktadır.

Kâbe kelimesi "كعب" kökünden türetilmiştir. Ka'b ismi, sözlükte "yükselti; tümsek; küp şeklindeki oda ve nesne" manalarına gelir. Yüksekliğinden ve küp şeklinde olmasından dolayı Kâbe denilmiştir.

Kâbe'nin yapılışı hakkındaki rivâyetlere göre, Hz. Adem (a.s.) ile Havva cennetten çıkarıldıkları vakit yeryüzünde Arafat'ta buluşurlar, beraberce batıya doğru yürürler. Kâbe'nin bulunduğu yere gelirler. Bu esnada Hz. Âdem (a.s.), bu buluşmaya şükür olmak üzere Rabbine ibadet etmek ister ve cennette iken, etrafında tavaf ederek ibadet ettiği nurdan sütunun tekrar kendisine verilmesini diler. İşte o nurdan sütun

93 el-Mâide 5/95,97.

94 el-Bakara 2/125,127,158; Âl-i İmrân 3/96,97; el-Enfâl 8/35; el-Hac 22/26; Kureyş 106/3.

95 el-Hac 22/29,33.

96 el-Mâide 5/2,97.

97 İbrahim 14/37.

98 el-Bakara 2/144,149,150; el-Mâide 5/2; et-Tevbe 9/7,19,28.

99 et-Tûr 52/4. Beytü'l-Ma'mûr'un semada meleklere meleklere ait bir mabed veya dünyada bütün Müslümanların mabedi Kâbe'nin olabileceği hususnda görüşler ileri sürülmüştür. Beytü'l-Ma'mûr'un (Ma'mûr Ev) yedinci kat gökte Kâbe'nin hizasında bulunan bir yer olduğu kabul edilir. "*Tûr'a, satır satır yazılmış, ince deri üzerine yayılmış Kitaba, Beytü'l-Ma'mûr'a, yükseltilmiş tavana, dolan denize yemin olsun ki, Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir. Onu engelleyecek bir şey yoktur*" (et-Tur 52/1-7) meâlindeki âyette zikredilmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), miraçla ilgili bir hadîsinde şöyle buyurmuştur:- "Sonra bana Beytü'l-Ma'mur da gösterildi. Orayı her gün yetmiş bin melek ziyaret eder" (Buhârî, "*Bed'ü'l-Halk*", 6). Müfessirler âyette ve hadîste geçen Beytû'l-Ma'mûr'u genellikle, yedinci kat gökte, Kâbe'nin hizasında bulunan bir ev olarak tefsîr etmişlerdir. Onu günde yetmiş bin melek tavaf etmek ve namaz kılmak için ziyaret eder ve kıyamete kadar bir daha da geriye dönmezler.

100 el-Bakara 2/198.

orada tecelli eder ve Hz. Âdem (a.s.), onun etrafında tavaf ederek Allah'a ibadet eder. Bu nurdan sütun Hz. Şit (a.s.) zamanında kaybolur, yerinde siyah bir taş kalır. Bunun üzerine Hz. Şit (a.s.), onun yerine taştan onun gibi dört köşe bir bina yapar ve o siyah taşı binanın bir köşesine yerleştirir. İşte bugün Hacerülesved diye bilinen siyah taş odur. Sonra Nuh (a.s.) Tufanı'nda bu bina kumlar altında uzunca bir süre gizli kalır. Hz. İbrahim (a.s.), Allah'ın emriyle Kâbe'nin bulunduğu yere gider, oğlu Hz. İsmail'i (a.s.) annesiyle birlikte orada iskân eder. Sonra Hz. İsmail (a.s.) ile beraber Kâbe'nin bulunduğu yeri kazar. Hz. Şit (a.s.) tarafından yapılan binanın temellerini bulur ve o temellerin üzerine bugün mevcut olan Kâbe'yi inşa eder. Âyette geçen "*Beytullah'ın temellerini yükseltiyor*"[101] meâlindeki cümle buna işaret eder.

Kur'ân-ı Kerîm'den[102] de Kâbe'nin Hz. İbrahim'den (as) önce var olduğu ancak Nuh (a.s.) Tufanı'ndan sonra kumlar altında uzun zaman kaldığı ve yerinin kaybolduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda, ilk yapanın Hz. Âdem (as), oğlu Hz. Şît (as) veya onlardan önce melekler olduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır. Bu görüş: "*Hani bir zamanlar İbrahim, İsmail ile birlikte Evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor ve: Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur, şüphesiz sen işiten ve bilensin, (diyorlardı)*"[103] meâlindeki âyetten çıkarılmıştır: Âyette, Hz. İbrahim (as) ve Hz. İsmail'in (as) Kâbe'yi ilk inşa edenler değil, mevcut temeller üzerine tekrar bina edenler olduğu ifade edilmiş, bundan Kâbe'nin daha önce bina edildiği sonucuna varılmıştır. "*Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan İlk Ev* (أَوَّلَ بَيْتٍ: Mescid), *Bekke'deki (Mekke) (Kâbe)dir*"[104] meâlindeki âyet de Kâbe'nin Hz. İbrahim'den (as) önce var olduğu sonucu destekler.

"*Bir zamanlar İbrahim'e Beyt'in (Kâbe'nin) yerini açıklamış (ve ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, kıyamda duran-*

101 el-Bakara 2/127.
102 el-Bakara 2/125-127; Âl-i İmrân 3/96; el-Hac 22/26,27-29.
103 el-Bakara 2/127.
104 Âl-i İmrân 3/96.

lar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tut. İnsanlar arasında haccı ilan et. Yaya olarak veya uzak yerlerden yorgun develer üzerinde sana (Kâbe'ye) gelsinler"[105] meâlindeki âyette de bildirildiği üzere, Yüce Allah, Hz. İbrahim'e Kâbe'nin inşasını ve insanları onu hac etmeye davet etmesini emretmiştir:

Hz. İbrahim'in (a.s.) eşi Sâre'nin, diğer eşi Hacer'i kıskanması kıssası malumdur. Yüce Allah, Hz. İbrahim'e (a.s.), oğlu Hz. İsmail'i (a.s.) ve eşi Hacer'i, *Kur'ân-ı Kerîm*'in ifadesiyle "*ekinsiz bir vadiye*"[106]; yani daha sonraları kadîm temelleri üzerine Kâbe'nin inşa edileceği ve Mekke şehrinin kurulacağı yere iskan etmesini vahyetti.

Âyet meâlen şöyledir: "*Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler*".[107]

Yüce Allah, Hz. İsmail (a.s.) ve annesi Hacer'e bir lütuf olarak Zemzem suyunu çıkardı. Cürhüm kabilesinden bir grubu onların bulunduğu yere yönlendirip, onları koruyup gözetmelerini sağladı. Sonra bilindiği gibi, bu insanlar da Hz. İsmail (a.s.) ve annesi ile birlikte Zemzem'in çevresine yerleştiler. Hz. İsmail (a.s.), Kâbe'nin olduğu yerde barınacağı bir ev yaptı. Hz. İbrahim (a.s.) de onları ziyaret etmek için defalarca Şam'dan buraya gidip geldi. Sonunda Yüce Allah ona, Kâbe'yi inşa etmesini emretti. Hz. İbrahim (a.s.) de oğlu Hz. İsmail'in (a.s.) yardımıyla Kâbe'yi inşa etti ve insanları orayı hac etmeye davet etti. Hz. İsmail (a.s.), orada kalmaya devam etti. Sonra annesi Hacer vefat etti ve onu Hicr'de toprağa verdi. Kendisi de vefat edip annesinin yanında toprağa verilinceye kadar, Kâbe ile ilgilenmeye devam etti.

105 el-Hac 22/26-27.
106 İbrahim 14/37.
107 İbrahim 14/37.

Kâbe ve Çevresi

Kâbe'nin Yeniden İnşası ve Hacerülesved Anlaşmazlığı

Kaynaklarda, tarih içinde, zaman aşımı, yangın, sel ve benzeri sebeplerden dolayı meydana gelen tahribât nedeniyle Kâbe'nin –pek çok defa- bazen onarıldığı, bazen ise yeniden inşa edildiği kaydedilmiştir.

Resûlullah'ın (a.s.) atalarından Kusay, Kâbe'nin duvarlarını yeniden ördürdü, üzerini sedir ağacının (السَّقْفُ) tahtaları ve kabukları soyulmuş kuru hurma dallarıyla kapattırdı. Kureyşliler, Hz. Muhammed 35 yaşındayken, Kâbe'yi yeniden inşa ettiler.

İslâm'ın doğuşuna yakın bir zamanda Kâbe'nin -Kureyş tarafından- yeniden inşasına dair üç sebep zikredilmiştir:

Birincisi: Kâbe'yi tütsüleyen bir kadının buhurdanlığından sıçrayan bir kıvılcımın Mâbed'in örtülerini tutuşturması sonucu meydana gelen yangının büyük bir tahribata neden olmasıdır. Bazı kaynaklar, bu yangından sonra Kureyş'in Kâbe'yi onarmakla yetindiğini ve bunun Hz. Muhammed'in (a.s.) ergenlik çağına denk geldiğini kaydeder.

İkincisi: Sel baskınlarının Kâbe'de meydana getirdiği tahribattır.

Üçüncüsü: O zamanlar çatısız ve duvarları alçak olması nedeniyle; ziyaretçilerin hediye ettiği eşyaların da içinde bulunduğu Kâbe'deki hazinenin çalınmasıdır.

Mekkeliler, Kâbe'nin yeniden inşası için, herkesten özel bir katılım payı alınmasına; faiz ve fuhuş gibi gayrı ahlâkî yollardan elde edilmiş kazançlardan hiçbirinin bu işte kullanılmamasına karar verdi.

Aynı vakitlerde Şuaybe'de karaya oturan bir Bizans gemisinden alınan kereste, inşaat için kullanıldı.[108] Şuaybe'de karaya vuran geminin yükü, mermer, kereste ve demir gibi inşaat malzemeleri idi. Deniz kazasından kurtulan -inşaat ustası ve marangoz- Bâkûm er-Rûmî adındaki bir şahıs, inşaata yardımcı oldu.

Yahya b. Saîd el-Umevî[109] el-Kûfî'ye (114-194/732-809) göre, Bizans İmparatoru, mermer, tahta ve demir gibi inşaat malzemeleri taşıyan bu gemiyi, Mısır'ın Kulzum liman kentinden, -Sâsânî İmparatorluğu adına Yemen'de hüküm süren- Farsların Habeşistan'da yakıp tahrip ettikleri bir kilisenin yeniden yapılması için Bâkûm'a ait bir gemiyle göndermişti. Bâkûm, Mısır ile Yemen toprağı olan Mendeb (المَنْدَب) güzergâhında ticaret yapan Bizanslı bir tüccar idi.

-O zamanlar Kureyş'in en yaşlısı ve ileri gelenlerinden olan- Ebû Ümeyye Velîd b. Muğîre el-Mahzûmî, Kureyşli bir heyetle birlikte, gemiye bakmaya gitti.

Kureyşliler, -Bizanslılar Mekkeli tüccarlardan, Mekkeliler de Bizanslı tüccarlardan uşûr (bir nevi gümrük vergisi) almalarına rağmen- karaya vuran gemideki keresteleri vergisiz satın aldılar. İnşaata

108 Mekke'nin deniz ulaşımı bağlantısı, Câhiliye döneminde, Kızıldeniz sahilindeki Şuaybe Limanı vasıtasıyla sağlanıyordu. İslâmiyet'le birlikte Mekke'ye 70 km mesafede olan Cidde Limanı da ek olarak kullanılmaya başlandı.

109 Zürkânî'ye göre bu kelime el-Emevî ve el-Umevî şeklinde okunabilir. Bu zatın, *Kitâbü'l-Megâzî* ve *Kitâbü's-Sünen* adında eserleri olan Ebu'l-Abbâs el-Velîd b. Müslim el-Umevî ed-Dımaşkî (119-195/738-810) ile karıştırılmaması gerekir.

yardımcı olmak üzere Bâkûm er-Rûmî ile anlaşıp onu Mekke'ye getirdiler. Mekke'de bulunan Kıbtî (Mısırlı) bir marangoz da inşaata yardım etti.

Kâbe'yi yapma konusunda görüş birliğine vardıklarında -Resûlullah'ın (a.s.) büyük babaannesi Fâtıma bint Amr'ın erkek kardeşi; yani babasının dayısı- Ebû Vehb el-Mahzûmî ve Velîd b. Muğîre yıkım işini başlattılar. Kureyş halkı, ilk yıkım işine başlayanların başına bir şey gelmediğini ve sapasağlam kalkıp işe devam ettiklerini görünce, kurayla kendilerine ayrılmış olan duvarları, onlarla birlikte, yıkmaya koyuldular.

Kureyşliler; Kâbe'nin duvarlarının yıkım ve yapım işinde ihtilafa düştüler. Velîd b. Mugîre, bu hususta kura çekilmesini tavsiye etti ve böyle yapıldı. Kureyşliler, kabileleri dört gruba ayırdıktan sonra, Hübel putunun önünde, aralarında kura çektiler: Abdumenaf ve Zühre oğullarına, Kâbe'nin cephe ve kapı tarafı, Abduddar, Esed ve Adiyy oğullarına, Kâbe'nin Şam cephesi (Hatîm ve Hicr tarafı), Teym ve Mahzûm oğullarına, Kâbe'nin Yemen cephesi, Sehm, Cumah ve Âmir oğullarına, Kâbe'nin Yemen köşesiyle Hacerülesved köşesi arası düştü.

Kureyşliler, Kâbe'nin ilk temeline; yani Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail'in (a.s.) attıkları temele kadar duvarları yıktılar. Temelde, yeşil, birbirleriyle kaynaşmış, deve sırtı gibi büyük kesme taşlarla karşılaştılar. Yıkım işine katılan bir Kureyşli elindeki manivelanın ucunu iki taştan birisini ayırmak için aralarına sokup zorlayınca, taş kımıldadı ve Mekke sarsılmaya başladı. Bunun üzerine, yıkım işine orada son verdiler.

Her kabile, Kâbe'nin kendilerine düşen yerleri için taş toplamaya ve taşımaya başladı. Erkekler ikişer ikişer olup taş, kadınlar da sıva taşıdılar.

Hz. Peygamber (a.s.) de -Kureyşliler gibi- izârını/şalını omzuna atarak taş taşımaya yeltenince, o esnada yere devrildi ve şöyle bir nida geldi: "Ey Muhammed! Avret yerini ört!" Bu kendisine ilk sesleniliş idi. Bu olaydan sonra bir daha avreti görülmedi.

Hz. İbrahim (a.s.) tarafından Kâbe'nin güneydoğu köşesinde tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilmiş olan Hacerülesved'i eski yerine kimin koyacağı konusunda Kureyş kabileleri arasında anlaşmazlık çıktı. Kureyş'in hiçbir kolu, bu şerefli görevi diğerine bırakmak istemiyordu. Hatta Benî Abdiddâr ile müttefikleri Benî Adiy b. Ka'b, Kâbe'nin önünde, içi kanla dolu bir çanağa ellerini batırarak ölünceye kadar çarpışmak üzere anlaşıp yemin ettiler ve çarpışmaya hazırlandılar. Bu yüzden onlara "kan yalayıcılar" (لعقة الدم) denildi.

Bunun üzerine Kureyşliler'in ileri gelenlerinden ve en yaşlısı olan Velîd b. Mugîre'nin:

"Ey Kureyş! Şimdi şu Mescit'in kapısından ilk girecek kimse hakem olsun!" şeklindeki teklifi kabul edildi. İlk olarak Hz. Muhammed (a.s.) çıkageldi. Kureyş reisleri: "İşte bu gelen emîn zat Muhammed'dir, hakemliğine razıyız" dedi.

Hz. Muhammed (a.s.), Hacerülesved'i bir örtü içine koydu, dört grup oluşturan kabileleri temsil eden, Mekke riyasetini ve liderliğini elinde bulunduran dört kabile reisi: Utbe b. Rebîa, Ebû Zem'a, Velîd b. Mugîre, Kays b. Adiyy veya Âs b. Vâil'in katılımıyla Hacerülesved'i kaldırdı. Yerleştirilecek yerin hizasına gelince de bizzat kendisi (a.s.) Hacerülesved'i yerine yerleştirdi. Böylece Hz. Muhammed (a.s.), muhtemel bir iç çatışmayı önlemiş oldu.

Hz. Muhammed (a.s.), Hacerülesved'i iyice yerleştirmek istediğinde, kendisine bir taş parçası uzatan Necidli ihtiyarın yardımını -Kâbe'yi koruma işinin Kureyşlillere ait olması nedeniyle-: "Bizden olmayan kişi, Beytullah'ı bizimle birlikte yapamaz!" diyerek kabul etmemiş, Abbâs b. Abdilmuttalib'in elinden bir taş parçası alarak o işi görmüştür.[110]

110 Taberî, II,375-376; İbn Seyyidinnâs (1992 n.), I,121; Şâmî, II,169; Zürkânî (1996 n.), I,384; *Tecrîd Tercemesi*, VI,13-52; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I,68 vd.

Kureşîler, Kâbe'yi yıkıp yeniden yaptıklarında, bağışlarla sağlanan yapı malzemesinin yetersizliği yüzünden, Kâbe'nin Hicr tarafındaki eski temelini dışarıda bırakıp duvarı biraz içeri çekmek sûretiyle, daraltmak zorunda kaldılar.

Hz. Âişe (r.anha) der ki: "Ben, Beytullah'ın içine girip orada namaz kılmayı arzu ederdim".

Resûlullah (a.s.), elimden tutup beni Hicr'e götürdü ve: "Beytullah'a girmek istiyorsan Hicr'de namaz kıl! Gerçek şu ki, orası Beytullahtan bir parçadır. Fakat senin kavmin Kâbe'yi yaptıkları zaman, Hicr'i ayırdılar ve orayı Beytullah'tan çıkardılar".[111]

Kureyş ve Bâkûm er-Rûmî'nin meşveretleri neticesinde Kâbe, Suriye mimarisi ve inşaatı tarzında (بنيان الشام) yapılarak damı -çatı (مُكَبَّسٌ) şeklinde değil- düz dam (مسطح) yapıldı.

-Ma'mer b. Râşid'in (v. 153) *el-Câmi*'inde kaydettiği- Zührî'nin (v. 124) ve İbn İshâk'ın İbn Abbâs'tan naklettikleri rivâyete göre: Kureyşliler, Kâbe'yi yıkıp yeniden yaptıkları sırada, Makam-ı İbrahim, Rükün ve Kâbe kuyusunda üzerinde yazı bulunan bazı taşlar ve madenî levhalar buldular. Süryânîce olan bu yazıları, Yemenli Yahûdî bir âlime okuttular ve doğru okuyacağına dair ona yemin ettirdiler.

Mesela üç tarafında farklı yazılar bulunan bir taşın birinci yüzünde: "Ben, Bekke'nin (Mekke) sahibi Allah'ım! Onu, göklerle yeri yarattığım, Güneş'e ve Ay'a şekil verdiğim gün yarattım! Onu, masum yedi melek ile de kuşattım. Mekke'nin iki dağı (Ebû Kubeys ve Kuaykıan) ortadan kalkmadıkça, o ortadan kalkmayacaktır! Bekke ahalisine, su ve süt bereketli kılınmıştır."

İkinci yüzünde: "Ben, Bekke'nin (Mekke'nin) sahibi Allah'ım! er-Rahim'i (hakları gözetilmesi gereken akrabalık bağlarını ve ilişkilerini) yarattım. O, Benim ismimden ayrılmıştır. Kim onu birleştirirse, ben de onu birleştiririm! Kim onu koparırsa, Ben de onu koparırım!"

111 Tirmîzî, "*Hac*", 48.

Üçüncü yüzünde ise: "Ben Bekke'nin Sahibi Allah'ım! Hayrı ve şerri yarattım. İki eli hayırda olana ne mutlu! Vay iki eli şerde olan kimseye!" deniliyordu.

Mücâhid b. Cebr'e göre, bu yazıların muhtevalarının benzerleri - dört kutsal kitaptan biri olan- Zebûr'da bulunmaktadır.

Şâmî'nin nakline göre Kâbe'nin yeniden inşası sırasında bulunan başka bir taşın üzerinde ise meâlen şu sözler yazılıydı:

"Hayır eken, gıpta biçer. Şer eken, pişmanlık biçer.

Kötülükleri işler, mükâfat beklersiniz. Evet! Aynen dikenden üzüm devşirilirmiş gibi!"

23. Hz. Fâtıma'nın Doğumu	**Bi'setten önce Hz. Peygamber (a.s.) 35 yaşındayken.**
24. Peygamberliği Müjdeleyen Sadık Rüyalar	**İlk vahyin nüzulünden altı ay önce; Rebiülevvel ayında.**

MEKKE DÖNEMİ:
PEYGAMBERLİK SONRASI

اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَه

"Allah, risâletini/peygamberliğini/elçiliğini kime vereceğini en iyi bilendir" (el-Enâm Sûresi 6/124).

وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً * مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ

"*Şahit olarak Allah yeter. Muhammed Allah'ın elçisidir*" (el-Feth Sûresi 48/28-29).

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ

"*Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir*" (Âl-i İmrân 3/144).

مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

"*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir*" (el-Ahzâb 33/40).

İmân

Bir insanın mümin olması kelime-i şehâdetin muhtevasına inanmasıyla gerçekleşir. Kişi bununla Hz. Peygamber'in (a.s.) tebliğ ettiği iman esaslarını da kabul etmiş olur. Kelâm kaynaklarında iman esasları "Allah'a, Peygamber'e ve âhiret gününe iman" şeklinde önce üç (usûl-i selâse), ardından kelime-i şehâdette belirtildiği gibi Allah'a ve Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğine iman olarak iki ve nihâyet Allah'a iman şeklinde (aslü'l-usûl) tek bir esasta özetlenmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de sabit olup sahîh hadislerle de açıklanan iman esasları sadece yaygınlık kazanan altı unsurdan ibaret değildir. Dinden olduğu kesin biçimde kanıtlanan itikadî, amelî ve ahlâkî bütün hükümlere inanmak, bunların farz, helâl veya haram olduğunu tasdik etmek de mümin olmanın şartıdır. İslâm âlimleri arasında dinî hayatın bütünlüğü açısından imanla amel arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğunda ihtilâf yoktur. *Kur'ân*'da amel-i sâlihin çoğunlukla imandan sonra zikredilmesi[112] amelle imanın birlikte bulunmalarının gereğine işaret eder. Sadece itikadî, vicdanî ve nazarî bir din değil aynı zamanda bir hayat dini olan İslâm, inanılan ve düşünülen her iyi, güzel ve faydalı işin uygulama alanına konulmasını ısrarla ister. İslâm'da inanmak ve inanılan şeyi yapmak esas olduğundan imanla amelin birlikte bulunmasının lüzumuna büyük önem verilmiştir.

Peygamberlik

Yüce Allah, bazı kullarını seçip kendisi ile diğer kulları arasında aracı/elçi kılmıştır.

Peygamberlerde beşerî özelliklerin dışına çıkan bir takım ilâhî haller vardır. İdrak etme güçlerinde, şehvet ve öfke gibi bedeni hallerden uzak durmak bakımından rabbanî yönleri, beşerî yönlerine ağır basar. Yüce Allah'tan aldıkları bilgilerin bir sonucu olarak tamamen ibadete ve Allah'ı

112 el-Bakara 2/62; Sebe' 34/37; et-Tegabün 64/9.

zikretmeye yönelir, fıtrî özellikleriymiş gibi insanları hep hidâyet yoluna çağırırlar.

Peygamberlerin söylediği ve özellikleri gereği doğruluğu zorunlu olan gayb âlemine ait mucizevî bilgiler, sadece Yüce Allah'ın bildirmesi ve öğretmesiyle bilinecek şeylerdir. Hz. Peygamber (a.s.): "Vallahi! Muhakkak ki yalnızca, Allah'ın bana öğrettiklerini bilirim"[113] buyurmuştur.

Peygamberlere iman, İslâm'ın inanılması zorunlu esaslarındandır. Bu husus *Kur'ân* ve *Sünnet*'le sabittir. Aklî bakımdan da peygamberlerin getirdiği bilgilerin varlığı ve hayatı doğru yorumlayıp kavramak, ferdî ve içtimaî hayatı erdemli kılmak, dünya ve âhiret mutluluğuna erişmek için gereklidir. Tıpkı aydınlığın bulunmaması halinde gözlerin görememesi gibi peygamberlerin bulunmaması durumunda da aklî bilgiler insanları yüce amaçlara ulaştıramaz. Çünkü akıl gücü ne kadar üstün olursa olsun mutlak ve mükemmel bir bilgi kaynağı sayılmadığı gibi nefsânî arzuların ve çıkarların baskısını da ortadan kaldırmaz. Yine akıl gaybı keşfedemez, hak inançları belirleyip benimsetemez, insanı bâtıl inançlara sapmaktan kurtaramaz ve iyi davranışlara yöneltip kötülerinden sakındıramaz.

İnsanın var edilişinin gayesi, sadece dünyevî maişeti güzelce temin değildir. Aksi takdirde dünya hayatının sonu ölüm ve yokluk olduğu için, her şey boş ve saçma olur. Bunun için Yüce Allah: "*Sizi boş yere yarattığımızı mı sandınız?*"[114] buyurmuştur.

Yüce Allah, kulların maslahatlarını en iyi bilendir. Kullar ise gaybı görüp bilmedikleri için âhirete ilişkin durumları bilemez. Kulların yaptıkları bütün işler -ister devlet yönetimine, ister diğer durumlara ilişkin olsun- âhirette kendilerine döndürülecek ve hesabı sorulacaktır. Buna dair Hz. Peygamber (a.s.): "Bütün bunlar, sizin yaptığınız işlerdir ve (âhirette) size döndürülecektir"[115] buyurmuştur.

113 el-Beyhakî, V,232.
114 el-Mü'minûn 23/115.
115 Aclûnî, I,249 (eş-Şâmile).

"*Onlar (sadece) dünya hayatının görünen yüzünü bilirler*"[116] âyetinde ifade edildiği gibi, kulların koydukları hükümler, sadece dünyevî fayda ve çıkarlar gözetir. Allah'ın insanlar için gözettiği esas amaç ise onların âhiret mutluluğudur. Öyleyse herkes, dünya ve âhiret işleri için, peygamberin rehberliğine muhtaçtır.

Hiçbir şeyi rastlantıya bırakmayan Yüce Allah, kâinat denilen ağacın en özenilmiş meyvesi olan insanı ve kesret dairesinin en uç noktasında yer alan eylemlerini, asla tesadüfe bırakmaz. Karıncayı başkansız, arıyı arıbeysiz bırakmayan Ezelî Kudret, elbette insanlığı da peygambersiz ve şeriatsız bırakmaz. Yüce Allah'ın evrende vazettiği düzen, böyle gerektirir.

Peygamberlerin bir kısmı *Kur'ân-ı Kerîm*'de zikredilmekle birlikte bir kısmından hiç bahsedilmemiştir.[117] Peygamberlerin ilki Hz. Âdem, sonuncusu Hz. Muhammed'dir (a.s.).

Tarihte bazen peş peşe, bazen aynı zaman dilimi içinde, bazen de kısa veya uzun aralıklarla peygamberler gönderilmiştir.[118] Bu peygamberler ve onlara verilen vahiyler birbirini teyit etmiş, son nebî ve resul olan Hz. Muhammed'in (a.s.) getirdiği *Kur'ân* ise bütün peygamberleri ve ilâhî kitapları doğrulayıp onlara şahitlik etmiştir.[119] Bütün nebî ve resuller, insanların sorumlu tutulduğu konularda bir bahane ileri sürmelerine mahal bırakmayacak şekilde Allah'ın emirlerini tebliğ etmişlerdir.[120]

Kur'ân-ı Kerîm'de kendilerinden nebî veya resul diye bahsedilen kişiler şunlardır: Hz. Âdem (a.s.), Hz. İdrîs (a.s.), Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrahim (a.s.), Hz. İsmail (a.s.), Hz. İshak (a.s.), Hz. Ya'kûb (a.s.), Hz. Yûsuf (a.s.), Hz. Lût (a.s.), Hz. Hûd (a.s.), Hz. Salih (a.s.), Hz. Şuayb (a.s.), Hz. Zülkifl (a.s.), Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Hârûn (a.s.), Hz. İlyâs (a.s.), Hz. Elyesa'

116 er-Rûm 30/7.
117 el-Mü'min 40/78.
118 el-Bakara 2/87; el-Mâide 5/19, 46; el-Mü'minûn 23/44; Yâsîn 36/6.
119 el-Bakara 2/89, 101; Âl-i İmrân 3/3-4, 81.
120 en-Nisâ 4/41, 165; el-Ahzâb 33/46.

(a.s.), Hz. Yûnus (a.s.), Hz. Eyyûb (a.s.), Hz. Dâvûd (a.s.), Hz. Süleyman (a.s.), Hz. Zekeriyyâ (a.s.), Hz. Yahya (a.s.), Hz. Îsâ (a.s.) ve Hz. Muhammed (a.s.).

Yüce Allah, bütün nebî ve resullere dinî-dünyevî konulara ilişkin bilgileri ve buyrukları vahiy yoluyla bildirip bunları insanlara tebliğ etmelerini emretmiş, onlar da aldıkları vahiylerin Allah'tan geldiğine dair zorunlu bilgiye sahip olmuştur. Yüce Allah, Hz. Musa'ya (a.s.) Tevrat'ı, Hz. Davud'a (a.s.) Zebur'u, Hz. Îsâ'ya (a.s.) İncil'i ve Hz. Muhammed'e (a.s.) *Kur'ân*'ı indirmiş, bunların bütününe iman etmek gerektiğini haber vermiştir.[121]

Peygamberler seçilmiş insanlar olup toplumla aynı dili konuşurlar. Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Îsâ (a.s.) dışında her peygamber bir anne babanın çocuğu olarak dünyaya gelmiş, insana has özellikler taşımış, dünya işleriyle meşgul olmuş, her insan gibi sonunda ölmüştür. Bütün peygamberler sadık, dürüst, Yaratan'a saygılı, yaratılmışlara şefkatli kimselerdir. Yüce Allah, yaratmadıkça mucize gösteremezler, Allah bildirmedikçe gaybı haber veremezler, insan olarak küçük hatalar (zelle) işleyebilirler; ancak karar ve temayüllerinde yanılmaları halinde ilâhî uyarıyla karşılaşırlar.[122] Peygamberler sâdık rüya ile vahiy almaya başlar.[123] Bütün nebilere mucizeler verilmiştir.[124] Bütün nebiler anne-baba bir kardeşler gibidir. Her nebînin ashabı ve havarileri vardır.

Hadîslerde, resûllerin sayısının 313'e (veya 315), nebilerin ise 124.000'e ulaştığı belirtilmiştir.[125]

Her peygamber, Allah'tan başka ilah bulunmadığına iman edip yalnızca O'na kulluk etmeye çağırdığı toplumun inkâr ve tepkisiyle karşılaşmıştır. Şiddetli baskılara karşı en büyük mücadeleyi veren Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Îsâ (a.s.) ve Hz. Muham-

121 el-A'râf 7/157-158; Yûnus 10/ 57.
122 Âl-i İmrân 3/ 144; et-Tevbe 9/43; Yûsuf 12/24; er-Ra'd 13/38; ez-Zümer 39/30.
123 Buhârî, "*Bâbü'l-vahy*", 1.
124 Buhârî, "*Fezailü'l-Kur'ân*", 1.
125 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, hadîs no: 22948 (eş-Şâmile); İbn Asâkir, I,28.

med'e (a.s.) "ulü'l-azm" sıfatı verilmiştir.[126] Peygamberlerden Hz. Âdem (a.s.) kendi aile fertlerine, Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Dâvûd (a.s.) ve Hz. Îsâ (a.s.) İsrâil oğullarına; Hz. İdrîs (a.s.), Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. Muhammed (a.s.) bütün insanlara gönderilmişlerdir. Her peygamber zahit olmakla birlikte Hz. Zekeriyyâ (a.s.), Hz. Yahya (a.s.), Hz. İlyâs (a.s.) ve Hz. Îsâ (a.s.) dünya nimetlerine itibar etmeyip zahidâne hayatlarıyla temayüz etmişlerdir. Hz. Yûsuf (a.s.), Hz. Dâvûd (a.s.), Hz. Süleyman (a.s.) ve Hz. Muhammed (a.s.) devlet yöneticiliği de yapmışlardır.

Peygamberlerin özellikleri

1- Mucize göstermek: Allah'tan vahiy aldığını ve peygamber olduğunu ileri süren kimsenin doğruluğu mucize ile bilinebilir. Mucize aklen mümkün olup peygamberin nübüvvetini kanıtlaması için gereklidir, gerçek peygamberle sahte peygamberi birbirinden ayıran yegâne kanıt mucizedir. Tarihte gerçek peygamberlerin dışında yalancı peygamberler de çıkmıştır. Hz. Muhammed'in (a.s.) vefatından hemen sonra Esved el-Ansî, Tuleyhâ b. Huveylid, Secâh, Müseylime gibi sahtekârların türediği, başka zamanlarda da sahte peygamberlerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Her peygambere yaşadığı zamanda yaygın olan bilgi ve maharet konularıyla örtüşecek türden mucizeler verilmiştir.

2- Vahiy almak ve tebliğ etmek: Vahiy alan peygamber, iradesi dışında ve diğer insanlarca tecrübe edilmesi mümkün olmayan bir şekilde bazı ilâhî bilgiler idrak eder.

3- Beşerî niteliklere sahip olmak: Peygamber mucize gösteren ve Yüce Allah'tan vahiy alan bir kişi olmakla birlikte ilahlık vasıfları taşımaz. Her insan gibi o da doğar, yaşar ve ölür. Peygamberin insan türünden olması onun için bir kusur olmayıp aksine, insanlarla ilişki kurarak ilâhî emirleri tebliğ etmesine ve kendisinin rehber kabul edilmesine daha uygundur.

126 el-Ahzâb 33/7.

4- Allah tarafından seçilmiş olmak (vehbîlik): Peygamberlik, yalnızca Allah tarafından seçilmekle mümkündür. Bir insan, üstün ahlâka sahip olmak, çok ibadet etmek gibi nitelikleriyle peygamberlik mertebesine erişemez.

5- Günah işlemekten korunmuş olmak (ismet):

6- Doğru sözlü ve güvenilir olmak (sıdk-emanet): Sıdk "her konuda doğruluk", emanet ise "her konu ve alanda güvenilir olmak" anlamına gelir. *Kur'ân*'da peygamberler sıddîk ve emîn diye nitelendirilmiştir.[127] Davranışlarında ve hükümlerinde adaletli olmak da peygamberlerin emin olmalarının gereğidir. Hıyanet, yalancılık ve zulüm peygamberlerde görülmesi mümkün olmayan niteliklerdir.

Peygamberlerin Görevleri

1- Allah'tan başka ilâh bulunmadığı gerçeğini tebliğ edip muhataplarını sadece O'na ibadet etmeye davet etmek.

2- Hak ve bâtıl inançları tanıtıp hak olanların benimsenmesini, bâtıl olanların terk edilmesini istemek.

3- Âhiret hayatının mutlaka geleceğini vurgulayıp cennete girmeye vesile olanlar yanında cehenneme girmeyi gerektiren inanç ve davranışları tanıtmak.

4- İlâhî emirleri tebliğ edip açıkladıktan sonra bunları bizzat uygulayarak insanlara örnek olmak.

5- İnsanları var edilişin ve hayatın anlamını düşünmeye çağırıp bunun yollarını göstermek.

6- Nefsânî arzuların baskısını azaltıp erdemli bir hayat şekli kurmaktır.

127 Meryem 19/41; eş-Şuarâ 26/107,125,143,162,178.

Peygamberliğin alâmet ve delilleri:

1. Delil: Peygamberler, peygamberlikten önce ve sonra çok üstün ve temiz bir ahlâka sahip olmuşlar, bütün kötülük ve çirkinliklerden kaçınmışlardır. İşte peygamberlerin sıfatlarından olan ismetin; yani günahlardan korunmuş olmanın anlamı budur.[128] Onlar, kötülükten arınmışlık tabiatı üzere yaratılmışlardır ve bu durum onların fıtrî bir özelliğidir. Çünkü ismet, peygamberler için zorunlu bir niteliktir.

2. Delil: Peygamberlerin, insanları din, ibadet, namaz, infak ve iffet gibi güzel hasletlere çağırmalarıdır. Hz. Hatîce (r.anha) ve Hz. Ebû Bekir (r.a.) gibi şahsiyetler, bu hususu Hz. Peygamber'in (a.s.) doğruluğuna delil kabul etmişler ve onun kişiliği ile ahlâkı dışında başka bir delil aramamışlardır.

Sahîh bir rivâyete göre: Hz. Peygamber'in (a.s.) İslâm'a davet mektubu Bizans İmparatoru Herakleios'a (iktidar yılları: 610-641) ulaşınca, o sırada Suriye'de bulunan ve aralarında Ebû Süfyân Sahr b. Harb'in (565-651-52) de bulunduğu bir grup Kureyşliyi yanına çağırtmış ve onlara Hz. Peygamber'i (a.s.) sormuştur:

"Tercüman: Peygamber'im diyen zata soyca en yakın olan hanginizdir?

Ebû Süfyân: Soyca en yakını benim.

Herakleios: Onu yakınıma getiriniz. Arkadaşlarını da getiriniz, onun arkasında dursunlar.

Herakleios, tercümanına dedi ki: Bunlara söyle. Bu zat (Hz. Muhammed) hakkında bazı şeyler soracağım. Bana yalan söylerse onu (Ebû Süfyan'ı) yalanlasınlar.

128 İman bir meleke olarak kalbte yerleştikten sonra, -diğer melekeler gibi- artık nefsin ona muhalefet etmesi güç olur. Çünkü bu durumda o âdeta fıtrî bir nitelik olur. Bu, imanın yüksek bir derecesi ve ismetin de ikinci derecesidir. İsmetin bu ikinci derecesi ise müminlerin kalblerinde meleke haline gelmiş imanları ve ibadetleri sayesinde elde edilir. Bu meleke ve sağlamlığına bağlı olarak imanın dereceleri farklılaşır.

[Ebû Süfyân: Vallahi arkadaşlarımın orada burada konuşmalarından utanmasaydım, onun (Hz. Muhammed) hakkında yalan uydururdum, demiştir].

Herakleios: İçinizde soyu nasıldır?

Ebû Süfyân: O soylu bir zattır.

Herakleios: Sizden bu sözü ondan önce söylemiş (yani ondan önce peygamberlik davasında bulunmuş) kimse var mıydı?

Ebû Süfyân: Yoktur.

Herakleios: Ataları içinde melik/kral gelmiş midir?

Ebû Süfyân: Hayır.

Herakleios: Ona tâbi' olanlar halkın ileri gelenleri mi, yoksa zayıfları mıdır?

Ebû Süfyân: Halkın zayıflarıdır.

Herakleios: Ona tâbi' olanlar artıyor mu, azalıyor mu?

Ebû Süfyân: Artıyor.

Herakleios: İçlerinde onun dinine girdikten sonra beğenmeyerek dininden dönenler var mıdır?

Ebû Süfyân: Yoktur.

Herakleios: Şu dediğini demezden (yani dine davetten) önce onu hiç yalanla suçladınız mı?

Ebû Süfyân: Hayır.

Herakleios: Hiç gadir eder mi (yani ahdi bozar mı)?

Ebû Süfyân: Hayır gadir etmez, ancak biz şimdi onunla bir müddete kadar anlaşma halindeyiz. Bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz.

[Ebû Süfyân dedi ki: Bana kendiliğimden bir şey katmaya imkân verecek, bu sözden başkasını bulamadım.]

Herakleios: Onunla savaştınız mı?

Ebû Süfyân: Evet, savaştık.

Herakleios: Onunla savaşınız nasıldır?

Ebû Süfyân: Aramızda olan savaşların sonucu değişkendir. Kâh o bize, kâh biz ona zarar veririz.

Herakleios: Size ne emrediyor?

Ebû Süfyân: Bize yalnız Allah'a ibadet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayınız. Dedelerinizin inanıp söyleye geldikleri şeyleri terk ediniz, diyor. Bize namazı, doğruluğu, iffeti ve Allah'ın emrettiği akrabalık ilişkilerini gözetmemizi emrediyor.

Bunun üzerine Herakleios tercümana dedi ki: Ona söyle: Soyunu sordum, içinizde yüksek soylu olduğunu bildirdin. Peygamberler de kavimlerinin soylularından gönderilirler. İçinizden bu sözü ondan önce söylemiş kimse var mıydı diye sordum; hayır dedin. Ondan önce bu sözü söylemiş bir kimse olsaydı, bu da kendisinden önce söylenilmiş bir söze tâbi' olmuş bir kimsedir, diyebilirdim. Ataları içinde hükümdar gelmiş midir diye sordum; hayır dedin. Ataları içinden bir hükümdar olsaydı, bu da atasının mülkünü geri almaya çalışan bir kimsedir diye hükmederdim. Bu davasına kalkışmadan önce onun bir yalanını duydunuz mu diye sordum; hayır dedin. Ben ise biliyorum ki önceden halka karşı yalan söylememiş olan sonradan Allah'a karşı yalan söylemeye cüret edemez. Ona tâbi olanlar halkın eşrafı mı, yoksa zayıfları mı diye sordum; ona tâbi olanların insanların zayıfları olduğunu söyledin. Resûllerin tâbileri de zâten onlardır. Ona uyanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum; artıyorlar dedin. İman işi de tamam oluncaya kadar hep bu şekilde gider. İçlerinde onun dinine girdikten sonra beğenmemekten dolayı dininden dönen var mıdır diye sordum; hayır dedin. İmanın gerektirdiği inşirah kalblere karışıp kökleşinceye kadar böyle olur. Hiç ahde vefasızlık eder mi diye sordum; hayır dedin. Peygamberler de böyledir; gadir etmezler. Size ne emrediyor diye sordum. Yalnız Allah'a ibadet edip, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamayı emrettiğini, putlara ibadetten nehiy ettiğini, keza namazı, doğruluğu ve iffeti em-

rettiğini söyledin. Eğer bu dediklerin doğru ise şu ayaklarımın bastığı yerlere yakında o zat sahip olacaktır."[129]

Herakleios'ın iffet ile kastettiği, bütün kötülüklerden sakınıp korunmak anlamındaki ismettir. İsmetin, peygamberliğe nasıl delil kabul edildiğine dikkat edilsin. Bunları bilenler, peygamberin ayrıca bir mucize göstermesine ihtiyaç duymamışlardır.

3. Delil: Yüce Allah, onu (a.s.): "*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin*"[130] sözleriyle nitelemiştir. Bütün İslâm ümmeti, hatta düşmanları dâhil herkes icmâ' etmiştir ki; o (a.s.) bütün güzel ahlâkları kendi şahsiyetinde toplamıştır. Peygamberliğinden önce, güzel ahlâkların en üst derecede onda (a.s.) toplandığının bir delili "Muhammedü'l-Emin" ismiyle tanınmasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in kapsadığı bütün güzel ahlâkları kendi şahsında topladığı için, Hz. Âişe (r.anha.): "*Kur'ân*, onun ahlakı idi" (كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ) sözleriyle onu (a.s.) tanıtmıştır. İslâm ümmetinin icmâ'ı ve kati manevi bir tevatür ile sabittir ki, o (a.s.) ahlâk ve görünüm olarak insanların en güzeli, en halimi, en sabırlısı, en şükredeni, en zahidi, en mütevazısı, en iffetlisi, en cömerdi, en merhametlisi ve en adilidir. O (a.s.) mürüvvet, vakar, af, doğru ve sağlıklı anlayış, şefkat gibi tüm âli seciyelerin, en mükemmel ve nurani bir fihristidir.

Hz. Peygamber (a.s.), bütün güzel ahlakları en üst düzeyde, o güzel ahlakların zıddına düşmeden kendi şahsiyetinde toplamasındaki mucizelik noktası şudur: Güzel ahlâklar birbirine zıt değildir. Fakat güzel ahlâklar en üst düzeyde bir şahısta toplandığında, biri diğerinin alanını daraltır; hatta biri üstün geldiğinde öteki zayıflar. Meselâ, bir zatın son derece cömert olup israfa düşmemesi, aynı şahsın son derece cömert olmakla beraber son derece tutumlu olup cimriliğe düşmemesi çok güç bir iştir. Yine bir zatın son derece vakur olup kibre düşmemesi, aynı şahsın son derece vakur olmakla beraber son derece mütevazı olup zillete

129 Buhârî, "*Vahiy babı*", 6.
130 el-Kalem 68/4.

düşmemesi çok güç bir iştir. Netice itibariyle Hz. Peygamber (a.s.), bütün güzel ahlakları en üst düzeyde, söz konusu güzel ahlakların zıddına düşmeden kendi şahsiyetinde toplamıştır. Bu, onun (a.s.) peygamberliğini de tasdik eden bir mucizesidir.

4. Delil: Peygamberlerin, kabileleri içinde asil bir soya sahip olmalarıdır. Sahîh bir hadiste Hz. Peygamber (a.s.): "Allah, ancak kavmi içinde (soy ve kabile bakımından) güç ve kuvvet sahibi birini peygamber olarak gönderir" buyurmuştur.[131] Bunun hikmeti, peygamberin, kendisini kâfirlerin saldırılarından koruyacak, Allah'ın mesajını tebliğ görevini yerine getirecek bir güç ve topluluğun desteğine sahip olmasını sağlamaktır.

5. Delil: Peygamberleri doğrulayan olağanüstü olayların meydana gelmesidir. Bunlar kesinlikle bir insanın yapılabileceği şeyler değildir. Onun için bu fiillere mucize denmiştir.

"Âciz bırakan" anlamına gelen ve if'âl kalıbının ism-i fâil siygası olan "mu'ciz" kelimesi, sözlükte "bir şeye güç yetirememek" anlamındaki acz kökünden türetilmiştir. Bazen kelimenin sonuna mübalağa için getirilen kapalı "te" (ة) eklenerek "mucize" (معجزة) şeklinde kullanılır. Mucize kelimesinin çoğulu "mu'cizât"tır (معجزات).

"Allah dilediğini yapandır" (Fâil-i Muhtâr) prensibine göre, mucizeler peygamberlerin değil Yüce Allah'ın kudretiyle meydana gelir.

Mucizelerde peygamberin tek yaptığı, Allah'ın izni ile gerçekleşen o mucize sayesinde inkârcılara bir benzerini getirmeleri konusunda meydan okumaktır. Peygamber, mucize gerçekleşmeden önce, meydana gelecek olan mucizenin davasının doğru olduğuna delil teşkil edeceğini bildirir. Mucize gerçekleşince, bu durum, Allah'ın onun peygamberliğini onaylaması yerine geçer ve peygamberin hakkın elçisi olduğunu kanıtlar. Mucizede, olağanüstü fiili ortaya koymak ve bu fiilin bir benzerinin

131 Tirmîzî, *Tefsîr*, 13 (Yûsuf Sûresi).

gerçekleştirilmesi konusunda açık bir meydan okumak vardır. Onun için meydan okumak mucizenin bir parçasıdır.

Peygamberler, hep hayırlı işler yapmaya uygun bir yaratılıştadır ve göstermiş oldukları olağanüstü şeylere kötülük bulaşmaz.

Mesela geçmiş ve gelecek bütün insanların efendisi Hz. Muhammed (a.s.), siyah ve kızıl, herkese gönderilmiş bir peygamberdir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Biz seni ancak bütün âlemlere rahmet olarak gönderdik*".[132] Peygamberliği *Kitap/Kur'ân*, *Sünnet* ve icmâ' ile sabittir. İstidlâl ile de durum böyledir. Şöyle ki:

Hz. Muhammed (a.s.), peygamberlik davasında bulundu ve mucize gösterdi. Peygamberlik davasında bulunduğu, (mantıkî manada) tevatür ile bilinmektedir.

Hz. Peygamber'den (a.s.), kadr-i müşterek -yani ayrıntıları âhâd haberler olsa da tevatür- seviyesine ulaşmış bir kısım harikulade işler nakledilmiştir. Hz. Ali'nin (r.a.) cesareti/şecaati ve Hâtim et-Tâî'nin[133] cömertliği konularında olduğu gibi. Bunlar siyer ve tarih kitaplarında inşa ve tafsil yoluyla anlatılmıştır.

Burada kadr-i müşterekle (ortak terim) kastedilen şudur: Peygamber Efendimiz'in mucizelerinin bir kısmı bir kişi tarafından (haber-i âhâd) nakledilmiş olsa da bunlar arasındaki –mantıkî tabirle- "ortak terim"; yani ortak nokta, Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamberlik davasının ispatı için Allah'ın izniyle mucizeler göstermiş olduğunun kesinliğidir.

Mesela Peygamber Efendimiz'in (a.s.), elinde küçük taşlar zikir ve tespih etmiştir.

---

132 el-Enbiya 21/107.

133 Hâtim b. Abdillah b. Sa'd et-Tâî el-Kahtânî (v. 578), cömertliği ile meşhur olmuş bir zattır. Tay kabîlesine mensuptur. Arapların büyük şairlerindendir. İslâm'dan önce vefat etmiştir. Hâtim et-Tâî'nin kızı ve oğlu Adiy b. Hâtim, Hz. Peygamber (a.s.) dönemine yetişip Müslüman olmuşlardır.

"*Attığın zaman da sen atmadın*"[134] âyetince küçücük taş ve toprak parçaları, top ve gülle gibi düşmanın savaş alanını terk etmelerine neden olmuştur.

"*Ay yarıldı*"[135] âyetince bir parmağının işaretiyle kamer iki parçaya ayrılmıştır.

On parmağından sular akmış ve bir ordu ondan içmiştir.

Aynı el hastalara ve yaralılara da şifa olmuştur.

Dostlar içinde o elin avucu küçük bir zikirhanedir: küçücük taşlar dahi içine girse, zikir ve tesbih ederler. ve düşmana karşı küçücük bir cephanedir: içine taş ve toprak girse, gülle ve bomba olur. ve yaralılar ve hastalara karşı küçücük bir Rahmânî bir eczanedir: hangi derde temas etse derman olur. ve celâl ile kalktığı vakit, ayı parçalayıp Kab-ı Kavseyn şeklini verir ve cemâl ile döndüğü vakit, âb-ı kevser akıtan on musluklu bir rahmet çeşmesi olur. Acaba böyle bir zâtın (a.s.) bir tek eli, böyle acib mucizelere mazhar olsa; o zâtın kainatın Yaratıcı'sı yanında ne kadar makbul ve davasında ne kadar sâdık/doğru olduğu ve o el ile biat edenler, ne kadar bahtiyar olacakları, apaçık anlaşılmaz mı?..

Hz. Muhammed'in (a.s.) sîreti de üzerinde düşünüp taşınan kişiyi, onu (a.s.) doğrulamaya ve Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık etmeye mecbur eder. Şâyet Resûlullah'ın (a.s.) sîreti dışında başka bir mucizesi olmasaydı onun (a.s.) sîreti bile tek başına peygamberliğine delil olarak yeterli olurdu.

Hz. Muhammed'in (a.s.) doğruluğunun ve peygamberliğinin delilleri mucizeleriyle de sınırlı değildir. Bilakis dikkat sahibi insanlar için onun (a.s.) bütün hareketleri, fiilleri, hâlleri, sözleri, tavırları, ahlâkı, sîreti ve sûreti onun (a.s.) doğruluğunu ispat eder. -Yahûdî ulemâsından iken daha sonra Müslüman olan meşhûr sahabe- Ebû Yusuf Abdullah b. Selâm b. el-Hâris (v. 43) gibi pek çok zat, yalnızca Hz. Muhammed'in

134 el-Enfâl 8/17.
135 el-Kamer 54/1.

(a.s.) sîmasını görmekle: "Şu sîmada yalan yok! Şu yüzde hile olamaz" diyerek imana gelmişlerdir.

Hz. Peygamber'e (a.s.) ait harikulâde işler, üstün erdemli sıfatlar, feyizli, kâmil ve şâmil ahlâk ve şerefli, herkesçe bilinen siyeri sayılmayacak kadar çoktur.

6. Delil: Yüce Allah'ın, Hz. Muhammed'in (a.s.) mucizelerinin çoğunu aklî kılmasıdır. Bunlar basiretle anlaşılır. Çünkü onun şeriatı, zaman ve günlerin her safhasında kıyamete kadar baki olacağından, Hz. Peygamber'in (a.s.) mucizelerinin çoğu akla hitap etmektedir.

Hz. Muhammed'in (a.s.) akla ve insanın bütün manevi latifelerine hitap eden bir mucizesi *Kur'ân-ı Kerîm*'dir. Hz. Muhammed'in (a.s.) *Kur'ân-ı Kerîm*'i bir mucize olarak izhar etmesi şöyle olmuştur: O (a.s.), Allah kelamı *Kur'ân-ı Kerîm*'i ortaya çıkararak, belâgat konusunda zirvede olan belîğ insanlara meydan okudu. Zaten mucize, bir meydan okumadır. Fakat bütün çabalarına rağmen, *Kur'ân-ı Kerîm*'in en kısa bir sûresinin dengini bile yapıp getirmekten aciz kaldılar. Nihâyet kendilerini tehlikeye attılar ve Hz. Muhammed'e (a.s.) kelimelerle karşı koymayı bırakıp kılıçla savaşmayı seçtiler. Pek çok sebep bulunmasına rağmen hiç kimsenin *Kur'ân-ı Kerîm*'e yakın bir şey getirdiği tarih kitaplarında nakledilmemiştir. Bu durum, *Kur'ân-ı Kerîm*'in Allah sözü olduğunun kesin bir delilidir.

Kur'ân-ı Kerîm, cevâmi'ü'l-kelimdir; yani az sözle çok mana ifade eden bir kelamdır. *Kur'ân-ı Kerîm*'de vaki olan şeylerden pek çok manalar istifade edilir. Bunların bir kısmı ibare, başka bir kısmı başka yollarla anlaşılır. *Kur'ân-ı Kerîm*, sûreleriyle başkalarını aciz bırakmak için indirilmiş kelamdır. İ'câza gelince, o bir şeyi aciz bırakmak demektir. *Kur'ân-ı Kerîm*, kendisiyle muaraza yapmak isteyen herkesi benzerini getirmek hususunda aciz bırakmıştır. *Kur'ân-ı Kerîm* bil ittifak mucizedir. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî'nin (v. 333/944) mezhebine göre, *Kur'ân-ı Kerîm*'in i'câz yönü belâgatinin kemâle ulaşmasıdır. *Kur'ân-ı Kerîm*'in belâgati ise en

üst derecede durumun gerektirdiği hale mutabık olmasıdır. Onların i'câz yönünden murat ettikleri araştırılırsa, i'câz *Kur'ân-ı Kerîm*'e mahsustur ve diğer hiçbir kelamda böyle bir şey mevcut değildir. Başka bir deyişle, *Kur'ân-ı Kerîm*'in i'câzı: "Taklid edilemez ilâhî vahyin esas şekli" olmasıdır.

7. Delil: Evet, delil olma noktasında mucizelerin en büyüğü ve en açık olanı, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (a.s.) indirilen *Kur'ân-ı Kerîm*'dir. Çünkü peygamberlerin, peygamber olduklarını doğrulayan mucizeleri, genellikle kendilerine Allah'tan gelen vahyin dışında şeyler; yani insanların duyularına hitap eden (hissî) harikulade olaylar olmuştur. Ancak *Kur'ân-ı Kerîm*'in bizzat kendisi, bir benzerinin getirilmesi/getirilemeyeceği noktasında meydan okuyan, olağanüstü ve mucize bir kelâmdır. Hz. Muhammed'in (a.s.) doğruluğuna bizzat *Kur'ân-ı Kerîm*'in kendisi delildir ve onun dışında başka bir delile ihtiyaç yoktur. *Kur'ân-ı Kerîm*, eşsiz belâgati ve diğer özellikleriyle Allah'tan gelmiş olması bakımından Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğinin en açık delilidir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) şu sözü buna işaret etmektedir:

"Hiçbir peygamber yoktur ki, insanların iman etmeleri için, kendisine apaçık deliller/mucizeler verilmemiş olsun. Bana verilen delil/mucize ise bana bildirilen vahiydir/*Kur'ân*'dır. Bu sebeple ben kıyamet gününde en fazla tâbisi/ümmeti olan peygamber olmayı ümit ediyorum".[136]

Bu hadîste bildirilen mucizenin -ki o bizzat vahyin/*Kur'ân*'ın kendisidir- delil olmak bakımından böylesine açık ve güçlü olması, Hz. Muhammed'e (a.s.) imân edip tabî olan ümmetinin sayısının da o kadar çok olacağına işarettir.

Kur'ân-ı Kerîm, çeşitli vesilelerle kendi îcâz/veciz oluşuna ve i'câzına/mucizeliğine dikkatleri çekmiş ve bunu en belîğ ifadelerle bil-

136 Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (215-303/830-915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III,5 (hadis no: 7977), (eş-Şâmile).

dirmiştir. Mesela: "*Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüphe ediyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri yardımcılarınızı da çağırın. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır*".[137]

"*Yoksa, 'Onu (Kur'ân'ı) kendisi uydurdu' mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de uydurma (sözlerden oluşsa) da onun gibi (yani Kur'ân'ın eşsiz belâgatine denk) on sûre getirin.*"[138]

Bu meydan okumanın Arapçayı en güzel şekilde konuşanlara yöneltilmesi dikkat çekicidir. Daha sonra inen âyet-i kerîmelerle bu miktar üç âyete kadar indirilmesine ve *Kur'ân-ı Kerîm*'in belâgatine denk olmak koşuluyla iftiralar türünden bir şey dahi getirebilecekleri bildirilmesine rağmen onlar buna da cesaret edememişler ve kılıçla karşılık vermek zorunda kalmışlardır. Bu sonuç *Kur'ân-ı Kerîm*'in Allah kelâmı olduğunun büyük bir kanıtıdır.

8. Delil: Peygamberlerin vahiy alma hâlinde, sanki çevresindeki insanlardan tamamen soyutlanarak, dışarıdan bakıldığında uyuyormuş veya baygınmış gibi görülmeleridir. Oysa gerçekte ne uykudadırlar ve ne de baygındırlar. Sadece insanların beşerî idraklerinin tamamen üzerinde olan melekle buluşma halindedirler.

Müşrikler, vahiy alırken girdikleri bu hâllerinden dolayı peygamberlere mecnun/cin musallat olmuş iftirasını atmışlardır. Böyle söylemelerinin tek sebebi, peygamberlerin vahiy alırken girdikleri hâlin görünüşüne aldanmalarıdır.

137 el-Bakara 2/23-24.
138 Hûd 11/13; ayrıca bkz. Yunus 10/38; 17/88.

Peygamberler ve vahiy

Basit ve kompleks âlemlerdeki bütün varlıklar yukarıdan aşağıya veya aşağıdan yukarıya doğru tabiî bir tertip içinde sıralanmıştır ve ayrılmayacak derecede birbirlerine bitişiktir. Her âlemin son sınırında yer alan varlıklar, tabiî olarak, aşağıda veya yukarıda yer alan bir sonraki âlemin varlıklarının özelliklerine geçiş kapasitesine sahiptir.

Beşerî âlemin üzerinde ruhanî âlem vardır. O âleme ait insandaki izler, buna tanıktır. Allah'ın insana verdiği idrak ve irade kuvveti gibi. Ruhanî âlemin zatları, saf idraktir. Bu, melekler âlemidir. Bütün bunlardan, insan nefsinin, insanî özelliklerden soyutlanıp melekliğe geçme kapasitesine sahip olduğu ve fiilen de bir an, bir lahza melekliğe dönüştüğü sonucu çıkar. Sonra, melekler âleminden hemcinslerine tebliğ etmekle yükümlü olduğu bilgileri; yani vahyi almış olarak insanlığa geri döner. Peygamberlerin mazhar oldukları vahyin ve meleklerle konuşmuş olmalarının manası budur.

Peygamberler meleklik halinden beşerîliğe dönerken, elde ettikleri bilgilerin açıklık ve netliği kaybolmaz. Bunun iki sebebi vardır:

Birincisi: Meleklik halindeyken, açıklık ve netlik, o bilgilere ayrılmaz bir şekilde eşlik etmiştir ve beşerîliğe döndükten sonra da o bilgilerden ayrılmaz.

İkincisi: Peygamberler, vahiyle aldıkları bilgilerdeki açıklık ve netliği koruyacak zekâ seviyesine (fetânet[139]) sahiptir.

Peygamberlerin meleklik haline geçişleri ve oradan aldıkları bilgilerle geri dönüşleri, gönderildikleri ümmetlere hidâyet yolunu göstermek ve tebliğ etmek işi tamamlanana kadar devam eder. Yüce Allah: "*De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın bir tek İlâh olduğu vahiy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin*"[140] buyurmuştur.

---

139 Fetânet: Peygamberlerin sıfatlarından biri olup "üstün zekâ gücüne sahip olma" anlamına gelir.

140 Fussilet 41/6.

Vahiy

Vahiy (الوحي) kelimesi, "vahâ" (وحى) fiilinin mastarıdır. Sözlükte, "gizli ve süratli bildirmek" anlamına gelir. Vahiy kelimesinin çoğulu "vuhiyy"dir.[141] Şer'î bakımdan vahiy, Peygamber'e (a.s.) indirilen Allah kelamıdır ve Allah'ın Peygamberi'ne (a.s.) dinin esaslarını bildirmesidir.

Masterın ism-i meful olabilmesinden hareketle, vahiy terimiyle, bazen "vahiy olunan" (الموحى) manası kastedilir: "*O (bildirdikleri) vahiy edilenden başkası değildir*".[142]

Yüce Allah, peygamberleri belli bir vakitte beşerîlikten soyutlanacak özellikte yaratmıştır. Bu vakit vahiy alma hâlidir. Yüce Allah, onları bu fıtrat üzere yaratıp şekillendirmiş, tabiatlarına yerleştirdiği hep iyi hâl üzere olma ve ibadetlere yönelme özellikleriyle, onları beşer olmalarından kaynaklanan bedenî ve fiziksel engellerden arındırmıştır. İşte peygamberler, kendi kazanımlarıyla değil, Allah'ın yaratmasıyla sahip oldukları bu fıtratlarıyla, beşerîlikten soyutlanıp o en üst ufka yönelirler, yüce melekler topluluğunu dinleyip vahye muhatap olup alacaklarını alır ve sonra da kullara bunları tebliğ için beşerî özelliklerine dönerler.

Peygamberlerin, vahye muhatap olmaları:

1- Bazen gizli, belli belirsiz, uğultuya (دَوِيٌّ) benzer bir ses duymaları şeklindedir. Peygamber'e vahiy edilen manayı taşıyan sözün sembolü gibi olan bu ses, peygamberin o manayı anlayıp kavramasına kadar kesilmez.

2- Bazen de insan şekline girmiş bir meleğin Peygamber'e gelip onunla konuşarak vahyi ulaştırması ve Peygamber'in de onun söylediklerini kavraması şeklinde gerçekleşir. "*O, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü*" (فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا)[143] âyeti buna işaret eder.

141 "الوحي: مصدر وحى إليه يحي من باب وعد، وأوحى إليه بالألف مثله، وجمعه وحي. والأصل فعول مثل فلوس".
142 en-Necm 53/4.
143 Meryem 19/17.

İşte Peygamber'in (a.s.) -beşerî özelliklerinden soyutlanarak- melekle karşılaşması, ondan vahiy alması ve beşeri özelliklerine dönmesi, vahiy edilenleri anlaması, tek bir lahzada, hatta bir göz kırpmasına yakın bir zamanda gerçekleşir. Çünkü bu hâl zaman dışıdır. Zaten bu iletişime, çok hızlı gerçekleşmesinden dolayı, vahiy denilmiştir.

Birinci şekil, yani uğultuya benzer bir sesle gelen vahye muhatap olmak, resûl olmayan nebilerin derecesidir.

İkinci şekil, yani meleğin insan şeklinde gelip vahiy iletmesine muhatap olmak ise resûllerin derecesidir. Onun için bu derece birincisinden daha üstündür. Bu, Hz. Peygamber'in (a.s.) vahiy hakkındaki açıklamasını içeren hadîsin anlamıdır:

Hâris b. Hişâm: "Ey Allah'ın Resûlü, vahiy sana nasıl gelir?" diye sordu.

Resûlullah (a.s.): "Bazı vakitlerde bana çıngırak sesi gibi gelir ki, bana en ağır olanı budur. Benden o hâl gider gitmez, (meleğin) bana söylediğini iyice bellemiş olurum. Bazen de melek bana bir insan olarak temessül eder, benimle konuşur, ben de söylediğini iyice bellerim" buyurmuştur.[144]

Birinci şeklin daha ağır olması, beşerî özelliklerden soyutlanıp melekler âlemiyle bağlantıya geçişin başlangıcı olmasıdır. Geçiş durumunda peygamber beşeri algılama özelliklerinden sadece duyma ile yetinmektedir. Ancak vahyin gelişi tekrarlanıp çoğaldığında geçiş kolaylaşmakta ve beşerî algılarına döndüğünde bütün özelliklerini kullanabilmektedir. Bunların en açık ve net olanı, görme duyusudur.

Vahye muhatap olmanın her şeklinde bir zorluk vardır. *Kur'ân-ı Kerîm*: "*Şüphesiz biz sana (taşınması) ağır bir söz vahiy edeceğiz*"[145] meâlindeki âyetle buna işaret etmiştir.

144 Buhârî, "*Vahiy babı*", 2.
145 el-Müzemmil 73/5.

Hadîste: "Peygamber (a.s.) tenzîlden güçlük çekerdi": (كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يُعَالِجُ مِنَ التَّنْزِيلِ شِدَّةً)[146] denmiştir. Hz. Âişe (r.anha): "Soğuğu şiddetli günde, Resûlullah'ı kendisine vahiy inerken gördüm. O hâl geçtiğinde şakaklarından terler dökülürdü"[147] demiştir. İşte bu zorluklardan dolayı, vahiy gelmesi anında Hz. Peygamber'de (a.s.) baygınlık hâlleri görülürdü ve hırıltıya benzer sesler işitilirdi.

Bunun sebebi, vahye muhatap olmanın, beşerîlikten soyutlanarak meleklik özelliklerine geçmek ve ilahî kelâmı almak anlamına gelmesidir. Bu geçişten, yani kendi zatından soyutlanarak başka bir boyuta geçmekten bir zorluk doğmaktadır. Hz. Peygamber'in (a.s.), kendisine vahiy gelmesinin başlangıcıyla ilgili: "(Cebrâil) beni sararak öyle bir sıktı ki, nefesim kesildi. Sonra beni bıraktı ve: 'Oku', dedi. 'Ben okuma bilmem', dedim"[148] meâlindeki sözü bu anlama gelmektedir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) vahyin gelmeye devam edişiyle vahyin şiddetine alıştığı ve öncekilere göre yavaş yavaş belli bir kolaylık oluştuğu anlaşılmaktadır.

Resûl ve nebî

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamber[149] karşılığında nebî, resûl ve mürsel kelimeleri, peygamber göndermeyi ifade etmek için irsal, ictibâ, istifa ve ba's kökünden fiiller kullanılır.

Nebî sözlükte "haber veren; mertebesi yüksek olan; açık seçik yol" anlamlarına gelir. Resûl ve mürsel kelimeleri "gönderilmiş kişi" manasındadır. Gerek nebî gerek resûl *Kur'ân*'da "Allah'ın buyruklarını muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi" anlamında, resûl ayrıca Allah ile peygamberleri veya diğer bazı yaratılmışlar arasında elçilik yapan melekler hakkında kullanılır. *Kur'ân*'da ictibâ (erdemli davranışları birinin

146 Müslim, "*Kitâbu's-Salât*", 32. bab.
147 Buhârî, "*Vahiy babı*", 2.
148 Buhârî, "*Vahiy babı*", 3.
149 Peygamber kelimesi "haber getiren" manasında olup Farsça'dan Türkçe'ye geçmiştir.

şahsında toplamak), ıstıfâ (erdemli hareketleri seçip bir kişide yoğunlaştırmak) ve ba's (göndermek) kavramları da (müctebâ, mustafâ, mebus) peygamberler için kullanılmıştır.

Resûl, kendisine amel ve tebliğ emri vahiy edilen insandır. Risâlet kelimesinden türemiştir. Risâlet ise Allah'ın, seçtiği kimselere: "Ben seni peygamber olarak gönderdim. Benim adıma tebliğde bulun" demesidir. Risâlet, "Yüce Allah ile akıllı mahlukatı (insanlar ve cinler) arasındaki elçilik" kurumunu ifade eder. Risâlet, nübüvveti gerektirir ve kapsar.

İrsâl; Allah'ın, gönderildiği kimselere mesajı ulaştırmayı peygambere emretmesidir. İrsâl kelimesinde, peş peşe izlemek ve tekrar etmek manası vardır. Bu demektir ki, tebliğin tekrar tekrar yapılması emredilmiş veya ümmet, onu sürekli izlemekle sorumlu tutulmuştur.

Nebî kelimesinin anlamı ile ilgili iki görüş zikredilmiştir:

1- "Kendisine haber verilmiş" (منبأ) demektir. Yüce Allah, onu gaybına muttali kılmış ve peygamberi olduğunu bildirmiştir. Kelime faîl (فعيل) kalıbında olup mefûl manasına gelir.

2- "Kendisine vahiy edileni insanlara haber veren (münbi'/muhbir: منبئ/مخبر)" demektir. Kelime faîl (فعيل) kalıbında olup fâil manasına gelir.

Yücelik manasına gelen "en-nebvetu" (النبوة) kelimesinden türemiş olduğu da söylenmiştir. Çünkü peygamberin rütbesi, diğer yaratılanlara göre yüksektir.

Hemzeli olduğunda "en-nebeu" (النبأ: haber)" kelimesinden gelmiş olur. Çünkü peygamber, Allah'tan haber verendir.

Nebî; kendisine bir şeriat vahiy edilmiş, ama bunu tebliğ etme emri verilmemiş kişidir. Eğer tebliğ emredilirse, o zaman resûl olur.

Şöyle de denilmiştir: Tebliğ emredilip bir kitabı olmazsa yahut kendisinden önceki şeriatın bazı hükümleri nesih edilmemişse o, nebîdir. Bunlar olursa o, resûldür. Bu durumda iki görüşe göre de resûl, nebîden daha hastır.

Bu iki kelimenin eş anlamlı olduğu da söylenmiştir. Âyette bu kelimeler: *"(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki..."*[150] Şeklinde geçer. Bu âyette nebî ve resûl kelimelerinden her ikisi için de *irsal* (gönderme) terimi kullanılmıştır.

Bu görüşe şöyle itiraz edilmiştir: Eğer bunlar eş anlamlı olsaydı, eşsiz bir kelâm olan *Kur'ân* âyetinde tekrar edilmesi uygun olmazdı. Öyleyse, âyette resûl kelimesinden önce "erselnâ" (أرسلنا), nebî kelimesinden önce ise takdiren gizli bir "nebbe'nâ" (نبأنا) fiili bulunmaktadır.

İnzâl

Nüzûl, inzâl, tenzîl, münezzel gibi kelimeler "نزل" kök fiili ile ilişkilidir.

İsfahânî'ye göre, Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaât âlimleri, Yüce Allah'ın kelâmının münezzel (indirilmiş) olduğunda ittifak halindedir.

İnzâl kavramında ise ihtilaf edilmiştir: 1- İnzâl, açıktan okumaktır. 2- Yüce Allah, kelâmını Cebrâil'e, semânın yüksek bir yerinde ilham etmiş ve ona okuyuşunu öğretmiştir. Cebrâil daha sonra onu yeryüzüne inerek ulaştırmıştır.

Tenzîlde iki tarz vardır: 1- Hz. Peygamber (a.s.), beşeriyet sûretinden sıyrılarak meleklik sûretine geçer ve Cebrâil'den Allah kelâmını alır. 2- Melek, beşeriyet sûretine geçer, Hz. Peygamber (a.s.) da ondan vahyi alır. Birincisi, iki durumdan en güç olanıdır.

Hadîs şârihlerine göre, konuşan ile dinleyen arasında bir ilişki doğar. Bu ilişki iki şekilde olabilir: 1- Ya dinleyen, ruhânî galebe ile; yani konuşanın galip etkisiyle derin bir kişisel değişikliğe uğrar. 2- Ya da konuşan aşağı inip bir parça dinleyenin vasıflarına bürünür.

Kutub er-Râzî, *Keşşâf Hâşiyeleri*'nde şöyle demiştir: İnzâl mastarı sözlükte: 1- "Barındırmak" (الإيواء), 2- "Bir şeyi yüksekten aşağıya

150 el-Hac 22/52.

hareket ettirmek/indirmek" (تحريك الشئ من علو إلى سفل) mânâlarına gelir. İki mânâ da kelâmda gerçekleşmez. İnzâl kavramı, kelâm konusunda mecâzî mânâda kullanılır. "*Kur'ân*, Yüce Allah'ın zatıyla kaim bir manadır." Bunu diyenlere göre, *Kur'ân*'ın inzâli, Yüce Allah'ın zatıyla kaim bir manaya delâlet eden kelimeler ve harfler yaratıp onları Levh-i Mahfuz'a yerleştirmesidir. Bu tarif, birinci manaya uygundur. İnzâlle, *Kur'ân*'ın Levh-i Mahfuz'dan sonra dünya semasına yerleştirilmesi de kastedilmiş olabilir. Bu da ikinci manaya uygundur. -et-Tîbî'ye (الطيبي) göre de- peygamberlere kitap inzâl edilmesinden kasıt, meleğin Allah'tan vahyi alması veya Levh-i Mahfuz'dan ezberlemesi ve onu indirip peygamberlere ilkâ etmesidir.

"*Biz onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik*"[151] meâlindeki âyet: Beyhakî'ye göre: Biz, onu meleğe duyurduk, kavrattık ve işittiği şekliyle indirdik, anlamına gelir. Bu durumda melek, onu yukarıdan aşağıya taşımış olur.

Ebû Şâme'ye göre, bu mânâ, *Kur'ân-ı Kerîm*'e veya ondan herhangi bir şeye izafe edilmiş bütün inzâl lafızlarında ortak mânâdır. *Kur'ân*'ın ezelî olduğuna ve onun, Allah'ın zatıyla kâim bir sıfat olduğuna inanan Ehl-i Sünnet âlimleri bu mânâya ihtiyaç duyar.

Muhammed b. Ahmed el-Hûlî'ye (الخولي) göre: Münezzel/indirilmiş Allah kelâmı iki türlüdür:

1- Yüce Allah'ın, Cebrâil'e: "Bu yazıyı peygambere oku!" demesidir. Cebrâil, Yüce Allah'ın kelâmını değiştirmeden indirir. Bu da şuna benzer: Bir hükümdar, ferman yazar ve onu eminine teslim eder: "Bunu filana oku!" der. Elçi bunun bir harfini dahi değiştiremez.

2- Yüce Allah'ın Cebrâil'e: "Peygambere de ki: Allah, şöyle şöyle yapmanı, şunları emretmeni buyuruyor" demesidir. Cebrâil, Allah'ın kelâmını anlar, peygambere inerek söylenileni aktarır. Fakat bu aktarma duyduğunun aynısı olmayabilir. Bu şuna benzer: Bir hükümdar, güven-

151 el-Kadr 97/1.

diği birine "Filana de ki: Hükümdar sana diyor ki: Hizmette gayret et ve ordunu savaş için hazırla!" der. Elçi, bu sözü: "Hükümdar sana: Hizmetimde gevşeme ve ordunun dağılmasına müsaade etme. Onları savaşa teşvik et" şeklinde söylerse, bu mesajı ulaştırmada o kimseye yalancılık ve kusur isnat edilemez.

Celaleddin es-Suyûtî'ye (849-911/1445-1505) göre: Birinci kısım, *Kur'ân*'dır, ikinci kısım ise *Sünnet*tir. Cebrâil'in *Kur'ân* gibi *Sünnet*'i de indirdiği varittir.

Bi'set

Bi'set, sözlükte "göndermek, yöneltmek; yaratmak" gibi anlamlara gelir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de *"peygamberlikle görevlendirmek"*,[152] *"ilham etmek"*,[153] *"ölüleri diriltmek"*,[154] *"uykudan uyandırmak"*,[155] *"musallat etmek"*[156] gibi değişik anlamlarda kullanılmıştır.

Bi'set, genel manada "Allah'ın, kullarından dilediğini nübüvvet ve risâletle; yani peygamberlikle görevlendirmesi", özelde ise "Hz. Muhammed'in (a.s.) risâletle görevlendirilmesi" demektir.

Siyer Olayları	İttifakla Veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
25. Hz. Muhammed'in (a.s.) Peygamberliğinin Başlaması (bi'set) ve Kur'ân'ın Nüzûlü	**1- (İran Sâsânî imparatoru) Perviz'in (589-628) iktidarının 19. yılının 11. ayında.** **2- O (a.s.), 40 yaşında iken.** **3- 17 Ramazan Cuma.**

152 el-Bakara 2/129,213.
153 el-Mâide 5/31.
154 el-Bakara 2/56,259.
155 el-En'âm 6/60; el-Kehf 18/12.
156 el-İsrâ 17/15.

Geçmiş Peygamberlerin Hz. Muhammed'in (a.s.) Peygamberliğini Müjdelemesi

Yüce Allah, geçmiş peygamberlerden Hz. Muhammed'e (a.s.) inanılması, tasdik edilmesi ve muhaliflerine karşı ona yardım edilmesi, risâletinin bütün müminlere tebliğ edilmesi sözünü almıştır. Bu gerçeği *Kur'ân-ı Kerîm* şöyle bildirmiştir:

"Hatırla ki, Allah, peygamberlerden: 'Size Kitap ve hikmet verdikten sonra sizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz' diye söz almıştı. 'Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?' dediğinde, 'Kabul ettik' cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Allah: O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu."[157]

Peygamberler de söz konusu olan sorumluluğu yerine getirmişlerdir.

Zebûr, Tevrât, İncîl gibi kutsal kitaplar ve peygamber sahifeleri (suhuf-u enbiya), Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğini, ona (a.s.) indirilen *Kur'ân-ı Kerîm*'i, Şeriat'ını ve onun (a.s.) ashabının sıfat ve faziletlerini haber verip müjdelemişlerdir. Bu hakikat, *Kur'ân-ı Kerîm*'in bildirmesiyle de sabittir:

"Şüphesiz ki o Kur'ân âlemlerin Rabbi tarafından indirildi. Onu, Rûhülemîn Cebrâîl, uyarıcılardan olman için apaçık Arapça bir dille senin kalbine indirdi. O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında vardır. İsrâil oğulları bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?".[158]

"Kâfir olanlar: Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın (yani Tevrât ve İncil'in) bilgisi olan (Abdullah b. Selâm gibi Ehl-i Kitâp alimleri) yeter".[159]

157 Âl-i İmrân 3/81; Şâmî, VIII,71.
158 eş-Şuarâ 26/192-197.
159 er-Rad 13/43.

"Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin (Kur'ân'ın) gerçek olduğunu bilir; onun, mutlak galip ve övgüye lâyık olan (Allah'ın) yoluna ilettiğini görürler".[160]

[Âyette geçen "kendilerine bilgi verilenler"in, sahabe-i kiram ve onların izinden giden müminler veya Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi ehl-i kitabın âlimleri olduğu açıklanmıştır. Bu sıralamaya *Kur'ân* ve Hz. Peygamber (a.s.) hakkında olumlu ve gerçekçi tutum izleyen ilim adamları da katılabilir.]

"Onlar ki, ellerindeki Tevrât'ta ve İncîl'de (isim ve sıfatları) yazılmış şeriat sahibi Ümmî Peygamber (Muhammed)'e uyarlar. ve o, onlara iyiliği emreder, kötülükten meneder. Temiz şeyleri helal, murdar şeyleri haram kılar. Onların ağır yüklerini indirir, bağlandıkları zincirleri kırar. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen Nûr'a (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır"[161]:

[Âyette geçen "ümmi" kelimesi, Resulûllah'ın (a.s.) bir vasfı olup "okuma yazma bilmeyen" demektir. O (a.s.), ümmi olduğu halde ilmin bütün kemalâtına sahiptir. Bu onun hakkında bir mucizedir.

Yine âyette geçen ağırlık ve zincirlerden maksat, Tevrât'ta bulunan ve günah işleyen azaların kesilmesi, elbisenin pislik değen kısmının kesilip atılması gibi uygulanmasında güçlük çekilen hükümlerdir. İslâm Dini bu ağır hükümleri kaldırarak insanları bir tür meşakkat zincirlerinden kurtarmış; kolay ve uygulanabilir hükümler koymuştur.]

"Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: 'Ey İsrail oğulları! Ben size (gönderilmiş) Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrât'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim', demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler."[162]

160 Sebe' 34/6.
161 el-A'râf 7/157.
162 es-Saf 61/6.

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vaat etmiştir".[163] Meâli verilen âyet-i kerîmede Hz. Peygamber (a.s.) ve ashabının ilk ve son durumları bir benzetme ile anlatılmaktadır. İlk defa yere atılan bir tohum tanesi gibi filizlenmeye başlayan Müslümanlar, gittikçe güçlenerek büyük bir ordu olmuşlar, İslâm tohumunu ekenler bu duruma son derece sevinirlerken, onların bu güçlü durumunu gören kâfirler de öfkeden çatlar hale gelmişlerdir.

Hz. İbrahim (a.s.), oğlu Hz. İsmail (a.s.) ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltirken şöyle dua ediyorlardı: *"Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin".*[164]

"Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrât'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrât'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcılaradır. Allah'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini (Kur'ân'ı) inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir! Böylece onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır".[165]

163 el-Feth 48/29.
164 el-Bakara 2/127-129.
165 el-Bakara 2/89-90.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler".[166] [Yahudiler Tevrât'ta, Hıristiyanlar da İncîl'de ahir zaman peygamberinin vasıflarını gördüler, onun gelmesini beklediler; her nesil bunu kendinden sonra geleceklere anlattı ve inanmalarını tavsiye etti. Bunun için her iki zümre de bu Peygamber'in gelmesini dört gözle bekliyorlardı. Ancak onun Araplar arasından ve bir yetim kimse olarak gönderildiğini görünce sırf ırkçılık gayret ve düşüncesiyle inkâr ettiler. Hâlbuki onun hak peygamber olduğunu, kendi oğullarını bilip tanıdıkları gibi biliyorlardı.]

"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Resûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar".[167]

Hz. Muhammed (a.s.) da: "(Ben) atam İbrahim'in duası, Meryem oğlu İsa'nın müjdesiyim. Annem, kendisinden bir nur çıktığını ve o nurun Şam[168] saraylarını aydınlattığını gördü" buyurmuştur.

Zebur, Tevrât ve İncîl'in ibareleri; *Kur'ân-ı Kerîm*'in âyetleri gibi i'câzlı; yani "taklit edilemez ilâhî vahyin esas şekli" değildir. *Kur'ân-ı Kerîm* dışında, ilâhî kitapların hiçbiri "i'câz/taklit edilemezlik" vasfına sahip değildir. *Kur'ân-ı Kerîm*, ilâhî vahyin esas şeklidir. Hâlbuki Tevrat ve İncîl'i, peygamberler mana olarak Allah'tan aldılar ve gündelik hayata döndükten sonra o manaları kendi sözleriyle anlattılar. Sürekli yapılan tercümeler, müfessirlerin sözleri, yanlış teviller ve kasıtlı bazı tahrifat (bile bile değiştirmek/hakikisinin yerine sahtesini koymak) sonucunda pek çok vahiy olmayan sözler Zebur, Tevrat ve İncil'in asıl metinlerine karışmıştır.

166 el-Bakara 2/146.

167 el-Enâm 6/20.

168 İslâm coğrafyacılarına göre Şam, bugünkü Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi kapsamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm: "....*(Yahûdîler), kelimeleri yerlerinden değiştirirler* (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ)....."[169] gibi âyetlerde bu gerçeği dile getirmiştir. Yahudiler Allah'ın kendilerine gönderdiği kitabı tahrif etmiş, kelime ve cümlelerin yerlerini değiştirmiş, manalarını saptırmış, gerçekleri ve bu arada Hz. Peygamber'in (a.s.) geleceğini müjdeleyen kısımları gizlemiş, bozmuş ve inkâr etmişlerdir.

Netice itibariyle o kitaplarda tahrifat ve değişiklikler çoğalmıştır. Meşhur allâme Rahmetullah b. Halîlurrahmân el-Hindî, Zebûr, Tevrât ve İncîl'in binlerce yerde tahrif edilip değiştirildiğini Yahûdi ve Hıristiyan ilim adamlarına kanıtlamıştır. Bunca tahrifata rağmen Hüseyin-i Cisrî, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğine dair o kitaplardan 110 delil çıkarmış ve bunları *Risâle-i Hamîdiyye* adlı değerli eserinde kaydetmiştir.

Muasır bazı araştırmacılar ise Zerdüşt, Hindu ve Budist doğu kutsal metinlerinde de âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'i (a.s.) müjdeleyen kayıtların bulunduğuna dair kuvvetli deliller serdetmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (a.s.), geçmiş peygamberlerle ilişkisini şöyle izah etmiştir: "Şüphesiz benimle önceki peygamberlerin misali, şu kimse gibidir: O kimse, mükemmel ve güzel bir ev yapmıştır, sadece bir köşede bir tuğla yeri boş kalmıştır. İnsanlar, evi hayranlıkla dolaşmaya başlar ve: Bu tuğla yerine konulmayacak mı? Diye sorarlar. İşte ben o tuğlayım; ben son peygamberim (Hâtimu'n-Nebiyyîn)".[170]

Kur'ân-ı Kerîm de Hz. Muhammed'i (a.s.) *Son Peygamber/ Hâtemu'n-Nebiyyîn* (رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ)"[171] olarak tanıtır.

Hz. Muhammed (a.s.), geçmiş peygamberler ve insanları irşat etmek üzere getirdikleri şeriatları, temelleri atılıp duvarları örülmüş, ta-

169 en-Nisâ 4/46.

170 Buhârî, "*Menâkib*", 61/18.

171 "*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir*" (el-Ahzâb, 33/40).

mamlanması için tek tuğlası eksik kalmış, mükemmel güzel bir binaya benzetmiştir. İşte bu risâlet ve din binasını tamamlayacak son tuğla Hz. Muhammed'dir (a.s.). Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.), güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini bildirmiştir.[172]

İbn Arabî, işaret edilen tuğlanın, mezkûr evin temelinde olduğunu ve bu son tuğla konulmazsa din binasının çökeceğini bildirmiştir.

İnziva

Tam bir teslimiyet içerisinde Yüce Yaratıcı'ya kullukta bulunmak amacıyla zamanın belirli bir kısmını ayırmak, bu esnada tenha mekânlara çekilip meşru bile olsa her türlü arzudan uzak durmak insanın manen olgunlaşması için önemli bir vesiledir.

Kur'ân-ı Kerîm de insanlık âleminde, "*kalblerin ancak Allah'ı anmakla/Allah'ı zikirle huzur bulacağını*"[173] bilen tevhid âşıklarının gözden ırak, tenha, sessiz yerlerde ve mağaralarda uzlete çekilip kullukla Allah'a yönelişlerinden bahseder. *Kur'ân-ı Kerîm*'in bir sûresine isim olan Ashâb-ı Kehf/Mağara Arkadaşları bunlardandır. Kehf Sûresi'nde meâlen şöyle denilir: "*(O gençlerden biri şöyle demişti:) Madem ki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın*".[174] "*O (yiğit) gençler mağaraya sığınmışlar ve: Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla! demişlerdi*".[175]

"*Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar/Allah'ı zikrederler, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler/tefekkür ederler (ve şöyle derler:) Rabbimiz!*

172 (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ) veya (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ). Bkz. el-Beyhakî (384-458/994-1066), *es-Sünenu'l-Kubrâ*, X,191,192 (eş-Şâmile).

173 er-Ra'd 13/28.

174 el-Kehf 18/16.

175 el-Kehf 18/10.

Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tespih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!"[176]

İnzivaya çekilip Allah'a yönelmek, Hz. İsmâil (a.s.) neslinden gelenler arasında da bir adetti. Her nesilde böyle yalnızlık köşesine çekilerek belli bir dönemi uzlet hayatıyla geçiren kişiler çıkmıştır.

Bir nevi inziva olan itikâf da İslâm'da Hz. İbrahim (a.s.) ve oğlu Hz. İsmail (a.s.) zamanından beri devam ede gelen bir sünnet olarak bilinir. Nitekim: "*İbrahim ve İsmail'e: Evimi onu ziyaret edenler, ibadet için orada kalanlar (الْعَاكِفِينَ: âkifîn), rükû ve secde edenler için tertemiz tutun diye ahit -emir- verdik*"[177] meâlindeki âyet bir yönüyle buna işaret eder.

Aynı geleneğe bağlı olan Kureyş kabilesi Hanîfleri, Câhiliye devrinde Receb ve Ramazan gibi senenin belirli aylarında, Yüce Allah'a yakınlık (kurbiyet) kazanmak ve arınmak için inzivaya çekilirlerdi.

Hz. Muhammed'in (a.s.) dedesi Abdülmuttalib, Allah'ın varlığına, ceza ve mükâfat yeri olarak âhiretin mevcudiyetine inanır, zaman zaman Hirâ Dağı'ndaki mağaraya çekilip kendini ibadete verirdi.

Aynı dönemde yaşamış olan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in de Hirâ'da belirli bir inziva yeri vardı. Zeyd b. Amr, putlara sunulan kurbanların etini yemezdi ve aradığı hak dini Hıristiyanlıkta ve Yahudilikte bulamadığı için: "Ey Allah'ım! Eğer hangi ibadet tarzının senin hoşuna gideceğini bilseydim ona uyardım, ama bunu bilemiyorum" der, sonra da secdeye kapanırdı.

Ebû Tâlib, yeğeni Hz. Muhammed'i (a.s.) muhaliflerine asla teslim etmeyeceğini ve onu (a.s.) yalnız bırakmayacağını bildirdiği meşhur şiirinde Kureyş'in inziva geleneğini şöyle anmıştır:

"*Hakkımızda kötü söz söyleyen ve haksız olarak bize kötülük eden herkesten Allah'a sığınırım.*

176 Âl-i İmrân 3/19.
177 el-Bakara 2/125.

Sevr dağını, Sebir dağını yerine oturtana ve inzivaya çekilmek üzere Hirâ Dağı'na çıkıp inene yemin ederim.

Mekke vadisinde bulunan Beyt'e/Kâbe'ye ve hiç bir şey gözünden kaçmayan Allah'a sığınırım.

Sabah akşam etrafında toplanıp ellerini sürdükleri Hacerülesved'e sığınırım.

İbrahim'in kayada bıraktığı ayak izine sığınırım."

-*Kur'ân* nuru ilk olarak orada indiği için Cebelu'l-*Kur'ân*, Cebelu'l-İslâm ve Cebelu'n-Nûr isimleriyle de anılan- Hirâ Dağı, Mekke'nin kuzeydoğusunda Kâ'be'ye 6 km. uzaklıktadır.

-Yüksekliği 642 metreye kadar ulaşan- Hirâ Dağı, çevresindeki diğer dağlardan daha dik ve yüksektir. Çıkılması zor, çıplak ve kaygan kayalardan meydana gelen sivri tepesi, uzak mesafelerden kolaylıkla fark edilir. Hirâ Dağı'nın Kâbe'ye yönelik ve eğimli bir zirvesi vardır. Hz. Peygamber'in (a.s.) hayatında çok önemli bir yeri bulunan Hirâ mağarası, o zirvenin 20 m. kadar aşağısındadır. Bu mekân mağara olarak anılmakla birlikte aslında üst üste yığılan kaya blokları arasında kalmış iki tarafı açık, sivri tonozlu tünele benzer düzensiz bir boşluktan ibarettir. Girişin karşısındaki açıklıktan Kâbe görülür.

Ünlü edip ve şairlerden Ru'be b. el-'Accâc, bir şiirinde:

"*.....Emin ve güvenilir sakinlerinin Rabbine,*

Hirâ'nın eğimli zirvesindeki mağaranın Rabbine yemin olsun" sözleriyle buna işaret etmiştir.

Mağaradaki boşluk, bir kişi ayakta durduğunda başı tavana değmeyecek kadar bir yüksekliğe ve yere uzanabileceği kadar bir genişlik ve uzunluğa sahiptir. Mağaraya tabii kayalardan oluşan yüksek basamaklarla çıkılır ve dar bir düzlükten geçerek girilir.

Yüce ahlâk ve hasletlere sahip kılınan Hz. Peygamber (a.s.), otuz beş yaşına geldiğinde Yüce Allah, kendisine halveti[178] sevdirdi. O (a.s.), bu dönemde yalnız kalmayı her şeyden çok seviyordu.

Hz. Peygamber'e (a.s.) yalnız kalmanın sevdirilmesi ve bunun neticesinde inzivaya çekilmeye ne zaman başladığına dair ez-Zührî'nin (51-124/671-742) şöyle bir ibaresi bulunmaktadır: "Resûlullah -a.s.-, kız çocuklarından bazısı doğduktan sonra tahannüse başladı ve yalnız kalmak kendisine sevdirildi":

Kaynaklardan, Hz. Peygamber'in (a.s.) gençlik çağında değil evlenip çoluk çocuğa karıştıktan sonra inzivaya çekilmeye başladığı ve bunun 35 yaşlarına denk geldiği anlaşılmaktadır.[179] Zira Hz. Peygamber (a.s.) 35 yaşındayken en küçük kızı Hz. Fâtıma (r.anha) doğmuştur.

Hz. Peygamber (a.s.), bu dönemde bazı işler için evinden çıkıp şehirden uzaklaşır; Mekke vadilerinin derinliklerine dalardı.

Hz. Peygamber (a.s.), her yıl Ramazan ayı boyunca azığı bitene kadar Hirâ Dağı'ndaki mağarada inzivaya çekilip Allah'a yönelmeye başladı. Bazen yanında ailesi de bulunurdu. Hz. Peygamber (a.s.), Hirâ mağarasındayken yanına gelen yoksullara bir şeyler ikram ederdi. O (a.s.), şehre indiğinde önce Kâbe'yi yedi kez veya Allah'ın dilediği kadar tavaf eder, sonra azık almak için evine giderdi.

Hirâ'da halvet; inziva, kulluk ve Kâbe'yi seyir ibadetlerini içerir.

Siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'set öncesinde halvete çekilip Allah'a yönelmesi durumunu, "tahannüs" (التحنث) ve "tahannüf" (التحنف) kelimeleriyle tabir etmişlerdir. Tahannüs kelimesi tefe'ul (تَفَعّل) babındandır ve mübalağa ifade eder. Buna göre tahannüs, "iyi işler yaparak kötülükten uzaklaşmak" gayretini ifade eder.

178 Halvet, uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak topluma karışmamak, ihtilat halinde olmamak anlamlarına gelir. Din ve tasavvuf ıstılahında, mâsivadan/halktan soyutlanıp Hakka yönelmek, kendini ibadete vermektir.

179 (وطفق رسول الله صلى الله عليه وسلم بعدما ولد له بعض بناته يتحنث وحبب إليه الخلاء).

Şârihler, tahannüsü: (1) Taabbüd: Kulluk yapmak, (2) Teberrür: İnsanı Allah'a yaklaştıran saygın davranışlar ve hayırlı işler yapmak ve (3) Tahannüf şeklinde lazımı ile tefsîr etmişlerdir.

Tahannüf; yani hanif olmak: Batıldan hoşlanmamak, putlara tapmaktan uzak durmak, Allah'a yönelmek, O'nu bir bilmek manasında Hz. İbrahim'in dinine bağlanmaktır. Hz. Peygamber'e (a.s.) peygamberlikten sonra da bir "hanîf" olarak Hz. İbrahim'in dinine uyması istenmiştir. *"(Yahûdîler ve Hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahûdî ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi"*[180] meâlindeki âyet buna işaret eder.

el-Fîrûzâbâdî'ye göre, insanlık âleminde hak talibi kişilerin halveti türlü türlüdür: Bazıları Cenâb-ı Hak'tan ilm-i hakkın talebi ve ziyadesi için halvete çekilir. Bu talep nazar ve fikir yoluyla değildir. Bu, hak ehlinin maksatlarının nihaî gayesidir.

Resûlullah (a.s.), zikredilen halvet ehlinin en büyük önderidir. O halvetinde aile, mal, güç, nüfûz gibi bütün dünyevi meşgalelerden eletek çekti, kalbî zikirler denizine daldı, bütün zıtlardan alakası tamamen kesildi. Uğruna halvete çekildiği Zât-ı Teâlâ'yı zikirle ona (a.s.) ünsiyet ve celvet doğdu. Resûlullah (a.s.), vahiy aynası tam saflaşıp cilalana kadar bu halde devam etti. Öyle ki kemâl derecelerinin nihâî noktasına ulaştı. Vahiy sabahının ilk işaretleri doğdu. Saâdet ışıkları ortaya çıkıp yayıldı. Nihâyet yanından geçtiği her ağaç ve taş açık bir dille: "Ey Allah'ın Elçisi! Sana selâm olsun" demeye başladı.[181] Bunu duyan Hz. Peygamber (a.s.), etrafına bakınır; fakat ağaç ve taşlardan başka ne bir şahıs ne bir hayal ne de başka bir şey görürdü.

Yine o (a.s.), söz konusu dönemde, birtakım sesler işitip nurlar görürdü. Bazı kaynaklara göre, Hz. Peygamber bi'setten on beş yıl öncesin-

180 el-Bakara 2/135.

181 Nevevî, *Sahîh-i Müslim Şerhi*, I,278 (eş-Şâmile).

den itibaren bazen sesler işitirdi; fakat kimseyi görmezdi, bi'setten yedi yıl öncesinden ise bazen nurlar görüp sevinirdi.

Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'seti, vahyin ilk inişinden altı ay önce Rebiülevvel ayında, onun peygamberliğini müjdeleyen sadık rüyalar ile başladı. Bu sebeple bazı âlimler, "sadık rüya, nübüvvetin 46 parçasından bir parçadır"[182] hadîsini bu altı aylık süreye yormuşlardır. Bunlara göre, Mekke-Medine dönemleri dahil Resûlullah'ın (a.s.) peygamberliğinin toplam süresi 23 yıldır. Bu, 6 aylık 46 dönem demektir. Altı ay devam eden bu hal süresince de o (a.s.) yalnız kalmak istiyordu. Başlangıçta Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (a.s.) uyku halinde gelmesi, uyanıklık halinde gelmeye bir nevi hazırlıktır.

Rüyaların duygu durum düzenleyici, ortaya çıkan önemli olaylara benliği hazırlayıcı ve sorun çözmeye yönelik işlevleri olduğu bugün kanıtlanmış bir gerçektir.

Bunu, Mûsâ b. Ukbe *el-Megâzî*'sinde Zührî'den açıkça nakletmiştir. Alkame b. Kays'ın: "Başlangıçta -kalbleri sükûnete ersin diye- rüya halinde peygamberlere bir şeyler gelir. Sonra da onlara vahiy indirilir" şeklindeki sözleri bu hakikati teyit eder.

Hamed b. Muhammed el-Hattâbî'ye (319-388/ 931-998) göre, Hz. Peygamber'in (a.s.) ilk vahyin inişinden önce gördüğü sadık rüyalar, yalnız kalma sevgisi, Hirâ'da halvet gibi yaşadığı haller, peygamberliğin mukaddimeleri (irhâsât: إرهاصات[183]); yani peygamberliğin zuhuruna basamak olan ilk şeylerdir. Halvet, kalbi meşgalelerden, zihni düşüncelerden arındırır; doğru düşünmeye yardım eder. İnsanoğlu, kendisini sıkı bir riyazet ve gözetime tabi tutmadan alışkanlıklarını terk edemez. Yüce Allah, lütfüyle, halkın alışkanlıklarını unutması, onların kötü huy-

182 Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Beyrut 1422/2002, V,224.

183 İrhâsât: İrhâs (الإرهاص) kelimesinin çoğulu olup: Bir peygamberin peygamberliğinden önce ortaya ve peygamberliğine işaret eden harikulade işler anlamına gelir (el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, "el-irhâs" md.).

larından uzaklaşması için Peygamberine halveti sevdirmiş ve insanlara karışmaktan onu alıkoymuştur.

Hz. Peygamber'in (a.s.), Câhiliye devrinin sapık âdetlerinden sakınması, putlardan onurlu şahsiyetini uzak tutması, onlardan nefret ederek itikâfa yönelmesi, iyilik ve Allah'a yakınlık manası taşır.

Böylece kalbi huşû ile itaat ederek, mizacı vahiy almaya müsait hale gelmiştir. Zorluk ve güçlükle karşılaşmaması için Allah ona takva düsturlarını kazandırmıştır. Daha sonra tevfîk-i ilâhî ve müjde gelmiş, beşerî noksanlıklar tedavi edilmiş, nebevî faziletler onda toplanmıştır.

İlk Nâzil Olan Kur'ân Âyetleri

Hz. Peygamber'in (a.s.) yaşı 40 sene 6 ay kadar olduğunda Yüce Allah onu bütün insanlara bir rahmet ve müjdeci olarak gönderdi.

Vahiy meleği Cebrâil, Hirâ Dağı'nda inzivada bulunan Hz. Peygamber'e (a.s.) 17 Ramazan Cuma günü sabaha karşı gelerek, peygamberlikle görevlendirilmiş olduğunu bildirdi ve el-'Alak Sûresi'nin ilk beş âyetini getirdi.

Hz. Peygamber'in (a.s.) hanımı ve müminlerin annesi Hz. Âişe (r.anha) şöyle anlatıyor: Vahiy doğru rüyâlar ile başladı. Resûlullah'ın (a.s.) gördüğü her rüya sabah aydınlığı gibi çıkardı. Sonra kendisine yalnız kalmak sevdirildi. (Ramazan ayı boyunca) belirli gecelerde Hirâ Dağı'ndaki mağarada yalnızlığa çekilip Allah'a kulluk ederdi. Sonra Hz. Hatice'nin (r.anha) yanma dönüp, bir o kadar zaman için azık tedarik ederdi. Nihâyet melek, Hirâ mağarasında bulunan Resûlullah'a (a.s.) ansızın vahiyle geldi.

["…..melek, Resûlullah'a (a.s.) ansızın vahiyle geldi" ifadesi, Hz. Peygamber'in (a.s.) Yüce Allah'tan vahiy almak beklentisi içinde olmadığına işaret eder. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Sen, bu*

Kitap'ın sana vahyolunacağını ummuyordun. Bu ancak Rabbinden bir rahmet olarak gelmiştir."[184]]

Melek, ona: "Oku" dedi.

O da: "Ben okuma bilmem", cevabını verdi.

Hz. Peygamber buyurdu ki: O zaman Melek beni kucaklayıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine: "Oku" dedi.

Ben de ona: "Okuma bilmem", dedim.

Yine beni kucaklayıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine: "Oku", dedi.

Ben de: "Okuma bilmem", dedim.

Nihâyet beni üçüncü defa kucaklayıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp: "*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan*[185] *yarattı. Oku! Rabbin nihâyetsiz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle öğretti. O, insana bilmediklerini öğretti*"[186] dedi.

[Resûlullah'ın (a.s.) ilk vahiyde karşılaştığı zor durum, *Kur'ân-ı Kerîm*'in nüzûlü esnasında karşılaşacağı sıkıntılara katlanmaya bir hazırlıktır.

Cebrâil, sabrını ölçmek, edebini güzelleştirmek, peygamberlik yükünü taşımaya razı olmasını sağlamak ve kendisine vahiy edilecek şeyin azametine dikkatini çekmek için Hz. Peygamber'e (a.s.) -üç defa "oku" diye emretmiş ve her defasında onu (a.s.) kucaklayıp takati kesilinceye kadar sıkmıştır. Nitekim Yüce Allah: "*Doğrusu biz sana (taşınması) ağır bir söz vahiy edeceğiz*"[187] buyurmuştur.

184 el-Kasas 28/86.

185 Alak, insanın yaratılış safhalarından olan aşılanmış yumurtayı ifade eder.

186 el-Alak 96/1-5.

187 el-Müzemmil 73/5.

Cebrâil'in Hz. Peygamber'i (a.s.) kucaklayıp takati kesilinceye kadar sıkması, etkili bir uyarı içindir. Bu hocanın, talebesini uyararak ona nezaret etmesi ve kalbini, alacağı şeylere hazırlamasına benzer.

Cebrâil'in, Hz. Peygamber'i (a.s.) üç kere sıktıktan sonra bırakması, sıkıntıdan sonra kolaylığın geleceğine işaret eder.

"*Elbette her güçlükle birlikte bir kolaylık vardır*"[188] meâlindeki âyetin dile getirdiği ilahî yasaya göre, dünyada, berzahta/kabir hayatında ve âhiretteki kolaylıklara işaret eder.

Hz. Peygamber (a.s.):

İlkinde okuma yazma bilmediğini,

İkincisinde kesin bir şekilde bunu teyit etmek,

Üçüncüsünde ise ne okuyacağını sormak ve öğrenmek için "oku" emrine karşılık olarak üç defa olumsuz cevap vermiştir. Hz. Peygamber (a.s.): "Ben ümmiyim. Okumak bilmem. Ne okuyayım?" demek istemiştir.

Süheylî, "*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*" meâlindeki sözlerle başlayan ilk iki âyetin Hz. Peygamber'e hitap ettiğini dile getirerek söz konusu âyetleri şöyle açıklamıştır: Sana okutulacak olan âyetleri kendinde bulunan bir güç, nitelik ve bilgiyle değil Rabbinin ismiyle, O'nun kudret ve yardımıyla okuyacaksın. O sana öğretecek. O, bir kan pıhtısını dönüştürüp seni yarattı. Her insanda bulunan şeytanın vesvesesine açık yanını, sen küçükken şakk-ı sadr/şerh-i sadr mucizesiyle giderip kalbini ilim ve hikmetle dolduran O'dur.

"*Oku! Rabbin nihâyetsiz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretti*" meâlindeki âyetler ise Muhammed (a.s.) ümmetine hitap etmektedir. Ümmi iken insanı okur-yazar kılan Yüce Allah'tır.

Evet, *Kur'ân-ı Kerîm*, ilk inişinden itibaren okumak, yazmak, kâlem, kağıt (kırtas) ve kitâp gibi bilgi tesbit ve nakil araçlarından büyük bir teşvik, övgü ve emirle bahsetmiştir. Hatta *Kur'ân-ı Kerîm* bazı sûrel-

188 el-İnşirâh 94/5.

erin başında vurgulu yemin üslubu ile dikkatleri etkin bir şekilde bilgi kayıt ve nakil araçlarına çekmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, kendisine *el-Kur'ân* ve *el-Kitâb* isimlerini vermiştir. Bu isimler, onun okunan ve yazıyla tesbit edilen bir vahiy olduğunu bildirmektedir.

İlk âyetler, (1) insanın biyolojik kökeninin basit görünümüne, (2) insanın biyolojik, ruhî ve zihinsel var edilişinin -fıtrî ve kesbî halleriyle birlikte- insanlığının ilk aşamalarındaki ilâhî tecellilere ve nimetlere (3) insanın zatı itibariyle câhil olduğuna, öğrenmekle bilgilendiğine, dikkat çeker.

İnsan zâtı itibariyle bilgisiz, kesp/kazanmak itibariyle âlim olduğu: "*Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi annelerinizin karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalbler verdi*"[189] meâlindeki âyette ve "ilim ancak öğrenmekle elde edilir" (إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ)[190] şeklindeki hadîste de ifade edilmiştir.

Yine *Kur'ân-ı Kerîm*, âlemi tekvini âyetlerden oluşmuş bir "kitap" olarak tasvir eder. İnsanı, bu kitabı okumaya ısrarla teşvik eder. Hatta yaratılış kitabını okumanın; yani kevnî-sözsüz âyetleri sözlü âyetler gibi kavramanın insan için özel bir bilinç olduğunu bildirir. Bunu elde etmek insan için dünya ve ahirette bir ayrıcalık ve üstünlük nedenidir.

Tabiînden büyük hadîsçi, tefsirci, dinî ve sosyal ilimlerde bir deha olan ve ilme dair her duyduğunu ezberleyen Katâde (60-117/680-735): "Kalem en büyük ilâhî bir nimettir. Kalem olmasaydı, din devam etmezdi, din olmayınca da hayat düzen bulamazdı. Allah, yarattıklarının/kullarının ne ile düzene kavuşacaklarını en iyi bilendir" demiştir.

Bazı âlimlerin dediği gibi söz rüzgâr gibidir, onu tesbit edip bağlayan kalemdir. Kalem sözün yerini tutar, fakat söz kalemin yerini tutamaz.

---

189 en-Nahl, 16/78.

190 Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd en-Nesâî el-Bağdâdî (160-234/777-849), *Kitâbü'l-'İlm*, tahkik ve çeviri: Salih Tuğ, İstanbul 1984, s. 161,178; ayrıca bkz. el-Aclunî, I, 215; II, 285.

Öyleyse ilk nâzil olan âyetler ve daha sonra nâzil olan vahiyler, muhataplarına, işleyişi tamamen bilgiye dayalı ve tevhidi esas alan yeni bir din müjdelemiş ve ona göre tavır takınılmasını emretmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in ilk muhatapları olan sahabler ve sonraki Müslüman kuşaklar, bin yıldan daha fazla bir süre, olağanüstü bir gayretle bunun gereğini yerine getirmişlerdir. İslâm ilim tarihi buna tanıktır.]

Okunan âyetler kalbine yazılan[191] Allah Resûlü (a.s.), kalbi titreyerek evine doğru yola çıktı.

Hirâ Dağı'ndaki halvetten dönerken, Resûlullah (a.s.), birden bire gökyüzünden gelen bir ses duydu. Başını kaldırdı. Bir de baktı ki Hirâ'da kendisine gelen melek yerle gök arasında bir taht üzerinde oturmuştu. Resûlullah (a.s.), bundan çok korktu. Evine dönüp:

"Beni örtün! Beni örtün!" dedi. Bunun üzerine onu derhal örttüler.

Resûlullah (a.s.) bu hal üzereyken: *"Ey bürünüp sarınan (Resûlüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terk et"*[192] meâlindeki el-Müddessir Sûresi'nin ilk âyetleri vahyedildi.

Aradan çok geçmeden korku ve heyecanı dinen Resûlullah (a.s.), olup bitenleri Hz. Hatice'ye (r.anha) haber verdi ve:

"Başıma bir şey geleceğinden korktum" dedi.

Hz. Hatice (r.anha): "Hayır, korkma! Müjdeler olsun! Allah'a yemin ederim ki, O asla seni üzmez, utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakar, misafiri ağırlar, doğruyu söyler, emânete riâyet eder, güçsüze yardım eder, yoksula verir, Hak'tan gelen musibetlerde insanlara yardım edersin. Allah'tan geleni kabul et. Çünkü o haktır. Müjdeler olsun! Sen gerçekten Allah'ın Resûlü'sün" dedi.

---

191 İbn Hişâm, I,253; Ebû Şâme el-Makdisî (Şihâbuddîn Ebî Muhammed Abdurrahman b. İsmail eş-Şâfiî), *Şerhu'l-Hadîsi'l-Muktafâ fî Mab'asi'n-Nebiyyi'l-Mustafa* (شرح الحديث المقتفى في مبعث النبي المصطفى), el-İmârât 1420/1999, s. 128.

192 el-Müddessir 74/1-5. "Ricz/kötü şeyler", putlar demektir. Bkz. Müslim, "*İman*" 1/73.

Sonra Hz. Hatice (r.anha), Hz. Peygamber'i (a.s.), amcası oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. Varaka çok ileri yaşta, gözleri görmez olmuş bir ihtiyardı. Bu zat, Câhiliye zamanında Hıristiyan olmuştu ve İncîl'i Arapça ve İbranîce yazardı.

Hz. Hatice (r.anha): "Ey amcaoğlu! Dinle bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor? dedi. Resûlullah (a.s.), gördüğü şeyleri kendisine haber verdi. Bunun üzerine Varaka: "Kutlu olsun! Kutlu olsun! Bu gördüğün Allah'ın Mûsâ'ya gönderdiği Namus-ı Ekber (Cebrâil)'dir. Ah keşke senin davet günlerinde genç olsaydım! Kavminin seni (vatanından) çıkaracakları zaman keşke hayatta olsaydım!" dedi. Resûlullah (a.s.): "Onlar beni (vatanımdan[193]) çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka da: "Evet, senin getirdiğin gibi bir şey getirmiş (vahiy tebliğ etmiş) bir kimse yoktur ki düşmanlık ve eziyete uğramasın. Şâyet hayatta kalır ve senin davet günlerine yetişirsem, mutlaka sana destek verip yardım ederim", cevabını verdi. Çok geçmedi, Varaka vefat etti. ve ondan sonra bir süre vahiy kesildi.[194]

[Hadiste geçen namus kelimesi, Arapça'da "sır saklamak, gizli söz söylemek" manasındaki "nems" mastarından isimdir ve "sır ortağı; hile, tuzak; saklanılan yer" gibi mânalara gelir. Hayırlı sırların ortağına "nâmûs", kötü sırların ortağına "câsûs" denilir. Buhârî, nâmûs kelimesini, "Nâmûs kişinin sır ortağı olup başkasından gizlediklerini onunla paylaşır" şeklinde açıklamıştır.[195]

Çeşitli rivâyetlerden Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'setin ilk zamanlarında yaşadığı haller hem kendisi hem de hanımı Hz. Hatice (r.anha) ve Hz. Ebû Bekir (r.a.) tarafından Varaka'ya nakledilip görüşü alındığı anlaşılmaktadır. Mesela Hz. Peygamber'le (a.s.) Kâbe'yi tavaf esnasında karşılaşan Varaka: "Sen Meryem oğlu (İsâ'nın) müjdelediği peygambersin ve Mûsâ'nın (nâmûsunun) benzeri bir hâl üzeresin" demiştir. Yine Varaka'nın "İsâ'ya ge-

193 Süheylî, II,273; Şâmî, II,242.
194 Buhârî, "*Vahiy*", 1; Müslim, "*İmân*", 1/74; İbn Hişâm, I, 252-254.
195 Buhârî, "*Enbiyâ*", 23.

len Namûs" dediği de rivâyet edilmiş ve hadîs şârihleri her iki rivâyeti sahîh kabul etmiştir.

-Hadîs, fıkıh ve kelâm âlimi- el-İsmâîlî'ye (277-371/890-982) göre: Yüce Allah'ın kâinatta uyguladığı kural şudur: Hak din, ilahî iradenin seçtiği peygamberler vasıtasıyla insanlık âleminde ortaya çıkar. Peygamberlik, Yüce Allah'ın dilediği kulunu seçmesiyle olur. İnsan iradesinin bunda müdahalesi ve etkisi yoktur. Yüce Allah, ulvi bir meseleyi kullarına iletmeyi murad ettiği zaman, onun öncesinde hazırlık yaptırır. Hz. Peygamber'in (a.s.) gördüğü doğru rüyalar, halvet sevgisi ve kulluk bu türdendir. Peygamberlere uyanıkken vahiy geldiği gibi uykuda da gelmiştir. Mesela: "(İsmail) *Babası (İbrahim'le) beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emredildiğin şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi*"[196] meâlindeki âyette bu hakikate işaret edilmiştir.

Melek, Hz. Peygamber'e (a.s.) alışılmışın dışında bir tarzda ansızın gelince beşerî tabiatı ürkmüş, kalbi titremiş ve korkuya kapılmıştır. Bu durumdayken o düşünmeye imkân bulamamıştır. Çünkü peygamberlik, beşerî tabiatı bütünüyle ortadan kaldırmaz. Öyleyse, alışık olmadığı bir şeyden korkup ürkmesine şaşmamak gerekir. Hz. Peygamber (a.s.), bu duygularla ülfet ve ünsiyet ettiği ailesine dönüp başına gelenleri haber vermiştir. Hz. Hatice (r.anha) de onun yüce ahlâkını, güzel tutum ve davranışlarını hatırlatarak onu teskin etmiştir. Varaka'nın doğruluğunu, marifetini, eski kitapları okuduğunu yakinen bildiği için de Hz. Peygamber'i (a.s.) ona götürmek istemiştir. Varaka da o sözleri işitince, hak olduğunu ifade etmiş ve ona (a.s.) inanmıştır.]

İlk inen âyetlerden sonra vahiy bir süre gecikti. Buna siyer dilinde fetret-i vahiy denir. Fetret-i vahiy, vahyin bir müddet gecikmesinden ibarettir, vahyin kesilmesi değildir. el-İsmâîlî'ye göre, nübüvveti tesis eden mukaddimelerden biri de fetret-i vahiydir. Vahyin gecikmesinin sebebi, Resûl-i Ekrem'in (a.s.) endişe ve korkularını gidererek vahye iş-

196 es-Saffât 37/102.

tiyakını sağlamak; böylece onu (a.s.) aşama aşama risâlet görevine hazırlamak ve alıştırmaktır. Bu fetret, Allah Resûlü'ne ağır gelmiş ve onu (a.s.) üzmüştür. Zira bu dönemde kendisine Allah tarafından: "Sen Allah Resûlü'sün! ve kullara gönderilmiş bir elçisin" hitabı gelmemiştir. İşte bunun için, başlatılan görevin tamamlanmak istenmediği endişesiyle üzülmüştür. Nübüvvet yükünü üstlenmeye ve kendisine gelecek ağırlıklara dayanmaya elverişli hale gelince, vahiy ardı ardına gelmeye başlamıştır.

Vahyin gecikme süresinin –*Kur'ân-ı Kerîm*'i baştan sona kadar tefsir eden müfessir- Mukâtil b. Süleyman'ın (v. 150/767) *et-Tefsîr*'inde üç gün olduğu nakledilir. Bu, Resûlullah'ın (a.s.) Allah katındaki konumuna daha uygun düşmektedir.

Fetret-i vahyin, İbnü'l-Cevzî'nin *et-Tefsîr*'i ile ez-Zeccâc ve el-Ferrâ'nın *el-Meânî*'sinde 15,

Moğultay b. Kılıç el-Hanefî'nin (689-762/1290-1361): *ez-Zehru'l-Bâsim fî Sîreti Ebi'l-Kâsim* adlı eserinde İbn Abbâs'ın *et-Tefsîr*'inden 40 gün,

İbn Abbas'tan gelen başka bir rivâyete göre ise birkaç gün[197] sürdüğü nakledilmiştir. Zikredilen görüşler, fetret-i vahyin iki buçuk sene devam ettiğini çürütür.

Süheylî, fetret-i vahyin iki buçuk yıl sürdüğünü bildiren müsned hadîslerin olduğunu zikreder; fakat buna dair müsned bir nakil yapmaz. Hatta altı ay süren doğru rüyalar dönemini de ekleyip fetret-i vahyi üç seneye çıkaran kayıtlar da bulunmaktadır.

Nübüvvete hazırlık döneminin üç yıl sürdüğüne dair rivâyetler bulunmaktadır. Bazı ravîler tarafından bu sürenin fetret-i vahiy olarak mülahaza edildiği de düşünülebilir.

İbn İshâk'a göre, fetret-i vahiyden sonra ed-Duha Sûresi inmiştir. Bu sûrede, Yüce Allah, Hz. Peygamber'i (a.s.) peygamberlikle üstün kıl-

197 [عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ مُدَّةَ الْفَتْرَةِ الْمَذْكُورَةِ كَانَتْ أَيَّامًا].

dığını bildirmiş, onu (a.s.) kendi haline terk etmediğine yemin etmiş; ona (a.s.) dünyada başarı, ahirette sevap vaat etmiştir. Ondan (a.s.), yetim ve yoksullara karşı sert ve haşin davranmamasını istemiştir.

Resûlullah (a.s.), ailesinden güvendiği kimselere Allah'ın kendisine ve onun vasıtasıyla bütün insanlığa nimet olarak verdiği peygamberliğini "*ve Rabbinin nimetini, minnet ve şükranla an*"[198]emri gereğince gizlice anlatmaya başladı.

Bundan sonra Allah Resûlü'ne (a.s.) vahiy bir biri ardınca kesintisiz gelmeye başladı ve hızlandı.[199]

Muhammed b. Hafs el-Kufî gibi âlim ve râvilere göre, el-Fâtiha Sûresi Mekke'de tam olarak inen ilk sûredir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in seksen iki sûresi Mekke'de, otuz iki sûresi Medine'de inmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, sûre sûre değil de ezberlenmesini ve neşrini kolaylaştırmak gibi hikmetlere binaen 22 sene, 2 ay, 22 günde âyet âyet indirilmiştir. Cebrâil, vahyedilen âyetlerin *Kur'ân*'da nereye yerleştirileceğini bildirmiştir.

Mücâhid (21-103/642-721): "Resûlullah'ın (a.s.) *Kur'ân* nâzil oldukça onu önce erkeklere sonra kadınlara okuduğunu" bildirmiştir.

Siyer ulemâsı, bi'setten sonra bir süre yıldız kaymalarının[200] görüldüğünü rivâyet etmişlerdir.

26. İslâm'a Gizli ve Açık Davetin Safhaları	**1- Resûlullah (a.s.), bi'setten itibaren 3 yıl boyunca insanları İslâm'a gizli çağırdı.** **2- eş-Şuarâ Sûresi'nin 214. veya el-Hicr Sûresi'nin 94. âyeti nâzil olunca 4. yılda açık davete başladı ve** **3- Mekke'de açık davet 10 yıl sürdü.**

198 ed-Duhâ 93/1-11.

199 Müslim, "*İman*", 1/73; Rûdânî, III,253.

200 Bu konuda bkz. el-Hicr 15/18; es-Saffât 37/10; el-Ahkâf 46/29-31; el-Cin 72/1-9.

İbn İshâk'a göre, ilk inişinden sonra, bir süre vahiy gecikti (fetret-i vahiy). Daha sonra Resûlullah'a (a.s.) ed-Duhâ Sûresi indirildi. Bu sûredeki emir gereği Resûlullah (a.s.), Allah'ın kendisine verdiği peygamberlik nimetini ve gereklerini güvendiği aile çevresine ve kişilere (el-muhtessîn) gizlice duyurmaya başladı.

Hz. Peygamber (a.s.), üç yıl süren gizli davet döneminde, -İslâm'da ilk mükellefiyetler olan- inzâr, şirksiz, bir ve tek Yüce Allah'a iman ve O'na ibadete, kendisinin (a.s.) de Allah'ın kulu ve resûlü olduğunu tasdike ve putlara tapmaktan vazgeçmeye halkı gizlice dâvet etmekle meşgul oldu.

İbn İshâk'a göre, sonra halk, erkekli kadınlı gruplar halinde İslâm Dini'ni kabul etti. Böylece İslâm Dini'yle ilgili haberler Mekke'de yayılıp, toplumda konuşulur oldu. Bundan sonra Yüce Allah, Elçisine gönderdiği vahiyleri halka bildirmesini, halkı açıkça İslâm'a ve Allah'a inanmaya çağırmasını emretti. Resûlullah'ın (a.s.) peygamberliğini gizlediği günlerden açıkça tebliğin emredilmesine kadar üç yıl geçmiştir. Bu üç yıldan sonra: *"Sana emredileni açıkça söyle ve müşriklerden yüz çevir!"*,[201] *"(Önce) en yakın akrabanı uyar. Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir. Şâyet sana karşı gelirlerse de ki: Ben sizin yaptıklarınızdan muhakkak ki uzağım"* [202] mealindeki âyetler, açık daveti emretmiştir.

Belâzürî'nin rivâyetine göre, açık daveti başlatan: *"(Önce) en yakın akrabanı uyar"*[203] meâlindeki ilâhî emir Hz. Peygamber'e (a.s.) o kadar ağır gelip kaygı verdi ki, bir ay veya ona yakın bir süre hastalanmış gibi evinde oturduktan sonra önce Abdülmuttalib oğullarına, daha sonra Safa tepesine çıktı, Kureyş'e hitap etti ve peygamberliğini ilân edebildi.

Şu üç rivâyet de Müslümanların gizli davet aşamasındaki durumuna bir nebze ışık tutar:

201 el-Hicr 15/94.
202 eş-Şuarâ 26/214-216.
203 eş-Şuara 26/214.

1- Saîd b. Zeyd (r.a.): "İslâm'ı bir yıl gizledik. Ancak kapısı kilitli evlerde veya gözden ırak ıssız tenha vadilerde birbirimize gözcülük yaparak namaz kılabiliyorduk".

2- Zührî: "Resûlullah (a.s.), putperestliğe iltifat etmeden gizli bir şekilde Allah'a çağırdı. Çağrısını gençler ve zayıf insanlar kabul etti. Ona (a.s.) inanan kimseler çoğaldı. Kureyş kâfirlerinin ileri gelenleri, ona (a.s.) karşı çıkmıyorlardı. Bulundukları meclislere uğrayınca, ona (a.s.) işaret edip: 'Bu, semayla konuşan Abdülmuttalib'in oğludur' diyorlardı. Bu durum, onların ilahlarını açıkça ayıplamaya, atalarının küfür ve sapıklık üzere öldüklerini ve ateşte olduklarını bildirene kadar devam etti. Bundan sonra ona (a.s.) saldırmaya, buğz ve düşmanlık edip eziyete başladılar".

3- Hz. Fâtıma (r.anha), çocukluk yıllarında, Hz. Peygamber'e (a.s.) yapılan eziyetlere tanık oldu. Bir seferinde Kâbe'de namaz kılan Hz. Peygamber (a.s.), secdeye vardığı sırada omuzlarına bir devenin döl yatağı atıldı. Hz. Fâtıma (r.anha), koşarak babasının üzerindeki pislikleri temizlemiş ve bunları yapanlara kızıp söylendi.[204]

İbn İshâk'a göre, gizli davetten sonra Resûlullah (a.s.) ve ashâbı korku içinde Mekke'de on yıl kaldı. Zürkânî, Müslümanlara karşı yapılan düşmanlık ve eziyetin bi'setin 4. yılında başladığını, 5. yılında ise şiddetlendiğini kaydeder.

Allah Resûlü (a.s.), Allah'a inanmış, O'ndan geleni doğrulayıp kabul etti. Bu uğurda kulların rızasıyla da nefretiyle de karşılaştı. Zaten peygamberlik ağır bir ödev ve yüktür. Yüce Allah'ın yardımı ile peygamberlerden ancak kuvvet ve azim sahibi kimseler, böyle bir ödevin altından kalkabilirler. Çünkü halk, bunlara eziyet eder ve Allah tarafından bu peygamberlere gönderilen şeyleri reddeder. Allah Resûlü (a.s.), kavminden gördüğü karşı koyma ve eziyete rağmen Allah'ın buyruklarını yerine getirmeye devam etmiştir.

204 Buhârî, "*el-Vudû*", 3/74; Müslim, "*el-Cihâd*", 107-110.

Kureyş müşrikleri, Ebû Tâlib'ten Resûlullah'ın (a.s.) davetine engel olmasını ya bir bedel karşılığında onu (a.s.) himaye etmekten vazgeçip kendilerine teslim etmesini ya da topyekûn onlara karşı cephe alıp şiddetle mücadele edeceklerini, uzun tartışmalar sonucunda bildirdiler.

Bunun üzerine Ebû Talib, Allah Resûlü'nü (a.s.) çağırtıp kendisine: "Bak ey kardeşimin oğlu! Kavmin yanıma geldi, bana şöyle şöyle dediler. Sen bu işi bırak da hem beni hem de kendini koru. Altından kalkamayacağım bir şeyi bana yükleme" dedi.

Bunları duyan Allah Resûlü (a.s.), amcasının kendisini korumak konusunda fikir değiştirdiğini, kendisine yardım etmeyeceğini, Kureyş'e teslim edeceğini ve kendisini korumak hususunda çaresiz kaldığını sandı ve amcasına: "Ey amca! Vallahi, bu işi bırakmam için güneşi sağ, ayı sol elime koysalar da, Allah onu (İslâm Dini'ni) üstün kılıncaya veya ben bu yolda ölünceye kadar bırakmam" dedi ve ağladı. Sonra ayağa kalkıp gitmek üzereyken Ebû Tâlib, onu (a.s.): "Gel, ey kardeşimin oğlu!" diye çağırdı ve: "Ey kardeşimin oğlu! Git istediğini söyle. Allah'a and olsun ki seni asla onlara teslim etmem!" dedi.

Yukarıda nakledilen rivâyetlere göre, İslâm'a davetin safhaları vardır. Bunlar sırasıyla şunlardır: 1- Peygamberliğin başlaması (bi'set). 2- Hz. Peygamber'in (a.s.) yakın akrabalarını uyarması. 3- Kabilesini uyarması. 4- Arap kavmini uyarması. 5- Kıyamete kadar gelecek bütün insanları ve cinleri uyarması.

27. Hz. Ali'nin (r.a.) Müslüman Olması	Bi'setten bir yıl sonra.

Vâkıdî, arkadaşlarının[205] Hz. Ali'nin (r.a.) peygamberlikten bir yıl sonra İslâm'ı kabul ettiği konusunda ittifak ettiklerini bildirir.

İslâm'ı ilk olarak Hz. Hatîce'nin (r.anha) kabul ettiği ittifakla kabul edilmiştir. Ondan sonra kimin ilk olarak Müslüman olduğu ise ihtilaflıdır. Ebû Hanîfe, bu ihtilafı, hür erkeklerden Hz. Ebû Bekir (r.a.), çocuklardan

205 Vâkıdî, "ashâbunâ" (arkadaşlarımız) ibaresiyle muhtemelen Medine siyer ekolünü kastetmektedir.

Hz. Ali (r.a.), kadınlardan Hz. Hatîce (r.anha), azatlı kölelerden (mevâli[206]) Zeyd b. Hârise (r.a.) ve kölelerden Bilâl-i Habeşî (r.a.) ilk olarak Müslüman olmuşlardır şeklinde uzlaştırır.

28. Hz. Osman'ın (r.a.) Müslüman Olması	**Resûlullah'ın Dârülerkam'da İslâm'a davet faaliyetine başlamasından önce.**
29. Dârülerkam'da Davet	**Bi'setin ilk zamanlarında.**

On yedi veya on sekiz yaşlarında İslâm'ı kabul eden Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın (r.a.) ilk Müslümanlar arasında yedinci veya on ikinci sırayı aldığı nakledilir.

Hz. Peygamber'e (a.s.) sadakatle bağlanarak evini onun (a.s.) hizmetine sundu. Resûlullah (a.s.), İslâm tarihinde Dârülerkam (Erkam'ın evi) diye anılacak olan bu evi tebliğ faaliyeti için elverişli bularak merkez haline getirdi. Zira "Erkam'ın evi" Harem sınırları içinde Safa tepesinde idi. Dârülerkam, Dârü'l-İslâm[207] diye de anılır.

Bu sebeple Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'setin ilk yıllarında İslâmiyet'i tebliğ etmek ve *Kur'ân-ı Kerîm* öğretmek için kullandığı Dârülerkam'ın Mekke'nin ilk eğitim-öğretim merkezi olduğu söylenebilir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) zekât âmillerinden, okuma-yazma bilen ve İslâm'a davet ve benzeri bazı vesikaları yazan kâtiplerinden olan Erkam b. Ebi'l-Erkam (r.a.), hicrî 55. yılda vefat etmiştir.

30. Hz. Hamza'nın Müslüman Olması	**Bi'setin 2. yılında.**
31. Hacda İslâm'a Davet ve Destek Arayışı	**Bi'setin 4. yılında.**

206 Sözlükte "koruyucu, yardımcı, sahip, dost; âzat eden efendi; âzat edilen köle" anlamlarına gelen mevlâ kelimesinin çoğulu olan mevâlîdir. Mevâlî, bir şekilde köleleştirilen ve daha sonra -değişik vesilelerle- azat edilen insanlardan oluşan bir sosyal sınıftır.

207 Dârü'l-İslâm: Arapça'da "ev, mahalle, bir kavmin konakladığı veya yerleştiği yer" anlamına gelen dâr kelimesi ile İslâm kelimelerinden oluşan bir isim tamamlaması olup "İslâm yurdu" anlamına gelir. Dâr kelimesi mecazi olarak kabile mânasını da ifade eder. Dârü'l-İslâm, Müslümanların hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan bir fıkıh terimdir.

Resûlullah (a.s.), açık davete başlamasından itibaren her yıl hac mevsiminde, Mekke'ye gelen insanları İslâm'a çağırırdı. Ayrıca Mekke çevresinde yer alan Ukâz, Mecenne ve Zülmecâz'da kurulan serbest ticaret merkezlerinde, kabilelerin konak yerlerine tek tek gider, onlara kendisini takdim eder, İslâm'ı tebliğ için kendisini himaye etmelerini isterdi. Onlara: "Ey insanlar! *'Lâ ilâhe illallah'* deyin kurtuluşa erin, Araplar'a hükümran olun, Acemler size boyun eğsin. İman ederseniz cennette krallar (mülûk) olursunuz"[208] diye hitap ederdi.

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke'ye ve çevresinde kurulan serbest ticaret merkezlerine gelen insanları İslâm'a davet ederken ensâb ilmini (soy bilim) iyi bilen Hz. Ebû Bekir (r.a.) onun (a.s.) yanında bulunur, çeşitli kabile mensupları hakkında onu (a.s.) bilgilendirir ve onlarla kolayca dostluk kurması konusunda ona (a.s.) yardımcı olurdu.

32. Hz. Âişe'nin (r.anha) Doğumu	**Bi'setin 4. yılında.**

Hz. Âişe'nin (r.anha) babası Hz. Ebû Bekir (r.a.), annesi Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir'dir (v. Zilhicce H. 6[209]). Hz. Peygamber (a.s.), çocuğu olmayan Hz. Âişe'ye (r.anha) Ümmü Abdillah künyesini vermiştir. Hz. Âişe'nin (r.anha), lakapları: Hümeyra, Tayyibe, Habîbetu Resûlillah, Muvaffaka, Müberra, Sâdıka ve Ümmü'l-Mü'minîn'dir.

Hz. Peygamber (a.s.), Ümmü Rûmân'ın (r.anha) cenaze namazını kıldırmış, kabrine inmiş ve: "Kim (cennetin) iri, kara gözlü hurilerinden bir kadına bakmak kendisini sevindirecekse, Ümmü Rûmân'a (r.anha) baksın" buyurmuştur.[210]

Hz. Ebû Bekir (r.a.), "es-Sıddîk" lakabıyla tanındığı için kızı Hz. Âişe'ye (r.anha) de "es-Sıddîka" denilmiştir. O, babasının telkinleri ile küçük yaşta İslâm'ı kabul etmiştir.[211]

208 İbn Sa'd, I,216,217; Diyârbekrî, I,306.

209 Ümmü Rûmân'ın (r. anha), hicretin 4. veya 5. yılında vefat ettiğine dair görüşler de mevcuttur.

210 Bkz. Belâzürî, *Ensâb*, II,51; Süheylî, VII,34.

211 Buhârî, *"el-Kefâlet"*, 39/4.

33. Habeşistan'a Hicret	Bi'setin 5. yılı Recep ayı.

İslâm öncesi dönemde Mekkeliler, Afrika ile doğrudan ilişki içinde bulunuyorlardı. Bu sebepledir ki Urve b. Zübeyr[212]: "Habeşistan, Kureyşlilerin güzel bir ticaret yeri idi; orada ticaret yaparlardı, güven içinde bol kazanç elde ederlerdi" sözleriyle orayı tanıtmıştır.

Resûlullah (a.s.), İslâm'a açık davete başladıktan bir müddet sonra, sözlü eleştiri, fiilî saldırı ve zulümle karşılaşan ve zamanla Mekke'de himayesiz kalan Müslümanlara Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. İbnü'l-Verdî'ye göre, Habeşistan'a hicret eden hür Müslümanların hepsi, kabilelerinin sağladığı himayeyi kaybetmiş, başka bir deyişle Mekke'de korumasız kalmış kimselerdi.

Resûlullah'ın (a.s.): "Şâyet isterseniz, Habeşistan'a sığının. Zira orada, ülkesinde kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar iş başındadır. Orası bir doğruluk ve hakikat ülkesidir. Allah, işlerde bir kolaylık verinceye kadar orada kalın" şeklindeki sözlerinden, Müslümanlara Habeşistan'a daimi değil geçici bir süre kalmak üzere hicreti tavsiye ettiği sonucu çıkarılabilir.

Hicret için Habeşistan'ın seçilmesinde; Necâşî Ashame[213] b. Ebcer'in (v. 9/630) ilâhî bir dine bağlılığı, adil bir hükümdar olması, ulaşım kolaylığı ve muhâcirlerin mali sıkıntılarını daha rahat bir şekilde giderebilme imkanına sahip olmaları gibi hususlar, etkili olmuştur.

İbn İshâk'a göre, Resûlullah'ın (a.s.) tavsiyesi üzerine ilk olarak on erkek ve dört kadından oluşan bir grup Habeşistan'a hicret etti. İbn Sa'd, İbn İshâk'ın listesine Abdullah b. Mesûd'un ismini ilave ederek ilk muhâcirlerin 11 erkek, 4 kadın olduğunu kaydeder. Muhâcirlerin, 12 erkek 3, 4 veya –

212 Hz. Ebû Bekr'in (r.a.) torunu, Hz. Âişe'nin (r.anha) yeğeni, -Resûlullah'ın (a.s.) havarisi, halasının oğlu ve aşere- mübeşşereden- Zübeyr b. Avâm (r.a.) ile -Zâtü'n-nitâkayn- Esmâ bint Ebî Bekr'in (r.anha) oğlu, başta Hz. Âişe (r.anha) olmak üzere pek çok sahabeden ilim alan, meşhûr muhaddis, megâzî yazarı ve fukahâ-i seb'adan Urve b. Zübeyr'in bilgi kaynakları hakkında bkz. Müslim b. Haccâc (206-261/821-875), *Ricâl Urve b. Zübeyr ve Cemâatün Mine't-Tâbiîn ve Ğayrihim*, thk. H. A. H. el-Cebûrî, Dımeşk 1426/2004.

213 İbn İshâk'a göre Ashame: atiyye; yani vergi, ihsan anlamlarına gelir.

Zeynüddin el-Irâkî'ye (725-806/1325-1404) göre- 5 kadın olduğu da rivâyet edilmiştir.

Zührî'ye göre ilk kafile başkansızdı, İbn Hişâm'a göre ise Osman b. Maz'ûn (r.a.) başkanlık yapıyordu.

İlk kafile, müşriklerin arasından gizlice çıktı ve kimi binekle kimi yaya olarak Şuaybe limanına geldi. O sıralarda limanda bulunan iki ticaret gemisi, Müslümanları yarım dinar karşılığında Habeşistan'a taşıdı. Kureyş müşrikleri, muhacirlerin peşine düşmüş; ancak limana geldiklerinde onlar gemilere binip ayrılmışlardı.

İbn İshâk'a göre Ca'fer b. Ebî Tâlib hicret edene kadar kadın-erkek muhâcirlerin sayısı 32 kişiye ulaşmıştır. Mekkeli Müslümanların gruplar halindeki göçleriyle bu sayı -Belâzürî'nin verdiği listede- 130'a kadar çıkmaktadır.

Urve b. Zübeyr, Hz. Peygamber'in (a.s.) emriyle o zamana kadar Müslüman olanların tamamının Habeşistan'a hicret ettiğini bildirir. İbn Sa'd'a göre muhacirlerin 90'ı erkek 19'u kadındır.

Habeşistan'a hicret eden Müslüman gruplardan birine Resûlullah'ın (a.s.) amcası oğlu Ca'fer b. Ebî Tâlib başkanlık yapmıştır. Resûlullah (a.s.), Necâşî'ye takdim edilmek üzere, Ca'fer b. Ebî Tâlib'e bir mektup vermiştir. Mektup meâlen şöyledir:

"Sana amcamın oğlu Ca'fer'i ve beraberinde bir grup Müslümanı gönderiyorum. O yanına geldiğinde onları misafirliğine kabul et."[214]

Süheylî'nin bildirdiğine göre, muhâcirler yola çıkmadan önce Hz. Peygamber'e (a.s.) gemide nasıl namaz kılacaklarını sormuş, o (a.s.) da: "Eğer korkarsanız veya tehlike bulunursa oturarak kılın" demiştir.[215]

214 M. Hamidullah, *el-Vesâik*, s. 100.
215 Süheylî, III,156.

Şuaybe'den yola çıkan Müslümanlar, Kızıldeniz'in Afrika sahillerine, oradan ise Aksum Habeş Krallığının[216] başkenti Aksum'a[217] gitmişlerdir. Burada üzerinde durulması gereken bir nokta Müslüman muhacirlerin Kızıldeniz'in Afrika sahillerinde ilk olarak nerede karaya ayak bastıklarıdır. Bu konuda yeni kaynaklara göre üç görüş bulunmaktadır ki bazı tarihi kalıntılar iki görüşü desteklemektedir:

1- Caetani'ye göre, muhacirler Şuaybe limanından hareketle üç günlük bir deniz yolculuğu neticesinde Kızıldeniz'den geçerek Habeşistan'ın Adulis (günümüzde Zula) limanına ulaştılar. Muhacirler, limandan -20 statlık;[218] yani yaklaşık olarak 2.5 km bir mesafede bulunan- Adulis şehrine geldiler, oradan da Necâşî'nin ikamet ettiği başkent Aksum şehrine varmak için -şimdiki Etiyopya'nın yalçın dağları üzerinden- 156 km'lik bir yolu on iki günde kat ettiler. Buna göre, yolculuk en az yirmi gün sürmüştür.

2- Sami el-Mağlûs'un kaydettiği bir görüşe göre, muhacirler Kızıldeniz'den geçerek Habeşistan'ın –Adulis'in kuş uçuşu mesafe ile yaklaşık 45 km kuzeyindeki- Massawa (Arapça'da eski ismi: باصع, yeni ismi: مُصَوَّع) liman kentine ulaştılar. Şuaybe-Massawa arası, kuş uçuşu mesafe 600 küsur km, Massawa-Aksum arası ise 170 km kadardır kadardır.

Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar, Massawa'ya ilk ayak bastıkları yerde Kudüs'e doğru namaz kılmışlardır. Massawa'da, Müslümanların Kudüs'e doğru namaz kıldıkları yerde, o hatırayı canlı tutan bir namazgâh bulunmaktadır.

3- Yine el-Mağlûs'un kaydettiği başka bir görüşe göre ise muhacirler Kızıldeniz'in Afrika sahillerinde ilk olarak Massawa ve Adulis'in kuzeyinde, günümüzde Sudan'daki Kassala ili sınırları içinde kalan Su-

216 Bkz. Hz. Peygamber Devri: Mekke Dönemi: Peygamberlik Öncesi: 4. Fil Vakası.

217 Aksum, batı Etiyopya'da bulunan bir şehir. Tigray'ın Mehakelegnaw Bölgesi'nde, Adwa dağlarının yamaçlarında bulunan şehrin enlemi ve boylamı 14°07'N, 38°44'E'dir.

218 Stade: Eski Yunanlılarda 120 adımdan ibaret bir mesafe ölçüsüdür.

akin (Arapça: Savakin) liman kentine ayak basmışlardır. Cidde-Suakin arası kuş uçuşu mesafe 330 km kadar, Suakin-Aksum arası ise 560 km kadardır.

Habeşistan'a Hicretin Güzergâhı[219]

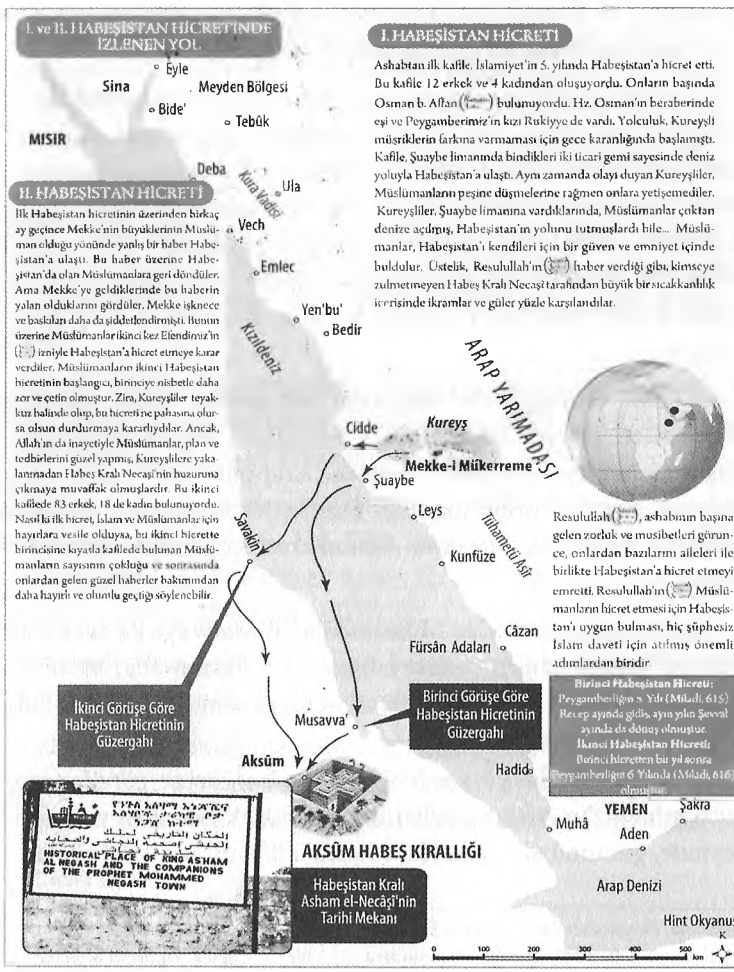

219 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 96.

M.S. 300-600'lerde Habeşistan Aksum Krallığı ve O Dönemin Bazı Ticaret Yolları[220]

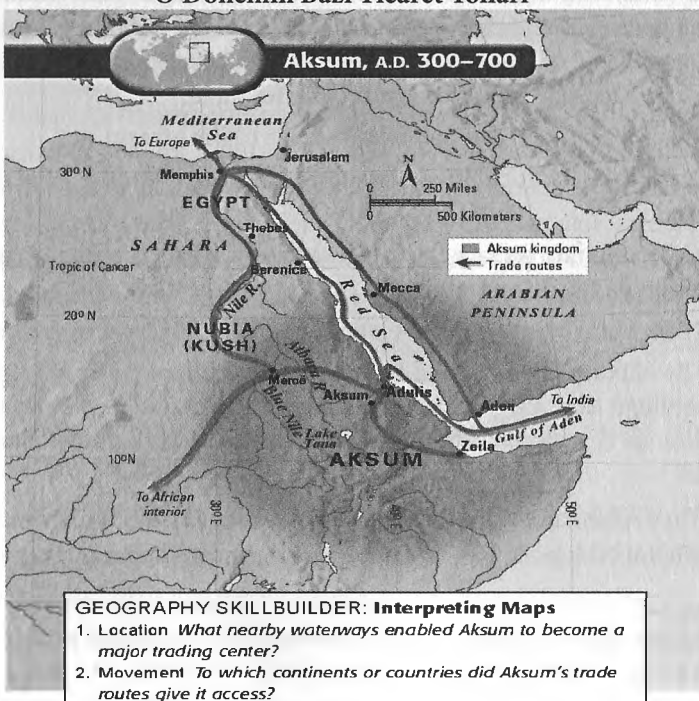

Habeşistan Aksum Krallığı'nın Başkenti Aksum'dan Bir Görünüm[221]

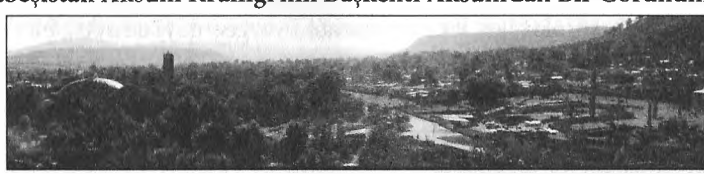

Mekkeli müşrikler, Habeşistan'a sığınan muhâcirlerin iadesi için hemen girişim başlattı ve bunun için iki kişiden müteşekkil bir heyeti Habeşistan'a gönderdi. Amr b. Âs'a (v. 43/664) Umâre b. Velîd arkadaşlık etti.

220 http://www.nairaland.com/1051173/consider-somalis-black/52
221 https://www.google.com/maps/place/Aksum

Ca'fer b. Ebî Tâlib'ten nakledilen rivâyette hâdise şöyle anlatılır: "Kureyşliler, Amr b. Âs ve Umâre b. Velîd'i, Ebû Süfyân Sahr b. Harb'ın verdiği hediyelerle Necâşî'ye gönderdiler. Bunlar, Necâşî'nin yanına gelip huzura kabul edilince şöyle dediler: Bizden bazı ayak takımı ve ehliyetsiz kimseler, size gelmişler. Onları bize teslim et.

Necâşî: Hayır, onları dinlemedikçe size teslim etmem.

Necâşî, bizi (muhacirleri) huzuruna çağırttı ve sordu: Bunlar ne diyorlar?

Ca'fer: Bunlar, putlara tapan bir kavimdir. Allah, bize bir peygamber gönderdi. Biz de ona iman ettik ve onu tasdik ettik."

[Başka bir rivâyete göre ise Ca'fer b. Ebî Tâlib, şöyle cevap vermiştir:

"Ey Hükümdar! Biz, cahil bir kavim idik. Putlara tapar, ölü eti yer, her kötülüğü işler, akrabamızla ilgilenmez, ilişkimizi keserdik! Komşularımıza, iyi davranmaz, kötülük yapardık! Güçlü olanlar, zayıf olanları ezerdi!

Yüce Allah, bize kendimizden, soyunu, doğru sözlülüğünü, eminliğini, iffetini bildiğimiz bir Peygamber gönderinceye kadar bu durumda idik.

O Peygamber: Bizim ve babalarımızın Allah'tan başka tapa geldiğimiz taştan vesaire şeylerden yapılmış putları bırakarak, Allah'ın birliğine inanmaya ve yalnız O'na ibadet etmeye çağırdı. Doğru söylemeyi, emaneti sahibine vermeyi, akraba ile ilgilenmeyi, komşularımızla iyi geçinmeyi, haramlardan, kan dökmekten vazgeçmeyi emretti. Her türlü çirkin, yüz kızartıcı söz ve işleri, yalan söylemeyi, yetim malı yemeyi, iffetli kadınlara dil uzatmayı, iftira etmeyi yasakladı. Hiçbir şeyi, eş, ortak koşmaksızın, yalnız Allah'a ibadet etmemizi emretti. ve yine namazı, zekâtı ve orucu da emretti.[222]

222 Şâmî'ye göre, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Necâşî'ye "Bize namazı emretti" sözüyle, beş vakit namazdan önceki namaz kastedilmiştir. "Zekât" sözüyle de mutlak olarak sadaka kastedilmiştir. Zira, malın zekâtı, Medine'de farz kılınmıştır. Hz. Âişe, Kureyşlilerin Câhiliye devrinde âşure orucu tuttuklarını, Hz. Peygamber'in (a.s.) de Mekke'de iken Müslümanlara bu orucu tutmalarını tavsiye ettiğini bildirir. Bkz. Buhârî, "*es-Savm*", 31/1,68.

Biz, ona inandık ve kendisini doğruladık. Onun, Allah tarafından getirdiklerine göre, kendisine tabi olduk. Hiçbir şeyi eş, ortak koşmaksızın, yalnız Allah'a ibadet ettik. Onun, bize haram kıldığı şeyi haram, helal kıldığı şeyi helal bildik.

Fakat, kavmimiz üzerimize yürüyüp bizi, Yüce Allah'a ibadetten vazgeçirerek putlara taptırmak, dinimizden döndürmek, öteden beri serbestçe işleye geldiğimiz kötülükleri tekrar işletmek için türlü işkencelere uğrattı. Onlar, bize galebe çalıp zulüm ve tazyikle ezmeye başladıkları, dinimizle aramıza girdikleri zaman, senin ülkene sığınmak zorunda kaldık. Seni, başkalarına tercih ettik. Senin himayene can attık!

Ey Hükümdar! Biz, senin yanında zulme ve haksızlığa uğramayacağımızı umuyoruz."

Bunun üzerine Necâşî: "Senin yanında, Allah'tan gelmiş olanlardan, bir şey var mı?" diye sordu.

Cafer: "Evet! Var!" deyince,

Necâşî: "Onu bana oku!" dedi.

Ca'fer b. Ebî Tâlib de besmele çekerek Meryem Sûresi'nin baş tarafından, Yahya ve İsa'nın (a.s.) durumlarıyla ilgili şu meâldeki âyetleri okudu:

[Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekeriya'ya olan lütuf ve ihsanının anlatımıdır.

O Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti:

"Ya Rabbî", dedi: "İyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlarım ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu.

Ya Rabbî, Sana her ne için yalvardıysam, asla mahrum kalmadım, bedbaht olmadım'.

"Doğrusu ben arkamdan yerime geçecek akrabamdan ötürü endişeliyim.

Eşim de kısır! Bana lütuf ve kereminden öyle bir vâris nasip et ki bana da, Yakup hanedanına da vâris olsun.

Onu, razı olacağın bir insan eyle ya Rabbî!"

"Zekeriya!" buyurdu Allah: "Biz, sana adı Yahya olacak bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce, kimseyi ona adaş yapmadık: (Bu adı alan olmadı)."

"Ya Rabbi," dedi, "nasıl benim çocuğum olabilir ki eşim kısır, ben ise bir pîr-i faniyim."

Melek dedi: "Öyledir, fakat Rabbin buyurdu ki: Bunu yapmak bana pek kolay! Nitekim seni yoktan var eden de Ben değil miyim?"

"Bana bir alamet göster ya Rabbi!", dedi. Allah buyurdu:

"Senin alametin, sağlığın yerinde olmasına rağmen üç gün insanlarla konuşamamandır".

Derken, mabetteki bölmesinden halkının karşısına çıkıp: "Sabah akşam Rabbinize tespih, ibadet edin!" diye işarette bulundu.

"Yahya! Kitaba var kuvvetinle sarıl" dedik ve henüz çocuk iken ona hikmet verdik.

Tarafımızdan bir merhamet, arı duru bir gönül de ihsan ettik.

O haramlardan çok sakınan bir insandı.

Anne ve babasına iyi davranan hayırlı bir evlattı, asla zorba ve isyankâr biri değildi.

Doğduğu gün de vefat ettiği gün de diriltilip kabirden kalkacağı gün de selam olsun ona.

Kitapta Meryem'i de an! Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekiliverdi.

Onlarla kendisi arasına bir perde gerdi.

Biz de ona Ruhumuzu gönderdik de ona kusursuz, mükemmel bir insan şeklinde görünüverdi.

Meryem irkildi ve "Ben" dedi: "Rahmana sığındım senden.

Eğer Allah'tan korkup haramdan sakınan bir kimse isen çekil yanımdan!"

Ruh: "Ben" dedi": "Rabbinden sana gelen bir elçiyim.

Sana tertemiz bir erkek çocuk hediye edeyim diye geldim."

Meryem: "Nasıl oğlum olabilir ki bana eli değen bir tek erkek bile olmamıştır. İffetsiz bir kadın da değilim!"

Ruh: "Öyledir', ama Rabbin: "Bu iş bana pek kolaydır. Çünkü biz onu insanlara kudretimizin bir alameti ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız ve artık bu, hükme bağlanmış, olup bitmiş bir iştir" dedi.

Sonra çocuğuna hamile kaldı ve bu haliyle uzakça bir yere çekildi.

Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevk etti: "Keşke, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!" dedi.

Derken, Ruh, ona aşağıdan şöyle seslendi: "Sakın üzülme!" dedi, "Rabbin senin alt yanında bir su arkı meydana getirdi."

"Haydi, hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine taze hurmalar dökülsün."

"Artık ye, iç, gözün aydın olsun!

Eğer herhangi bir insana rastlarsan: "Ben Rahman'a oruç adamıştım, o sebeple bugün hiç kimseyle konuşmayacağım" de.

Onu kucağına alıp akrabalarına getirdi.

"Meryem!" dediler, "sen ne tuhaf bir şey yapmışsın öyle!"

"Ey Harun'un kardeşi! Baban kötü bir insan değildi. Annen de iffetsiz bir kadın değildi!"

Meryem, (bana değil, çocuğa sorun dercesine) çocuğu gösterdi: "Nasıl olur da, dediler, beşikteki bebekle konuşuruz?"

(Allah'ın müstakbel elçisi olan çocuk, O'nun verdiği konuşma kabiliyeti ile dile geldi ve)

Derken bebek: "Ben Allah'ın kuluyum, O bana kitap verdi, beni peygamber olarak görevlendirdi. Nerede olursam olayım beni kutlu, mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe bana namazı ve zekâtı farz kıldı. Anneme saygılı, hayırlı evlat kılıp, asla zorba, bedbaht ve hayırsız biri yapmadı. Doğduğum gün de, öleceğim gün de, kabirden kalkıp dirileceğim gün de selam üzerime olsun!" dedi.

İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur:

Allah'ın bir evlât edinmesi, olur şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece "Ol!" der ve hemen olur.[223]*]*

Okunan âyetlerin etkisiyle, Necâşî ağladı. Hatta gözyaşları sakalını ıslattı. Necâşî'nin Hıristiyan din bilginleri de müteessir olup ağladılar.]

"Bunun üzerine Necâşî, Kureyş heyetine sordu: Bunlar sizin köleleriniz midir?

Heyet: Hayır.

Necâşî: Bunlardan alacağınız var mı?

Heyet: Hayır.

Necâşî: Öyleyse bunlara karışmayın.

Bu konuşmadan sonra Necâşî'nin huzurundan ayrıldık. Bizden sonra Amr b. Âs, Necâşî'ye şöyle demiş: Bunlar, İsa hakkında senin düşündüğünden farklı düşünüyorlar.

Necâşî: Eğer onlar, peygamber İsa hakkında benim söylediğim sözlerden başka şeyler söylüyorlarsa, onları memleketimde bir an dahi bırakmam!

223 Meryem 19/1-35.

Bunun üzerine Necâşî, bize tekrar haber gönderdi. Bu ikinci çağrısı birincisine nisbetle daha sert idi. Bize şöyle dedi: Adamınız (Muhammed), Meryem oğlu Îsâ hakkında ne diyor?

Biz de: (Peygamberimiz) İsa'nın Allah'ın ruhu, iffetli ve bakire Meryem'e bıraktığı kelimesi olduğunu bildirmiştir, dedik.

Necâşî: Bana falan keşişi ve falan rahibi çağırın! Çağırttığı keşiş ve rahipler yanına geldiler. Onlara sordu: Meryem oğlu İsa hakkında ne diyorsunuz?

Keşiş ve rahipler: Sen, bizden daha bilgilisin. Sen ne diyorsun?

Necâşî de yerden bir çöp kaldırarak: Bunların İsa hakkında dedikleri, bizim onun hakkındaki inancımızdan bu çöp kadar farklı değildir, dedi ve sonra bize dönüp: Size herhangi bir kimse bir eziyet ediyor mu?

Muhacirler: Evet, dedi.

Bunun üzerine Necâşî: Kim bunlara dokunursa, ceza olarak ondan dört dirhem alınacaktır" diye tellala ilanât yaptırdı ve bize: Bu ceza yeterli mi? diye sordu.

Biz: Hayır, dedik. Bunun üzerine cezayı bir kat daha artırdı".

Böylece Habeş Necâşî'si, Mekkeli müşriklerin Amr b. Âs başkanlığındaki heyetinin Müslüman muhacirlerin Mekke'ye geri gönderilmesi teklifini reddederek muhâcirleri hicrî 7. yıla kadar ülkesinde barındırdı; Hz. Peygamber'in (a.s.) isteği üzerine ülkesinde kalan -kadın ve çocuklar hariç- 16 muhâcirden oluşan kafileyi hicrî 7. yılda iki gemiyle Medine'ye gönderdi.

Habeşistan muhacirlerinin yabancı bir ülkede İslâm'ı temsilde gösterdikleri üstün başarı, Kureyş'in Habeşistan'da itibarını zedeledi. Bu başarı, bazı Kureyşlileri korkutmuş, bazılarını ise düşündürmüştür. Öyle ki -Mekke'nin ticaret ve siyaset hayatında etkin, dış ülkelere ticarî seyahatlerde bulunan, Habeşistan'a yaptığı ticari seyahatler sırasında hükümdar Necâşî ile de dost olan- Amr b. Âs (v. 43/664) gibi şahsiyetlerin İslâm'ı kabul etmelerine zemin hazırlamıştır.

Muhacirlerin İslâm'ı temsil başarısı ve sergiledikleri etkin diplomasi, Kureyş temsilcilerinin muhacirlerin iadesini sağlama konusunda Habeş hükümdarı nezdindeki girişimlerini tam bir başarısızlığa uğratmıştır. Bu acı tecrübe, Kureyşli müşriklerin Medine'ye hicret sırasında Resûlullah'ı (a.s.) yakalayıp öldürmek istemelerinde etkili olmuştur.

Müslümanların Habeşistan'a hicreti, tebliğin ilk yıllarında İslâm'ın Afrika ile temasını, Arabistan dışında Hıristiyanlık ile içten içe bir münasebet kurmasını ve İslâm'ın yayılmasını sağlamıştır.

34. Hz. Ömer'in Müslüman Olması	**26 yaşında, bi'setin 6. yılının Zilhicce ayında.**
35. Boykot	**Bi'setin 7. yılı 1 Muharrem.**

Hz. Ömer'in (r.a.) Müslüman olmasından, Müslüman muhâcirlerin Habeşistan'da iyi karşılanıp himaye edilmesinden ve Müslüman olanların sayısındaki muntazam artıştan kaynaklanan endişeler, Kureyş müşriklerini İslâm'a karşı köklü tedbirler almaya sevk etti.

Hz. Peygamber'i (a.s.) öldürmeye, Müslümanları ve onları kabile bağlarına dayanarak himaye eden Benî Hâşim ile Benî Muttalib'e mensup müşriklere boykot uygulama kararı aldılar: Kureyş reisleri, Müslümanlarla evlilik ve ticaret gibi her türlü sosyal-ekonomik ilişkileri kesmek üzere anlaştı. Ambargo ve boykot, bir yazı ile tevsik edildi ve yazıya kutsallık kazandırmak gayesiyle Kâbe'nin içine asıldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.), Müslümanlar ve onları himaye edenler, Ebû Tâlib'in evinin etrafında teşekkül eden Ebû Tâlib Mahallesi'ne (Şi'bi[224] Ebî Tâlib) sığındılar ve orada müşrikler tarafından kuşatma altına alındılar.

Müslümanlar ve onları himaye edenler, Ebû Tâlib Mahallesi'nde takriben üç yıl, her türlü temel ihtiyaçtan mahrum edildiler ve şiddetli zorluklara maruz kaldılar. Müslümanlara yakınlık hissedenler, büyük güçlüklerle ara sıra gıda yardımı yapabiliyorlardı.

224 Şi'b, dağ yolu, büyük mahalle ve semt gibi anlamlara gelir.

Bazı Mekkeli müşrikler, Müslümanlara yapılan bu zalimce uygulamaya karşı çıktı. Hişâm b. Amr el-Âmirî, Hakîm b. Hizâm el-Esedî (54/674 [?]), Ebu'l-Bahterî Âs b. Hişâm el-Esedî ile –Şevvâl H. 4'te Hz. Peygamber'le (a.s.) evlenecek olan Ümmü Seleme'nin kardeşi- Züheyr b. Ebî Umeyye el-Mahzûmî'nin başını çektiği bir grup, üç yılın sonunda Kureyş'in uyguladığı yasak ve ambargoya son vermeye muvaffak oldu. Böylece, bi'setin 10. yılında, Müslümanlar sığındıkları yerlerden ayrılıp yine serbestçe hareket etmeye başladı.

Boykota son veren söz konusu şahıslardan Ebu'l-Bahterî 17 Ramazan H. 2'de meydana gelecek olan Bedir Gazvesi'nde müşrik olarak öldürülmüş, diğerleri ise İslâm'ın Medine döneminde önceleri müellefe-i kulûb muamelesi görmüş fakat zamanla İslâm'ı benimseyerek Müslüman olmuşlardır. Bu sebeple sahabe biyografilerinde kendilerine yer verilmiştir.

36. Son Buâs Savaşı	Hicretten 5 yıl önce.

Evs ve Hazrec Kabileleri

Yemenli Gassân b. Ezd kolundan gelen Evs ve Hazrec, Yemen'den gelip -Hz. Peygamber'in (a.s.) hicretinden sonra Medine ismini alacak olan- Yesrib'e yerleşmiş iki kardeş kabiledir.

Süheylî'ye göre, Evs kurt ve ihsan/atiyye; Hazrec ise soğuk rüzgâr manasına gelir.

Evs ve Hazrec, Hâris b. Sa'lebe'nin iki oğlu olup anneleri Kayle bint Cefne'den dolayı Araplar arasında Benî Kayle adıyla meşhur olmuşlardır.

Ensârın mensup olduğu Evs ve Hazrec'in ecdadı, vaktiyle Yemen'de yaşarken el-Arim selinden sonra Amr Müzeykıyâ'nın önderliğinde Tihâme'ye, oradan Arabistan'ın kuzeyine; Yesrib ve civarına yerleşti:

Kur'ân-ı Kerîm, bir set, bir baraj olan el-Arim'e ve onun ismiyle tarihe geçen sele, şu meâldeki âyetlerle işaret etmiştir:

"Andolsun, Sebe'[225] kavmi için oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sağda, diğeri solda iki bahçeleri vardı. (Onlara:) Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rab! Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki (harap) bahçeye çevirdik."[226]

Hazrec'in soyu, Cüşem, Avf. Haris, Amr ve Kâ'b adlı beş oğlu ile giderek çoğalıp güç kazanmıştır. Belli başlı kolları şunlardır: Neccâr, Selime, Ganm, Sâide, Kavâkıl,[227] Sevâd, Züreyk, Tezîd, Selime, Beyâza ve Hublâ.

Hazrec, Evs'ten daha kalabalık ve daha meşhur olduğu için başlangıçta Araplar bu iki kabileye de Hazrec diyorlardı.

Evs'in soyu oğlu Mâlik'in Amr (Nebît), Avf, İmrülkays, Cüşem ve Mürre adlı beş çocuğundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır.

Amâlika ve Cürhümlüler, Yesrib'i hem kurmuş hem de uzun bir süre ellerinde bulundurmuşlardır. Sonra İsrailoğulları, Hicaz topraklarının bir kısmıyla birlikte Yesrib'i de Amâlika'nın elinden almıştır. Daha sonra -Hazrec ve Evs'in atası olan- Kayle boyu Yesrib'de yaşayan İsrail oğullarına komşu olmuştur; fakat sürekli Yahudilerin siyasî ve iktisadî baskılarına mâruz kalmışlardır. Hazrec reislerinden Mâlik b. Aclân, Suriye taraflarına yerleşen akrabaları olan Gassân kabilesinin yöneticisi Ebû Cebele ve müttefik Arap kabilelerinden aldığı destek ve yardımla 492 yılında şehrin idaresinde söz sahibi olabilmiştir. Fakat ardından

---

225 Sebe', Yemende büyük bir şehrin ve orada yaşayan bir kavmin ismidir. Kurucusu Sebe' olduğu için, belde ve halkı onun adıyla anılmıştır. Bu şehir, en-Neml Sûresi'nde (27/23-44) kendisinden söz edilen kraliçe Belkıs'ın hükmettiği ülkenin başkenti idi.

226 Sebe' 34/15-16.

227 el-Kavkal'ın (القواقل) asıl ismi Ganm olup soy silsilesi: "Ganm b. Avf b. Amr b. Avf b. Hazrec" şeklindedir. Hazrecli Beni Kavkal'a el-Kavkal denilmesinin sebebi Câhiliye devrinde kendilerine bir kişi misafir olduğunda "قوقل حيث شئت" derlerdi ve bununla da "sana eman verilmiştir, dilediğin yere git ve dilediğini söyle zira sen benim zimmetimdesin" sözlerini kastediyorlardı.

Yahudiler, bu iki kardeş kabile arasında rekabeti tahrik ederek onları birbirine düşürmeyi başarmışlardır.

Câhiliye döneminde sürekli savaş halinde bulunan iki kardeş kabile arasındaki en son mücadele uzun süre devam eden Buâs Savaşları'dır. Evs ve Hazrec arasındaki düşmanlıklar ve savaşlar, Resûlullah'ın (a.s.) hicretine kadar devam etmiştir.

Câhiliye döneminde Evs ve Hazrec'in taptıkları meşhur put Menât idi. Evs ve Hazrecliler, hac sırasında vakfe ve son tavafın ardından Müşellel'de bulunan Menât tapınağına gelir ve saçlarını Menât putunun önünde tıraş eder, ancak bu şekilde haclarının tamam olacağına inanırlardı. Ayrıca sa'yin yapıldığı Safa ile Merve yerine Müşellel ile Kudeyd'i kutsal mahal sayarlardı.

Buâs Savaşları

Benî Kurayza'nın ikamet ettiği topraklar içinde kalan Buâs, Medine'nin güneydoğusunda ve şehre iki fersah mesafedeki ekilip biçilen bir vahanın ismidir.

Buâs (veya Buğâs) Savaşları ise Medine'de yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaklaşık olarak yüz yirmi yıl devam eden iç savaşların adıdır.

Hicretten önce burada meydana gelen son Buâs Savaşı (Yevmü Buâs), bir Evslinin Hazrec'e sığınan bir yabancıyı öldürmesi üzerine başlamıştır. Evs'in başında Hudayr el-Ketâib,[228] Hazrec'in başında ise Amr b. Nu'mân el-Beyâzî bulunuyordu. Bu savaşta iki kabilenin ileri gelenlerinden pek çok kimse hayatını kaybetti. Savaş Hazrec lideri Amr'ın bir okla öldürülmesi ve Evsliler'in zaferiyle sonuçlandı.

Buâs Savaşı'ndan sonra hem Evs kabilesi hem Hazrec kabilesi Mekke'de müttefik arayışına girmiştir.

-Hz. Âişe'nin (r. anha) ifade ettiği gibi-[229] Buâs iç savaşlarının hasıl ettiği sulh ve sükun arayışı, Hazrec ve Evs'in İslâm'ı kolayca kabul etmesine

228 Hz. Peygamber'in (a.s.) ashabından, Benî Abdileşhel'in nakîbi, Bedir gazilerinden: Useyd b. Hudayr'in babası.

229 Buhârî, "*Menâkıbü'l-Ensâr*", 63/2.

zemin hazırlayan önemli bir nedendir. Medineliler, dâhili harpler sebebiyle, aralarında sulh ve sükûnu sağlayacak, herkesin kabul edebileceği bir lidere ihtiyaç hissediyorlardı. Kendi aralarındaki ihtilaftan ve Buâs savaşlarının yıkıcı etkilerden kurtulmanın ancak Hz. Peygamber'in (a.s.) hakemliği ve İslâm Dini'nin adalet prensibiyle mümkün olduğuna kanaat getirerek iman ettiler ve bunun üzerine Akabe biatleri süreci başladı.

Medineli Arapların İslâm'ı kolayca benimsemelerinin diğer bir nedeni: Medine'de yaşayan ve Beytülmidrâs adında bir dinî eğitim ve öğretim kurumuna da sahip olan Yahudilerle beşeri ilişkiler neticesinde ilahî dinlerin; peygamberlik, vahiy, melek, mucize gibi ortak diline aşina olmaları ve Yahudiler tarafından devamlı sûrette bir peygamberin gelişiyle tehdit edilmeleridir.

37. er-Rûm Sûresi ve Bizans-Sâsânî Savaşı	**Bi'setin 7 veya 8. yılında.**

Kaynaklar, İslâm'ın ilk yıllarına rastlayan dönemde devam eden Bizans-Sâsânî savaşlarının, Müslümanlar ve Mekkeli müşrikler tarafından ilgiyle izlendiğine işaret eder.

Hüsrev Perviz (589-628) idaresindeki İranlılar, 611'de Antakya'yı, 613'te Dımaşk'ı, 614'te -o vakitler Müslümanların da kıblesi olan- Kudüs'ü zapt edip kutsal haçı Medâin'e götürmüş ve 619'da Mısır'ı ele geçirmişlerdir.

Bizanslılar'ın yenilgileri Mekke'de duyuldukça müşrikler seviniyorlardı. Müslümanlara karşı: "Farslar bizim kardeşlerimizdir. Rumlar da sizin Ehl-i Kitap kardeşlerinizdir. İranlılar, Rumları tepelediklerı gibi biz de size galip geleceğiz" diyerek kendilerine İranlıların zaferinden bir pay çıkarıyorlardı. Bunun üzerine er-Rum Sûresi'nin şu meâldeki âyetleri indi:

"*Rumlar en yakın bir yerde yenilgiye uğradı; ama bu yenilgiye rağmen birkaç yıl içinde (yeniden) üstünlük sağlayacaklar: (çünkü) karar yetkisi, eninde sonunda Allah'a aittir. İşte o gün inananlar Allah'ın yardımına sevineceklerdir: (Çünkü) O, dilediğine yardım eder. O kudret ve merhamet*

sahibidir."[230] Âyetlerde yakın bir gelecekte Bizanslıların İranlılara galip geleceği bildirildi.

Bizans İmparatorluğu'nun mutlak bir yenilgiye uğradığı ve bu yenilgi sonucunda Avrupa ve Afrika'daki vilâyetlerinin isyan ve ihtilaller içinde çalkalandığı, imparatorluğun hâkimiyet alanının yalnızca devlet merkeziyle sınırlı kaldığı bir dönemde Bizans'ın müstakbel galibiyetini haber vermek büyük bir mucizedir.

er-Rûm Sûresi'nin ilk âyetleri nâzil olunca, Hz. Ebû Bekir (r.a.), mağlup Bizans'ın yakın bir gelecekte İran'a gâlip geleceğini ifade etti. Übey b. Halef ve diğer müşrikler ise bunu yadırgayarak, Bizans'ın İran'a galip gelmesinin uzak bir ihtimal olduğunu iddia ederek karşı çıktılar. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) Bizans'ın, Übey b. Halef ise İran'ın üç yıl içinde galip geleceği konusunda on deve üzerine bahse girdiler. Bu hâdise kumarın haram kılınmasından önce oldu. Hz. Peygamber (a.s.), -süreyi kısa tutan- Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) bid' (بضع) kelimesinin üçten dokuza kadar olan sayıları ifade ettiğini hatırlattı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Übey b. Halef, bahsi "dokuz yıl içinde yüz deve üzerine" şeklinde yenilediler.[231]

Resûlullah (a.s.), Übey b. Halef'i Uhud Gazvesi'nde yaraladı. Übey, Uhud dönüşü, -Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye 21 km uzaklıkta ve bugün en-Nevvâriyye (النوارية: An Nawwariyyah) diye anılan-Serif'te, -bahis süresi dolmadan- öldü. Hudeybiye Antlaşması'nın vuku bulduğu yılda Bizanslılar'ın Sâsânîler'e karşı kazandıkları zafer haberleri yayıldı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.), bahis için şart koşulan yüz deveyi Übey b. Halef'in varislerinden aldı. Resûlullah (a.s.): "Bu haram bir maldır. Onu tasadduk et!" (هذا سحت تصدق به) buyurdu.[232]

Gerçekten de Bizans-Sâsânî mücadelesinde durum 622 senesinde Bizanslılar'ın lehine değişti.

---

230 er-Rûm 30/1-5.

231 Bu bahisleşmenin kumarın haram kılınmasından önce olduğu hatırlanmalıdır.

232 eş-Şâmî, II,427.

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Bizans yenilgisi; -geniş bir yorumla- 620 yılına kadar süren hezimetler, Bizans'ın üstünlük sağlaması ise 622 tarihinden sonraki galibiyetler olarak anlaşılabilir.

Bizans-Sâsânî arasındaki büyük savaş ise Ezriât (Der'â) ile Busrâ'da vuku bulmuş (613 veya 614) ve Busrâ bu savaşta tahrip olmuştur.

Bizans-Sâsânî mücadelesinde durum, 622 senesinde Bizanslıların lehine değişmeye başlamış ve Herakleios'un (iktidar yılları: 610-641) 627 yılının Aralık ayında -Musul şehrinin hemen yanında, Dicle Nehri'nin batı kıyısında bulunan ve bir dönem Asur Devleti'ne başkentliğini yapan bir eskiçağ kenti- Ninova harabelerine yakın bir yerde Sâsânî ordularını kesin yenilgiye uğratmasıyla sonuçlanmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Arabistan ve Çevresinde Siyasi Durum

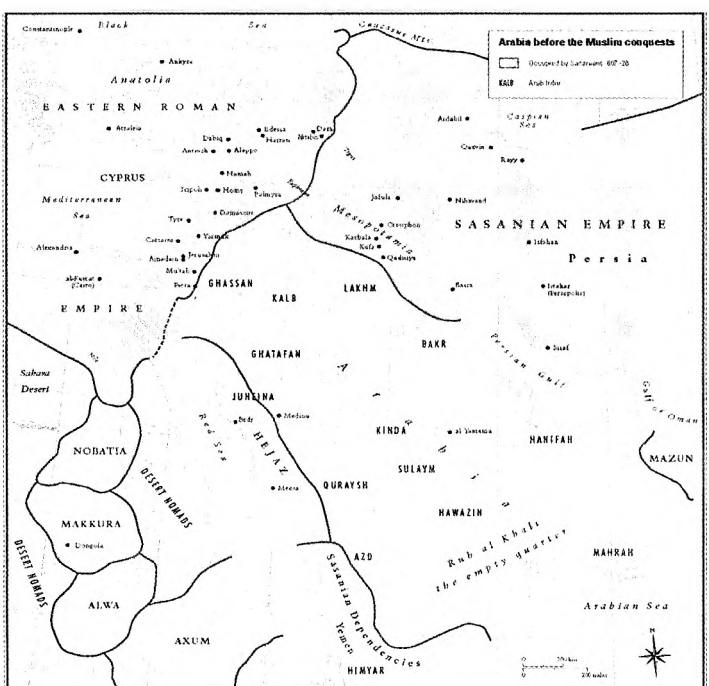

38. Ayın İkiye Yarılması Mucizesi	**Hicretten önce hicretten yaklaşık olarak 5 yıl önce, bi'setin 9. yılında.**

Yüce Allah, *"Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı. Bir âyet/mucize görseler hemen yüz çevirirler ve 'süregelen bir büyüdür' derler"*[233] meâlindeki âyetlerde, ayın yarılmasını geçmiş zaman siygasıyla; yani "وَانْشَقَّ الْقَمَرُ": (ay yarıldı) ibaresiyle bildirmiş ve müşriklerin ilâhî âyetlerden/mucizelerden yüz çevirdiklerini haber vermiştir.

Kadı İyâz'a göre "ayın ikiye yarılması (inşikâk-ı kamer) mucizesi" ile ilgili haberler mütevatirdir. Bu konuda *Kur'ân-ı Kerîm*'in açık de beyanı bulunmaktadır.

İbn Abdilber ve Zürkânî ise "ayın ikiye yarılması mucizesi" ile ilgili rivâyetlerin çokluğu ve şöhreti bakımından kesin bilgi ifade ettiğini belirtirler. Bu mucizenin vukuu, başta Hz. Ali (r.a.), İbn Mes'ud (r.a.), İbn Abbâs (r.a.), İbn Ömer (r.a.), Enes b. Mâlik (r.a.), Cübeyr b. Mutim (v. 59) ve -Hz. Peygamber'in (a.s.) sırdaşı- Huzeyfe b. Yemân el-Absî (v. 36) gibi ashap tarafından rivâyet edilmiştir.

Bütün bu rivâyetler, "ayın ikiye yarılması mucizesi"ne dair şu temel noktalarda ittifak etmektedir: 1- Mekke'de, bi'setten sonra-Medine'ye hicretten önce, 2- Müşriklerin talebi üzerine, 3- Hz. Peygamber'in (a.s.) işaretiyle, 4- Ay -mucize eseri olarak- ikiye bölündü. 5- Ayın iki parçasının dağın iki tarafına doğru ayrıldığı görüldü. 6- Bu mucize bir defa gösterildi.

39. Boykotun Son Bulması	**Bi'setin 10. yılı.**
40. Hz. Hatîce'nin Vefatı	**Bi'setin 10. yılı 10 Ramazan.**

Hz. Peygamber'in (a.s.), ziyadesiyle sevip saydığı ve Mekke döneminde en önemli iki dayanağı ve destekçisi olan Hz. Hatîce (r.anha) ve Ebû Tâlib bi'setin 10. yılında vefat etmiştir. Sevip saydığı ve dayanağı olan iki insanın vefatı, Hz. Peygamber'i (a.s.) o kadar derinden etkilemiştir ki, Resûlullah (a.s.) ve ashap o yılı "hüzün yılı" diye anmışlardır.

233 el-Kamer 54/1-2.

Hz. Hatîce (r.anha), Mekke'nin Hacûn Kabristanı'na defnedildi. Bizzat Hz. Peygamber (a.s.) tarafında mezarına indirildi ve -henüz emredilmediği için- cenaze namazı kılınmadı.

Hz. Hatîce'nin (r.anha) Merve ile Safa arasındaki evi ve bir miktar malı Hz. Peygamber'e (a.s.) miras kaldı.

Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Yaptırılan Hz. Hatîce'nin (r. anha) Kabri[234]

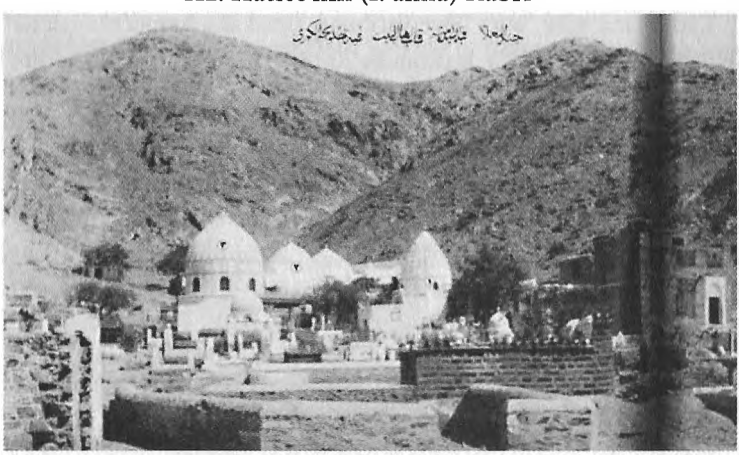

41. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Sevde (r.anha) ile Evlenmesi	Hz. Hatîce'nin vefatından sonra bi'setin 10. yılında Ramazan veya Şevvâl ayında.

Sevde b. Zem'a, hicretten 53 yıl önce dünyaya geldi. Babası Kureyş'in 'Âmir b. Lüey kolundan Zem'a b. Kusay b. Abdişems, annesi Medineli Hazrec kabilesinin Benî Neccâr kolundan eş-Şemmûse (الشموس) bint Kays'dır. Hz. Sevde (r.anha), önce amcası oğlu Sekrân b. Amr el-Kureşî el-Âmirî[235] ile evlendi. Zürkânî, bu evlilikten Celûlâ Savaşı'nde (hicretin 16, 17 veya 19. yılında) şehit olan Abdurrahmân adında bir çocukları olduğunu nakleder.

234 DİA, VII, 388; XVI, 466.

235 Sekrân b. Amr, Selît b. Amr ile Süheyl b. Amr'ın kardeşidir.

Hz. Sevde (r.anha) ve kocası Sekrân b. 'Amr, ilk Müslümanlardandır. Mekke'de Müslümanların işkenceye tabi tutulmaları üzerine -ilk devir siyer-megâzî ulemâsına göre- ikisi de Habeşistan'a sığınmışlardır.

İbn İshâk, sarîh/açık bir şekilde Sekrân b. Amr'ın, Mekke'de, Medine'ye hicretten önce, Müslüman olarak vefat ettiğini bildirir. Belâzürî, bunun en sahîh rivâyet olduğunu belirtir.

Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Hatîce'nin (r.anha) vefatından sonra Sekrân b. Amr'dan dul kalan Sevde bint Zem'a (r.anha) ile evlendi. Evlendiklerinde hem Hz. Peygamber (a.s.) hem Hz. Sevde (r.anha) 50 yaşlarındaydı. Hz. Sevde (r.anha), çocuklarının bakım ve terbiyesini yaparak Hz. Peygamber'in (a.s.) yükünü hafifletti.

Taberî, sîret ulemâsının Hz. Peygamber'in (a.s.) Hz. Âişe'den (r.anha) önce Hz. Sevde (r.anha) ile evlendiği konusunda müttefik olduklarını kaydeder.

42. Ebû Tâlib'in Vefatı	**Bi'setin 10. yılı, 15 Şevvâl.**

Ebû Tâlib, bi'setten sonra Hz. Peygamber'i (a.s.) ve Müslümanları himaye konusunda son derece cesur davranmış ve bunun neticesinde Kureyş, Ebû Tâlib'in vefatına kadar Hz. Peygamber'den (a.s.) uzak durmuştur.

Ebû Tâlib'in Müslüman olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Ehl-i Sünnet'in ekserisi Ebû Tâlib'in iman etmediği görüşündedirler. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'in (a.s.) risaletini değil, şahsını, zâtını gayet ciddî severdi. Hz. Peygamber'i (a.s.) en güç şartlarda savunmasına rağmen Arap kabile reislerinin gururları ve atalarının yoluna bağlı kalmak gibi zaafları yüzünden İslâmiyet'i kabul ettiğini açıkça söylemek cesaretini gösterememiştir. Ma'mer b. Râşid, Resûlullah'ın (a.s.), Ebû Tâlib'in iman etmesini çok arzu etmesi üzerine:

"Resûlüm! Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğini hidâyete erdirir ve hidâyete girecek olanları en iyi O bilir"[236] âyetinin; Hz. Peygamber'in (a.s.) vefat eden amcası Ebû Tâlib'e mağfiret dilemeye başlaması üzerine ise:

"Kafir olarak ölüp Cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de müminlere"[237] âyetinin nâzil olduğunu rivâyet eder.[238]

Ebû Tâlib, 80 küsur yaşında vefat etti ve Mekke'nin kabristanı Hacûn'da toprağa verildi.

Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Benî Hâşim'in reisi olan Ebû Leheb'in, Hz. Peygamber'i (a.s.) himaye etmeyi reddetmesi üzerine, kabilenin ileri gelen bir üyesi sıfatıyla Abbâs b. Abdilmuttalib yeğenini Mekke'deki son yıllarında korumuştur.

43. Tâif Seferi	**1- Tâif'e gidiş: Bi'setin 10. yılında, Hz. Hatîce ve Ebû Tâlib'in vefatından sonra, Şevvâl ayının bitimine birkaç gece veya üç gece kala.** **2- Mekke'ye dönüş: 23 Zilkade Salı günü.**

Tâif

Tâif şehri, Mekke'nin 120 km doğusunda, Sarât dağları silsilesi içindeki bir platoda, 1630 m. yükseltide, üzüm bağları ile kaysı ve nar bahçeleri ortasında yer alır.

Tâif, serin iklimiyle, Arabistan'ın Hicaz bölgesinin sayfiye yeridir. *"Kureyş'e kolaylaştırıldığı; kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için onlar, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılan*

236 el-Kasas 28/56.
237 et-Tevbe 9/113.
238 Müslim, *"el-İmân"*, 41,42.

şu Ev'in (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsinler"[239] meâlindeki âyetlerde bu duruma işaret edilmiştir.

Kureyş kabilesi, bütün Araplarca kutsal sayılan Kâbe'nin gözetim ve bakımını üstlendikleri için bütün kabileler onlara saygı gösterirdi. Bu sayede onlar yazın Tâif'in serin yaylalarına, kışın da Yemen'in ılık bölgelerine serbestçe giderlerdi. İşte bu, Allah'ın onlara bir ihsanı idi, çünkü bu şekilde serbest dolaşma sonunda büyük ölçüde ticaret yapıyorlar ve kazanç elde ediyorlardı.

Tâif, Hevâzin'in önemli bir kolu olan Sakîf kabilesinin merkezi idi. *Kur'ân-ı Kerîm*'de *"el-karyeteyn"* (iki şehir) tabiri Mekke ile Tâif'i bir arada ifade etmekte ve bu iki şehir arasındaki münasebete işaret etmektedir.

Tâif, *Kur'ân-ı Kerîm*'de sâdece bu şekilde geçmektedir. Fakat hicret arifesinde Tâif, batı Arabistan'ın ikinci şehri sayıldığı ve önem bakımından Mekke'den hemen sonra geldiği söylenebilir. Tâif, verimli arazileri bakımından ise Mekke'den üstündür.

Tâif'ten bahseden âyet meâlen şöyledir: *"ve dediler ki: Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?"*[240] *Kur'ân-ı Kerîm*'in üstün özelliklerini bilen fakat Hz. Peygamber'e (a.s.) yakıştıramayan Mekkeli müşrikler, bu soruyla kendilerince: "*Kur'ân-ı Kerîm*, Hz. Peygamber'e (a.s.) değil, Mekke'nin veya Tâif'in ileri gelenlerinden birine inmeliydi" demek istemişlerdir. Mesela Velîd b. Muğîre: "Vallahi, az önce, Peygamber'in ne insan ne de cin sözüne benzeyen bir söz söylediğini işittim. Söylediği söz bir tatlılığa sahiptir. Üzerinde bir güzellik/zarafet vardır. Üstü çok meyvedardır. Altı çok bereketlidir/canlıdır. O söz herkese üstün gelir; fakat ona üstün gelinmez" şeklindeki sözleriyle *Kur'ân-ı Kerîm*'in üstün özelliklerini itiraf etmiştir. Aynı şahıs: "Şâyet Muhammed'in dediği hak olsaydı, bu *Kur'ân* bana veya Urve b. Mes'ûd es-Sekafî'ye (bazı rivâyetlerde Ebû Mes'ûd es-Sekâfî'ye[241]) indirilirdi" demiştir.

239 Kureyş 106/1-4.

240 ez-Zuhruf 43/31.

241 Bu şahsın ismi Amr b. Umeyr'dir.

Hâlbuki Yüce Allah nazarında üstünlük; zenginlik veya soylulukla değil, takva iledir. Anne-babadan yetim kalmış ve zengin olmayan Hz. Peygamber (a.s.), soy itibariyle onların en şereflisidir.

Yüce Allah, Mekkeli müşriklerin iddialarını şu meâldeki âyetlerle reddetmiştir: "*Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır. Şâyet insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması (tehlikesi) bulunmasaydı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık. Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslanacakları koltukları da (hep gümüşten yapardık). ve onları ziynetlere boğardık. Bütün bunlar sadece dünya hayatının geçimliğidir. Ahiret ise Rabbinin katında, Allah'ın azabından sakınıp rahmetine sığınanlara (muttakilere) mahsustur*".[242]

Tâif Seferi

Mekkeli müşrikler Ebû Tâlib vefat edene kadar Hz. Peygamber'e (a.s.) karşı mesafeli davranıyorlardı. Onun vefatından sonra Mekke'deki durum daha da kötüleşti. Müşrikler, Ebû Tâlib öldükten sonra, o hayatta iken yapamadıkları kötülükleri yapmaya başladılar. Ebû Tâlib ve Hz. Hatîce'nin (r.anha) ölümü Resûlullah'ın (a.s.) kaygısını artırdı. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), Zeyd b. Hârise (r.a.) ile birlikte koruma ve destek elde etmek gayesiyle Tâif'e gitti.

Hz. Peygamber (a.s.), Tâif'in bütün eşrafıyla görüştü. Onları, Allah'ın birliğini kabule, İslâm Dini'ne yardım etmeye davet etti ve Mekkeli muhaliflerine karşı kendisine destek olmalarını talep etti. Daha sonra Müslüman olup Hudeybiye'de Rıdvân biatinde Resûlullah'a (a.s.) biat edecek olan Hâlid el-Advânî, Hz. Peygamber'in (a.s.) Tâif'teki faaliyetlerinin bir kısmına tanık oldu. Hâlid el-Advânî der ki: "Ben, Resûlullah'ı (a.s.) (Tâif'te iken) Sakîf pazarında (başka bir rivâyette Sakîf'in; yani muhtemelen Tâif'in doğusunda) gördüm. Bir yay veya asâya dayanmış,

242 ez-Zuhruf 43/32-35.

onlardan yardım istiyordu. Ve's-Semâi ve't-Târık'ın (86/1-17) tamamını okuduğunu işittim. Câhiliye devrinde, ben müşrikken, bu sûreyi ezberledim, sonra İslâm devrinde okudum.

Hz. Peygamber (a.s.), Tâif'te aradığı desteği bulamadı. Mekkelilerin durumdan haberdar olmasını istemeyen Peygamber Efendimiz (a.s.), Tâifliler'den şehirlerine gelişini gizli tutmalarını rica etti.

Tâif'in ileri gelenleri Hz. Peygamber'den (a.s.) şehirlerini hemen terk etmesini istediler. Sokak çocuklarını ve köleleri kışkırtarak onu (a.s.) ve yol arkadaşı Zeyd b. Hârise'yi taşlattılar. Resûlullah (a.s.) her adım atışında ayaklarına taş atarak ezip kanlar içinde bıraktılar. Resûlullah'a (a.s.) taş değdiğinde yere otururdu. Onlar da kolundan tutup ayağa kaldırırlardı. Yürüyünce de gülüşerek taşlamaya devam ederlerdi. Zeyd b. Hârise ona (a.s.) kendini siper ediyordu. Hatta başından ciddi yaralar aldı. Tâifliler'den kurtulduklarında Hz. Peygamber'in (a.s.) ayaklarından kanlar akıyordu.

Hz. Âişe (r.anha), bir gün, Peygamber Efendimize (a.s.): "Ey Allah'ın Resûlü! Senin başına, Uhud gününden daha çetin bir gün geldi mi?" diye sordu.

Peygamber Efendimiz (a.s.): "Senin kavminden neler çektim neler! Hele onların yüzünden Akabe günü çektiğim ise, çektiklerimin en çetini idi: (Taif'e gidip) kendimi Abdi Yalil'lere arz ve bana yardımcı olmalarını niyaz ettiğim zaman, isteğimi kabul etmemiş, reddetmişlerdi. Ben de üzgün bir halde Mekke'ye yönelip, yüzümün doğrusuna gittim durdum. Ancak Karnu's-Seâlib'de kendime gelebildim. Başımı kaldırıp baktığım zaman, bir bulutun beni gölgelemekte olduğunu gördüm. Tekrar baktığımda, bir de ne göreyim? Bulutun içinde Cebrail var! Hemen bana seslendi: 'Şüphe yok ki, Allah, kavminin sana söylediklerini ve sana verdikleri red cevaplarını işitti de, onlar hakkında dilediğini kendisine emredesin diye sana Dağlar Meleğini gönderdi! dedi. Dağlar Meleği bana seslendi ve selam verdi. Sonra da: 'Ey Muhammed! Şüphe yok ki, Allah, kavminin sana söylediklerini işitti. Ben Dağlar Meleğiyim! Rabbin, dilediğini bana emredesin diye beni sana gönderdi. Şimdi, ne dilersen, dile!

Eğer onların üzerlerine iki dağı (الأَخْشَبَيْن: Mekke'yi kuşatan Ebû Kubeys ve Kuaykıan dağına bakan el-Ahmer dağlarını) kapamamı dilersen dile! (Hemen kapayıvereyim!) dedi.

Ben: 'Hayır! Ben onların helak olmalarını istemem. Bilakis, Allah'ın, onların nesillerinden, yalnız Allah'a ibadet edecek, O'na hiçbir şeyi şerik koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim dedim" buyurmuştur.[243]

"Âlemlere rahmet olarak gönderilen"[244] Peygamber Efendimiz (a.s.) bir çok hadîsinde "müminin lanet[245] edici olmadığını" bildirdiği gibi (لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ لَعَّانًا) kendisinin de (a.s.) "lanet edici değil bütün âlemlere rahmet peygamberi" olarak (إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَّانًا وَإِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً) gönderildiğini bildirmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), yaralı bir vaziyette ve güçlükle Tâif dışında Mekkelilere ait bir bahçeye sığınabildi. Bahçe, Bedir Gazvesi'nde (17 Ramazan H. 2, Cuma) Mekkeli müşriklerin safında öldürülecek olan Rebî'a b. Abdişems'in oğulları Şeybe ve Utbe'ye aitti.[246]

Aslen Irâk'ta Musul civarındaki Ninova şehrinden Hıristiyan bir köle olan Addâs, efendileri Şeybe ve Utbe'nin emriyle Hz. Peygamber'e (a.s.) bir tabak üzüm sundu. Hz. Peygamber (a.s.) "Bismillah" (Allah'ın adıyla) diyerek üzümü yemeye başlayınca bu Addâs'ın dikkatini çekti ve

243 Buhârî, "*Bed'i'l-Halk*", 59/7. İkrime b. Abdillâh el-Medenî'nin (21-105/642-723 [?]) rivâyetine göre ise Resûlullah (a.s.) şöyle buyurmuştur: (Tâif Seferi dönüşü) "Cibril bana gelip: Ey Muhammed! Rabbin sana selam söylüyor. Bu, dağlar(dan sorumlu) melektir. Onu gönderip senin emrin dışında hareket etmemesini emretti" dedi. Dağlardan sorumlu melek, ona (a.s.): "İstersen dağı onların üzerine kapatayım veya dilersen onları yerin dibine geçireyim" dedi. Resûlullah (a.s.): "Ey dağlar(dan sorumlu) melek! Aksine ben onlar için mühlet istiyorum. Belki onların neslinden "lâ ilâhe illallah" diyen kimseler çıkar" karşılığını verdi. "Dağlar(dan sorumlu) melek: "Sen, Rabbinin isimlendirdiği gibi raûf (şefkatli) ve rahimsin (merhametlisin)!" (et-Tevbe 9/17) dedi.

244 el-Enbiya 21/107.

245 Lanet, Yüce Allah'ın bağış ve merhametinden uzak olma anlamında bir terimdir. Sözlükte "kovmak, uzaklaştırmak, iyilik ve faydadan mahrum bırakmak" anlamındaki la'n kökünden türemiş bir isim olup dinî bir terim olarak Allah'ın bağış ve merhametinden uzak bırakılmayı ifade eder.

246 Addâs, Bedir Gazvesi'nde Mekkeli müşriklerin safında Hz. Muhammed'e (a.s.) karşı savaşmamaları için efendileri Şeybe ve Utbe'yi uyarmış ve onları vazgeçirmeye çalışmıştır.

bu sözlerin buralarda söylenmediğini ifade etti. Hz. Peygamber (a.s.), Addâs'ın Ninovalı olduğunu öğrenince orasının Yunus b. Mettâ'nın (a.s.) memleketi olduğunu ve kendisinin de onun gibi bir peygamber olduğunu bildirdi. Bu konuşmadan müteessir olan Addâs, efendilerine rağmen Müslüman oldu.

En önemli iki destekçisi Ebû Tâlib ve Hz. Hatice'nin (r.anha) vefatıyla şartların daha da kötüleşmesi ve himayesiz kalması nedeniyle Mekke'de barınamaz hale gelen Hz. Peygamber (a.s.), Tâif'te 10 gün veya bir ay kaldı. Bu süre boyunca alaya alınan, taşlanan ve şehri terk etmeye mecbur bırakılan Hz. Peygamber (a.s.), Şeybe ve Utbe'nin bağında iki rekât namaz kıldıktan sonra şu ünlü kudsî duayla Yüce Allah'a yöneldi:

"İlâhî! Güç ve kuvvetimin zayıflığıyla, çare ve imkânlarımın kısıtlılığıyla, insanların gözünde ifade ettiğim kişiliğimin önemsizliğiyle Sana sığınıyorum.

Ey Merhametlilerin En Merhametlisi! Sen sıkıntıya ve zulme uğrayanların Rabbisin. Sen benim Rabbimsin. Beni kimlere emanet ediyorsun? Bana sert ve kaba davranan bir yabancıya mı? Yoksa davamda bana üstün kılacağın bir düşmana mı?

Sen'in katından bana bir gazap ve öfke olmadığı sürece, ben bu başıma gelenlere hiç aldırmayıp katlanırım. Ama Sen'in katından gelecek bir himaye her zaman çok daha hoştur.

İnecek gazabına ya da benim başıma gelebilecek öfkene karşı karanlıkları aydınlatan, dünya ve ahiretteki işleri düzene sokan Sen'in Nur'una sığınıp himaye talep ederim. Sen hoşnut oluncaya dek (benim tarafımdan) yapılacak tevbelere layıksın. Kuvvet ve kudret ancak Sen'dedir".[247]

Tâif yolculuğu dönüşü, Resûl-i Ekrem (a.s.), yol arkadaşı Zeyd b. Hârise (r.a.) ile birlikte Mekke'ye girebilmek için bir hâmî bulmak amacıyla araştırma yaptırırken Hirâ Mağarası'nda beklemiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.) himaye talep ettiği Ahnes b. Şerîk kendisinin hâlîf

247 İbn Hişâm, II,61-62.

olduğunu; halîf olanın himaye veremeyeceğini, Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî de Benî Âmir'in Benî Ka'b'a himâye veremeyeceğini bildirmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), himaye istediği üçüncü kişi olan Kureyşli Benî Nevfel'in müşrik reisi Mut'im b. Adî en-Nevfelî el-Kureşî'nin (v. Safer H. 2) himayesinde Mekke'ye girebilmiştir. Mut'im b. Adî'nin soyu, Abdümenâf'ta Hz. Peygamber'in (a.s.) soyu ile birleştiği için onun (a.s.) amcası oğullarından sayılır ve Hz. Peygamber (a.s.) kendisine "amca" diye hitap ederdi: "Ey amcacığım! Bana himaye ver, tâ ki Beyt'i (Kâbe'yi) tavaf edeyim".[248] Zira o zaman –himaye verme hakkına sahip birsinin teminatı ile- Kâbe'yi tavaf edebilmek, Mekke'de serbest dolaşım hakkına sahip olmak demekti.

Resûlullah'ın (a.s.), Tâif Seferi güzergâhı[249]

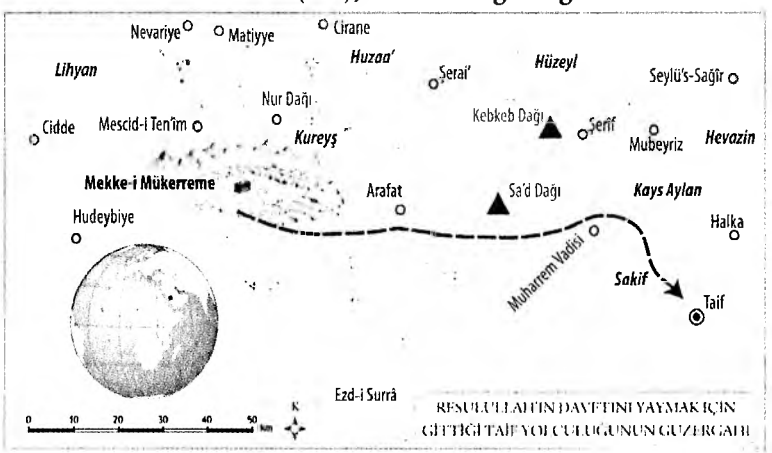

Siyer-megâzî ulemâsının olay sıralaması ile başka bazı rivâyetlerden anlıyoruz ki; Tâif'te aradığı desteği bulamayacak olan Hz. Peygamber (a.s.), Mekke'de şartların ağırlaşması üzerine İslâm'a davet etmek, yardım ve koruyuculuk elde etmek için hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabilelere daha çok yönelmiştir.

248 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, III,269 (eş-Şâmile).
249 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 136.

Cinlerin Kur'ân-ı Kerîm'i Dinlemeleri

Konuyla ilgili rivâyetleri, rivâyetlerde işâret edilen tarihleri ve yerleri dikkate alarak meseleyi değerlendiren hâdis-siyer âlimleri ve şârihleri, -insan türünün mevcudiyetinden önce, yakıcı ve her şeye nüfûz edici ateşten (nâr-ı semûm, mâric) yaratılan, duyularla idrak edilemeyen ve insanlar gibi ilâhî emirlere uymakla sorumlu tutulan- cinlerin mükerreren Hz. Peygamber'le (a.s.) muhatap oldukları sonucunu çıkarmışlardır.

Mesela şârihler, "cinlerin semâdan haber almalarına izin verilmemesi ve haber almak için semâya yükseldikçe üzerlerine ateş parçaları (شِهَابٌ: şahâp) atılması" hadîsinin siyakından hareketle cinlerin ilk gelişlerinin bi'setten sonra olduğunu belirtmişlerdir. İşte bu münasebetle cinler, olayın sebebini araştırıp tespit etmişler ve kavimlerine dönmüşlerdir. İslâm daveti yayılınca da gelip *Kur'ân* dinlemişler ve Müslüman olmuşlardır. Bu hâdise, iki hicret; yani Habeşistan ve Medine hicretleri arasında olmuştur. Cinlerin Hz. Peygamber'e (a.s.) gelip-gitmeleri Medine devrinde de devam etmiştir.

Hadîsçilere göre, Hz. Peygamber (a.s.) Tâif'e gitmeden iki sene önce, cinler *Kur'ân*'ı dinlemişlerdir. Mesela Buhârî, İbn Abbâs'tan şu rivâyeti nakleder: "Peygamber (a.s.) ashâbından birkaç kişi ile birlikte Ukâz çarşısına gitmek üzere yola koyuldu. O tarihte cinler semâdan haber almaktan alıkonuluyor, haber almak için semâya yükseldikçe üzerlerine ateş parçaları atılıyordu.

Semâdan kovulan cinlere: 'Neden hiçbir haber getirmiyorsunuz?' diye soruldu.

Onlar da: 'Semâdan haber almaktan alıkonulduk; üzerimize ateş parçaları atıldı' dediler.

Bunun üzerine birbirlerine: 'Sizinle semânın haberi arasına giren; yeni vuku bulmuş bir şeydir. Yeryüzünün doğusunu ve batısını dolaşın, sizinle semânın haberi arasına giren şeyi öğrenin' dediler.

Tihâme yolunu tutan yedi veya dokuz kişilik bir grup cin, o sırada Ukâz çarşısına gitmek üzere Nahle'de bulunan ve ashâbına sabah namazını kıldıran Resûlullah'a (a.s.) rastladı. Cinler sabah namazında okunan *Kur'ân*'ı işitince dinlemeye koyuldular ve: 'Bizimle semânın haberi arasına giren budur' deyip kavimlerine döndüler:

'Ey kavmimiz! Bizi doğru yola götüren, hayrete düşüren bir *Kur'ân* dinledik, ona inandık. Biz Rabb'imize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız' dediler. Bunun üzerine:

'De ki: Cinlerden bir topluluğun Kur'ân'ı dinlediği bana bildirildi'[250] (meâlindeki) sözlerle başlayan âyetler indirildi".[251]

İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Sa'd gibi siyer-megâzî alimlerine göre, Resûlullah'ın (a.s.) Tâif'ten Mekke'ye dönerken Nahle-i Yemâniyye (نَخْلَة الْيَمَانِيَّة) denilen yerde konaklamış, geceleyin el-Cin Sûresi'ni okurken Nesîbîn'den[252] gelen yedi cin kendisini dinlemiştir.

el-Cin Sûresi'nin ilk âyetleri (1-9) meâlen şöyledir: *"(Resûlüm!) De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'ân'ı) dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: Gerçekten biz, harikulade güzel bir Kur'ân dinledik. Doğru yola iletiyor, ona iman ettik. (Artık) kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız. Hakikat şu ki, Rabbimizin şanı çok yücedir. O, ne eş ne de çocuk edinmiştir. Doğrusu bizim beyinsiz olanımız (iblis veya azgın cinler), Allah hakkında pek aşırı yalanlar uyduruyormuş. Hâlbuki biz, gerek insanlar gerekse cinler Allah hakkında asla yalan söylemezler, sanmıştık. Şu da gerçek ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da, onların taşkınlıklarını arttırırlardı. Onlar da sizin sandığınız gibi, Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı. Doğrusu biz (cinler), göğü yokladık, fakat onu sert bekçilerle, alev huzmeleriyle doldurulmuş bulduk. Hâlbuki (daha önce) biz onun bazı kısımlarında (haber) dinlemek için oturacak yerler (bulup) oturu-*

250 el-Cin 72/1-9.

251 Buhârî, *"Ebvâbi Sifati's-Salât"*, 10/24. İbn Abbâs'ın (r.a.) naklettiği rivâyet sahâbe mürselidir. Zira İbn Abbâs (r.a.) olayla ile ilgili rivâyeti işitmiş, olaya tanık olmamıştır. Çünkü İbn Abbâs (r.a.), hadîste zikredilen hâdiseden sonra, Müslümanlara uygulanan boykot yıllarında doğmuştur.

252 Süheylî, eserinde Nesîbîn'den (نصيبين بالفتح ثم الكسر ثم ياء علامة الجمع الصحيح) gelen cinlerin isimlerini kaydetmiştir. Nesîbîn, el-Cezîre'de meşhûr bir beldedir. Eser ulemâsının naklettiği bir rivâyte göre, burası, isrâ gecesi, Resûlullah'a (a.s.) gösterilmiş; o (a.s.) da sularının tatlılığı, meyvelerinin güzelliği ve yağmurunun bolluğu için Allah'a dua etmiştir. Çoğu ulemâya göre, Nesîbî'nin Yemen'de olduğunu söylemek bir yanılgıdır. Günümüzde Türkiye'mizin Güneydoğu Anadolu bölgesinin Mardin ilinin bir ilçesidir ve Nusaybin olarak bilinmektedir.

yorduk; fakat şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir alev huzmesi (شِهَابًا)[253] *buluyor".*

Yine Vâkıdî, bu olayla ilgili olarak el-Ahkâf Sûresi'nin 29. âyeti ve devamındaki birkaç âyetin indiğini ve Resûlullah'ın (a.s.) Nahle'de birkaç gün kaldığını rivâyet etmiştir. Âyetler meâlen şöyledir: *"Hani cinlerden bir gurubu, Kur'ân'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine): 'Susun' demişler, Kur'ân'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi. (Kur'ân'ı dinleyip kavimlerine döndüklerinde:) Ey kavmimiz! Dediler, doğrusu biz Musa'dan sonra indirilen, kendinden öncekini doğrulayan, hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı kısmen bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun".*[254]

İbn Habîb ve İbn Abdilber'e göre, Resûlullah (a.s.) Tâif'ten döndükten üç ay sonra Nesîbîn cinleri gelip ona (a.s.) iman ettiler.

Vâkıdî ve Ebû Nuaym'ın Ebû Ca'fer'den naklettikleri rivâyete göre ise cinler, Resûlullah'a (a.s.) bi'setin 11. yılında, Rebiülevvel ayında geldiler.

Netice itibariyle İslâm inanç esaslarına göre Allah'a itaat etmekle yükümlü olan cinlerin, Hz. Peygamber'le (a.s.) birden fazla muhatap oldukları vakıaya daha uygundur.

44. İsrâ-Mirâç Mucizesi	**Hicretten 8 ay önce, 27 Receb.**

Hz. Peygamber (a.s.), tebliğe başlamasından itibaren en zor sınamalarla karşılaştı ve karşılaştığı güçlükler gittikçe arttı. Hz. Peygamber'e (a.s.) iman edip etrafında toplanan ashabının büyük bir kısmı, kendi vatanlarını terk edip Habeşistan'a hicret etti. Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'de kalan Müslümanlarla birlikte, üç yıl kadar süren, şiddetli bir sosyo-ekonomik boykota uğradı, dar bir alanda kuşatma altında tutulup dünyadan ve hayattan tecrit

253 Ayrıca bkz. el-Hicr 15/18; es-Saffât 37/10.

254 el-Ahkâf 46/29-31. Âyetin beyanına göre cinler, Yüce Allah'ın yolunun davetçisi olan Hz. Muhammed'e (a.s.) kavimlerinin uymalarını isterken Yüce Allah'ın, günahlarının bir kısmını bağışlayacağını beyan etmişlerdir. Çünkü kul hakkıyla ilgili günahlar, hak sahibinin rızası olmadıkça bağışlanmaz.

edildi. –Vefalı sadık eşi- Hz. Hatice'nin (r.anha) ve -en önemli hamisi amcası- Ebû Tâlib'in vefatıyla âdeta Hz. Peygamber'in (a.s.) kolu-kanadı kırıldı. İki kaybın meydana getirdiği büyük üzüntüden dolayı, o yıla senetü'l-hüzn (hüzün senesi) denildi. Nihâyet Hz. Peygamber'in (a.s.) Tâif'te himaye araması da sonuçsuz kaldı. Bütün bu olumsuzluklara rağmen o (a.s.), insanları hiçbir menfaat gözetmeksizin tevhide çağırmaya, sarsılmaz bir kararlılıkla devam etti. İşte böyle bir durumdayken Resûlullah (a.s.) isrâ ve miraç denilen ilâhî mükâfata mazhar oldu.

İsrâ ve miraç, Hz. Peygamber'e (a.s.) ihsan edilen bir mucizenin iki safhasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in el-İsrâ (17/1) ve en-Necm (53/1-18) sûrelerindeki beyanlarla, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) isrâsı (الإسراء), en az kırk beş sahabenin –tevatür derecesine varan- rivâyetleriyle[255] de miraç (المعراج) mucizesi sabittir.

İsrâ ve miracın gerçekleştiği hususunda, Ehl-i Sünnet âlimleri arasında ihtilaf yoktur. İsrâ ve miraç mucizesi ile ilgili bazı ihtilaflar, bu muazzam vakıanın aslına değil, tafsilât ve teferruatına dairdir. Sadece hak yoldan sapanlar batıl şüphelerle bu olayı karalamaya çalışmışlardır.

Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî (654-745/1256-1344) gibi müfessirlere göre, Mekkeli müşrikler, isrâ hadisesini haber verince Hz. Peygamber'i (a.s.) yalanladılar. Yüce Allah, onu (a.s.) teyit için: "*Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir*"[256] meâlindeki âyeti indirdi.

İsrâ (إسراء) kelimesi mastar olup "gece yolculuğu yapmak" demektir.[257] İsrâ mastarının türevleri, *Kur'ân-ı Kerîm*'de "*Sen gecenin bir kıs-*

255 İsrâ-miraç ile ilgili rivâyetlerin ortak noktası bu mucizenin mutlak manada meydana gelmiş olmasıdır.

256 el-İsrâ 17/1.

257 (يقال سرَى يَسْرِى سُرًى وأسرى يُسرى إسراء لُغَتان) İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Eser*, "سرى" md.

mında ailenle (yola çıkıp) yürü"[258] (فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ) gibi birçok âyette zikredilir.

Terim olarak isrâ, Yüce Allah'ın takdiriyle Hz. Peygamber'in (a.s.), Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan[259] -çevresi mübarek kılınan- el-Mescidü'l-Aksâ'ya gece yolculuğu ile[260] götürülmesini ifade eder.

Miraç, "yukarı çıkmak, yükselmek" anlamındaki urûc kökünden türemiş bir ism-i âlettir ve "yukarı çıkma, yükselme vasıtası" demektir.

Terim olarak miraç, keyfiyeti/niteliği *Kur'ân* ve sahîh *Sünnet* tarafından bildirilen, Hz. Peygamber'in (a.s.) İlahî Huzura kabulünü ifade eder.

İsrâ ve miraçta yaşadığı hâdiseler, Resûlullah'ın (a.s.) en üstün fazilete sahip olduğunun delilidir. Mescid-i Aksâ'da peygamberlere imam oldu,

---

258 Hûd 11/81; Tâ Hâ 20/77; eş-Şuarâ 26/52; el-Hicr 15/65; ed-Duhân 44/23.

259 Bazı rivâyetlerde isrâ-miraç vesilesiyle şakk-ı sadr'dan bahsedilir. Kâdı İyâz'a göre, Resûlullah'ın (a.s.) göğsünün yarılması hâdisesi, onun (a.s.) çocukluğunda, peygamberlikten önce olmuştur. Bu olay, güvenilir birçok muhaddisin rivâyet ettiği üzere, isrâ hâdisesinden tamamen ayrı bir olaydır. Bkz. *Şifâ-i Şerîf*, çev. M. Y. Kandemir, İstanbul 1433/2012; I,376-378.

260 İsrâ ve miracın, sadece ruhla mı yoksa ruh ve bedenle mi meydana geldiği konusunda üç görüş bulunmaktadır: 1- Bazıları, peygamberlerin rüyalarının gerçek ve vahiy olduğunu kabul etmekle beraber, miracın sadece ruhla; yani uykuda meydana geldiğini dile getirmişlerdir. 2- Ashap ve tabiinin büyük çoğunluğu, miracın uyanıkken, ruh ve bedenle meydana geldiğini kabul etmiştir. Doğru olan da budur. Bu görüşü benimseyen ashab-ı kiram: Abdullah b. Abbas (r.a.), Cabir b. Abdillah (r.a.), Enes b. Malik (r.a.), Huzeyfe b. Yeman (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Ebû Hüreyre (r.a.), Malik b. Sa'sa'a (r.a.), Ebû Habbe el-Bedrî (r.a.), Abdullah b. Mesud (r.a.). Buhârî, *Sahîh*'nin isrâ babında ve Sa'îd b. Mansûr *Sünen*'inde İbn Abbas'ın, "sana gösterdiğimiz o görüntüleri.... ancak insanlar için bir imtihan kıldık" (وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ: el-İsrâ, 17/60) âyetinin tefsirinde, "buradaki görme olayı, bizzat gözün görmesidir ki, (sözü edilen görüntüler) Hz. Peygamber'e (a.s.) isrâ gecesinde gösterilmiştir" dediğini rivâyet etmişlerdir. Burada Sa'îd b. Mansûr, İbn Abbas'ın "Bu görme olayı, uykuda (rüyada) görme değildir" dediğini rivâyet etmiştir. İbn Hacer'e göre, burada görme olayının gözlere izafesi, kalp ile görmenin kastedilmediğini anlatmak içindir. Yüce Allah *Kur'ân*-ı Kerîm'de "kalbi gördüklerini yalanlamadı" (en-Necm, 53/11) âyetinde kalbin görmesini, "göz kaymadı ve sınırı da aşmadı" (Necm, 53/17) âyetinde ise gözün görmesini ispat etmiştir. 3- Bazılarına göre ise miracın Beytülmakdis'e kadar olan kısmının bedenle ve uyanık iken, semalara yükseliş kısmı ruhla yapılmıştır (Kâdı İyâz, *Şifâ-i Şerîf*, çev. M. Y. Kandemir, İstanbul 1433/2012; I,393 vd.).

meleklerle görüştü, Sidretü'l-Müntehâ'ya (سدرة المنتهى)[261] götürüldü, İlâhî Huzur'a kabul edildi ve Yüce Allah'ın büyük icraatına tanık oldu.

İlâhî kudretin, yaratılıcılığını ve icraatını tefekkür edip idrak eden bir aklıselim, isrâ-miraç mucizesini büyük bir coşkuyla kabul eder.

Evet, hesaplanamayan büyüklüğüyle birlikte yarıçapı 46 milyar ışık yıl olduğu tahmin edilen evreni,

Büyüklükleri, kendi etraflarında veya başka bir gök cisminin etrafındaki dönüş hızları[262] ve yapıları türlü türlü olan sayısız gök cisimlerini,

Atomu ve atom altı parçacıkları,

Suyu, havayı, sesi, kokuyu, saniyede 300 000 km kadar yol alan ışığı,

Âlem-i misâli, ruhu, zamanı, hayali, fikri ve benzeri varlık çeşitlerini[263] yaratan ve yöneten gerçek anlamda Nihâyetsiz Bir Kudrete, hiçbir şey ağır gelmez.

Rivâyetlerin bütünü göz önüne alındığında, isrâ ve mi'racın aynı gecede gerçekleştiği ve Hz. Peygamber'in (a.s.) ilk önce Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götürüldüğü anlaşılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, el-Mescidü'l-Harâm tabiri on sekiz âyette zikredilir.[264] el-Mescidü'l-Harâm tabiriyle âyetlerde kelamın akışına ve konuya göre: (1) Kâbe, (2) Kâbe ve yakın çevresinden oluşan mescit, (3) Mekke şehri veya (4) ilk üçünü de kapsayan Harem bölgesi kastedilir.

Sözlükte "yasaklanmış, korunmuş, dokunulmaz" manasına gelen harem kelimesi semaî bir mastardır ve Kâbe'yi kuşatan sınırları belirli bir böl-

261 en-Necm 53/14.

262 Dünya kendi etrafında, ay ile birlikte güneş etrafında, dünya ve diğer gezegenleriyle birlikte güneş sistemi kendi etrafında, güneş sistemi başka sistemler etrafındaki dönüşleri, güneş sisteminin dâhil olduğu saman yolu galaksisinin muhtelif hareketleri, hepsi *Kur'ân-ı Kerîm*'in: "*Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler*" âyetini (Yâsîn 36/40) tefsir eder.

263 Bediüzzaman'ın ifadesiyle: "vücut âlem-i cismanîde münhasır değildir" gerçeği de hatırlanmalıdır.

264 el-Bakara 2/114,149,150,191,194,196,198,217; el-Mâide 5/2,97; el-Enfâl 8/34; et-Tevbe 7,19,28; el-İsrâ 17/1; el-Hac 22/25; el-Fetih 48/25,27.

geye alem; yani özel isim olmuştur. Aynı isim, bir takım dokunulmazlıklarla donatılmış olan ve sınırları Hz. Peygamber (a.s.) tarafından çizilen Medine ve çevresi için de kullanılır. Hz. Peygamber (a.s.): "Mekke İbrahim'in, Medine benim haremimdir" buyurmuştur. Bu bölgelere harem denilmesi, buralarda savaşın, zararlılar dışında canlıların öldürülmesinin ve bitki örtüsüne zarar verilmesinin yasaklanmasından ve bir takım dokunulmazlıklarla üstün kılınmasındandır. Harem ve harâm (حرام) kelimeleri eş anlamlıdır. Harem yer ismidir. Haram hem helâlin zıddı olup dinen yasaklanan şeylere denir. Hem de yer ismidir. Yani el-Mescidü'l-harâm[265] gibi tabirlerde harâm kelimesi, haccın eda edildiği ve hac yasaklarının geçerli olduğu, Kâbe'yi kuşatan, sınırları belirli bir bölgeye denir. Bundan dolayı Mekke'ye el-Beledü'l-Harâm denildiği gibi Kâbe el-Beytü'l-harâm, çevresindeki mescit de el-Mescidü'l-Harâm diye anılmaktadır.[266]

Öyleyse isrâ ile ilgili rivâyetlerdeki: "ben Mescid-i Harâm'da bulunduğum bir sırada", "Kâbe'de Hicr" veya "Hatîm" denilen yerde iken, "evimde bulunduğum bir sırada", " Ümmü Hânî'nin evinde" gibi ifadeler arasında bir çelişki yoktur. Çünkü İbn Abbâs'ın (r.a.) da belirttiği gibi Harem denilen bölgenin tamamı Mescid-i Haram'dır.

Hz. Peygamber (a.s.) Cebrâil ile birlikte Mescid-i Aksâ'ya vardığında Burâk'tan (البراق)[267] indi, Cebrâil Burâk'ı Mescid-i Aksâ'nın kapısına, yanma veya onun yakınında peygamberlerin bineklerini bağladığı bir halkaya veya kendisinin deldiği bir taşa bağladı.[268]

Peygamber Efendimiz (a.s.), Mescid-i Aksâ'da iki rekât namaz kıldı ve peygamberler topluluğuna imam oldu.[269]

---

265 el-Mescidü'l-harâm tabiri, sıfat ve mevsuftan müteşekkildir. İlk kelime secde edilen yer manasına gelen ve bir ism-i mekân olan mescittir. İkinci kelime ise ism-i meful; yani haram kılınmış (muharrem) anlamına gelen haramdır.

266 Mekke hareminin dışında kalan bölgeye ise Harem'deki yasakların buralardan kalkması sebebiyle "Hil" denilmiştir.

267 وفي حديث المعراج ذكر [البراق] وهي الدَّابة التي ركبها صلى الله عليه وسلم ليلة الإسراء. سُمِّي بذلك لِنُصُوع لَوْنه وشِدة بَرِيقه. (وقيل لسُرعة حركته شُبِّهَ فيهما بالبَرق) İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Eser*, "برق" md.

268 (فَسَارَ بِي حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَرَبَطْتُ الدَّابَّةَ بِالْحَلَقَةِ الَّتِي كَانَ يَرْبِطُ بِهَا الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ دَخَلْتُ فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ) İbn Ebî Şeybe (159 -235/776-849), *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. A. el-Ömerî, Riyad 1420/1999, s. 115,118,119-120.

269 Müslim, *İmân*, 259.

Cebrâil biri süt, diğeri şarap dolu iki kap getirdi. Resûlullah (a.s.) süt dolu kabı seçince Cebrâil kendisine "fıtratı seçtin" dedi, ardından onunla (a.s.) birlikte dünya semasına yükseldi. Hz. Peygamber (a.s.), semaların her birinde sırasıyla Âdem (a.s.), Îsâ (a.s.), Yûsuf (a.s.), İdrîs (a.s.), Hârûn (a.s.) ve Mûsâ (a.s.) ile görüştü; nihâyet Beytülma'mûr'un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrâhim'le (a.s.) buluştu. Sidretü'l-müntehâ (سدرة المنتهى) denilen yere vardıklarında, ilahi hüküm ve kararları yazan meleklerin kalemlerinin çıkardığı sesleri duydu.

Sözlükte "Arabistan kirazı denilen hoş gölgeli nebk ağacı" anlamındaki sidre ile "son nokta" anlamındaki müntehâ kelimesinden oluşan Sidretü'l-müntehâ (son noktada bulunan sidre), miraç gecesi Hz. Peygamber'in (a.s.) mazhariyeti dışında, büyük meleklerin ve peygamberlerin ötesine geçemediği, yaratılmışların ilminin ulaşabileceği son noktadır. Hz. Peygamber (a.s.), miraç gecesi Cebrâil ile Sidretü'l-müntehâya kadar gitti ve Cebrâil'in daha ileriye gitmesine izin verilmediği için kâbe kavseyne (قاب قوسين)[270] olan yolculuğuna Refref (الرفرف)[271] ile devam etti.

Cebrail (a.s.), sınır işareti olan Sidre Ağacı'ndan sonra İlâhî Huzur'un eşiğine varıncaya dek izleyeceği yolu Hz. Peygamber'e (a.s.) tarif etti. *Kur'ân*'ın ifadesiyle,[272] aralarında sadece bir yayın iki ucu, hatta daha az bir mesafenin kaldığı İlâhî Huzur'a vardı. İlâhî Huzur'da, - Resûlullah'ın (a.s.) "göz aydınlığı" (جعلت قرة عيني في الصلاة) ve "müminin miracı" (الصلاة معراج المؤمن)[273] diye nitelediği- namazın teşehhüt bölümünde okuduğumuz şu konuşma gerçekleşti:

Resûlullah (a.s.) Yüce Allah'a karşı selam yerinde: "التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ", başka bir rivâyette ise: "التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ" dedi. Bazı şârihler bu cümleyi şöyle izah etmişlerdir:

---

270 "*O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu*" (en-Necm 53/9).

271 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Eser*, "رفرف" md.

272 en-Necm 53/9.

273 Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyn el-A'rec en-Nîsâbûrî (v. 730/1329 [?]), *Ğarâibü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkân*, thk. Zekeriya Umeyrân, Beyrut 1416/1996, I,114. Bu ibare, Fahreddîn er-Râzî ve İsmail Hakkı Bursevî tarafından da hadîs olarak nakledilmiştir.

"Bütün canlıların hayatlarıyla gösterdikleri fıtrî ibadet ve tesbihler (اَلتَحِيَّاتُ),

Bütün medar-ı bereket ve tebrik ve bârekallah dediren ve 'mübarek' denilen, hayatın ve canlıların hülâsası olan mahlûkların, özellikle tohumların ve çekirdeklerin, tanelerin, yumurtaların fıtrî mübareklikleri, bereketleri ve kullukları (اَلْمُبَارَكَاتُ),

Canlıların hülâsası olan bütün ruh sahibi varlıkların özel ibadetleri (اَلصَّلَوَاتُ) ve

Ruh sahibi varlıkların hülâsaları olan kâmil insanların ve mukarreb melaikelerin ibadetlerinin hülâsası olan tayyibat ile nurani ve yüksek ibadetler (اَلطَّيِّبَاتُ) Allah'a mahsustur".

Yüce Allah, bu kulluk arzına şöyle karşılık verdi: اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ: Ey Peygamber! Selâm, Allah'ın rahmet ve tüm bereketleri de senin üzerine olsun!

Resûlullah (a.s.) [Selâm-ı İlâhî'nin ve yeryüzünde Selâm-ı İlâhî'yi temsil eden İslâmiyet'in, yalnızca kendisine değil ümmetinin bütün salihlerine şamil olması için bir dua mahiyetinde] şöyle karşılık verdi:

اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ: Selâm bizlerin ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun![274]

Bu sohbetten hissedar olan Cebrâil: "أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ" (Allah'tan başka ilah olmadığına tanıklık ederim. ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna tanıklık ederim) dedi.[275]

---

274 İmam Malik, el-Muvatta, "*Salât*", 53; Buhârî, "*Ezân*", 148, 150; Müslim, "*Salât*", 55; İbn Mâce, "*İkâmetü's-Salât*", 24; Ebû Dâvûd, "*Salât*", 178; Nesâî, "*Salât*", 15; el-Evsat Li İbn Münzir, II,5 (eş-Şâmile): "وقد اختلفوا في معنى التحيات" ile başlayan ibare. Söz konusu ibarelerin manaları için hadîs şerhlerine de bakılmalıdır.

275 Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahâmi'l-Kur'ân*, el-Bakara 2/285. âyetin tefsiri; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semarkandî (294-373/906-983), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm (Bahrü'l-Ulûm*, Alâeddin Ali b. Yahyâ es- Semerkandî'nindir: v. 860/1456), thk. Ali Muhammed Muavviz ve diğerleri, Beyrut 1413/1993, I,240 (el-Bakara 2/285. âyetin tefsirinde); Fahreddîn er-Râzî el-Fâtiha'nın 7. âyetinin tefsiri; Bediüzzaman, *Şular*, 6. Şua.

Resûlullah (a.s.), namazın teşehhüt kısmında okunan bu muhavereyi, *Kur'ân* öğretir gibi[276] veya bir çocuğa yazı yazmanın öğretilmesi gibi[277] öğretirdi.

Miraç'ta Hz. Peygamber'e (a.s.) Bahşedilen Hediyeler

Yüce Allah, *Kur'ân-ı Kerîm*'in el-Bakara Sûresi'nin son iki âyetini (285-286) Resûlullah'a (a.s.) hediye etti. Yüce Allah, birliğine inanıp O'na ortak koşmayanların (şirke düşmeyenlerin) ve Hz. Peygamber'in (a.s.) peygamberliğine inanan bütün Müslümanların, günahkâr olsalar da Cehennem'de bir süre cezalarını çektikten sonra affedilip kurtulacaklarını müjdeledi.[278] Böylece Yüce Allah, Resûlullah'ı (a.s.) taltif edip onu (a.s.) onurlandırdı.

Miraç vesilesiyle beşeriyete lütfedilen ilâhî bir hediye olan el-Bakara Sûresi'nin son iki âyeti meâlen şöyledir:

"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık. Dönüş sanadır!' dediler. Allah bir kimseye ancak gücünün yettiği ölçüde sorumluluk yükler. Herkesin kazandığı (hayır) kendisine, yapacağı (şer) de kendisinedir. Ey Rabbimiz! Eğer unutur ya da hataya düşersek bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize,

276 Ebû Davud, *es-Sala*, teşehhüt babı; Trmîzî, *es-Sala*, teşehhüt babı.

277 Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm İbnü'l-Münzir en-Nîsâbûrî (v. 318/930 [?]), *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilâf*, IV,494 (eş-Şâmile).

278 Hz. Âişe'den (r.anha) nakledilen bir hadîs meâlen şöyledir: "Yüce Allah katında divânlar (meleklerin amelleri kaydedip koruduğu defterler) üçtür: Allah'ın (1) önem vermeyeceği divân, (2) hiçbir şeyini ihmal etmeyeceği divân, (3) affetmeyeceği divân. Allah'ın affetmeyeceği divân, Allah'a şirk koşulmasıdır. Yüce Allah: "*Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar*" (el-Mâide 5/72) buyurmuştur. Yüce Allah'ın önem vermeyeceği divân, kul ile Rabbi arasında olan amellerde kendine zulmetmesidir (yani kul ile Yüce Allah arasında olan amellerde kulun eksikliklerinin bulunmasıdır). Kulun, oruçtan bir gün tutmaması, bir vakit namazı terk etmesi gibi. Yüce Allah dilerse bunları affeder ve muahezeden muaf tutar. Yüce Allah'ın hiçbir şeyini ihmal etmeyeceği divân kulların birbirlerine yaptıkları zulümlerdir. Bunlarda kısas kaçınılmazdır" [Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI,240 (eş-Şâmile); el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîheyn*, IV,619 (eş-Şâmile); el-Beyhakî (384-458/994-1066), *Şuabu'l-İmân*, VII,52 (eş-Şâmile)].

üstesinden gelemeyeceğimiz işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize merhamet et! Çünkü Sen bizim efendimizsin! Öyleyse kâfirler güruhuna karşı bize yardım et!"[279]

"Amenerresulü" diye anılan el-Bakara Sûresi'nin son iki âyeti, ilahi emirler karşısında mutlak itaate yönelen müminlerin inançlarındaki sadakatlerini ifade etmektedir. Ayrıca bir önceki âyette geçen "*İçinizdekileri açıklasanız da gizleseniz da Allah sizi hesaba çekecektir*"[280] haberiyle endişeye kapılan müminlere bu âyetlerle kolaylık bahşedildi, mükellefiyetler hafifletildi. Böylece Yüce Allah'a tam itaat ve iltica meyvelerini verirken yersiz kuşkular da bertaraf edildi. Peygamber Efendimize (a.s.), miraç gecesinde, vasıtasız bir şekilde vahyolunan bu âyetler, onun (a.s.) tarafından övüldü, özellikle yatmadan önce her gece okunması: "Kim el-Bakara Sûresi'nin son iki âyetini gece okursa, bu iki âyet ona yeter"[281] hadîsiyle tavsiye edildi.

"*Allah bir kimseye ancak gücünün yettiği ölçüde sorumluluk yükler*" (لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا). Gerçekten bu çok harika bir durumdur! Bu ne hoş bir lütuf ve nimettir! Eğer bir görevin mutlak bir mükemmellik içerisinde yerine getirilmesi gerekseydi insanın hali nice olurdu? Ama eğer herkesin kendi güç ve yeteneğine göre elinden geleni yapması gerekirse, en az yetenekliler için bile bir kurtuluş ümidi var demektir.

İlk âyet insanlık adına, uluslararası ve dinler arası ilişkiler adına çok büyük bir lütuftur. Söz konusu âyet, Hz. Peygamber'e (a.s.) ve Müslümanlara, tüm peygamberlere ve vahiy kaynaklı kutsal kitapların tahrif edilmemiş hallerine inanmayı emretmektedir! Böyle bir müsamaha diğer dinlerde yoktur. Bu anlayış, dinlerin ve ırklarının farklılığına rağmen yeryüzündeki tüm insanlar arasında barış ortamını tek başına oluşturmaya muktedirdir. Sadece İslâm'ı esas alan bir yönetim, bütün insanlar için barış ve adaleti sağlayabilir ve tarih boyunca da böyle olmuştur.[282]

279 el-Bakara 2/285-286.

280 el-Bakara 2/284.

281 Buhârî, *el-Megâzî*, 64/12.

282 Buhârî, *es-Salât* 7/1; *Bed'il-Halk* 59/6; *Menâkibi'l-Ensâr* 63/41; *Tevhid*, 98/38; Müslim, *İmân*, 259,262-263,279; *Fezâil*, 164.

Yüce Allah, miraçta günde beş vakit namazı farz kıldı. Aslında bu rakam 50 vakit idi, ama daha sonra, dönüş yolculuğu sırasında Hz. Musa'nın (a.s.) tavsiyesi üzerine, sayının azaltılmasını istemek için İlâhî Huzur'a tekrar vardı, sonunda bu rakam, her biri on vakit yerine geçmek üzere beşe indirildi.[283]

Cebrail, Hz. Peygamber'e (a.s.) Cennet'i, nimetlerini ve bu nimetlere layık görülen insanların mutlu hallerini; aynı şekilde Cehennem'i ve korkunç hallerini ve buna layık görülen insanların durumlarını gösterdi.

Kur'ân'ın ifadesiyle,[284] "*Allah, Kulu'na (Muhammed'e) vahiy etmek istediği şeyi vahiy etti*" ve daha önce Hz. Musa'ya (a.s.) on emri (evâmir-i aşere) verdiği gibi Resûlullah'a (a.s.) on iki emri[285] vahiy etti.

Bu emirleri şu şekilde karşılaştırmak mümkündür:

Kur'ân-ı Kerîm'deki On İki Emir:

1- Ancak O'na ibadet ediniz. 2- Ana-babaya iyilikle muamele et. 3- Akrabaya, fakire ve yolda kalanlara hakkını ver. 4- Ne cimri, ne de savurgan ol. 5- Geçim korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyiniz. 6- Zinaya yaklaşmayınız. 7- Haklı olduğunuz durumlar dışında kimseyi öldürmeyiniz. 8- (Sorumluluğunuz altındaki) yetimlerin mallarına ancak güzel niyetlerle yaklaşınız. 9- Verdiğiniz söz ve vaatleri yerine getiriniz. 10- (Tartarken) ölçüyü tam yapın. 11- Hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın şeyin ardından koşma. 12- Yeryüzünde gurur ve kibirle yürüme!

Bu on iki emri zikrettikten sonra, *Kur'ân* şu ilavede bulunur: "*(Ey Muhammed!) İşte bunlar, Rabbinin sana vahiy ettiği hikmetlerdir*".[286]

283 el-En'am 6/160.
284 en-Necm 53/10.
285 el-İsrâ 17/23-39.
286 el-İsrâ 17/39.

İsrâ Sûresi

İsrâ-miraç mucizesinin ilk safhasından da bahseden el-İsrâ Sûresi her bakımdan önemlidir. İsrâ Sûresi, Yüce Allah'ı tesbih ile söze başlar. Hz. Peygamber (a.s.), Allah'ı tesbih etmenin "O'nun her türlü eksik ve kötü sıfattan uzaklığını" (تنزيه الله من كل سوء) ifade ettiğini bildirir.[287]

Abdullah İbn Abbâs'ın (r.a.) şöyle demiştir: "Tevrat'ın tümü, Benî İsrail (İsrâ) Sûresi'ndeki on beş âyette saklıdır". Bu sûrede Yahudilerin isyan ve bozgunculukları, mescitlerinin tahribi, sonra Hz. Peygamber'i (a.s.) rahatsız edişleri, onu Medine'den çıkarmaya yeltenmeleri ve ona (a.s.) ruh hakkında soru sormaları zikredilmektedir. Sonra sûrede, Hz. Musa'ya (a.s.) verilen dokuz mucize ve onun Firavun ile yaptığı konuşma yer almakta, Firavun'un onları sürgün etmek istediği ve bunun üzerine helak edildiği haber verilmektedir. Ardından İsrail oğullarının yeryüzüne varis kılındığı bildirilmektedir. İşte bu âyetlerde İsrail oğullarının yaşadığı olaylara gönderme yapılmaktadır. Nitekim Firavun'un yurtlarından sürmeyi planladığı kimseler oldukları halde, şimdi de onlar Hz. Peygamber'i (a.s.) Medine'den sürüp çıkarmak istemektedirler. Ancak kendilerini sürgün etmek isteyen Firavun'un başına gelenlere benzer şekilde şimdi de Medine'den çıkarılacak olanlar asıl kendileridir ve yerlerine de Hz. Peygamber (a.s.) ve ashabı varis olacaktır. Nitekim aynen böyle olmuştur. Keza İsra Sûresi'nin başlarında Mescid-i Aksâ'nın tahribi hâdisesi dile getirilmiştir.

"*Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi*".[288] Tefsirlerde bu güçlü kuvvetli kulların: 1- Asur ve Ninova kralı Senharib (Sencarib: İ.Ö. 704-68199), 2- -Milâttan önce 605-562 yılları arasında hüküm süren, Yahuda Devleti'ni ortadan kaldırarak Kudüs'ü ve Süleyman Mâbedi'ni yakıp yıkan Bâbil kralı- Buhtunnasr (Nebukadnezzar II) veya 3- -Hz. Dâvûd tarafından öldürülen ünlü bir savaşçı, Tâlût'un (Saul) krallığı döneminde İsrâiloğulları'nın sa-

287 Şâmî, III,6.
288 el-İsrâ 17/5.

vaştıkları düşman kavimlerden birinin reisi- Calut'un[289] orduları olduğu zikredilir. Bunların, Mescid-i Aksâ'yı ve Tevrat nüshalarını yaktıkları, İsrail oğullarının âlimlerini öldürdükleri ve 70.000 kadar esir aldıkları rivâyet edilmektedir.

Bütün bu musibetlere sebep olan İsrail oğullarının ilk fesatları: Zekeriya'yı (a.s.) öldürmeleridir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de Zekeriya (a.s.) adı altı yerde geçer.[290] O (a.s.), duası kabul edilen, hayırlı işlere koşan,[291] namaz kılan,[292] Hz. Meryem'i himaye eden,[293] Allah'ın kulu olarak tanıtılan[294] bir peygamberdir.

İkinci fesatları: -M.Ö. 7. yüzyılın sonları ve M.Ö. 6. yüzyılın başlarında Kudüs'te, Yehuda Krallığı Babillilere yenik düştüğü zamanki kral Yoşiya zamanında yaşamış peygamber- Ermiyâ'yı (Yeremya) hapsetmeleridir.

el-İsrâ Sûresi'nin ilk âyetinde Muhammed Mustafa'nın (a.s.) oraya gece götürülmesi zikredilmiştir. Böylece isrâ hâdisesiyle, Hz. Peygamber'in (a.s.) ve binitinin Mescid-i Aksâ'ya girmesiyle orası şereflendirildi ve Mescid-i Aksâ'nın daha önce yaşanan tahrip edilme olaylarına bu şekilde karşılık verilmiş oldu.

İsrâ Mucizesine Mekkeli Müşriklerin Tepkileri

Ebû Cehil: "Ey Ka'b b. Lüey oğulları! Gelin! Toplanın!" diye seslenerek Kâbe'nin çevresinde bulunanları çağırdı ve Hz. Peygamber'den (a.s.) olup-bitenleri anlatmasını istedi. Amacı Hz. Peygamber'i (a.s.) güç duruma düşürmekti.

289 el-Bakara 2/246-251.
290 Âl-i İmrân 3/37, 38; el-En'âm 6/85; Meryem 19/2, 7; el-Enbiyâ 21/89.
291 el-Enbiyâ 21/90.
292 Âl-i İmrân 3/39.
293 Âl-i İmrân 3/37.
294 Meryem 19/2.

Resûlullah (a.s.), isrâ gecesinde olanları anlattığında müşriklerin tepkileri farklı farklı oldu. Kimi müşrikler hayret ve inkârla alkış çaldı, kimi ellerini başlarına koyarak hayretle anlatılanları dinledi.

Mekkeli Müşriklerden Mut'im b. Adiy, onu (a.s.) alaya alıp Beytülmakdis'i tarif etmesini istedi. Zira müşrikler orayı daha önce görmüşlerdi, oraya gidiş-dönüşün kırk gün sürdüğünü ve Hz. Peygamber'in (a.s.) orayı daha önce görmediğini biliyorlardı.

Sahîh *Sünnet*'te Hz. Peygamber'in (a.s.) Beytülmakdis'e girdiğini ve orda namaz kıldığını gerektirecek sarih ifadeler mevcuttur.[295]

1- Mesela Zamehşerî'nin el-İsrâ Sûresi'nin ilk âyetinin tefsirinde naklettiği bir hadîste: "Peygamberler bana temessül ettirildi ve onlara namaz kıldırdım" denilmektedir. Bu hadîs bize: "*Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü*"[296] meâlindeki âyeti hatırlatır.

2- "(İsrâ haberinde) Kureyş beni yalanlayınca Hicr'de (Kâbe'nin Hatîm'i) ayakta durdum. Allah, Beytülmakdis'i gözümün önüne getirdi, ona bakarak belirgin özelliklerini Kureyş'e haber vermeye başladım".[297]

3- "Kendimi Hicr'da gördüm. Kureyş, bana İsrâ seyahatimi; Beytülmakdis'ten tespit edemediğim bazı şeyler sordu. Bu sebeple o kadar zor durumda kaldım ki, hiç bu kadar sıkılmamıştım. Derken Allah, onu bana gösterdi. Ne sordularsa ona bakıp haber verdim.

(İsrâ gecesi) bir de kendimi peygamberlerden oluşan bir cemaatin içinde gördüm. Baktım ki, Musa kalkmış namaz kılıyor. Düz saçlı, uzunca boylu

---

295 والقرينة في الاية الاسراء العلم لا يسرى به إلى البيت المقدس ولا يدخله وصرحت السنة الصحيحة بما اقتضته القرينة من دخوله) eş-Şâmî, III,18. (صلى الله عليه وسلم بيت المقدس فَسَارَ بِي حَتّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَرَبَطْتُ الدَّابَّةَ بِالْحَلَقَةِ الَّتِي كَانَ يَرْبِطُ (يَهَا الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ دَخَلْتُ فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ İbn Ebî Şeybe (159 -235/776-849), *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. A. el-Ömerî, Riyad 1420/1999, s. 115,118,119-120.

296 Meryem 19/17. Müfessirlerin çoğunluğuna göre âyetteki ruhtan maksat, Cebrail'dir. Hz. Meryem korkmasın ve sözünü anlasın diye Yüce Allah, Cebrail'i, bir insan kılığında göndermiştir. Bkz. el-Bakara 2/87.

297 Buhârî, *Tefsîr*, 17/3; *Menâkibü'l-Ensâr*, 41; Müslim, *İmân*, 276,278; Tirmizî, *Tefsîr*, 17/3; Ahmed b. Hanbel, XXXI,456: hadîs no: 15422 (eş-Şâmile).

bir zat, zannedersin Şenûe kabilesi erkeklerinden biri. Bir de baktım İsâ b. Meryem (a.s.) kalkmış namaz kılıyor. İnsanların ona en ziyade benzeyeni Urve b. Mesut es-Sekafi'dir. Baktım İbrahim (a.s.) da kalkmış namaz kılıyor. İnsanların ona en ziyade benzeyeni sahibinizdir (yani benim). Derken namaz vakti geldi, ben onlara imam oldum. Namazı bitirince içlerinden biri: Ey Muhammed! Şu zat cehennemin bekçisi Malik'tir, ona selâm ver dedi. Ben ona doğru bakınca o bana selâm verdi".[298]

Kimi Mekkeliler, Peygamber Efendimiz'in (a.s.), Filistin istikametinden gelmekte olan ve günlerdir bekledikleri kervanlarının şimdi nerede bulunduğunu söylemesini istediler.[299]

Müşriklerden biri de Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) evine koşarak, ona bu yeni durumu haber verdi. Ama o sadık insan, bir an bile tereddüt etmeyip: "O söylemişse doğrudur" diye cevap verdi. "Onu bu konuda doğrular mısın?" diye tekrar sorduklarında: "Daha ötesini de tasdik ederim. Muhammed (a.s.), gece veya gündüz, kendisine semadan haber geldiğini haber veriyor; ben kendisini yine tasdik ediyorum" dedi. O günden itibaren, Hz. Ebû Bekir (r.a.), Müslümanlar nezdinde herkesin gıpta ettiği ***es-Sıddîk*** lakabına nail olmuştur.

Mescid-i Aksâ/Beytülmakdis

İsrâ-miraç mucizesi vesilesiyle Mescid-i Aksâ ve Beytülmakdis tabirleri sıkça zikredilir. el-İsra Sûresi'nin ilk âyetinde "el-Mescidü'l-

298 Müslim, İmân, 2/77. *"(Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir? Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz, dedi. Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise: Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm, dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanı başına yerleşmiş olarak görünce: Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfündendir. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir"* (en-Neml 17/38-40). Bu âyetler işaret eder ki: Yüce Allah, bir ifrit vasıtasıyla Belkis'in tahtını Yemen'deki Sebe'den Kudüs'e bir lahzada getirttiği gibi, Mekke'deki Hz. Muhammed'e (a.s.) Kudüs'teki Mescid-i Aksa'yı gösterebilir.

299 Buhârî, *"Bed'il-Halk"* 6; *"Menâkibi'l-Ensâr"* 41.

Aksâ", konuyla ilgili hadîs, siyer-megâzî ve benzeri kaynaklarda yer alan rivâyetlerde ise genellikle "Beytülmakdis" tabiri kullanılır.

Evvela şunu hatırlatmalıyız: Müslüman tarihçiler ve ilim adamları, aşağıda temas edileceği üzere, Hz. Süleyman'ın (a.s.) Kudüs'te yaptırdığı Mescid'in ne onarılmış ne de işgaller nedeniyle yıkıldıktan sonra yeniden yapılmış halinin isrâ hâdisesi vuku bulduğu dönemde mevcut olmadığını biliyorlardı.[300]

İsrâ hâdisesinde önemli yer işgal eden el-Mescidü'l-Aksâ'nın hangi mescit olduğu hususunda âyetlerde açıklama yapılmamıştır.

1- Ancak Mescidin harf-i tarif (ال) ile zikredilmesi, el-Aksâ kelimesiyle nitelenmesi ve çevresinin mübarek kılındığının belirtilmesi, söz konusu Mescidin *Kur'ân-ı Kerîm*'in Mekkeli muhatapları tarafından bilinen bir yer olduğuna işaret eder.

2- Hadîs, tefsir, siyer-megâzî, ahbâr, tarih ve coğrafya (buldân) âlimleri, *Kur'ân-ı Kerîm*'de bahsedilen ve çevresinin mübarek kılındığı belirtilen el-Mescidü'l-Aksâ'nın, Kudüs'te[301] Hz. Süleyman'ın (a.s.) inşa ettiği ve Beytülmakdis de denilen Mescid/Mabet olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.[302]

3- Mekkeli müşriklerin, isrâ hadisesi vesilesiyle Hz. Peygamber'den (a.s.) Beytülmakdis'i tarif etmesini istemeleri, orayı bildiklerinin başka bir delilidir.

4- Mescid-i Aksâ'nın bir süre Müslümanların kıblesi[303] olduğu da bilinen bir husustur.

el-Mescidü'l-Aksâ tabirindeki "aksâ" kelimesi, "uzak" anlamındadır ve Mekke'ye uzaklığından dolayı Mabed'e bu ad verilmiştir.

---

300 (إلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى بيت المقدس لأنه لم يكن حينئذ وراءه مسجد).

301 Kuds: bereket, mübarek olmak.

302 (وقوله تعالى: إلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى يعني بيت المقدس وهو مسجد سليمان بن داود عليهما السلام وسمي الأقصى).

303 Konuyla ilgili rivâyet şöyledir: (عن عكرمة –وعن يزيد النحوي، عن عكرمة– والحسن البصري قالا أوّلُ ما نُسخ من القرآن القبلةُ. وذلك أنّ النبي صلى الله عليه وسلم كان يستقبل صَخرَةَ بيت المقدس، وهي قبلة اليهود). Benzer bir rivâyet İbn Abbâs'tan (r.a.) da nakledilmiştir.

Mescid-i Aksâ, "uzak mescit" anlamına gelir. Hâlbuki *Kur'ân*'da Filistin için "edne'l-arz" (en yakın yer) ifadesi kullanılır.[304] Bu nedenle Mescid-i Aksâ'nın semavî bir mescit olması ihtimali ileri sürülmüştür. Hem tarihî veriler hem de âyetteki ifadeler dikkate alındığında söz konusu mabedin tarihî bir gerçekliğinin bulunduğu açıktır. O dönemlerde mescidin mevcut olmaması daha önceleri Kudüs'te Mescid-i Aksâ'nın bulunmadığını da göstermez. Kaynaklarda belirtildiği gibi Resûlullah (a.s.) dönemindeki Kâbe, Hz. İbrâhim'in (a.s.) kurduğu binadan farklı idi.[305] İlahî dinlerde tevhit inancı açısından ibadetlerin ifası sırasında müminlerin yöneldiği mekân (kıble) bir amaç değil bir araçtır. Bu mekânın üzerindeki binanın yüzyıllar içinde yıkılıp yeniden yapılması veya zaman zaman mevcut olmaması dahi mekânın manevi konumunu etkilemez. Bu sebepledir ki fıkıh ve ilmihal kaynaklarında şöyle denilir: Kıble olarak Kâbe, Mekke'deki bilinen yapıdan ibaret değildir. Belki bu binanın yerinden ibarettir. Bu mübarek yerin göklere kadar üst tarafı ve en derinliklerine kadar alt tarafı bütün kıble cihetidir.

Yine bütün tefsîr ve hadîs şerhleri kaynaklarında şu meâlde kayıtlar yer alır: Mescid-i Harâm, Mekke Mescidi'dir ve Kâbe'yi çevreleyen sahadır. Hatta Harem bölgesinin tamamı Mescid-i Harâm'dır. Mescid-i Aksâ da Kudüs Mescidi'dir, buna Beytulmakdis de denilir. Yeryüzünde ilk önce Mescid-i Harâm, sonra Mescid-i Aksâ bina edilmiştir. Mescid-i Aksâ, Hz. Musa'dan (a.s.) Hz. İsâ'ya (a.s.) kadar birçok peygamberin toplanma yeri ve vahyin iniş mekanı olduğu için, Hz. Peygamber (a.s.) de miraçta oraya götürülmüştür.

Netice itibariyle Bizans-Sâsânî savaşlarında Bizans en önemli yenilgisini Bilâdü'ş-Şâm'ın Arabistan'a en yakın yerinde yaşamış; bunun için *Kur'ân-ı Kerîm* buraya "edne'l-arz" (en yakın yer)[306] demiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.) isrâsı ise söz konusu yerin daha ötesine; yani

304 er-Rûm 30/3.
305 Buhârî, "*Hac*", 42; Müslim, "*Hac*", 398-405.
306 er-Rûm 30/3.

Mekke'ye uzak bir mesafede yer alan ve bir peygamber tarafından yaptırılan bir mescide; yani Mescid-i Aksâ'ya olmuştur.

Câhiliye devrinde ve İslâm'ın ilk dönemlerinde, Kudüs için kullanılan İliya (إيلياء) ismi, Romalıların şehre verdikleri Aelia[307] isminin Arapçalaşmış şeklidir. İslâm kaynaklarında "İlyâ' medînetü beyti'l-makdis" (إيلياء مدينة بيت المقدس) şeklinde geçmekte ve kısaca İliyâ veya Beytülmakdis denilmektedir.

Müfessirler ve Müslümanlar, İslâm'ın ilk dönemlerinde ve daha sonraki asırlar boyunca, *Kur'ân-ı Kerîm*'deki *"el-Mescidü'l-Aksâ"*,[308] *"mübevvee sıdk (مُبَوَّأَ صِدْقٍ): güzel bir yurt"*,[309] *"el-arzü'l-mukaddese: mukaddes toprak"*[310] ve Beytülmakdis gibi ifadelerden: 1- Mabed'i, 2- Mabed'in de içinde bulunduğu Harem-i Şerif denilen alanı, 3- Kudüs şehrini, 4- Mabed'i, Harem'i ve şehri kapsayan Filistin topraklarını anlamış ve söz konusu tabirleri az önce zikredilen yerlere isim olarak kullanılmışlardır.

Özellikle şunu belirtmekte yarar vardır. -Yukarıda temas edildiği üzere- 1- Kâbe'ye, 2- Kâbe'yi çevreleyen ve ibadet için kullanılan alana, 3- Mekke'ye ve 4- Hac ibadetinin eda edildiği, hac yasaklarının söz konusu olduğu Harem bölgesine Mescid-i Harâm denildiği gibi, Mescid-i Aksâ'ya/Beytülmakdis'e de çevresiyle birlikte Harem-i Şerif denilmektedir. Bu nedenle –Hz. Peygamber (a.s.) için yazdığı kasideleriyle tanınan- Muhammed b. Saîd el-Bûsirî (608-695/1212-1296 [?]), bir kasidesinde:

*"Bir gece, bir Harem'den (başka) bir Hareme yolculuk ettin * Tıpkı dolunayın karanlık geceyi yarıp geçtiği gibi"*

307 Latince bir kelime olan Aelia (Aelius), Roma İmparatoru Publius Aelius Traianus Hadrianus (117-138) mensubu olduğu klanın ismidir ve "güneş" anlamına gelmektedir. Kudüs, -Yahudiye topraklarında Roma İmparatorluğu'na karşı yapılmış üçüncü büyük ayaklanma ve Yahudi-Roma savaşlarının sonuncusu olan- Bar-Kohba Ayaklanması (132-136) sonuncusunda yıkılmıştır. Hadrianus, kutsal kentin yıkıntıları üzerinde Yahudilere yasaklanan bir pagan sitesi (Aelia capitolina) kurdu ve ona Aelia ismini verdi.

308 el-İsrâ 17/1.

309 Yunus 10/93.

310 el-Mâide 5/21.

(سريتَ من حرمٍ ليلاً إلى حرمٍ * كما سرى البدر في داج من الظلم) demiştir.

Beytülmakdis'in haremi, eski Kudüs'te, kuzeyi 321, güneyi 283, doğusu 474 ve batısı 490 m. uzunlukta ve yer yer 30-40 m. yüksekliğe ulaşan surlarla çevrili olan 145 dönümlük bir alandır.

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (a.s.) isrâ-miraç mucizesi vesilesiyle götürüldüğü ve Mekkeli müşriklere tarif ettiği Beytülmakdis ve Mescid-i Aksa gibi tabirler ile kastedilen: 1- Kudüs şehri, 2- Beytülmakdis'in Harem-i Şerîf'i, 3- Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu yerin herhangi bir kısmı, 4- Mescid-i Aksâ'dan kaldığı kabul edilen Burâk Duvarı gibi herhangi bir kalıntısı olabilir. 5- *Kur'ân*-ı Kerîm'de ve hadîste Mescid-i Aksâ'dan bahsedilmesi, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethedilip -tıpkı Hz. Süleyman'ın (a.s.) yaptığı gibi- orada Allah'a ibatede tahsis edilmiş bir mescit inşa edeceklerine dair ihbar-ı gayb nevinden bir mucize de olabilir. 6- Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (a.s.) Hz. Süleyman'ın (a.s.) yaptırdığı Mescid'in asıl halini göstermiş olabilir.

Bu ihtimallerin hiç biri, her şeye Kâdir ve Kadîr Yüce Allah'ın kudretine hiçbir şekilde güç gelmez. Kâinatın hâkimi Melik ve Mâlik Yüce Allah, âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamber (hâtemü'n-nebiyyîn) Muhammed Mustafa'yı (a.s.) İlahi Huzur'a kabulünde, bu emsalsiz buluşma için gerekli olan muhteşem şartları ve ortamı da emsalsiz bir şekilde takdir edecektir.

Yine Müslümanların benimsediği Kudüs adı Mabed'i de ifade eder. -Muhammed b. Ahmed el-Minhâcî (813-889/1410-1484'ten sonra) gibi- âlimler, Beytülmakdis'in yirmi iki kadar adı olduğunu belirtirler.

Mescid-i Aksâ'nm yerinin tespiti ve planlanması Hz. Dâvûd (a.s.) ile başlar. Yüce Allah, Hz. Süleyman'ın (a.s.) Mabed'i yapmasını emreder. Bunun üzerine Hz. Dâvûd (a.s.), oğlu Hz. Süleyman'a durumu anlatıp Mabed'i inşa etmesini ister ve Mabed'in yapımıyla ilgili bütün malzemeleri ve elemanları ona teslim eder.

Mabed'in ilk yeri konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre günümüzde Kubbetü's-Sahre'nin bulunduğu Harem'in en yüksek kısmına; onun Kudsü'l-akdes denilen en iç mekânına veya sunağın (mezbah) bulunduğu kısma karşılık gelmektedir.

İslâm çağında, Mescid-i Aksâ'nın Harem-i Şerif'inde ilk mescit Hz. Ömer (r.a.) tarafından yaptırıldı:

Hz. Ömer (r.a.), hicretin 17. (638) yılında, Patrik Sophronios'tan Kudüs'ü sulh yoluyla teslim aldı. Hz. Ömer (r.a.), Kudüs'e gelince, Hıristiyanlık döneminde Helena (250-330) tarafından -Yahudilerden intikam almak gayesiyle- kalıntıları yıktırılıp çöplük ve moloz dökme alanına dönüştürülen[311] Beytülmakdis'in bulunduğu Kayalığın; yani es-Sahre'nin yerini sordu. Hz. Ömer (r.a.), Kâ'b el-Ahbâr'ın delaletiyle es-Sahre'nin dolayısıyla Mescid-i Aksâ'nın (Süleyman Mabedi'nin) yerini buldu ve temizletti. Kendisi de eteğinde toprak taşıyarak temizlik çalışmasına katıldı ve Sahre'nin güneyindeki düzlükte cemaate namaz kıldırdı. Daha sonra da buraya bir mescit yaptırdı. Hatta Kâ'b el-Ahbâr, Hz. Ömer'e (r.a.) mescidi es-Sahre'nin arkasına bina etmesini, böylece Hz. Mûsâ (a.s.) ile Hz. Muhammed'in (a.s.) kıblelerini birleştirmiş olacağını söyledi. Fakat Halife bunu onun ırkî yaklaşımına yorup mescidi es-Sahre'nin önüne yaptırdı.

Hicretin 50'li yıllarında aynı yerde 3000 kişinin namaz kıldığı bir mescit bulunuyordu. Yine Abdülmelik b. Mervân, Harem-i Şerif'te -ortası kubbeli, sekizgen ve iki katlı bir cami olan-Kubbetü's-Sahre'yi yap-

311 Roma İmparatorları, Hıristiyanlığı kabul veya ret konusunda Kostantin'e (i.y. 306-337) kadar farklı tavır sergiledi. Kostantin'in annesi Helena (250-330) Hıristiyanlığı kabul etti ve Hz. İsa'nın (a.s.) çarmıha gerildiği darağacını (haç/cross) bulmak için Kudüs'e gitti. Rahipler, Hz. İsa'nın (a.s.) çarmıhının üzerinin çöp ve pislik dökülerek kapatıldığı yeri Helena'ya haber verdi. Helena, çarmıhı söylenen yerden çıkarttı ve bulunduğu yere Kamâme Kilisesini inşa etti. Hıristiyanların, iddialarına göre bu kilise Hz. İsa'nın (a.s.) kabrinin üzerine yapılmıştır. Helena, Hz. İsa'nın (a.s.) kabrine yaptıklarının intikamını Yahudilerden almak için Beytülmakdis'in mamur yerlerini yıktırdı ve üzeri kapanıp yeri kayboluncaya kadar çöp ve pislik attırdı.

tırdı. Batılılar, Kubbetü's-Sahre'ye Ömer Camisi de derler. Abdülmelik b. Mervân'ın oğlu I. Velîd ise Mescid-i Aksâ'yı inşa ettirdi.

Harem-i Şerif ve muhteviyatının fazileti âyetler ve hadîslerle sabittir. Allah'ın izin verdiği ölçüde bu Mescid'e tazim edilip saygı gösterilmiştir ve gösterilecektir.

Günümüzde ise Harem-i Şerif'te, başta Kubbetü's-Sahre ve Mescid-i Aksâ gibi -Müslümanlar için- paha biçilemeyen pek çok yapı bulunmaktadır. Aşağıda verilen fotoğraf bu konuda yeterli sayılabilir:

Kudüs'te Harem-i Şerif, Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahre[312]

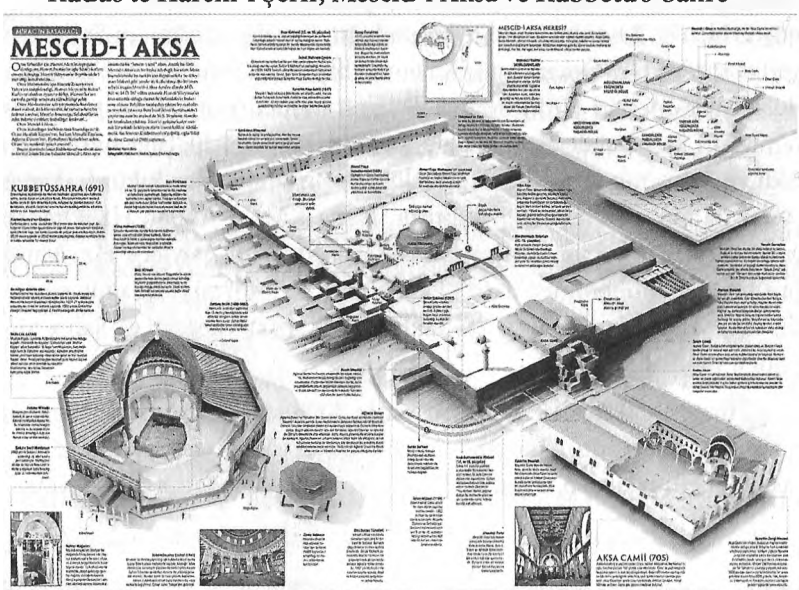

Gusül ve Abdest

Namaz, Yüce Allah'ın, kulunu huzuruna kabul etmesidir. İşte bu kabul ve bu ubudiyet arzı, bir hazırlığı gerekli kılmaktadır. Allah'ın huzurunda

312 http://kuranikerimduvarkagitlari.com/2012/06/16/mescid-i-aksa-infografigi/

duran kulun uyanık, şuurlu, içi ve dışı ile tertemiz olması gerekir; abdest ve gusül bunları temin için en güzel vasıtalardandır.

Burada öncelikle üzerinde durulması gereken bir konu namazın ön şartlarından gusül ve abdestin teşrî' tarihleridir.

Üsâme b. Zeyd (r.a.), Berâ b. Âzib (r.a.) ve başkalarından: "Cebrâil, vahyi ilk indirdiğinde Peygamber'e (a.s.) abdesti ve namazı da öğretti" şeklinde bir rivâyet nakledilmiştir. Âlimler, 1- sahîh kabul edilen bu rivâyete, 2- abdest âyetinin (el-Mâide 5/6) Medenî olmasına ve 3- Hz. Âişe'nin (r.anha): "Yüce Allah teyemmüme âyetini (en-Nisâ 4/43) indirdi" demesi; "abdest âyeti" dememesine[313] binaen: Abdestin farz kılınmasının Mekkî, farz olduğunu bildiren âyetin ise Medenî olduğu neticesini çıkarmışlardır.[314]

Abdestin Medine'de farz kılındığına el-Mâide Sûresi'nin 6. âyeti delil getirilmiştir. Halbuki siyer ulemâsı, guslün, namaz gibi Mekke'de farz kılındığı ve Hz. Peygamber'in (a.s.) abdestsiz namaz kılmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. İbn Hacer'e göre, bu hususu ilim erbabının bilmemesi mümkün değildir.

el-Hâkim en-Nîsâbûrî, abdestin el-Mâide Sûresi'nin 6. âyetinden önce mevcudiyetine dair İbn Abbâs'ın: "Fâtıma, Peygamber'in (a.s.) huzuruna ağlayarak gelip dedi ki: 'Kureyş'in ileri gelenleri seni öldürmek konusunda ahitleştiler'. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.): 'Bana abdest suyu getir' dedi ve Hz. Peygamber abdest aldı" şeklindeki rivâyetini delil gösterir.

313 Ki abdest âyetinde teyemmüm de emredilmiştir.

314 عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– فِي أَوَّلِ مَا أُوحِيَ إِلَيْهِ أَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَعَلَّمَهُ الْوُضُوءَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الْوُضُوءِ أَخَذَ غَرْفَةً مِنْ مَاءٍ فَنَضَحَ بِهَا فَرْجَهُ وَحَدَّثَنَا بِهِ أَيْضًا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ طَاهِرٍ، عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْعَسَّانِيِّ عَنْ أَبِي عُمَرَ النَّمَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ قَاسِمٍ عَنْ قَاسِمِ بْنِ أَصْبَغَ ، عَنْ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي أُسَامَةَ بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ فَالْوُضُوءُ عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ مَكِّيٌّ بِالْفَرْضِ مَدَنِيٌّ بِالتِّلَاوَةِ لِأَنَّ آيَةَ الْوُضُوءِ مَدَنِيَّةٌ وَإِنَّمَا قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى آيَةَ التَّيَمُّمِ وَلَمْ تَقُلْ آيَةَ الْوُضُوءِ وَهِيَ هِيَ لِأَنَّ (الْوُضُوءَ قَدْ كَانَ مَفْرُوضًا قَبْلَ غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ قُرْآنًا يُتْلَى، حَتَّى نَزَلَتْ آيَةُ الْمَائِدَةِ Süheylî, II,286-287; İbnü'l-Cevzî, I,265-267.

el-Hâkim en-Nîsâbûrî'nin naklettiği bu rivâyet hicretten önce abdestin olmadığını ileri sürenlerin iddiasını reddeden uygun bir delildir. Fakat bu rivâyet, hicretten önce abdestin vücubunu kabul etmeyenlerin iddiasını reddetmek için delil olarak ileri sürülemez. İbnü'l-Cehm el-Mâlikî, hicretten önce abdestin mendup olduğunu, İbn Hazm ise abdestin Medine'de emredildiğini söyler. Abdullah b. Lahîa el-Mısrî'nin (97-174/715-790)[315] istihraç ettiği: "Cebrâil, Peygamber'e (a.s.) ilk olarak vahiy indirdiğinde ona abdesti de öğretti" şeklindeki rivâyet, İbnü'l-Cehm el-Mâlikî ile İbn Hazm'ın görüşlerini reddetmek için delil olarak ileri sürülmüştür.

Netice itibariyle *Kur'ân-ı Kerîm*'de abdest ile ilgili hükmü açıklayan: *"Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başınızı mesh edin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın"*[316] meâlindeki âyet Medine döneminde nâzil olmuştur. Namazın ise Mekke döneminde mirâç gecesi farz kılındığı, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (a.s.) namazı ve abdesti öğrettiği ve bahsedilen âyetin nüzulünden önce asla abdestsiz namaz kılınmadığı, siyer âlimlerinin üzerinde ittifak ettikleri bir husustur. Abdestin ilgili âyetle farz kılındığı, daha önceleri ise namaz için abdest almanın mendup olduğu yolundaki münferit görüşler bir yana, bütün Müslüman âlimler abdestin Cebrâil'in öğretmesiyle Mekke'de namazla birlikte farz kılındığını, zikredilen âyetin de mevcut bir hükmün ehemmiyetine binaen teyit ve takriri niteliğinde olduğunu kabul ederler. Böylece abdest, ihtilaf kabul etmeyen kesin ve müstakil bir nassa dayandırılmış olup, namaza bağlı tali bir hüküm olduğu mülahazasıyla zamanla önemsenmeyerek ihmal edilmesi ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Bunun yanında ilgili âyet nâzil oluncaya kadar Resûlullah'ın (a.s.) abdest almadan hiçbir iş yapmadığı ve hatta konuşmadığı da rivâyet edilmiştir.

315 Urve b. Zübeyr'in öğrencisi Ebu'l-Esved'den megâzî ilmini almıştır.
316 el-Mâide, 5/6.

Beş Vakit Namaz

"Namaz dinin direğidir" [الصلاة عماد الدين][317] hadîsinde belirtildiği üzere en büyük ibadet Allah rızası için kılınan namazdır. Namaz, "müminin miracı" "gözünün nuru"dur. İslâm'da imândan sonra en büyük hakikat namazdır. Namaz ibadet duygusu ile Yüce Allah'ın huzuruna çıkmak, belli şekillerle O'na kulluk yapmak ve O'nunla konuşmaktır. Namaz Allah'ın, kulunu, huzuruna kabul etmesidir. Namaz en büyük zikirdir; Yüce Allah'ı anma şekillerinin en mükemmelidir. Aklı eren kimse için namazı terk etmenin hiçbir mazereti yoktur. Darlık zamanlarında ruhsatlar ve kolaylıklar vardır. Genişlik ve huzur zamanlarında ise vakit ve erkânına riâyetle tam olarak kılınır.[318]

Hadîs ve siyer ulemâsı, beş vakit namazın isrâ gecesinde farz kılındığı hususunda müttefiktir. Buna dair başta Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'inde olmak üzere birçok nass mevcuttur. Buhârî'de yer alan miraç ile ilgili hadîs beş vakit namazın farz kılınmasını ifade eden en önemli ve en sahîh hadîstir.

İbn Abbâs (r.a.), Ebû Hüreyre (r.a.), Büreyde (r.a.), Ebû Mûsâ (r.a.), İbn Mes'ûd (r.a.), Ebû Saîd (r.a.), Câbir (r.a.), Amr b. Hazm (r.a.), el-Berâ (r.a.) ve diğerlerinin rivâyet ettiği hadîsler, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (a.s.) -miraç gecesinin sabahı- beş vakit namazı tek tek kıldırıp tarif ettiğine delildir. Beş vakit namazın isrâ gecesinde farz kılınmasıyla daha önceki namazlara dair yükümlülük kalkmıştır.

İsrâ mucizesinden önce Hz. Peygamber (a.s.) ve ashabının namaz kıldığı kesindir. Ancak beş vakit namaz farz kılınmadan önce farz namazın bulunup bulunmadığı ihtilaflıdır.

---

317 "Bir adam geldi: Ey Allah Resûlü! İslâm'da Allah katında en sevimli şey hangisidir? diye sordu. Resûlullah (a.s.): Vaktinde kılınan namazdır. Namazı terk edenin dini yoktur. Namaz dinin direğidir, dedi": [جاء رجل فقال يا رسول الله أي شيء أحب عند الله في الإسلام قال : الصلاة لوقتها و من ترك الصلاة فلا دين له و الصلاة عماد الدين]. Bkz. el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, III,39 (eş-Şâmile).

318 Yüce Allah'ı anmak yalnızca namaz haline münhasır olmamalıdır, Müslüman her halinde Yüce Allah'ı anmalıdır.

Müslümanlar, İslâm'ın ilk günlerinde sadece kuşluk vaktinde, sonra kuşluk ve ikindi vakitlerinde ikişer rekât namaz kılmaya başlamışlardır. Buna, el-Gâfir (el-Mümin) Sûresi'nin 55. âyeti ile Tâhâ Sûresi'nin 130. âyeti delil gösterilmiştir. Daha sonra el-Müzemmil Sûresi'nin ilk âyetleriyle gece namazı[319] emredilmiştir. Bazı müfessirlere göre gece namazından maksat teheccüt namazıdır. Bir yıl sonra inen el-Müzemmil Sûresi'nin 20. âyeti, gece namazının farz olmasını kaldırarak Müslümanların yükünü hafifletmiştir. Fakat: *"Gecenin bir kısmında sana mahsus bir nafile olarak namaz kıl"*[320] meâlindeki âyet, gece namazının farzlığını Resûlullah'ın (a.s.) şahsına münhasır kılmıştır.

45. I. Akabe Biati	Bi'setin 11. yılı, hac mevsimi 10 Zilhicce.

Hz. Peygamber (a.s.), bi'setin 11. senesinde Medine'den gelen altı kişilik gruba İslâm'ı anlatıp gelecek sene buluşmak üzere sözleşmiştir. İbnü'l-Esîr, İbn Seyyidinnâs ve Semhûdî gibi siyer otoriteleri,[321] buna I. Akebe Biati ve birer yıl arayla meydana gelen diğer iki buluşma ve sözleşmeye sırasıyla II. Akebe Biati, III. Akabe Biati diye isim vermişlerdir. Akabe biatleri, Müslümanların Medine'ye hicretleri ile neticelenecek olan sürecin ilk aşamalarıdır.

Biat

Türkçede biat şeklinde kullanılan kelimenin Arapça aslı "bey'at"tır (بيعة). Biat, "باع" (bâa) "satmak-satın almak" manasına gelen fiilin "mastar bina-i merre"sidir. Biat, efâl-i ezdâddandır; yani iki zıt eylemi ifade eden fiillerdendir. Biat, "itâat etmeye söz vermek ve almak; yöneticilik tevdi etmek ve kabul etmek" manalarını da içermesi sebebiyle, yönetime ait işlerin görülmesini bir emîre/idareciye teslim etmek, bu hususlarda onunla

319 el-Müzemmil, 73/2,3,4.

320 el-İsrâ 17/79.

321 وقال ابن إسحاق : إن أسعد بن زرارة إنما أسلم مع النفر الذي سبقوا قومهم إلى الإسلام بالعقبة الأولى وكان عقبيا شهد العقبة الأولى والثاني والثالثة وبايع فيها وكانت البيعة الأولى وهم ستة نفر أو سبعة والثانية وهم اثنا عشر رجلا والثالثة وهم سبعون رجلا . وبعضهم (لا يسمي بيعة الستة عقبة وانما يجعل عقبتين لا غير).

bir çekişmeye girmemek ve hoşlanılsa da hoşlanılmasa da yükleyeceği sorumluluklar konusunda ona itâat etmeyi de ifade etmektedir. Bir emîre biat edip ahit yapanlar, yaptıkları bu ahdi kuvvetlendirmek için ellerini biat ettikleri kişinin eline koyuyorlardı. Bu durum alıcı ve satıcının, satış akdinde birbirinin ellerini tutmalarına benzediğinden, biat eden ve biat edilen arasındaki bu ahitleşmenin/sözleşmenin ismi "biat" olmuştur.

İslâm hukukunda ise sosyal ve politik bir akit olarak "devlet başkanını seçmek, belirlemek ve meşru çerçevede ona bağlılık göstermek" anlamına gelmektedir.

Siyer ıstılahında biat, "tevhîde ve Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğine iman edildiğini -genelde- yüz yüze ve el sıkışarak bildirmektir."

Müslüman olmak isteyen erkeklerin, Resûlullah'ın (a.s.) huzurunda: *"Allah'tan başka tanrı olmadığına ve senin Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederim"* sözlerini söyleyerek onunla (a.s.) el sıkışmaları biatin ilk şeklidir. Genellikle el sıkışma şeklinde olmakla birlikte Resûlullah'ın (a.s.) başka şekillerde biat aldığı da olmuştur. Mesela Resûlullah (a.s.), eli üzerine koyduğu bir bez üzerine kadınların ellerini koymaları veya elini soktuğu bir kap suya kadınların da ellerini daldırmaları şeklinde biat almıştır. Yine Resûlullah (a.s.), cüzamlı bir Müslüman'dan sözlü olarak biat almıştır.[322]

Hz. Peygamber'e (a.s.) yapılan biatlerde kelime-i şahadetle birlikte bazı şartlar içeren başka sözler de söylenmiştir. Bu sebeple biat, Hz. Peygamber (a.s.) döneminde daha çok tevhîde ve onun (a.s.) risâletine iman ve ikrar, dinî hükümlere bağlı kalmak ve ona (a.s.) itaat etmek anlamında kullanılmıştır.

İbn Sa'd'ın naklettiği bir rivâyette, Hz. Peygamber (a.s.), kendisine biat etmek isteyen Ukbe b. Âmir el-Cüheni'ye (v. 58/678): "Arap biati

322 Müslim, "*es-Selâm*", 126; İbn Mâce, "*et-Tıb*", 44.

mi yoksa hicret biati mi yapmak istersin?" (بيعة عربية تريد أو بيعة هجرة) diye sormuştur.

Bu soru, Resûlullah'ın (a.s.) tercihi Ukbe'ye bıraktığını; yani isterse bedevîler gibi sadece bağlılık yeminiyle yetinip hicret etmeyebileceğini, isterse bir muhacir gibi ülkesini terk edip Medine'ye hicret edebileceğini ve İslâm'a hizmet edebileceğini ifade eder. Hz. Peygamber'in (a.s.), Ukbe'ye yönelttiği bu sorudan, III. Akabe Biati'yle başlayan "Müslümanların Medine'ye hicret mecburiyeti"nin istisnaları olduğunu anlıyoruz. Mesela kırsal hayata alışmış, şehir hayatına uyumda güçlük yaşayan bedevîlerin, -tercih edilen bir görüşe göre Müslüman olduğu halde- olup bitenleri Hz. Peygamber'e (a.s.) haber vermek üzere Mekke'de kalan Hz. Abbas (r.a.), Hendek kuşatmasına neden olan büyük hazırlıkları ve Hudeybiye barışının ihlal edildiğini Hz. Peygamber'e (a.s.) haber veren Huzâlılar ve benzerleri, "Medine'ye hicret mecburiyeti"nden istisna tutulanlar arasında sayılabilir. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber'in (a.s.) sözleri, muhataba göre biatin mahiyetinin farklılık arz ettiğine işaret eder. Bu durum, üzerinde ayrıca durulup araştırılması gereken bir husustur. Medine'ye hicret mecburiyeti ile ilgili hükmün dini mahiyeti ile ondan muafiyetin kapsamı başka bir meseledir ve fıkıh ilminin konusudur.

Biat, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halîfe seçilmesinden itibaren siyasî bir mahiyet kazanmış, bir devlet başkanını seçme yahut seçilmiş veya bu makama herhangi bir yolla gelmiş devlet başkanına bağlılık sunma anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Akabe Mevkii

Akabe biatlerinin yapıldığı yer, Mekke'de Mescid-i Harâm'a yaklaşık olarak 3 km uzaklıkta ve Mina hudutları içindedir. Hac sırasında şeytan taşlanan Cemerât bölgesinde, Cemre-i Akabe ismiyle anılan büyük şeytanın taşlandığı yere yakın, etrafı tepelerle çevrili, küçük kuytu

bir vadidir. Burada, Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'e (a.s.) biat ettiğini hatırlatmak maksadıyla bir mescit yapılmıştır.

I. Akabe Biati

Hz. Peygamber (a.s.) üç yıl süren gizli davetten sonra; -Mûsâ b. Ukbe'nin ifade ettiği gibi- hicret öncesi yıllarda, Câhiliye devri adetlerine göre hac vazifesini yerine getirmek ve haram aylarda 1-8 Zilkade'de Zülmecaz'da ve 15-30 Zilkade'de Ukâz'da kurulan serbest ticarete merkezlerine katılmak için değişik bölgelerden Mekke'ye gelen kabilelerle gizlice görüşürdü. Onlara *Kur'ân-ı Kerîm* okur ve İslâm Dini'nin esaslarını telkin ederdi. Görüştüğü kabile reisi ve ileri gelenlerinden davetini gerçekleştirmek için himaye hakkı isterdi.

Bu durum, Resûlullah'ın (a.s.) güç şartlar altında akrabaları tarafından kendisine tanınan "himaye hakkı" sayesinde ancak Mekke hudutları dışında İslâm'ı tebliğ imkânına sahip olduğuna işaret eder.

Hz. Peygamber (a.s.) bu faaliyetleri bazen tek başına bazen soy bilimci (nessâb) Hz. Ebû Bekir (r.a.) veya başka bir sahabesiyle yapardı. Hz. Peygamber'in (a.s.) İslâm'ı tebliğ faaliyetlerine Medineliler de muhatap olmuşlardır.

Arabistan'ın Hicaz bölgesinin kalbi Mekke-Tâif-Medine üçgeninde atıyordu ve bu üç yerleşim merkezinden birinde meydana gelen gelişmeler, diğerlerini bir şekilde etkiliyordu. Resûlullah'ın (a.s.) uzun süre Mekke'de tebliğine devam etmesi, sonra Tâif'e başvurması ve nihâyet hicret yurdu olarak Medine'yi seçmesi de buna işaret eder.

İç savaşlardan bezmiş ve -Yahudilerle münasebetleri sebebiyle- peygamberlik kavramına yabancı olmayan Medinelilerin de Mekke'yi sarsan yeni dinle ilgili gelişmeleri yakından izlediklerine dair kaynaklarda çeşitli kayıtlar bulunmaktadır.

Mesela İbn İshâk'ın naklettiği rivâyetlerden, Resûlullah'ın (a.s.) Medineli Araplar ile buluşmasından önce onunla ilgili haberlerin

Medine'de yayıldığı ve Resûlullah'ın (a.s.) durumunun Medineli Araplar tarafından dikkatle izlendiği anlaşılmaktadır.

-Çeşitli rivâyetlerde ifade edildiği üzere- Resûlullah'ın (a.s.) kendisi de Akabe biatlerinden önce Medineli bazı önemli şahıslarla görüşmeye başlamıştı.

Resûlullah (a.s.), son Buâs Savaşı'ndan önce, okuma-yazma bildiği için el-Kâmil diye tanınan ve elinde Lokman'ın hikmetlerine dair sahifeler bulunan Evsli Süveyd b. Sâmit'le Mekke'de tanışarak ona İslâm'ı anlatıp *Kur'ân* okumuştur. Hz. Peygamber'in (a.s.) tebligatını olumlu karşılayan Süveyd b. Sâmit, Buâs Savaşı'nda öldürülmüştür.

İbn İshâk, Kureyşliler'in damadı ve zaman zaman Mekke'de ikamet eden Ebû Kays b. Eslet'in, Kureyşliler'e birlik-beraberliği ve Hz. Peygamber'e (a.s.) karışmamalarını tavsiye ettiğini ve bu konuda bir şiir söylediğini kaydeder.

İbn İshâk ve Rezîn'e göre Resûlullah (a.s.), Hazrec'e karşı Kureyşliler ile ittifak (hilf) yapmak üzere bir grup gençle Mekke'ye gelen Evs'in Benî Abdileşhel kolundan Ebu'l-Hayser[323] Enes b. Râfi' ile görüştü. Gençlerden biri olan İyâs b. Muâz, Resûlullah'ın (a.s.) daveti karşısında heyecana kapılmış, arkadaşlarına: "Bu, bizim elde etmek istediğimizden daha hayırlıdır" diyerek İslâm'ı sahiplenmeyi tavsiye etmiştir. Ancak heyet başkanı olduğu anlaşılan Ebu'l-Hayser onu susturmuştur. -Aynı heyette yer alan- Amr b. Cemûh da İyâs'ın sözlerine benzer şeyler söylemiş, fakat kabul görmemiş ve Resûlullah'ın (a.s.) daveti heyette tartışmalara neden olmuştur.

İbn Sa'd'ın naklettiği rivâyete göre ise Akabe biatlerinden önce Es'ad b. Zürâre ile Zekvân b. Abdikays, aralarında vuku bulan bir ihtilaftan dolayı hakemliğine başvurmak için Utbe b. Rebîa ile görüşmek üzere Mekke'ye gittiler ve Hz. Peygamber'le (a.s.) tanıştılar. Onlara İslâmiyet hakkında bilgi vermesi ve *Kur'ân* okuması üzerine ikisi de İslâm'ı ka-

323 Veya Ebu'l-Ceyser.

bul ettiler; Utbe ile görüşmekten vazgeçerek ilk Müslümanlar olarak Medine'ye döndüler ve İslâmiyet'i tanıtmaya başladılar.[324] Muhtemelen bu iki zatın çabaları Akabe biatleri sürecini başlattı.

Netice itibariyle Resûlullah (a.s.), Akabe biatlerinden önce hem hac vesilesiyle hem Medine'deki dâhili ihtilaflar nedeniyle müttefik bulmak gayesiyle Mekke'ye gelen Hazrec ve Evs kabilesine mensup bazı önemli şahsiyetlerle görüşmüş ve bunlardan İslâm'ı kabul edenler de olmuştur. Bu ihtida ve görüşmelerin gruplar halinde İslâm'ı kabulle neticelenmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklardan, İslâm'ı toplu kabullerin Akabe biatleriyle başlayan süreçte gerçekleşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (a.s.) tebliğleri esnasında Akabe denilen yerde Medineli Araplarla karşılaşmış ve birer yıl arayla üç defa onlarla görüşerek biat almıştır. Bir rivâyete göre ilk buluşma bi'setin 11. yılında hac mevsiminde,[325] 10 Zilhicce'de vuku bulmuştur. Câbir b. Abdillah'tan[326] nakledilen bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber (a.s.) ensâr heyeti ile –haram aylardan- Receb ayında buluşmuştur. Hâkim ve Tirmîzî, rivâyeti hasen ve sahîh kabul etmiştir. Bu rivâyet, ilk buluşmanın Zilhicce ayında değil de Recep ayında olduğuna veya Hz. Peygamber'in (a.s.) Medineli başka bir grupla buluşma vaktine veya nesî' uygulamasından kaynaklanan bir tarihe işaret edebilir.

İbn İshâk ve Vâkıdî, I. Akabe Biati'nde bulunanlar konusunda müttefiktir: Resûlullah (a.s.), ilk olarak hepsi Hazrecli olan: 1- Es'ad b. Zürâre, 2- Avf b. Hâris, 3- Râfi' b. Mâlik, 4- Kutbe b. Âmir b. Hadîde,

324 İbn Sa'd, III,608; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I,111. Semhûdî'nin naklettiği bir rivâyete göre ise I. Akabe Biati'nda sadece Es'ad b. Zürâre ile Zekvân b. Abdikays Müslüman olmuştur. Bkz. *Vefâ'ü'l-Vefâ*, I,223.

325 Rivâyetlerde geçen mevsim kelimesi: Hem "hac zamanı" hem "Arap pazarlarının kurulduğu vakitler" manalarına gelir.

326 Ebû Abdillah Câbir b. Abdillah b. Amr b. Haram el-Ensârî (v. 78/697): Hicretten on altı yıl önce (607'de) Medine'de dünyaya gelen ve çok hadîs rivâyet eden sahabedir.

5- Ukbe b. Âmir b. Nâbi, 6- Câbir b. Abdillah b. Riâb'dan[327] oluşan altı kişilik bir grupla muhatap oldu.[328]

Bu altı kişi, Buâs Savaşı'nı kaybeden kabileleri adına Kureyş'ten destek sağlamak istiyorlardı. Fakat Ebû Cehil Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî'nin müdahalesiyle bu teşebbüsleri neticesiz kaldı. Bu müşkül vaziyette iken Hz. Peygamber'le (a.s.) karşılaştılar. Onun (a.s.), okuduğu âyetler ve dinî öğütler ruhlarında derin tesir ve değişiklikler meydana getirdi. Hz. Peygamber (a.s.) onlardan kendisini Yesrib'e götürüp himaye etmelerini ve İslâm'ın orada yayılmasına yardımcı olmalarını istedi. Hz. Peygamber'in (a.s.), çabası hemen sonuç verdi, muhataplarının altısı da İslâm'ı kabul etti ve gelecek yıl hac mevsiminde tekrar buluşmak üzere sözleştiler. Onlar, Evs kabilesiyle aralarında yıllardır süren savaşların sebep olduğu düşmanlığın bu yeni din sayesinde ortadan kalkacağını umduklarını da söylediler ve Yesrib'e dönünce İslâm'ı yaymaya başladılar.

46. II. Akabe Biati	**Bi'setin 12. yılı, hac mevsiminde.**

Hz. Peygamber (a.s.) Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) ile birlikte, bi'setin 12. senesinde, ailelerini de temsil eden Yesrib'li on iki kişi ile Akabe'de gece vakti buluştu. Onlardan: "Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık, zina yapmamak, çocukları öldürmemek, iftira atmamak, kendisine hiçbir meşru (maruf) işte muhalefet etmemek" üzere biat aldı. Hz. Peygamber (a.s.), biat aldıktan sonra Medineli Müslümanlara: "Ahdinize vefa ederseniz, Cenneti kazanırsınız! İçinizden kim de haddi/cezayı gerektiren bir şey yapar da kendisine had vurulursa, bu, onun kefareti olur. Allah kimin suçunu örtbas ederse, onun işi Allah'a kalır. Allah dilerse onu azaba uğratır, dilerse affeder" buyurdu.

II. Akabe Biati'ne katılanlar: Benî Neccâr'dan: 1- Es'ad b. Zürâre, Hâris b. Rifâe ve Afrâ bint Ubeyde'nin oğulları: 2- Avf, 3- Muâz,

327 Câbir b. Abdillah, Hazrec'in Benî Selime koluna mensuptur.

328 Vâkıdî, bunu Medine siyer mektebinin ittifak ettiği sâbit görüş olarak niteler.

Benî Zürayk'dan: 4- Zekvân b. Abdikays, 5- Râfi' b. Mâlik b. Aclân,

Benî Avf b. Hazrec'den: 6- Ebu'l-Velîd Ubâde b. es-Sâmit b. Kays el-Ensârî el-Hazrecî (v. 34/654),[329] 7- Ebû Abdirrahmân Yezîd b. Sa'lebe el-Belevî, 8- Beni Amr b. Avf b. Hazrec b. Sa'lebe'den: Abbâs b. Ubâde b. Nadle, 9- Benî Selime'den: Ukbe b. Âmir b. Nâbi, 10- Benî Sevâd'dan: Kutbe b. Âmir b. Hadîde, 11- Belî kabilesinden: Ebu'l-Heysem b. Teyyihân, 12- Benî Amr b. Avf'tan: Uveym b. Sâide'dir.

Bu listede yer alan ilk on kişi Hazrec, son iki kişi Evs kabilesine mensuptur. Aslında yedinci ve on birinci şahıslar aslen Belî kabilesinden olup ilki Hazrecli Benî Avf'ın, ikincisi Evsli Benî Eşhel'in müttefikleridir (halîf).

II. Akabe Biati'ni "kadınlar biati" (bey'atü'n-nisâ) denmiştir. Bunun sebebi bu biatte savaşın şart koşulmaması ile izah edilmiştir. Bu şartlar Mekke'nin fethinden sonra biat eden kadınlara da koşulmuştur. Bu şartlar:

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, hiç yoktan yalan uydurarak iftira atmayacaklarına, iyi işi işlemekte karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir"[330] meâlindeki âyette ifade edilmiştir.

---

329 Hz. Peygamber (s.a.v.), -Enes b. Mâlik'in (r.a.) halası, Ubâde b. es-Sâmit el-Ensârî'nin (v. 34/654) eşi- Ümmü Haram'ın (r.anha) hanesinde uykudan kalktı, tebessüm edip buyurdu: "Rüyada, ümmetimden bazılarını tahtlara oturmuş sultanlar gibi denizde savaştıklarını gördüm" (رايت امتى يغزون فى البحر كالملوك على الاسرة). Ümmü Haram (r.anha): "Dua ediniz, ben de onlarla olayım" isteğinde bulundu. Hz. Peygamber (a.s.): "Beraber olacaksın" buyurdu. Kırk sene sonra, -Hz. Peygamber'in (s.a.v.) haber verdiği gibi- Ümmü Haram kocası Ubâde b. Sâmit (r.a.) ile birlikte Kıbrıs'ın fethine (649) katıldı ve orada vefat etti. Kıbrıs'ın Larnaka şehri dışında Tuz Gölü'nün yakınındaki mezarı, ziyaretgah oldu. İbn Haldûn'a göre, bu ve benzeri haberlerden dolayı (Buhârî, *"el-Cihâd ve's-Siyer"* 60/8,74; *"Ta'bîr"*; *"İsti'zân"*; Müslim, *"İmâret"*; Ebû Dâvûd, *"el-Cihâd"*, 15/10; İbn Mâce, *"el-Cihâd"*, 25/10; ed-Dârimî, *"el-Cihâd"*, 17/28) Mağrip halkı arasında, hadîs kitaplarına dayalı olarak, Müslümanların Hıristiyanları mağlup edecekleri, deniz aşırı Frenk ülkelerinin fethedileceği ve bunun da donanmalarla yapılacağı rivâyeti yaygındı.

330 el-Mümtehine 60/12.

47. Medinelilerin Kur'ân Öğreticisi İstemeleri	II. Akabe Biati'ndan sonra.

İbn İshâk, ilk Müslümanlardan Mus'ab b. Umeyr'in (r.a.) II. Akabe heyetiyle beraber, Urve b. Zübeyr ve Vâkıdî ise II. Akabe Biati'nden hemen sonra Evs ve Hazreclilerin bir mektupla *Kur'ân* öğreticisi talebi üzerine Resûlullah (a.s.) tarafından Medine'ye gönderildiğini bildirir. Böylece Mus'ab b. Umeyr (r.a.), Medine'ye görevli olarak gelen ilk muhacir oldu. Hz. Mus'ab (r.a.), Medineliler arasında "Mukri" (okuyucu) unvanıyla anılıyordu, ilk olarak bu unvanla anılan da o idi ve Es'ad b. Zürâre'nin (r.a.) evinde misafir kalıyordu.

Cuma Günlerinde Toplu İbadet Yapılması

Resûlullah (a.s.), Medine'ye hicret etmeden önce Medineli Müslümanların ilk olarak Cuma günü toplanıp namaz kılmalarına dair muhtelif rivâyetler bulunmaktadır. Bu rivâyetleri iki gruba ayırmak mümkündür:

1- Medine'de ilk Cuma namazı, Medineli Müslümanların kendi teşebbüsleri ve Es'ad b. Zürâre'nin gayretleri neticesinde kılınmıştır ki bu İbn İshâk'ın görüşüdür. Hatta ona göre, Es'ad b. Zürâre Mekke'ye gitmiş ve Müslüman olan kimseleri Hz. Peygamber'e (a.s.) haber vermiş o da bunu (a.s.) sevinçle karşılamıştır.

Medine halkı, Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye hicret etmeden ve Cuma namazı ile ilgili âyet inmeden önce Cuma namazını kıldılar ve bu namaza Cuma ismini verdiler.

Ensâr: "Yahudilerin her hafta toplandıkları bir günleri var, Hıristiyanların da öyle. Haydi, biz de haftanın bir gününde toplanıp Allah'ı analım, namaz kılalım ve Allah'a şükür edelim" dediler.

Kendi aralarında şunu da konuştular: "Cumartesi Yahudilerin, Pazar Hıristiyanların günü, siz de el-arûbe (Cuma) gününü seçin".

Bunun üzerine Es'ad b. Zürâre, Müslümanları Nakî'ülhadamât denilen kara taşlık bir bölgede bulunan Hazrec'den Benî Beyâza'nın

Hezmünnebît semtinde, -başka bir rivâyete göre ise mülkiyeti Sehl ve Süheyl kardeşlere ait harman yeri- Mescid-i Nebevî'nin inşa edileceği yerde toplayıp namaz kıldırdı ve Yüce Allah'ı zikretti. Es'ad b. Zürâre, toplanan kırk kadar Müslüman'a bir koyun kesip ziyafet verdi.

İlk Cuma namazını hiç unutmayan Ka'b b. Mâlik (r.a.) gibi Medineli Müslümanlar, Cuma ezanını duyduklarında Es'ad b. Zürâre'yi (r.a.) rahmetle anar ve ona (r.a.) dua ederlerdi.

Zührî'nin bir rivâyetine göre, Mus'ab b. Umeyr Medine'ye geldikten sonra Es'ad b. Zürâre Müslümanlara Cuma namazı kıldırmaya başladı.

Vâkıdî'ye göre de sabit olan rivâyet, Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye hicret edene kadar Mus'ab b. Umeyr'in (r.a.) insanlara *Kur'ân-ı Kerîm* okuyup öğretmesi, Es'ad b. Zürâre'nin (r.a.) ise Cuma günleri insanları toplayıp namaz kıldırmasıdır.

2- Mus'ab b. Umeyr'in gayreti neticesinde İslâm Medine'nin her evine girmiş, Benî Ümeyye b. Zeyd, -Medine'nin Âliye bölgesinde ikamet eden Evs'ten- Hatme, Vâil ve Vâkif kabileleri dışında Evs ve Hazrec'in bütün kolları arasında yayılmıştır. Bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in (a.s.) bir mektup yazarak emretmesi, başka bir rivâyete göre ise ondan (a.s.) Cuma günleri birlikte ibadet etmek için mektupla izin istemesi neticesinde Mus'ab b. Umeyr Medineli Müslümanlara imamlık da yapmaya ve Nekî'ülhadamât'ta Cuma namazı kıldırmaya başlamıştır. Ebû Muhammed b. Hazm'ın kanaati bu yöndedir.

İki grup rivâyet arasındaki ortak nokta: Hz. Peygamber'in (a.s.) hicretinden önce Medine'deki Müslümanların Cuma namazı kılmış olmalarıdır. İki grup rivâyet dört şekilde telif edilebilir:

ı- Es'ad b. Zürâre henüz Hz. Peygamber'den (a.s.) emir gelmeden Cuma günleri namaz kıldırmış,

ıı- Mus'ab b. Umeyr, Hz. Peygamber'in (a.s.) memuru olarak kıldırmış veya

ııı- Es'ad Medine yakınında bir köyde, Mus'ab b. Umeyr Medine içinde kıldırmış ya da

ıv- İlk Cuma namazı ikisinin işbirliği neticesinde Hz. Peygamber'in (a.s.) emri, Es'ad b. Zürâre'nin cemaati toplaması, Mus'ab b. Umeyr'in teşvik ve imamlığıyla kıldırılmıştır.

Cuma Namazının Farz Kılınması

Cum'a (جمعة) "toplamak, bir araya getirmek" anlamındaki cem' (جمع) kökünden bir isimdir. Cem' mastarı ve birçok türevi muhtelif âyetlerde, cum'a ise kendi adıyla anılan *Kur'ân-ı Kerîm*'in 62. sûresinde (el-Cum'a 62/9) geçmektedir. Cuma, gün ismi olduğu gibi, aynı zamanda o gün cemaatle yapılan ibadetin yani hutbe ile birlikte kılınması farz olan iki rekât namazın da adıdır.

Câhiliye devrinde Cuma yerine Arûbe deniliyordu. Arûbe yerine ne zaman cuma denilmeye başlandığı hakkında iki rivâyet vardır:

1- Hz. Peygamber'in (a.s.) sekizinci kuşak atası Ka'b b. Lüey, arûbe günlerinde -içinde bir de hitabe kısmı bulunan- haftalık bir toplantı icra ediyordu. Bu sebeple Ka'b arûbe gününe, "toplanma günü" manasına gelmek üzere cum'a adını vermiştir. Ka'b. Lüey, bu hitabelerinde insanlara Allah'ı anıp hatırlatır, haram belde Mekke'ye saygı duyulmasını ister, oradan bir peygamberin geleceğini müjdeler ve akrabayı sorup gözetmeyi emrederdi.

2- Hicretten önce bir araya gelen Medineli Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanların haftada bir toplandıkları özel bir günleri bulunduğuna bakarak arûbe günü toplanıp ibadet etmeyi kararlaştırdılar ve arûbeye de bu günde bir araya geldikleri için cum'a adını verdiler.

Cuma namazının hangi tarihte farz kılındığı konusunda ise iki görüş bulunmaktadır:

Birincisi: Mekke'de farz kılınmış, ancak müşriklerin engellemesi yüzünden fiilen edası hicrete kadar ertelenmiştir.

İkincisi: Cuma namazı hicret esnasında farz kılınmıştır: Hz. Peygamber (a.s.), ya Medine'ye hicret ederken bir süre ikamet ettiği Kubâ köyünde ilk Cuma namazını kıldırmış ya da Kubâ'dan Cuma günü ay-

rılmış ve Rânûnâ vadisinde vaktin girmesi üzerine ilk Cuma namazını kıldırmıştır.

48. Ebû Seleme'nin Medine'ye Hicreti	**(III.) Akabe Biati'ndan bir yıl önce, 10 Muharrem.**
49. III. Akabe Biati	**Bi'setin 13. yılında, hac mevsiminde, 12 Zilhicce (teşrik günlerinin ikincisinde) veya 13 Zilhicce (en-nefîru'l-ahir).**

İkisi kadın 73 Medineli Müslüman, Hz. Peygamber'e (a.s.) biat etmek üzere bi'setin 13. yılı hac mevsiminde; Zilhicce ayında Akabe denilen yere geldi. Hz. Peygamber (a.s.) -Vehb b. Münebbih'in *el-Megâzî*'sinde yer alan rivâyete göre- Hz. Ali (r.a.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'le (r.a.) birlikte Akabe'ye geldi.

Abbâs b. Abdilmuttalib, görüşmeler başladıktan sonra onlara katıldı. Abbâs, şehirlerine yaptığı çok sayıdaki ticârî seyahatleri sayesinde Medinelileri yakından tanıyordu; buralı tüccarlardan pek çok dostu vardı. Bunun yanında Kâbe'yi ziyarete gelen hacılara su dağıtma (sikâye) ve onlara ziyafet verme (rifâde) görevlerini yürüten Abbâs, Medineli hacılar tarafından da yakından tanınıyordu. Bu sebeple Akabe'ye tesadüfen değil Hz. Peygamber'in (a.s.) isteğiyle gelen ve bu kritik anda yeğenini emniyet altında tutmayı arzu eden Abbâs b. Abdilmuttalib: "Anam babam sana feda olsun. Ben onlardan eman alırım" diyerek ona (a.s.) eşlik etti. Zaten Hâşimîlerin ileri gelenlerinden, Hz. Peygamber'e (a.s.) en çok destek olan ve yardım eden Ebû Tâlib'ten sonra Abbâs b. Abdilmuttalib idi.

III. Akabe Biati'nde bulunan Medineli Müslümanlar, Hz. Peygamber'i (a.s.), teşekkül eden yeni toplumun -dinî ve dünyevî- en üst otoritesi kabul ettiler ve kendisini Medine'ye davet ettiler. Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'i (a.s.) yurtlarına davet etmelerinin anlamı, başta Mekkeli müşrikler olmak üzere Arap Yarımadası'na karşı harp ilân etmek demekti. Ensâr, Hz. Peygamber'i (a.s.) ve Mekkeli

Müslümanları, Medine'ye hicret ettikleri takdirde düşmanlarına karşı koruyacaklarını taahhüt ettiler.

Buna karşılık Resûl-i Ekrem (a.s.): "Sizin düşmanınız benim düşmanımdır, sizin dostunuz benim dostumdur. Ben sizdenim, siz de bendensiniz. Kiminle savaşırsanız onunla savaşırım. Kiminle sulh yaparsanız, ben de onunla sulh yaparım" demiştir.

On İki Nakîbin Seçilmesi

Daha sonra Resûl-i Ekrem (a.s.), Akebe'de, kendisine biat eden Medinelilerden, başkanlık (nakib) yapmak üzere on iki kişi seçmelerini istedi. Hazrecliler için dokuz, Evsliler için ise üç başkan belirlendi. On iki nakibden biri olan ve öğretmen-tebliğci Mus'ab b. Umeyr'in evinde kaldığı Hazrecli başkan Es'ad b. Zürâre'yi başkanların başkanı (nakîbü'n-nükabâ': bir tür devlet başkanı nâibi) olarak seçti. Nakibler, Medine'deki Müslümanların meseleleriyle ilgilenmek, İslâm'a davette bulunmak ve oradaki gelişmeleri Resûlullah'a (a.s.) bildirmek için tayin edildiler. Hz. Peygamber (a.s.), bu nakibleri: "Havarilerin İsa b. Meryem için kefil olmaları gibi, sizler de kavminizin kefilisiniz. Ben de Müslüman olan kavmimin (yani Medine'ye hicret edecek Mekkeli Müslümanların) kefiliyim!" gibi ifadelerinde Hz. Musa'nın (a.s.) on iki yardımcısına ve Hz. İsa'nın (a.s.) on iki havarisine benzetmiştir.

Hazrecli nakîbler: 1- Benî Neccâr'ın nakîbi: Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre, 2- Benî Züreyk'in nakîbi: Râfi' b. Mâlik b. el-Aclân,

Hazrecli Benî Hâris'in iki nakîbi: 3- Sa'd b. er-Rebî ve 4- Abdullah b. Revâha,

Benî Sâide'nin iki nakîbi: 5- Sa'd b. Ubâde ve 6- el-Münzir b. Amr el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâidî,

Benî Selime'nin iki nakîbi: 7- el-Berâ' b. Marûr, 8- Abdullah b. Amr b. Haram,

Benî Avf b. el-Hazrec'in nakîbi: 9- Ubâde b. es-Sâmit.

Evsli nakîbler: 10- Benî Abdileşhel'in nakîbi: Useyd b. Hudayr, 11- Benî Amr b. Avf'ın nakîbi, Benî Ümeyye b. Zeyd'den Ebû Lübâbe. 12- Ganm b. Silm'in nakîbi, İslâm'a yaptığı hizmetlerinden dolayı Sa'du'l-Hayr lakabıyla tanınan Sa'd b. Hayseme el-Evsî'dir (v. 2/624).

Nakib, sözlükte "hayırlı, seçkin kişi; bir topluluğun başkanı, vekili, kefili, emini" gibi manalara gelir ve çoğulu: nükabâdır. Nakib, terim olarak dinî, siyasî, içtimaî ve askerî alanlardaki idarecilerin maiyetinde görevli üst düzey sorumlularını ifade eder.

Nakîb, *Kur'ân-ı Kerîm*'de "*kafilesinin kefili ve emîni*" anlamında: "*Andolsun ki Allah, İsrail oğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki de nakib göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz) andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur*"[331] meâlindeki âyette geçmektedir. Hadîslerde de aynı mânada Hz. Peygamber'in (a.s.) nâib ve yardımcıları konumundaki kişileri belirtmektedir.

Nakib kelimesi İslâm tarihinde ilk defa hicretten önce III. Akabe Biati sırasında kullanılmıştır.

50. Medine'ye Hicret Emri	**III. Akabe Biati'nden sonra, Muharrem H. 1.**

İbn İshâk konuyla ilgili şu açıklamayı yapar: "Yüce Allah, Resûlullah'a (a.s.) savaş izni verip de ensâr topluluğu, İslâm'a, ona (a.s.) ve tâbilerine yardım edip barındıracaklarına dair biat edince, Resûlullah (a.s.), kendi kabilesinden ve Mekke'deki diğer Müslümanlardan olan ashâbına Medine'ye hicret etmelerini, ensâr kardeşlerine katılmalarını emretti. Bunun üzerine, Mekke'deki Müslümanlar gruplar halinde peş peşe (Medine'ye) hicret etmeye başladılar."

331 el-Mâide 5/12.

-Tutuklu, hasta ve güçsüzler hariç- Mekke'deki Müslümanların, Medine'ye hicretleri, -İbn Sa'd'ın rivâyetine göre- iki ay[332] veya -Belâzürî'nin rivâyetine göre- bir seneden fazla sürmüştür. Muhtemelen birinci rivâyet yoğun göç yaşanan süreye, ikinci rivâyet bir yıl zarfında Mekke'de neredeyse hiç Müslüman kalmadığına işaret olabilir.

Müslümanlar, hicret emri üzerine, hazırlıklara, yol arkadaşlarını ayarlamaya ve alacak-vereceklerini hallettikten sonra gizlice Mekke'den ayrılmaya başladılar.

Hicret genellikle gizlice yapılmıştır. Zira Mekkeliler ellerinden geldiğince Müslümanların hicret etmelerine engel olmaya çalışıyor, hatta yakaladıkları akrabalarını hapsediyorlardı. Yalnızca Hz. Ömer'in (r.a.), Kâbe'yi tavaf ettikten ve iki rekât namaz kıldıktan sonra müşriklere meydan okuyarak alenen yola çıktığı bilinmektedir.

Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe (r.a.),[333] Resûl-i Ekrem'den (a.s.) önce hicret edip Medine'nin Kubâ köyüne ulaşan muhâcir Müslümanlara imâmlık yapıyordu.

III. Akabe Biatî'ne katılan Zekvân b. Abdikays, Ukbe b. Vehb, Abbâs b. Ubâde ve Ziyâd b. Lebîd, Mekkeli Müslümanlar hicret edip Medine'nin yerleşim birimlerinden biri olan Kubâ'ya gelmeye başlayınca, Mekke'ye gittiler ve ardından muhâcirlerle beraber Medine'ye geri döndüler. Bu sebeple onlara "muhâcir ensâr" denilmiştir.

Kim bilebilir? Belki de Medineli dört Müslüman'ın bu girişimi, Resûlullah'a (a.s.) ve muhâcirlere bir destek veya onların güvenliğini sağlamaya yönelik bir çabadır.

51. Berâ' b. Ma'rûr'un Vefatı	**Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden bir ay önce: Safer H. 1.**

332 (فكان بين أول من قدم من المهاجرين فنزلوا في بني عمرو بن عوف وبين آخرهم شهران).

333 Sâlim b. Ubeyd (Ma'kıl) b. Rebîa (r.a.), Ebû Huzeyfe Mihşem b. Utbe el-'Abşemî el-Kureşî'nin hanımı Sübeyte el-Evsiyye el-Ensâriyye'nin azatlı kölesi olup aslen İran'ın İstahr şehrinden idi. O (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hilafeti döneminde dinden dönenlere (ridde) karşı yapılan Yemâme Savaşı'nda (12/633) şehit oldu.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DEVRİ: MEDİNE DÖNEMİ

HZ. PEYGAMBER DEVRİ:
MEDİNE DÖNEMİ

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا

"Ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver."

(el-İsrâ Sûresi 17/80)

HİCRÎ 1. YIL

Hz. Peygamber (a.s.) ve Müslümanların Medine'ye hicretiyle, dünya tarihinde yeni bir sayfa açıldı. Dünya tarihinin akışını değiştirecek olan Müslümanlar, Medine'ye hicretle kendilerine bir sığınak, bir yurt buldu. Medine, dünya tarihinin gidişatını etkileyecek bir merkez haline geldi.

Hicret, İslâm takviminin başlangıcına adını verdiği gibi, Hicrî Takvim'le ilgili gelişmeler de hicret hâdisesinden sonra olmuştur.

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
1. Resûlullah'ın (a.s.) Medine'ye Hicreti	1- (İran Sâsânî imparatoru) Hüsrev Perviz'in (589-628) iktidarının 33. yılında. 2- Mekke'den ayrılıp Sevr mağarasına sığınma: Safer ayının bitimine 3 gece kala H. 1 Perşembe. 3- Sevr mağarasından ayrılış: 1 Rebiülevvel H. 1, Pazartesi gecesi. 4- Kubâ'ya varış: 8 Rebiülevvel H. 1, Pazartesi. 5- Yesrib'e (Medine) giriş: 12 Rebiülevvel H. 1, Cuma.

Hicret

Hicret, sözlükte "terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek" anlamına gelen hecr (hicran) mastarından türetilmiş bir isimdir. Hicret "kişinin herhangi bir şeyden beden, dil veya kalbiyle ayrılıp uzaklaşması" anlamına da gelir. Ancak kelime daha çok "bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi" manasında kullanılmıştır.

Siyer kaynaklarında sıkça kullanılan hicret bir siyer terimi olarak ele alındığında:

1- Özelde Resûlullah'ın (a.s.), Mekke'den Medine'ye göç etmesini ifade eder. Bu göç, İslâm tarihinde yeni bir çağın başlangıcı olmuştur.

2- Genel anlamda ise hicret: Yurtlarında kalmaları talep edilenler hariç, başta Mekke'den olmak üzere Arap Yarımadası'nın muhtelif yerlerinden, İslâm'ı kabul edenlerin, "Resûlullah'ın (a.s.) Medine'ye hicret ettiği yılın Muharrem ayından" başlayarak, Mekke'nin fethine kadar; yani kamerî takvimle 7 yıl, 8 ay, 19 gün devam eden Medine'ye göç sürecini ifade eder.

Medine'ye göç eden Müslümanlara muhâcir denilmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), kendisine ve muhâcirlere yardım eden Medineli Müslümanlara ensâr ismini vermiştir.

Muhâcirlerin ve ensârın fazîletine dair pek çok âyet ve hadîs bulunmaktadır:

"*İman edip de Allah yolunda hicret ve cihâd edenler, (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya (ensâr), işte gerçek müminler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır*".[1]

"*Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür. (Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir*".[2]

Muhâcir ve ensârın faziletlerine dair hadîsler, hadîs kaynaklarında, *Kitâbu'l-Menâkib*, *Fedâilu Medine*, *Kitâbu Fedâili Ashâbi'n-Nebî*, *Kitâbu Menâkibi'l-Ensâr* gibi başlıklar altında zikredilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) devrinde vuku bulan hicretin temelinde yatan en önemli saik, İslâm'ın sürekli varlığını ve yayılmasını sağlayacak bir merkez oluşturmaktır. Zira Müslümanlar Mekke'den Medine'ye yaşanan göçe rağmen Medine ve çevresinde bir azınlık durumunda bulunuyorlardı. Kuşkusuz İslâm gitgide yayılıyordu. Ancak o sırada pek az olan Müslümanların sayısını arttırmak için başka bir takım çarelere başvurmak gerekmekteydi. Resûlullah (a.s.), dağınık bir vaziyette bulunan Müslümanları bir araya getirmek sûretiyle işe başlamıştır.

1 el-Enfâl 8/74.

2 en-Nahl, 16/41-42.

Resûlullah (a.s.), Medine'ye hicret şeklindeki iftihar edilecek değerli işin Mekkelilere özel bir liyakat olmadığını, yeni bir emre kadar Medine'ye hicret yolunun yarımadadaki bütün Müslümanlara açık bulunduğunu, beyan etti. Böylece Medine dışında oturup da İslâm Dini'ne giren bütün Müslümanlara kendi kabile ve ülkelerini terk ederek Medine'ye gelip yerleşmeleri için hicret mecbur kılındı.[3] Bu mecburiyet Mekke'nin fethine kadar sürdü. Etkin bir şekilde yürütülen bu hicret ameliyesi neticesinde İslâm kuvvetli bir merkeze sahip oldu.

Fıkıh terimi olarak hicret, gayri müslim ülkeden (darü'l-harb) İslâm ülkesine göç etmeyi ifade eder.

Hz. Peygamber'in (a.s.) hadîslerinde hicret, kötülüğün ve taşkınlığın egemenlik alanından doğruluk ve adaletin egemenlik alanına geçmek, haramı terk edip helâle sarılmak ve tamamen manevi bir göç gibi ahlâkî ilkeleri de ifade eder.

Hicretin bazı önemli hukukî sonuçlarının belirtildiği bir hadîste kaydedildiğine göre Resûlullah (a.s.), bir seriyye veya ordu komutanına kendisi ve beraberindeki Müslümanlar hakkında hayrı ve takvayı tavsiye ederek şöyle derdi: "Müşriklerle karşılaştığınızda onların şu üç hususta birini seçmelerini iste. Bunlardan hangisine icabet ederlerse kabul ederek kendilerinden el çek: Onları İslâm'a davet et; eğer sana icabet ederlerse kabul et ve onları kendi yurtlarından dârülmuhâcirîne göç etmeye çağır. Bunu yaptıkları takdirde muhacirlerin lehine ve aleyhine olan hükümlerin onların da lehine ve aleyhine olacağını bildir. Eğer kendi yurtlarını tercih ederlerse Müslüman olan bedevî Arapların (A'râb) statüsüne girerler ve kendilerine Müslümanlara uygulanan hükümler uygulanır. Müslümanlarla birlikte cihat etmezlerse fey ve ganimetten pay alamazlar. Eğer İslâm'a girmeyi reddederlerse onları cizye vermeye davet et, icabet ettikleri takdirde kabul et ve kendilerinden el çek. Eğer bundan da yüz çeviririlerse Allah'a güven ve onlarla savaş".[4]

3 en-Nisâ 4/97; el-Enfâl 8/72; Buhârî, "*el-Megâzî*", 53; Müslim, "*el-Birr*", 6.

4 İbn Mâce, "*Cihâd*", 38; Ebû Dâvûd, "*Cihâd*", 90; Tirmizî, "*Siyer*", 48.

Bu hadîsten anlaşıldığı üzere başlangıçta İslâm'a girenlerin kendi yurtlarını terk edip Medine'ye hicret etmeleri farzdı. Çünkü yeni Müslüman olanların İslâmiyet'in hükümlerini öğrenmeleri ve İslâm toplumunun çekirdeğini oluşturan ensâr ve muhacirlere destek olmaları zaruri idi. Medine'ye hicretin farz oluşu Mekke'nin fethine kadar devam etmiştir. Resûl-i Ekrem'in (a.s.), "Mekke'nin fethinden sonra (Medine'ye) hicret yoktur. Lakin cihâd ve niyet vardır. Cihada davet edildiğinizde hemen seferber olunuz": (لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا)[5] hadîsi de bunu göstermektedir.

İmam Şâfiî'nin belirttiğine göre Medine'ye hicreti takip eden ilk zamanlar hicret farz olmadığı gibi Mekke'de ikamet de haram değildi. Hicretten sonra cihat önce mubah, daha sonra farz kılınınca hicret etmeyenlere karşı uygulanan baskı ve zulüm iyice arttı. Bunun üzerine baskıya mâruz kalanlardan hicrete gücü yetenlerin hicret etmesi farz kılındı. İlk İslâm toplumunun geleceği bakımından taşıdığı önem sebebiyle bu emre uymayanların durumu ve akıbeti şöyle ifade edilmiştir: "*Kendi nefislerine zulmeden kişiler olarak canlarını alacağı kimselere melekler, 'Ne işte idiniz?' derler. Onlar, 'Biz yeryüzünde -dinin emirlerini uygula-maktan acizdik' deyince melekler, 'Allah'ın arzı geniş değil miydi, siz de hicret edeydiniz ya' derler. İşte onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir!*".[6] Âyetin devamında ise hicrete gücü yetmeyenlerin mazeretinin kabul edileceği belirtilmiştir (en-Nisâ 4/98). Öte yandan hicret, göç etmeye muktedir olanlardan dinleri hususunda baskıya mâruz kalanlar için farz kılınmıştır. Çünkü Resûlullah (r.a.), Hz. Abbas (r.a.) gibi baskı altında bulunmayan bazı kişilere Mekke'de kalma izni vermiştir.

Hicret Hâdisesi

Hz. Peygamber (a.s.), III. Akabe Biati'nden sonra, Medine'ye hicret emrini verdi. Mahpus, hasta veya hicret edemeyecek durumdaki bazı

5 Buhârî, "*el-Cihâd ve's-siyer*", 56/193; Tirmizî, "*Siyer*", 33.

6 en-Nisâ 4/97.

güçsüzler dışında Müslümanların ekserisi hicret edinceye kadar o (a.s.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) Mekke'de kaldılar.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), hicret etmek için Resûlullah'tan (a.s.) izin istemiş, fakat o (a.s.): "Acele etme! Umulur ki Allah sana bir arkadaş nasip eder" buyurmuştur. Hz. Peygamber (a.s.) beraber hicret edeceklerini haber verdiğinde ise Hz. Ebû Bekir (r.a.) sevincinden ağlamıştır.

Eza ve cefalarını arttıran Mekke müşrikler: "*Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri yahut seni (yurdundan) çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar (sana) tuzak kurarlarken Allah da (onlara) tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir*"[7] meâlindeki âyette işaret edildiği üzere, Hz. Peygamber'i (a.s.) Mekke'den sürmek, hapsetmek veya suikast gibi fikirler üzerinde tartışmaya başladı. -Mekkelilerin Meclisi- Dârünnedve'de -bir rivâyete göre 15, başka bir rivâyete göre 100 kişinin katıldığı bir toplantıda- yapılan müzakereler neticesinde Ebû Cehil Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî'nin teklifiyle Hz. Peygamber'i (a.s.) suikast kararı alındı.

Taberî'nin naklettiği rivâyete göre:

Benî Abdişems'den: 1- Şeybe b. Rebîa, 2- Utbe b. Rebîa, 3- Ebû Süfyyân b. Harb,

Benî Nevfel b. Abdimenaf'dan: 4- Tuayme b. Adiy, 5- Cübeyr b. Mutim, 6- Hâris b. Âmir b. Nevfel,

Benî Abdiddâr b. Kusay'dan: 7- Nadr b. Hâris b. Kelde,

Benî Esed b. Abdiluzza'dan: 8- Ebu'l-Buhterî b. Hişâm, 9- Zem'a b. Esved b. Muttalib, 10- Hakîm b. Hizâm,

Benî Mahzûm'dan: 11- Ebû Cehil Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî,

Benî Cumah'dan: 12- Ümeyye b. Halef'in aralarında bulunduğu Kureyş'in ileri gelenlerinin katıldığı bir topluluk, Hz. Peygamber'in (a.s.) durumunu görüşmek üzere Dârünnedve'de toplanmıştır.

7 el-Enfâl 8/30.

Suikast, -İbn Sa'd'ın rivâyetine göre- on iki kişilik bir grup, -Semhûdî'nin rivâyetine göre- beş Kureyş kabilesini temsil eden beş kişilik bir grup genç tarafından yerine getirilecekti.

İbn Sa'd'a göre bu şahıslar: 1- Ebû Cehil, 2- Hakem b. Ebi'l-Âs, 3- Ukbe b. Ebî Muayt, 4- Nadr b. Hirâş, 5- Ümeyye b. Halef, 6- İbn Ğaytale, 7- Zam'a b. Esved, 8- Tuayme b. Adiy, 9- Ebû Leheb, 10- Übey b. Halef, 11- Nubeyh b. Haccâc ile 12- Münebbih b. Haccâc'dır. Son iki kişi kardeştir.

Böylece Benî Hâşim'in kan davasına kalkışması önlenecekti. Müslümanlar, bu kararın alındığı güne "yevmü'z-zahme" (sıkıntı, zahmet günü) demişlerdir.

Hz. Peygamber (a.s.), suikast kararından, Cebrâil veya –Hz. Peygamber'in (a.s.) babasının amcası kızı- Rakîka bint Sayfî b. Hişâm[8] vasıtasıyla haberdar olunca hicret için harekete geçti. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) evine hiç gelmediği bir saatte; öğlenin en sıcak vaktinde geldi. Hicret için gerekli hazırlık ve planlar yapıldı. Bu karardan Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) ev halkı dışında kimse haberdar olmadı.

Bu hazırlıklar esnasında Esmâ bint Ebî Bekir [doğumu: hicretten 27 yıl önce – vefatı: 73/595-692], ikiye ayırdığı kuşağının bir parçasıyla kuşaklanmış, diğerini erzakı denkleştirmek için kullanmıştır. Bunu gören Hz. Peygamber'in (a.s.): "Allah bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin" diye iltifat etmesi üzerine "Zâtü'n-nitâkayn" (iki kuşaklı) lakabını almıştır.[9]

---

8 (رقيقة بنت صيفي بن هاشم بن عبد مناف).

9 Esmâ'ya (r.anha) Zâtü'n-nitâkayn denilmesi konusunda –birbirini destekleyen ve açan- başka rivâyetler de mevcuttur. (1) İki kuşak kullanmasından dolayı Esmâ'ya (r.anha) böyle denilmiştir. (2) İki kuşağından birini –üç gün süreyle Sevr mağarasında saklanan- Hz. Peygamber (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) geceleri götürdüğü erzakı denkleştirmek için kullanmıştır. Bir başka rivâyete göre ise Esmâ (r.a.), Hz. Peygamber (a.s.) ve Ebû Bekir'in (r.a.) Sevr mağarasını terk edip Medine'ye doğru yola çıkacakları sırada, azık torbasının ağzını bağlayacağı ipi evde unuttuğunu anlayınca, kuşağını ikiye bölerek biriyle azık torbasını bağlamıştır. Bir rivâyette bölme işini babası Hz. Ebû Bekir (r.a.) teklif etmiştir. Başka bir rivâyette ise bölünen kuşak değil Esmâ'nın örtüsüdür (خمار). Diğer bir rivâyete göre ise kuşağın bir parçasıyla yiyecek torbası, diğeriyle de su kırbası bağlanmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.), hicret gecesini kendi yatağında geçirmek, kendisinin evde olduğu kanaatini uyandırmak ve suikastçıları oyalamak gibi ölümle sonuçlanabilecek çok tehlikeli bir görevi Hz. Ali'ye (r.a.) verdi. Hz. Ali'nin (r.a.) bu tehlikeli görevi gönüllü olarak kabul ettiği ve sonuçlarının farkında olduğu, şiirlerinden anlaşılmaktadır. Dışarıdan bakıldığında Resûlullah'ın (a.s.) yatağında Hz. Ali'nin (r.a.) uyuduğu sanılıyordu. İbn Abbâs'ın (r.a.) bir rivâyetinde, Hz. Ali'nin (r.a.), Hz. Peygamber (a.s.) gibi davranarak müşrikleri yanıltmaya çalıştığı ifade edilmiştir.

Gece karanlık çökünce seçilen suikastçı gençler, Hz. Peygamber'in (a.s.) kapısı önünde toplanarak uyumasını gözetlediler, uyur uyumaz ona (a.s.) saldıracaklardı. Hz. Peygamber (a.s.) gece yarısı, -daha sahîh kabul edilen rivâyete göre- müşriklerin beklediği kapıyı kullanarak evinden ayrıldı.

Başka bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber (a.s.), Mâriye adındaki hizmetçisinin yardımıyla duvardan atlayarak evinden ayrılmıştır.

Yâsîn Sûresi'nin: "*Yâsîn, Hikmet dolu Kur'ân hakkı için, Sen şüphesiz peygamberlerdensin. Doğru yol üzerindesin. (Bu Kur'ân) üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir. Ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir. Andolsun ki onların çoğu gafletlerinin cezasını hak etmişlerdir. Çünkü onlar iman etmiyorlar. Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır. Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık göremezler*" (36/1-9) meâlindeki ilk âyetlerini okuyarak evini kuşatan suikastçıların arasından geçti. Benî Cumah mahallesindeki Hz. Ebû Bekir'in evine gitti. Gözetlenme ihtimaline karşı bir tedbir olarak evin arkasındaki küçük bir menfezden dışarı çıktılar. Böylece kamerî ayın son günlerinde zifiri karanlık içerisinde Mekke'den ayrıldılar.

Vâkıdî ve İbn Hazm'a göre, Hz. Peygamber (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir (r.a.), evden gece ayrıldılar. Semhûdî'ye göre, Urve b. Zübeyr, Muham-

med b. Sîrîn ve Mûsâ b. Ukbe gibi siyer-megâzî ulemâsının rivâyetleri: "Evinin kuşatıldığı gecenin kalan kısmında, Hz. Peygamber'in (a.s.) Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile birlikte Sevr mağarasına sığındığını" gerekli kılar. el-Fîrûzâbâdî (729-817/1329-1415) de Hz. Peygamber'in (a.s.) gece yarısı Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) evine geldiğini belirtir.

Senedi hasen bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber (a.s.) -müşriklerin evini muhasara ettiği gece- evinden ayrılınca doğrudan Sevr mağarasına yönelmiş, ardından Hz. Ebû Bekir (r.a.), ona (a.s.) yetişmiş ve birlikte yola devam ederek mağaraya sığınmışlardır.

Takipçileri şaşırtmak için Mekke-Yemen yolu üzerinde, Medine'ye ters istikamette, Mescid-i Harâm'ın güneydoğu istikamedinde ve oraya yaklaşık 4 km. uzaklıktaki- Sevr Dağı'nda zirvesine yakın bir yerde bulunan bir mağarada gizlendiler. Sevr Mağara'sına önce giren Hz. Ebû Bekir (r.a.), vahşi hayvan ve haşarat bulunup bulunmadığını kontrol ederek kendisini Resûlullah'a (a.s.) siper etti. O (r.a.), mağarayı hazırlayıp deliklerin bir kısmını elbisesinden kopardığı parçalarla kapattı. Hatta topuğuyla kapattığı bir delikteki yılanın onu (r.a.) ısırdığı ve Resûlullah'ın (a.s.) tükürüğü ile şifa bulduğu rivâyet edilmiştir.

Suikastçılar, ancak gün ışırken, Hz. Peygamber'in (a.s.) yatağında uyuyanın Hz. Ali (r.a.) olduğunun farkına varabildiler. Onu itip kaktılar, dövdüler ve bir saate yakın bir süre Mescid-i Harâm'da alıkoydular. Bir süre sonra aralarından selâmetle çekip gidenin asıl aranması gerektiğini hatırlayarak, onun (a.s.) peşine düştüler. Mekkeliler, Hz. Peygamber'i (a.s.) evinde bulamayınca hemen aramaya koyuldular. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) evinde yapılan arama netice vermeyince bütün çevreyi taramaya başladılar. Etrafa haberciler göndererek Hz. Peygamber (a.s.) ile Hz. Ebû Bekir (r.a.) için yüzer deve ödül koyduklarını ilan ettiler.

Bir grup, Sevr mağarasına kadar geldi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), duyduğu seslerden endişeye kapılarak:

"Ey Allah Resûlü! Eğilip baksalar bizi görecekler" dedi.

Resûl-i Ekrem (a.s.) ise: "*Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına: 'Üzülme, elbette Allah bizimle beraberdir' diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir*"[10] meâlindeki âyetin sonunda tesbit edilen "*üzülme, elbette Allah bizimledir*" sözleriyle onu teskin etti.

Yüce Allah'ın, Resûlünü koruduğu aşikârdı. Çünkü müşrikler, mağaranın yanına kadar geldikleri halde içine bakmadan dönüp gittiler. Bir örümceğin mağaranın ağzına ağ örmesi, iki vahşi güvercinin ise yuva kurup yumurtalarını bırakması, müşriklerin mağaraya bakmadan dönmelerine sebep oldu.

Mağarada kaldıkları süre boyunca, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) azatlısı ve çobanı Âmir b. Füheyre, her akşam, onlara süt ve yiyecek, Abdullah b. Ebî Bekir de şehirdeki haberleri getirdi. Âmir b. Füheyre, çobanlığını yaptığı ve bir kısmı Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) ait olan koyun sürüsü ile Abdullah b. Ebî Bekir'in izlerini de siliyordu. Üç gün sonra şehir sakinleşince, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) güvenilir bulup ücretle tuttuğu -mahir bir kılavuz olan- Benî Kinâne'den Abdullah b. Uraykıt el-Leysî ed-Dîlî, iki veya üç cins deve ile mağaraya geldi.

Benî Dîl'in (الدئل) Benî Abd b. Adî koluna mensup ve müşrik olan Abdullah b. Uraykıt, Mekkeli Âs b. Vâil es-Sehmî ailesinin antlaşmalısı (halîf) idi. el-Hafız Abdülğani, el-Mizzî ve en-Nevevî, Abdullah b. Uraykıt'ın Müslüman olduğuna dair bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), az önce bahsedilen iki veya üç cins deveyi 800 dirheme satın alıp dört ay özel olarak besleyip yolculuğa hazırlamıştı.

10 et-Tevbe 9/40.

Urve b. Zübeyr'den nakledilen bir rivâyete göre ise Hz. Ebû Bekir (r.a.), diğer Müslümanlarla birlikte hicret etmek maksadıyla iki deve satın almıştır. Fakat Resûlullah'ın (a.s.) isteği üzerine hicretini ertelemiş ve onun (a.s.) hicretini beklemiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), hicretinin kendi malıyla olması gayesiyle bineceği -Kasvâ adındaki- deveyi Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) almış olduğu aynı bedelle; yani 400 dirhem karşılığında ondan satın almıştır.

-Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Ebû Bekir (r.a.), Âmir b. Füheyre ve Abdullah b. Uraykıt'tan oluşan- dört kişilik kafile, Sevr mağarasından gece vakti ayrılarak Medine'ye Mekke'nin güneybatısından bir kavis çizerek yöneldi.

Peygamberimiz (a.s.); Mekke'den ayrılmadan önce Hazvere çarşısında durarak Beytullah'a/Kâbe'ye baktı. Mekke'ye: "Vallahi, biliyorum ki, sen, hiç şüphesiz, Allah'ın yarattığı yerlerin en hayırlısı ve Allah'a en sevgili olanısın! Senden daha güzel ve bana senden daha sevgili bir belde yoktur! Eğer senin halkın beni senden çıkarmamış olsalardı, çıkmazdım!" buyurdu.

Bazı rivâyetlere göre, Yüce Allah, Peygamber Efendimiz'e (a.s.) hicret emri verildiği zaman:

"*ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver*": (وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا)[11] âyetinde zikredilen duayı yapmasını emretmiştir.

İbn İshâk'ın İbrahim b. Sa'd rivâyetinde Resûlullah'ın (a.s.) Mekke'den ayrılırken şu şekilde dua ettiği bildirilir:

"*Ben bir hiçken beni yaratan Allah'a hamd olsun.*

11 el-İsrâ 17/80.

Allah'ım! Dünya korkusuna, zamanın getireceği felaketlere, gecelerin ve gündüzlerin musibetlerine karşı bana yardım et.

Allah'ım! Yolculuğumda benimle ol, arkamda bıraktığım ailemi gözet. Bana rızık olarak verdiğin şeyleri bereketli kıl. Beni yalnızca Sana karşı zelil kıl. En güzel ahlâkım üzere beni sabit kıl. Rabbim, beni Sana sevdir. Beni insanlara bırakma. Sen zayıfların ve benim Rabbimsin. Senin kerîm vechine sığınıyorum. O kerîm vechin ki, semalar ve yeryüzü onunla nurlanır. Karanlıklar onunla aydınlanır ve açılır, öncekilerin ve sonrakilerin işi onunla düzene girer.

Öfkene maruz kalmaktan ve kızgınlığına uğramaktan, nimetinin kaybolmasından, azabının ansızın gelmesinden, afiyetini gidermenden ve gazabının tümünden sana sığınıyorum. Senin için yapabildiğim en iyi şey, sana yalvarıp yakarmaktır. Güç ve kuvvet ancak senindir".[12]

Kafile, Mekke-Medine arasında işlek olmayan bir güzergâh izleyerek ve zikzaklar çizerek yol aldı. Bazen sarp dağ geçitlerinden, bazen çöllerin arasından geçildi: -Eski Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye 80 km uzaklıktaki- Usfân'ın aşağısındaki yoldan geçilip sahile, oradan Emec'in aşağısına doğru gidildi. Sonra sırasıyla Kudeyd, Harrâr, Seniyyetü'l-Mürre, Likf (veya Lekf), Mudlice Lekif (مَدْلَجَةَ لَقْفٍ), Mudlice Micâc (مَدْلَجَةَ مَجَاجٍ), Mercih-i Mucâc (مَرْجِحَ مُجَاجٍ), Mercih-i Zi'l-Gazaveyn (مَرْجِحَ مِنْ ذِي الْغَضَوَيْنِ), Batnu Zî Keşr (بَطْنَ ذِي كَشْرٍ), Cedâcid (الْجَدَاجِدِ), el-Ecred (الأَجْرَدِ), es-Sukyâ'ya yakınlarında bulunan Zîsâlim-i Batnı A'dâ (ذَا سَلَمٍ مِنْ بَطْنِ أَعْدَاءٍ), Ababîd (الْعَبَابِيدِ), el-Fâcce (الْفَاجَّةَ وَيُقَالُ الْقَاحَةَ), daha sonra Arc'e (الْعَرْجَ) varıldı. Arc, Mekke ile Medine arasında, hacıların yolu üzerinde olup Sukyâ'ya yakındır. Arc'de konakladıkları zaman, yüklü develer kafilenin ilerleyişini ağırlaştırdı. Benî Eslem'den Evs b. Hucr, kendisine ait bir deveye Peygamber Efendimizi (a.s.) bindirip, uşağı Mes'ud b. Hüneyde'yi de onunla (a.s.) birlikte gönderdi. Sonra kılavuzun öncülü-

12 Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V,156 (eş-Şâmile).

günde, Arc'den Rekûbe'nin (رُكُوبَة) sağındaki Seniyyetü'l-Air'e (ثَنِيَّةَ الْعَائِرِ وَيُقَالُ ثَنِيَّةُ الْعَائِرِ) varıldı. Oradan Batnıri'm'e, ardından Kubâ'ya ulaşıldı.

Buna rağmen kafile, takibe uğradı ve tehlikeli anlar yaşadı. Mesela Müdlic kabilesinden Sürâka b. Mâlik, –Mekkeli müşrikler tarafından vaat edilen 200 deve ödülü elde etmek maksadıyla- onları takibe kalkıştı. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Sürâka'yı görünce telaşlandı. Resûl-i Ekrem (a.s.), mağarada dediği gibi: "Üzülme! Allah bizimle beraberdir!" dedi. Sürâka, iki kez onlara yaklaştı. İlkinde atı sürçüp kapaklandı. İkincisinde ise atının ön ayakları yere saplanarak onu düşürdü. Atın ayaklarının saplandığı yerden duman gibi bir şey çıktı. Sürâka, o zaman onun (a.s.) korunduğunu anladı. Kendisinden onlara zarar gelmeyeceğine dair güvence verdi. Beklemelerini ve kendisine bir emannâme yazmalarını istedi. Resûlullah (a.s.) da Ebû Bekir'e (r.a.) veya Âmir b. Füheyre'ye bunu yazmasını emretti.

Kafile, Kudeyd'de hurma veya et gibi yiyecek bir şeyler satın almak üzere Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid el-Huzâiyye'nin bulunduğu çadıra uğradı. Burada Resûl-i Ekrem (a.s.), sürüye katılamayacak kadar zayıf, sütten kesilmiş bir keçiyi besmeleyle sağınca keçi oradakilere yetip artacak kadar süt verdi. Resûl-i Ekrem (a.s.), keçiyi tekrar sağarak onu da ev sahibine bıraktıktan sonra kafile yoluna devam etti.

Resûlullah'ın (a.s.) Şemâili

Ümmü Ma'bed, daha sonra çadıra dönen kocası Ebû Ma'bed el-Huzâî'ye olanları anlattı ve Hz. Peygamber'i (a.s.) şöyle tavsif etti:

"Yüzü aydınlıktı. Güzel yaratılışlıydı. Gözleri iriceydi. Kirpikleri ve kaşı gür idi. Sesi gâyet yumuşak ve nezaket taşımaktaydı. Sakalı gür, taranmış ve tertemiz idi. Sustuğu zaman vakarı yüzünden okunurdu. Konuştuğu zaman sözleri adeta inci gibi ağzından dökülürdü. Boynu son derece düzgün ve güzeldi. Konuşurken pek uzun konuşmaz, çok kısa da kesmezdi. Arkadaşlarını ona son derece hürmeti vardı. Etrafında sanki birer pervane idiler. Konuştuğunda pür dikkat dinlerlerdi. Güler yüz-

lüydü, çatık kaşlıydı. Yüzünü herhangi bir şeyden dolayı buruşturmazdı".

Hz. Peygamber (a.s.) ve yoldaşları, Râbiğ ile Cuhfe arasında kalan Gamîm'de bir süre konakladılar. Buraya yakın bir mevkide Benî Eslem'in Benî Sehm kolundan seksene yakın aile ikamet ediyordu. Reisleri Büreyde b. Husayb, 70 kişi ile Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına geldi. Kısa bir görüşmenin ardından Büreyde b. Husayb, adamlarıyla birlikte Müslüman oldu. Hz. Peygamber (a.s.) onlara yatsı namazını kıldırdı ve Meryem Sûresi'nin ilk kısımlarını Büreyde'ye o gece öğretti. Büreyde, mızrağına bağladığı sarığı ile Hz. Peygamber'e (a.s.) sancak açarak arazilerinden çıkıncaya kadar kendisine refakat etti.

Medine'deki Müslümanlar Hz. Peygamber'in (a.s.) Mekke'den ayrıldığını öğrenmiş, fakat gecikince endişelenmeye başlamışlardı. Bundan dolayı Mekke yolu üzerindeki Harre mevkiine çıkıp gün yükselinceye kadar bekliyor, sıcaklık artınca ümitlerini keserek evlerine dönüyorlardı. 8 Rebîülevvel Pazartesi günü de böyle yapmış ve dönmüşlerdi. Ancak kısa bir süre sonra -utum denilen müstahkem- bir binaya bir şeyi gözetlemek için çıkmış bir Yahudi veya bir kız çocuğu, ufukta Medine'ye doğru gelen bir kafile görünce bunların beklenen misafirler olduğunu anladı ve bağırarak durumu ilan etti. Bunun üzerine Müslümanlar Resûl-i Ekrem'i (a.s.) karşılamak için Harre'ye koştular.[13]

Ashâbına kavuşan Resûlullah (a.s.), önce Medine'nin Âliye denilen bölgesindeki – Evsli Benî Amr b. Avf'a ait- Kubâ köyüne ulaştı, dört gün –Evsli Benî Amr b. Avf'tan- çok yaşlı ve İbn Zebâle el-Medeni el-Mahzumi'ye (v. 199/814'ten sonra) göre o zaman müşrik olan Külsûm b. Hidm'in (كلثوم بن هدم) evinde misafir kaldı.

Resûlullah (a.s.), bu süre zarfında Kubâ Mescidi'ni inşa etti. Resûlullah (a.s.), yine bu arada insanlarla konuşmak ve İslâm'ı öğretmek için "bekârlar evi" (بيت العزاب) denilen -Evsli Benî Ganm b. Silm'den (غنم بن

13 Buhârî "*Menâkibi'l-Ensâr*", 63/44.

السّلم)- Sa'du'l-Hayr b. Hayseme'nin (r.a.) evine gidiyordu. İbn Abdilber'e göre, bu sebeple Müslümanlar onun evine "*Kur'ân* Evi" (منزل القرآن) diyorlardı.

Vâkıdî'ye göre, bazıları bu sebeple Resûlullah'ın (a.s.) Sa'd b. Hayseme'nin evinde konakladığını rivâyet etmiştir.[14]

Hz. Peygamber'in (a.s.) Mekke'den Medine'ye Hicret Güzergâhı[15]

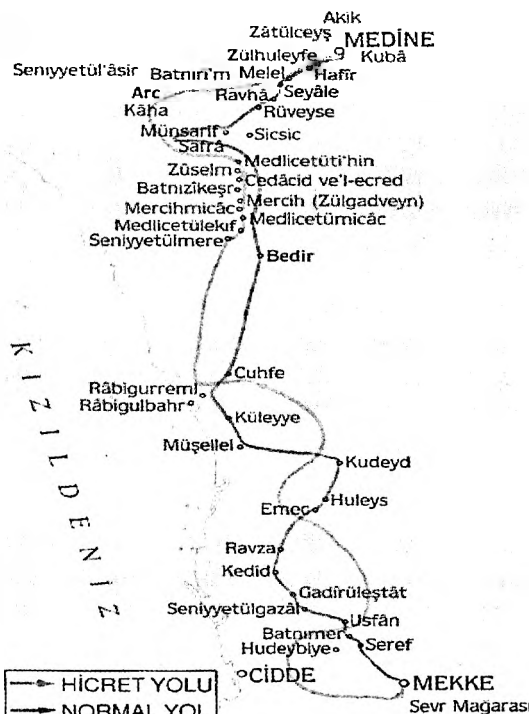

14 Rezîn b. Muâviye Hz. Peygamber'in (a.s.) Külsûm b. Hidm'in evinde misafir kaldığı şeklindeki görüşün daha doğru olduğunu bildirmiştir. el-Hâkim de onun tercih edilen görüş olduğunu ifade ederek "İbn Şihâb da bu görüştedir. O, bu konuyu diğer âlimlerden daha iyi bilir" demiştir. ed-Dimyâti ise "en sağlam görüşün bu olduğu" şeklinde açıklama yapmıştır.

15 DİA, XVII,458.

Sürâka b. Mâlik

Sürâka b. Mâlik el-Müdlicî, Tâif Kuşatması'nın kaldırılmasından sonra (Şevvâl H. 8), Ci'râne'de bulunan Hz. Peygamber'in (a.s.) huzuruna gelmiş, hicret esnasında onun (a.s.) emriyle yazılan emannameyi göstermiş ve Müslüman olmuştur.

Aynı buluşmada Sürâka b. Mâlik, kendi mülkiyetinde olan havuzlardan başkasına ait hayvanların su içmelerinden dolayı sevap kazanıp kazanmayacağını sormuş, Hz. Peygamber (a.s.) da: "Evet, susuzluktan yanan her ciğer sahibi sebebiyle bir ecir vardır" buyurmuştur.

Hz. Peygamber (a.s.), İran'ın fethedileceğini, Sâsânî İmparatorunun tacının ve bileziklerinin Sürâka'ya verileceğini kendisine müjdelemiştir. Hz. Ömer (r.a.), kendi döneminde İran fethedilince bu sözleri hatırlamış ve gereğini yerine getirmiştir. Hatta Hz. Ömer (r.a.): "İnsanların rabbi olduğunu iddia eden[16] Kisra'nın tacını başından alıp Müdlic kabilesinden bir bedeviye giydiren Allah'a hamd olsun! Bu bizim gücümüzle değil İslâm'ın izzeti ve bereketi ile olmuştur" sözlerini söylemesini Sürâka'ya telkin etmiştir.

16 Hadîste geçen meliku'l-emlâk, kralların kralı manasına gelir ve rububiyet; yani insanların rabbi olma iddiasını ifade eder. Bu sebeple bir hadîste: "Allah katında en çirkin isim, bir kişinin kendisine meliklerin meliki ismini vermesidir" (إنْ أنْخَع الأسْمَاء عند الله أن يتَسَمّى الرجلُ بِاسم مَلِك الأمْلاك) buyrulmuştur. Bu hadîs bazı ziyadeler ve aynı manayı ifade eden başka ibarelerle de rivâyet edilmiştir. Bkz. Buhârî, *Edeb*, 114; Müslim, *Edeb*, 20, (2143); Ebû Dâvud, *Edeb*, 70 (4961); Tirmizî, *Edeb*, 65 (2839).

Yesrib (Medine) ve Hicret Güzergâhı[17]

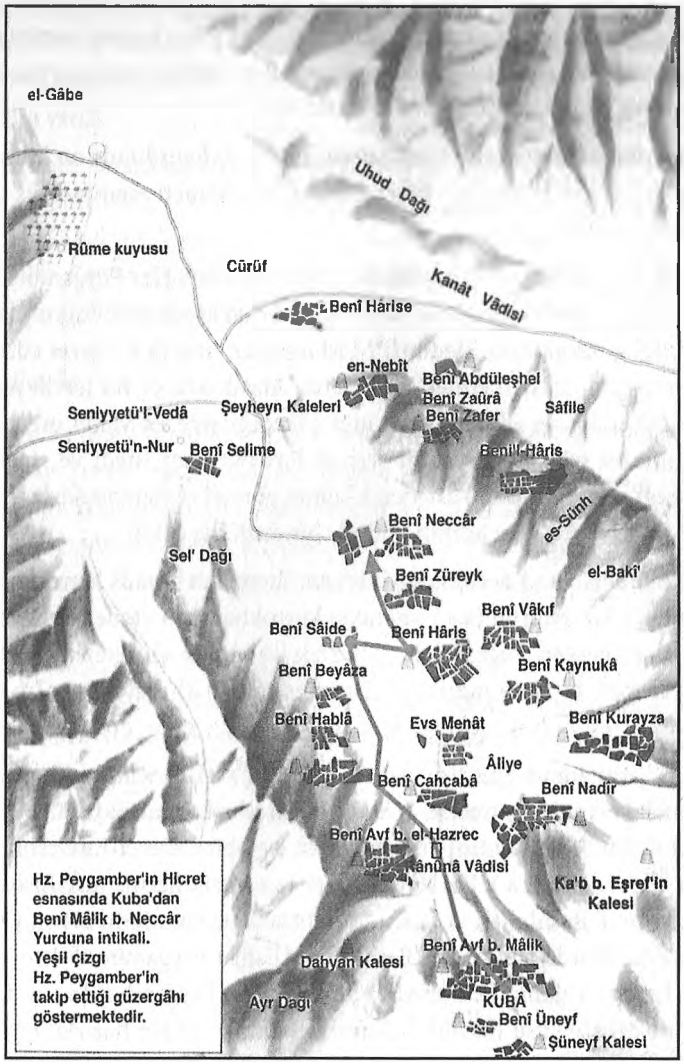

17 İ. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*.

Resûlullah'ın Kıldırdığı İlk Cuma Namazı

Hz. Peygamber (a.s.), 12 Rebiülevvel Cuma günü kuşluk vaktinin sonlarında Kûba'dan ayrıldı. Rânûnâ vadisinde Benî Sâlim yurdunda yüz kişilik bir cemaate ilk defa Cuma namazını kıldırdı.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Evsli Beni Amr b. Avf yurdunda on küsur gün kaldığını bildiren rivâyetlere göre ise Kubâ'daki ikameti esnasında ilk Cuma namazını kıldırdı.

Şam dokuması beyaz elbiseler giyinmiş olan Hz. Peygamber (a.s.) Cuma namazından sonra Benî Sâlim yurdundan Medine'ye doğru yola çıktı. Geçtiği güzergâhtaki Medineli Müslümanlar, onu (a.s.) davet ediyor ve kendi evlerinde misafir etmek istiyorlardı. Ancak o (a.s.), bir tercih yaparak onları gücendirmemek için devesinin çökeceği yere en yakın eve misafir olacağını; bu sebeple devesinin serbest bırakılmasını istedi ve -mescidin yapılacağı yerin tesbitini kastederek- onun görevli olduğunu söyledi. Deve Benî Mâlik b. Neccâr evlerinin önünde bir düzlükte çöktü.

Resûlullah (a.s.) devesinden inerken: "İnşaallah burada konaklayacağı" buyurdu ve Hz. Nuh'un (a.s.) tufandan kurtulmalarına vesile olan gemiden yeryüzüne inerken Yüce Allah'ın emriyle yapılması emredilen: "Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın" (رَبِّ أَنزِلْنِي مُنْزَلاً مُبَارَكاً وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ)[18] şeklindeki duayı -Halebî'ye göre- dört defa okudu.

Hz. Peygamber (a.s.) devesinin çöktüğü yeri mescit ve hücrelerden müteşekkil evini inşa etmek için Sehl ve Süheyl adlarında iki yetim kardeşten satın aldı.[19] Söz konusu yere en yakın ev, Ebû Eyûb el-Ensârî'nin (r.a.) eviydi. Ebû Eyyûb (r.a.), Hz. Peygamber'e (a.s.) kendilerine misafir olmalarını teklif etti. Resûlullah (a.s.): "Akrabalarımızdan kimin evi en yakın?" diye sordu. Ebû Eyyub (r.a.): "Benim Ey Allah'ın Peygamberi! İşte evim, bu da kapısı. Yükünü de buraya indirdik" dedi. Peygamber (a.s.): "O halde git de öğle uykusu (kaylûle) uyuyabileceğimiz bir yer hazırla" buyurdu.

18 el-Mü'minûn, 23/29; Şâmî, III,273.

19 Buhârî, "*Menâkibi'l-ensâr*", 45; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II,178.

Ebû Eyûb el-Ensârî (r.a.) hemen davranıp eşyaları evine taşıdı ve onun (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) istirahat etmeleri için evinde gerekli hazırlıkları yaptı. Kabileye mensup diğer insanlar Hz. Peygamber'den (a.s.) kendilerine misafir olmasını istediler, fakat o (a.s.): "İnsanın yeri yüklerinin yanıdır" cevabını verdi.

Ortam sakinleştikten sonra Hz. Peygamber (a.s.), Zeyd b. Hârise (r.a.) ve Ebû Râfi, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ise oğlu Abdullah -bir rivâyete göre ise Zeyd ve Abdullah b. Uraykıt- vasıtasıyla ailelerini Medine'ye getirttiler. Bazı rivâyetlere göre ise Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) ev halkını Medine'ye getdi.

Ensâr

Bu kelime, "yardım etmek" anlamındaki "nasr" kökünden türeyen "nâsır" veya "nasîr" sıfatının çoğulu olup ism-i mensubu "ensârî"dir. İslâm kaynaklarında ensâr, Hz. Peygamber'i (a.s.) ve muhacirleri yurtlarında barındırmak ve korumak sûretiyle onlara büyük yardımda bulunan Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Yesribli (Medineli) Müslümanlar için kullanılmıştır.

Enes b. Mâlik'in belirttiğine göre bu isim ilk defa *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer almıştır.[20] Ensâr bu anlamıyla *Kur'ân*'da iki âyette[21] muhacirlerle birlikte geçmekte ve Allah'ın her iki topluluktan da hoşnut olduğu belirtilmektedir. Ayrıca el-Enfâl Sûresi'nin 72 ve 74. Âyetleri ile el-Haşr Sûresi'nin 9. âyetinde ensâr kelimesi zikredilmemekle birlikte Hz. Peygamber'e (a.s.) ve muhacirlere yaptıkları hizmetler, gösterdikleri fedakârlıklar belirtilerek kendileri övülmüştür.

20 Buhârî, "*Menâkıbü'l-ensâr*", 1.

21 et-Tevbe 9/100,117.

Muhâcir veya ensâr ayırımı yapmaksızın genel olarak Resûl-i Ekrem'in (a.s.) ashâbından övgüyle söz eden âyetlerin ashâbın bir bölümünü teşkil eden ensârla da ilgili olduğuna[22] işaret etmek gerekir.

Ensârın yüce ahlâklarından birisi isâr olup: "*Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir*"[23] meâlindeki âyette övülmüştür.

Cürcânî îsârı (الإيثار), "bir yarar/fayda konusunda kişinin başkasını kendisine tercih etmesi ve onu savunmasıdır. Bu da kardeşliğin zirvesidir" şeklinde tarif ederek bu anlayışın din kardeşliğinin en ileri derecesi olduğunu belirtir.

Hicretin İlk Yıllarında Yesrib (Medine)

Medine, Yüce Allah'ın Peygamberine (a.s.) İslâm Dini'ni tesis etmeyi emrettiği hicret yurdudur: Medine, Hz. Peygamber'in (a.s.) 63 yıllık ömrünün ve peygamberliğinin 23 yılının –en yoğun faaliyetlerin meydana geldiği- 10 yılını geçirdiği, *Kur'ân-ı Kerîm*'in 114 sûresinden 28 uzun sûresinin nâzil olduğu, İslâm din ve medeniyeti ile ilgili farzların, helal-haramların ve müesseselerinin ortaya çıktığı şehrin ismidir. Mescid-i Nebevî ile Hz. Peygamber'in (a.s.) mübarek kabrinin bulunduğu Medine, İslâm'da iki harem bölgesinden biri, Peygamber Efendimiz (a.s.) ve Hulefâ-yi Râşidîn (r. anhum) döneminde İslâm Devleti'nin ilk başkentidir.

Medine'nin bilinen en eski ismi Yesrib'tir. Şehir, -rivâyetlere göre- Amâlika'dan Yesrib b. Vâil b. Kâyine b. Mehlâbil tarafından kurulmuş ve onun adıyla isimlendirilmiştir. Sonra İsrailoğulları, Hicaz topraklarından

22 Meselâ bkz. el-Bakara 2/218; Âl-i İmrân 3/169-174; el-A'râf 7/157; el-Enfâl 8/26, 64; et-Tevbe 9/88-89; el-Feth 48/18-19, 29.

23 el-Haşr, 59/9.

bir bölümüyle birlikte Yesrib'i de Amâlika'nın elinden almıştır. Gassân kabilesinin -Hazrec ve Evs'in atası olan- Kayle boyu İsrail oğullarına komşu oldu ve onları yenip Yesrib'i ve kalelerini ellerinden aldılar.

Hz. Peygamber (a.s.) devrinde Medine'de yaşayan iki önemli Arap kabilesi olan Evs ve Hazrec, Hâris b. Sa'lebe'nin iki oğludur, anneleri Kayle bint Cefne'den dolayı Araplar arasında Benî Kayle adıyla meşhur olmuşlardır.

Arap Yarımadası'nın batısında, Hicaz bölgesinde yer alan Medine, Kızıldeniz kıyısına yaklaşık 130 km uzaklıkta, Mekke'nin ise 350 km kadar kuzeyindedir. Şehrin, Harem-i Şerîf mıntıkasında, deniz seviyesinden yüksekliği 619 metredir. Şehrin kurulmuş olduğu geniş düzlüğün kuzeyini Uhud, güneyini Âir dağları, doğusunu Vâkım harresi (volkanik lav akıntısı), batısını Vebere harresi kuşatır.

Mekke'ye nisbetle, hicretten önce Medine'nin iktisadî ve dinî bir merkez olma bakımından değeri düşüktü ve şehirleşmemiş dağınık küçük yerleşim birimlerinden müteşekkildi. Bu küçük yerleşim birimlerine "dâr"ın çoğulu olan "dûr" denir ve bu kelimenin birkaç evden oluşan köy (karye); yani küçük yerleşim birimi anlamına gelir. Bu dağınık küçük yerleşim birimleri arasında uzun mesafeler bulunuyordu.

Hz. Peygamber (a.s.) -şehrin bilinen en eski adı olan- Yesrib'e Medine ismini vermiş ve bunun üzerine şehre Medinetü'r-Resûl, Medintü'n-Nebî ve Medine denilmeye başlanmıştır. Hz. Peygamber (a.s.) Medine'yi, Taybe ve Tâbe (hoş ve güzel) isimleriyle de anardı.

Medine Kelimesi

Medine, Arapça'da "şehir" anlamına gelir. Hicret yurdu Medine, *Kur'ân-ı Kerîm*'de açık bir şekilde: Bir yerde "Yesrib" diye: "*Onlardan bir gurup da demişti ki: Ey Yesribliler (Medineliler)! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise: Gerçekten evlerimiz*

emniyette değil, diyerek Peygamber'den izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı"[24] meâlindeki âyette zikredilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de el-Medine (şehir) kelimesi on dört defa, çoğulu olan el-Medâin (şehirler) üç defa zikredilir.[25] Bunlardan dört tanesinde[26] Hz. Peygamber'in (a.s.) hicret yurdu Medine kastedilmiştir.

Bir yerde ise "ed-Dâr" ismi ile: "*Daha önceden Medine'yi (ed-Dâr) yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir*" [27] meâlindeki âyette zikredilmiştir.

Resûlullah (a.s.), imkânı olan muhacirlerin mesken yapmaları için ensârın kendilerine ait olup hibe ettiği ve şehirdeki sahipsiz arsalar üzerinde yer tesbiti yaptı. Mesken yapma imkânına sahip olamayan bazı muhacirler ise bir süre daha Kubâ'da misafir kaldıkları evlerde barınmaya devam etti.

İbn Sa'd, muhacirlerin Medine'ye iskânından söz ederken "بالمدينة خط الدور" ve "خط لهم مسجدهم" gibi ibareler kullanır. Bu ibarelerdeki "خط" (çizdi) fiilinden, -başka karinelere de dayanarak- "yerleşim planı yaptı" manası çıkarılabilir. Bu ve başka bilgiler, Hz. Peygamber'in (a.s.), muhâcirleri -başta Mescid-i Nebevî'nin çevresine olmak üzere- bir plan dâhilinde Medine'ye yerleştirdiğini ve hicret yurdunun şehirleşmesini sağladığını gösterir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye Hicretinin Anlamı

İbnü'n-Nefîs, Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye hicretine dair gâyet güzel izahlar ve tesbitler yapar:

"Sonradan Kâmil, bu Peygamber'in vefat edeceği şehre hangi nedenlerle gidebileceğini düşündü. Nedenleri arasında ticaret ve benze-

24 el-Ahzâb 33/ 13.

25 Bkz. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 662-663 "مدن" md.

26 et-Tevbe 9/101,120, el-Ahzâb 33/60, el-Münâfikûn 63/8.

27 el-Haşr 59/9.

ri yollarla mal elde etmek olmamalı. O kentin havasının güzelliği veya meyvelerinin bolluğu veya fiyatlarının ucuzluğu veya suların çokluğu gibi nedenler de olmamalı. Bütün bu nedenler nübüvvetin konumuyla, özellikle de bu saygın Peygamber'in konumuyla bağdaşmaz.

Aynı şekilde onun Allah'ın şereflendirdiği Mekke'den kendi isteğiyle ayrılması da söz konusu değildir. Diğer türlü daha üstün olan bir mekândan, daha düşük derecede olan bir başka mekâna gitmeyi kendisi tercih etmiş olur. Bir Peygamber'in değil, akıllı bir insanın bile böyle bir şey yapması beklenemez. Bilakis o, Mekke'den zorunlu olarak ayrılmak zorunda kalmıştır. Ancak bu ayrılış Peygamberin sürgün edilmesi tarzında olmamalıdır. Çünkü sürgün edilmek saygın insanların konumuyla bağdaşmadığı gibi onların saygınlığını da zedeler. Benzer şekilde savaştan kaçma gibi nedenlerle de olması söz konusu değildir.

Çünkü bu da onun saygınlığına zarar verir/değerini azaltır. Bu nedenle Peygamber'in Mekke'den ayrılması hadisesi onun büyüklüğünün, düşmanlarının ise zilletinin göstergesi olmalı.

Peygamberin Mekke'den ayrılmasına neden olan hadise şudur: Kâfirlerden büyük bir topluluk bir araya gelerek onu gizlice ve ani bir şekilde uyku halinde öldürmeye karar verirler. O, bu durumdan kaçar gibi evinden ayrılır. Peygamber'in (a.s.), Mekke'den bu şekilde ayrılmasının birkaç anlamı vardır:

Birincisi: Bu durum kâfirlerin zillet içerisinde bulunduklarının göstergesidir. Öyle ki; bir tek kişiyi katletmek için birçok kişiden meydan gelmiş bir grup toplanmıştır. Bu davranış genelde katillerin zayıf olmaları halinde başvurdukları bir davranış türüdür. Bu hallerde öldürülmesi hedeflenen kişi ya büyük hükümdarlar gibi son derece saygın biridir veya cesur ve güçlü bir kişidir.

İkincisi: Konumu itibariyle azamete sahip olan Peygamber'e (a.s.), bir veya iki kişi saldırmaya cesaret edemez.

Üçüncüsü: Peygamber'in (a.s.) kendisini öldürmeyi planlayan kâfirlerin aldıkları kararı önceden bilebilmesi bir mucizedir. Peygamber'i (a.s.) öldürmek için bir grup teşekkül ettirilmiştir. Allah

da onların hazırladıkları tuzağı Peygamber'e (a.s.) bildirdi ve o, bunun üzerine Mekke'den ayrıldı. Peygamber (a.s.), Mekke'den ayrılınca kuşkusuz onun tekrardan bu kente, yine bu kentin hâkimi olarak dönmesi gerekir".

2. Hz. Ali'nin Hicreti ve Kubâ'ya Varışı	**15 Rebiülevvel H. 1.**
3. Kubâ Mescidi'nin İnşası	**Hz. Peygamber'in (a.s.) Kubâ'da kalış süresi içinde, Hicrî 1. yılda.**

Yüce Allah, yeryüzünde bazı yerleri şereflendirmiş, ibadet mekânları kılmış ve oralarda yapılan ibadetlerin sevap ve mükâfatını arttırmıştır. Kullarına bir lütuf olarak ve necatlarını kolaylaştırmak için, peygamberleri vasıtasıyla bunu haber vermiştir.

Mescit, Arapçada "eğilmek, tevazu ile alnı yere koymak" anlamına gelen sücut kökünden "secde edilen yer" manasında bir ism-i mekândır. Secde, namazın rükünleri içinde en önemlisi, *Kur'ân-ı Kerîm*'e göre[28] insanın daha ilk yaratılışında şahit olduğu bir hürmet ifadesidir. Hz. Peygamber (a.s.): "Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secde anıdır. Öyleyse (secde anında) duayı çoğaltın" buyurmuştur.[29]

Kur'ân-ı Kerîm, hadîsler ve ilk İslâm kaynaklarında "câmi" yerine "mescit" kelimesi geçmektedir.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Hicretten Önce Mekke'de Tesis Edilen Mescitler

İslâm'ın başlangıcında, ibadet için sadece Allah'ın evi Kâbe vardı. Mekkeli müşrikler ve Müslümanlar, ibadetlerini burada yaparlardı. Hz. Peygamber (a.s.) ise Mescid-i Harâm'da Hacerülesved ile Rüknülyemânî arasında namaz kılardı. Zamanla ortaya çıkan sosyal baskılar sonucun-

28 el-Bakara 2/34.

29 Nesâî, "*et-Tatbîk*", 12/1125. Dünya kelamı olmadıkça secdede dua yapılabir. Mervî dualar daha faizletlidir.

da, Müslümanlar başka çözümler aramaya; evlerde, gözden ırak vadilerde gizlice namaz kılmaya; evlerin uygun yerlerini mescit edinmeye başladılar.

Mesela ilk Müslümanlar çok erken bir dönemde Dârülerkam'ı mescit haline getirmişlerdi. İlk mescidin -ebeveyni ilk İslâm şehitleri olan- meşhûr sahâbe Ammâr b. Yâsir el-Ansî (v. 37) veya Hz. Ebû Bekir (r.a.) tarafından yapıldığına dair rivâyetler bulunmaktadır. Hatta yanık sesiyle *Kur'ân-ı Kerîm* okuyan Hz. Ebû Bekir (r.a.), kadın ve çocukların İslâm'a ilgi duymasını sağladığı için müşriklerin tepkisini çekmiştir.

Hz. Ömer (r.a.) İslâm'ı kabul ettikten sonra, Müslümanlar, Mescid-i Harâm'da açıkça namaz kılmaya tekrar başladılar.

Müslümanlar Mekke'de toplum dışı ilân edilmiş bir azınlık oldukları için o devirde câmiler ve mescitler ne gelişmişlerdi ne de İslâmî bir müessese olarak önemli bir fonksiyon icra etmişlerdi. Müslümanların Mekke'yi terk edip, Medine'ye yerleşmeleriyle câminin sosyal hayattaki önemi artmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Medine'de İnşa Edilen Câmi ve Mescitler

İbn Ebî Şeybe'nin Câbir b. Abdillah'tan (v. 78/697) naklettiği bir rivâyetten, Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye hicretinden iki yıl öncesinde Medineli Müslümanların mescitler inşa edip bu mescitlerde namaz kılmaya başladıkları anlaşılmaktadır.

I. Akabe Biati'nda Resûl-i Ekrem'e (a.s.) iman eden altı kişiden biri olan Es'ad b. Zürâre, Mescid-i Nebevî'nin yapıldığı arazideki bir hurma kurutma yerinin etrafını duvarla çevirerek mescit haline getirmişti. Es'ad b. Zürâre arkadaşları ile birlikte, kıblesi Kudüs'e doğru olan bu mescitte namaz kılardı. Hicretten önce burada Cuma namazı da kılınmıştır.

İlk muhâcirler, Medine'ye gelince ensâr ile beraber -Külsûm b. Hidm'e ait bir harman yerinde- Kubâ Mescidi'ni inşa etmişti.

Bir rivâyete göre ise Kubâ Mescidi'nin yerini, Leyye adında bir kadın, daha önce ağıl olarak kullanmıştır. Daha sonraları münafıklar: "Leyye'nin eşeğini bağladığı yerde namaz kılmayız" diye propaganda yapmış ve bir nifak ocağı olan Dırâr Mescidi'ni inşa etmişlerdir. Hz. Peygamber (a.s.), bu nifak ocağını Tebûk Seferi'nden (Recep H. 9) sonra yıktırmıştır.

Bazı rivâyetlere göre ise Kubâ Mescidi'ni ilk olarak Resûlullah'ın (a.s.) inşa etmiştir. Zürkânî'nin, iki grup rivâyeti uzlaştırmak için yaptığı izahlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Resûlullah (a.s.), Kubâ'da ikameti esnasında daha önce yapılmış olan bu mescidi gerekli tadilatı yaparak bir nevi yeniden inşa edip daha faal hale getirmiştir.

Kubâ Mescidi'nin yeniden inşası işine; "Resûlullah (a.s.) için gölgelenip istirahat edeceği ve içinde namaz kılacağı bir mekân hazırlamalıyız" diyen Ammâr b. Yâsir b. Âmir el-Ansî (v. 37) öncülük yaptı.

Semhûdî'ye göre, "Kubâ Mescidi'nin İslâm çağında ilk mescit olması", hususi olmayan ve herkese açık ilk mescit veya Resûlullah'ın (a.s.) serbest bir şekilde cemaatle namaz kıldığı ilk mescit anlamına gelir.

Resûlullah (a.s.), Kubâ'da konakladığı süre içinde bu mescitte Beytülmakdis'e[30] doğru namaz kılmıştır.

Ahde vefayı, eski hukukları gözetmeyi imanın özelliklerinden sayan Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye yerleştikten sonra, bazen yaya bazen binitli olarak Cumartesi ve Pazartesi günlerinde Kubâ Mescidi'ni ve cemaatini ziyaret etmeye devam etmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.), Medine'de ilk Cuma namazını Benî Sâlim'in Rânûna vadisindeki mescidinde (Mescid-i Âtike) kıldığına dair İbn Şebbe'nin (173-262/789-876) naklettiği rivâyet de hicretten önce Medine'de mescitlerin tesis edildiğini gösterir. Benî Sâlim mescidi, el-Ğubeyb ve Mescid-i Cuma adlarıyla da anılmıştır.

30 Müslümanlığın ilk döneminde Kudüs'e Beytülmakdis de denilirdi.

Hz. Peygamber'in (a.s.), hicretten sonra muhacirleri bir plan dâhilinde Medine'ye iskân edip onlara mescit yerleri tahsis ettiği muhtelif kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (a.s.) zamanında, Medine'de Mescid-i Nebevî dışında dokuz mescit bulunuyordu. Müslümanlar, Cuma namazını Mescid-i Nebevî'de, vakit namazlarını ise diğer mescitlerde kılabiliyorlardı. Bütün mescitlerde vakit namazlarına, Bilâl-i Habeşî'nin ezanıyla başlanıyordu. Mescid-i Nebevî'nin, hicretten 6, 7, 8 veya 9 ay sonra bitirildiğine dair rivâyetler dikkate alınırsa, Müslümanların o zamana kadar cemaatle kılınan namazları uygun mescit ve namazgâhlarda kıldıkları söylenebilir.

Hz. Peygamber (a.s.) Mescid-i Nebevî'nin inşasından önce, "mirbed" denilen ağılların ve harmanların temiz bölümlerinde de namaz kılmıştır.[31]

Hz. Peygamber (a.s.) İslâm'ı kabul edenlerin sayısı artınca Medine'nin çeşitli mahallelerinde yeni mescitler yapılmasını emretti. Kısa bir sürede Medine ve çevresinde birçok mescidin yapıldığı kaydedilmiştir. Buhârî, Hz. Peygamber (a.s.) zamanında mescitlerin kabilelere nisbet edildiğini ve bunun câiz olduğunu göstermek için *el-Câmi'u's-Sahîh*'te: "Falan oğulları mescidi denir mi?" adıyla bir başlık açmıştır.[32] Buhârî'nin bir rivâyetinden, Medine'ye oldukça uzak yerlerde yaşayan kabilelerin yurtlarında bile mescitlerin inşa edildiği anlaşılmaktadır.[33]

Mescid-i Nebevî'den sonra içerisinde Cuma namazı kılınan ilk mescit, Benî Abdilkays yurdundaki Cüvâsâ (جُوَاثَى) Mescidi'dir.[34] Hz. Peygamber (a.s.) zamanında surlu bir şehir olan, -İslâm coğrafyacılarına göre aynı isimle anılan adaları da kapsayan Arabistan'da coğrâfî bir bölgenin ismi olan- Bahreyn'in Hacer mıntıkası içinde kalan Cüvâsâ, Arap

31 Buhârî, "*es-Salâ*", 49.
32 Buhârî, "*es-Salâ*", 41.
33 Buhârî, "*el-Cum'a*", 11.
34 Buhârî, "*el-Cum'a*", 11.

Yarımadası'nın doğusunda; bugünkü Riyad ve Zahrân arasındadır ve Bahreyne yakındır. Medine-Cüvâsâ arası kuş uçuşu 1012 km kadardır.

Cüvâsâ ve Yeniden İnşasından Önce ve Sonra Cüvâsâ Mescidi[35]

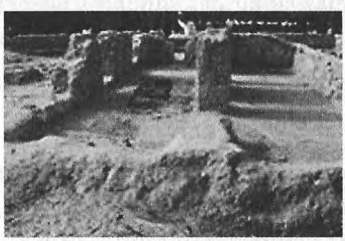

İslâm şehirlerinde inşa edilen câmiler iki çeşittir:

1- Bir şehirdeki bütün Müslümanların, Cuma ve bayram namazlarını kıldıkları şehrin en büyük câmisi: Bu tür camilere, câmi-i kebîr, cuma camisi ve selâtîn camileri denir. İslâm'da asıl olan Cuma namazının bir şehirde bir camide kılınmasıdır. --Rivâyetlerin fıkıh açısından değerlendirilmesi bir taraf- zira Hz. Peygamber (a.s.), Medine'de Cuma namazını hep şehirde, cemaatle ve bir camide kıldırmıştır. Beyhakî, Hz. Peygamber'den kimseye (a.s.) ne Medine'deki mescitlerde ne de Medine'nin çevresindeki köylerde Cuma namazı kılmasına izin verdiğine dair bir şey nakledilmediğini belirtir. Hz. Ömer (r.a.) hilafeti döneminde, Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.), Amr b. 'Âs (r.a.) ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'a

35 Cüvâsâ Mescidi'nin günümüze ulaşan kalıntıları esas alınarak 1430/2008'de yeniden inşa edilmiştir.

(r.a.) Cuma namazını tek bir camide kılınmasına dair yazı yazmıştır. İbn Ömer (r.a.): "Cuma, yalnızca en büyük camide kılınır" demiştir. Cuma namazının bir şehirde tek bir camide kılınması hicrî 3. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.

Şeâir-i İslâmiyye'den olan cumanın tek bir camide kılınması, ibadetin tesirini ve Müslümanların birliğini sağlamak gibi maksatları bulunmaktadır. Bunun da Abbâsî halifelerinin suikasta maruz kalma ve Bağdad'ın Dicle'nin iki yakasında çok büyümesi gibi nedenlere dayandığı zikredilir.

İslâm şehirleri Cuma camilerine göre şekillenmiştir.

İslâm hukukçularına göre, halîfenin görevlendireceği emîr, vezîr veya kâdılar, büyük câmilerin idaresiyle ilgilenirler. Bunlar, beş vakit, cuma, bayram, küsûf (güneş tutulması), husuf (ay tutulması) veya istiska (yağmur duası) namazlarını kıldıracak imâmları tayin eder. Halîfe veya yetki verdiği kişilerin, büyük câmîlerin imamlarını tayin etmesi bir zorunluluk için değil, daha güzel olduğu içindir. Böylece halkın genel çıkarları, halîfenin gözetiminde gerçekleşmiş olur. Bazı İslâm hukukçularına göre ise büyük câmiler ve cuma namazları için imâm atamalarının bizzat halîfe veya yetki verdiği kişiler tarafında yapılması şarttır.

Büyük câmilere imâm atanmasına dair şartlar fıkıh kitaplarında, -siyaset ve ahlâk nazariyecisi Şâfiî fakihi- el-Mâverdî'nin (364-450/974-75-1058) *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*'sinde (الأحكام السلطانية) ve ilgili diğer kitaplarda açıklanmıştır. İlk halîfeler bu göreve başkasını tayin etmez, kendileri yerine getirirdi. Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) gibi bazı halîfelerin namaz sırasında şehit edilmesi, bu halîfelerin namaz vakitlerini dört gözle beklemeleri ve büyük ihtimâm göstermeleri, onların nasıl bu işi doğrudan üstlendiklerine ve başkalarını vekil tayin etmediklerine tanıklık etmektedir. Emevî halîfeleri de bu görevi bizzat kendileri yerine getirir ve buna büyük önem verirdi.

2- Belirli bir topluluğa ve mahalleye ait câmiler: Bunlar, cuma ve bayram namazları için değildir: Belirli bir topluluğa ve mıntıkaya ait

câmilerle ise halîfenin veya bir emîrin ilgilenmesine ihtiyaç olmayıp, oranın ahâlisi ilgilenir.

Cami ve Toplum Hayatı

Asıl işlevi bir mabet olan cami/mescit, İslâm tarihi boyunca, eğitim ve öğretim merkezi gibi değişik amaçlar için de kullanılmıştır.

Eğitim-öğretim ve cami

Hz. Peygamber'in (a.s.), bir gün mescide girdiğinde cemaatin bir kısmını dua ve zikirle, diğer bir kısmını ilimle meşgul halde görüp, "Ben muallim olarak gönderildim" (وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّماً) diyerek ilimle meşgul olanların yanına oturması, Asr-ı Saadet'te mescidin eğitim ve öğretim alanındaki fonksiyonunu göstermeye yeterlidir. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakıh ve'l-Mütefakkih* adlı eserinde ilim meclisinin zikir meclisine üstünlüğü hakkında bir bahis açarak buna dair rivâyetleri sıralar.

İslâm'da ilk eğitim ve öğretim faaliyetleri Mekke döneminde Dârülerkam'da başlamış, Medine'de Mescid-i Nebevî'nin inşasından sonra buna hız verilmiştir. Mescitteki öğretim faaliyetleri "meclis" kelimesiyle ifade edilir. Hz. Peygamber'in (a.s.) Mescid-i Nebevî'deki derslerine "meclisü'l-ilm" denilmiştir ki bu ilk asırda hadis derslerini ifade ediyordu. Bu meclislerde Hz. Peygamber'in (a.s.) etrafında iç içe daire şeklinde oturan dinleyici grubuna "halka" denilmiştir. Halkalara ders vermede bazı sahabeler de kendisine yardımcı olmuştur. Ubâde b. es-Sâmit (r.a.) bunlardan biriydi ve Mescitte *Kur'ân-ı Kerîm* ve okuma yazma öğretiyordu.

Mescitte barınan ve sayıları bazen 400'e kadar çıkan Ashab-ı Suffe vakitlerinin büyük bir kısmını öğrenimle geçiriyordu. İçlerinden bir kısmı sırf bunun için ticaret, zanaat ve tarım gibi işlerden çekilmiştir.

Mescitte eğitim ve öğretim sadece erkeklere münhasır değildi; kadınlar için de Mescid-i Nebevî'de ayrı bir gün tahsis edilmişti.

Devlet müessesesi olarak cami

Hz. Peygamber'in (a.s.) evi mescide bitişik bulunuyordu ve cami ile evini dinî ve idarî münasebetler yönünden âdeta bütünleştirmişti. İslâm açısından din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmazlığının bir ifadesi olan Hz. Peygamber'in (a.s.) bu uygulaması, daha sonraki dönemlerde de uzun bir süre devam etti. "Dârülimâre" denilen hükümet konakları cami yanında inşa ediliyordu.

Hz. Peygamber'in (a.s.) devlet yönetimiyle ilgili meseleleri mescitte görüşüp kararlar alması ve orada bu kararları halka duyurması sünneti kendisinden sonra devam etmiş, devlete ait idare binaları yapıldığında da bu âdet sürmüştür. Halifeler başşehrin merkez camiinde imamet görevini yerine getiriyor ve idarede minberden büyük ölçüde faydalanıyorlardı. Minber başlangıçta merkezî idarenin bir sembolü idi ve sadece Mescid-i Nebevî'de bulunmasına izin verilmişti.

Hz. Peygamber (a.s.) diplomatik görüşmeleri de mescitte yapar, yabancı elçileri en güzel elbiselerini giyerek burada kabul ederdi. Onun elçileri kabul ettiği yer halen "Üstüvânetü'l-vüfûd" (sefirler/elçiler sütunu) olarak bilinmektedir.

Kamu yönetiminde cami

Camiler ilk dönemden itibaren idarecilerin halkla bir araya geldiği yerlerdi. Asr-ı Saâdet'te her türlü istek ve meseleler burada dile getiriliyordu. Müslümanlar Hz. Peygamber'e (a.s.), ilk halifelere ve diğer idarecilere namaz öncesinde ve sonrasında talep ve şikâyetlerini kolayca iletebiliyorlardı. Bir vali hakkında merkeze şikâyet ulaştığında müfettişler camileri gezerek tahkikat yaparlardı.

Mukaddes kitaplar içinde devlet bütçesi ve harcamaları ile ilgili hükümler ihtiva eden tek kitap olan *Kur'ân-ı Kerîm*'in bu iktisadî hükümleri Asr-ı Saadet'te camide yürütülürdü. Hz. Peygamber'in (a.s.) iktisadî hayata dair söz ve uygulamaları hadis kitaplarında büyük bir yer tutar. Zekâtın tahsili ve dağıtımına bizzat nezaret eden Hz. Peygamber (a.s.), mescitte toplanan malları gerekli yerlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı.

Bu gelenek Hulefâ-yi Râşidîn döneminde de bir süre devam etti. Hz. Peygamber (a.s.) devrinde Mescid-i Nebevî'ye bitişik "meşrebe", "gurfe" veya "hizâne" adlarıyla anılan bir oda beytülmâl[36] olarak kullanılıyordu. İdarenin cami ile olan ilgisinden dolayı başlangıçta beytülmâl genellikle camiye bitişikti, hatta bazen caminin içinde yer alırdı.

Adalet hizmetlerinde cami

İslâmiyet'in kendine has hukuk sistemi mescitlerdeki ders halkalarında talim edilmiştir. Ashab-ı kirâm hukukî konuları mescitlerde müzakere ederdi. Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Fakih ve'l-Mütefakkih*'inde konu başlıklarından biri de "*Mescitlerde Fıkıh Tedrisinin Fazileti*" adını taşır.

Hz. Peygamber'in (a.s.) minberi dinî ahkâmın öğretildiği, yanlış hukukî uygulamaların düzeltildiği bir yerdi. Asr-ı Saadet'te mescit yargı faaliyetlerinin yürütüldüğü bir mekân olarak hukuka hizmet etmiştir. Bazı âlimler, "*Sana o davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvardan mescide tırmanmışlardı*"[37] mealindeki âyeti, mescitlerde yargı faaliyette bulunulabileceğine delil göstermişlerdir. Hz. Peygamber'in (a.s.), "Benim şu minberimin dibinde kim yalan yere yemin ederse cehennemdeki yerine hazırlansın" mealindeki hadîsi, davalara Mescid-i Nebevî'nin minberi yanında bakıldığını göstermektedir.

Askerî amaçlar ve cami

Kur'ân-ı Kerîm'de cihatla ilgili âyetlerin sayısı oldukça fazladır. Bunların devamlı olarak namazlarda okunması, Müslümanları düşmanla mücadeleye hazır tutardı. Kendisinden önceki birçok peygamber gibi Hz. Peygamber'in (a.s.) bir vasfı da ordu komutanı olmasıdır. Bu bakımdan Asr-ı Saadet'te mescit askeri bir karargâh, bir nevi askeri şûra meclisi ve askerî hastane olarak da görev yapmıştır. Hz. Peygamber (a.s.)

36 Fıkıhta, devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü ve bununla ilgili idarimali kurumu ifade eden bu tabir; "beyt" (ev) ve "mal" kelimelerinden oluşan bir isim tamamlamasıdır.

37 Sâd 38/21.

savaştan önce ashabıyla istişare eder ve aksine bir vahiy gelmedikçe onların fikirlerine uyardı. Hatta Ebû Hureyre (r.a.), Hz. Peygamber'den (a.s.) daha çok ashabıyla istişare eden kimse görmediğini bildirmiştir. Uhud Gazvesi öncesinde Mescid-i Nebevî'de böyle bir toplantı yapılmış, çoğunluğun fikri düşmanla şehir dışında karşılaşmak yönünde olduğu için buna uyulmuştur. Resûl-i Ekrem (a.s.) cuma namazını kıldırdıktan sonra onları cihada teşvik etmiş ve sabrettikleri takdirde zafer kazanacaklarını bildirmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) savaş kararlarını genellikle mescitte verir ve bunu minberden ilân ederdi; açılan deftere gönüllülerin adlarını yazdırmalarını isterdi. Sefer halinde orduyu donatmak üzere halkı yardıma çağırırdı. Bir seriyye göndereceği zaman komutanına mescitte talimat verirdi. Nitekim Abdullah b. Cahş'ı (r.a.) Nahle'ye gönderdiğinde onu gizli bir yazılı talimatla Mescid-i Nebevî'den uğurlamıştır. Orduyu bizzat idare edeceği zaman mescitte iki rekât namaz kılar, zırhını giyerek dışarı çıkar ve kapıya getirilen atına binip seferi başlatırdı. Komutanlar sefer dönüşünde mescitte bilgi verirlerdi.

Mescitler sefer esnasında ordunun maneviyatının zinde tutulduğu, gereken talimatın ve taktiğin verildiği mekânlar olmuştur. Hz. Peygamber (a.s.) askerî seferler sırasında geçtiği bölgelerde ve savaş alanlarının uygun yerlerinde mescitler edinmiştir. Bedir, Hendek ve Tebûk gazvelerinde bunların örnekleri görülmektedir. Tebûk Gazvesi sırasında ordunun konakladığı on beş kadar yerde mescit yapılmıştır. Bu mescitler mimari açıdan mütevazı olmakla beraber fonksiyonları bakımından önemli yapılardı.

Mescitler hastane olarak da kullanılmıştır. Hendek Gazvesi'nde yaralanan Sa'd b. Muâz (r.a.) için Mescid-i Nebevî'de bir çadır kurulmuştu. Bazen savaş esirleri geçici olarak mescitlerde tutulmuştur. Ancak bununla esirin İslâmiyet'i kabul etmesi amaçlanmış ve bunda da genellikle başarıya ulaşılmıştır.

4. Cüheyne Heyeti	**Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye muhâcir geldiği sıralarda.**
5. Mukimin Namazına İki Rekât Eklenmesi	**Resûlullah'ın Medine'ye gelişinden bir ay sonra: 12 Rebiülâhir H. 1, Salı veya hicretten bir sene veya ona yakın bir süre sonra.**
6. Medine Vesikası'nın Tanzimi	**Hz. Peygamber (a.s.) seriyyeleri görevlendirmeye başlamadan önce.**

Birçok hadîs ve siyer ulemâsı, muhtelif senedlerle Medine Vesikası'ndan bahsetmiştir. İbn İshâk'ın rivâyet ettiği metin çeşitli siyer otoriteleri tarafından nakledilmiştir. Vesikanın sıhhati konusunda tereddüt edilmemiştir. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde, Medine Vesikası muhâcirler ile ensâr arasında kardeşlik bağı kurulması (muâhât) olayından önce kaydedilmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) şahsi hizmetini gören Enes b. Mâlik'in ebeveyninin evinde Medineli Müslüman olan ve olmayan ahâlinin katılımıyla büyük bir toplantı yapıldı. Muhtelif konularda ittifakla tesbit edilen hüküm ve esasların yazıyla tesbiti kararlaştırıldı. Bu şekilde yeryüzünde bir devlet başkanı tarafından vazedilen ilk yazılı anayasa teşri ve ilân edilmiş oldu.

İlim çevrelerinde "Medine Anayasası" olarak da adlandırılan bu vesika, dâhilde kan davalarını yasaklamayı, dışardan gelecek bir saldırıyı def etmek için kuvvetleri birleştirmeyi ve Medine civarında yer alan kabilelerin en geniş manada otonomisine dayanan ve konfederal yapıda bir şehir-devleti kurulmasını öngörüyordu. Bu durumda kişinin kendisinin ihkak-ı hak yapması yasaklanıyor, adli müracaatların Resûlullah'a (a.s.) yapılacağı esası getiriliyor, ona (a.s.) askeri seferlere kimlerin katılacağına karar verme yetkisi tanınıyor ve savaş ile barışın ayrılmazlığı esası benimseniyordu. Fertlerin omuzlarındaki pek ağır mali yüklerin (mesela kan diyeti, fidye ödenmesi gibi) karşılanabilmesi için piramidal bir yapıda sosyal sigorta müessesi kuruluyordu. Vesikada dinî hürriyete

mâlik olacakları teyit edilen Yahûdîlerin, Müslümanlarla dostça yaşayacakları belirtildi.

Medine'nin Sınırlarının Tesbiti

Resûlullah'ın (a.s.), hicret sonrası, gerçekleştirdiği işlerden birisi de Medine'nin sınırlarını belirlemesidir. O (a.s.), buna dair şöyle buyurmuştur: "Ben, Medine'nin iki taşlık arasını, tıpkı İbrahim'in Mekke'yi haram yaptığı (dokunulmaz ve emîn belde ilân ettiği) gibi, haram saydım. Medine'nin otları koparılmaz, avı korkutulup kaçırılmaz, yitiği sahiplenilmez. Ancak ilân edip sahibini bulup teslim etmek için alınır. Savaşmak için kişinin orada silah taşıması helâl olmaz. Kişinin devesini doyurmak için kestiği veya keseceği otlardan başka oranın hiçbir otu ve ağacı kesilmez."[38]

Medine Vesikası'nın 39. maddesinde de: "Bu sahîfenin gösterdiği kimse lehine Yesrib vadisi dahili, haram bir yerdir" denilerek şehrin belirlenen sınırları dahilinde yaşayanların güvenliği teminat altına alınmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.) Medine'nin sınırlarının belirlenmesi vazifesini Ka'b b. Mâlik el-Hazrecî'ye (r.a.) vermiştir. O (r.a.) da Zâtülceyş, Muşeyrib, Mehid tepeleri ile Hufeyyâ, Uşeyre ve Teym yükseklikleri üzerine işaretler koyarak bu vazifeyi yerine getirmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine ile ilgili emir ve tavsiyeleri şehircilik açısından fevkalade büyük bir öneme sahiptir ve İslâm şehirlerine model olmuştur.

Medine Haremi'nin sınırları güneydeki Ayr'dan kuzeydeki Küçük Sevr'e kadar uzanmakta,[39] buna göre Uhud Dağı Harem dâhilinde kalmaktadır. Doğu ve batı yönlerindeki sınırları ise harre (lâbe) diye anılan iki kara taşlık mevkidir.[40] Bunlardan doğudaki Harretü Vâkım, batıdaki

38 Medine şehir sınırlarını tesbiti ve haram bölge ilân edilmesine dair rivâyetler ve İslâm hukuku bakımından ifade ettiği mana için bkz. Müslim, "*Hac*", 454,457; Rûdânî, II,178.

39 Buhârî, "*Fezâilü'l-Medine*", 1; Müslim, "*Hac*", 467.

40 Müslim, "*Hac*", 456.

ise Harretülvebre diye anılır. Böylece Medine Haremi, yarıçapı yaklaşık 22 km. olan bir daireden ibarettir.

7. Muâhât	**Hicretten beş ay sonra; Ramazan H. 1, Bedir Gazvesi'nden önce.**

Kaynaklara göre, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde Müslümanlar arasında hicretten önce ve sonra olmak üzere iki defa kardeşlik (muâhât) tesis edilmiştir:

Mekke Muâhâtı

Başta İbn İshâk olmak üzere hem siyer-megâzî hem hadîs âlimleri, çeşitli şekillerde, -İbn Habîb'in isimlendirmesiyle- Mekke Muâhâtı'ndan bahsetmiş ve Hz. Peygamber'in (a.s.) Hz.Ali'yi (r.a.), Mekke ve Medine muâhâtlarında kardeş olarak seçtiğini dile getirmiştir.

Bu muâhâtta kardeş yapılanların bir kısmı şunlardır:

1- Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer,

2- Hamza b. Abdilmuttalib ile Zeyd b. Hârise

3- Ubeyde b. Hâris ile Bilal b. Rebâh,

4- Mus'ab b. Umeyr ile Sa'd b. Ebî Vakkâs el-Kureşî ez-Zührî,

5- [Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Ümmetin Emîni (هَذَا أَمِينُ هَذِهِ الأُمَّةِ), aşere-i mübeşşereden (cennetle müjdelenen on sahabeden biri), kumandan sahâbî, güzel ahlâklı, yumuşak huylu, dünya işlerine önem vermeyen bir şahsiyet olan] Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillâh b. el-Cerrâh el-Fihrî el-Kureşî (583-639) ile Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe (r.a.),

6- [Hz. Ömer'in kız kardeşi Fâtıma bint Hattâb'ın kocası] Saîd b. Zeyd ile Talha b. Ubeydillah et-Teymî'dır.

Medine Muâhâtı

Vâkıdî, Resûlullah'ın (a.s.) Medine'ye hicret ettiğinde -Enes b. Mâlik'in evinde- hem muhâcirler arasında hem muhâcir ve ensâr

arasında "hak, iyilik, yardımlaşma (muvâsât) ve birbirine mirasçı olma" prensiplerine dayalı bir kardeşlik tesis ettiğini bildirir.

Affân b. Müslim, muhâcir ve ensâr arasında kurulan kardeşlik bağının bir "hilf" yani bir ittifak ve dayanışma yemini olduğunu bildirir. Semhûdî de Ebû Dâvûd'un Enes b. Mâlik'ten naklettiği bir rivâyete dayanarak muâhâtın bir hilf olduğuna işaret eder ve Resûlullah'ın (a.s.): "İslâm'da hilf yoktur": (لاَ حِلْفَ فِى الإِسْلاَمِ) meâlindeki hadîsin "birbirine mirasçı olmayı şart koşan ve İslâm'ın yasakladığı hususlarda yapılan hilfleri" içerdiğini kaydeder.

İbnü'l-Cevzî, *Telkîh Fuhûm Ehli'l-Eser fî Uyuni't-Tarih ve's-Siyer* adlı eserinde Medine'de aralarında kardeşlik bağı kurulan ensâr ile muhâcirlerin toplam 186 kişi olduklarını araştırma neticesinde bildirir.[41] Buna göre, Medine'de o zaman en az 186 ailenin oluşturduğu 1000 kadar bir Müslüman nüfusun yaşadığı tahmin edilebilir.

Süheylî ve İbnü'l-Cevzî'ye göre, muhâcir ve ensâr arasında muâhât tesis edilmesinin bazı sosyal, siyasî ve dinî sâikleri bulunmaktadır:

1- Muâhât, Câhiliye devrinin "hilf" âdeti yerine ikame edilmiştir. "Hilf", yeminle kurulan dostluktur ki, birbirine vâris olmayı da gerektiriyordu. Bu dostluk ve ittifaklar, diğer bir veya birkaç kabilenin aleyhine hareketi netice verebilen mütecaviz bir yapıda idi. Resûl-i Ekrem (a.s.): "İslâm'da hilf yoktur" diyerek bu Câhiliye âdetini kaldırmış ve yerine dinî bir kardeşlik koymuştur.

2- Vatanından kopmuş Mekkeli Müslümanlar, mallarını, evlerini terk edip hicret ettikleri için Medineliler'e muhtaç bir hale geldiler. Ensâr, muhâcirleri evlerine misafir olarak aldı. Ensârın bu misafirperverliği dinî bir kardeşlikle güçlendirildi. Böylece pek samimi bir sosyal dayanışma meydana geldi ve muhâcirleri saran gurbet havası dağıldı.

41 Aralarında kardeşlik tesis edilenlerin 22'si muhacir 22'si ensâr 44 (Belâzurî), 50'si muhacir 50'si ensâr 100, 41'i muhacir 41'i ensâr 82 kişi (İbn Seyyidinnâs), bazı kaynaklarda ise toplamda 124 kişi oldukları nakledilmiştir.

Medine Muâhâtı, Bedir Gazvesi'ne kadar devam etti. Zira Bedir Gazvesi ile birlikte Medine'de siyasî, sosyal ve ekonomik dengeler nisbeten yerine oturmuş, artık herkes kendi ocağını tüttürecek ekonomik güce sahip olmuştu.

Aralarında kardeşlik bağı kurulanların, Bedir Gazvesi'nde şehit edilenlerin mirasından pay istemeleri üzerine el-Enfâl Sûresi'nin 75. âyeti inmiştir. Bu âyet akrabaların birbirlerine mirasçı olmaları hükmünü getirerek muâhâtın miras yönünü iptal etmiş, bu kardeşlik yardıma, yedirip içirmeye, bir de öğüt vermeye münhasır kalmıştır.

Câhiliye devrinde okuma-yazmayı öğrendiği için kendisine el-kâtip denilen, birinci ve ikinci Akebe biatlarında bulunan, (Abdullah b. Revâh'a ile birlikte) Benî el-Hârs b. el-Hazrec'in nakibi, Uhud Gazvesinde şehit düşen Sa'd b. Rebî el-Hazreci el-Ensârî, arasında kardeşlik bağı kurulan Abdurrahman b. Avf'a: "İşte servetim, yarısını sana veriyorum. İki hanımım var, senin seçeceğin birini boşayayım, iddeti bittikten sonra onun evlen" teklifinde bulundu. Abdurahman b. Avf: "Ailene ve malına ihtiyacım yok. Allah, aileni ve malını sana mübarek kılsın, bana çarşıyı gösteriniz" dedi.

8. Mescid-i Nebevî ile Resûlullah'ın Evini Teşkil Eden Hücrelerin İnşası	**Hicretin 1. yılında:** **İnşaatın başlaması ve bitmesi: Hicretin ilk aylarında (Rebiülevvel, Rebiülahir, Cemaziyelevvel).** **Veya inşaatın bitişi: Resûlullah (a.s.), Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir olarak 7 ay kaldıktan sonra Şevval ayında.**

Peygamber Efendimiz (a.s.), Medine'ye muhâcir olarak geldiği ilk günlerde, Mâlik b. Neccâr oğulllarının evlerinin önündeki hurma harman yeri olarak da kullanılan bir arsayı, 10 dînâr karşılığında, Benî Neccar'dan Sehl ve Süheyl adındaki iki yetim kardeşten, mescit ve mesken inşaatı için satın aldı. Sehl ve Süheyl'in arsayı mescid için bağışladıkları da rivâyet edilmiştir.

Mescid arsasının içinde, müşrik kabirleri, oyuk, tümsek, bakımsız harap yerler ve hurma ağaçları da bulunuyordu. Peygamber Efendimiz (a.s.), hurma ve garkad ağaçlarının kesilmesini emretti. Müşriklerin kabirleri açılarak, kemikleri başka bir yere götürülüp gömüldü. Arsanın bakımsız, harap yerleri düzeltildi, yağmur sularının akıntıları ve sızıntıları giderildi. Daha sonra yaklaşık üç arşın derinliğindeki temeline ilk taşı Peygamber Efendimiz (a.s.), bir nevi merasimle koydu. Peygamber Efendimiz (a.s.) ashapla birlikte Mescid'in inşasında çalıştı. İnşaat, Ammâr b. Yâsir ve Yemâmeli Benî Hanife'den -harç karma işinde usta, Resûlullah'ın (a.s.) da: "Şu Hanefî gerçekten harç ustasıymış" diyerek takdir ettiği- Talk b. Alî es-Süheymî[42] gibi sahâbîlerin öncülüğünde -bir rivâyete göre- Şevval ayında tamamlandı.

Resûllullah'ın (a.s.) güzel sözleri ve ashabın şiirleri, Mescid inşaatına katılanları teşvik etmiş, meydana gelen güzel ortam ensar ve muhacirlerin kaynaşması için iyi bir fırsat olmuştur. Müslümanlardan birisi: "Peygamber çalışırken biz oturursak, andolsun ki, bu amel, bizim için ancak dalâlet olur!" mealinde bir beyit söylemiştir. Müslümanlar, Mescid'de çalışırken, Abdullah b. Revâha'nın (r.a.):

"*Ahiret yaşantısından başka yaşantı yoktur!*

Ey Allah'ım! Ensara ve Muhacirlere rahmet et!" mealindeki beytini söylüyorlardı.

Peygamber Efendimiz de (a.s.) sahabelerin söylediklerini tekrar ediyordu.

Mescid-i Nebevi, başlangıçta, taş temel üzerine tek sıra kerpiçten, üstü açık bir biçimde ve bir adam boyu kadar yükseklikteki çevre duvarı ile 60 x 70 zirâlık (1022 metrekarelik) bir alana yapıldı. Mescidin ilk yapısı ve sonraki ilâvelerle ilgili olarak kaynaklarda zikredilen ayrı ölçüler, esas alınan arşının (zirâ) ve metrik karşılığının farklılığından kaynaklanmış olmalıdır.

42 (طلق بن علي السحيمي الحنفي اليمامي).

Kıblesi Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Kudüs'e yönelik olarak yapılan ve üç kapısı bulunan mescidin doğu duvarının güney kısmına onun (a.s.) hanımları Hz. Aişe (r.anha) ve Sevde için (r.anha) iki adet hücre yapıldı.

Kıble hicretten on altı veya on yedi ay sonra Kudüs'ten Mekke'deki Kabe'ye çevrilince güneyde bulunan yeni kıble tarafına gelen kapı kapatılarak kuzey duvarında yeni bir kapı açıldı. Basit ve sade, ancak son derece fonksiyonel olan Mescid-i Nebevî Müslümanların sayısının artmasıyla ihtiyaca cevap veremeyince 7. yılda (628) Hayber dönüşü yeni ilâvelerle genişletildi. Hz. Osman (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.) teşvikiyle Mescid-i Nebevî'ye bitişik bazı yerleri buraya dahil etmek amacıyla satın aldı. Bu dönemde Mescid-i Nebevi, kıble tarafı hariç üç tarafından genişletilerek 100 x 100 zira (yaklaşık 2433 metrekare) ebadında kare planlı bir hale getirildi. Duvarları taş temel üzerine "semit" adı verilen tek sıra kerpiç, üzerine "saîde" denilen kerpiçlerin yön değiştirdiği veya bir tam, bir yarım kerpiçten meydana gelen çift sıra, son olarak da erkekli dişili çift sıra olmak üzere üç farklı şekilde örüldü. Son aşamada duvar kalınlığı 1,5 zirâa (74 cm.), yüksekliği de 7 zirâa (3,45 m.) ulaştı.

Başlangıçta on iki gün üstü örtülmeyen Mescid-i Nebevî'nin kıble tarafında Hz. Peygamber'in (a.s.) namaz kıldırdığı yere yağmur ve güneşten korunmak için hurma kütüğünden altı direk üzerine bir sundurma yapıldı. Kıble Kabe'ye çevrilince bu sundurma kısmen korunarak Suffe ehlinin barındığı bir yer oldu. Mescidin güney duvarına paralel dokuzar adet hurma kütüğünün üç sıra halinde dizilip ahşap sütunlar üzerine oturtulduğu bir çatı yapıldı. Araları 9 zira (4,44 m.) olan sütunlar, hurma ağacından kirişlerle birbirine bağlanıp yanlamasına hurma dalı ve yaprakları, izhir ve semer otlarıyla örtülerek toprakla kapatıldı. Çok sade biçimde yapılan tavan gölgelenmeyi sağlıyor, ancak yağmurdan korunmayı temin etmiyordu.

Netice itibariyle Mescid-i Nebevî, ilk inşa edildiğinde birbirinden ayrı üç mekanı içeriyordu:

1- Namaz kılınması için geniş bir boşluk,

2- Üstü örtülü, gölgelik anlamına gelen "suffe" yahut "zulla" denen ve öğretim ihtiyaçları için kullanılan yer,

3- Resûlullah'ın (a.s.) evini teşkil eden birkaç odadan (hücre-hucurât) ibaret ayrı bir kısım. Resûlullah'ın (a.s.) evi, yaklaşık 100 x 100 zirâ olan kare bir avlu etrafında sıralanan dokuz âdet hücreden müteşekkildi. Bunlardan ikisi Mescid-i Nebevî'nin inşası sırasında, diğerleri gerektikçe yapılmıştır.

Kroki: Mescid-i Nebevî'yi Genişletme Çalışmalarının Seyri[43]

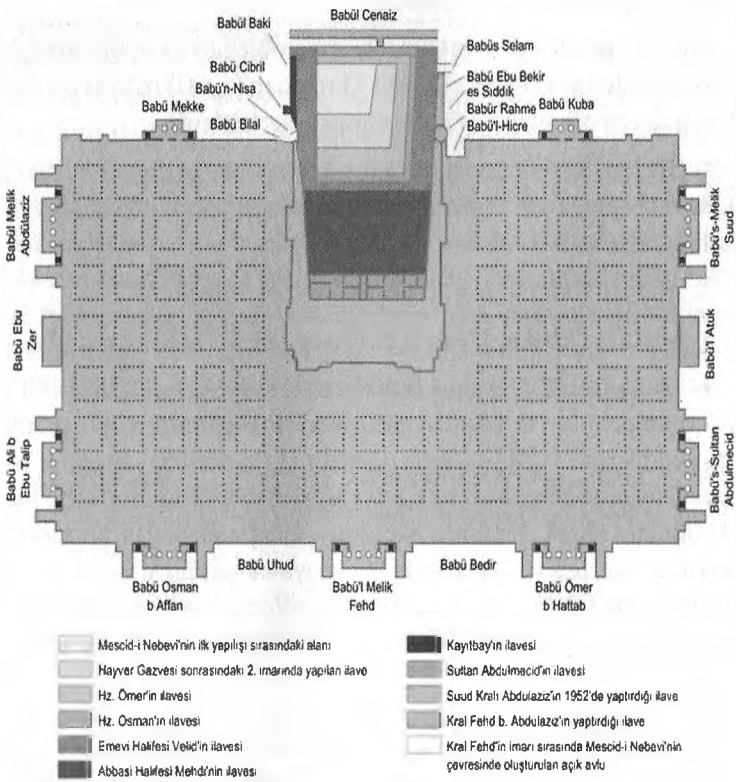

43 N. Bozkurt – M. S. Küçükaşçı, "*Mescid-i Nebevî*", DİA, XXIX, 288.

9. Suffe'nın Tesisi	Mescid-i Nebevî'nin inşasından sonra.

Mescid-i Nebevî, ilk inşa edildiğinde işlevleri ayrı üç mekânı kapsıyordu. Bunlardan biri, "üstü örtülü yer", "gölgelik" anlamına gelen "zulla" denen ve eğitim-öğretim için kullanılan mahaldir ki, siyer-megâzî kaynaklarında "Suffe" ismiyle çokça zikredilir. Burada barınanlara ise Ashâb-ı Suffe denilmiştir. Burada barınanlara dair rivâyetler, Suffe denilen yerin çok geniş olduğu kanaatini uyandırır. Muhtemelen Medineli Müslümanlar, öğrenim için Suffe'ye gündüz gelir gece evlerine dönerlerdi. Suffe'da, evleri barkları olmayan fakir sahâbeler barınıyordu.

Burada ikamet eden ve feragate dayalı bir hayata sahip olan Suffe Ashâbı, vakitlerinin çoğunu Resûl-i Ekrem'den (a.s.) ilim ve feyiz almak, *Kur'ân-ı Kerîm* okumak ve ibadet etmekle geçirirlerdi.

1- [İlk Müslümanlardan ve –bir rivâyete göre- aşere-i mübeşşere'den biri, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu] Abdullah b. Mes'ûd el-Hüzelî (v. 32/652-53),

2- Übey b. Ka'b el-Hazrecî en-Neccârî (v. 30/650),[44]

3- Muâz b. Cebel el-Hazrecî el-Cüşemî (v. 17/638) ve

4- Ebu'd-Derdâ' Uveymir b. Kays el-Hazrecî'yi (v. 32/652 [?]) gibi Hz. Peygamber (a.s.) tarafından görevlendirilen öğretmenlerin marifetiyle de kendilerine *Kur'ân-ı Kerîm* öğretilirdi. Bunlardan yetişenler, Müslüman olan kabilelere *Kur'ân-ı Kerîm* öğretmek için gönderilirdi. Bu sebeple bunlara kurrâ' denilirdi. Mütevazı, fakat feyizli olan bu mekânda bazen dört yüz, beş yüz civarında bir sayıya ulaşan bir irfan ordusu bulunurdu. Suffe Ashâbı'nın sayısı, evlenme, ölüm ve sefere çıkma gibi sebeplerle bazen artar bazen eksilirdi. Burası tam anlamıyla gündüzlü ve

44 III. Akabe Biati'ne katılanlardan, Resûlullah'ın (a.s.) katibi, başta Bedir olmak üzere bütün gazvelere katılan Übeyy b. Kâ'b (r.a.) (أبي بن كعب; v. H. 30): Kurrâların efendisi (سيد القراء) olup Hz. Peygamber (a.s.) tarafın *Kur'ân-ı Kerîm*'in kıraat ve tilavetini en iyi bilen olarak tanıtılmıştır. Yüce Allah'ın, Übey'in (r.a.) ismini zikrederek Hz. Peygamber'den (a.s.) Beyyine Sûresi'ni ona (r.a.) okumasını emretmiştir. Hz. Ömer (r.a.), Ubey b. Ka'b'ı (r.a.) "Müslümanların efendisi" diye nitelemiştir.

yatılı, ücretsiz bir ilim yuvası idi. Suffe'de pek çok ilim erbabı yetişmiştir. Mesela muksirûndan; yani çok hadis rivayet eden sahabelerden olan Ebû Hüreyre (v. 58/678), Suffe'nin parlak simalarından yalnızca birisidir.

Mescid-i Nebevî'de barınan, *Kur'ân-ı Kerîm*'in kendilerini cihada adamış kimseler olarak tanıttığı Ashâb-ı Suffe, âni askerî görevler için hazır birlik özelliği de taşıyordu. Devlet başkanının oturduğu yerin hemen bitişiğinde bulunan ve umumiyetle ticaret ve toprakla uğraşmayan, feragat sahibi zahit kişilerden oluşan Ashâb-ı Suffe, sevk edildikleri hedeflere hemen gider ve görevlerini lâyıkıyla ifa ederlerdi.

10. Pazaryerinin Tesbiti	**Hicretin 1. yılında.**

Tarih boyunca ekonomik bağımsızlık, siyasî bağımsızlığın en önemli unsurlarından biri olmuştur. Ticarî maksatlarla muhtelif bölgelere seyahat etmiş, güvenilir ve tecrübeli bir tâcir, Mekke'de müşriklerin uzun süre sosyo-ekonomik boykot ve ambargosuna maruz kalarak büyük sıkıntılar yaşamış bir insan olarak iktisadî yeterliliğin ve bağımsızlığın önemini çok iyi bilen Hz. Peygamber (a.s.), hicreti izleyen günlerde İslâm toplumunun teşkilatlanması için gerekli girişimlerde bulunmaya başladığını dair bazı örnekleri daha önce zikredildi. İşte bu girişimlerden birisi de Müslümanların ticarî faaliyetlerini icra edecekleri bir pazaryerinin belirlenmesidir.

M. Hamidullah: "Kuşkusuz pazaryerinin tesbiti, hicretten hemen sonra olmuştur" diyerek hâdiseyi takribi olarak kronolojik sıraya koymaya çalışmıştır.

İbn Şebbe'nin (173-262/789-876) Atâ b. Yesâr'dan naklettiğine göre: Resûlullah (a.s.) Medine'de Müslümanlara ait bir pazar yeri tesbit etmek istediği zaman, önce Yahûdî Benî Kaynukâ pazarına gitti; daha sonra da halen Medine'de pazaryeri olarak hizmet veren yere geldi ve ayağıyla işaret ederek şöyle dedi: "İşte sizin pazarınız! Herkese yetecek ve onda (kimseden) işgâliye (harâc) alınmayacaktır" (هذا سوقكم فلا يضيق ولا يؤخذ فيه خراج).

İslâm'dan önce Medine'de, (Ru'ma Kuyusu çevresindeki) Yesrib diye bilinen bölgede, Zübâle denilen yerde bir pazar vardı. Benî Kaynukâ'nın el-Cisr'de (köprü), ayrıca el-Asbah bölgesindeki es-Safâsif'de pazaryerleri bulunuyordu. İslâm'dan önce, İbn Hubeyn sokağında bir pazar daha kuruluyordu. Bu pazar İslâm'ın başlangıcında da Müzâhim Pazarı adıyla varlığını sürdürmüştür.

Resûlullah (a.s.), Bakî ez-Zübeyr denilen yerde bir çadır kurarak şöyle buyurdu: "Burası sizin pazaryerinizdir!" O sıralarda, Benî Nadîr Yahûdîlerinden Ka'b b. Eşref çıka geldi, çadıra girip gergi iplerini kesti. Bunun üzerine Resûlullah: "Zararı yok! Onu daha çok kızdıracak bir yere pazarı nakledeceğim!" buyurdu ve pazaryerini, bugünkü Medine Büyük Çarşısı'nın bulunduğu yere nakletti. Sonra şu emri verdi: "İşte burası sizin pazarınız. Burada sürekli ve sabit yerler edinmeyin (yani sabahleyin kim erken gelmişse, istediği yeri tutsun); burada vergi alınmayacaktır" (هذا سوقكم لا تتحجروا ولا يضرب عليه الخراج).[45]

11. Savaş İzni	Ramazan H. 1'den önce.

Cihâdın savaş şekline izin veren âyetlerin[46] iniş tarihi ile ilgili birbirine yakın görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar, hicretin hemen öncesine ve hemen sonrasına işaret eder. Savaşa izin veren âyetlerin Hz. Peygamber'in (a.s.) hicreti sırasında veya bundan kısa bir müddet sonra indiği genel kabul gören bir görüştür. Bu da savaş izninin Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye hicretinden sonra Hz. Hamza'nın 'İs Seriyyesi'nden önce verildiğine işaret eder. İbn İshâk'ın bir rivâyeti ise bu tarihi biraz daha eskiye, III. Akabe Biatı'ne kadar götürmektedir. Bundan önce ise Hz. Peygamber'den (a.s.) ve Müslümanlardan, olumsuz davranışlar karşısında Allah'a sığınıp dua etmeleri, işkencelere sabır göstermeleri ve kaba hareketlere müsamaha ile karşılık vermeleri istenmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin yaptığı izahlar da bu neticeyi teyit etmektedir.

45 Ebû Zeyd Ömer İbn Şebbe en-Nümeyri el-Basrî (173-262/789-876), *Târihü'l-Medineti'l-Münevvere*, thk. Habîb Mahmud Ahmed, Cidde 1979, I,305-306.

46 el-Hac 22/39,40.

Müşriklerle savaşa izin veren âyetlerin hicretten sonra indiğini kabul eden İbn Kayyim el-Cevziyye, yaptığı tahlillerden şu sonuca ulaşır:

1- Müşriklerle savaş önce haramdı. Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin (v. 745/1344) *el-Bahrü'l-Muhît* adlı tefsirinde yer alan bilgilere göre önceleri 70 küsur âyetle savaş haram kılınmıştı.

2- Sonra müşriklerle savaşa izin verildi.

3- Daha sonra savaş açanlarla savaşmak emredildi.

4- Nihâyet bütün müşriklerle savaşmak (cihad) emredildi. Cihad, seferberlik durumunda farz-ı ayn,[47] diğer durumlarda ise bir görüşe göre farz-ı ayn, meşhûr olan görüşe göre ise farz-ı kifayedir.

İslâm hukukunda, -doğrudan devlet otoritesiyle ilgili olan- savaşa izin verilmesi ilkin müşriklerin tecavüzleri üzerine verilmiştir. Yine İslâm hukukunda, savaş hukuku, savaşılanlara göre farklılık arzeder. Şöyle ki:

es-Serahsî'ye göre, siyer, sîret kelimesinin çoğuludur. Bu bahse siyer ismi verilmiştir. Çünkü bu bahis Müslümanların:

1- Müşriklerden (gayri müslimlerden) Müslümanlarla savaş halinde olanlarla (harbî),

2- Müşriklerden (gayri müslimlerden) Müslümanlarla muahede yapanlarla (ehl-i ahd):

47 *"(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır"* (et-Tevbe 9/41). *"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır"* (et-Tevbe 9/38). İlk âyet-i kerîmede ifade edilen hafiflik ve ağırlıktan maksat, şartlar ne olursa olsun, savaş kolay da olsa zor da olsa, binekli de olsanız, yaya da olsanız; zayıf da olsanız, kuvvetli de olsanız; zengin de olsanız, fakir de olsanız; ihtiyar da olsanız, genç de olsanız savaşa çıkınız demektir. Ancak daha sonra inen 91. âyetle zayıflar, hastalar ve savaşta harcanacak bir şey bulamayacak kadar fakir olanlar bu hükmün dışında bırakılmışlardır.

a- Emân verilenler (müste'men: İslâm topraklarına girmeleri için Müslümanlarca kendilerine emân verilmiş yabancı ülke vatandaşları: İslâm ülkesine gelen misafirler, seyyahlar, talebeler, tüccarlar ve elçiler gibi) ve

b- Zimmîler (İslâm devletinin tebaası olan Ehl-i Kitâb gibi) bunlardandır,

3- İslâm'ı kabulden sonra inkâr ettikleri için kâfirlerin en kötüsü olan dinden dönenlerle (mürtetlere) ve

4- Bilgisiz ve yanlış tevil yapanlardan olsalar da müşrik derecesinde olmayan (yani Müslüman kabul edilen) asilerle (bâğilerle) muamele tarzını açıklamıştır. Müslümanların müşriklere karşı tutumları konusunda deriz ki: Müslümanların görevi, onları hak dine çağırmak; hak dine girmemekte diretenlerle de savaşmaktır. Çünkü bu ümmetin, indirilmiş olan bütün kitaplarda bertilen niteliği, iyiliği emretmek kötülüğü yasaklamaktır. Bu niteliğinden dolayı ümmetlerin en iyisi (üstünü) olmuştur. Yüce Allah: "*Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder; kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız*"[48] buyurmuştur.

İyiliğin başı, Yüce Allah'a imandır. Dolayısıyla her mümin, insanlara bunu emretmekle ve onları buna çağırmakla görevlidir.

Kötülüğün kökü de Allah'a şirk koşmaktır. Şirk, bilgisizliğin ve inatçılığın son noktasıdır. Çünkü şirkte, hiçbir yoruma dayanmaksızın gerçeği inkâr etmek manası vardır. Dolayısıyla her mümin gücü yettiğince insanları şirkten alıkoymakla görevlidir.

Resûlullah'a (a.s.) ilk olarak müşriklerden uzak durması ve onların yaptıklarını görmezlikten gelmesi emredilmiştir. Yüce Allah: "*Şimdilik onlara güzel muamele et*",[49] "*müşriklerden yüz çevir*"[50] buyurmuştur.

48 Âl-i İmrân 3/110.
49 el-Hicr 15/85.
50 el-En'âm 6/106.

Daha sonra güzel öğütle onları hak dine çağırması ve onlarla en güzel yollarla mücadele etmesi emredildi. Yüce Allah: *"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!"*[51] buyurdu.

Daha sonra savaşı başlatan müşrikler olduğunda onlarla savaşmak emredildi. Yüce Allah: *"Kendileriyle savaşılanlara (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi"*[52] buyurmuştur. Yani "onların kendilerini savunmalarına izin verildi" demektir.

Yine Yüce Allah: *"Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün"*[53] ve *"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş"*[54] buyurmuştur.

En sonunda ise savaşa Müslümanların başlaması emredilmiştir. Yüce Allah: *"Fitne tamamen yok edilinceye ve din (kulluk) de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın"*[55] ve *"müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün"*[56] buyurmuştur. Resûlullah (a.s.) da: "'Lâ ilâhe illallah' (Allah'tan başka tanrı yoktur) deyinceye kadar insanlarla savaşmam emredildi. Bu sözü söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak işledikleri suçun bir gereği olarak canlarının alınması ve dinin bir gereği olarak mallarının alınması bunun dışındadır. Onları sorgulamak ise Allah'a aittir" buyurmuştur. Böylelikle müşriklere karşı cihat farz kılındı. Cihat kıyamete dek sürecek olan bir farzdır. Resûlullah (a.s.): "Cihat, Yüce Allah'ın beni peygamber olarak

51 en-Nahl 16/125.

52 el-Hac 22/39. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'e (a.s.) ve arkadaşlarına, özellikle fakir ve kimsesiz Müslümanlara çeşitli işkence ve saldırıda bulunuyorlar ve bu mazlum insanlar, Hz. Peygamber'e (a.s.) gelerek durumdan şikâyetçi oluyorlardı. Resûlullah (a.s.) ise, henüz savaş izni çıkmadığını söylüyor, şimdilik sabırlı ve metin olmalarını öğütlüyordu. Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) rivâyetine göre, yukarıdaki âyet ile ilk defa savaşa izin verilmiş oldu.

53 el-Bakara 2/191.

54 el-Enfâl 8/61.

55 el-Bakara 2/193.

56 et-Tevbe 9/5.

gönderdiği günden, ümmetimden son bir grubun deccal ile savaşmasına kadar sürecektir" buyurmuştur. Yine Peygamber (a.s.): "Kıyametin hemen önünde kılıçla gönderildim. Rızkım mızrağımın gölgesinde kılındı. Zillet ve aşağılanmak bana karşı gelenlere verildi. Kim bir topluluğa benzerse, o da onlardandır" buyurmuştur.

Bu hadîsin tefsiri Süfyân b. Üyeyne'den şöyle nakledilmiştir. Yüce Allah, Peygamberini (a.s.) dört kılıçla göndermiştir:

1- Kendisinin (a.s.) puta tapanlarla (müşriklerle) savaştığı kılıç.

2- Ebû Bekir'in (r.a.) dinden çıkanlarla (mürtetlerle) savaştığı kılıç. Yüce Allah: "*Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız*"[57] buyurmuştur.

3- Ömer'in (r.a.) Mecusilerle ve Ehl-i Kitap'la (Hıristiyan ve Yahudilerle) savaştığı kılıç. Yüce Allah: "*Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın*"[58] buyurmuştur.

4- Ali'nin (r.a.) yanlış yorumlar yaparak dinden çıkanlarla, verdiği sözü tutmayanlarla, adaletten ayrılanlarla savaştığı kılıç. Ali'nin (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir: "Yanlış yorumlar yaparak dinden çıkaranlarla, verdiği sözü tutmayanlarla ve adaletten sapanlarla savaşmak bana emredildi". Yüce Allah: "*Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın*"[59] buyurmuştur].[60]

Cihâd Terimi

Cihâd (جهاد) kelimesi, sülâsi fiile elif eklenerek elde edilen ve genelde müşareket bildiren rubâî fâele (فاعل) kalıbındaki "جاهد" fiilinin mastarıdır.

57 el-Feth 48/16.
58 et-Tevbe 9/29.
59 el-Hucûrât 49/9.
60 es-Serahsî, *el-Mebsût*, IV,56.

"جاهد" fiilinin sülâsisi "جَهَدَ" olup masdarı "meşakkat" (المشقّة) manasına gelen "الجَهْدُ" ve "tâkat" (الطاقة) manasına gelen "الجُهْدُ"dur.

"Cehd" masdarı, hepsi: "....***bütün güçleriyle*** *Allah'a yemin etmişlerdi* (أَقْسَمُوا بِاللّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ)"[61] şeklindeki bir ibare içinde olmak üzere beş âyette zikredilmiştir.

"Cuhd" masdarı ise: "*Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve* ***takatlerinin yettiğinden*** *(*وَالَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلا جُهْدَهُمْ*) başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. ve onlar için elem verici azap vardır*"[62] meâlindeki âyette zikredilmiştir.

Cihâd kelimesi, *Kur'ân-ı Kerîm*'de isim olarak dört, fiil şeklinde yirmi dört yerde geçmektedir; "cihâd eden" anlamında ism-i fâil olan mücahit kelimesi ise iki âyette zikredilmiştir.[63] Bu âyetlerin bazısında cihâd kelimesi doğrudan savaş anlamında kullanılmış, bazısında ise "Allah'ın rızasına uygun yaşama çabası" şeklinde bir mana kastedilmiştir.

Cihâd, es-salâ (الصلاة: namaz) gibi bir lafz-ı müşterektir.[64] Nasıl ki es-salâ lafzı, başta beş vakit farz namaz olmak üzere -fıkıhta tarif edilen- bir ibadeti bildirdiği gibi dua manasına da gelir. Aynı şekilde cihâd, İslâm'da farz olan ve fıkıhta (İslâm hukuk külliyatlarında) *kitâbü'l-cihâd*, *kitâbü's-siyer* (İslâm genel ve özel devletler hukuku) ve *kitâbü'l-megâzî* bahislerinde, hadîs mecmualarında ise *kitâbü'l-cihâd ve's-siyer* ve *kitâbü'l-megâzî* gibi bahislerde mâhiyeti ve hukûkî durumu bütün teferruatıyla belirlenen "Allah kelimesini yüceltmek (ilâyı kelimetullah) maksadıyla Allah yolunda (fî sebîlillah) yapılan savaş"ı ifade ettiği gibi Allah rızasını elde etmek için icra edilen diğer mücahede türlerini de ifade eder.

Cihâd; tevhit, iman, İslâm, adalet, ilim, hak, hukuk ve faziletin neşri; hak din, akıl ve nesil gibi evrensel değerlerin korunması ve geliştirilmesi ga-

61 el-Mâide 5/53; el-Enâm 6/109; en-Nahl 16/38; en-Nûr 24/53; el-Fâtır 35/42.

62 et-Tevbe 9/79.

63 M. F. Abdülbaki, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 182-183 (جَهَدَ md.).

64 Mantıkta, bir lafzın değişik anlamlarda kullanılmasına "lafz-ı müşterek" denir.

yesiyle Allah rızasını kazanmak için yapılan faaliyetlerin tümünü ifade eder. Yukarıda zikredilen çerçevede yapılan bir faaliyete cihâd denilebilmesi; *Kur'ân* ve Sünnet'te bunun bir şekilde cihâd olarak ifade edilmesine bağlıdır. *Kur'ân* ve *Sünnet*'te cihâd olarak bildirilen faaliyetlerden bazısı şunlardır:

1- Kâfirlere karşı mal ve canla[65] yapılan ve Müslümanlara farz kılınan savaş (cihâd, harp,[66] kıtâl,[67] nefîr[68]):

Abdullah b. Revâha (r.a.), Mûte Gazvesi'nde (Cemâziyelevvel H. 8) Cuma namazı nedeniyle, orduyla hareket etmeyip geride kaldı. Resûlullah (a.s.) ile birlikte Cuma namazını kıldı. Resûlullah (a.s.), namazdan sonra ona: "Arkadaşlarınla gitmene ne engel oldu?" diye sordu.

Abdullah b. Revâha (r.a.): "Seninle cumayı kılıp, sonra onlara yetişmek istedim" dedi.

Resûlullah (a.s.): "Yeryüzündeki her şeyi Allah yolunda infak etsen bile, cihada hemen koşuşturmalarının sevabına yetişemezsin" [69](لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَدْرَكْتَ فَضْلَ غَدْوَتِهِمْ) veya: "Allah yolunda, sabah veya akşam gazaya çıkmak, dünyadan ve içinde bulunan şeylerden daha hayırlıdır" (لَغَدْوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا) buyurdu.[70]

---

65 *"(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır"* (et-Tevbe 9/41). Âyet-i kerimede ifade edilen hafiflik ve ağırlıktan maksat, şartlar ne olursa olsun, savaş kolay da olsa zor da olsa, binekli de olsanız, yaya da olsanız; zayıf da olsanız, kuvvetli de olsanız; zengin de olsanız, fakir de olsanız; ihtiyar da olsanız, genç de olsanız savaşa çıkınız demektir. Ancak daha sonra inen 91. âyetle zayıflar, hastalar ve savaşta harcanacak bir şey bulamayacak kadar fakir olanlar bu hükmün dışında bırakılmışlardır.

66 el-Mâide 5/64; el-Enfâl 8/57; Muhammed 47/4.

67 el-Bakara 2/190-191,193; en-Nisâ 4/74-76; et-Tevbe 9/12-13.

68 en-Nisâ' 4/71; et-Tevbe 9/38,41.

69 (غدوتهم بفتح الغين وضمها أي فضيلة إسراعهم في ذهابهم إلى الجهاد). Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdirrehim el-Mübarekpûrî (1865-1935), *Tuhfetu'l-Ahvâzî bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, III,54 (eş-Şâmile); Molla Aliyu'l-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtîh Şerh Mişkâti'l-Mesâbîh*, XII,55 (eş-Şâmile). (الغَدْوَة: المرّة من الغُدُوّ وهو سير أوّل النهار نَقِيض الرَّواح). Ebu's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek İbn Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (544-606/1149-1210), *en-Nihâye Fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, III,649 (eş-Şâmile).

70 Şâmî, VI,147.

2- İslâm'a yumuşak söz,[71] hikmet, güzel öğüt, nasihat ve en güzel şekilde mücadele ile davet etmek: *"Öyleyse, kâfirlere itaat etme ve onunla (Kur'ân ile) onlara karşı pek büyük bir cihadla mücahede et!"*[72] *"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidâyete erenleri de çok iyi bilir".*[73] Bu âyete göre hakka davet açısından insanlar üç sınıfa ayrılabilir.

I- Aklı selim sahibi ve eşyanın hakikatini araştıran alimler, hikmet ile hakka davet edilir. Zira hikmet, kesin delillerdir.

II- Halkın çoğunluğunu teşkil eden ve sağlam fıtratını koruyan orta sınıf. Güzel öğüt bunlar içindir.

III- Mücadeleci, inatçı ve düşman kimseler. Mücadele yolunun en güzeliyle davet edilmesi istenenler de bunlardır. Zira Yüce Allah, Hz. Musa'ya (a.s.) Firavun'u bile yumuşak sözle hakka davet etmesini emretmiştir.[74]

3- Dinî emirleri öğrenip yaşamak ve öğretmek, farzlarda sebat etmek: (حافظي على الفرائض فإنها أفضل الجهاد وأكثري من ذكر الله فإنك لا تأتي الله بشيء أحب إليه من كثرة ذكره).

4- İyiliği (ma'rûf) emredip kötülükten (münker) sakındırmak.[75]

5- Namazı ta'dîl-i erkânla kılmak: (أَقِيمِي الصَّلاَةَ، فَإِنَّهَا أَفْضَلُ الْجِهَاد واهجرى المعاصى فإنها أفضل الهجرة واذكرى الله كثيرا فإنه أحب الأعمال إلى الله أن تلقيني).

6- Şartlarına uygun eda edilmiş hac: (قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَرَى الْجِهَادَ أَفْضَلَ الْعَمَلِ أَفَلاَ نُجَاهِدُ مَعَكَ؟ قَالَ: لاَ وَلَكُنَّ أَفْضَلُ الْجِهَادِ حَجٌّ مَبْرُورٌ).

7- Anne-babaya hizmet: Abdullah b. Amr b. 'Âs (r.a.) şöyle demiştir: "Birisi, Resûlullah'a (a.s.) gelip, cihada katılmak için izin istedi. Resûlullah

71 Tâhâ 20/44.

72 el-Furkân 25/52.

73 en-Nahl 16/125.

74 *"Firavun'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar"* (Tâhâ 20/43,44).

75 Âli İmrân 3/104,110,114.

(a.s.): 'Ebeveynin hayatta mı?' diye sordu. O: 'Evet' deyince: Resûlullah (a.s.): 'O ikisinin rızasını kazanma yolunda gayret et' buyurdu".[76]

Muâviye b. Câhime b. Abbas b. Mirdâs es-Sülemî (r.a.), Resûlullah'a (a.s.) gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Savaşa katılmak istiyorum, bu işi sizinle istişare etmeye geldim" dedi. Resûlullah (a.s.): "Annen hayatta mı?" diye sordu. O: "Evet" dedi. Resûlullah: "Öyleyse annene hizmet et, çünkü Cennet onların ayakları altındadır" (فَالْزَمْهَا فَإِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ رِجْلَيْهَا).[77]

8- Zor şartlarda hakkı/doğruyu söylemek: (أَلاَ وَإِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ).

9- Yoksullarla hem hâl olup onlara yardımcı olmak: (الجلوس مع الفقراء من التواضع وهو من أفضل الجهاد).

10- Allah rızasını kazanmak için nefisle mücahede etmek: (أفضل الجهاد أن تُجاهد نفسك وهواك فى ذات الله).[78]

11-"Kendin ve ailen için helal yoldan çalış. Zira bu Allah yolunda bir cihâdtır. Bil ki, Allah'ın yardımı meşru ticaretle birliktedir" (وَابْتَغِ عَلَى نَفْسِكَ وَعِيَالِكَ حَلالا فَإِنَّ ذَلِكَ جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ عَوْنَ اللَّهِ فِي صَالِحِ التِّجَارَةِ).[79]

Hadîs kitaplarında "en faziletli cihâd"a (أفضل الجهاد) dair araştırma yapıldığında bunları daha da çoğaltmanın mümkün olduğu görülecektir.

Fıkıhta/İslâm hukukunda cihâd; "Yüce Allah'ın dini için kâfirlerle yapılan savaşta, can, mal, dil ve diğer araçlarla elden gelen güç ve gayreti sarf etmektir" (وَالْجِهَاد شَرْعًا بَذْل الْجَهْد فِي قِتَال الْكُفَّار، وَيُطْلَق أَيْضًا عَلَى مُجَاهَدَة النَّفْس وَالشَّيْطَان وَالْفُسَّاق. فَأَمَّا مُجَاهَدَة النَّفْس فَعَلَى تَعَلُّم أُمُور الدِّين ثُمَّ عَلَى الْعَمَل بِهَا ثُمَّ عَلَى تَعْلِيمهَا، وَأَمَّا مُجَاهَدَة الشَّيْطَان فَعَلَى دَفْع مَا يَأْتِي بِهِ مِنْ الشُّبُهَات وَمَا يُزَيِّنهُ مِنْ الشَّهَوَات، وَأَمَّا مُجَاهَدَة الْكُفَّار فَتَقَع بِالْيَدِ وَالْمَال وَاللِّسَان وَالْقَلْب، وَأَمَّا مُجَاهَدَة الْفُسَّاق فَبِالْيَدِ ثُمَّ اللِّسَان ثُمَّ الْقَلْب).

76 Buhârî, "*el-Cihad ve's-Siyer*", 137; Tirmizî, "*Cihâd*", 2; en-Nesâî, "*Cihâd*", 4.

77 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I,387; ayrıca bkz. İbn Mâce, "*Cihâd*", 12; en-Nesâî, "*Cihâd*", 4.

78 Buhârî, "*el-Cihâd ve's-siyer*", 56/138; Müslim, "*el-İmân*", 80; "*el-Birr*", 5; Tirmizî, "*Fezâili'l-cihâd*", 2; "*el-Fiten*", 13; Ebû Dâvûd, "*el-Melâhim*", 17.

79 et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII,47 (eş-Şâmile).

İslâm ve Savaş

Kur'ân-ı Kerîm der ki: *"Eğer onlar barıştan yana eğilim gösterirlerse, sen de barıştan yana ol ve Allah'a güven".*[80]

Hz. Peygamber: "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah'tan âfiyet dileyin. Eğer onlarla karşılaşırsanız sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır" buyurmuş daha sonra ise şöyle dua etmiştir: "Ey Kitâb'ı (*Kur'ân*'ı) indiren, bulutları yürüten, fırkaları yenilgiye uğratan Allah'ım! Düşmanları yenilgiye uğrat, düşmanlara karşı bize zafer ihsan et".[81]

Başka bir rivâyette şöyle denilmiştir: "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Belki onlarla imtihana çekilirsiniz, onun için şöyle söyleyin: Allah'ım! Sen bize yetersin, onların şiddetini bizden uzak kıl".[82]

Bu naslara göre, vücutlar için sıhhat ne ise emniyet ve barışın zıddına savaşlar da zamanın hâdiseleri arasında tıpkı hastalıklar gibi geçici şeylerdir. Onun için sıhhati siyasî tedbirlerle korumak, hastalıkları harp faaliyetleri ile ortadan kaldırmak ve sıhhati muhafaza ile meşgul olmak gerekir. Hazır ol ceng u cihada istersen sulh u salah. Netice itibariyle İslâm telakkisine göre savaş, arzu edilen ve arkasından koşulan bir şey değil, olması gereken; fakat geçici bir vakıadır.

Bu sebeple âyet-i kerîmede şöyle emredilmiştir: "*Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız*".[83] Âyet-i kerîmede Yüce Allah, düşmana kar-

80 el-Enfâl 8/61.

81 Buhârî, "*el-Cihâd ve's-siyer*", 56/156; "*et-Temennî*" 95/8, Müslim, "*el-Cihâd ve's-siyer*", 32/6; Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk el-İsfarânî (v. 316), *el-Müsned*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî, Beyrut 1998, IV,218,461.

82 İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, s. 44 (eş-Şâmile); İbn Seyyidinnâs (1992 n.), II,184; Şâmî, IV,383; V,120; VI,248; IX,114.

83 el-Enfâl 8/60.

şı kuvvet hazırlamamızı emretmektedir. Bu kuvvetten maksat, savaşta düşmana üstünlük sağlayacak her çeşit vasıtadır. Kara, hava ve deniz kuvvetlerine ait bütün vasıta ve silahlar, kara ve demir yolları, ekonomik güç ve savaş tekniği gibi şeyler bu kuvvet mefhumuna dahildir.

Hem eski hem yeni dönemde bazı mülhitler/dinsizler: "Peygamber kılıçla ve insanları katletmek emriyle gönderildi" demişlerdir.

Bu iddiaya şöyle cevap verilebilir: Resûlullah (a.s.), önce aklî deliller ve mucizelerle gönderilmiştir. On üç seneyi aşkın bir süreyle insanları bu şekilde İslâm'a davet etmiştir. Ancak onlar bu daveti kabul etmemişler; aksine inkâr etmek ve yalanlamak şeklindeki tutumlarını ısrarla sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e (a.s.), onlarla savaşması emredilmiştir ki bu, peygamberlerini yalanladıklarında Allah'ın geçmiş milletlere gönderdiği azabın yerine vazedilmiş bir hükümdür.

Savaş ve Ahlâk

Hz. Peygamber (a.s.) devri hâdiseleri içinde önemli bir yer tutan gazve ve seriyyelere yani Hz. Peygamber'in yürüttüğü askerî faaliyetlere dair şöyle bir soru sorulabilir:

Acaba, temel hedefi düşman güçlerini yok etmek olan savaşın da bir ahlâkı olabilir mi?

Evet, ahlâk denilen o ayırt edici değere inananlar için elbette ki savaşın da kendine özgü bir ahlâkı vardır.

Hz. Peygamber'in (a.s.) yönettiği savaşlar, insanlık tarihi boyunca kayıtlara geçmiş toplumlararası sıcak savaşlar arasında en çarpıcı, en ileri ve en "insanî" örnekleri oluşturur.

O (a.s.), kendi hazırladığı asker sayısının kimi zaman üç katı, kimi zaman on iki katı hatta daha fazla sayıda düşmanla savaşmış ve her zaman fiilen zafer kazanmıştır. Kurduğu devlet, başlangıçta tamamı kendisine biat etmemiş küçük bir şehir-devletinin bir parçası olarak doğmuş, günde ortalama 830 kilometrekarelik bir oranda genişlemiş ve

on yıl süren –tevhit, iman, ikna, eğitim-öğretiim, siyaset ve diplomasi gibi çeşitli veçhelere sahip- faaliyetlerden sonra, Hz. Peygamber (a.s.) son nefesini verdiği sırada üç milyon kilometrekareden fazla bir alana yayılmıştır. Bu alan Avrupa büyüklüğünde ve o dönemde üzerinde milyonlarca insanın yaşadığı bir alandır. Söz konusu coğrafyanın tümünün fethi süresince savaş alanında düşman saflarından toplam 250 dolayında asker ölmüştür. Müslümanların kaybı ise on yıllık bir dönemde ortalama ayda bir şehittir. İnsan kanına verilen bu değer ve hürmetin bir eşine daha, insanlık tarihinde rastlanamaz.

Bundan başka: Fethin sağlamlığı, fethedilen yerlerdeki insanların zihinsel dönüşümleri ve yeni duruma tam uyumları, iyi eğitilmiş subayların yetiştirilmesi ve bu subayların Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından on beş yıl sonra milyonlarca kilometrekarelik alanı "tam bir karmaşa ortamından" "İslâm'ın barış ve esenliğine" ulaştırmaları, Medine'den başlayarak üç kıtaya egemen olmaları ve benzeri olaylar, Hz. Peygamber'in (a.s.) savaşlarıyla diğer savaşlar arasında adı dışında hiçbir ortak noktanın olmaması, Onun (a.s.) söylediği şu sözün gerçekliğini göstermektedir: "Ben rahmet[84] peygamberiyim ve ben savaş peygamberiyim".[85]

12. Hz. Hamza'nın Sîfülbahr ('Îs) Seriyyesi	Ramazan H. 1.

Kureyş müşrikleri, Mekke'de İslâm'a karşı gösterdikleri olumsuz tavır ve mücadeleyi Müslümanların Medine'ye hicretinden sonra da arttırarak sürdürmüşlerdir. Kureyş müşriklerinin İslâm'a karşı direnmeleri, Arap Yarımadası'ndaki nüfuzlarını kaybetme korkusundan, bedevî kabilelerin direnmesi ise alıştıkları serbest hayatın İslâm'ın emrettiği itaate dayalı yapı tarafından kaldırılacağı endişesinden kaynaklanmıştır.

Kureyş müşrikleri, Mekke'de iç kargaşa çıkarmak yerine, yurtlarını terk eden muhâcirlere sahip çıkan Medinelilere hicretten sonra baskı

84 Bkz. el-Enbiya 21/107; Müslim, "*el-Fezâil*", 126; Tirmizî, "*ed-Daavât*", 118.

85 Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XVII,128; Ebû Abdillah Muhammed b. Ali b. Hasan et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl fî Ahâdîsi'r-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyre, Beyrut 1992, III,152.

yapmaya başladılar. Muhâcirlerin Medine'den sürülmelerini sağlamak amacıyla ciddi girişimlerde bulundular. Muhâcirlerin Mekke'deki mal varlıklarını müsadere ettiler. Müslümanlara Kâbe'yi ziyaret yasağı koydular. Yeni Müslüman olanlara da şiddet uyguladılar.

Bunları savaş nedeni kabul eden Medine İslâm toplumu, ticaret yollarını -özellikle de Medine ve çevresinden geçen Suriye ticaret yolunu- keserek Mekkelilere iktisadi baskı yapmaya başladı.

Zührî'nin naklettiği rivâyete göre: Kureyşliler, Bedir Gazvesi'nden önce, Peygamber'in (a.s.) Medine'ye muhâcir olarak geldiği ilk zamanlarda, Abdullah b. Übey b. Selûl'u destekleyen Medineli müşriklere mektup yazdılar ve şöyle dediler:

"Siz bizim adamımıza kucak açıp barındırdınız. Lât ve Uzzâ'ya yemin ederiz ki, ya onu oradan çıkartıp kovar ya öldürürsünüz ya da biz topluca gelip sizin savaşçılarınızı öldürecek, çocuklarınızı esir alacağız." Abdullah b. Übey b. Selûl ve onu destekleyenler, bu mektubu alınca, Medine'deki Müslümanlarla savaşmak hususunda görüş birliğine vardılar. Durumdan haberdar olan Müslümanlar da toplanıp onlara aynı karşılığı vermeyi kararlaştırdılar. Bunun üzerine Peygamber (a.s.), Yesribli müşriklere gelip onlara şöyle öğüt verdi:

"Kureyş tehdidi sizi bayağı etkilemiş. Birbirinizle savaşmakla Kureyş'in size yapamadığını kendi kendinize yapmış, çoluk çocuğunuzu öldürmüş olacaksınız". Hz. Peygamber'in (a.s.) bu öğütleri ortalığı yatıştırdı. Medine'de olup bitenler, Kureyş'e ulaştı. Kureyş, Bedir Gazvesi'nden sonra, bu defa Medine'deki Yahudilere:

"Siz güç ve kale sahiplerisiniz. Ya adamımızla savaşırsınız ya da gelip sizinle kıyasıya savaşarak hakkınızdan geliriz" şeklinde bir mektup yazdılar. Rivâyetin devamında Benî Nadîr'in Hz. Peygamber'e (a.s.) karşı başarısız suikast girişiminden ve bunun Benî Nadîr'in Müslümanlar tarafından kuşatılıp Medine'den sürülmelerine neden olduğundan bahsedilir.

İbn Habîb'in naklettiğine göre ise Ebû Süfyân Sahr b. Harb ve Übey b. Halef el-Cumahî, Resûlullah (a.s.) Medine'ye hicret edince, Medineli putperestlere şu meâlde bir mektup gönderdiler:

"Bizimle sizin aranızda çıkacak harp Arap kabileleri arasında çıkabilecek her harpten daha ıstırap verici olacaktır. İçimizde konumu ve soyu üstün birine destek çıktınız, himaye edip korudunuz. Bu, sizin için bir utanç ve noksanlık sebebidir. Bizimle onun arasından çekilin. Şâyet hayırlı biri ise onunla şereflenirız, yok eğer kötü biriyse ceremesini çekmek bize düşer."

Kab b. Mâlik, III. Akabe Biati'nda seçilen Medineli nakiblerin isimlerini de zikrettiği bir şiiri ret cevabı olarak yazmış ve bunu, Uhud Savaşı'nda, Ebû Süfyan'a göndermiştir.

Anlaşılan o ki Mekkeli müşrikler, Mekke'de i savaş çıkarıp şehirde hâkimiyet ve nüfuz elde etmeye çalışmak yerine yurtlarını terk eden muhacirlerin peşlerini bırakmamış, ilk safhada Medine'nin farklı ve birbirine rakip unsurlar barındıran toplumsal yapısından Müslümanların aleyhine yararlanmak istemişlerdir. Başka bir deyişle Mekkeli müşrikler, Medine'deki kabile rekabetini ve farklı inanç gruplarını ve etnik unsurları kullanarak şehrin içişlerine -Müslümanların aleyhine olacak şekilde- karışmaya çalışmışlardır.

İşte bu ve benzeri gelişmeler üzerine Hz. Peygamber (a.s.) hicretin 7. ayında, Hamza b. Abdilmuttalib'i, 'Îs'e[86] bir müfreze ile sevk etti. Bu, -Zührî, Mûsâ b. Ukbe ve Vâkıdî'ye göre- İslâm çağında sevk edilen ilk seriyyedir.

Medine'ye dört günlük mesafede bulunan 'Îs, Mekke-Suriye ticaret yolu üzerinde, Medine-Kızıldeniz arasında, Medine'nin batısında, Cüheyne kabilesine ait bir vadidir. Bu vâdide pek çok yerleşim birimi ve su

86 Kervancılar, 'Îs-i Zenbânî diye anılan bir suyun bulunduğu ağaçlık mevkide dinleniyorlardı, bkz. N. Bozkurt, "*'Îs Seriyyesi*", DİA, XXII,465.

kaynağı bulunmaktadır. Kervancılar, 'Îs-i Zenbânî diye anılan bir suyun bulunduğu ağaçlık mevkide dinleniyorlardı.

Bu ve bundan sonra Mekkeli müşriklere karşı yapılacak olan birçok seriyyenin amacı, onlara ait ticaret kervanlarının İslâm nüfuz bölgesinden istedikleri gibi geçemeyeceklerini göstermek ve bu kervanları ele geçirmeye çalışmaktır.

Hz. Hamza (r.a.) 30 binitli arasında, Ebû Cehil Amr b. Hişâm el-Mahzûmî'nin idare ettiği ve 300 veya 130 kişi tarafından korunan Kureyş kervanı ile karşılaştı; fakat iki tarafla da karşılıklı saldırmazlık (المَوَادَعَةُ) antlaşması yapmış olan ve Hz. Peygamber'in (a.s.): "O, kararında isâbetli ve işinde bereketli bir adamdır" (أنه مُيْمون النَّقِيبة) diye tanıttığı Mecdî b. Amr el-Cühenî, araya girerek çatışmayı engelledi.

Hz. Peygamber (a.s.), bu seriyyede Hz. Hamza'ya (r.a.) beyaz bir sancak bağladı. Sancaktarlığı, Hz. Hamza'nın (r.a.) müttefiki, kibâr-ı sahâbeden ve hicrî 11. yılda 66 yaşında vefat eden Ebû Mersed Kennâz (كناز) b. Husayn el-Ğanevî yaptı.

Hz. Hamza (r.a.), bu seriye için şöyle bir şiir terennüm etmiştir:

بِأَمْرِ رَسُولِ اللّهِ أَوَّلُ خَافِقٍ ... عَلَيْهِ لِوَاءٌ لَمْ يَكُنْ لاحَ مِنْ قَبْلِي

Resûlullah'ın emriyle harekete geçen ilk birlik (benim birliğimdir)...

Üzerinde bir sancak bulunmaktadır, benden önce görülmedi...

Resûlullah (a.s.), Bedir Gazvesi'ne kadar, askerî faaliyetlerde ensâra görev vermedi. Çünkü Ensâr, III. Akabe Biati'nde sadece kendi yurtlarında Resûlullah'ı (a.s.) koruyacaklarına söz vermişlerdi. Bu sebepledir ki, ensâr ile muhâcirlerin aynı safta savaşa katıldıkları ilk sefer Bedir Gazvesi olmuştur.

Hz. Peygamber'in (a.s.), ilk seriyye ve gazvelerden itibaren, başta Kureyş kervanlarıyla ilgili olmak üzere bilgi akışı sağlayan bir istihbarat ağına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Başka türlü Kureyş kervanlarından haberdar olması mümkün görünmemektedir.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Yürütülen Askerî Faaliyetlerin Gayeleri

Hz. Peygamber (a.s.) devrinde yürütülen askerî faaliyetler "yalnızca" mütecaviz hedefe yönelik olmuştur. Mesela Mekkeli müşriklere karşı askeri faaliyetlerde bulunan Müslümanlar, yalnızca Mekkeli müşriklere ait hedeflere ve kervanlara hücum ediyorlardı. Bu çeşit hücumlardan, Müslüman olmamalarına rağmen ülkenin diğer toplulukları selâmette kalıyordu.

Genelde küçük gruplar şeklinde düzenlenen seriyyelerde, Müslümanlar, beşerî ve coğrafî bakımdan oldukça büyük bir muhitte denizde damla gibi kalıyorlardı. Onların ruh hallerini şu âyet-i kerîme tasvir etmektedir: "*Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan az (bir toplum) idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi*".[87]

Askerî faaliyetlerin yapıldığı vakitlerde Mekkeli müşriklerle Medine'de toplanan Müslümanlar arasında harp hali yürürlüğe girmişti. Yapılan askeri seferler, basit manada bir kervan durdurma ve yağmalama hareketi olmaktan tamamen uzaktı, meşru ve hukukî bir çerçevedeydi.

Resûlullah'ın (a.s.) gazve ve seriyyeleri, yalnızca mütecaviz Kureyşli müşriklere iktisadi ve siyasî baskı yapmaya yönelik değildir. Bu faaliyetlerin, İslâm'a davet, güvenliği sağlama, istihbarat, keşif, ordu öncülüğü, putları ve puthaneleri imha, hedef şaşırtma, destek sağlama ve ticaret gibi başka amaçları da vardır.

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in (a.s.) askerî faaliyetleri (megâzîsi), -bazı şarkiyatçıların dile getirdiği gibi- sırf iktisadi ihtiyaçları gidermek için yapılan akınlar (gazv) dizisi değildir. Aksine bu askeri faaliyetlerin hedefi, İslâm'ın doğduğu toprakları İslâm için güvenli bir merkeze dönüştürmek ve oradan da tüm dünyaya yayılmasına zemin hazırlamaktır.

87 el-Enfâl 8/26.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Bayrak ve Sancaklar

Bayrak kullanmak insanlık tarihi kadar eskidir. Bütün milletler savaşlarda bayrak kullanmıştır. Bu gibi araç ve semboller, toplumlara ve devletlere göre farklılık arz eder. Bayrakların çok, renklerinin değişik ve boyutlarının uzun olmasıyla hedeflenen amaç dosta güven vermek, düşmanın kalbine korku salmaktır.

Müslümanlar da baştan itibaren savaşlarda bayrak kullanmıştır. Gerek Hz. Hamza'nın Sîfulbahr ('Îs) Seriyyesi'nde, gerekse daha sonraki gazve ve seriyyelerde kullanılan bayrak ve sancaklarla ilgili olarak kaynaklarda râye[88] (bayrak) ve livâ[89] (sancak) kelimeleri kullanılmıştır.

İbn Sa'd, Resûlullah'ın (a.s.) Benî Kaynukâ' Gazvesi'nde kullandığı livânın beyaz olup sancaktarının Hamza b. Abdilmuttalib olduğunu ve o zaman râye taşınmadığını bildirmiştir.

Vâkıdî, Hayber Savaşı'na kadar yalnız livâ bulunduğunu, bu savaşta ise livâ ve râyelerin taşındığını, Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Âişe'nin (r.anha) kaftanının (bürde) yünlü kumaşından yapılmış olan ve Ukâb (عُقَاب: Kartal) denilen râyesi'nin siyah, livâsının ise beyaz olduğunu[90] rivâyet etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) zamanında kullanılan bayrakların beyaz, sarı, siyah, kırmızı ve benzeri renklerde olduğu nakledilmiştir.

13. Ubeyde b. Hâris'in Râbiğ Seriyyesi	**Şevvâl H. 1.**
14. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Harrâr Seriyyesi	**Zilkade H. 1.**
15. Ezan	**Hicrî 1. yılda veya kıble Kâbe'ye çevrildiği sıralarda.**

88 (الرَّايَةُ عَلَمُ الْجَيْشِ وَتُكْنَى أُمَّ الْحَرْبِ وَهِيَ فَوْقَ اللِّوَاء).

89 (اللِّوَاءُ عَلَمُ الْجَيْشِ وَهُوَ دُونَ الرَّايَةِ لِأَنَّهُ شُقَّةُ ثَوْبٍ تُلْوَى وَتُشَدُّ إِلَى عُودِ الرُّمْحِ).

90 Tirmizî, "*el-Cihâd*",10.

Ezan, sözlükte "bildirmek, ilân etmek" anlamına gelir. Ezan, dinî ıstılahta, "şâri'in tesbit ettiği özel sözcüklerle, farz namazların vakitlerini bildirmek" anlamına gelir.

Ezanın *Sünnet* yoluyla meşrû kılınmasında önce cemaatten biri kalkar, yüksek sesle "*es-salâtü câmia*" (namaz için toplanın) veya İbn Hibbân'ın rivâyetine göre: "*essalâh, essalâh*"[91] (haydi namaza, haydi namaza) diyerek Müslümanları namaza çağırırdı.

Ezanın, menşei meşverete dayanır. Farz namazların vakitlerini duyurma ihtiyacı üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "Ne sûretle namaz vakitlerini duyuralım?" diye istişare açmış, nâküs çalınması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi şeklinde çeşitli teklifleri dinledi. Resûlullah (a.s.), nâküs Hristiyanların, boru Yahudilerin ve ateş ile ibadete çağırmak Mecusilerin âdeti olması nedeniyle hiçbirini kabul etmedi. Zira Resûlullah (a.s.), Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi tarif edilmiş dinlerin uygulamalarına muhalefet etmeye ihtimam gösterirdi. Ezan, abdest gibi şeyler İslâm'a özgü ayırt edici uygulamalardır. İlk Müslümanlar da İslâm Dini ile büyük bir inkılâbın başladığının farkındaydı ve ona rakip tanımıyorlardı. İstaişarden sonra mecliste bulunanlar dağıldı. Sonra -sahîh rivâyetlere göre- ezanı rüyasında iki kişi; Hz. Ömer (r.a.) ve -Akabe biatinde, Bedir Savaşı'nda ve diğer gazvelere katılan- Abdullah b. Zeyd el-Ensârî el-Hazreci el-Hârisî (-r.a.- v. 32) gördü ve sabahleyin Hz. Peygamber'e (a.s.) gelerek rüyasını anlattı. O (a.s.): "Bu sâdık bir rüyadır" dedikten sonra ezanın sözlerini Hz. Bilal'e (r.a.) öğretmesini emretti. Abdullah b. Zeyd (r.a.), ezana dair gördüğü rüyadan sonra, "sâhibü'l-ezân" diye şöhret buldu.

91 İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, V,195 (eş-Şâmile); XXVII,250, XXVII,352 (hadîs no: 1105,6725,7031).

Ezan'ın sözleri şöyledir:

اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللهِ

حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ

حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ

اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ

Ezanın tarihçesi ile ilgili şu iki noktaya da dikkat çekmek gerekir:

1- Ezanın hicretten sonra emredildiği ittifakla kabul edilmiştir.

2- Hz. Bilâl'in (r.a.) sabah ezanında ezana, "es-Salâtü hayrün mine'n-nevm" (Namaz uykudan hayırlıdır) ibaresini eklemesi Hz. Peygamber'i (a.s.) memnun etti ve bunu sabah ezanında okumasına izin verdi.

3- Ezanın okunuş tarzı bizzat Resûlullah (a.s.) tarafından talim edilmiş, onun muallimliğinde günümüze intikal etmiştir: Ezan sırasında, ellerin kulaklara konmasından, "*hayyâ ale's-salâh*" ibaresi okunurken başın sağa, "*hayyâ ale'l-felâh*" ibaresi okunurken başın sola çevrilmesine, ezanın yüksekçe bir yerde okunmasına ve ezan okunurken farklı taraflara dönülmesine kadar, ezana dair bilinen pek çok ayrıntı Resûlullah'ın (a.s.) müezzinlerinden rivâyet edilmiştir, dolayısıyla Resûlullah'ın (a.s.) tasvibine dayanmış olmaktadır.

HİCRÎ 2. YIL

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
16. Âşûrâ Orucu	**10 Muharrem H. 2.**

Âşûrâ (عَاشُورَاءَ) kelimesi, on sayısı ile ilgili olan "aşr" (on) ve "âşir"den (onuncu) veya develerin güdülmesiyle ilgili "ışr" kökünden türetilmiş Arapça bir kelimedir. Muharrem'in 10. gecesi için bir sıfat olarak kullanılan âşûrâ; mübalağa ve saygı ifade eder.

Âşûrâ orucunun kaynağı hususunda iki görüş bulunmaktadır:

1- Âşûrâ, Câhiliye devri Arapları arasında Hz. İbrahim'den (a.s.) beri önemli görülüp oruç tutulan bir gündür. Bu görüş, Hz. Âişe (r.anha) ile Abdullah b. Ömer'in (r.a.) rivâyetlerine dayanır. Hz. Âişe'nin (r.anha) rivâyeti şöyledir: "Câhiliye devrinde Kureyş, âşûrâ gününde oruç tutardı. Resûlullah (a.s.) da buna riâyet ederdi. Medine'ye hicret ettikten sonra bu oruca devam etti ve ashabına da emretti. Ramazan orucu farz kılınınca, âşûrâ günü orucunu bıraktı, isteyen bu orucu tuttu, dileyen tutmadı."[92] Yahudilere benzememek için Muharrem'in 9, 10 ve 11. günlerinde oruç tutmak güzel görülmüştür. Resûlullah (a.s.), Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi tarif edilmiş dinlerin uygulamalarına muhalefet etmeye ihtimam gösterirdi.

İnceleme imkânı bulduğumuz bazı hadîs şerhlerinde, Câhiliye devrinde Kureyşlilerin âşûrâ gününde nasıl oruç tuttuklarına konusunda bir bilgiye rastlayamadık. Ancak Kurtubi'ye göre muhtemelen Kureyşliler âşûrâ günü orucunda Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail'in (a.s.) şeriatını esas alıyorlardı. Ona göre Kureyşliler başta haccın çoğu hükümleri ve başka konularda Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail'in (a.s.) şeriatına kendilerini nispet ederlerdi ve onu esas alırlardı.[93]

---

92 Buhârî, "*es-Savm*", 31/1,68.

93 قال القرطبي لعلهم كانوا يستندون في صومه إلى أنه من شريعة إبراهيم وإسماعيل عليهما الصلاة والسلام فإنهم كانوا ينتسبون إليهما ويستندون في كثير من أحكام الحج وغيره إليهما

2- Âşûrâ, Hz. Mûsâ ve kavminin, Firavun'un zulmünden kurtulduğu ve Yahûdîlerin oruç tutmakla mükellef olduğu bir gündür. Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye geldiği zaman Yahudilerin âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü ve bunun ne orucu olduğunu sordu.

Cevap olarak şöyle dediler: "Bugün, iyi bir gündür. Allah, İsrail oğulları'nı Firavun'un zulmünden bugün kurtarmıştır. Mûsâ (a.s.), Allah'a şükür için bugünde oruç tutmuştur. Biz de tutarız" dediler.

Hz. Peygamber (a.s.): "Ben Mûsâ'nın sünnetine sizden daha yakınım" (فَأَنَا أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ) dedi ve o gün oruç tuttu ve ashâbına da tutmalarını emretti.[94]

17. Ebvâ (Veddân) Gazvesi	**Safer H. 2:** **1- Çıkış: 12 Safer H. 2, Pazartesi.** **2- Dönüş: 1 Rebiülevvel H. 2.**

Siyer ve hadîs ulemâsı, Resûlullah'ın (a.s.) komuta ettiği ilk gazvenin Ebvâ, son seferin ise Tebûk olduğunda müttefiktir. Ebvâ Gazvesi, Veddân ismiyle de anılmıştır. Ebvâ ve bir köy olan Veddân aynı yöredirler.

Hz. Peygamber'in (a.s.) annesi Âmine Hatun'un kabrinin bulunduğu Ebvâ, Mekke-Medine yolu üzerinde Medine'ye daha yakın bir yer olup Bedir'den sonra Sukyâ ile Cuhfe arasında, Medine'ye yaklaşık 190 km uzaklıktadır. Ebvâ ile Cuhfe arası 23 mil, Ebvâ ile Veddân arasındaki mesafe 6 mildir.

Hz. Peygamber (a.s.) Ebvâ Gazvesi'nde yerine ensârdan Sa'd b. Ubâde b. Düleym el-Ensârî el-Hazrecî'yi Medine'de vekil bıraktı.

Ebvâ Gazvesi, Kureyş'e ait bir kervanın hedefine ulaşmasına mani olmak için düzenlendi. Muhacirlerden oluşan yetmiş kişilik bir grupla Medine'den Ebvâ'ya kadar ilerleyen Hz. Peygamber (a.s.) Kureyşlilerle karşılaşmadığından savaş olmamıştır.

94 Buhârî, "*es-Savm*", 31/1,68; *Tecrîd Tercemesi*, VI, 307-309.

Bu gazve sırasında, gazve güzergâhında yaşayan Benî Damra[95] kabilesi ile münasebet kuruldu, kabilenin ileri gelenlerinden Mahşî b. Amr ed-Damrî ile karşılıklı saldırmazlık antlaşması yapıldı ve bu bir yazıyla tevsik edildi.

Antlaşmanın metni mealen şöyledir: "Bu, Allah Resûlü Muhammed'den Benî Damra'ya yazıdır: Onlar malları ve canları konusunda güven içindedirler. Onlara saldıracak olanlara karşı, kendilerine yardım edilecektir. Bu antlaşma, deniz bir yün parçasını ıslatacak kadar suya sahip oldukça (yani ilelebet) geçerlidir. Müslümanların Allah'ın dini konusunda savaşa çıkmaları hariç, Peygamber (a.s.) onları yardıma çağırdığında, cevap vereceklerdir. Bu konuda, hem Allah'ın, hem Peygamberi'nin (a.s.) zimmeti (koruması) onlarındır. Onlarda antlaşmaya sadık kalanlara ve (antlaşmayı bozmaktan) sakınanlara yardım edilecektir".

Vâkıdî'ye göre, Hz. Peygamber (a.s.) bu gazve sebebiyle Medine'den 15 gün uzak kalmıştır.

18. Buvât Gazvesi	Rebiülevvel H. 2.

Medine'nin yaklaşık 80 km kuzeybatısında, Mekke-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunan Buvât, Cüheyneliler'in meskûn olduğu bölgede yer alan bir dağ grubunun adıdır. Süheylî'ye göre, Buvât'ın birbirinin devamı olan biri Celsiy (جَلْسِيّ), diğeri Gavriy (غَوْرِيّ) adındaki iki dağın adıdır. Celsiy dağı, -Mudârî Âmir b. Sa'saa'dan Benî Rabîa'nın bir kolu- Benî Küleyb b. Kesîr'in mevâlisi olan Benî Dinâr'ın (Hazrecli Benî Neccâr'ın bir kolu) yurdu idi.

Mekke-Suriye ticaret yolunu kontrol altında tutmak ve böylece Kureyş'e ekonomik baskı uygulama siyasetinin bir parçası olarak Hz. Peygamber (a.s.), Sa'd b. Muâz veya Sâib b. Osmân'ı Medine'de kendi yerine vekil bırakarak 200 kişilik bir kuvvetle, Ümeyye b. Halef'in 200 kişilik bir muhafız birliğiyle koruyup yönettiği 2500 deveden oluşan Kureyş kervanı-

95 Damra b. Abdimenât b. Kinâne.

na müdahale etmek istedi. Kervan bölgeden daha önce geçmiş olduğundan Müslümanlar düşmanla karşılaşmadan Medine'ye döndüler.

19. I. Bedir (Safevân) Gazvesi	Rebiülevvel H. 2.

Bedir, Medine'nin 160 km kadar güney batısında, Kızıldeniz sahiline 30 km uzaklıkta, Mekke-Medine yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba idi.

Hz. Peygamber (a.s.) devrinde, Bedir ismine atfedilen üç gazve olmuştur:

1- Bedrü'l-Ûlâ (I. Bedir): Bu gazve Safevân Gazvesi ismiyle de anılır.

2- Bedrü'l-Kubra, Bedrü'l-Kıtâl ve el-Batşetü'l-Kubrâ (Büyük Bedir Savaşı) gibi değişik isimlerle anılan Bedir Gazvesi.

3- Bedrü'l-Mev'id: Bu gazve, Bedrü's-Safra, Bedrü's-Suğra, Bedrü's-Sâlise ve es-Sevîk isimleriyle de anılır.

Kürz b. Câbir el-Fihrî, el-Cürüf'e doğru el-Akîk tarafında küçük bir dağ olan ve Medine'ye üç mil uzaklıkta bulunan el-Cemmâ'daki Müslümanlara ait sürülere saldırdı ve sürüp götürdü. Bunu üzerine Hz. Peygamber (a.s.), Medine'de yerine Zeyd b. Hârise'yi vekil bırakarak Kürz'e karşı harekete geçti. Müslümanların beyaz sancağını Hz. Ali (r.a.), taşıyordu. Bedir'e yakın bir vadi olan Safevân'a kadar takip edilen Kürz b. Câbir, kaçmayı başardı.

20. Uşeyre Gazvesi	Hicrî 2. yılda Cemâziyelevvel veya Cemâziyelâhir'de. 1- Çıkış: 1 Cemâziyelevvel H. 2. 2- Dönüş: Cemâziyelevvel'in bitimine beş gece kala H. 2.

Uşeyre, Hicaz bölgesinde ve Medine'nin batısında, Kızıldeniz'e kıyısındaki Yenbu' vadisinde ve Mudârî Kinâne'den Benî Müdlic'e (بني مدلج) ait bir yerdir.

Uşeyre Gazvesi, Ebû Süfyân'ın idare ettiği ve Suriye'ye gitmekte olan büyük bir ticaret kervanını ele geçirmek için düzenlendi.

Hz. Peygamber (a.s.), Medine'de yerine vekil olarak Ebû Seleme Abdullah b. Abdilesed el-Kureşî el-Mahzûmî'yi bıraktı. 150 veya 200 kişilik tamamı muhâcirlerden müteşekkil bir kuvvetle harekete geçti. Resûlullah'ın (a.s.) beyaz sancağını Hz. Hamza (r.a.) taşıyordu. Müslümanlar Uşeyre'ye ulaştıklarında Mekke ticaret kervanının birkaç gün önce bölgeden geçip gittiğini öğrendiler.

Yaklaşık üç ay sonra Suriye'den dönecek olan bu kervan; önce Abdullah b. Cahş komutasındaki keşif amaçlı Nahle Seriyyesi'nin, sonra Büyük Bedir Gazvesi'nin düzenlenmesine neden olacaktır. Mekkeli müşrikler, kısa süre sonra Bedir de yaşayacakları ağır yenilgiyi telafi etmek için söz konusu ticaret kervanından elde edilecek kârı, daha sonra yapılacak Uhud Savaşı'nın hazırlıkları için bağışlayacaklardır.

Müslümanlar bahsedilen ticaret kervanını ele geçirebilseydiler, Mekkelileri iktisadî açıdan büyük bir sıkıntının içine itmiş olacaklardı ve belki de müşrikler Uhud Savaşı'na en azından kısa bir sürede hazırlanma imkânına kavuşamayacaklardı.

Uşeyre Gazvesi'nde Benî Müdlic ve müttefikleri Mudârî Kinâne'den Benî Damra ile karşılıklı saldırmazlık antlaşması da yapıldı. Zürkânî, Ebva Gazves'inde de Benî Damra ile antlaşma yapıldığını hatırlatır. Ona göre yeni antlaşma, ya eskisini teyit için ya da bir nedenden dolayı kabilelerinden bağımsız hareket eden ve Benî Müdlic'in müttefiki olan Benî Damralı bir grupla yapılmıştır. Yeni antlaşma metni, Ebva Gazvesi'nde Benî Damrâ ile yapılan antlaşma metninin aynısıdır.

21. Abdullah b. Cahş'ın Nahle (Batn-ı Nahle) Seriyyesi	**1- Çıkış: Hicrî 2. yıl; Recep ayının son 10 gününde.** **2- Çatışma: Hicrî 2. yıl; Recep ayının son gününde.**

Mûsâ b. Ukbe'ye göre Nahle Seriyyesi, Mekkeli müşrikler ile Medineli Müslümanlar arasında yaşanacak çatışmaların ilk kıvılcımı olmuştur. Bu seriyye, Batn-ı Nahle Seferi adıyla da anılmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.), Bedir Gazvesi'nden (17 Ramazan H. 2) iki ay kadar önce Nahle'ye sevk ettiği bu seriyyeye Abdullah b. Cahş'ı komutan tayin etti.

Seriyye, Kureyş'in genel durumunu ve Uşeyre Gazvesi'nin tertibine de neden olan Ebû Süfyân yönetimindeki Mekkelilere ait büyük bir ticaret kervanını gözetlemek, elde edilen bilgileri Resûlullah'a (a.s.) iletmek için görevlendirildi.

Hz. Peygamber (a.s.) seriyyenin ne maksatla ve nereye sevk edildiğini gizli tuttu ve bunu sağlamak için bazı tedbirler aldı. Hz. Peygamber (a.s.), bir akşam Abdullah b. Cahş'a sabah namazına Mescid-i Nebevî'ye silahlarıyla gelmesini söyledi. Sabah namazı kılındıktan sonra muhâcirlerden on iki (veya sekiz) kişilik bir grup da mescitte hazır beklemekteydi. Hz. Peygamber (a.s.), kâtibi Übey b. Ka'b'a bir yazı yazdırarak Abdullah'a verdi; Medine'nin doğu yönündeki -orta Arabistan'da bir bölge olan- Necid yolunu takip ederek iki gece yol aldıktan sonra mektubu açmasını ve içindeki emri yerine getirmesini bildirdi. Abdullah b. Cahş, iki gece sonra Batn-ı Melel'deki İbn Dümeyra kuyusuna varınca mektubu açtı ve arkadaşlarına okudu. Hz. Peygamber (a.s.), mektupta, Abdullah b. Cahş'a (r.a.): Tâif-Mekke arasındaki eski yolun üzerinde, Mekke'ye iki günlük mesafede bulunan Batn-ı Nahle'ye kadar ilerlemesini, arkadaşlarını kendisiyle birlikte gelip gelmemekte serbest bırakmasını ve orada güneyden gelecek Kureyş kervanını gözetleyip onun hakkında bilgi toplamasını, emretmişti.

Abdullah b. Cahş, Resûlullah'ın (a.s.) emrine uyarak arkadaşlarını kendisiyle birlikte gelip gelmemek konusunda serbest bıraktı. Gruptakilerin hepsi, onunla birlikte hareket edeceklerini bildirdi.

Abdullah b. Cahş ve arkadaşları, Nahle'ye varıp Mekkeli müşriklere ait kuru üzüm taşıyan bir ticaret kervanı ile karşılaşınca, onu ele geçirmeye karar verdiler. Öncülerden Vâkıd b. Abdillah et-Temîmî, kervanbaşı Amr b. Abdillah el-Hadramî'yi öldürdü. İki kişi de esir alındı. Kervan ganimet olarak ele geçirildi. İslâm tarihinde ilk defa Nahle Seriyyesi'nde düşman kanı döküldü, esir ve ganimet alındı.

Amr b. el-Hadramî, Benî Ümeyye'nin halîfi/müttefikidir, Müslümanlar tarafından öldürülüp malı ganimet alınan ilk müşriktir ve -Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) devirlerinde Bahreyn valiliği yapan ve okuma-yazma bilen sahabe- el-Alâ' b. el-Hadramî'nin (v. 21/642) kardeşidir.

Emîrü'l-Müminîn

"Emîrü'l-Müminîn" tabiri "emîr" kelimesinin "mümin" sözcüğünün çoğulu olan "müminîn" kelimesine izâfe edilmesi neticesinde elde edilen bir terkiptir. Aynı zamanda Allah'ın güzel isimlerinden (el-esmâü'l-hüsnâ) biri olan "mümin", sözlükte "güven içinde bulunmak, korkusuz olmak" anlamındaki "emn" (emân, emânet) kökünden "if'âl" kalıbından türetilmiştir. Mümin kelimesi "inanıp tasdîk eden; başkalarının güvenli olmasını sağlayan, vadine/sözüne güvenilen" manalarına gelir. Emîr (أمير), imâre (الامارة: emretmek, buyurmak) mastarından "faîl" (فعيل) vezninden/kalıbından türetilmiş bir isimdir.

"Emîrü'l-Müminîn" unvanı, -Ebû Ma'şer'e göre- ilk olarak Recep H. 2'de (Ocak 624) meydana gelen Nahle Seriyyesi'nde, seriye komutanı ashaptan Abdullah b. Cahş'a verilmiştir. Ebû Nuaym de Resûlullah'ın (a.s.) emîr olarak ilk defa Abdullah b. Cahş'ı tayin ettiğini belirtmiştir. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın (r.a.): ".....O, İslâm (çağın)da tayin edilen ilk emîr oldu" meâlindeki rivâyeti de bunu teyit etmektedir. Buna göre, Emîrü'l-Müminîn unvanı ilk defa Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Abdullah b. Cahş'a verilmiştir.

Haram Aylarda Savaş

Kureyşliler'in, Nahle Seriyyesi'nde çarpışmanın haram aylarda meydana gelmesi nedeniyle "Muhammed haram ayı helâl saydı" şeklinde propaganda yapmaları üzerine şu meâldeki âyet nâzil oldu:

"Sana haram ayı yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: 'O ayda savaşmak büyük günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr

etmek, Mescid-i Harâm'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük günahtır'. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner de kafir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar."[96] Âyet, Nahle Seriyyesi'ne katılanların haklılığı bildirdi.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in (a.s.) Nahle Seriyyesi'nde Müslümanlar tarafından öldürülen Amr b. el-Hadramî'nin diyetini ödediğini ve et-Tevbe Sûresi nâzil oluncaya kadar -daha önce olduğu gibi- haram aylarda savaş yasağına uyduğunu belirtir.

Ganimetlerin İlk Defa Beşe Taksimi (Humus)

Sözlükte "beşte bir" anlamına gelen humus kelimesi, İslâm hukukunda ganimetlerden ve bu hükümde olan mallardan kamu adına alınıp belirli alanlarda harcanabilen beşte birlik (yüzde yirmilik) payı ifade eder.

Abdullah b. Cahş, ilahî bir emir olmadığı halde, -İslâm çağında ilk olarak- kendi içtihadıyla ganimetlerin beşte birini (humus) Resûlullah'a (a.s.) ayırdıktan sonra geri kalanını gazilere bölüştürmüştür. *Kur'ân-ı Kerîm*, bu uygulamaya muvafakat etmiştir.[97] Câhiliye devrinde ise ganimetler dörde (rubu') bölüştürülüyordu.

22. Kıblenin Değiştirilmesi	**Hicretin 2. yılı, 15 Recep, Pazartesi veya 15 Şabân, Salı.**

Kıble (القبلة), sözlükte "yön, yönelinen taraf veya şey" anlamına gelir; terim olarak Müslümanların namazda yönelmeleri gereken istikameti, Kâbe'yi ifade eder. Namazda Kâbe'ye yönelmek (istikbâl-i kıble) farzdır. Kıble olarak Kâbe, Mekke'deki bilinen yapıdan ibaret değildir.

96 el-Bakara 2/217.
97 el-Enfâl 8/41.

Belki bu binanın yerinden ibarettir. Bu mübarek yerin göklere kadar üst tarafı ve en derinliklerine kadar alt tarafı bütün kıble cihetidir.

"Doğu ve batı, Allah'ındır. Nereye yönelirseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve nimeti geniştir, O her şeyi bilendir".[98] Hz. Peygamber (a.s.) ise: "Biriniz, kıbleye yöneldiğinde, Allah'a yönelmiş olur" buyurmuştur.[99]

Evet, İslâm'a göre Yüce Allah, mekandan münezzeh, her yerde hazır ve nazırdır. Bununla birlikte namaz, ezan, kamet, cenazenin toprağa verilmesi, kurban ve dua gibi -özellikle sembolik birtakım bedenî hareketlerin söz konusu olduğu- bazı ibadetlerin, belli bir yöne yönelerek yapılması, İslâm ümmetinin birliğini, ibadetlerde nizam-intizamı sağlamak ve kişinin manevî bir merkezle bütünleşmesi için gereklidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Kâbe'nin Yüce Allah'a kulluk maksadıyla yapılmış ilk mabet ve Hz. İbrahim'in (a.s.) kıblesi[100] olduğu açıkça beyan edilmiştir.[101]

Müslümanlar, İslâm'ın ilk günlerinde sadece kuşluk vaktinde, sonra kuşluk ve ikindi vakitlerinde ikişer rekât namaz kılmaya başladılar. Buna, el-Gâfir (el-Mümin) Sûresi'nin 55. âyeti ile Tâhâ Sûresi'nin 130. âyeti delil gösterilmiştir. Daha sonra el-Müzemmil Sûresi'nin ilk âyetlerinde (73/2,3,4) gece namazı emredilmiştir.[102] Bir yıl sonra inen el-Müzemmil Sûresi'nin 20. âyeti, gece namazının farz oluşunu kaldırarak Müslümanların yükünü hafifletmiştir. Fakat: *"Gecenin bir kısmında sana mahsus bir nafile olarak namaz kıl"*[103] meâlindeki âyet, gece namazının farziyetini Resûlullah'ın (a.s.) şahsına münhasır kılmıştır. İşte kaynaklarda yer alan muhtelif kayıtlardan Müslümanlar, İslâm'ın ilk yıllarında bu namazlarda Kâbe'ye yönelirlerdi.

98 el-Bakara 2/115.
99 Ebû Davud, "*es-Salâ*", 22.
100 Âl-i İmrân 3/96.
101 Âl-i İmrân 3/96; el-Bakara 2/125; el-Hac 22/26; el-Enfâl 8/35.
102 Bazı müfessirlere göre gece namazından maksat teheccüt namazıdır.
103 el-İsrâ 17/79.

Mesela: "Bir adam namaz kılmak için ortaya çıktı. Kâbe'ye yönelerek ayakta durdu"[104] meâlindeki rivâyetlerde bildirildiği üzere İslâm'da ilk ibadetin namaz olduğu ve Müslümanların başlangıçta -İbn İshâk'ın rivâyetinde bildirildiği gibi- Kâbe'ye yöneldikleri anlaşılmaktadır. Evet, Üsâme b. Zeyd ve İbnü'l-Berâ'dan: "Cebrâil, vahyi ilk indirdiğinde Peygamber'e (a.s.) abdesti ve namazı da öğretti" şeklinde bir rivâyet nakledilmiştir. Risâletin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in (a.s.) ve Müslümanların Kâbe'ye yönelerek namaz kıldıklarına dair başka rivâyetler de bulunmaktadır.

Taberânî'nin rivâyetinde: "Resûlullah (a.s.) önce Kâbe'ye doğru namaz kıldı. Sonra Beytülmakdis'e yöneldi [yani es-Sahre'ye[105] yöneldi. es-Sahre'ye el-Hacerü'l-Muallak de denilir ki: iki katlı bir mescit olan Kubbetü's-Sahre'nin altında bulunmaktadır]. O zaman Resûlullah (a.s.) Mekke'deydi. Üç yıl kadar böyle namaz kıldı. Sonra hicret etti. Medine'de on altı ay kadar Beytülmakdis'e doğru namaz kıldı. Sonra Allah, onu (a.s.) Kâbe'ye yönlendirdi.[106]

Yine er-Rebî' b. Habîb'in İbn Abbas'tan naklettiği rivâyete göre: Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'de (isrâ olayı sırasında) Beytülmakdis'e götürülene kadar sekiz sene Kâbe'ye yönelerek namaz kıldı. Beş vakit namaz hicretten iki sene önce Hz. Peygamber'e (a.s.) farz kılındı. Hz. Peygamber (a.s.) hicretten sonra on yedi ay Beytü'l-Makis'e doğru namaz kıldı.

---

104 Afîf el-Kindî: "Ben tacir bir şahıs idim. Hac günlerinde Mekke'ye geldim. Sonra Abbâs b. Abdilmuttalib'e geldim. Biz Abbâs'ın yanında iken bir adam çıka geldi ve Kâbe'ye doğru namaza durdu. Sonra bir kadın gelip onunla birlikte namaza durdu. Derken bir çocuk gelip namaza durdu. Dedim: 'Ey Abbâs! Bu din nedir? Hakikaten bu dinin ne olduğunu bilmiyorum.' Abbâs: 'Bu Muhammed b. Abdillah'tır. Allah'ın onu bu dinle gönderdiğini ve (İran imparatoru) Kisra ile (Bizans imparatoru) Kayser'in hazinelerinin ona fethedileceğini iddia ediyor. Bu hanımı Hatîce bint Huveylid'dir; ona inandı. Bu çocuk amcası oğlu Ali b. Ebî Tâlib'tir, ona inandı' dedi. Afîf: 'Keşke o gün inansaydım. O zaman iman etmiş dördüncü şahıs olurdum' dedi." Bkz. Taberî, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dârü'l-Maârif, Mısır neşri), II,311.

105 Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, III,138 -eş-Şâmile-; Ebû Ali el-Marzûkî el-İsfahânî, *el-Ezmine ve'l-Emkine*, s. 263 -eş-Şâmile-; Celâleddîn es-Suyûtî, *ed-Durrü'l-Mensûr fi't-Te'vîl bi'l-Me'sûr*, I,279 (eş-Şâmile).

106 (وأخرج الطبراني من طريق بن جريج قال صلى النبي صلى الله عليه و سلم أول ما صلى إلى الكعبة ثم صرف إلى بيت المقدس وهو بمكة فصلى ثلاث حجج ثم هاجر فصلى إليه بعد قدومه المدينة ستة عشر شهرا ثم وجهه الله إلى الكعبة).

Ensâr ve Medine halkı da Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye gelmeden önce yaklaşık iki sene Beytülmakdis'e doğru namaz kıldı. Sonra kıblesine yöneldi. er-Rebî' b. Habîb'e göre; yani Kâbe'ye yöneldi.[107]

Kıblenin Kâbe'den Beytülmakdis'e çevrilmesi Mekkeli müşrikler için, Beytülmakdis'ten Kâbe'ye çevrilmesi Yahudiler için bir sınama olmuştur. Her iki durum da ihlas sahibi müminleri diğerlerinden ayırmak için bir sınamadır.

Netice itibariyle peygamberliğin başlangıç yıllarında Hz. Peygamber (a.s.) Kâbe'ye yönelerek ibadet etmiş, isrâ-miraç mucizesinden sonra Beytülmakdis'e yönelmiş, hatta bazen Mescid-i Harâm'da iken Kâbe'yi araya alarak Beytülmakdis'e doğru namaz kılmıştır. Hatta ulema, Mekke döneminin sonlarında, Medine döneminin ilk iki yılının bir kısmında Beytülmakdis'in kıble olduğu hususunda icmâ' etmişlerdir. Nihâyet hicretin 2. yılında, Kâbe ebediyen Müslümanların kıblesi kılınmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.): "Kâbe Mescit ahalisinin, Mescit Harem ahalisinin, Harem yeryüzünün doğularında ve batılarında yaşayan ümmetimin kıblesidir" (الْبَيْتُ قِبْلَةٌ لأَهْلِ الْمَسْجِدِ وَالْمَسْجِدُ قِبْلَةٌ لأَهْلِ الْحَرَمِ وَالْحَرَمُ قِبْلَةٌ لأَهْلِ الأَرْضِ فِي مَشَارِقِهَا وَمَغَارِبِهَا مِنْ أُمَّتِي) buyurmuştur.[108]

Ulema, kıblenin Kâbe'ye çevrilemsinden önce, namazlarda Beytülmakdis'e yönelmenin keyfiyeti konusunda üç görüş ileri sürmüştür:

1- İkrime el-Berberî ve Ebu'l-Âliye Rufey' b. Mihrân er-Riyâhî el-Basrî'ye (v. 90/709) göre Hz. Peygamber'in (a.s.) Beytülmakdis'e yönelmesi kendi re'yi/görüşü ve içtihadıdır.

2- er-Rebi b. Enes ve Taberî'ye göre, Hz. Peygamber (a.s.), Kâbe veya Beytülmakdis'e yönelmek konusunda muhayyer bırakılmış, Resûlullah (a.s.) Yahûdîlerin İslâm'ı kabul etmelerine etki eder düşün-

107 er-Rebî' b. Habîb b. Amr el-Ezdî el-Basrî, *el-Câmiu's-Sahîh* (Müsnedü'r-Rebî'), s. 82,90 (eş-Şâmile).

108 el-Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ, Mekke 1414/1994, II,9 (hadîs no: 2066).

cesiyle Beytülmakdis'i seçmiştir. Bu durum -Kâbe'ye yönelmeye alışkın olan- Mekkeli müşrikler için de bir sınamadır.

3- Cumhûr-u ulemanın benimsediği ve İbn Abbâs (r.a.) ve başkaları tarafından da dile getirilen görüşe göre: Beytülmakdis'e yönelmek Yüce Allah'ın kati emri ve vahyi ile ona (a.s.) vacip olmuştur. Sonra bu emir Yüce Allah tarafından nesh edilmiş ve namazlarda Kâbe'ye yönelmesi emredilmiştir.

Ulemâ, İslâm Şeriatı'nda ilk neshin kıblenin Kâbe'ye çevrilmesiyle meydana geldiği konusunda icmâ' etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) "*Biz senin yüzünü gökyüzüne çevirdiğini biliyoruz. Şimdi seni hoşnut olacağın kıbleye döndüreceğiz*"[109] meâlindeki âyette işaret edildiği üzere Kâbe'nin kıble yapılmasını arzulamakta ve buna dair bir vahiy beklemekteydi. Bu arzu ve beklentinin bazı saikleri şöyle sıralanabilir:

1- Kâbe, Hz. Peygamber'in (a.s.) atası Hz. İbrahim (a.s.), Hz. İsmail (a.s.) ve Hz. Salih (a.s.) gibi birçok peygamberin kıblesidir. Hatta Hasan-ı Basrî, Kâbe'nin bütün peygamberlerin kıblesi olduğunu zikreder. "*Böylece biz Musa ve kardeşine: Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi kıbleye yönelik yapın/evlerinizde namazgah edinin/evlerinizi karşılıklı yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa!) Müminleri müjdele! diye vahyettik*"[110] meâlindeki âyet, Kâbe'nin es-Sahre'den önce Hz. Musa'nın ve İsrailoğullarının kıblesi olduğuna işaret vardır.

2- Hz. Peygamber'in (a.s.), Müslümanların kıblesi olma şerefinin, Kâbe'ye[111] ait olmasını daha çok istemesi.

3- Resûlullah'ın (a.s.), Yahudilik ve Hıristiyanlığın tahrif edilmiş dini uygulamalarına muhalefet etmeye ihtimam göstermesi,

4- Kâbe'nin kıble olması, Arapları İslâm'a davet için daha uygundur.

---

109 el-Bakara 2/144.
110 Yunus 10/87.
111 Âl-i İmrân 3/96.

5- Hz. Peygamber'in (a.s.), Yahudilerin: "O ve ashâbı kıblelerinin neresi olduğunu bilmiyorlardı, biz öğrettik" veya: "O bize muhalefet ediyor, ama kıblemize uyuyor" şeklindeki sözlerinden üzülmesi,

6- Hz. Peygamber'in (a.s.), Yahudilerin İslâm'a girmesinden ümidini kesmesi,

7- Kâbe'nin kıble kılınması ile Müminler münafıklardan ayırt edilmiştir.[112]

Âyetin devamında yer alan: *"Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Siz de -ey inananlar- nerede olursanız olun yüzlerinizi ona doğru çevirin"*[113] hükmü bu dua ve beklentinin ilâhî irade tarafından onaylandığını ve kalıcı bir ilke olarak vaz' edildiğini bildirmektedir. Müteakip âyetler de Müslümanlar ile Ehl-i Kitabın kıblelerinin kesin bir şekilde ayrıldığını vurgulayarak Kâbe'ye dönme hükmünü pekiştirmektedir.[114]

Bazı rivâyetlerin, kıblenin Kâbe'ye çevrilmesi ile ilgili bölümler şöyledir:

1- Buhârî'nin el-Berâ b. 'Âzib el-Ensârî'den (r.a.) naklettiğine göre: Peygamber (a.s.) (Medine'de) Beytülmakdis'e doğru on altı veya on yedi ay namaz kıldı. Ancak kıblesinin Beytullah'a (Kâbe'ye) doğru olmasını arzu ediyordu. Bunun üzerine Yüce Allah: "*(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin*"[115] âyetini indirdi. Resûlullah (a.s.) da Kâbe'ye yöneldi. Bunun üzerine, bazı sefihler -ki onlar Yahudilerdir-: "*Yönelmekte oldukları kıblelerinden Müslümanları çeviren nedir? Diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır.*

112 وذلك أن النبي صلى الله عليه وسلم لما قدم المدينة أراد أن يستألف اليهود فتوجه إلى قبلتهم ليكون ذلك أدعى لهم، فلما تبين (عنادهم و أيس منهم أحب أن يحول إلى الكعبة فكان ينظر إلى السماء، وكانت محبته إلى الكعبة لأنها قبلة إبراهيم).

113 el-Bakara 2/144.

114 el-Bakara 2/145-150.

115 el-Bakara 2/144.

O dilediğini doğru yola iletir..."[116] Hz. Peygamber'in (a.s.), (Mescid-i Nebevî'de) bir toplulukla birlikte, Kâbe'ye doğru kıldığı ilk namaz ikindi[117] namazıdır.

Kıblenin değişikliğinden sonra bir kimse (Abbâd b. Bişr b. Kayzî[118] veya Abbâd b. Nehîk[119]) Peygamber'le (a.s.) beraber (Kâbe'ye doğru) namaz kıldıktan sonra yola çıktı. Nihâyet Beytülmakdis'e doğru ikindi namazı kılmakta olan (Medine'de sakin olan Benî Hâriseli[120]) bir ensâr cemaatine uğradı, onlara: 'Allah adına tanıklık ederim ki, Peygamber'le (a.s.) beraber namaz kıldım, Peygamber (a.s.) Kâbe'ye yöneldi' dedi. Bu habere binaen o cemaat (namazlarını bozmadan) Kâbe'ye döndüler.[121]

2- Abdullah b. Ömer'den (r.a.) nakledilen rivâyete göre: (Medine'nin dışında bulunan) Kûbâ'da (Benî Amr b. Avflı) Müslümanlar sabah namazını kıldıkları sırada birisi (İbn Tâhir ve başkalarının rivâyetine göre:

---

116 el-Bakara 2/142.

117 İbn Sa'd'ın rivâyetinde Mescid-i Nebevî'de öğle namazında kıble değişti.

118 -İbn Münde'nin rivâyetine göre- (عباد بن بشر بن قيظي الأنصاري الأوسي من بني حارثة بن الحارث بن الخزرج بن عمرو بن مالك بن الأوس).

119 İbn Seyyidinnâs'a göre, el-Berâ b. 'Âzib el-Ensârî'nin hadîsinde, "kıblenin değiştirildiği gün Hz. Peygamber'le (a.s.) namaz kıldı, sonra namazda rükû halinde bulunan ensârdan bir topluluğa gelerek onlara kıble değişikliğini haber verdi, onlar da Kâbe'ye döndüler" denilmiştir. Bu haberde, haber verenin ismi verilmez. O şahıs, Abbâd b. Nehîk b. -şâir- İsâf b. 'Adiy b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. -en-Nebît- 'Amr b. Mâlik b. el-Evs'dir. Bu şahıs, Câhiliye devrinde uzun bir dönem yaşadı. İleri yaşta Müslüman oldu. Hz. Peygamber (a.s.), onu savaştan muaf tuttu. Kıble değiştirildiği gün, Resûlullah (a.s.) ile birlikte öğle namazını iki kıbleye; yani iki rekât Beytülmakdis'e, iki rekat Kâbe'ye yönelik namaz kılan odur. Sonra mensubu bulunduğu Benî Hâriseli -ikindi namazında rükû halinde olan- bir topluluğa gelerek, kıblenin değiştirildiğini, onlara haber verdi. Onlar da Kâbe'ye döndüler. Ebû Ömer (İbn Abdilber), bu şahsın ismini kaydetti, lakin nesebini zikretmedi. Abbâd b. Nehîk demekle yetindi ve el-Hatmî nisbesiyle kaydetti, daha fazla bilgi vermedi. Hatme; Abdullah b. Cüşem b. Mâlik b. el- Evs'tir. Bu zat, Benî Hatme'den değildir. İlki (Abbâd b. Nehîk b. -şâir- İsâf) Hârisî'dir. (Medine'nin Âliye bölgesinde ikamet eden Evs'ten olan) Benî Hatme'nin İslâm'ı kabulü gecikmiştir.

120 Denildiğine göre haber verilen cemaat Benî Selime'dendir ve sabah namazını kılıyorlardı. Bu ihtimal zayıftır. Zira üçüncü rivâyette nakledileceği üzere Hz. Peygamber (a.s.), Benî Selime Mescid'inde kıldığı öğle namazı esnasında kıble değişikliği olmuştur.

121 Buhârî, "*el-İmân*", 1/30; "*es-Salâ*", 2/31; "*et-Tefsîr*", 65/15.

Abbâd b. Bişr)[122] yanlarına gelip şöyle dedi: 'Bu gece, Resûlullah'a (a.s.) *Kur'ân* nâzil oldu ve Kâbe'ye yönelmesi emredildi. Onlar da oraya yöneldiler. O sırada yüzleri Şam'a (Beytülmakdis'e) yönelik idi, Kâbe'ye döndüler.[123]

Rivâyette geçen, gece (الليلة) lafzı; "önceki günün bir kısmına ve akşamına/gecesine" mecazen denilir.

Kıble değişikliği ile ilgili vahyin namaz dışında nazil olduğunu Kurtûbî, "denildiğine (قيل) göre" lafzıyla nakleder ve bunun ekseriyetin görüşü olduğunu belirtir.

3- Kurtûbî'nin "denildiğine (قيل) göre" lafzıyla naklettiği rivâyet ise şöyledir: Hz. Peygamber (a.s.), Huleyde bint Kays'ı[124] (r.anha) ziyarete gitti. Huleyde (r.anha), Hz. Peygamber (a.s.) için yemek hazırladı. Hz. Peygamber (a.s.), namaz vakti gelince, Benî Selime Mescidi'nde öğle namazını ashâbıyla kılarken, namazın ikinci rekâtinde kıble değiştirildi. Bu nedenle söz konusu mescide, Mescidü'l-Kıbleteyn (İki Kıbleli Mescit) denildi.[125]

---

122 Bazı âlimler Abbâd b. Bişr el-Kayzî ile Abbâd b. Bişr b. Vakş el-Evsî el-Eşhalî'nin aynı şahıslar olduğuna kâil iken müteahhir ulema ise bunların farklı şahıslar olduğuna kaildir. İbn Hacer, İbn Tâhir el-Makdisî ve başkalarının "Abbâd b. Bişr" şeklindeki rivâyetini tartışmalı (fîhi nazar) kabul eder. Ona göre şâyet haber mahfuz ise şöyle bir ihtimalden bahsedilebilir: Abbâd b. Bişr, ilk önce ikindi namazını kılmakta olan Benî Hârîselilere gelip kıble değişikliğini haber verdi, sonra sabah namazında Kubâlılara gidip kıble değişikliğini haber verdi. Müslim'in rivâyeti ise haber verenlerin farklı şahıslar olduğuna delildir.

123 Buhârî, "*es-Salâ*", 2/32; "*et-Tefsîr*", 65/14,15.

124 Huleyde (r.anha), Gatafânlı Benî Eşca'ın Benî Dehmân kolundandır. Huleyde'nin (r.anha) kocası, ensârın 12 nakîbinden birisi: Hazrecli Benî Selime'den: Berâ b. Ma'rûr b. Sahr'dır. Bişr b. Berâ, Huleyde'nin (r.anha) oğludur. Bişr b. Berâ, muahâtta -Benî Adî'nin halîfi- Vâkıd b. Abdillah et-Temîmî ile kardeş olmuştur. Bişr'in mensup olduğu Benî Selime kabilesinden bir heyet huzuruna geldiğinde onlara başkanlarının kim olduğunu sormuş; onlardan: "Ced b. Kays'tır, ancak biraz cimridir" cevabını alınca bu durumdan memnun kalmayan Hz. Peygamber (a.s.): "Hangi hastalık vardır ki, o cimrilikten daha elem verici olsun! Hayır, sizin başkanınız Ced b. Kays değil Bişr b. Berâ'dır" diyerek onu kabilesine başkan tayin etmiştir.

125 Müslim, "*el-Mesâcid*", 13.

Kıble değişikliğinin hangi namazda meydana geldiği konusunda ihtilaf edilmiştir. İbn Hacer'e göre: "Tahkîke[126] göre onun (a.s.) Benî Selime'de Kâbe'ye yönelerek kıldığı ilk namaz öğle, Mescid-i Nebi'de ikindi, Kûba mescidinde ise sabah namazıdır".

Konuyla ilgili âyetlere yansıdığı üzere kıblenin değiştirilmesi Yahudiler, münafıklar ve müşrikler tarafından polemik konusu yapılmıştır:

1- Müslümanların kendileriyle paylaştıkları kıblenin değişmesine Yahudiler tenkit ve alayla tepki göstererek: "O (peygamber) bizim kıblemizi hasetten dolayı terk etti, çünkü bizim kıblemiz peygamberlerin kıblesidir. Bizim kıblemiz üzere kalsaydı beklediğimiz peygamber olmasını umardık" dediler.

2- Münafıklar: "Doğum yerini özlediği için kıblesini değiştirdi. Bir zaman bir kıble, sonra başkası, ne oluyor?" dediler.

3- Müşrikler: "Muhammed, dinini şaşırdı, doğru yolda olduğumuzu görerek bize yöneldi, dinimize girebilir" şeklindeki sözlerle Müslümanları tereddüde sürükleyip tahrik etmeye çalıştılar.

Kur'ân-ı Kerîm, "süfehâ (dar kafalı, beyinsiz) kimseler" olarak nitelendirdiği bu grupların giriştiği fesat ve dedikodu kampanyasını sert bir dille eleştirir. *Kur'ân-ı Kerîm*'e göre, doğu ve batı Yüce Allah'ındır. Yüce Allah, dilediğini doğru yola iletir. Müslümanlar, seçkin bir ümmettir. Kıble değişikliği, Hz. Peygamber'e (a.s.) içten bağlı olan hâlis Müslümanları, ikiyüzlü münafıklardan ayırmak ve ayırt etmek için yapılmıştır. *Kur'ân-ı Kerîm*, bu sebeple kıble değişikliğinin inanmayanlara ağır geleceğini bildirmiştir.[127]

Sahabe, kıble Kâbe'ye çevrilmeden önce vefat eden Müslümanlar hakkında nasıl bir hüküm vereceklerini bilmiyordu. "*Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve*

126 Tahkîk: İlmî bir meseleyi delili ile kanıtlamaktır.
127 el-Bakara 2/142-143.

merhametlidir"[128] meâlindeki âyet, müminlerin amellerinin asla zayi edilmeyeceğini belirtilerek şüpheler ortadan kaldırılmış ve inkarcıları susturmuştur.

Yine Yahudiler, kıble değiştirilince: "Muhammed'in tebliğ ettiğine sabahleyin görünüşte inanıp akşamleyin inkâr edin" diyerek münafıklığı teşvik etmişlerdir. Bunun üzerine şu meâldeki âyet inmiştir:

"Ehl-i Kitaptan bir gurup: 'Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler' dedi. 'Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın' dediler. De ki: 'Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur'. (Onlar, kendi aralarında) 'Bir kimseye, size verilenin benzeri verilecek yahut Rabbinizin huzurunda sizin aleyhinize deliller getirecekler diye (onlara inanmayın)' dediler. De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir".[129]

23. Yenbu' Gazvesi	**Çıkış: 2 Şabân H. 2 Perşembe.**
24. Cüheyne Gazvesi	**Çıkış: 15 Şabân H. 2, Salı.**
25. Ramazan Orucunun Farz Kılınması	**Hicrî 2. yılın Şabân ayının 2. veya 10. gününde.**

Oruç[130] manasına gelen ve mastar olan "savm" ve "siyam"[131] kelimeleri "bir şeye karşı kendini tutmak; kişinin kendisini yemekten, içmekten, söylemekten, yürümekten ve cinsi münasebetten alıkoyması" gibi manalara gelir. Eski lügat kitaplarında bu manalar, "imsak ve sükûn" kelimeleri ile ifade edilmiştir.

Kameri yılın 9. ayının adı olan ramazan (رمضان) kelimesi lügatte "çok sıcak" manasına gelen "الرمضاء" kelimesinden türetilmiştir.

128 el-Bakara 2/143; Buhârî, "*el-İmân*", 1/30.

129 Âl-i İmrân 3/72-73.

130 Oruç, Farsça "rûze" kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir.

131 Bu kelime, hem mastar hem savm kelimesinin cem'i/çoğulu olarak da kullanılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de "صوم" kökünden türeyen kelimeler 13, ramazan kelimesi ise bir defa zikredilir. Bu âyetlerin tamamında farz veya kefaret olarak oruç ibadeti kastedilmiştir. Sadece Meryem Sûresi'nin 26. âyetinde "sükût/susma orucu"ndan bahsedilmiştir.[132]

el-Bakara Sûresi'nin 183, 184, 185 ve 187. âyetlerinde, orucun İslâm'da farz bir ibadet olduğu ve oruçla ilgili çeşitli hükümler bildirilmiştir.

el-Bakara Sûresi'nin 183. âyeti, Yüce Allah'ın geçmiş ümmetlere de orucu farz kıldığını tasrih etmektedir. Ancak Yüce Allah, tevhîd dininin farizaları olan oruç, namaz, hac ve zekât gibi ibadetlerin son hallerini İslâmiyet ile beşeriyete bildirmiş ve İslâm ile diğer şeriatları nesh edip geçersiz kılmıştır.

İbn Haldun'un işaret ettiği gibi, oruç, namaz, hac ve zekât gibi ibadetler ve bunlarla ilgili naklî ilimlerin hepsi, İslâm Dini'ne ve İslâm Ümmeti'ne mahsustur. Diğer din ve ümmetlerde benzerleri varsa da bu benzerlik, söz konusu dini ahkâmın ve onlarla ilgili naklî ilimlerin, Yüce Allah tarafından, peygamberlere indirilmiş şeriatlara dayanmasından kaynaklanan uzak bir benzerliktir. Yoksa özele inildiğinde İslâm din ve ümmetindeki ibadetler ve bunlarla ilgili dinî ilimler, diğer ümmetlerinkinden çok farklıdır.

el-Bakara Sûresi'nin 192, en-Nisa Sûresi'nin 92,93, el-Maide Sûresi'nin 89,95, el-Ahzab Sûresi'nin 35 ve el-Mücadele Sûresi'nin 4. âyetlerinde, had/ceza gerektiren bazı fiillerin kefaret vesilesi olarak oruç zikredilmiştir. Bu durum orucun nefis terbiyesini sağlayan önemli bir vasıta olduğuna işaret eder.

132 Rivâyete göre Hz. Meryem'in kavmi, yememek, içmemek sûretiyle oruç tuttukları gibi, konuşmamak sûretiyle de tutarlardı. Yahut oruçlu iken yemekten-içmekten kaçındıkları gibi konuşmaktan da kaçınırlardı. Hz. Meryem buna uygun olarak sükût/susma orucu adamış olmaktadır.

Kamerî 9. ayın adı olan Ramazan ayı boyunca oruç tutmak İslâm'ın beş şartından biridir. Oruç, Allah rızası için tan yerinin ağarma (imsak) vaktinden güneşin batışına kadar yiyip içmemek ve cinsi münasebette bulunmamak sûretiyle gerçekleştirilen bir ibadettir. Ramazan orucunun farz olması *Kur'ân*, *Sünnet* ve icmâ' ile sâbittir.

Oruca tahsis edilen Ramazan ayı faziletli bir aydır. Bu ayın fazileti, içinde Kadir gecesi bulunmasındandır. Kadir gecesinin üstünlüğü ise kendisinde *Kur'ân-ı Kerîm* indirilmiş olmasındandır. Çünkü *Kur'ân-ı Kerîm* Ramazan ayında ve Kadir gecesinde topluca, Levh-i Mahfûz'dan Beytülizze denilen makama indirilmiş ve yine Kadir Gecesi'nde ilk olarak Hirâ Dağı'nda, Peygamber Efendimiz'e (a.s.) vahiy olarak gelmeye başlamıştır. Buna göre Ramazan ayının ve Kadir gecesinin üstünlüğü, *Kur'ân-ı Kerîm*'in bu ayda ve bu gecede inmesinden ileri gelmektedir. Bu üstünlükleri sebebiyle Ramazan ayı, büyük bir ibadet olan oruca tahsis edilmiştir.

Ramazan ayında orucunun farz kılınmasının pek çok hikmeti olduğu muhakkaktır. Bazıları şunlardır:

1- İbadetlerin biricik amacı ve nihai gayesi Allah rızasını kazanmaktır:

Zira "*Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kadirdir*".[133]

İnsanoğlu bütün dünyaya sahip olsa bile bu büyük bir kazanç değildir; çünkü bu sahiplik geçicidir ve mecazidir, asıl sahip Allah'tır. Ayrıca bugüne kadar keşfedilebilen, çapı 46 milyar ışık yıllık maddi kâinat yanında dünya bir zerre değildir. "Öyleyse dünya hayatında insan için en büyük kazanç nedir?" denecek olursa, şüphesiz bu Allah rızasıdır. O'nun rızasını kazanan, iyi ve güzel olan her şeyi kazanmıştır; öyle iyi ve güzel ki, dünyada ona insanların eli değil, hayali bile ulaşamaz.[134]

133 el-Maide 5/120.

134 Onun için müminlerin birbirine en hayırlı duası ve teşekkürü "Allah razı olsun!" cümlesidir.

2- Tam bir teslimiyet içerisinde Yüce Yaratıcı'ya başta oruç tutmak şeklinde olmak üzere türlü kulluklarda bulunmak amacıyla zamanın belirli bir kısmını ayırmak, bir süre cami veya cami hükmündeki bir mekânda itikâfa çekilip meşru bile olsa her türlü arzudan uzak durmak insanın manen olgunlaşması, ruh, irade ve nefis terbiyesini sağlar. Oruç, insanı nefsin tasallutundan kurtarır, nefsi arındırır, haramlardan korur, takvayı sağlar. Bu sebeple Hz. Peygamber (a.s.), orucu mümini Cehennem ateşinden koruyan bir "kalkan" olarak [الصِّيَامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ كَجُنَّةِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْقِتَالِ][135] nitelemiştir.

İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Mes'ûd, Muâz b. Cebel ve Seleme b. Ekva'ın[136] da aralarında bulunduğu bir grup sahâbî, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde orucun üç safha geçirdiğini rivâyet etmişlerdir. İbn İshâk ve Ahmed b. Hanbel'ın metni –diğer rivâyetler dikkate alınarak- şöyle tercüme edilebilir:

1- Resûlullah (a.s.), hicret edip Medine'ye gelince (hicretin olduğu Rebiülevvel ayından hicretin 2. yılının Ramazan ayına kadar, 17 ay) her ayın üç günü ve âşûrâ günü oruç tutmaya başladı.[137] Sonra Yüce Allah, ramazan orucunun farz kılan şu âyetleri indirdi:

'*Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip-geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Gerek ki, oruç sayesinde fenalıklardan korunasınız. Sayılı günlerde olmak üzere oruç sizlere farz kılındı. Sizden*

---

135 Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Dahhâk eş-Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, thk. Basim Faysal Ahmed el-Cevâbire, Riyad 1411/1991, III,56.

136 Mesela Müslim'de yer alan rivâyetler şöyledir: "باب بيَانِ نَسْخِ قَوْلِهِ تعَالَى (وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ) بِقَوْلِهِ (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ –رضى الله عنه– قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ (وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ) كَانَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْطِرَ وَيَفْتَدِىَ. حَتَّى نَزَلَتِ الآيَةُ الَّتِى بَعْدَهَا فَنَسَخَتْهَا .عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ –رضى الله عنه– أَنَّهُ قَالَ كُنَّا فِى رَمَضَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– مَنْ شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ فافتدى بِطَعَامِ مِسْكِينٍ حَتَّى أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ)". Bkz. Müslim, "Sıyâm", 149-150. Aynı rivâyetler İbn Hibban'da ve başka hadis kaynaklarında da yer alır.

137 عن معاذ بن جبل أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قدم المدينة فصام يومَ عاشوراء وثلاثة أيام من كل شهر ثم أنزل الله جل وعزّ فرضَ شهر رمضان، فأنزل الله:"يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم" حتى بلغ:"وعلى الذين يطيقونه فدية طعامُ مسكين".

*her kim hasta yahut yolcu olursa tutamadığı günler kadar diğer günlerde kaza eder. Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere (*وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ[138] *) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz güçlüğüne rağmen oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır"*[139] (mealindeki) âyetler nazil olunca ashaptan dileyen oruç tuttu, dileyen oruç tutmayıp fidye verdi.

2- Sonra Yüce Allah şu âyeti indirdi:

"*Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır. Öyleyse sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazîm etmeniz, şükretmeniz içindir*"[140] (mealindeki) âyet, sağlıklı ve seferde olmayan her

138 İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Mes'ûd, Muâz b. Cebel ve Seleme b. Ekva'dan nakledilen rivâyetlerde sahabenin "يُطِيقُونَ" kelimesini, muhayyerlik içeren bir vücub ifade etmesine rağmen orucun tercih edilmesi gerektiğini anlamışlardır ki bu sebeple orucun üç merhale geçirdiğini rivâyet etmişlerdir. Elmalılı M. Hamdi Yazır söz konusu kelimeyi şöyle tefsir eder: "يُطِيقُونَ" if'al babından ve "itâka" manasından muzari bir fiildir. "İtaka", takat ve tavk kökündendir. Tavk kelimesinin ilk harfi olan "ط" harfi fetha ile okunursa, kelime "takat", zamme ile okunursa "boyna takılan gerdanlık" veya "ağır bir demir" manasına gelir. Takat, kuvvet ve güç yetirme manasına bilenmekteyse de esasen aralarında bir fark vardır. Vüsu', dediğimiz kuvvet, takatin üzerindedir. Çünkü vüsu', bir şeye kolaylıkla güç yetirmek, takat ise zorluk ve meşakkatle güç yetirmektir. Bundan dolayı "itâka", gücü yetmek, dayanmak manasına gelirse de esasında güç yetişmek, güç tükenmek, zor dayanmak, hatta dayanamamak manasınadır. Bunlara Arapça olarak sırasıyla tatvik, tatavvuk, tatayyuk ve ichad denir. Bu bakımdan "itâka", burada ya "istitaa: gücü yetmek" ya da "tatvik: güç tükenmek" manasına olacaktır. İstitaa manasına olursa gücü yetenler, oruç tutmadıkları takdirde fidye versinler demek olur ki, muhayyer bir vücub ifade eder ve oruç tercih edilir. "İtâka"ya bu mana verilirse "Sizden her kim o aya şahit olursa onda oruç tutsun." emrinin mutlak olarak sonucu ile birlikte nesh edilmiş olduğunda şüphe yoktur. Bunun için bu tefsiri yapanlar, bunun nesh edilmiş olduğunda da ittifak etmişlerdir.

139 el-Bakara 2/183-184.

140 el-Bakara 2/185.

Müslüman'a Ramazan orucunu farz kıldı, fidye[141] vermeyi eda ve kazaya gücü yetmeyenlere tahsis etti.[142]

Bunlar orucun geçirdiği ikinci safhadır.

[Dinde güçlük yoktur. Allah orucu emretmiştir. Oruç tutma şartları bulunan kimseler oruç tutarlar. Hastalık, yolculuk gibi geçici bir engelden ötürü oruç tutamayan, sonra kaza eder. İhtiyarlık ve kronik hastalık gibi devamlı özrü olanlar fidye verirler. Her türlü zahmete rağmen kendi arzusu ile gönülden oruç tutan ve hayır yapanlar övülmüştür.]

3- Ramazan orucunu farz kılındığı ilk zamanlarda sahur yemeği yoktu. Oruç tutan kimse, orucunu açınca yatsı namazını kılıp uyuyuncaya kadar yiyip içebilir ve cinsî münasebette bulunabilirdi. Bundan sonra ertesi günün iftar vaktine kadar bunlar haram olurdu. Bazı Müslümanlar iftardan sonra yorgunlukları sebebiyle hemen uyudukları için, ertesi gün açlık ve susuzluktan baygınlık geçirdiler. Bazıları ise dayanamayıp cinsî münasebette bulundu.

Mesela bir gün ensârdan Sirme (صرمة) adında bir zat hurma bahçesinde çalıştı, eve geldi yatsı namazını kıldıktan sonra uyudu. İftar yapmamasına rağmen oruç tutmaya devam etti ve çok zorluk çekti. Resûlullah (a.s.): "Seni bitkin görüyorum" diye sorunca, Sirme durumunu anlattı.

---

141 Oruçta fidye miktarı, âyette geçen "*bir fakirin doyumu*" (el-Bakara 2/184) ifadesinden de hareketle bir kişiyi bir gün için doyuracak iki öğün yiyecek olarak anlaşılmış olup bu da fitre miktarıyla uyum gösterir. Bu miktarın aynî olarak veya aynı değerde para yahut mal olarak verilmesi caizdir.

142 [عن معاذ بن جبل قال:"إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قدم المدينة فصامَ يوم عاشوراء وثلاثة أيام من كل شهر، ثم إنّ الله جل وعز فرض شهر رَمضان، فأنزل الله تعالى ذكره:"يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام" حتى بلغ"وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين"، فكان من شاء صامَ، ومن شاء أفطر وأطعمَ مسكينًا. ثم إن الله عز وجل أوجب الصيام على الصحيح المقيم، وثبت الإطعام للكبير الذي لا يستطيع الصوم، فأنزل الله عز وجل:"فمن شهد منكم الشهر فليصمه ومن كان مريضًا أو على سفر" إلى آخر الآية] (bkz. Taberi Tefsiri, el-Bakara 2/183-184. âyetlerin tefsiri) İbn Abbas'a göre bu âyette nesh yoktur, tahsis vardır. Âyet oruca gücü yetmeyen ihtiyarlar hakkındadır Buhârî, *Tefsîr*). Hanefiler de bu görüştedir. İmâm Şafiî hükmü daha genişleterek gebe ve emzikli kadınları da kendi hesaplarına değil evlatlarının teleflerinden korkarak oruçlarını yedikleri zaman buraya dâhil etmiş fidyeye tabi tutmuştur.

Hz. Ömer (r.a.) de uyuduktan sonra cinsî münasebette bulundu ve sabahleyin durumunu Resûlullah'a (a.s.) bildirdi. Yüce Allah, bunun üzerine müminlere bir rahmet ve kolaylık olmak üzere şu âyeti indirdi:

"*Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı. Onlar, sizin için (fenalığa karşı koruyucu) bir elbise ve siz de onlar için (koruyucu) bir elbise gibisiniz. Allah, nefislerinize emniyet edemeyeceğinizi bildiği için, üzerinize rahmeti ile ihsan edip günahınızı affetti. Artık ramazan gecelerinde onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin.*

Gece ile gündüzü ayıran fecrin beyaz ipliği, gecenin siyah ipliğinden sizce seçilinceye kadar yiyin, için. Sonra ertesi geceye kadar orucu tam tutun. Siz ibadet için mescitlere kapanıp itikâf halindeyken, geceleri de hanımlarınıza yaklaşmayın. Bu hükümler, Allah'ın yasak sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın. İşte Allah âyetleri böylece insanlara açıklar ki, sakınıp korunsunlar"[143] âyetini indirdi.

["*Beyaz iplik ve siyah iplik*" ifadelerinden maksadı, "*mine'l-fecr: tanyerinin ağarmasından*" ilavesi açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre orucun başlaması gereken zaman (imsak), güneşin doğmasına değil, fecrin doğmasına; yani tanyerinin ağarmaya başlamasına bağlıdır. İplik tabiri de, tanyeri, ağarmasının başlangıcını ifade etmektedir. Aydınlık yayılıp yükselince, artık ona "*beyaz iplik*" denemez. Aydınlığın başladığı an sahurun bittiği ve imsakin başladığı, aynı zamanda sabah namazı vaktinin de girdiği andır.]

Hz. Peygamber (a.s.), Medine'ye hicretten sonraki -orucun farz kılınmadığı ilk yılı hariç- dokuz yılda dokuz Ramazan orucu tutmuştur. Bunların dördü 29, beşi 30 gündür.

143 el-Bakara 2/187.

Terâvih Namazı

Ramazan ayına mahsus sünnet namaz olan terâvih, bir gece namazıdır. Resûlullah (a.s.), bu gece ibadetine "kıyâm-ı ramazan" ismini vermiştir. Hadîs meâlen şöyledir: "İnanarak ve sevap umarak Ramazan'da (ibadetle) kaim olan kimsenin geçmiş günahları mağfiret olunur": (مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ).[144]

Arapça "terâvih" sözcüğü, istirahat etmek anlamına gelen 'tervihe" kelimesinin çoğuludur ve Ramazan ayında yatsı namazından sonra kılınan namaza mecazen verilmiş bir isimdir. Bu namaz, her dört rekâtın sonunda oturulup dinlenildiği için terâvih adını almıştır.[145]

Resûlullah (a.s.) bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: "Allah, size Ramazan orucunu farz kıldı, ben de size gece namazını (terâvih) sünnet kıldım. Artık kim inanarak ve sırf Allah rızasını dileyerek orucunu tutar ve gecelerini (terâvih ile) ihya ederse, annesinin kendisini doğurduğu günkü gibi günahlardan temizlenir".[146]

Rivâyetlerden Resûlullah'ın (a.s.) aile fertleriyle birlikte başkalarına da nadiren de olsa cemaat şeklinde terâvîh namazı kıldırdığı anlaşılmaktadır. Hatta Beyhakî, bu rivâyetlerin teravih namazını cemaatle kılmanın faziletini tekit ettiğini kaydeder.[147]

26. Bedir Gazvesi	Savaş: 17 Ramazan H. 2 Cuma.

144 Buhârî, "*Salâtu't-Terâvîh*", 32.

145 Terâvîh namazı konusunda geniş bir bahis için bkz. *Tecrîd Tercemesi*, IV,70-97.

146 İbn Mâce, "*İkâmetü's-Salâ*", 1328 (باب مَا جَاءَ فِي قِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ).

147 قال أبو الحسين و هو علي بن عاصم هذه السابعة قام بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم نحوا من ثلث الليل فلما كانت ليلة ست و) عشرين قال أبو الحسين: هذه الخامسة قام بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم حتى ذهب نحوا من شطر الليل فقلنا: يا رسول الله لو نفلتنا بقية ليلتنا هذه قال: إن الرجل إذا قام مع الإمام حتى ينقضي كتب له قيام ليلته فلما كانت الليلة التي تليها ليلة سبع و عشرين لم يقم بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم فلما كانت ليلة ثمان و عشرين قال أبو الحسين: ثلاث يقين جمع رسول الله صلى الله عليه و سلم أهله و اجتمع له الناس فصلى بنا حتى كاد يفوتنا الفلاح قلنا: و ما الفلاح قال: السحور ثم قال: يا ابن أخ ثم لم يقم بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم شيئا من الشهر قال البيهقي رضي الله عنه: هذا تأكيدا لفضيلة صلاة التراويح في الجماعة) Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, III,178 (hadîs no: 3277), 329 (hadîs no: 3683.

Kur'ân-ı Kerîm'de adına yer verilen iki gazveden biri Bedir,[148] diğeri Huneyn'dir.[149]

Bedir Gazvesi, kaynaklarda, Bedrü'l-Kubra, Bedrü'l-Kıtâl ve el-Batşetü'l-Kubrâ (Büyük Bedir Savaşı) gibi değişik isimlerle anılmıştır.

Bedir, Medine'nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba idi.

Bedir Gazvesi, Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında yapılan ilk büyük savaştır. Müslümanlar, Mekkelilere ekonomik baskı yapmak amacıyla Mekkeli müşriklerin özellikle Suriye'ye gidip gelen ticaret kervanlarının Medine güzergâhını kullanmalarını seriyyeler vasıtasıyla engellemeye çalışıyorlardı.

Urve b. Zübeyr'e göre -başta Bedir Gazvesi olmak üzere- Resûlullah (a.s.) ile Kureyş müşrikleri arasında cereyan eden bütün savaşları başlatan –zahiri- sebep, Nahle Seriyyesi'nde Vâkıd b. Abdillah et-Temîmî el-Hanzalî el-Yarbu'î'nin Amr b. el-Hadramî'yi öldürmesidir. Nahle Seriyyesi keşif amaçlı olup hedeflerinden birisi -Uşeyre Gazvesi'nin tertibine de neden olan-, 30, 40 veya 70 kişi tarafından korunan Ebû Süfyân yönetimindeki 1000 deveden oluşan Kureyş ticaret kervanı hakkında bilgi edinmekti. Ebû Süfyân yönetimindeki Mekke ticaret kervanının Suriye'den Mekke'ye doğru yola çıktığını haber alması üzerine Hz. Peygamber (a.s.), Medine'den hareketinden on gün önce Talha b. Ubeydillah ile Saîd b. Zeyd'i kervan hakkında bilgi toplamak üzere görevlendirdi; ancak onlar Medine'ye Bedir Savaşı'nın yapıldığı gün, savaştan sonra dönebildiler.[150]

M. Hamidullah, Mekke kervanının Suriye'ye doğru Ramazan ayında geri dönmek üzere, Rebiülevvel ayında yola çıktığını söyler ve

148 Âl-i İmrân 3/123.

149 et-Tevbe 9/25.

150 Talha b. Ubeydillah ile Saîd b. Zeyd'in savaş sırasında Suriye'de ticaret yapmakta oldukları da nakledilmiştir. Ancak birinci rivâyet daha meşhurdur.

Suriye'ye gidiş-geliş müddetinin bir kervan için altı veya yedi ay sürdüğüne işaret eder.

Mekke-Bedir-Medine Güzergâhı[151]

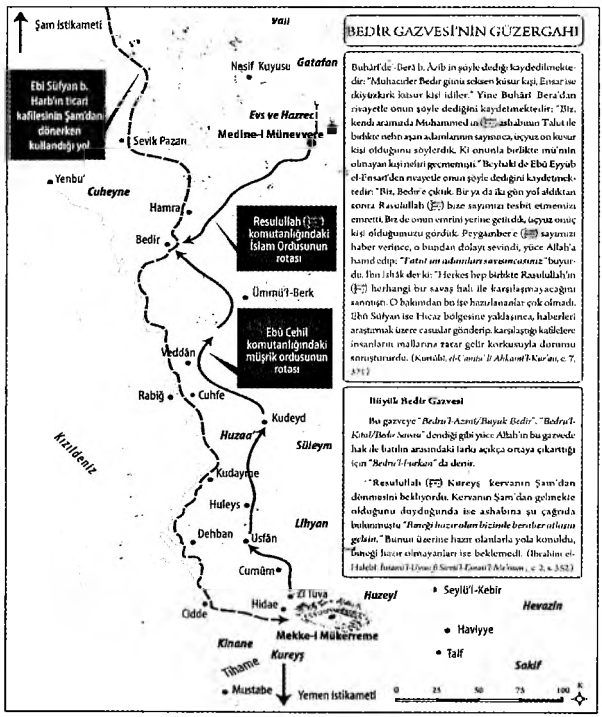

Suriye'den dönmekte olan Ebû Süfyân, Hicaz'a yaklaştığı sırada Hz. Peygamber'in (a.s.) baskın yapacağını haber aldı ve Kureyşliler'den yardım istemek üzere Damdam b. Amr el-Gıfârî'yi – Amman'ın 218 kilometre güneybatısındaki- Maan'dan[152] Mekke'ye gönderdi. Mekke-Maan

151 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 218.

152 Maan (معان): Ürdün'ün güneyindeki Cebelüşşerât dağ sırasının doğu eteklerinde deniz seviyesinden 1074 m. yükseklikte kurulmuş br şehirdir. Bilâd-ı Şam ile Hicaz arasında bulunan Maan kuzeyden gelen hac kafilelerinin önemli duraklarından birini teşkil etmiştir. İbn Battûta Maan'ı "Bilâdüşşam'ı Hicaz'a bağlayan son nokta" olarak tanımlar.

arası kuşuçuşu 1060 km kadardır. Kendisi de kervanın pusuya düşmemesi için Bedir'den uzak olan ve nâdiren kullanılan sahil yolunu izledi. Ebû Süfyan'dan gelen haber üzerine iki veya üç gün süren bir hazırlık neticesinde Ebû Cehil komutasında -Mûsâ b. Ukbe ve İbn 'Âiz'e göre- 950 kişilik bir kuvvet sevk edildi. Mekke ordusunda 600 zırhlı, 700 deve ve 100 atlı vardı.

Sefere Kureyş'ten büyük katılım oldu, katılamayanlar yerlerine adam tutup gönderdiler. Kureyş'in ileri gelenlerinden, hasta olan Ebû Leheb'den başka kimse geri kalmamıştır. Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Benî Hâşim'in reisi olan Ebû Leheb, iflas etmiş tüccarlardan Âs b. Hişâm'ı 4000 dirhem alacağına karşılık kiralayarak, yerine müşriklerin safında savaşmak üzere göndermiştir. Ebû Leheb, Bedir'de müşriklerin bozguna uğradığını öğrendikten sonra Mekke'de çiçek (adese) hastalığından ölmüştür. İbn Sa'd'ın rivâyetinden Ebû Leheb'in ölümünden sonra Beni Hâşim'in riyâsetini Abbâs b. Abdilmuttalib'in üstlendiği anlaşılmaktadır.

Mekkeli müşriklerin ordusu, Cuhfe'ye[153] on günde ulaştı. Kureyşliler Cuhfe'ye geldiklerinde Ebû Süfyân'ın habercisinden kervanın kurtulduğunu öğrenmelerine ve içlerinden bazılarının savaşa gerek kalmadığını söyleyerek geri dönmelerine rağmen hazırladıkları ordunun büyüklüğünü ve gücünü Müslümanlara göstermek için yollarına devam ettiler.

153 Cuhfe, hac veya umre maksadıyla Mısır ve Suriye tarafından Mekke'ye gelenlerin ihrama girdikleri mîkât yeridir. Eskiden Suriye karayolunu tercih ederek Medîne-i Münevvere'ye uğramadan doğruca Mekke-i Mükerreme'ye gidenler Kızıldeniz sahiline 9 km. mesafedeki Cuhfe'de, Medine'ye uğrayanlar ise Zülhuleyfe'de ihrama girerlerdi. Zamanla Cuhfe terkedilmiş ve mîkât yeri olarak Kızıldeniz kıyısındaki Râbiğ daha çok kullanılır olmuştur. Yâkût el-Hamevî, o dönemde bir cuma camiinin bulunduğu Cuhfe'nin XIII. yüzyılda harap bir yer olduğunu, Mekke'den Medine'ye gidenlerin üç dört menzil sonra buraya ulaşabildiğini, Medine'ye 6, Câr'a ise 3 menzil uzaklıkta olduğunu söyler. Cuhfe'de eskiden hacıların barındığı kalede bugün evler ve bir çarşı bulunmaktadır. Cuhfe'nin girişinde Asr-ı saâdet'ten kalma Mescidü Azver, çıkışında ise Mescidü'l-eimme vardır. Bunlar günümüze kadar birkaç defa tamir görmüştür. Bugün Medine-Mekke ve Cidde-Mekke otoyollarla birbirlerine bağlandığı için Râbiğ ve Cuhfe gibi eski yerleşim merkezleri önemlerini kaybetmişlerdir.

Benî Zühre'nin müttefiki Ahnes b. Şerik, Kureyş ordusu Cuhfe'de bulunduğu sırada, bir rivâyete göre: "Muhammed sizdendir, kız kardeşinizin oğludur. Eğer o gerçekten peygamberse, siz onunla saadete erersiniz! Eğer yalancı ise onun hesabını sizden başkaları görsün! Siz geri dönünüz!" demesi üzerine Benî Zühre'den 100 veya 100'den daha eksik bir topluluk Cuhfe'den, Hz. Ömer'in (r.a.) kabilesi Benî Adiy b. Ka'b Merrüzzahrân'dan Mekke'ye geri dönmüştür.

Ebû Tâlib'in oğlu Tâlib, Benî Hâşim ile birlikte sefere katılmıştı. Kureyşli müşriklerden bazıları, ona "Vallahi ey Haşim oğulları! İyi biliyoruz ki, sizler, her ne kadar bizimle birlikte sefere çıktıysanız da kalbiniz, Muhammed'ledir!" dediler. Bunun üzerine Tâlib, Benî Hâşim'den bazı kimselerle birlikte Mekke'ye geri dönmüş ve savaşa katılmamıştır.

Hz. Peygamber (a.s.), Mekkeli müşriklerin Cuhfe'den yollarına devam ettiklerini savaştan bir gün önce haber aldı.

Hz. Peygamber (a.s.), Medine'de namaz kıldırmak üzere İbn Ümmü Mektûm'u vekil bıraktı.[154] Medine'deki Yahudilerin kargaşa çıkarma ihtimaline karşı bir tedbir olarak ensârdan Ebû Lübâbe el-Ensârî'yi Medine valiliğine tayin etti ve onu Ebû İnebe kampından Medine'ye geri gönderdi. Âsım b. Adî'ye Medine'nin Âliye ve Kubâ kısmında oturanlarla ilgilenmekle görevlendirdi.[155] Haris b. Hâtıb hem Benî Amr b. Avf'tan sızan bazı haberleri incelemek hem onlarla ilgilenmek üzere 15 Ramazan Çarşamba günü Revhâ'dan Medine'ye geri gönderildi.

154 İbn Ümmü Mektûm, Bedir Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Medine'ye hicret etti. Hz. Peygamber (a.s.) Bedir'den sonraki bütün gazvelerde, İbn Ümmü Mektûm'u Medine'de Müslümanlara namaz kıldırmak üzere vekil bırakmıştır. Hz. Peygamber (a.s.) idari işler için ise başka birini vekil atardı. Zürkânî'nin işaret ettiği gibi –bazen siyer kaynaklarında- zahirde İbn Ümmü Mektûm idareci olarak (kaza-i ahkâm için) vekîl tayin edildiği izlenimi verilse de hakikatte ise onun yalnızca namaz imamlığı için vekil kılınmış olması muhtemeldir.

155 Âsım (r.a.), fiilen Bedir Savaşı'na iştirak etmemiş olmasına rağmen ittifakla "Bedrî" kabul edilmiştir; zira Hz. Peygamber (a.s.) Bedir'e giderken gördüğü lüzum üzerine Âsım'ı (a.s.) Medine'nin Kubâ ve Âliye bölgesi halkının başında bırakmış, savaş sonrasında da ganimetten payını vermiştir.

M. Asım Köksal'a göre, Bedir Savaşı'nda Müslüman ordunun 87'si muhacirlerden, 60'ı Evs'ten, 174'ü ise Hazreçlilerdendi. Orduda yetmiş deve ve iki de at bulunuyordu. Develere nöbetle biniyorlardı. Hz. Peygamber (a.s.) da diğer ashab gibi sırası gelince biniyor, sonra inip yürüyordu. Atlardan birisi Sebha adlı at olup Bedir'de bir elini kaybeden -cesaretiyle ünlü- el-Mikdâd b. Amr'a aittir. Bundan dolayı o (r.a.), ilk İslâm süvarisi kabul edilip "fârisü Resûlillah" lakabıyla anılmıştır ve hem kendisi hem de atı için ganimetten pay almıştır.

Yine el-Mikdâd b. Amr, Bedir Gazvesi'nde, Resûlullah'ın (a.s.) yanına gelerek: "Biz İsrâil oğullarının Musa'ya: '*Sen ve Rabbin gidin ve birlikte savaşın, biz burada oturacağız*'[156] dediği gibi demeyeceğiz. Senin dört bir tarafında savaşacağız" demiştir. Hz. Peygamber (a.s.), bu sözlerden dolayı yüzü ışıldamış ve çok memnun olmuştur.[157]

Muhâcirlerin sancaktarı - Câhiliye döneminde Kureyş'in sancaktarlığını yapan Abdüddâr oğullarından- Mus'ab b. Umeyr (r.a.), Hazrec'in Hubâb b. Münzir (r.a.), Evs'in Sa'd b. Muâz (r.a.) idi.

İbn Seyyidinnâs'ın marûf diye nitelediği rivâyete göre ise Sa'd b. Muâz, Bedir'de Hz. Peygamber'e (a.s.) korumalık, Hz. Ali (r.a.) ise sancaktarlık yapıyord. İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre, Hz. Ali (r.a.) o zaman 20 yaşındaydı.

İbn İshâk, Bedir'de savaşan tarafların konumlarını şöyle tasvir eder: Yelyel Vadisi bir kum tepesi olan Akankal ile Bedir arasında bir yerdir. Müşrikler Yelyel Vadisi'nin Mekke'ye taraf olan kısmında (el-udvetü'l-kusva) Akankal Tepesi'nin ardında karargâh kurmuşlardı. Müslümanlar ise Yelyel Vadisi'nin Medine'ye taraf olan kısmında (el-udvetü'd-dünya) karargâh kurdular. Kuyular ise Bedir'de Yelyel Vadisi'nin Medine'ye taraf olan kısmında (*el-udvetü'd-dünya*) kalmaktadır. Vâkıdî, Akankal Tepesi'nin tarafların birbirlerini görmelerine engel olduğunu söyler.

156 el-Mâide 5/24.
157 Buhârî, "*Megâzî*", 4; "*Tefsîr*", 5/ 4.

Kur'ân-ı Kerîm de iki ordunun Bedir civarında birbirine çok yaklaşmış bulunmalarına rağmen birbirlerinden habersiz olduklarına işaret etmektedir. Âyet meâlen şöyledir:

"Hatırlayın ki, (Bedir Savaşı'nda) siz vadinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (savaş için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz. Ama (her şeye rağmen) Allah, yapılmasını irade buyurduğu işi gerçekleştirsin de yok olup gidecek olan, hakkın açık tecellisiyle yok olup gitsin, kalıp yaşayacak olan da (yine) hakkın açık tecellisiyle yaşasın diye (savaş böylece olup bitiverdi). Allah her şeyi işiten, her şeyi bilendir."[158]

Kroki: Bedir Gazvesi'nin Meydana Geldiği Alan[159]

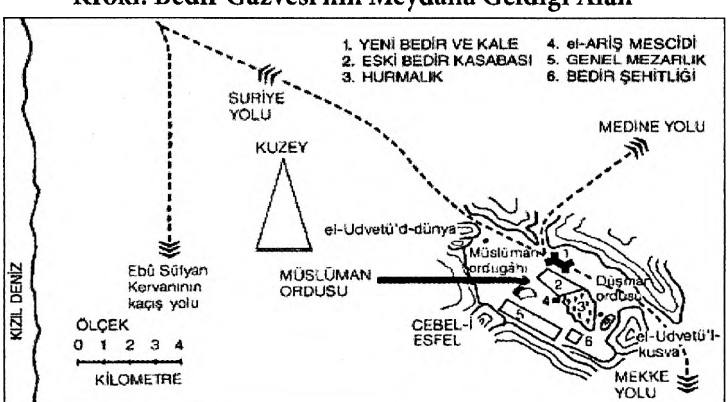

Rivâyetlerden, Hz. Peygamber'in (a.s.) Mekkeli müşriklerden önce davranarak: 1- Bedir'deki su kuyularını kontrol altına aldığı, 2- Savaş için en uygun yeri seçerek zemini sağlam bir yerde mevzilendiği, 3- Savaş meydanında İslâm ordusunu (sabah itibariyle) batıya dönük, güneşi arkasına almış bir vaziyette savaş düzenine soktuğu, Mekke ordusunu

158 el-Enfâl 8/42.
159 DİA, V,326.

ise güneşe dönük saf bağlamak mecburiyetinde bıraktığı anlaşılmaktadır.[160] Bunlar ve benzeri faaliyetler; Hz. Peygamber'in (a.s.) savaştan önce hem düşmanın savaş kapasitesini ve yeteneğini teferruatlı bir şekilde tesbit etmeye çalıştığını hem de kendi ordusunu zafere ulaştırmak için gerekli olan tedbirleri dikkatli bir şekilde aldığını gösterir.

Resûlullah (a.s.), Müslümanların kontrol altına aldığı kuyulardan müşriklerin su almalarına izin vermiştir.

Resûlullah (a.s.), bir ara, harb sahasını gezdi, Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinin adlarını birer birer sayarak öldürülecekleri yerleri eliyle işaret ederek gösterdi. Hz. Peygamber'in (a.s.) haber verdiği kimselerin tamamı, gösterdiği noktalarda öldürüldü.[161]

Hz. Peygamber (a.s.), Câhiliye devrinde elçilik görevini yürüten Adî oğullarından Hz. Ömer'i (r.a.) Kureyşliler'e elçi olarak göndererek savaş yapılmadan Mekke'ye dönmelerini teklif etti. Fakat Kureyşliler savaşmakta ısrar ettiler.

Resûlullah (a.s.), savaş başlamadan önce ashabına hitap etti ve hitabında, Allah'a hamd-ü senâdan sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki ben sizi, Allah'ın teşvik ettiği davranışlara teşvik ediyor, Allah'ın yasakladığı davranışlardan men ediyorum. Allah'ın şanı elbette ki çok yücedir. O ancak hakkı emreder, doğruluğu sever. Dünyada iken hayır işleyenlere kendi katında üstün mevkiler verir ki, onlar artık onunla anılırlar, onunla birbirlerine üstün olurlar.

Şüphesiz ki, bugün siz de hakkın mevkilerinden bir mevkide bulunmaktasınız. Böyle bir mevkide Allah, ancak kendi rızası için yapılan davranışları kabul eder!

Şüphesiz ki, (savaş gibi) zor anlarda gösterilen sabır sayesinde Allah sıkıntıları giderir, darlık ve hüzünleri kaldırır. Sizler o sayede ahirette kur-

160 Tirmizî, "*es-Siyer*", (بَاب مَا جَاءَ فِي السَّاعَةِ الَّتِي يُسْتَحَبُّ فِيهَا الْقِتَالُ) 1537,1538; "*el-Cihâd*", (بَاب مَا جَاءَ فِي الصَّفِّ وَالتَّعْبِئَةِ عِنْدَ الْقِتَالِ) 1728.

161 Buhârî, *el-Megâzî*, 64/2.

tuluşa erersiniz. İşte aranızda Allah'ın Resûlü! Sizi uyarıyor ve emrediyor! Bugün Allah'ın, size karşı gazabını celp edecek bir davranışınıza muttali olmasından sakının!

Zira Yüce Allah: 'Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan kötülüğünüzden elbette daha büyüktür'[162] *buyurmaktadır.*

Kitabında size emrettiği buyruklarını, size gösterdiği âyetlerini (mucizelerini) düşünün, daha evvel zayıf olduğunuz halde sizi nasıl üstün kıldığını hatırlayın ve emirlerine bağlı kalın ki, Rabbiniz sizden razı olsun. Bu yerlerde Rabbinizin hiçbir emrini çiğnemeyin ki, size vaat ettiği rahmet ve mağfiretine nail olasınız.

Şüphesi ki O'nun vadi haktır; O'nun sözü doğrudur; ancak azabı da şiddetlidir. Ben ve sizler Hayy (ölümsüz) ve Kayyûm (bizatihi kâim ve dâim, kainatın tek idarecisi) Allah'la birlikteyiz, sırtımızı sadece O'na dayadık! Sadece O'na bağlandık! Sadece O'na tevekkül ettik ve dönüş de ancak O'na olacaktır!

Allah, bizi ve tüm Müslümanları bağışlasın!"[163]

Meydana gelen savaşta, Mekkeliler kesin bir yenilgiye uğradı. Aralarında başta Ebû Cehil olmak üzere Mekke'nin ileri gelenlerinden on iki ismin de bulunduğu 70 kişi öldürüldü, bir o kadarı da tutsak alındı. Mekkeli müşrikler ve müttefiklerinden: 47 veya 45 kişinin öldürüldüğü, 49 veya 45 kişinin esir alındığına dair rivâyetler de bulunmaktadır.

Bedir'de, Hz. Peygmber'in (a.s.) amcası Abbas b. Abdilmuttalib sahabelerin eline esir düştüğünde, kurtuluş akçesi istenildi. O da: "Param yok" dedi. Resûl-i Ekrem (a.s.) buyurdu ki: "Eşin Ümmü Fadl yanında bu kadar parayı filân yere bıraktın". Abbas verilen bilgiyi doğrulayıp: "İkimizden başka kimsenin bilmediği bir sır idi". Hz. Abbas (r.a.), o vakit kemâl-i imanı kazanıp Müslüman oldu.

162 el-Mümin, 40/10.
163 Şâmî, IV,34.

Müslümanlar ise altısı muhacirlerden, sekizi ensârdan; bunların da altısı Hazrec'ten ikisi ise Evs'ten olmak üzere toplam: 14 şehit verdi:

Muhâcir şehitler: 1- Ubeyde b. Haris b. Muttalib, 2- Beni Zühre'den Umeyr b. Ebî Vakkâs, 3- Beni Zühre'nin müttefiki Zü'ş-Şimâleyn b. Abdiamr b. Nadle el-Huzâî, 4- Beni Adî'nin müttefiki Akîl b. Bükeyr el-Kinanî el-Leysî.

5- Hz. Ömer'in azatlısı ve Beni Adî'nin müttefiki -Yemen'in Tihâme yöresindeki Mevr vadisinden Sürdüd'ün ötesindeki Vâdisehâm'a kadar uzanan sahada Eş'arîler'le birlikte yaşayan Beni Ak (عك) b. Udsân'dan- Mihca' (مهجع) b. Salih: "*Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup ta zalimlerden olasın!*"[164] mealindeki âyet Mihca' gibi fakir Müslümanlar hakkında nazil olmuştur. Kureyş büyükleri Resûlullah'ın (a.s.) yanına geldikleri zaman fakir müminleri yanlarında bulunmasını istemiyorlardı. Resûlullah (a.s.) da onların isteklerine uyarak bu müminleri yanından çıkarmak istedi. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamber Efendimizi (a.s.) yukarıda meali verilen âyetle uyardı.

6- Beni el-Haris b. Fihr'den Safvân b. Beyzâ.

Ensâr şehitler: 7- Hazrecli Benî Selime'den Umeyr b. Humâm (عمير بن الحمام الأنصاري), 8- Evsli Beni Ganm b. Silm'den Sa'd b. Hayseme, 9- Evsli Amr b. Avf'tan Ebu Lübabe'nin kardeşi Mübeşşir b. Abdilmünzir: Mübeşşir'in Hayber'de şehid edildiği de zikredilmiştir. 10- Hazrecli Haris b. Hazrec'den Yezîd b. el-Haris, 11- Hazrecli Rafı' b. Muallâ, 12- Enes b. Mâlik'in halasının oğlu Hârise b. Surâka el-Hazreci en-Neccari: Gözcü olarak sefere katılmıştı. Kendisine isabet eden okla şehit oldu. Bunlardan başka Hazrecli Beni Ganm b. Mâlik b. Neccar'dan Afrâ bint Ubeyde'nın iki oğlu: 13- Avf b. el-Haris b. Rifae ve 14- Muavviz b. el-Haris b. Rifae.

164 el-En'am 6/52.

Hz. Peygamber (a.s.), şehitlerin namazını kılarak onları defnettirdiği gibi Kureyş'in ölülerini de gömdürdü.

Bedir'de şehit düşen 14 kişi hakkında: "*Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız*"[165] mealindeki âyetin nazil olmuştur ki âyet, kabir hayatı safhasına veya kabir azabına da bir delildir.

Bedir zaferi, Mekkeli müşriklere her yönden ağır bir darbe olurken, Müslümanların kendilerine olan güvenlerini arttırdı.

Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanlara imtiyazlı bir tabaka gibi bakıldı ve kendilerine "Bedriyyûn" (Bedir Gazvesi'ne katılanlar) denildi.[166]

Resûlullah (a.s.), müşrikleri mağlup ettikten sonra Bedir'de üç gün ikamet etti. Pazartesi günü devesine binip kuyuya atılan müşrik ölülerine:

"Ey kuyu halkı! Rabbinizin size vaat ettiği şeyin şimdi doğru olduğunu gördünüz mü? Ben, Rabbimin bana vaat ettiği şeyin doğru olduğunu gördüm" diye seslendi.[167] Sonra yanında birçok esir ve ganimet olduğu halde yola çıktı.

Abdullah b. Revâha, Medine'nin Âliye bölgesine; Zeyd b. Hârise Medine'nin Sâfile bölgesine zafer müjdesini vermek üzere görevlendirildi.

Mekkeli Müşriklerin Habeşistan'daki Muhâcirlerin İadesi İçin Elçi Göndermeleri

Mekkeli müşrikler, Bedir yenilgisinden sonra, Amr b. Âs b. Vâil el-Kureşî es-Sehmî (v. 43/664) ve Abdullah b. Ebî Rebîa'dan oluşan bir heyeti Habeş hükümdarı Necâşi'ye gönderdi. Heyet, Necâşî'den, bi'setin 5. yılında hicret edip bir kısmı Habeşistan'da kalmaya devam eden Müslüman muhâcirlerin iadesini ikinci defa talep etti. Hz. Peygamber (a.s.), Mekkelilerin bu girişimini sonuçsuz bırakmak için, Amr b. Ümeyye

165 el-Bakara 2/154.
166 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/9.
167 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/8.

ed-Damrî'yi (v. 60-679-80'den önce) Necâşî'ye gönderdi. Amr, Necâşi'yi yakından tanıyordu, onunla iyi ilişkilere sahipti ve henüz İslâm'ı kabul etmemişti. Necâşî, muhâcirleri Mekkeli müşriklere iade etmeyi yine kabul etmedi ve Resûlullah'ın (a.s.) kazandığı Bedir zaferinden dolayı duyduğu sevinci ifade etmekten de geri kalmadı.

İlâhî Yardım

Resûlullah (a.s.) ashabının azlığını, müşriklerin çokluğunu görünce, kıbleye yönelerek iki elini semaya kaldırarak ridası omuzlarından düşünceye kadar şöyle dua etti: "Allah'ım! Bana vaat ettiğini gerçekleştir. Allah'ım! Bana vaat ettiğini ver. Allah'ım! Ehl-i İslâm'dan olan bu cemaati/topluluğu helak edersen artık yeryüzünde ibadet edilmezsin!" Yüce Allah da onun (a.s.) duasını kabul ederek melekler ile Müslümanları destekledi ve zafer ihsan etti. Şu meâldeki âyetlerde buna işaret edilmektedir:

"Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyle ise Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız.

O zaman sen, müminlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?

Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder.

Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalbleriniz bu sayede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır."[168]

"Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diyerek duanızı kabul buyurdu.

168 Âl-i İmrân 3/ 123-126.

Allah bunu (meleklerle yardımı) sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalblerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu.

Hani Rabbin meleklere: Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına! diye vahiy ediyordu."[169]

Takıyyüddin Sübkî, ilahî yardıma dair güzel bir yorum yapar: Bana, 'Cebrâil'in (a.s.) tek bir tüyü ile küffarı defetmeye kâdir olmasına rağmen, Resûlullah (a.s.) ile birlikte çok sayıda meleğin savaşmasının hikmeti nedir?' diye soruldu.

Şu cevabı verdim: Bunun, Resûlullah (a.s.) ve ashâbı için yapılması, meleklerin de ordularda cari olan destek kuvvet gibi destek olmaları isteğine binaen böyle olmuştur. Böylece zahirî esbaba ve Yüce Allah'ın kullarına tatbik ettiği sünnete burada da uyulmuş oldu.

Yüce Allah, Bedir'de Müslümanları desteklemiş, İslâmiyet'e karşı ısrarlı bir direniş gösteren Kureyşlileri ise cezalandırmıştır. Müfessirlerin çoğuna göre, ed-Duhân Sûresi'nde (44/16) yer alan "*batşe-i kübrâ*", yani "şiddetli yakalayış" tabiriyle Bedir Savaşı kastedilmiştir.

Mekkeli Müşrik Esirlerin Müslüman Çocuklara Okuyup Yazmayı Öğretmesi

Hz. Peygamber (a.s.), esirlere iyi davranılmasını emretti. Yalnızca Ukbe b. Ebî Muayt ile Nadr b. Hârîs'i, vaktiyle Müslümanlara yaptıkları işkenceye karşılık ölüme mahkûm etti. Diğer esirlere yapılacak muamele konusunda ashâbıyla istişare etti. Hz. Ömer (r.a.) ve Sa'd b. Muâz (r.a.)

169 el-Enfâl 8/9-12.

gibi bazı sahabeler bunların en yakın akrabaları tarafından öldürülmesini, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ise fidye karşılığında serbest bırakılmalarını teklif etti. Hz. Peygamber (a.s.), ikinci teklifi benimseyerek esirlerin malî durumlarına göre 1000-4000 dirhem arasında para ödemelerini şart koştu.

Bazı yoksul esirler karşılıksız, okuma-yazma bilenler ise on Müslüman çocuğa okuyup yazmayı öğretmek şartıyla serbest bırakıldı. Okuma-yazmayı öğrenen ensâr çocukları arasında Zeyd b. Sâbit (r.a.) de bulunuyordu.[170] Bu uygulama, İslâm ilim ve kültür tarihi açısından önemlidir.

Bedir Gazvesi ve Bazı Âyetler

Bedir Gazvesi, bazı âyetlerin inmesine sebep olmuştur:

1- Bedir Gazvesi'nden kısa bir süre önce el-A'râf 7/185 ve Yunus 10/109 âyetleri.

2- Utbe b. Rabi'a'nın Müslümanlara meydan okuması üzerine el-Hac 22/19. âyeti.

3- el-Enfâl Sûresi, es-Saffât 37/176,177, ed-Duhân 44/16, el-Furkân 25/77, el-Hac 22/55, el-İsrâ 17/80, el-Müminûn 23/64, 77, el-Kamer 54/45, el-Müzemmil 73/11, İbrahim 14/28 ve es-Secde 32/21. âyetleri.

İbn İshâk'a göre, el-Enfâl Sûresi baştan sona kadar Bedir Gazvesi ile ilgili nâzil olmuştur. Taberî'nin İbn Humeyd ve Seleme b. Fadl vasıtasıyla İbn İshâk'tan naklettiği bir rivâyete göre Ebû Ümame şöyle demiştir: Ubâde b. es-Sâmit'ten el-Enfâl Sûresi'ni sordum, o da şöyle cevap verdi: "O sûre, Bedir Gazvesi'ne katılan bizler, ele geçen ganimetler (enfâl) hakkında ihtilafa düşüp ahlâkımız kötüleştiği zaman nâzil oldu. Allah, bu malları bizim ellerimizden alarak Resûlü'nün (a.s.) idaresine verdi. Resûlullah (a.s.), bu malları aramızda eşit bir şekilde paylaştırdı".

170 (كان فداء أهل بدر أربعين أوقية أربعين أوقية فمن لم يكن عنده علم عشرة من المسلمين الكتابة فكان زيد بن ثابت ممن علم).

4- Mekke'de kalan ve müşriklerin baskısı altında bulunan Müslümanların durumu ile ilgili en-Nahl 16/103, 104, 106-110. âyetleri.

5- Ganimetlerin taksimi konusunda Resûlullah (a.s.) hakkında suizanda bulunanlarla ilgili, Âl-i İmrân 3/161. âyeti.

Ganimetlerin Taksimi

Bedir Savaşı'nda önemli sayılabilecek miktarda esir ve mal ele geçirilince bunların taksimi sırasında Müslümanlar arasında anlaşmazlık çıkmış ve bunun üzerine nâzil olan el-Enfâl Sûresi'nin:

"*Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) müminler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Resûlüne itaat edin*" meâlindeki birinci âyetinde ganimetlerin Allah'a ve Resûlü'ne ait olduğu belirtilmiştir. Ganimetlerin Allah'a ait olması demek, savaşta alınan mal ve mülkün Müslümanların maslahatlarına/kamu yararına harcanması demektir.

Hz. Peygamber (a.s.), Medine'ye yakın bir yerde, savaşa katılan mücahitlere, Bedir Savaşı'nda elde edilen ganimetleri piyadeye bir pay, atlı süvariye iki pay düşecek şekilde bölüştürdü. Çeşitli vazife ve mazeretleri sebebiyle Bedir'e katılmayan -muhacirlerden üç, ensardan beş kişi olmak üzere- sekiz kişiye de pay verdi.

Daha sonra savaş ganimetleriyle ilgili ayrıntılı hükümler içeren el-Enfâl Sûresi'nin şu meâldeki 41. âyeti inmiştir:

"*Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir*".

Bu âyete göre ganimetin beşte biri Allah'a ve Resûlü'ne, onun akrabasına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Hz. Peygamber (a.s.) bu âyetin hükmünü ilk defa aynı yıl Benî Kaynukâ' Yahûdîlerinden alınan ganimetlere uygulamıştır. Böylece Câhiliye devrine ait ganimetin

dörde bölünüp birinin komutana diğer hisselerin askerlere paylaştırılması âdeti ortadan kaldırılmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.) - el-Enfâl Sûresi'nin 41,68 ve 69. âyetlerinde de belirtildiği üzere - ganimetin kendisine ve ümmetine helâl kılındığını bildirmiş,[171] ganimetin mahiyeti, elde ediliş şekli, taşınması ve taksimi gibi konularda yeni kurallar koymuştur ki bunlar hadîs mecmualarının siyer, cihâd, megâzî, zekât, humus, fey, ticaret ve imârât gibi, fıkıh kitaplarında ise zekât (rikâz), İslâm genel ve özel devletler hukukuyla ilgili siyer türü eserlerde enfâl/ganimet, fey ve seleb bölümlerinde veya kamu maliyesiyle ilgili "el-emvâl" türü eserlerde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

27. Hz. Peygamber'in (a.s.) Kızı Rukıyye'nin Vefatı	**Bedir zaferinin haberi Medine'ye geldiği sırada:** **Bedir Gazvesi'nden üç gün sonra.**
28. Umeyr b. Vehb'in Hz. Peygamber'e (a.s.) Suikast Girişimi	**Bedir Gazvesi'nden sonra.**

Mekke'de Müslümanlara işkence yapan Kureşli müşriklerin ileri gelenlerden birisi de Umeyr b. Vehb'dir. Safvân b. Ümeyye'nin amcası oğlu olan Umeyr, Bedir Gazvesi'nde müşriklerin safında yer aldı. Mekke ordusunda öncülük görevini üstlenerek İslâm ordusunun gücünü tesbit etti. Bedir Savaşı'ndan yaralı olarak kurtuldu.

Safvân b. Ümeyye, Hz. Peygamber'e (a.s.) suikast yapması karşılığında Umeyr'in borçlarını ödemeyi ve ailesinin geçimini temin etmeyi taahhüd etti. Teklifi kabul eden Umeyr, Bedir Savaşı'nda esir düşen oğlunun kurtuluş fidyesini ödemek bahanesiyle Medine'ye geldi. Ancak Hz. Ömer (r.a.), Medine'ye gelen Umeyr'i fark etti ve onu yakalayarak Hz. Peygamber'in (a.s.) huzuruna getirdi. Hz. Peygamber'in (a.s.) suikast planını mucize eseri haber vermesi ve iyi davranılması sonucunda Umeyr, Müslüman oldu.

171 Buhârî, "*el-Humus*", 8; Müslim, "*el-Mesâcid*", 3,5; Tirmizî, "*es-Siyer*", 4 (بَاب مَا جَاءَ فِي الْغَنِيمَةِ).

29. Umeyr b. Adî'nin 'Asmâ' bint Mervân Seriyyesi	**Ramazan'ın bitimine 5 gece kala, gece yarısı, H. 2.**
30. Fitre	**Ramazan'ın bitimine iki gece kala H. 2.**

Sözlükte "yaratmak, icat etmek; kesmek, yarmak, ikiye ayırmak" mânalarına gelen "fatr" kökünden türeyen "fıtr" kelimesi oruca son vermeyi, orucu açmayı (iftar) ifade eder. Bundan dolayı Ramazan bayramına îdü'l-fıtr denildiği gibi Ramazan ayını yaşamanın, onun mükâfat ve bereketinden faydalanmanın bir şükran belirtisi olarak verilen sadakaya da sadakatü'l-fıtr (fıtır sadakası) veya zekâtü'l-fitr denilir. Bu tamlama kısaltılmış olarak Türkçeye fitre şeklinde geçmiştir.

Fıtır sadakası, yaratılış şükranesi olarak sevap; yani Allah rızasını kazanmak gayesiyle verilir.

Hz. Peygamber (a.s.), Ramazan bayramından iki gün önce insanlara hitap eder, fitrenin bayram namazından önce verilmesini isterdi ve "fakirlere yardım edin" derdi. Vâkıdî'ye göre bu, Medine ulemâsının uygulamasıdır ve fitre zekâttan önce emredilmiştir.

Fakîhlere/İslâm hukukçularına göre fitre; Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların kendileri ve velâyetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mâlî bir ibadettir. Şâfiî, Mâliki ve Hanbelîlere göre fitre vermek farzdır. Hanefiler ise fitrenin vacip olduğu görüşündedir.

31. İlk Ramazan Bayramı (İdü'l-fıtr)	**1 Şevvâl H. 2.**

Siyer-megâzî ulemâsı, Resûlullah'ın (a.s.) Şevvâl ayının ilk günü işrak vaktinde,[172] namazgâha (musalla) çıkarak, ilk kez ezansız ve kametsiz olarak -önünde sütre olarak dikilen "aneze" denilen bir çeşit mızrak

172 Bayram namazının ilk vakti işrak zamanıdır. Yani güneşin görünüşüne nazaran ufuktan bir mızrak (mutedil bir mızrak 12 karıştır) veya iki mızrak boyu kadar yükselip kerahat zamanı çıktığı andır ki bu andan istiva veya zeval vaktine kadar kılınması caizdir.

dikili bulunduğu halde- bayram namazını kıldırdığını ve ardından hutbe okuduğunu bildirmiştir. Vâkıdî, Medine ulemâsının uygulamasının böyle olduğunu kaydetmiştir.

"Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmaktır"[173] mealindeki hadise dayanarak ramazan ve kurban bayramlarının bayram namazının kılınmasıyla başladığını söylemek mümkündür. Bir hadiste de bayram gecelerini ihya etmenin ayrı bir fazileti olduğu ifade edilmiştir.[174] Müslümanlar bu günlerde birbirlerini ziyaret eder, bayramlaşır, yer, içer ve meşru bir şekilde eğlenerek günlerini neşe ile geçirmeye çalışırlar. Hz. Peygamber (a.s.): "Arefe günü, kurban günü ve teşrik günleri biz Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme içme günleridir"[175] buyurmuştur. Bu sebeple ramazan bayramının ilk günü, kurban bayramında da dört gün oruç tutmak Hanefiler'e göre tahrîmen mekruh, Şafiî ve Hanbelîler'e göre haram kabul edilmiştir. Bu konuda Şafiî ve Hanbelîler'in görüşünü paylaşan Mâlikîler ise kurban bayramının dördüncü gününde oruç tutmayı haram değil mekruh saymışlardır. Tebrik şekli olarak da ashabın birbiriyle karşılaştıklarında: "Allah bizden de sizden de kabul etsin" dedikleri rivâyet edilir.

Bayram hazırlığı, bayram günlerinde temiz ve güzel elbiselerin giyilmesi, gusledilmesi, dişlerin fırçalanması, güzel kokular sürülmesi, güler yüzlü olunması, namazdan önce ramazan bayramında hurma vb. tatlı bir şey yenilmesi, kurban bayramında ise ilk olarak kurban etinden yenilmesi, namaza mümkünse yürüyerek gidilmesi ve dönüşte başka bir yolun kullanılması, çokça sadaka dağıtılması, fitrenin namazdan önce verilmesi, namaza giderken tekbir getirilmesi menduptur. Bayram günlerinde İslâmî ölçüler içinde eğlenilmesi ve bazı oyunların oynanması caiz kabul edilmiştir.

173 Buhari, "*İdeyn*", 3, Müslim, "*Edahi*", 7.
174 İbn Mace, "*Siyam*", 68.
175 Ebu Davud, "*Savm*", 50.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Namazgâhlar

Ramazan ve kurban bayram namazlarıyla ilgili olarak ortaya çıkan önemli bir uygulama da Hz. Peygamber'in (a.s.) yağmur gibi bir engel bulunmadığı zamanlar, bayram namazını Mescid-i Nebevî'de değil de ona bin arşın (zirâ) yani yaklaşık olarak 500 metre uzaklıkta bulunan açık bir alanda kıldırmasıdır. Bu uygulama, İslâm dünyasındaki şehirlerde ortaya çıkan açık hava namazgâhlarının (Arapçada: Musallâ, cebbâne/sahrâ, Farsçada: Iydgâh/bayram yeri denir) ilki olmuştur.

32. Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma İle Evlenmesi	**1- Nikâh: Recep H. 1.** **2- Evlilik: Hicrî 2. yılda, Bedir Gazvesi dönüşü veya** **1- Nikâh: Safer H. 2,** **2- Evlilik: Zilhicce H. 2.**
33. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Âişe (r.anha) İle Evlenmesi	**Şevvâl H. 1 veya Şevvâl H. 2 bir Perşembe günü.**

Hz. Peygamber'in (a.s.) Hz. Âişe (r.anha) ile evliliğine Osman b. Maz'ûn'un hanımı Havle bint Hakîm önayak oldu. Hz. Peygamber (a.s.) 500 dirhem mehri gelinin babasından ödünç almak sûretiyle verebilmiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.), Hz. Âişe (r.anha) dışında evlendiği bütün hanımlar duldur.

Hz. Âişe (r.anha), Resûl-i Ekrem (a.s.) ile evlendikten sonra üstün bir mevkie ve haklı bir şöhrete ulaştı. *Kur'ân-ı Kerîm*'in, Peygamber hanımlarının "müminlerin anneleri" olduklarını bildiren ve Hz. Peygamber'den (a.s.) sonra, başkalarının onlarla evlenmesini ebediyen yasaklayan emri gereğince "ümmü'l-müminîn"[176] diye anılmaya başlandı.

Resûlullah (a.s.), çok sevdiği Hz. Âişe'ye (r.anha) "Hümeyra" lâkabını vermiş ve: "Dininizin yarısını bu Hümeyra'dan alınız" (خُذُوا شَطرَ دِينِكُم عَنْ هَذِهِ الحُميراء) buyurmuştur. Hz. Âişe (r.anha), Resûlullah'ın (a.s.)

176 el-Ahzâb 33/53.

aile hayatını en iyi tanıtan hanımlarından birisidir. O, Hz. Peygamber (a.s.) vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve Resûlullah'ın (a.s.) *Sünnet*'ini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahabelerin başında yer almıştır. Resûlullah'ın (a.s.) vefatından sonra Hz. Âişe (a.s.) sahâbe içinde, kırk yıla yakın bir müddet daha yaşamış ve pek çok hadîs rivâyet etmiştir. Hatta zaman zaman İslâm Dini ile ilgili yanlış anlamaları gâyet güzel bir şekilde izah ederek düzeltmiştir.[177]

Hz. Âişe (r.anha), Peygamber Efendimizden (a.s.) 2210 hadîs rivâyet etmiştir. Sahâbe ve tabiînden birçok kimse, kendisinden hadîs nakletmiştir. Sahîh hadîs kitapları Hz. Âişe'nin (r.anha) fetvaları ile doludur. Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned* adlı eserinde Hz. Âişe'nin (r.anha) rivâyet ettiği hadîslerden uzun uzun bahseder.

Hz. Âişe (r. anha), 65 veya 66 yaşında 17 Ramazan H. 58 Salı gecesi vitir namazını kıldıktan sonra Medine'de vefat etti. Medine ve çevresinde yaşayan -kadınlar dâhil- herkes gece vakti Bakî' Mezarlığı'na geldi. Ebû Hüreyre, cenaze namazını kıldırdı ve vasiyetine binaen Bakî Mezarlığı'nda toprağa verildi.

34. Abdullah b. Gâlib el-Leysî Seriyyesi	**Şevvâl H. 2:** **1- Çıkış: 10 Şevvâl H. 2, Pazar** **2- Dönüş: 16 Şevvâl H. 2, Cumartesi.**
35. Sâlim b. Umeyr'in Ebû Afek Seriyyesi	**Şevvâl H. 2.**
36. Benî Kaynukâ'nın Medine'den Sürülmesi	**1- Kuşatmanın başlaması: 15 Şevvâl H. 2 Cumartesi.** **2- Kuşatmanın son bulması: 1 Zilkade H. 2.**

177 Mesela bu konuyla ilgili olarak telif edilmiş eserlerden birisi ez-Zerkeşî'nin (v. 794/1392) *el-İcâbe li-İrâdi Ma İstedrekethu 'Âişe Ale's-Sahâbe* adlı eseridir.

Hz. Peygamber'e Muhalif Güçler

Hz. Peygamber (a.s.) hicret ettiğinde Medine'de, çeşitli etnik kökenlere ve dinlere mensup gruplar yaşıyordu. Bunlar, çeşitli kabilelere mensup Müslümanlar ve müşrik Araplar, -Semhûdî'ye göre- yirmiden fazla kabileden oluşan Yahudiler ve az sayıdaki Hıristiyanlardı. Evs ve Hazrec, Medine'nin asli unsurlarından olan iki kardeş kabile oldukları halde, bazen kanlı iç savaşlara tutuşabiliyorlardı. Yahudi kabileler arasında sahip oldukları nüfus ve güç itibariyle ön plana çıkan Benî Kaynukâ', Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri, bazen kendi aralarında bazen de ittifak kurdukları Arap kabileleriyle savaş halinde bulunabiliyorlardı.

Resûlullah'ın (a.s.) hicret sonrasında yaptırdığı nüfus sayımında tesbit edilen 1500 Müslüman'dan ayrı 4000 kadar müşrik Arap ve bir o kadar da Yahudî nüfusla toplam 10000 kadar insanın Medine'de yaşadığı tahmin edilmiştir.

Hicretten sonra müşrikler ve gayr-ı Müslim unsurlar, Hz. Peygamber'e (a.s.) karşı olan tutumları bakımından dört gruba ayrıldılar:

1- Mekkeli Kureyş müşrikleri, Müslümanlarla silahlı mücadeleyi tercih etti.

2- Bazı Arap kabileleri, Hz. Peygamber'i (a.s.) düşmanlarıyla baş başa bırakıp neticeyi beklemeyi, başka bir deyişle "bekle gör" siyasetini seçti. Bunlar içerisinde Huzâa kabilesi gibi Resûlullah'ın (a.s.) galip gelmesini arzu edenler bulunduğu gibi, Benî Bekr kabilesi gibi bunun tam aksini temenni edenler de vardı. Bu sebepledir ki Hudeybiye Antlaşması'nda Huzâa Müslümanlara, Benî Bekr müşrik Kureyşlilere taraf olacaktır.

3- Medine'de yaşayan Yahûdî Benî Kurayza, Benî Nadîr ve Benî Kaynukâ' kabileleri, ilk başta Hz. Peygamber'le (a.s.) antlaşarak karşılıklı saldırmazlık ilkesini ve onun (a.s.) düşmanlarına yardım etmemeyi kabul ettiler. Ancak zamanla Yahudî kabileleri, taraflar arasında yürürlükte olan antlaşmaları ihlal etmiş ve savaş sebebi sayılan girişimlerde bulunmuşlardır.

4- Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye yerleşip muhâcir ve ensârdan müteşekkil Müslüman toplumu siyasî bir teşkilata kavuşturarak, devlet baş-

kanlığı pozisyonunu fiilen kazanmasından itibaren; zahirde Müslümanlarla birlikte görünen içten ise onlara düşmanlık yapan ve fırsat buldukça İslâm toplumuna karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunan yani münafıklık yapan yeni bir grup oluştu.

Übey b. Ka'b'ın (r.a.)[178] bildirdiğine göre, ensâr Resûlullah (a.s.) ve ashâbına kucak açtı. Bu yüzden Yahûdîler ve müşrik Araplar, ensâra tek yaydan ok atmaya başladılar; boy hedefi seçtiler, onlara olan düşmanlıklarını hepten dışa vurdular ve kendilerine savaş ilan ederek onları her gördükleri yerde çığlık atmaya başladılar. Öyle ki, müminler silahsız olarak ne gezebiliyorlar ne de geceleri uyuyabiliyordu. Hatta: "Acaba Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmaksızın huzurlu ve rahat olarak uyuyacağımız bir güne kadar yaşayabilecek miyiz!?" demeye başlamışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: *"Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirmekte oldukları) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar Bana kulluk ederler; hiçbir şeyi Bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl günahkârlardır".*[179]

178 Hz. Peygamber (a.s.), kâri'lerin efendisi (سيد القراء) Ubey b. Ka'b el-Hazrecî en-Neccârî'yi *Kur'ân* kıraat ve tilavetini en iyi bilen olarak tanıtmıştır. Yüce Allah, Übey'in (r.a.) ismini zikrederek Hz. Peygamber'den (a.s.) Beyyine Sûresi'ni ona (r.a.) okumasını emretmiştir. Hz. Ömer (r.a.), Übey 'i (r.a.) "Müslümanların efendisi" diye nitelemiştir. vetini en iyi bilen olarak tanıtılmıştır.

179 en-Nur 24/55. *"Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse âhiretin mükâfatı elbette daha büyüktür. (Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir"* (en-Nahl, 16/41,42) meâlindeki âyetler de yukarıdaki âyetle aynı anlamdadır. Bazı tefsircilere göre ise bu âyetler, daha evvel Mekke'de zulme uğrayıp işkence görmeleri üzerine Medine'ye hicret eden müminler hakkında nâzil olmuştur. Bu âyetlerle onlara, dünyada iyi bir hayat, geniş bir rızık vadeden Yüce Allah, bu vadini gerçekleştirmiştir. Rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer (r.a.), muhâcirlerden bir zata devlet hazinesinden (beytülmal) payına düşeni verirken şöyle demiştir: "Al! Allah bereketini arttırsın. Bu, Allah'ın sana dünyada iken vaat ettiği rızıktır. Senin için âhirete sakladığı ise daha değerlidir."

Buna rağmen Resûlullah (a.s.), Medine'de yaşayan bütün kesimlerle barış ve karşılıklı güven ortamı içinde yaşama irâdesini gösterdi. Bu irâdeye rağmen, Medine içindeki müşrik Araplar ve Yahûdî gruplar İslâm toplumunu taciz etmeye devam ettiler. "*Ehl-i kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir*"[180], "*Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ gösterirseniz, muhakkak ki bu, (yapılacak) işlerin en değerlisidir*"[181] meâlindeki âyet-i kerîmeler, İslâm toplumuna, bu olumsuz ve antlaşmalara aykırı tavırlara karşı Medine içinde itidal, sabır ve affı emretti. Ancak Resûlullah (a.s.), doğrudan İslâm toplumuna yönelik müşahhas tehdit içeren girişimlere karşı fiilî-cezâî müdahalelerde bulundu.

Benî Kaynukâ'nın Medine'den Sürülmesi

Medine'nin güneybatısındaki Vâdîbuthân'da oturan Benî Kaynukâ, Yahûdî kabilelerinin en cesuru idi. Kabile Arapça konuşur, yazıda İbrânî harflerini kullanır, çocuklarına Kitâb-ı Mukaddes'te geçen isimlerin yanında Arap isimlerini de verirdi. Toprak sahibi olmayan Benî Kaynukâ'nın, başlıca geçim kaynakları ticaret, kuyumculuk ve silah imalâtı idi.

Benî Kaynukâ, Abdullah b. Übey b. Selûl, Ubâde b. es-Sâmit ve Evs ve Hazreç kabilelerinden daha başkalarının müttefiki idiler. Ubâde b. es-Sâmit, Benî Kaynukâ ile Müslümanlar arasında harp hali yaşanınca: "Kalbler değişti, İslâm (eski) ahitleri imha etti" diyerek kendisi ile Benî Kaynukâ arasındaki ittifakı reddedip bozdu.

180 el-Bakara 2/109.
181 Âl-i İmrân 3/186.

Hz. Peygamber (a.s.), hicretten sonra, Medine'de yaşayan bütün Yahûdî toplulukları ile antlaşma yaptı; her kabileyi Arap müttefikleriyle birlikte değerlendirdi. Medine Vesikası'nda Benî Kaynukâ'nın adı, diğer Yahûdî kabileler gibi, zikredilmez; fakat bunlar Hazrec kabilesinin Benî Neccâr, Benî Hâris, Benî Sâide ve Benî Cüşem kollarının müttefiki olarak görünürler.

Karşılıklı güvenlik antlaşmasına göre Yahûdî kabilelerine bir takım şartlar koşuldu. Bu şartlardan biri de Yahûdîlerin, Hz. Peygamber'in (a.s.) düşmanlarına destek vermemeleri idi.

İbn İshâk'a göre Benî Kaynukâ', Bedir Savaşı'ndan sonra söz konusu antlaşmayı ilk bozan Yahûdî topluluğu oldu.

Resûlullah (a.s.), -Mekkeli mişriklerin Bedir yenilgisinden sonra- Benî Kaynukâ' ahâlisini kendi çarşılarında topladı ve onlara: 'Ey Yahûdî topluluğu! Allah'ın Kureyş'in başına getirdiklerini sizin başınıza getirmeden Müslüman olun' dedi.

Benî Kaynukâ': 'Ey Muhammed! Kureyş'ten bazı insanları öldürmen seni aldatmasın! Onlar deneyimsiz insanlar, savaşı bilmezler! Vallahi şâyet bizimle savaşırsan, bizim savaş erleri olduğumuzu ve bizim gibilerle karşılaşmadığını anlarsın" dediler.

Bunun üzerine şu meâldeki âyetler indi: "*(Resûlüm!) inkar edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir! (Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup (yani Resûlullah'ın Bedir'e katılan ashâbı), diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kafir bir grup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır*".[182]

Benî Kaynukâ' Yahûdîleri, Resûlullah (a.s.) ile yaptıkları antlaşmayı ihlal edip Müslümanlara karşı düşmanlık, kin ve kıskançlık duygularını dışa vurdular, onunla (a.s.) yaptıkları anlaşmayı bozdukları o sıralarda,

182 Âl-i İmrân 3/12-13.

bir bedevi kadın sürülerini Medine'ye getirip Benî Kaynukâ' pazarında satmak istdi. Sonra ziynet eşyası almak için oradaki bir kuyumcu dükkânına gitti. Yahudiler, kadının yüzünü açmasını istedi; fakat o isteklerini reddetti. Bunun üzerine kuyumcu, kadına hissettirmeden elbisesinin ucunu bir dikenle arkadan üstüne tutturdu. Ayağa kalktığında avret yerleri ortaya çıktı ve kadının etrafındakiler buna gülüştüler. Bunun üzerine kadın çığlık attı. Onu duyan bir Müslüman, kuyumcuya saldırır ve onu öldürür. Oradaki Yahudiler de hep birden o Müslüman'a saldırarak ona öldürdü ve anlaşmayı bozduklarını Hz. Peygamber'e (a.s.) haber verdiler. Derken iş daha da büyüyerek maktul Müslüman'ın ailesi, Yahudilere karşı Müslümanlardan yardım istedi. Bu, Müslümanlar tarafından savaş sebebi olarak kabul edildi ve Benî Kaynukâ' ile aralarındaki büyük hâdisenin ortaya çıkmasına sebep oldu.

Yüce Allah: "*(Anlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından (ahdini bozmasından) korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez*"[183] âyetini indirince Resûlullah (a.s.): "Benî Kaynukâ'nın hainlik yapmasından korkuyorum" buyurdu; sonra zikredilen âyete istinaden Benî Kaynukâ'nın üzerine yürüdü.

Resûlullah (a.s.), Medine'de kendi yerine Ebû Lübâbe el-Evsî'yi vekil bıraktı. O gün Müslümanların beyaz sancağının Hamza b. Abdilmuttalib taşıyordu. On beş gün süren bir kuşatma neticesinde Benî Kaynukâ teslim oldu. Resûlullah (a.s.), onların savaşçı erkeklerinin öldürülmesine karar verdi. Ancak Hazrec kabilesinin reisi Abdullah b. Übey b. Selûl: "Vallahi dostlarımı bağışlamadığın sürece onları bırakmayacağım. Onlar, 400 zırhsız, 300 zırhlı adamlarıyla beni Arap ve Aceme karşı korudular. Sen ise onları bir günde devşireceksin. Vallahi, ben felaketlerden korkan biriyim" şeklindeki sözlerle Benî Kaynukâ'nm kendi müttefiki olduklarını ileri sürerek bağışlanmalarını ısrarla rica etti. Hz. Peygamber (a.s.), münafıkların başı olduğunu bilmesine rağmen Abdullah b.

183 el-Enfâl 8/58.

Übey'in ısrarı üzerine Benî Kaynukâ'nın Medine'den sürülmelerini emretti. Şehirden ayrılmaları için üç günlük bir süre tanındı ve alacaklarını tahsil etmelerine izin verildi. Sürgün işi, Ubâde b. es-Sâmit tarafından takip edildi.

Medine'den ayrılan Benî Kaynukâ' bir ay kadar Vâdilkurâ'da kaldıktan sonra Suriye tarafına gidip Ezriât'a (Der'â) yerleşti. Silah imâlatı ve kuyumculuk yapan Benî Kaynukâ'dan birçok silah ve kuyumculuk eşyası Müslümanlara ganimet olarak kaldı.

Hz. Peygamber (a.s.) savaş ganimetleriyle ilgili hükümler içeren el-Enfâl Sûresi'nin 41. âyetini ilk defa Benî Kaynukâ'dan elde edilen ganimetleri taksim ederken uygulamıştır.

Ubâde b. es-Sâmit'in Benî Kaynukâ' ile olan eski ittifakını reddetmesi, Abdullah b. Übey'in ise aralarındaki eski ittifaka binaen onları korumaya kalkışması üzerine şu meâldeki âyet inmiştir:

"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

Kalblerinde hastalık bulunanların: 'Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz' diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır".[184]

37. İlk Kurban Bayramı	10 Zilhicce H. 2.

Hz. Peygamber (a.s.), Müslümanlarla birlikte ilk Kurban Bayramı namazını eda etmek üzere 10 Zilhicce H. 2'de namazgâha çıktı. Hz. Peygamber (a.s.) namaza giderken - Zübeyr b. Avvâm b. Huveylid el-Esedî'nin Habeşistan'dan getirdiği- aneze denilen bir çeşit mızrak onun (a.s.) önünde taşındı ve namazgâhta kıbleye doğru sütre olarak dikildi. Resûlullah (a.s.), ezansız ve kametsiz iki rekât kurban bayramı namazı

184 el-Mâide 5/51-52.

kıldırdı ve namazdan sonra hutbe irat etti. Hitabesinde Müslümanlara kurban kesmelerini emretti. Resûlullah'ın kendisi de Medine'de kaldığı süre boyunca her sene kurban kesti.

Câbir b. Abdillah (v. 78/697), şöyle demiştir: "Biz Benî Kaynukâ' Gazası'ndan döndükten sonra Zilhicce ayının 10. gününün sabahında bayram namazı kıldık. Bu, Müslümanların gördükleri ilk kurban bayramı idi. Biz, Benî Selime mahallesinde kurban kestik. Benî Selime'de on yedi kurban sayıldı".

Kur'ân-ı Kerîm: "*Her ümmet için biz kurban ibadeti koyduk ki, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanların üzerine O'nun adını ansınlar*"[185] meâlindeki âyette Yüce Allah'ın kurban ibadetini geçmiş ümmetlere de emrettiğini bildirmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) de hali vakti yerinde olan Müslümanların kurban kesmesi gerektiğini:

1- "Kurban kesecek güçte olup da kesmeyen namazgâhımıza yaklaşmasın!"[186] Sözleriyle emretmiştir.

2- Berâ b. Âzib (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (a.s.) kurban bayramı hutbesinde: 'Bu günümüzde ilk yapacağımız iş, önce namaz kılmak, sonra (evlerimize) dönüp kurbanımızı kesmektir. Kim böyle yaparsa *Sünnet*'imize uymuş olur. Her kim de namazdan önce kurban keserse, bu ancak ailesine takdim ettiği bir et demek olup, kurban ibadetiyle hiçbir münasebeti yoktur' buyurdu". Aynı hadîsin devamında Hz. Peygamber'in (a.s.) bayram namazından önce kurbanını kesen -Berâ b. Âzib'in (r.a.) dayısı- Ebû Bürde b. Niyâr'a yeniden kurban kesmesini emrettiği bildirilir.[187]

3- "Kurban kesin; çünkü o atanız İbrahim'in sünnetidir."[188]

---

185 el-Hac 22/34.
186 İbn Mâce, "*el-Edâhî*", 2.
187 Buhârî, "*el-Edâhî*", 1; Müslim, "*el-Edâhî*", 16.
188 İbn-i Mâce, "*el-Edâhî*", 3.

4- Abdullah b. Ömer: "Peygamberimiz (a.s.), Medine'de on yıl ikamet etti ve hep kurban kesti".[189]

İmkânı olan Müslümanların, kurban bayramında yani "kurban kesme günleri"nde kurban kesmeleri Ebû Hanîfe (80-150/599-767), Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Mâlik b. Enes (93-179/712-795), el-Leys b. Sa'd el-Fehmî (94-175/713-791), Süfyân es-Sevrî, el-Evzâî (88-157/707-774) ve Rebîetü'r-Rey'e göre vacip, eş-Şafiî'ye (150-204/767-820) ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise terk edilmesi istenmeyen müekked sünnettir.

Kurban kesme günleri (eyyâmü'n-nahr): Hanefi mezhebine göre Zilhicce'nin 10, 11 ve 12. günleri, Şâfiî mezhebine göre ise Zilhicce'nin 10, 11, 12 ve 13. günü güneşin batışına kadar olan süredir.

38. es-Sevîk Gazvesi	**Zilhicce H. 2:** **1- Çıkış: 5 Zilhicce Pazar veya 7 Zilhicce H. 2 Pazar.** **2- Dönüş: 22 Zilhicce H. 2 Pazartesi.**

Ebû Süfyân b. Harb, Bedir yenilgisi üzerine, Müslümanlardan intikam almadıkça yıkanıp güzel kokular sürmeyeceğine yemin etmişti. Ebû Süfyân, yeminini yerine getirmek üzere, hac mevsiminin ortasında, Mekkelilerin kan dökülmesini yasak kabul ettikleri haram aylarda, 40 veya 200 süvari ile yola çıktı. Medine'ye bir berîd mesafeye kadar sokuldu. Ebû Süfyân, adamlarını Medine'ye yakın Nîb dağı boğazında bırakarak gece karanlığında, -Benî Nadîr'in lideri ve hazinedarı- Sellâm b. Mişkem'in evine geldi ve Müslümanlar hakkında bilgi aldı. Ebû Süfyân, Sellâm b. Mişkem'den gördüğü ilgi ve misafirperverliği bir şiirle övdü. Ebû Süfyân ve adamları, gecenin sonuna doğru Medine'nin Urayz (العريض) denilen nahiyesine kadar sokulup sık bir hurmalığı, iki evi ve ekinleri ateşe verip yaktılar. -inceleme imkanı bulduğumuz kaynaklar-

189 Tirmîzî, "*el-Edâhî*, 11; Rûdânî, II,191.

da biyogarfisi hakkında bilgi verilmeyen- Mabed b. Amr el-Ensârî ile işçisini de tarlada çalışırken şehit ettiler.

Baskını haber alan Hz. Peygamber (a.s.) Medine'de Ebû Lübâbe el-Evsî'yi vekil bırakarak Zilhicce H. 2'de muhâcir ve ensârdan oluşan 200 kişilik bir kuvvetle Mekkelileri takibe koyuldu. Mekkeliler kaçarken yüklerini hafifletmek için yiyecekleri olan kavrulmuş buğday veya arpa ununu (sevîk) dağarcıklarıyla birlikte yer yer attıkları için bu gazveye es-Sevîk Gazvesi denilmiştir. Müslümanlar, Mekkelileri Medine'ye sekiz berîd mesafede bulunan Karkara mevkiindeki -Benî Süleym'e ait bir su yeri olan- Küdr denilen mahalle kadar izlediler. Müslümanlar, bütün çabalarına rağmen Ebû Süfyân ve adamlarını yakalayamadılar. Resûlullah (a.s.) da beş gün süren bir seferden sonra Medine'ye geri döndü. Resûlullah (a.s.), herhangi bir çatışma olmadan ashabıyla geri dönünce Müslümanlar, kendisine: "Ey Allah Resûlü! Bunun bizim için bir gazve olduğunu umuyor musun?" diye sordular. O (a.s.) da: "Evet" buyurdu.

HİCRÎ 3. YIL

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
39. Karkaratülküdr Gazvesi	1- Çıkış: 1 Şevvâl H. 2 Cuma, **2- Dönüş: 10 Şevvâl H. 2 Pazar veya Savaş: 15 Muharrem H. 3.**

Karkaratülküdr (veya Karâratülküdr) Gazvesi'ne, Benî Süleym Gazvesi ve el-Küdr Gazvesi isimleri de verilmiştir.

İbn İshâk'ın rivâyetleri ile Vâkıdî'nin metni mukayese edildiğinde şu temel unsurlar ön plana çıkar:

İbn İshâk'a göre, Benî Süleym Gazvesi Bedir Savaşı'ndan yedi gün sonra meydana gelmiş ve çarpışma olmamıştır. Ganimetten bahsedilmemiştir. Hedef, Benî Süleym'dir. el-Küdr: Benî Süleym'e ait bir su yeridir. Hz. Peygamber (a.s.) Medine'de idari işler için -İbn İshâk'a göre- Muhammed b. Mesleme el-Evsî'yi (r.a.), - İbn Hişâm'a göre ise- Sibâa b. Urfute el-Gıfârî, namaz imamlığı için ise İbn Ümmü Mektûm'u (r.a.) vekil bırakmış ve el-Küdr'de üç gün kalmıştır.

Vâkıdî'ye göre gazve, Muharrem H. 3'te el-Küdr'de toplanmış olan Süleym ve Gatafan'ı cezalandırmak amacıyla yapılmıştır. Karkaratülküdr, Benî Süleym'e ait bir maden yerinin sınırları içinde kalır ve Medine'ye sekiz berîddir. Hz. Peygamber (a.s.), Medine'de İbn Ümmü Mektûm'u (r.a.) vekil bırakmıştır. Bu gazvede sancağı, Hz. Ali (r.a.) taşımıştır. Müslümanların yekûnu 200 kişidir. Çatışma olmamıştır. Ancak düşmana ait bazı çobanlarla karşılaşılmıştır. Çobanlar arasında -İslâm'ı kabul edecek olan- Yesâr da bulunmaktaydı. Benî Süleym ve Gatafân'a ait bir deve sürüsü ganimet alınmış ve humus/ganimetin beşte biri hariç, her askere iki veya yedi deve düşmüştür. Gazve on beş gün sürmüştür.

40. Muhammed b. Mesleme'nin Ka'b b. Eşref Seriyyesi	**14 Rebiülevvel H. 3, gece vakti.**
41. Muhayyisa b. Mes'ûd el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî'nin İbn Süneyne Seriyyesi	**15 Rebiülevvel H. 3.**
42. Zûemer Gazvesi	**Muharrem-Safer H. 3 veya Çıkış: 12 Rebiülevvel H. 3 Perşembe.**

Eski tarihçiler Zûemer'in Nühyle'ye (النخيل) yakın olduğunu kaydeder. Nüheyle ise Henâkiye'nin (الحناكية) kuzeyinde ve oraya yakın bir belde ve vadinin adıdır. Medine'den Necid'e doğru yola çıkıp yaklaşık 90 km. yol alan kişi hemen solunda Nüheyle yolunu görür. Zûemer ise bu yoldan yaklaşık 15 km. uzaklıktadır. Zûemer günümüzde bilinen bir yer değildir.

Zûemer Gazvesi, Gatafân, Enmâr ve Necid gibi isimlerle de anılır. Benî Muhârib'ten Dü'sûr b. Hâris'in girişimiyle Benî Sa'lebe ve Benî Muhârib'e mensup bazı yağmacılar, Necid bölgesinde Zûemer denilen yerde toplanarak Medine çevresine baskın yapmak istediler. Durumdan haberdar olan Resûlullah (a.s.), Medine'de Osman b. Affan'ı vekil bırakarak 450 kişilik bir kuvvetle harekete geçti. Bunu haber alan yağmacılar, dağılıp dağlara sığındılar.

Bazı rivâyetlere göre Dü'sûr b. Hâris, Zûemer Gazvesi'nde, Resûlullah'a (a.s.) suikast girişiminde bulundu, fakat Resûlullah (a.s.) mucize eseri olarak suikasttan kurtuldu ve buna şahit olan Dü'sûr Müslüman oldu. Bu olay üzerine el-Mâide Sûresi'nin 11. âyeti nâzil oldu.

Vâkıdî'ye göre, Zûemer Gazvesi on bir gün sürmüştür.

Sa'lebî Tefsiri'nde rivâyet edilen İbn Abbâs'ın beyanına göre, kasr edilerek kılınan ilk namaz bir ikindi namazı olup -Enmâr Gazvesi'nde- Hz. Peygamber (a.s.) tarafından -eski Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye 80 km uzaklıktaki- Usfân denilen mevkide iki rekât olarak kıldırılmıştır.

43. Hz. Osman'ın Ümmü Külsûm ile Evlenmesi	**Nikah: Rebiülevvel H. 3,** **Zifaf: Cemâziyelâhir H. 3.**
44. Buhrân Gazvesi	**Rebiülevvel veya Cemâziyelevvel H.3.** **1- Çıkış: 6 Cemâziyelevvel H. 3,** **2- Dönüş: 16 Cemâziyelevvel H. 3.**

Buhrân (بُحْرَانَ), Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, el-Furu' (الفُرْعُ) cihetinde, bir maden havzası olup aynı zamanda Medine'ye 200 km., Rabiğ şehrine ise 90 km bir mesafede bir dağın adıdır. Tarih kaynaklarında Buhrân'ın, Medine'ye uzaklığı 8 berid/konak olduğu kaydedilir.

Buhrân Gazvesi'ne Benî Süleym Gazvesi de denilmiştir. Gazveye ismini veren yerin, Bahrân diye bir okunuşu daha bulunmaktadır. Fakat Buhrân şeklindeki okunuş -özellikle de muhaddisler arasında- daha meşhûrdur. Bu okunuşu el-Münzirî de meşhûr kabul etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), hicretin 3. yılında Buhrân'da Benî Süleym kabilesinin Müslümanlara karşı asker topladıklarını haber aldı. Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u vekil atadı.

Zürkânî'nin işaret ettiği gibi –bazen siyer kaynaklarında- zahirde İbn Ümmü Mektûm idareci olarak (kaza-i ahkâm için) vekîl tayin edildiği izlenimi verilse de hakikatte ise onun yalnızca namaz imamlığı için vekil kılınmış olması muhtemeldir.

Hz. Peygamber (a.s.), 300 kişilik bir kuvvetle Buhrân'a doğru –hedefini gizleyerek- yola çıktı. Bunu haber alan Benî Süleym dağılarak bulundukları yerleri terk ettiler. Hz. Peygamber (a.s.), düşmanla karşılaşmayınca bir süre sonra Medine'ye döndü. Sefer, bir rivâyete göre on gün başka bir rivâyete göre ise iki ay sürdü. Bazı kaynaklar bu gazvenin Kureyş'e, bazıları ise hem Kureyş'e hem Benî Süleym'e karşı yapıldığını kaydeder.

45. Zeyd b. Hârise'nin Karede Seriyyesi	**1 Cemâziyelâhir H. 3.**
46. Osman b. Maz'ûn'un Vefatı	**Hicrî 2. yılının Zilhicce ayında veya Şabân H. 3.**

Kureyş'in Benî Cumah kolundan olan Osmân b. Maz'ûn'un (r.a.) künyesi Ebû Sâib olup annesi Suheyle bint Anbese'dir. Osmân b. Maz'ûn, Ubeyde b. Hâris, Abdurrahmân b. Avf, Ebû Seleme b. Abdilesed ve -güzel ahlâklı, yumuşak huylu, dünya işlerine önem vermeyen bir şahsiyet olan- Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile birlikte -Dârülerkam'da İslâm'a davetten önce- Resûlullah'ın (a.s.) huzuruna gelip aynı vakitte Müslüman oldular. İbn İshâk'a göre İslâm'ı kabul eden 14. şahıs, Osman b. Maz'ûn'dur.

Resûlullah (a.s.), bir sohbetinde kıyamet ve ahiretten bahsetti. Sohbetin tesirinde kalan Hz. Ali (r.a.), Abdullah b. Mes'ud (r.a.), el-Mikdâd b. Amr (r.a.) gibi bazı sahabeler, Osman b. Maz'ûn'un (r.a.) evinde toplanarak gündüzleri devamlı oruç tutmak, geceleri uyumadan namaz kılmak, kadınlara yaklaşmamak, et yememek ve eski elbiseler giymek sûretiyle kalan ömürlerini geçirmeye, hatta kendilerini kısırlaştırmaya azmettiler. Başka bir ifadeyle, söz konusu sahabeler, dünya işlerini tamamen terk edip kendilerini ibadete adamak (tebettül[190]) istedi; fakat Resûlullah (a.s.) bunu kabul etmeyip onlara itidali ve kendisini örnek almaları (usve-i hasene[191]) gerektiğini bildirdi ve şöyle buyurdu: "Gerçekten ben uyku da uyurum, namaz da kılarım; oruç da tutarım, iftar da ederim. Kadınlarla da evlenirim. Ey Osman, Allah'tan kork, çünkü senin üzerinde ailenin de hakkı vardır. Senin üzerinde misafirin hakkı vardır ve senin üzerinde nefsinin hakkı vardır. Oruç tut, iftar da et; namaz kıl, uyku da uyu!".[192] İşte bu hâdise üzerine aşağıda meâlleri verilen âyetler geldi:

"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez. Allah'ın

190 Bkz. el-Müzemmil 73/8.

191 el-Ahzâb 33/21.

192 Ebû Dâvûd, *et-Tetavvu'*, 5/28; İbn Sa'd, III,394-395.

size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun" ve "*Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup ta zalimlerden olasın!*" [193] meâlindeki âyetlerin nüzulüne yukarıda isimleri sayılan sahabelerdir. Bu sahabeler, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (a.s.) sevmesini emrettiği ve onun da kendilerini sevdiğini açıkladığı birkaç şahsiyettir.

Osman b. Maz'ûn, ilk Müslümanlardan olan oğlu Sâib ve kardeşleri Kudâme, Abdullah ve Sâib ile beraber Habeşistan hicretine katıldı. Daha sonra da kardeşleriyle Medine'ye hicret etti. Muâhât olayında o (r.a.), Hazrec kabilesinden Abbâs b. Ubâde veya Mâlik b. Teyyihân ile kardeş olmuştur. Bedir Gazvesi'ne katılmıştır. Medine'de ilk vefat eden muhacir oldu.

Resûlullah (a.s.), onun (r.a.) vefatına ziyadesiyle üzülmüş ve alnından öpmüştür. Resûlûllah'ın (a.s.) gözyaşları onun (r.a.) yanaklarına dökülmüştür. Resûlullah (a.s.): "Bu bizim ahirete ilk gidenimizdir" diyerek onu Bakî' mevkiine defnetti, daha sonra burası kabristan haline getirildi.

Osman b. Maz'ûn'un toprağa verilmesinden sonra Resûl-i Ekrem'in (a.s.) bir sahabeden büyükçe bir taş getirmesini istediği, sahabe taşı kaldıramayınca Resûlullah'ın (a.s.) onu alıp kabrin başucuna koyduğu ve: "Böylece kardeşimin kabrini bulur, tanır ve ailemden ölenleri de artık buraya gömerim" dediği nakledilmiştir.

Osmân b. Maz'ûn'u hicretten sonra evlerinde misafir eden Ümmü'l-Alâ bint Hâris el-Ensâriyye onun cenazesinin yanında: "Ey Ebû Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun. Benim senin hakkındaki tanıklığım şudur: Yemin ederim ki, Allah seni kerem ve inâyetine mazhar kılmıştır" dedi.

Resûlullah (as: "Allah'ın ona ikramda bulunduğunu nereden biliyorsun?".

193 el-En'âm 6/52. Kureyş büyükleri Resûlullah'ın (a.s.) yanına geldikleri zaman fakir müminleri yanlarında bulunmasını istemiyorlardı. Resûlullah (a.s.) da onların isteklerine uyarak bu müminleri yanından çıkarmak istedi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimizi (a.s.) yukarıda meâli verilen âyetle uyardı.

Ümmü'l-Alâ: "Ey Allah'ın Elçisi! Babam sana feda olsun. Allah ona ikram etmezse kime eder ki?" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (a.s.): "Osmân b. Maz'ûn'a gelince muhakkak ki ölüm (yakîn) ona gelmiştir. ve Allah'a yemin ederim ki, ben de onun için hayır ve saadet ummaktayım. Yine Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın Resûlü iken bana (ve size, yarın) Allah tarafından ne muâmele yapılacağını bilmem" buyurdu.[194]

47. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Hafsa ile Evlenmesi	**Şabân H. 3.**

Hz. Ömer'in (r.a.) kızı Hz. Hafsa, bi'setten 5 yıl önce Mekke'de doğdu. Hz. Hafsa'nın annesi Zeyneb bint Maz'ûn el-Cumehiyye de ashâbtandır.

Hz. Hafsa (r.anha), önce Huneys b. Huzâfe ile evlendi. İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın Habeşistan muhâcirlerine ait verdikleri listede Huneys b. Huzâfe'nin ismi zikredilir fakat Hz. Hafsa'nın ismi zikredilmez.[195] Bundan, Huneys'in Habeşistan'a hicret edip Mekke'ye döndükten sonra Hz. Hafsa (r.anha) ile evlendiği anlaşılmaktadır.

Hz. Hafsa (r.anha), kocasıyla birlikte Medine'ye hicret etti. Bedir Gazvesi'ne katılan Huneys b. Huzâfe aldığı yaralar neticesinde Medine'de[196] hicretin 25. ayının başında (Rebiülevvel H. 3) vefat etti. Hz. Hafsa'nın (r.anha) bu evlilikten çocuğu olmadı.

Hz. Hafsa (r.anha), Hz. Peygamber'le (a.s.) evlendiğinde yirmi veya yirmi iki yaşlarındaydı, Hz. Peygamber ise 56 yaşındaydı. Bu evlilik neticesinde Hz. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) kayınbabası oldu.

194 Buhârî, "el-Cenâiz", 24/3.

195 İbn Habîb, bu ittifaka aykırı bir şekilde, Hz. Hafsa'nın (r.anha) Habeşistan muhâcirlerden olduğunu kaydeder.

196 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 12.

Hz. Hafsa (r.anha), Şaban H. 45 tarihinde Muâviye b. Ebî Süfyân'ın (r.a.) hilâfeti döneminde vefat etti, cenaze namazı Mervân b. Hakem kıldırdı, Bakî' Mezarlığı'nda toprağa verildi.

48. Resûlullah'ın Zeyneb bint Huzeyme ile Evlenmesi	**Ramazan H. 3.**

Takriben hicretten 27 yıl önce doğan Zeyneb bint Huzeyme'nin[197] (r.anha) annesi -soy bilimci Ali b. Abdilaziz el-Cürcânî'ye göre- Hind bint Avf'dır. Hz. Zeyneb (r.anha), yoksullara çok şefkatli ve merhametli davranıp iyiliklerde bulunduğu için -Câhiliye döneminde de- Ümmü'l-Mesâkîn (yoksulların annesi) diye tanınıyordu. Hz. Zeyneb (r.anha), -Vâkıdî'ye göre- önce Tufeyl b. Hâris'le evlenmiş, o boşadıktan sonra kardeşi Ubeyde b. Hâris ile evlenmiştir.

Ubeyde b. Haris, Bedir'de şehit olunca Hz. Peygamber'le (a.s.) evlenmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) Hz. Zeyneb'e (r.anha) bir rivâyete göre 400 dirhem, başka bir rivâyete göre on iki buçuk ûkiya gümüş mehir verdi.

Hz. Zeyneb (r.anha) takriben 30 yaşında hicrî 4. senenin Rebiülâhir ayının son günlerinde vefat etti. Resûlullah (a.s.), cenaze namazını kıldırdı ve Bakî Mezarlığı'nda toprağa verildi.

49. Hz. Hasan'ın Doğumu	**15 Ramazan H. 3.**
49/a. Diyet Miktarlarının Tesbiti	**Hicretin 3. yılında.**

Taberî, -Hz. Hasan'ın (r.a.) doğum tarihi hakkında bilgi verdikten sonra- Resûlullah'ın (a.s.) diyet miktarlarını hicretin 3. yılında bir yazı ile tesbit ettiğini ve bu yazının onun (a.s.) kılıcına bağlı tutulduğunu kaydeder.

Diyet, İslâm hukukunda adam öldürme ve yaralamalarda mağdur tarafa ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal demektir. Arapçada "ödemek,

197 Zeyneb bint Huzeyme b. Hâris b. Abdillah b. Amr b. Abdimenâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'saa b. Bekr b. Hevâzin.

vermek" anlamındaki "vedy" kökünden türeyen diyet, İslâm hukukunda bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya parayı ifade eder. Hz. Peygamber'in (a.s.) *Sünnet*'inde diyet konusunda bir hayli ayrıntı ve uygulama örneği mevcuttur.

50. Uhud Gazvesi	15 Şevvâl H. 3, Cumartesi.

Uhud Dağı, Medine'nin kuzeyinde, Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık 5 km mesafededir. Doğu-batı istikametinde düz bir hat üzerinde 8 km uzunluğundaki dağın yüksekliği 750 metredir.

Süheylî'ye göre, bölgedeki dağ silsilelerinden ayrı ve tek başına bulunduğu için bu dağa Uhud denilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), bir defasında Ebû Zer el-Gıfârî ile birlikte Harre mevkiinde yürürken Uhud Dağı'na bakmış ve: "Ey Ebû Zer! Şu Uhud Dağı kadar altınım olsa üç gün sonra borçlarım için ayırdıklarım hariç elimde tek dinar dahi bırakmadan hepsini infak ederdim" buyurmuştur.[198]

Resûl-i Ekrem (a.s.) Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) ile birlikte Uhud Dağı'na çıktığı bir sırada dağ sallanınca: "Ey Uhud, sakin ol! Senin üzerinde bir peygamber, bir sıddîk ve iki şehid var" (اُثْبُتْ أُحُدُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ) buyurmuşur.[199]

Hz. Peygamber (a.s.): "Uhud bizi sever, biz de onu severiz": (أُحُدٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ)[200] buyurmuştur. Bu sözden şu manalar çıkarılabilir:

1- Hz. Peygamber (a.s.), Uhud Dağı'nın ahalisini; yani ensârı sevdiğini kastetmiştir.

2- Seferden döndüğünde Uhud Dağı'nın görünmesi sevdiklerine kavuşmanın müjdecisi olduğu için böyle buyurmuştur ki sevenler böyle

198 Müslim, "*Zekât*", 32.
199 Buhârî, "*Ashâbü'n-nebî*", 5; Tirmizî, "*Menâkıb*", 18.
200 Buhârî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 64/29.

davranırlar ve sevdiklerine yakın olmak isterler. Hz. Peygamber'in (a.s.) buyurduğu gibi: Kişi sevdiğiyle beraberdir: الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ.

3- Veya gerçekten Hz. Peygamber (a.s.) Uhud Dağı'nı Uhud da Hz. Peygamber'i (a.s.) sevmektedir. Bu, tıpkı dağların Allah'ı tespih etmesi ve taşların Allah'tan korkması gibidir. Bu hakikat *Kur'ân-ı Kerîm*'de bir çok âyette dile getirilmiştir. Mesela:

"*Kuşları ve tespih eden dağları da Davut'a boyun eğdirdik*".[201]

"*(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalbleriniz katılaştı. Artık kalbleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir*".[202]

Kur'ân-ı Kerîm, bir çok yerinde güneş, ay, gece, gündüz, denizler, dağlar gibi varlık ve olayların insana hizmetine sunulduğunu, boyun eğdirildiğini bildirir. Bundan maksat, var olanların insanların istifadesine sunulduğunu anlatmak ve insanların bunlardan olabildiğince yararlanmasını öğütlemektir. Dağların tespihi bütün yaratılanlar gibi onların da en ufak bir sapma göstermeksizin ilahî kanuna boyun eğmeleri veya bizim anlamadığımız bir dil ile Allah'ı anıp tenzih etmeleri şeklinde anlaşılabilir.

Uhud kelimesi, ehadiyyetten (teklik/birlik) türemiştir. Ehadiyyeten türemiş isimden daha güzeli yoktur. Peygamber Efendimiz (a.s.) güzel isimleri severdi. Yüce Allah, Ehad isminin manasına uygunluğunu istediği için bu dağa önceden bu ismi vermiştir. Çünkü buranın ahalisi olan ensâr, tevhide, tevhit dinini tebliğ için gönderilmiş Allah Elçisi'ne yardım ettiler. O (a.s.) da diri iken de ölü iken de o dağa komşu olup yanına yerleşti.

Uhud Gazvesi, Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında yapılan ikinci büyük savaştır. Mekkeliler, Bedir Gazvesi'ndeki yenilgiyi telafi etmek ve Müslümanlara ağır bir darbe vurmak istiyorlardı. Bedir'de Müslümanla-

201 el-Enbiyâ 21/79.
202 el-Bakara 2/74.

rın hücumundan kurtulan Ebû Süfyân idaresindeki kervan Mekke'ye ulaşınca mal sahipleri 50.000 dinar olan bütün kârlarını savaş için harcamaya karar verdiler. Amr b. Âs ve Resûlullah'ın (a.s.) Bedir'de fidye almadan serbest bıraktığı şair Ebû Azze el-Cumahî'nin de aralarında bulunduğu dört kişilik bir heyet Mekke çevresindeki kabilelerden asker toplamak amacıyla görevlendirildi. Yıl boyunca yapılan hazırlıklar sonucunda 2000'i ücretli toplam 3000 kişilik bir ordu teşkil edildi. Civar kabilelerden toplanan askerler için 25.000 dinar harcandı. Mekkeli müşriklerin ordusunda, 700 zırhlı, 200 atlı asker ve 3000 deve vardı.

Mekke ordusunda, Dârü'n-Nedve'de bağlanan üç sancak vardı: Bunları, (1) Süfyân b. Uveyf, -(2) Mekke ordusunda yer alan Ehâbîş'in sancağınıonlardan biri ve (3) Talha b. Ebî Talha taşıyordu. Bir görüşe göre ise müşrik ordusunun tek sancaktarı –savaşa yüz okçu ile katılan Abdüddâr oğullarından- Talha b. Ebî Talha idi.

Zülhuleyfe'ye ulaşan Kureyş ordusu, Akîk vadisini takip ederek Medine'nin kuzeyindeki Zegâbe mevkiinde konakladı. Burası develerin ve atların otlak ve su ihtiyacını karşılamaya elverişli bir yerdi.

Abbas b. Abdilmuttalib, Kureyş'in hazırlıklarıyla ilgili haberleri, Gıfâr kabilesine mensup bir bedevi aracılığıyla Resûl-i Ekrem'e (a.s.) ulaştırdı. Huzâa kabilesinden Amr b. Sâlim de birkaç arkadaşıyla Medine'ye gelip Kureyş ordusu hakkında Resûlullah'a (a.s.) bilgi verdi.

Hz. Peygamber (a.s.) görevlendirdiği Enes b. Fedâle, kardeşi Müennis ve Hubâb b. Münzir gibi sahâbîler vasıtasıyla Medine'ye doğru ilerlemekte olan müşrik ordusunun durumu, asker sayısı ve konak yerlerine dair bilgi edindi. Düşmanın Medine'ye yaklaştığı gece şehrin etrafında nöbet tutuldu. Sa'd b. Ubâde (r.a.), Sa'd b. Muâz (r.a.) ve Üseyd b. Hudayr (r.a.), Mescid-i Nebevî'de Resûl-i Ekrem'in (a.s.) kapısında sabaha kadar koruma amaçlı nöbet tuttular.

Resûlullah (a.s.) düşmana nasıl karşılık verileceği hususunda sahabelerle istişare etti. Kendisi gördüğü bir rüya üzerine Medine'de kalınmasını, kadınların ve çocukların kalelere yerleştirilerek savunma savaşı yapılmasını tercih ettiğini belirtti. Özellikle Bedir Gazvesi'ne katılamayan gençler ve Hz. Hamza, Sa'd b. Ubâde, Nu'mân b. Mâlik düşmanla şehir dışında sava-

şılmasında ısrar ettiler. Resûl-i Ekrem (a.s.) yenilgiye uğramalarından endişe duyduğunu bildirmesine rağmen çoğunluğun görüşüne uyularak karar verildi. Hz. Peygamber (a.s.) cuma namazının ardından bir konuşma yaparak sabırlı oldukları takdirde zafer elde edeceklerini ifade etti. İkindi namazından sonra hazırlıklarını tamamlayan Müslümanlar Mescid-i Nebevî'de toplanmaya başladılar. Daha önce meydan savaşı için ısrar eden sahabeler, zırhını giymiş olarak evinden çıkan Resûlullah'a (a.s.) tutumlarından dolayı pişmanlıklarını belirttiler ve savaşın nerede yapılacağı konusunda kendisinin karar vermesini istediler. Resûl-i Ekrem (a.s.) şöyle buyurdu: "Bir peygamber zırhını giydikten sonra Allah onunla düşmanları arasında hüküm verinceye kadar çıkarmaz. Eğer sabreder ve görevinizi yaparsanız Allah zaferi size ihsan edecektir".

Resûlullah (a.s.), Medine'de âmâ sahâbî Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil bırakarak ikisi atlı, 100'ü zırhlı 1000 kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Seniyye Tepesi'ne gelindiğinde münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün müttefiki olan 600 kişilik bir Yahudi birliği orduya katılmak istediyse de Hz. Peygamber (a.s.) bunu kabul etmedi. Ensardan bazıları, müttefikleri diğer Yahudilerden yardım talep etmeyi teklif edince de: "Bizim onlara ihtiyacımız yoktur" dedi. Şeyhayn Mevkii'nde orduyu teftiş etti ve yaşı küçük olanları geri çevirdi. Ancak Râfi' b. Hadîc'in iyi ok attığı söylenince ona izin verdi. Ardından Râfi'i güreşte yenen Semüre b. Cündeb'e de müsaade etti. Zeyd b. Sâbit, Üsâme b. Zeyd, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. Ömer gibi çocuk sahâbîler geri çevrilenler arasındaydı. İslâm ordusu geceyi Şeyhayn'da geçirdikten sonra Uhud Dağı'na doğru yoluna devam etti. Bu sırada Resûl-i Ekrem (a.s.), orduyu kısa yoldan ve düşmanla karşılaşmadan Uhud'a götürebilecek bir kılavuz isteyince Ebû Hasme el-Ensârî bu görevi üstlendi.

Ordu arkasını Uhud Dağı'na verip Ayneyn Tepesi'ni soluna, güneşi de arkasına alıp Medine'ye doğru saf tuttu. Abdullah b. Übey, "Ben meydan savaşına taraftar değildim. Muhammed çoluk çocuğun sözüne uydu, bizim sözümüze itibar etmedi" diyerek 300 kişilik taraftarıyla birlikte ordudan ayrılıp Medine'ye döndü. Onun ve taraftarlarının Uhud'a varmadan önce Şavt Mevkii'nde ordudan ayrıldığı da nakledilir. Hz. Peygamber (a.s.) sayısı 700'e düşen orduyu savaş düzenine koydu ve en büyük sancağı –Abdüddâr

oğullarından- Mus'ab b. Umeyr'e verdi. Ordunun sağ ve sol kanatlarına, öndekilere ve arkadakilere komutanlar tayin etti. Uhud Gazvesi'nde İslâm ordusunun merkez kuvvetlerinin idaresini Hz. Hamza, el-Mikdâd b. Amr el-Kudâî el-Behrânî'yle birlikte yürüttü.

Hz. Peygamber (a.s.), Abdullah b. Cübeyr (r.a.) komutasında elli kişilik bir okçu birliğini Ayneyn tepesine yerleştirdi ve -günün evvelinde başlayan- savaşın sonucu ne olursa olsun okçuların yerlerinden ayrılmamalarını emretti. O (a.s.), bu tedbirle düşmanın arkadan saldırmasını ve Medine'ye girmesini önlemek istedi.

Ayneyn Tepesi, Resûlullah'ın (a.s.) Uhud Savaşı'nda buraya yerleştirdiği okçulardan dolayı: Cubelü'r-Rumât (okçular tepesi) denilmiştir. Ayneyn tepesi, Medine'nin 5 km kuzeyinde Uhud dağına çok yakın bir mevkidedir. Uhud dağı ile Ayneyn tepesi arasında Kanat Vadisi yer alır.

Uhud Gazvesi'nin Meydana Geldiği Alan[203]

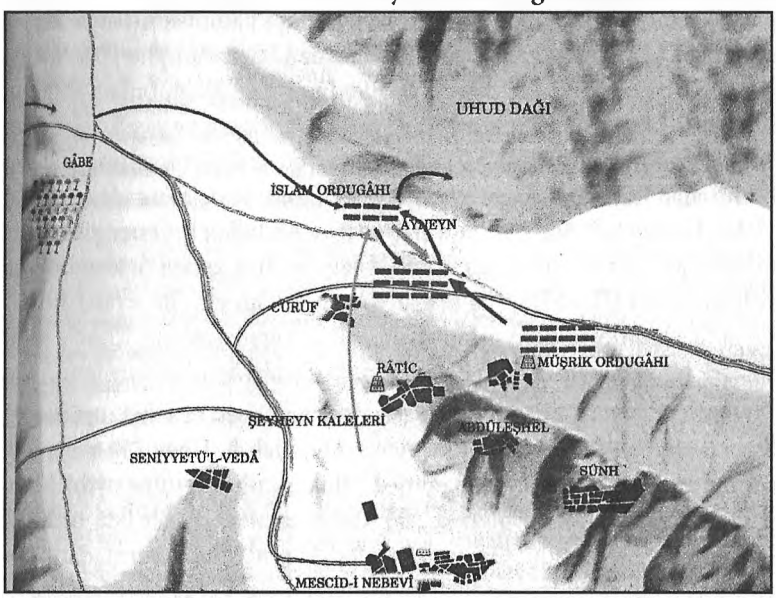

203 İ. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.*

Hz. Peygamber (a.s.), savaştan önce orduya şöyle hitap etti:

"Ey insanlar! Allah'ın Kitabı'nda bana emrettiği emirlerine itaati ve yasaklarından sakınmayı ben de size emrediyorum. Sizler kuşkusuz bugün, üzerindeki sorumluluğun ağırlığını hatırlayan, sonra sabır ve sağlam bir inançla; ciddiyet ve gayretle canını ortaya koyan bir kimsenin kendisi için ecir ve azık temin edeceği bir konumdasınız. Zira düşmana karşı cihâd, elbette arzu edilmeyen çetin bir mücadeledir; çok az insan buna sabreder, ancak Allah'ın iman olgunluğuna erdirdiği kimseler buna sabredebilirler.

Allah kendisine itaat edenlerle; şeytan ise Allah'a isyan edenlerle beraberdir. Bugün amel defterinizi cihadda sabırla açın ve bununla Allah'ın size vaat ettiğini arayın ve size emrettikleri dışına çıkmayın.

Ben, kuşkusuz, olgun davranmanız konusunda çok istekliyim; ihtilaf, münakaşa, bozulma, unutmayın ki, acizlik ve zayıflık alâmetlerindendir. Allah, bu hallerden asla hoşlanmaz; bundan dolayı ne yardımını ulaştırır, ne de zafer nasip eder.

Ey insanlar! Şu bilgiler kalbime yeniden indi:

Kim haramda ısrar ederse, Allah kendisiyle onun arasını ayırır; kim de sırf onun için bundan uzak dursa, Allah günahlarını bağışlar.

Kim bana bir salavât okursa, Allah ve melekler buna karşılık ona on salavât okurlar.

Kim bir Müslüman veya kâfire iyilik yaparsa, dünya ve ahirette onun mükâfatı Allah'a aittir.

Çocuk, kadın, hasta veya memluk köle hariç, Allah'a ve ahiret gününe inanan herkese Cuma namazı farzdır, kim kendini bundan müstağni görürse Allah da kendisini ondan müstağni görür. Allah, hiç kimseye muhtaç değildir (gani), hamde tek layık da kendisidir.

Sizi Allah'a yaklaştıracak bildiğim hiçbir ameli bırakmadım, hepsini size emrettim; diğer taraftan sizi cehenneme yaklaştıracak olan bildiğim hiçbir ameli bırakmadım, hepsini size yasakladım.

Emin Ruh (Cibril) kalbime üfledi ki, biraz gecikse bile bütün rızkını eksiksiz ve tam olarak elde etmeden hiçbir canlı ölmeyecektir. Öyleyse Rabbiniz Allah'tan sakının ve helal yollardan rızkınızı arayın. Rızkın bi-

razcık gecikmesi sakın sizi, Allah'a isyanla onu elde etmeye sevk etmesin; zira O'nun katındakine ancak O'na itaatle ulaşılabilir.

Şüphesiz ki O, size helal ve haramlarını açıklamıştır. Ne var ki, bu ikisi arasında bir takım şüpheli hususlar vardır ki, bunları, Allah'ın koruması altında bulunanlar dışında insanların pek çoğu bilmemektedir. Onlardan uzak duranlar namusunu ve dinini korumuştur; koruluğun yakınlarında sürülerini otlatan bir çoban gibi kim de bunlara bulaşırsa, onun harama düşmesi pek yakındır. Her kralın mutlaka bir korusu vardır. Dikkat edin! Allah'ın korusu da onun haramlarıdır.

Mümin, diğer müminlere göre bedende baş mesabesindedir; zira onda bir aza rahatsızlandı mı, bedeninin geri kalan azaları da bundan muzdarip olarak onun yardımına koşuşurlar. Allah'ın selâmı üzerinize olsun".[204]

Medine'yi arkalarına, Uhud'u önlerine alıp yüzleri güneşe karşı gelecek şekilde savaş düzeni alan Düşman güçleri, ikiye ayrıldı. Önce İkrime b. Ebî Cehil komutasındaki kuvvet saldırıya geçtiyse de karşı saldırı üzerine bozulup geri çekilmek zorunda kaldı. Ayneyn Tepesi'ndeki Müslüman okçular, bunu nihaî yenilgi sanıp ganimet elde etmek arzusuyla yerlerinden ayrıldılar. Bu durumdan yararlanan Hâlid b. Velîd komutasındaki düşman süvari kuvvetleri saldırıya geçerek Müslümanları arkadan kuşattı. Hâlid b. Velîd ile birlikte öteki düşman kuvvetlerinin de saldırısıyla Müslümanlar iki ateş arasında kaldı. Bir okla yaralanan Hz. Peygamber (a.s.) dağdaki mağaralardan birine sığındı. Müslümanlar, Hz. Peygamber'i (a.s.) korumaya alıp düşmana karşı şiddetli bir direniş gösterdi ve saldırıları püskürttü.

Uhud Gazvesi'nde kahramanlık gösteren ve on yedi yerinden yaralanan Kâ'b b. Mâlik (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.) zırhını, Resûlullah (a.s.) da onun zırhını giyindi. Bu savaşta Hz. Peygamber'in (a.s.) öldüğü şayiasından sonra onu ilk defa Kâ'b gördü; "Müjdeler olsun ey Müslümanlar!

204 Vâkıdî, I,221-222.

Resûlullah yaşıyor!" diye bağırınca Resûlullah (a.s.) parmağını dudağına koyarak susmasını söyledi.

Resûlullah'ın (a.s.) kesin emrine rağmen okçuların Ayneyn Tepesi'ni terk etmesi savaşın neticesini değiştirmiş ve bu güne "Yevmu Ayneyn", bu yıla da "Âmü Ayneyn" denilmiştir.

Uhud Savaşı'nda, âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûl-i Ekrem (a.s.), taş ve ok yağmuru altında neredeyse hayatını kaybediyordu ve yüzünden okla yaralanmıştı.

Uhud Gazvesi'nde on hanımla birlikte gazilere yiyecek ve su taşıyan Hz. Fâtıma (r.anha), yaralıları tedavi etti ve dişi kırılan Hz. Peygamber'in (a.s.) yüzündeki kanı temizlemeye çalıştı. Kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini Resûlullah'ın (a.s.) yüzüne bastırmak sûretiyle akan kanı durdurmayı başardı.[205]

Bu acı ve yarayı gören sahabe, kendisinden, müşriklere lanet etmeleri için izin vermesini istedi, fakat o (a.s.) bu izni vermedi ve şöyle buyurdu: "Ben lanet edici değil bir rahmet olarak gönderildim".[206]

Uhud Gazvesi'nde, aralarında Resûlullah'ın (a.s.) amcası Hz. Hamza'nın (r.a.) da bulunduğu yedisi muhâcirlerden 67'si ensârdan olmak üzere 74 kişi şehit düştü.

Vâkıdî, Uhud'da 74 kişinin şehit edildiğine dair rivâyeti "üzerinde icmâ' edilen" (el-muctemeu aleyh) diye niteler.

Resûlullah (a.s.), amcası Hz. Hamza'nın (r.a.) Vahşi b. Harb el-Habeşî tarafından şehit edilmesine çok üzüldü. Hz. Peygamber (a.s.) şehitlerin Medine'ye götürülüp toprağa verilmesine izin vermedi. Şehitler, savaş alanında birer ikişer bazen de üçer kişi halinde bir kabre gömüldü.

Uhud Gazvesi'nde Mekkeli müşriklerden 23 kişi öldürüldü.

---

205 Müslim, "*el-Cihâd*", 101.

206 Buhârî, "*el-Megâzî*", 64/23; Müslim, "*el-Birr Ve's-Sıla ve'l-Adâb*" 45/24.

Abdürrezzâk'ın rivâyetine göre, Abdullah b. Cahş, Uhud'da savaşırken kılıcı kırıldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.), ona bir değnek (urcûn) verdi. Bu değnek Abdullah b. Cahş'ın elinde kılıca dönüştü ve onunla savaştı. Zübeyr b. Bekkâr (172-256), *el-Muvaffakiyyât*'ında demiştir ki: "Urcûn" adıyla anılan o kılıçtan bir parça nesilden nesile aktarılarak sonunda -Abbâsî halîfesi Mu'tasımbillâh'in (198-218/813-833) komutanlarından- Boğa et-Türkî'ye 200 dirheme satıldı.

Müslümanlar, Uhud Gazvesi'ne kadar daha çok Mekke-Suriye ticaret yolunu kontrol altında tutarak Mekke'ye baskı yapmak ve Medine'de konumlarını güçlendirmekle meşgul idiler. Bedir'de aldıkları ağır yenilgiyle Arap Yarımadası'ndaki nüfuzları sarsılan Kureyşli müşrikler ise Benî Hâris b. Abdimenat b. Kinâne, Kâre (القارة)[207] ve onun bir kolu olan Adel (عضل), Dîş ve Huzâa'dan Benî Mustalık gibi Ehâbîş kabilelerinden aldığı destekle Uhud'da Müslümanlara karşı başarı elde ettiler ve Bedir yenilgisinin meydana getirdiği olumsuz havayı dağıttılar. Müslümanlar, Uhud Gazvesi'yle birlikte Kureyşli müşriklere destek veren Ehâbîş kabilelerinin oluşturduğu yeni tehditlerle de ilgilenmek durumunda kaldılar. Bu sebeple Uhud'dan sonra meydana gelen birçok megâzî hâdisesi; mücadelede Müslümanları yenilgiye uğratmak isteyen Ehâbîş kabilelerinin beklenen reaksiyonunu ve Hz. Peygamber'in bu reaksiyona cevabını oluşturur.

Uhud Gazvesi'nde meydana gelen bazı hâdiseler: el-Enfâl Sûresi'nin 18,36, Âl-i İmrân Sûresi'nin 120-200, en-Nahl Sûresi'nin 126,127, el-Münâfikûn Sûresi'nin 5. âyetinin nüzulüne sebep teşkil etmiştir.

İbn İshâk, Âl-i İmrân Sûresi'nin 60 âyetinin (faizi haram kılan 130. âyet dâhil) Uhud Savaşı'yla ilgili nâzil olduğunu ve Hz. Peygamber'den (a.s.): "Allah bize fetih yolunu açıncaya kadar müşrikler Uhud gibisini başımıza getirmeyecekler" buyurduğunu rivâyet eder. Bu sözler, Medine-Mekke mücadelesinde Uhud Savaşı'nın bir dönüm noktası olduğuna ve Uhud'un Müslümanların Mekkeli müşrikler karşısında ilk ve son yenilgileri olduğuna işaret eder.

207 Âdel Kâre'ye, Kâre ise el-Hûn b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar'a mensuptur.

Vâkıdî'nin Âl-i İmrân Sûresi'yle ilgili naklettiği şu rivâyet ise önemlidir:

"Ebû Misver b. Mahreme, Abdurrahmân b. Avf'a: 'Bize Uhud Gazvesi'ni anlat', dedi.

Abdurrahmân b. Avf: 'Ey kardeşimin oğlu! Âl-i İmrân Sûresi'ni 120. âyetten itibaren oku. Uhud Gazvesi'ni bizimle yaşamış gibi olursun', dedi".

Müşriklerin, Uhud Gazvesi'nde şehit olan Müslümanların ölülerine işkence yapmaları, Müslümanların da aynı tarzda davranma temayülüne girmeleri üzerine, -bir rivâyete göre-: *"Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynısı ile mukabele edin. Sabrederseniz andolsun ki bu, sabredenler için daha iyidir"*[208] meâlindeki âyet nâzil oldu ve bunun üzerine Resûlullah (a.s.), cesetlere zarar vermeyi (müsle yapmayı) yasakladı.

Hz. Peygamber'in (a.s.), Uhud şehitlerini her sene ziyaret ettiği ve şehitliğin girişine vardığında şöyle dediği rivâyet edilir: "Sabretmenize karşılık size selâm olsun. Burası dünyanın güzel bir sonucudur". Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) bu âdetini devam ettirmişlerdir.

Hz. Peygamber (a.s.) Uhud Savaşı'nda müşrikler savaş alanını terk ettikten sonra, ashâbıyla birlikte şu duayı yapmıştır:

"Allah'ım, bütün hamdler Sana mahsustur. Allah'ım, senin verdiğini kısacak kimse yoktur. Sen'in kıstığını da açıp verecek kimse yoktur. Sen'in saptırdığını doğru yola hidâyet ettirecek yoktur. Sen'in hidâyete erdirdiğini saptıracak kimse yoktur. Sen'in engel olduğunu verecek yoktur. Sen'in verdiğine de engel olacak yoktur. Sen'in uzaklaştırdığını yakın kılacak yoktur. Sen'in yaklaştırdığını da uzak kılacak yoktur.

Allah'ım, rahmet, bereket, lütuf ve rızkını bize bol bol ver.

Allah'ım, Sen'den halden hale dönmeyen, zail olmayan, devamlı nimetini istiyorum.

208 en-Nahl 16/126.

Allah'ım, muhtaçlık gününde nimet, korku gününde de güvenlik istiyorum Sen'den.

Allah'ım, bize verdiklerinin şerrinden ve bize vermediklerinin şerrinden Sana sığınıyorum.

Allah'ım, bize imanı sevdir. Onu kalblerimizde süsle, küfrü, fasıklığı ve isyanı bize çirkin göster. ve bizi doğru yolu bulanlardan eyle.

Allah'ım, bizi Müslüman olarak öldür.

Allah'ım, bizi Müslüman olarak yaşat. Bizi salih kimseler arasına kat. Bizi rüşva olan ve fitneye düşen kimselerden kılma.

Allah'ım, Peygamberlerini yalanlayan ve insanları Sen'in yolundan geri çeviren kâfirleri öldür. Azap ve gazabını onların üzerine indir.

Allah'ım, kendilerine kitap verilmiş olan kâfirleri de öldür, ey hak olan Allah".[209]

51. Hamrâülesed Gazvesi	**1- Çıkış: 16 Şevvâl H. 3, Pazar.** **2- Dönüş: 20 Şevvâl H. 3, Perşembe.**

Hamrâülesed, Medine'nin 20 km. güneyindedir ve burada yer alan kırmızı renkli bir dağın adıdır. Hamrâülesed Gazvesi, Mekke'ye dönmekte olan Kureyş kuvvetlerinin Medine'ye baskın yapma ihtimaline karşı tedbir amacıyla yapılmış bir takip harekâtıdır:

İbn İshâk'ın bildirdiğine göre: Resûlullah'ın (a.s.) müezzini, 16 Şevvâl Pazar günü, halkı düşmanı takibe çağırdı. Müezzin: "Düşmanı takibe ancak dün bizimle birlikte olanlar (yani Uhud Gazvesi'ne katılanlar) çıkacaktır", diye ilânât yaptı. Resûlullah (a.s.), bununla, düşmanı korkutmak, onları takibe koyulduklarını bildirmek, kuvvetlerini muhafaza ettiğini ve Uhud'da olup-bitenlerin kendilerini zayıf düşürmediğini düşmana göstermek istedi. Hz. Peygamber (a.s.), Hamrâülesed'e varıncaya kadar ilerledi. Resûlullah

209 Vâkıdî, I,314-315; İbn Kesîr, III,77.

(a.s.) burada Pazartesi, Salı ve Çarşamba günleri kaldıktan sonra Medine'ye döndü.

Hz. Peygamber (a.s.) bu seferde Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u (r.a.) vekil bıraktı.

Hz. Peygamber (a.s.), "Sekb" ismindeki atını Mescid-i Nebevî'nin kapısına istetti. Hamrâülesed Seferi'nde Resûlullah'ın (a.s.) atı dışında kimsenin atı yoktu. Diğer yandan Talha b. Ubeydillah (r.a.), münadinin çağrısını duyar duymaz Resûlullah'ın (a.s.), ne zaman hareket edeceğini öğrenmeye çıktı. Baktı ki Resûlullah (a.s.) zırh ve miğferini çoktan giyinmişti. Öyle ki, gözlerinden başka bir tarafı görünmüyordu.

Resûlullah (a.s.), kendisini görünce: "Ey Talha! Silahın nerede?" diye sordu.

O da: "Yakında, ey Allah Resûlü!" diyerek hemen gidip silahını getirdi. Hz. Peygamber (a.s.), bir de ne görsün! Talha göğüs kısmından dokuz yara almıştı. Ama o bunlara hiç aldırmaksızın: "Beni, kendi yaralarımdan çok Resûlullah'ın (a.s.) yaraları ilgilendirir" dedi.

Hz. Peygamber (a.s.) tekrar Talha'ya (r.a.) dönerek: "Sence şu anda Kureyşliler nerededir?" diye sordu.

O da: "Seyyâle'dedirler" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) de: "Ben de öyle düşündüm. Fakat şunu bil ki Talha! Yüce Allah bize Mekke'nin fethini nasip edinceye kadar Kureyşliler bize, bu şekilde bir daha asla zarar vermeyecekler" buyurdu.[210]

Dönüş yolundaki Mekkeliler tekrar Medine'ye dönüp Müslümanları tamamen imha etme düşüncesine kapıldılar. Hz. Peygamber'in (a.s.), Sâbit b. Sa'lebe el-Hazrecî kılavuzluğunda, onları takip etmesi ve -Medine'ye hicret esnasında Hz. Peygamber (a.s.) ve yanındakiler Kudeyd'deki çadırlarına yiyecek almak için uğradığı Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid'in oğlu- Ma'bed

210 Şâmî, V,309.

b. Ebî Ma'bed el-Huzâî'nin[211] Müslümanlar lehine yaptığı propaganda onları bu niyetlerinden vazgeçirdi. Mâ'bed el-Huzâî, Ebû Süfyân b. Harb'e, Müslümanların durumunu şu etkili şiirle tasvir etmiştir:

"Az kalsın yıkılacaktı bineğim, korkunç kişnemelerden,
Doludizgin yeryüzünü saran akın akın aygır sürülerinden,
İlerliyorlardı çelik yürekli aslanlar gibi yılmadan,
Düşman karşısında silahsız biçareler gibi durmadan,
Sağa sola kaçmaya başladım, korkudan yeryüzü devriliyor diye,
Derken çıktılar tepeden, önlerinde liderleri baş eğmeden yenilgiye,
O zaman "Vay başına gelenler!" dedim, Harbin oğlu Ebû Süfyân'ın,
Karşılaştığı anda sizinle, ya sarsılacağı zaman insanlarla Batha'nın.
Ben sadece bir uyarıcıyım! Erkenden Harem halkını,
Onlardan sağduyu sahibi olan herkes, kullanmalı aklını,
Aciz ve cılız kimselerle değil, cesur ordusuna karşı Ahmed'in,
Anlatılamaz uyarılarım öyle sözlerle, yetmez buna gücü kelimelerin."

Hamrâülesed Gazvesi'ne katılan gaziler hakkında şu meâldeki âyetler inmiştir:

"Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar, (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.

Bir kısım insanlar, müminlere: 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!' dediler."[212]

52. İslâm Çağında İlk Vakıf	**Uhud Gazvesi'nden sonra.4**

211 İ. Hatipoğlu, "*Ma'bed el-Huzâî*", DİA, XXVII,282.

212 Âl-i İmrân 3/172-173; Vâkıdî, I,340; İbn Hişâm, III,128; İbn Hibbân, s. 231; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VII,399.

HİCRÎ 4. YIL

Siyer Olayları	İttifakla Veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
53. Zeyd b. Sâbit'in İbrânîce ve Süryânîce Öğrenmesi	**..... H. 4.**

Zeyd b. Sâbit el-Hazrecî

Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye hicret ettiğinde, Zeyd b. Sâbit (r.a.) on bir yaşındaydı. Hicretten 11 yıl önce Medine'de doğdu. Babası Sâbit, Buâs savaşında öldüğünde Zeyd (r.a.) altı yaşındaydı. Annesi Nevvâr bint Mâlik'tir. Çok zeki ve hâfızası güçlü bir çocuk olan Zeyd (r.a.), Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye gelmeden önce on yedi sûreyi ezberlemişti. Hicretten hemen sonra akrabaları tarafından Resûl-i Ekrem'e (a.s.) tanıtıldı, ezberlediği sûreleri ona okudu ve onun takdirini kazandı.

Zeyd (r.a.), Bedir Gazvesi'nde esir düşen müşriklerden okuma-yazmayı öğrenen ensâr çocuklarındandır. *Kur'ân-ı Kerîm*'in tamamını hıfz etti ve İslâm hukukuna vâkıf oldu.

Hz. Peygamber (a.s.), Zeyd b. Sâbit'i (r.a.) vahiy katibi yaptı. O (a.s.): "Ümmetim içinde ferâizi en iyi bilen Zeyd'dir" sözleriyle Zeyd'in İslâm Dini'ndeki farzları veya miras hukukunu herkesten daha iyi bildiğini ifade etti.

Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra, Zeyd b. Sâbit (r.a.) ve Muaykıb b. Ebî Fâtıma ed-Devsî (v. 40 [?]), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Hz. Ömer'e (r.a.) katiplik yaptılar.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), *Kur'ân-ı Kerîm*'in Mushaf haline getirilmesi görevini Zeyd b. Sâbit'e (r.a.) verdi. Zeyd b. Sâbit'in (r.a.) başkanlık ettiği komisyon, belli usûller çerçevesinde *Kur'ân-ı Kerîm*'i *Mushaf* haline

getirdi. Bu *Mushaf*, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) vefatından sonra Hz. Ömer'e (r.a.), onun vefatıyla da Hz. Hafsa'ya intikal etti.[213]

Kur'ân-ı Kerîm'in kırâatinde çıkan ihtilaflar üzerine, Hz. Osman (r.a.), istinsah ve çoğaltma işi için başkanlığını yine Zeyd b. Sâbit'in (r.a.) yaptığı Abdullah b. Zübeyr, Saîd b. Âs ve Abdurrahman b. Hâris'ten oluşan bir heyeti görevlendirdi. Zeyd b. Sâbit'ten (r.a.), *Kur'ân-ı Kerîm*'i Hz. Hafsa'daki (r.anha) nüshayı ve Kureyş lehçesini esas alarak yazıp çoğaltmasını istedi. Yardımcılarla birlikte üyelerinin sayısı on ikiye ulaşan heyet çalışmalarını başarıyla tamamladı. Hz. Osman (r.a.), çoğaltma işi bitince asıl nüshayı Hz. Hafsa'ya (r.anha) geri verdi. Hicretin 25-30 (646-651) yılları arasında gerçekleştirilen bu çalışma sonunda çoğaltılan yedi (dört, beş veya sekiz) *Kur'ân-ı Kerîm* nüshası, birer kâri' ile birlikte Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e gönderildi ve bir nüsha da Medine'de bırakıldı. Böylece kıraât ihtilaflarının önü alındı.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) devlet başkanlıkları döneminde hacca gittiklerinde Zeyd b. Sâbit'i (r.a.) Medine'de vekil bırakırlardı. Hz. Osman (r.a.) döneminde, devlet hazinesini (beytülmâl) idare etti. Birçok sahabe ve tabiîn, ondan hadîs rivâyet etti.

İbn Hacer, tabakât âlimlerinin ekserisinin görüşü olarak, Zeyd b. Sâbit'in (r.a.) hicretin 45. yılında vefat ettiğini kaydetmiştir. Cenaze namazını Mervân b. Hakem (r.a.) kıldırmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.) Devrinde Dil Öğrenimi

Müslümanlar, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde değişik dilleri ve yazıları öğrenmek ve yazmak ihtiyacını duymuşlardır.

Hz. Peygamber (a.s.), mektuplarının ve diğer yazışmalarının emin/güvenilir insanlar tarafından okumasını istemiş[214] ve vesikalarının değiştirilme ihtimaline karşı önlem olarak[215] Zeyd b. Sâbit'in (r.a.) İbrânî ve Süryânî

213 Buhârî, "*Feza'ili'l-Kur'ân*", 3.
214 İbn Sa'd, II,358.
215 Tirmîzî, "*el-İsti'zân*", 22.

yazılarını öğrenmesini emretmiştir.[216] O (r.a.) da bu dillerden birini 15 veya 17 gün gibi kısa bir sürede öğrenmiştir.

Ayrıca Zeyd b. Sâbit (r.a.), Resûlullah (a.s.) adına hükümdarlara mektuplar yazmış, gelen mektuplara cevap vermiş ve Resûlullah'a (a.s.), Farsça, Rumca, Kıpti'ce ve Habeşçe'den Arapça'ya tercümeler yapmıştır. Zeyd b. Sâbit (r.a.), Farsça'yı kisrânın elçisinden, Rumca'yı Resûlullah'ın (a.s.) hâcibinden, Habeşçe'yi ve Kıptîce'yi de yine Resûlullah'ın (a.s.) hizmetçilerinden ve söz konusu dilleri, Medine'de yaşayan veya misafir olarak bulunan ve onları konuşan insanlardan öğrenmiştir.

54. Ebû Seleme'nin Katan Seriyyesi	**1- Görevlendirme: 1 Muharrem H. 4** **2- Dönüş: 8 Safer H. 4.**
55. Abdullah b. Üneys el-Cühenî'nin İbn Nübeyh Seriyyesi	**1- Çıkış: 5 Muharrem H. 4 Pazartesi.** **2- Dönüş: 24 Muharrem H. 4 Cumartesi.**
56. Bi'rimaûne Vakası	**Hicrî 4. yılın Safer ayının bitimine 10 gece kala.**

Bu hâdiseye, "Bi'rimaûne Seriyyesi", "Seriyyetü'l-Kurrâ" ve "Münzir b. Amr Seriyyesi" de denmiştir.

Hazrec'in Benî Sâide koluna mensup -İslâm'ı kabulden önce Arapça yazıp-okumayı öğrenmiş- olan Münzir b. Amr,[217] III. Akabe Biati'na katılmış ve Benî Sâide'ye Sa'd b. Ubâde (r.a.) ile birlikte nakîblik yapmıştır. Bedir ve Uhud gazvelerinde savaşmıştır.

Bi'rimaûne, Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke ile Usfân arasında, Medine'ye dört merhalelik bir mesafede, Benî Hüzeyl topraklarında, Mudar'dan Benî Kilâb b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa toprakları ile Benî Süleym harresi (حرة بني سليم); yani volkanik toprakları arasında kalan bir kuyu olup Benî Süleyme daha yakın bir yerdir.

216 İbn Sa'd, II,358.

217 Münzir b. Amr'ın annesi Hind bint el-Münzir, Hubâb b. el-Münzir'in kız kardeşidir.

Bi'rimaûne Seriyyesi'nde Suffâ ashâbından ve "kurrâ" denilen gençler görev aldı. Bunlar, gece mescitte ibadet ve ders ile gündüz ise geçimlerini sağlamaya yönelik işlerle meşgul olurlardı.

Bi'rimaûne ashâbı, Ya'kûbî'ye göre "hepsi Bedir Savaşı'na katılmış (Bedriyyûn)" 29, bir rivâyete göre 30, Mûsâ b. Ukbe ve İbn İshâk'a göre 40, Vâkıdî, Buhârî ve Müslim'e göre ise 70 kişilik bir irşat heyetidir.[218]

-Daha sonra İslâm'ı kabul edip etmediği tartışmalı, "Mülâibü'l-Esinne" lakabıyla meşhûr ve Necid ahalisinden- Âmir b. Mâlik el-Âmirî Medine'ye gelip Resûlullah'tan (a.s.) din öğreticisi istedi. Resûlullah (a.s.), din öğreticilerinin güvenliği konusunda endişelerini dile getirdi. Âmir b. Mâlik, onların güvenliğini sağlamayı tekeffül etti. Resûlullah (a.s.), *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve İslâm Dini'ni öğretmekle görevli bu irşat heyetini, Hevâzin'den Benî Âmir b. Sa'saa kabilesine Safer H. 4 tarihinde gönderdi.

Bir rivâyete göre ise Ri'l, Zekvân, Usay ve Lihyân kabilelerinden bazı kimseler, Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını ileri sürdü ve kendi kabilelerine karşı yardımcı olmasını Hz. Peygamber'den (a.s.) istedi. O (a.s.) da onlara destek ve yardımcı olmak üzere ensârdan yetmiş kişi gönderdi.[219]

Ebû Bera Âmir b. Mâlik'in yeğeni şair Âmir b. Tufeyl el-Kilâbî (v. 11), Benî Süleym'in kolları olan Benî Usay, Benî Ri'l[220] ve Benî Zekvân kabilelerinden yardım isteyerek, irşat heyetini, Bi'rimaûne'de pusuya düşürerek -Âmir b. Mâlik'in himayesinde olmalarına rağmen- din öğreticilerini şehit etti. Hâdiseyi vahiy yoluyla öğrenerek ashâbına haber veren Hz. Peygamber (a.s.) hiçbir felaket karşısında hissetmediği derecede bir üzüntü duymuş, bir süre (15 gün, bir ay veya 40 gün) sabah namazlarında bir rivâyete göre beş vakit namazda Bi'rimaûne faciasına yol açanlara şöyle beddua etmiştir:

218 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/30.
219 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/28.
220 Benî Ri'l b. Avf b. Mâlik b. İmrülkays b. Nehîte b. Süleym.

"Allah'ım! Mudar kabilelerini şiddetle tepele! Allah'ım! Onların yıllarını, Yûsuf Peygamber'in kıtlık yılları gibi çetin yap; dünyayı başlarına dar getir!

Allah'ım! Lıhyan Oğullarını, Adel, Kâre, Zi'b, Ri'l, Zekvân ve Usayya kabilelerini Sana havale ediyorum. Çünkü onlar, Allah'a ve Resûlüne âsi oldular! Allah'ım Velîd b. Velîd, Seleme b. Hişâm, Ayyâş b. Ebî Rebî'a ve zayıf müminleri kurtar. Allah'ım Gıfâr'a mağfiret et, Eslem'e selamet ver".[221]

Mescid-i Nebevî'deki cemaat de: "Âmin!" diyerek duaya katılmışlardır.

Bir rivâyete göre Bi'rimaûne ve Recî' ile ilgili haber aynı gece Hz. Peygamber'e (a.s.) ulaştı.

"Rahmet peygamberi"[222] Hz. Muhammed'in (a.s.), kendisine ve ashâbına yöneltilen birçok haksızlık ve tecavüz karşısında bedduaya tevessül etmediği halde Bi'rimaûne hâdisesi sebebiyle bedduada bulunması dikkat çekicidir. Savaş maksadıyla değil, tamamen dinî ve barışçı mülahazalarla gönderilen seçkin ve kalabalık bir irşat heyetinin, kendilerine can güvenliğinin sağlanmasına dair teminat verildiği halde, genel ahlâk kurallarına ve Araplar arasında son derece önemli kabul edilen; emân, hilf, civâr, misafirlik ve sığınmacı hukuku gibi geleneklere aykırı olarak savunmasız bir şekilde öldürülmesi, Hz. Peygamber'i (a.s.) fazlasıyla müteessir etmiştir.

Bazı rivâyetlere dayanarak Âl-i İmrân Sûresi'nin 128. âyetiyle Resûlullah'ın (a.s.) bedduadan alıkonduğu ileri sürülmüşse de tercih edilen görüşe göre âyet Resûlullah'ın (a.s.) yaralandığı Uhud Savaşı münasebetiyle nâzil olmuştur. Âyetin sebeb-i nüzulü ile ilgili başka rivâyetler de nakledilmiştir.

İrşat heyetinin içinde Hz. Peygamber (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'le (r.a.) birlikte Medine'ye hicret eden Âmir b. Füheyre et-Teymî de bu-

221 Vâkıdî, I,349-350; İbn Sa'd, II,53.

222 el-Enbiya 21/107; Müslim, "*el-Fezâil*", 126; Tirmizî, "*ed-Daavât*", 118.

lunuyordu. Cebbâr b. Sülmâ'nın attığı mızrak, henüz kırk yaşında olan Âmir'in sırtından girip göğsünden çıktı. O anda Âmir: "Kazandım vallahi!" diye haykırdı. Cebbâr b. Sülmâ, öldürdüğü insanın son nefesinde söylediği bu söze bir mana veremedi ve günlerce üzerinde düşündüğü bu olayın tesiriyle daha sonra Müslüman oldu. Cebbâr b. Sülmâ ve bu baskını düzenleyenlerin reisi olan Âmir b. Tüfeyl, Âmir b. Füheyre'nin nâşının önce göklere yükseldiğini, daha sonra yere indiğini bizzat gördüklerini söylemişlerdir.

Hz. Peygamber'in hatîbi ve şâiri Hassân b. Sâbit el-Ensârî (v. 60/680 [?]), Bi'rimaûne şehitleri için şöyle ağıt yakmıştır:

"Maûne'de öldürülenlere az olmayan bir döküşle gözyaşlarını dök.

Ölümleriyle sabahleyin karşılaşan Resûlullah'ın süvarilerine ağla.

Bir kavmin akdi sebebiyle onlar yok oldular. Hainlik ile iplerinin düğümü çözüldü.

Münzir'e yazık ki, yüz çevirdi ve ölümüne sabredip süratle gitti.

İşte o sabahınızda çokları isabet almıştır. Bunlar, şerifin akından ve Amr'ın hayırlılarından olan kimselerdir."[223]

57. Recî' Vakası (Mersed b. Ebî Mersed Seriyyesi)	Safer H. 4.

İbn İshâk'a göre, Recî' ashâbı 6, Vâkıdî'ye göre 7, -daha sahîh kabul edilen- İbn Sa'd ve Buhârî'nin[224] rivâyetine göre ise 10 kişidir. Başkanları, İbn İshâk'a göre -Hamza b. Abdilmuttalib'in müttefiki- Mersed b. Ebî Mersed,[225] İbn Sa'd ve Buhârî'ye göre ise -Hz. Ömer'in oğlu Âsım'ın annesi tarafından dedesi- Âsım b. Sâbit el-Ensârî el-Evsî'dir.

İbn İshâk'ın rivâyetlerinde, Recî' Vakası ile Benî Lihyân'ın lideri Süfyân b. Hâlid'i öldürmesi arasında zahiren ilişki kurulmamıştır. İbn

223 Şâmî, VI,64.

224 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/30.

225 Kibâr-ı sahâbeden ve hicrî 11. yılda 66 yaşında vefat eden Ebû Mersed Kennâz b. Husayn el-Ğanevî de Hz. Hamza'nın müttefikidir.

İshâk'a göre, Kâre (القارة) ve onun bir kolu olan Adel (عضل) kabilelerinin isteği üzerine, Hz. Peygamber (a.s.), Uhud Savaşı'ndan sonra, onlara bir din öğreticisi heyeti göndermiştir.

Vâkıdî, hâdisenin gerekçesini daha açık ve detaylı bir şekilde anlatmıştır. Ona göre, Benî Lihyân kabilesinin bazı üyeleri, reisleri Süfyân b. Hâlid'in Müslümanlar tarafından öldürülmesi üzerine, Adel ve Kâre kabilelerine gidip gizli bir plan yaptılar. Bu plana göre, önce Adel ve Kâre kabileleri, yedi kişilik bir heyeti Hz. Peygamber'e gönderip ondan (a.s.) din tebliğcileri isteyecek daha sonra da gönderilecek tebliğcileri yakalayıp bir kısmını kendi liderlerinin intikamını almak için öldürecek ve bir kısmını ise Kureyşli müşriklere satacaklardı.

Hicretten sonra Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Evs b. Sâmit ile arasında kardeşlik bağı kurulan babası Mersed b. Ebî Mersed'in (r.a.) güçlü kuvvetli olması sebebiyle Mekke'deki Müslüman esirleri Medine'ye kaçırırdı. O, Bedir'deki üç İslâm süvarisinden biridir. Âsım b. Sâbit (r.a.), Bedir Savaşı'nda müşriklerin elebaşlarından Ukbe b. Ebî Muayt'ı öldürmüş ve Uhud Savaşı'nda düşman hücumu karşısında Müslümanlar dağıldığında Hz. Peygamber'in (a.s.) yanında kalıp sebat etmişti. O, Uhud'da da azılı müşrik kadınlardan Sülâfe'nin iki oğlunu öldürdüğü için Sülâfe onun başını getirene yüz deve vereceğini vaat etmiş, ayrıca kafatasıyla şarap içmeye yemin etmişti.

Heyet, Kureyş'in Uhud'dan sonra Müslümanlara bir daha saldırıp saldırmayacağını öğrenmekle de görevliydi. Bu sebepledir ki Ebu'l-Esved ve Mûsâ b. Ukbe, Recî' ashâbını, Kureyş hakkında bilgi toplamakla görevli bir keşif birliği olarak tanıtırlar. Hz. Peygamber'in (a.s.), Uhud'dan sonra, Kureyş müşriklerinin Medine'ye karşı askerî bir hazırlık yapıp yapmadıklarından haberdar olmak ve ona göre tedbir almak için ashabından bazılarını görevlendirmesi ile Adel ve Kâre kabilelerinin *Kur'ân* ve din öğreticisi talepleri bir birine denk gelmiş oldu.

Din öğreticisi heyeti, yolda; -Benî Lihyân topraklarından sayılan Gurân Vadisi'ndeki- Recî' suyu yanında konakladı.

Recî', Mekke'nin yaklaşık 70 km. kuzeyinde, Mekke-Tâif arasında kalır ve günümüzde el-Vetye (الوطية) adıyla bilinen bir su yeri olup; Usfân'ın Yemen tarafına doğru uzanan Şâmiye İbn Hamâdi (شامية إبن حمادى) yolu üzerinde, Benî Câbir el-Cenubi (بنى جابر الجنوبى) volkanik arazisinin hemen eteklerinde yer alır. Eski kaynaklarda Recî'in, el-Hed'e diye bilinen yere 7 mil, el-Hed'nin ise Usfân'a 7 mil uzaklıkta olduğu zikredilir.

Yolda, adı geçen kabilelerin elçilerinden biri, Lihyân oğullarına gizlice haber ulaştırdı. Bunun üzerine Benî Lihyân'dan 100 kadar okçu, Recî'de bulunan din öğreticisi heyete baskın yaptı ve Müslümanları kuşatarak teslim olmalarını istedi.

-Ok atmakta maharet sahibi olduğu için Müslümanlar arasında Hz. Peygamber'in (a.s.) okçusu olarak da ün yapan- Âsım b. Sâbit: "Allah'ım! Peygamberini durumumuzdan haberdar et!" diye dua ettikten sonra teslim olmayı reddederek çarpıştı. Önce ok, sonra mızrak, daha sonra da kılıçla çarpışan Âsım b. Sâbit, müşriklerden bir kişiyi öldürdü, iki kişiyi de yaraladı. Çantasında yedi ok bulunduğu, her biriyle bir kişi öldürdüğü de rivâyet edilmiştir. Çetin bir mücadele sonunda: "Allah'ım! Bu gün ben senin dinini korudum, sen de benim cesedimi koru!" diye dua etti ve ardından şehit oldu. Âsım b. Sâbit'in başını Sülâfe'ye götürüp yüz deveyi almak isteyen Lihyânlılar, aniden üzerlerine saldıran arılar yüzünden onun nâşına yaklaşamadılar. Arıların dağılması için geceyi beklemeye mecbur kalan Lihyânlılar bu defa da birdenbire yağmaya başlayan yağmurun meydana getirdiği selin Âsım b. Sâbit'in nâşını sürüklemesiyle emellerine kavuşamadılar. Âsım b. Sâbit'in nâşı daha sonra da bulunamadı. Bu hâdiseden dolayı Âsım b. Sâbit, "Hamiyyü'd-debr" (حَمِيُّ الدَّبْرِ): "Arıların Koruduğu Kişi" lakabıyla meşhur olmuştur.

Netice itibariyle yedi sahabe çarpışırken şehit edilmiş oldu. Hubeyb b. Adî el-Evsî, -Evsli Beni Zafer'in müttefiki- Abdullah b. Târık el-Belevî ve Zeyd b. ed-Desine el-Hazrecî esir alındı. Abdullah b. Târık, yolda müşrikler tarafından öldürüldü.

İbn İshâk, Recî' ashâbına hıyanet ederek onların şahâdetine neden olan kişiler hakkında: "*İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi kalbinde olana (samimi olduğuna) Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki o, hasımların en yamanıdır. O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez. Böyle bir kişiye: Allah'tan kork! Denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder. (Ceza ve azap olarak) ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir!*" meâlindeki âyetlerin indiğini bildirir.[226]

Benî Lihyânlılar, Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürdüler. Onları Bedir'de öldürülen yakınlarının intikamını almak isteyen Mekkelilere sattılar. Hubeyb'i, Bedir'de öldürdüğü söylenen Haris b. Âmir'in oğullarının veya babaları Bedir'de öldürülen altı müşrikin satın aldığına yahut Haris b. Âmir'in anne bir kardeşi Huceyr b. Ebî İhâb et-Temîmî tarafından satın alınıp cariyesi Mâviyye'nin evinde hapsedildiğine dair rivâyetler vardır. Daha sonra Müslüman olan Mâviyye veya Haris b. Âmir'in kızı Zeyneb, prangaya vurulmuş olan Hubeyb'i zaman zaman kapı aralığından gözetlediğini, üzüm mevsimi olmadığı halde onu üzüm yerken gördüğünü, bunun ona Allah'ın ikramı olduğunu bildirmiştir. Yine Mâviyye veya Zeyneb, Hubeyb'den daha hayırlı bir esire rastlamadığını belirterek isteği üzerine kendisine su ve putlara kurban edilmeyen et ikram ettiğini zikretmiştir.

Müşrikler, haram aylar çıktıktan sonra Hubeyb'i Zeyd b. ed-Desine ile birlikte öldürmek üzere şehir dışındaki Ten'îm (Ye'cec) mevkiine götürdüler.

Recî' ashabından Evsli Benî Amr b. Avf'tan Hubeyb b. Adî el-Ensârî, Kureyşli müşrikler tarafından idam edilmeden önce iki rekât namaz kılan ilk kişidir. Onun bu uygulaması, İslâm tarihi boyunca haksız yere öldürüldüklerine inanan Müslümanların uyguladığı bir sünnet olmuştur.

226 el-Bakara 2/204-206.

Müşrikler daha sonra Hubeyb'i hazırladıkları direğe bağlayarak yüzünü Medine'ye çevirip şöyle dediler: "İslâm'dan dön, seni salıverelim".

Hubeyb: "Hayır, vallahi yeryüzündekilerin tamamı benim olsa, yine İslâm'dan dönmek istemem" karşılığını verdi.

Müşrikler: "Senin kendi evinde, Muhammed'in ise senin yerinde olmasını ister misin?" diye sordular.

Hubeyb: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, ben evde oturduğum halde, Muhammed'in ayağına bir diken bile batmasını istemem" cevabını verdi.

Müşrikler: "Dön ey Hubeyb!" diye tekrarlamaya başladılar.

Hubeyb: "Asla dönmem!" diye karşılık verdi.

Onlar: "Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, eğer dininden dönmezsen seni öldüreceğiz."

Hubeyb: "Allah için öldürülmem az bile kalır" dedi.

Daha sonra da: "Burada düşmandan başka bir yüz göremiyorum. Burada selâmımı Resûl'e ulaştıracak kimse yok. Sen ulaştır ya Rab!" diye dua etti.

Resûlullah (a.s.), ashabıyla oturduğu sırada bir anda kendisine vahyin gelişindeki gibi bir hal oldu.

Resûlullah'ın (a.s.) o esnada şöyle dediğini duyduk: "ve aleyhisselâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu".

Sonra da: "Bu Cibril'dir. Bana Hubeyb'in selâmını iletti" buyurdu.

Hubeyb, şahadetinden önce, Müslüman olarak öldükten sonra ölüm şeklinin hiçbir önemi bulunmadığını bildiren bir şiir okumuş ve müşriklere beddua etmiştir:

"Hizipler etrafımda toplandı. Kabilelerini kışkırtıp her toplumun katılmasını istediler.

Her biri düşmanlığını açıklayıp, benimle uğraşıyorlar. Çünkü ben, darağacının ipinde bağlıyım.

Oğullarını ve karılarını yaklaştırdılar. Ben de uzun, sağlam bir ağaç dalına yaklaştırıldım.

Beni kâfirlik ve bir de ölüm arasında muhayyer kılarlar. Korkudan olmayan yaşlar gözlerimden boşaldı.

Ben ne...! Ölüm korkusu ne...! Ben zaten ölüyüm. Ama korkum, ıssız cehennem ateşindendir.

Kaderimden sonra bir de garipliğimi Allah'a şikâyet ederim. Hizipleri, ölümüm anında bana hazırladıklarını da...

Arş'ın sahibi! Bana yapılmak istenene karşı beni sabırlı kıl! Etimi parçaladılar da arzularım kesildi.

Bu, İlâh'ın zatı uğrunadır. O dileyince, param parça olmuş mafsal kalıntılarımı mübarek yapar.

Müslüman olarak öldürüldükten sonra gerisine aldırmıyorum. Allah yolunda olunca, öldürülmem nerede olursa olsun!

Düşmana karşı alçalacak da korkacak da değilim. Benim dönüşüm Allah'adır."

Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğine göre şiirinin sonunda Hubeyb, şöyle demiştir:

"Vallahi ben, Müslüman olarak öldürülecek olunca, vurulup hangi yanım üzerine düşersem düşeyim, gam yemem.

Bunların hepsi, Allah içindir. O, dilerse, ayrılan, dağılan vücudumu mübarek kılar."

Hubeyb (r.a.), başına gelenleri Resûl-i Ekrem'e (a.s.) bildirmesi için Allah'a dua etmiş, o (a.s.) da olanları ashabına haber vermiştir.

Harita: Bi'rimaûne ve Recî' Olaylarının Yerleri[227]

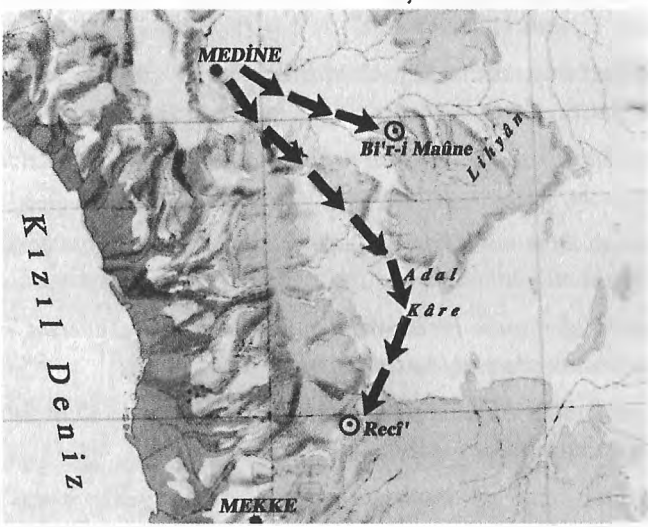

58. Benî Nadîr'in Medine'den Sürülmesi	**Rebiülevvel H. 4:** **1- Kuşatmanın başlaması: 12 Rebiülevvel H. 4 Salı.** **2- Kuşatmanın son bulması: 5 Rebiülâhir H. 4.**

Benî Nadîr (بنى النضير), Medine'de yaşayan üç büyük Yahûdî kabilesinden birisidir.

Mes'ûdî, Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın menşelerinin bir olup: Hz. Musa'nın (a.s.) kardeşi -peygamber- Hârûn b. İmrân'dan (a.s.); yani İsrail oğullarından veya Kahtânî Cüzâm kabilesinden geldiklerine dair iki görüş kaydeder. İkinci görüşe göre menşeleri Cüzâm'a dayanan Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın ataları, Amâlika'nın dinini terk edip Hz. Musa'nın (a.s.) Şeriatı'na bağlanmış ve Suriye'den Hicaz'a göç etmişlerdir.

227 İ. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.*

Söz konusu Amâlika, en kadim bir Arap kabilesi olup Eski Ahid'de şahıs ve kavim adı olarak yirmi dört defa zikredilmiş ve Yahudilerin ezelî düşmanı diye tanıtılmıştır.

Benî Nadîr'in müstahkem mevkileri, Medine'nin güneyinde ve şehirden yarım günlük mesafede bulunan el-Ğars nahiyesinden Benî Hatme Mezarlığı'na kadar olan arazide bulunuyordu. Medine'nin güneybatısındaki Vâdîbuthân ve Buveyra'da da toprakları vardı. Ziraat, çıkar karşılığında ödünç para vermek, silah ve mücevherat ticareti sayesinde, zengin olmuşlardı.

Hz. Peygamber (a.s.), Medine şehir devletini Müslümanlar, Yahudiler ve müşriklerle anlaşarak kurmuştu. Medine Vesikası'nda bu kabilenin adı, diğer Yahudi kabileler gibi, zikredilmez; fakat bunlar Evs kabilesinin müttefiki olarak görünürler. İbn Sa'd'a göre, Ka'b. Eşref'in 14 Rebiülevvel H. 3'te öldürülmesi olayı üzerine Benî Nadîr Yahûdîleri, Resûlullah ile ittifak ve sulh antlaşması imzaladılar. Bedir Gazvesi'nde Müslümanlar galip gelince, Yahudiler: "Bu Tevrat'ta kendisine zafer vaat edilen peygamberdir" dediler; fakat Uhud Savaşı'ndan sonra tutum değiştirdiler.

Kaynaklar, Benî Nadîr'in Medine'den sürülmesi konusunda iki sebep kaydeder:

1- Abdürrezzâk'ın kaydettiği rivâyete göre, Mekkeliler, Benî Nadîr'e hitâben: "Siz güç ve kale sahiplerisiniz. Ya adamımızla savaşırsınız ya da gelip sizinle kıyasıya savaşarak hakkınızdan geliriz" meâlinde bir mektup yazdı. Mektubu alan Benî Nadîr, müzakereler neticesinde, Medine Vesikası'nı hiçe sayarak, Hz. Peygamber'e (a.s.) suikast girişiminde bulunma kararı aldı. -Kureyş'in tehdit ve teklifi üzerine-Benî Nadîr, Hz. Peygamber'in (a.s.) önce 30 sahabesiyle kendilerine gelmesini istedi. Benî Nadîr, 30 kişilik kalabalık bir grup içinde Hz. Peygamber'e (a.s.) suikast yapılmasının güç olacağı düşüncesiyle bundan vazgeçti. Hz. Peygamber'den (a.s.) üç sahabesi ile birlikte gelmesini ve Benî Nadîrli üç bilginle buluşup konuşmasını talep ettiler. Şâyet üç bilgin ikna olup

İslâm'ı kabul ederse Benî Nadîr'in de Müslüman olacaklarını haber verdiler ve üç bilgin yerine üç suikastçı hazırladılar. Benî Nadîrli bir kadının, suikast haberini ensârdan Müslüman kardeşi oğluna (veya kardeşine veya kardeşi oğullarına) ulaştırması sonucu suikast planı başarısız oldu.

2- Siyer-megâzî âlimlerinin çoğunun bildirdiğine göre ise Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Bi'rimaûne katliamından kurtuldu. Dönüş yolunda Kanat Vadisi'nde yaşayan Benî Kilâb'dan iki kişiye rastladı. Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Bi'rimaûne'de İslâm irşat heyetini Âmir oğullarının şehit ettiklerini sanarak öç almak maksadıyla o iki kişiyi öldürdü. Oysa Resûlullah (a.s.), bu şahıslara emân vermişti. Ancak Amr b. Ümeyye, bundan habersizdi.

İşte Resûlullah (a.s.), bu iki maktulun diyeti hususunda -Medine Vesikası'na dayanarak- Benî Âmir b. Sa'saa ile yardımlaşma ve dayanışma antlaşmasına sahip olan Benî Nadîr'den yardım talep etmeye karar verdi. Ardından Resûlullah (a.s.), Rebiülevvel ayında, Cumartesi günü, yanında Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ali (r.a.), Zübeyr b. Avam (r.a.), Talha (r.a.), Sa'd b. Muaz (r.a.), Useyd b. Hudayr (r.a.) ve Sa'd b. Ubâde (r.a.) olduğu halde Medine'nin Kubâ Mescidi'ne gidip orada namaz kıldıktan sonra, Benî Nadîr Yahudilerinin yurduna gitti. Fakat onlar, bunu fırsat bilerek -Benî Nadîr Yahudilerine ait bir evin duvarının dibinde: sağında Hz. Ebû Bekir (r.a.), solunda Hz. Ömer (r.a.), önünde Hz. Ali (r.a.) bulunduğu halde oturan- Resûlullah'ın (a.s.) üzerine bir kaya parçası bırakmayı tasarladıkları başarısız bir suikast girişiminde bulundular. Yüce Allah'ın bildirmesiyle, Hz. Peygamber (a.s.), suikast girişiminden haberdar oldu ve bulunduğu yeri hemen terk etti.

Bir rivâyete göre: "*Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların*

ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler" [228] meâlindeki âyet bunun üzerine inmiştir.[229]

Aslında Benî Nadîr Yahudileri Müslümanların giderek güçlendiklerini endişeyle izliyorlardı. Zira Müslümanlar Bedir'de zafer kazanmış, ardından Benî Kaynukâ Yahudilerini Medine'den sürmüş, Müslümanlar aleyhine kışkırtıcı şiirler söyleyen ve yıkıcı faaliyetlerde bulunan Benî Nadîr'in ünlü şairi Kâ'b b. Eşref'i bertaraf etmişlerdi. Buna karşın Benî Nadîr Yahudileri Müslümanlara karşı her türlü yıkıcı faaliyetlerde bulunuyorlardı.

Mesela: Bedir yenilgisinin ardından, es-Sevîk Gazvesi'ne neden olan askerî faaliyette, Ebû Süfyân, Zilhicce H. 2'de adamlarını Medine'ye yakın Nîb dağı boğazında bırakarak gece karanlığında, -Benî Nadîr'in reisi ve hazinedarı- Sellâm b. Mişkem'in evine geldi ve Müslümanlar hakkında bilgi aldı. Ebû Süfyân, Sellâm b. Mişkem'den gördüğü ilgi ve misafirperverliği bir şiirle övdü.

Ka'b b. Eşref, Bedir Gazvesi'nden sonra 40 kadar süvari ile Mekke'ye gidip Müslümanların aleyhine Ebû Süfyân'la ittifak yapmış, hakaret ve sövmek sûretiyle Hz. Peygamber'e (a.s.) eziyette bulunmuş ve Müslüman hanımlara sataşan şiirler söylemekten çekinmemiştir.

Yine Nadîr oğulları, Kureyş müşrikleri Uhud'a gelip karargâh kurduklarında, gizlice yanlarına varıp onları Resûlullah (a.s.) ile savaşmaya kışkırtmış; Müslümanların en nazik ve en çok korkup sakındıkları yerler; yani bir nevi Müslümanların zayıf oldukları noktalar ve savaş sırları hakkında bilgi vermişlerdir.

Bu sebeple Benî Nadîr'in Medine'den sürülmesi konusunda yukarıda zikredilen iki rivâyet, Benî Nadîr'in Resûlullah'a (a.s.) yönelik müteaddit suikast girişimlerinde bulunduklarına işaret edebilir. Bu suikast

228 el-Mâide 5/11.
229 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/14.

girişimlerinde, Uhud Savaşı'nda Mekkeli müşriklerin galip gelmeleri de etkili olmuştur.

Resûlullah (a.s.), Benî Nadîr'in suikast girişimleri üzerine, ashabından Muhammed b. Mesleme'yi çağırtarak, on gün içinde Medine'yi terk etmelerini onlara bildirmesini emretti.

Benî Nadîr Yahudileri: "Ey Muhammed! Bize Evs kabilesinden bir kimsenin böyle çetin bir haber getireceğini hiç ummazdık!" dediler.

Muhammed b. Mesleme: "Kalbler değişti, İslâm (eski) ahitleri imha etti" dedi.

Bunun üzerine Benî Nadîr, göç hazırlığına başladı. Bu arada -münafıkların reisi- Abdullah b. Übey b. Selûl'un onlara destek vaat edip onları savaşa teşvik etmesi üzerine Benî Nadîr, Müslümanlara karşı silaha sarıldı. Hz. Peygamber (a.s.) de Medine'de kendi yerine İbn Ümmü Mektûm'u (r.a.) vekil bırakarak, Benî Nadîr'i kuşatma altına aldı. Hz. Peygamber'in (a.s.) sancağını Hz. Ali (r.a.) taşıyordu.

Peygamber Efendimiz (a.s.), ikinci gün, Benî Nadîr kuşatmasını kaldırarak Benî Kurayza'nın üzerine yürüdü ve sonuçta onlarla bir antlaşma yaptı. Ardından Benî Nadîr, tekrar kuşatma altına alındı. Kuşatmanın şiddetinden bunalan Benî Nadîrliler, bekledikleri yardım da gelmeyince develerinin yüklenebileceği kadar yükle Medine'den ayrılma talebinde bulundular. Taleplerinin kabul edilmesi üzerine 600 deve yükü ile çoğu Suriye'de Ezriât'a (Der'â), az sayıda bir kısmı da Hayber, Fedek ve Hîre'ye yerleştiler.

Benî Nadîr'in sürülmesi, el-Haşr Sûresi'nin nüzulüne sebep teşkil etmiştir. el-Haşr Sûresi'nde, onların kıssalarının başlangıcı ve neticesi anlatılmıştır. İbn Abbâs'ın el-Haşr Sûresi'ne: "Benî Nadîr Sûresi" dediği nakledilir.

Benî Nadîrlilerin geride bıraktığı mallar, el-Haşr Sûresi'nin 6-10. âyetleriyle fey statüsüne tâbi tutularak Resûlullah'a (a.s.) tahsis edildi. Resûlullah (a.s.) bunlardan bir kısmını kendi şahsî ve ailevî harcamaları

için, bir kısmını cihâd amacıyla kullandı; bir kısmını da uygun gördüğü kişilere verdi. Ganimetler arasında 50 zırh, 50 miğfer ve 340 kılıç da bulunuyordu.

Hz. Ömer (r.a.), Benî Nadîr'in malları hakkında şöyle demiştir: "Yüce Allah, bu feyde (Benî Nadîr'in mallarında), tasarrufu Resûlü'ne tahsis etti, ondan başka kimseye bu hakkı vermedi. Zira Yüce Allah, *Kur'ân*'da:

'Yine onlardan ne alındıysa Allah hepsini Resûlü'ne verdi, onu elde etmek için at veya deve sevk etmek zorunda kalmadınız (savaşmadınız). Ama Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye kadirdir'[230] buyurmuştur. Binaenaleyh bu malda tasarruf, yalnız Resûlullah'ın (a.s.) hakkı idi. Resûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırır, onlara infak ederdi. Sonra bundan artakalanı alır; onu Allah'ın malı kılardı (cihâd ve hayır yollarına harcardı). Bu malı Resûlullah (a.s.) sağlığında böyle kullandı."[231]

Enes b. Mâlik'e (r.a.) göre, ensâr hurma bahçelerinden bâzı hurma ağaçlarını Hz. Peygamber'e (a.s.) hediye olarak ayırır, verirdi. Bu durum, Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın arazilerinin fethedilmesine kadar sürdü. Bunların fethinden sonra Hz. Peygamber (a.s.) ensârın hurma ağaçlarını sahiplerine iade etti.[232]

Rûdânî'nin rivâyetinde Resûlullah'ın (a.s.), Benî Nadîr hurmalıklarından muhâcirlere de verdiği; ensârdan ise sadece ihtiyaç sahibi iki kişiye verdiği bildirilir. Bunlar:

[Ebû Dücâne künyesiyle tanınan, savaşta başına bağladığı kırmızı sarığıyla ve cesaretiyle meşhur, hicretin 12. yılında Yemâme'de büyük fedakârlıklar yaptıktan sonra şehit olan, faziletli ve büyük sahabe] Simâk b. Hareşe (سماك بن خرشة) el-Hazrecî es-Sâidî[233] ile

230 el-Haşr 59/6.
231 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/14; *"et-Tefsir"*, 65/405.
232 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/14.
233 Veya: Simâk b. Evs b. Hareşe: سماك ابن أوس بن خرشة

[Uhud'da Hz. Peygamber'in (a.s.) yanından hiç ayrılmayan, savaştan katiyen kaçmamak ve ölümüne mücadele etmek üzere ona (a.s.) biat eden, hicretin 38. yılında Kûfe'de vefat eden ve Hz. Ali'nin (r.a.) Bedir ashabından olduğu için ona 6 tekbirli bir cenaze namazı kıldırdığı] Sehl b. Huneyf el-Evsî'dir (r.a.).[234]

Ensâr, Hz. Peygamber'in (a.s.) kendilerine danışarak icra ettiği bu uygulamasını büyük bir memnuniyetle karşılamış ve: "Bizim mallarımızdan da dilediğin kadar onlara pay ayır" demişlerdir: Bunun üzerine şu meâldeki âyet inmiştir: *"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler (ensâr), kendilerine göç edip gelenleri (muhâcirleri) severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler (isâr). Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir".*[235]

Fey

el-Haşr Sûresi'nin 6-10. âyetleri, İslâm Devleti'nin gelir kaynaklarından feyi hükme bağlamaktadır. Fey, düşmana karşı silah kullanmadan elde edilen gelirlerdir. Barış yoluyla ele geçen malların ister taşınır ister taşınmaz olsun fey teşkil ettiği konusunda İslâm hukukçuları arasında genelde görüş ayrılığı yoktur. Savaşla ele geçirilen taşınır malların ganimet sayılıp fey hükümlerine tâbi olduğu da tartışmasız bir husustur. Görüş ayrılığı savaş yoluyla ele geçen taşınmaz malların fey sayılıp sayılmayacağı konusundadır.

Fey gelirleri, kamu yararı gözetilmek şartıyla ve herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın devletin yapması gereken bütün hizmetlere sarf edilebilir.

---

234 سهل بن حنيف بن واهب بن العكيم بن ثعلبة بن الحارث بن مجدعة بن عمرو بن حبيش بن عوف بن عمرو بن عوف بن مالك بن أوس

235 el-Haşr 59/9.

59. İçkinin (Hamr) Haram Kılınması	Benî Nadîr kuşatması (Rebiülevvel H. 4) sırasında.

İbn Kesîr, sahîh hadîslerden Benî Nadîr kuşatması sırasında içkinin haram kılındığının anlaşıldığını kaydeder. Bazı âlimler, Uhud Gazvesi'ni müteakip hicrî 4. senede içkinin haram kılındığını kabul eder.[236] Bu iki görüş hâdiseye takribî bir şekilde tarih verdikleri için aslında İbn Hişâm ve İbn Kesîr'i teyid etmiş olurlar. Zührî ise içkinin haram kılınmasının tarihini Mekke'nin fetih yılına kadar uzatır.

Kamil Miras'a göre, içkinin alınıp satılmasının yasaklanması ile ilgili tebligatın en son tebliğ edilen şer'î hükümlerden faiz yasağı ile birlikte yapılması,[237] içki yasağının da o zamana kadar ertelendiğine delil gösterilebilirse de içki yasağının çok önce olduğu kesindir. Önceleri içkinin içilmesi yasaklanmış; alınıp satılması faizin yasaklanması zamanına kadar ertelenmişti" diyenler varsa da bu uzak bir tevildir. Zira içkinin kendisi haram olunca alınıp satılmak yoluyla kendisinden yararlanmanın da haram olacağı şüphesizdir. Aynî'nin açıkladığı gibi içki yasağının faiz yasağı ile zikredilmesi, içkinin ve ticaretinin haramlığını tekit ve hükmün herkesçe bilinmesini sağlama konusunda bir vurgudur.

İslâm, içkiyi haram kılarken diğer birçok hükümde olduğu gibi ikna ve tedrîc metodunu izlemiş, belli safhalardan sonra kesin bir şekilde haram kılmıştır.

Mekke'de nâzil olan bir âyette, Yüce Allah'ın insana çeşitli nimetler verdiği hatırlatılıp bunlardan ibret alınması istenirken, *"hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki (seker) ve güzel rızk elde edersiniz. Şüphesiz bunda aklını kullanan kimseler için bir ibret vardır"* denilir.[238] Müfessirler, âyette geçen *"seker"* kelimesine *"sarhoşluk meydana getiren içki veya şarap"* anlamını vermiş ve bu âyetin şarabın haram kılınmasından çok

236 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/14.
237 el-Bakara 2/275-279.
238 en-Nahl 16/67.

önce Mekke'de nâzil olduğunu, burada içkinin haram veya helâl oluşundan ziyade çeşitli meyvelerden türlü yiyecek ve içeceğin elde edildiğine dikkat çekildiğini söylemişlerdir.

Bu hususta ikinci âyet Medine'de nâzil olmuştur ve meâlen şöyledir: *"Sana şarap ve kumar hakkında soru soruyorlar. De ki; ikisinde de büyük günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür."*[239] Âyetin, başta Hz. Ömer ve Muâz b. Cebel olmak üzere bir grup sahâbenin, "Ey Allah Resûlü! Bize şarap hakkında bir hüküm ver, çünkü şarap aklı giderip malı telef ediyor" şeklindeki müracaatları üzerine nâzil olduğu ve bundan sonra bir kısım sahâbenin içkiyi bıraktığı rivâyet edilir.

İçki konusunda iniş sırası itibariyle üçüncü olarak gelen: *"Ey iman edenler! Sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- namaza yaklaşmayın..."*[240] meâlindeki âyet, yasaklama yönünde yeni bir adımı ve kesin yasak öncesi son safhayı ifade eder.

Başta Hz. Ömer (r.a.) olmak üzere bazı sahabelerin, içkinin hükmünün açık bir şekilde belirtilmesi yönünde dua ve taleplerinin bulunduğu, yine bir davette içki içip sarhoş olan bir kısım muhâcir ve ensâr arasında sözlü kavganın kızışıp büyüdüğü, kavgada Sa'd b. Ebî Vakkâs el-Kureşî ez-Zührî'nin (r.a.) yaralandığı, ashap arasında sarhoşluk sebebiyle benzeri nahoş hâdiselerin meydana geldiği, bu olayların ardından da şarabı kesin bir üslupla yasaklayan el-Mâide Sûresi'nin 90 ve 91. âyetlerinin nâzil olduğu rivâyet edilir. Bu âyetlerde içkinin haram kılınması gerekçeleriyle beyan edilmiştir:

"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi

239 el-Bakara 2/219.
240 en-Nisâ 4/43.

Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"[241] ifadeleriyle içki yasağı gerekçeleriyle beyan edilir.

60. Resûlullah'ın Torunu Abdullah'ın Vefatı	**Cemâziyelevvel H. 4.**
61. Ebû Seleme'nin Vefatı	**Hicrî 4. yılın Cemâziyelâhir ayının bitimine 3 veya 8 gece kala.**
62. Hz. Hüseyin'in Doğumu	**5 Şabân H. 4.**
63. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Ümmü Seleme ile Evlenmesi	**Hicrî 4. senenin Şevvâl ayının bitimine birkaç gece kala.**

Ümmü Seleme'nin (r.anha) asıl ismi Hind'dir. Babası, Ebû Ümeyye b. Muğîre el-Mahzûmî'dir. Annesi, Âtike bint Âmir'dir. O (r.anha), Hz. Peygamber'in (a.s.) sütkardeşi ve halası Berre bint Abdülmuttalib'in oğlu Ebû Seleme (r.a.) ile evliydi. Ebû Seleme, Uhud Gazvesi'nde aldığı yaraların nüksetmesi neticesinde vefat edince Ümmü Seleme (r.anha) dul kaldı.

Hz. Peygamber (a.s.), kocası vefat eden Ümmü Seleme'ye (r.anha): "Kim bir musibete uğrar ve 'Allah'ım musibetimden dolayı beni mükâfatlandır. Bana, ona dayanmam için sabır ihsan et. Ondan daha hayırlısını bana nasip et' diye dua ederse; Allah, bunu gerçekleştirir" buyurdu.[242] Daha sonra Hz. Peygamber (a.s.) onunla evlendi.

Okur-yazar ve şair olan Ümmü Seleme (r.anha), birçok hadîs rivâyet etti.

Ümmü Seleme (r.anha), 84 yaşında Zilkade H. 59 tarihinde vefat etti, Ebû Hüreyre (r.a.) veya aşere-i mübeşşere'den Saîd b. Zeyd (r.a.) tarafından cenaze namazı kıldırdı, Bakî' Mezarlığı'nda toprağa verildi.

241 el-Mâide 5/90-91.
242 İbn Habîb, s. 84.

64. Bedrü'l-Mev'id Gazvesi	**1- Bedir'e varış: 1 Zilkade H. 4.** **2- Medine'ye dönüş: Zilkade'nın bitimine 14 gece kala H. 4.**

Bu gazve, Bedrü's-Safra, Bedrü's-Suğra, Bedrü's-Sâlise ve es-Sevîk isimleriyle de anılır. Uhud Savaşı'nda, -Müslümanların bir ara bozguna uğradıktan sonra tekrar toparlanmaları üzerine- nihaî bir sonuca ulaşamayan Mekkeli müşriklerin komutanı Ebû Süfyân, savaş alanını terk ederken: "Ey Muhammed! Önümüzdeki yıl Bedir'de seninle tekrar karşılaşacağız!" tehdidini savurdu.

Hz. Peygamber (a.s.) da: "İnşallah!" diye karşılık vermiştir. Bunun üzerine Müslümanlar, bir yıl sonra, Zilkade'nin ilk gününden başlayıp sekiz gün süren Bedir serbest ticaret pazarının (اسواق العرب) aktif olduğu vakitlerde geldiler. Çarşının kurulu olduğu süre boyunca Bedir'de kaldılar ve kârlı ticarî faaliyetlerde bulundular.

Begavî'ye göre, bu çarşı Câhiliye devrinde her yıl kurulur ve Zilkade'nin hilâlinden itibaren sekiz gün devam ederdi. Mûsâ b. Ukbe'nin konu ile ilgili ifadeleri ise şöyledir: "Müslümanlar, Allah Resûlü'nün refakatinde Bedir'e hareket ettiler. 'Şâyet Ebû Süfyân'la karşılaşırsak savaşırız, olmazsa Bedir çarşısında alışveriş yaparız' düşüncesiyle beraberlerinde ticari eşya da götürdüler".

Hz. Peygamber (a.s.) Medine'de vekili olarak Abdullah b. Revâha veya Abdullah b. Abdillah b. Übey b. Selûl'u bıraktı ve onu atlı 1500 kişilik bir kuvvetle harekete geçti.

Mekkeli müşrikler ise yaşanan kuraklık sebebiyle savaşmayı uygun bulmadı. Bu sebeple Ebû Süfyân, 50'si atlı 2000 kişilik bir orduyla Merrüzzahrân bölgesindeki Mecenne'ye kadar geldi, fakat daha ileri gidemeyip Mekke'ye döndü.

Mekke tarafının savaş hazırlıklarına dair haberlerin Medine'ye ulaşması üzerine, bazı kimseler, Uhud yenilgisini hatırlatıp Müslümanların tekrar yenilgiye uğrayacağını ve savaşa gidilmemesi gerektiğini konuşmaya

başladılar. İslâm toplumunun, bu propaganda karşısında gösterdiği azim ve kararlılığa binaen: *"O inananlar ki başka insanlar tarafında: 'Bakın size karşı bir ordu toplanmış, onlardan kendinizi koruyun!' şeklinde uyarılmışlardı, ama bu, onların sadece imanını arttırdı ve: 'Allah bize kâfidir. O, ne mükemmel bir koruyucudur" diye cevap verdiler ve Allah'ın lütfü ile bir zarara uğramadan döndüler: Çünkü onlar, Allah'ın rızası için çabalıyorlardı ve Allah, yüceliğinde ve lütfünde sınırsızdır"*[243] meâlindeki âyetler nâzil olmuştur.

64/a. Yahudilerin Hz. Peygamber'e (a.s.) Zina Cezasını Sormaları	**Zilkade H. 4**

Yahudilerin, Hz. Peygamber'e (a.s.) zinanın cezasını Zilkade H. 4 tarihinde sormaları üzerine şu meâldeki âyet inmiştir:

"Ey Resûl! Kalbleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. 'Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!' derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalblerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır".[244]

Hükmü ve irşadı umumi olmakla beraber âyetin hususi bir geliş sebebi vardır: Medine'de Yahudi toplumu içinde meydana gelen bir zina vakası üzerine bazıları: "Muhammed'e gidin, taşlama cezası (recm) dışında bir ceza verirse bunu kabul edin ve Allah'a karşı hüccet olarak kullanın" dediler. Hz. Peygamber'e (a.s.) gelince, o (a.s.) hemen hüküm vermedi, manevi baskı ile onları sıkıştırdı ve Tevrat'ta zina suçunun cezasının recm olduğunu onlara itiraf ettirerek oyunlarını bozdu.

243 Âl-i İmrân 3/173-174.
244 el-Mâide 5/41.

HİCRÎ 5. YIL

Siyer Olayları	İttifakla Veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
65. Medine'de Deprem	**.....H. 5.**

Resûlullah'ın, Medine'de meydana gelen bu yer sarsıntısı üzerine: "Rabbiniz, sizi hoşnut olacağı duruma döndürmek istiyor; siz de O'nun rızasını isteyiniz": (إِنَّ رَبَّكُمْ يَسْتَعْتِبُكُمْ فَأَعْتِبُوهُ) buyurmuştur.[245]

"Korkunç şeylerden birini gördüğünüz zaman Allah'a sığınınız" meâlindeki hadîslere binaen, deprem, ay ve güneş tutulması, şiddetli rüzgar ve fırtına gibi afetler sırasında -dua, zikir, tespih ve namaz gibi ibadetlerle- Allah'a yönelmek ve sığınmak tavsiye edilmiştir.[246]

Bunun bir tezahürü olarak kılınan namazdan, fıkıh kitaplarında: "Korkulu anlarda kılınan namaz" başlığı altında bahsedilmiştir. Bütün bu yerine getirilmesi gereken ulvî emirler; fiili dua olarak afetlere karşı alınması gereken tedbirlerin ihmal veya terk edilmesi anlamına gelmez.

66. Zâtürrikâ' Gazvesi	**1- Çıkış: 10 Muharrem H. 5 Cumartesi.** **2- Dönüş: Muharrem'in bitimine 5 gece kala H. 5 Pazar.**

Necid'den Medine'nin Nebt çarşısına mal getiren bir tüccarın, Necid bölgesi sakinlerinden Benî Enmâr, Benî Muhârib ile Gatafân'dan Benî Sa'lebe kabilelerinin Müslümanlara karşı savaş hazırlıkları yaptıklarını haber vermesi üzerine -düşmandan daha erken davranılıp- 400 kişilik bir kuvvetle bu gazve düzenlenmiştir. Vâkıdî, Müslümanların 700 veya 800 kişi olduklarına dair rivâyetler de kaydetmiştir.

245 İbn Ebî Şeybe (159-235/776-849159) *el-Musannef*, II,472.
246 Suyûtî, *Câmi'u'l-Hadîs*, III,175,178,190 (eş-Şâmile).

Hz. Peygamber (a.s.) Medine'de kendi yerine -servet terâkümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle İslâm tarihinde yerini alacak olan- Ebû Zer el-Gıfârî'yi veya Osman b. Affân'ı vekil bıraktı. -İbn Habîb'e göre- Medine'ye iki günlük bir mesafede bulunan Necid'deki Şadah (شدخ) vadisinde -Gatafân'dan Benî Fezâre'ye ait- bir hurmalık olan Nahl (en-Nuhayl) köyüne kadar ilerlemiş ve burada konaklamıştır. Bu seferde, taraflar birbirinden çekindiği için çarpışma olmamıştır.

Korku Namazı

Salâtü'l-havf (korku namazı), korku ve tehlike zamanında farz namazların tek imama uyarak cemâatle nöbetleşe kılınmasına denir. Yani bir İslâm topluluğunun, düşman, sel, yangın veya yırtıcı hayvan gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalması durumunda, idareci veya başka bir muhterem zatın imameti ile farz bir namazı nöbetleşe kılmasıdır.

Korku namazının cemâatle edâ şekli *Kur'ân-ı Kerîm* ve *Sünnet* ile sabittir. Bu namazın *Kur'ân-ı Kerîm*'deki delili el-Bakara Sûresi'nin 238-239 ve en-Nisâ Sûresi'nin 101-103. âyetleridir. Resûlullah'ın (a.s.), korku namazını farklı şekillerde kıldırdığı sahîh rivâyetlerle bilinmektedir. Korku namazının meşru kılınmasındaki hikmet ise Müslümanların can güvenliklerini teminle birlikte farz namazları cemaatle kılmaya titizlikle devam etmektir.

Resûlullah (a.s.), değişik zamanlarda farklı şekillerde korku namazı kılmıştır. O (a.s.), namaz için en uygunu ve korunma bakımından en elverişli tarz hangisi ise onu araştırırdı. Bu sebepledir ki el-Hattâbî (319-388/931-998), Resûlullah'ın (a.s.) kıldığı korku namazlarının şekil itibariyle farklı olsalar da öz/mânâ itibariyle bir olduklarını belirtir.

Siyer-megâzî ulemâsına göre, Hz. Peygamber (a.s.) dört ayrı yerde korku namazı şeklinde namaz kıldırmıştır:

1- Zâtürrikâ' Gazvesi (Muharrem H. 5): Zâtürrikâ' Gazvesi'nde korku namazı kılındığı ittifakla kabul edilmiştir. "Nahl" yahut "Batn-ı Nahl" gibi muhtelif adlarla hadîs ve fıkıh kitaplarında bahsedilen na-

mazlarla, hep Necid seferinde Zâtürrikâ' denilen mevkide kılınan namaz kastedilmiştir.

2- Benî Lihyân (Usfân) Gazvesi (Cemâziyelevvel H. 4 veya Rebiülevvel H. 6).

3- Zükared (Ğâbe) Gazvesi (Rebiülâhir H. 6).

4- Hudeybiye Gazvesi (Zilkade-Zihicce H.6).

Netice itibariyle siyer-megâzî, hadîs ve fıkıh ulemâsı, Hz. Peygamber'in (a.s.) müteaddit defalar korku namazı kıldırdığı konusunda müttefiktir.

67. Amr b. Ümeyye'nin Hubeyb'in Nâşını Kurtarma Seriyyesi	**Muharrem H. 5'ten sonra**
68. Dûmetülcendel Gazvesi	**Rebiülevvel H. 5.** **1- Çıkış: Rebiülevvel'in bitimine 5 gece kala,** **2- Dönüş: 20 Rebiülâhir H. 5.**

Dûmetülcendel

Dûmetülcendel, günümüzde Suudi Arabistan'da Cevf adlı idarî bölgenin belli başlı yerleşim merkezlerinden biridir. Kuzey Arabistan'da yer alan Nabatîler'in başşehri Petra'nın 400 km. doğusunda bulunan Dûmetülcendel, Medine'ye 13 merhalelik bir mesafede olup 15 veya 16 günlük, Dımeşk'e ise 5 günlük uzaklıktadır. Medine- Dûmetülcendel arası kuş uçuşu 593 km kadardır.

Hicaz-Suriye, Yemen-Irak ve Vâdissirhân-Suriye kervan yollarının kesiştiği bir noktada yer alan Dûmetülcendel, önemli bir ticari konuma sahiptir. Orada -her yıl Rebîülevvel ayı boyunca faaliyetini sürdüren- Arabistan'ın en önemli serbest ticaret merkezlerinden (اسواق العرب) biri kurulmaktaydı. Dûmetülcendel'de, Ved (ود) adlı puta tahsis edilmiş bir mabet de bulun-

maktaydı. Dûmetülcendel ve civarında İslâmiyet'in ortaya çıkışı sırasında Hıristiyanlığı benimsemiş olan Kelb, Tay ve Cedîle kabileleri yaşamaktaydı.

Dûmetülcendel'de Hz. Ömer Döneminde Hicretin 17. Yılında Yaptırılan Hz. Ömer Camisi

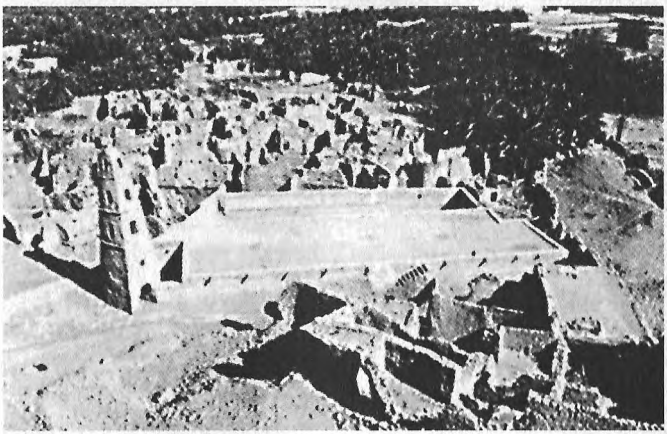

Dûmetülcendel Gazvesi

Resûlullah'ın (a.s.), Bizans hâkimiyet alanı içinde kalan yerlere yaptığı ilk askerî sefer Dûmetülcendel Gazvesi'dir.

Dûmetülcendel Gazvesi, şu nedenlerden dolayı düzenlenmiştir:

1- Kudâ'î ve Gassânî bir grubun Arabistan'ın Hicaz bölgesinde çapulculuk yapmaları.

2- Gıda tüccarlarını yapılan taciz ve saldırılar: Arap tüccarlar, Bizans'a tabi Dûmetülcendel'in Hıristiyan hâkimi Ükeydir b. Abdilmelik el-Kindî es-Sekûnî'nin Dûmetülcendel pazarında yaptığı zulmü Hz. Peygamber'e (a.s.) şikâyet etmişlerdir.

3- Medine'ye saldırı hazırlıkları. Bu davranışlar, Medine'ye olan erzak akışına zarar veriyordu.

Bu durum karşısında Hz. Peygamber (a.s.), -Sibâ'a b. Urfute el-Gıfârî'yi Medine'de vekil bıraktı ve 1000 kişilik seçkin bir kuvvetle Benî Uzreli bir kılavuzun rehberliğinde harekete geçti.

Resûlullah'ın (a.s.) seçkin bir kuvvetle yola çıktığını haber alan Ükeydir, firar etti ve Dûmetülcendel pazarına müdahale etmeyi terk etti.

Hz. Peygamber (a.s.) karargâh kurup birkaç gün Dûmetülcendel'de bekledi ve etrafa seriyyeler sevk etti. Fakat seriyyeler kimseyle karşılaşmadığı için çarpışma olmadı.

Vâkıdî'ye göre, süratli bir seyirle hareket eden ordu geceleri yol alıp gündüzleri gizlenmiş ve böylece Dûmetülcendel Gazvesi 25 gün sürmüştür. Böylece düşmanın hazırlık yapmasına fırsat verilmemeye çalışılmıştır. Normal yürüyüşle sekiz günde alınan bir mesafenin, süratli bir seyirle üç günde alınabildiği kaynaklarda bildirilmiştir.

Vâkıdî, bir grup siyer ulemâsına dayanarak, Resûlullah'ın (a.s.) Dûmetülcendel Gazvesi'nde iken Suriye'ye girmek istediğini, fakat bu teşebbüsün Bizans İmparatorluğu'nu zamansız ve gereksiz yere tedirgin edebileceği tavsiyesi üzerine niyetinden vazgeçtiğini kaydeder.

69. Uyeyne b. Hısn İle Saldırmazlık Antlaşması	**Dûmetülcendel Gazvesi'nde.**
70. Amre bint Mes'ûd'un (r. anha) Vefatı	**Rebiülevvel-Rebiülâhir H. 5.**
71. Ay Tutulması ve Husûf Namazı	**Cemâziyelâhir H. 5.**

Bazı rivâyetlerde bunun Medine'de İslâm çağında gerçekleşen ilk ay tutulması olduğu belirtilir. Hz. Peygamber (a.s.) ay tutulması geçinceye kadar husûf namazı kıldırdı. Bazı rivâyetlerde ise kırâati uzattığı belirtilir. Yahudiler ise kap kacak gibi şeylere vurarak: "Ay sihirlendi" diye bağrışmışlardır.

72. Müzeyne Heyeti	Recep H. 5.
73. Dımâm b. Sa'lebe'nin Medine'ye Gelmesi	Recep H. 5 veya hicretin 9. yılında.

[Hz. Peygamber'in (a.s.) süt annesi Halîme-i Sa'yye'nin kabilesi Sa'd b. Bekir'e mensup ve onları temsil eden, kuvvetli ve saçı çift örgülü] Dımâm b. Sa'lebe, bineğini çökertip bağladıktan sonra Mescid-i Nebevî'ye girdi ve topluluğa: "Muhammed hanginizdir?" diye sordu.

Dımâm, Hz. Peygamber'le (a.s.) tanıştıktan sonra ona (a.s.) yaklaştı ve: "Sana bazı şeyler soracağım, ancak sorularımda biraz sert davranacağım; sakın alınıp incinmeyesin!" dedi.

Hz. Peygamber (a.s.) kesinlikle kırılmayacağını ve istediğini sorabileceğini söyledi.

Dımâm: "Elçin bize gelerek, senin, Allah'ın yeri ve göğü yarattığını, seni peygamber olarak gönderdiğini, günde beş vakit namazı, zekât vermeyi, ramazan orucunu farz kıldığını ve gücü yetenin Beytullah'ı (Kâbe'yi) ziyaret etmesi gerektiğini' bildirdiğini iddia etti. Allah aşkına söyle, bütün bunlar doğru mudur?" diye sordu.

Hz. Peygamber (a.s.): "Evet, doğrudur" buyurdu.

Dımâm: "Ben, senin Allah'tan aldıklarının tamamına iman ettim ve bunların hepsini eksiksiz yapacağım. Ben, Sa'd b. Bekr kabilesinden Dımâm b. Sa'lebe'yim. Kabilemin temsilcisi olarak gönderilmiş bulunuyorum. Dönüşte onlara burada duyduklarımı anlatacağım" dedi ve memleketine hareket etti.

Hz. Peygamber (a.s.), onun arkasından bakarak şöyle buyurdu: "Bu adam, eğer sözünde durursa kurtuluşa erer."

Dımâm b. Sa'lebe, kabilesine dönerek Resûlullah'tan (a.s.) işittiklerini anlattı. Dımâm b. Sa'lebe'nin, aynı açık sözlülüğü kabilesinin yanında da sergilemesi, kabilesinin güçlük çıkarmadan -aynı gün- Müslüman olmasını

sağladı. Kabile, hemen mescitler inşa edip yurtlarında ezan okumaya başladılar.[247]

74. Müreysî' (Benî Mustalık) Gazvesi	**Şabân H. 5:** **1- Çıkış: 2 Şabân H. 5 Pazartesi.** **2- Dönüş: 1 Ramazan H. 5.**

Müreysî', Huzâalılar'a ait su yerlerinden biri olup Kudayd'ın Kızıldeniz sahili tarafındadır. Medine'ye sekiz berîdlik mesafedeki el-Fer' denilen yerde yaşayan Benî Mustalik, Huzâa'dan Benî Mudliç kabilesiyle müttefiktir (halîf).

Zeyd b. Hârise'nin, Mekke-Suriye ticaret güzergâhlarından doğu yoluna yaptığı başarılı akınlar, Kureyşlileri bir kez daha batı ticaret yoluna yöneltti. Bu yolu güvenli bir şekilde kullanabilmek için Kureyşliler, Kızıldeniz sahilindeki müttefikleri Benî Mustalık'i Medine'ye baskın yapmaya kışkırttılar. Onlar, bu baskınların Kızıldeniz sahilinde meskûn diğer kabilelerinden de destek göreceğini ve böylece Suriye'ye giden batı ticaret yolunun kendileri için yeniden açılacağını umuyorlardı.

Hz. Peygamber (a.s.) Benî Mustalık reisi Hâris b. Ebî Dırâr'ın savaş hazırlıklarını haber alınca, durumu araştırmak üzere Büreyde b. Husayb el-Eslemî'yi görevlendirdi. Haberlerin doğruluğu üzerine Hz. Peygamber (a.s.), Medine'de vekil olarak Zeyd b. Hârise'yi bırakarak, otuzu süvari olmak üzere 700 kişilik bir orduyla yola çıktı. Ebû Zer el-Gıfârî veya Nümeyle b. Abdillah el-Leysî'nin vekil bırakıldığı da nakledilmiştir.

Müslümanlar, on tanesi muhacirlere ait olmak üzere otuz adet ata sahipti. Amaçları ganimet elde etmek olan kalabalık bir münafık topluluğu da Resûlullah'la (a.s.) beraber bu gazveye katılmıştı. Daha önceki hiçbir gazveye, münafıklardan bu kadar katılım olmamıştı.

Hz. Peygamber (a.s.), hedefi gizli tutarak düşmanı şaşırtmak gayesiyle bir süre Suriye'ye doğru yol aldı. Gün bitiminde konaklayarak, ertesi gün

247 Buhârî, "*el-İlm*", 2/7.

Tihâme tarafına yöneldi ve süratle yola devam etti. Böylece düşmana anî baskın yapma imkânı elde edildi. Benî Mustalık, fazla bir mukavemet gösteremeden teslim oldu.

Savaştan sonra Hâris b. Ebî Dırâr, kızının kurtuluş fidyesiyle birlikte Medine'ye geldi. Bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in (a.s.) bir mucizesi neticesinde Müslüman oldu. Hâris b. Ebî Dırâr, fidye karşılığında kızını kurtarmak üzere Medine'ye giderken, beraberinde götürmekte olduğu develerinden ikisini feda etmeye gönlü razı olmadığı için onları Akik Vadisi'nde bir yere saklayıp geri kalanları Hz. Peygamber'e (a.s.) götürdü. Hz. Peygamber (a.s.), ona Akik Vadisi'nde sakladığı develeri sorunca sadece kendisinin bildiği bu olayı ona (a.s.) Yüce Allah'ın bildirdiğini düşünerek hemen Müslüman oldu.

Başka bir rivâyete göre ise doğrudan Hz. Peygamber'in (a.s.) daveti üzerine Müslüman oldu; Hâris b. Ebî Dırâr'ın oğlu Abdullah ile Benî Mustalık kabilesinin diğer mensupları da İslâmiyet'i kabul ettiler. Resûlullah (a.s.), -âmillerinden, yiğitliğiyle meşhur sahabe- Abbâd b. Bişr el-Evsî el-Eşheli'yi (v. 13/634) -Benî Mustalık'ın isteği üzerine- *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve İslâm esaslarını öğretmek üzere onlara gönderdi.

Müreysî' Gazvesi'inde Câhiliye/Irkçılık Çağrısı

Hz. Peygamber (a.s.), Benî Mustalik seferinde iken Müreysi suyu başında Hz. Ömer (r.a.) için ücretli olarak çalışan Cehcâh b. Saîd el-Gıfârî ile Benî Süleym'in halîfi olan Sinân b. Veber el-Cühenî arasında kavga çıktı. Cehcâh'ın muhacirleri, Sinân'ın ensârı yardıma çağırması üzerine, iki kesimden olaya tanık olanlar arasında büyük bir kavgaya ramak kaldı.

Resûlullah (a.s.), bundan haberdar olunca derhal olay yerine gelerek şöyle buyurdu: "Nedir bu Câhiliye çağrısı?" (مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ).

Kendisine (a.s.) hâdise anlatılınca şöyle buyurdu: "Artık böyle çağrıları bırakın! Çünkü o, kokuşmuş bir çağrıdır. Kişi, ister zalim olsun, isterse mazlum, kardeşine yardım etsin. Eğer zalim ise onu zulmünden menetsin;

mazlum ise ona destek çıksın". Sonra muhâcirlerden bir grup Ubâde b. Samıt ile, ensârdan bir grup ise Sinân ile konuştu. O da hakkından vazgeçti.

Münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl, ensârın tarafını tuttu, muhâcirlerin kendilerini rahatsız ettiğini ileri sürdü, Medine'ye dönüşlerinde güçlü olan ensârın zayıf muhâcirleri şehirden çıkaracağını söyleyerek muhâcirlere ağır hakaretler savurdu ve onlara yardım edilmemesini istedi. Ergenlik çağına ulaşmamış veya henüz ulaşmış bulunan Benî Hâris b. Hazrec'den Zeyd b. Erkam (r.a.) bu küstahça sözleri işitti ve durumu Hz. Peygamber'e (a.s.) haber verdi. Hz. Peygamber (a.s.) İbn Übey'i çağırtarak söylediklerini soruşturdu. İbn Übey, muhâcirlerle ilgili suçlamaları inkâr etti. Zeyd b. Erkam, Hz. Peygamber (a.s.) ve sahâbe yanında yalancı durumuna düşmekten son derece üzüldü. Zeyd'in doğruluğu el-Münâfikûn Sûresi'nin ilk sekiz âyetiyle beyân edildi. Âyetler meâlen şöyledir:

"Münafıklar sana geldiklerinde: Şahitlik ederiz ki sen Allah'ın Peygamberisin, derler. Allah da bilir ki sen elbette, O'nun Peygamberisin. Allah, münafıkların kesinlikle yalancı olduklarını bilmektedir.

Yeminlerini kalkan yapıp Allah yolundan yan çizdiler. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!

Bunun sebebi, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalbleri mühürlenmiştir. Artık onlar hiç anlamazlar.

Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki duvara dayanmış kütükler gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Düşman onlardır. Onlardan sakın. Allah onların canlarını alsın. Nasıl bu hale geliyorlar?

Onlara: Gelin, Allah'ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin, denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.

Onlara mağfiret dilesen de, dilemesen de birdir. Allah onları kesinlikle bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, yoldan çıkmış topluluğu doğru yola iletmez.

Onlar: Allah'ın Elçisi'nin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler, diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bunu anlamazlar.

Onlar: Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler." [248]

İbni Übey ise âyette belirtildiği gibi, kendisine teklif edilen istiğfar taleplerini reddetti. Hz. Peygamber'in (a.s.) huzuruna gitmeyi gururuna yediremedi.

el-Münâfıkûn Sûresi nâzil olunca, Peygamber Efendimiz (a.s.), Zeyd b. Erkam'ın kulağını tuttu. Sonra da: "İşte bu, kulağı ile Allah yolunda vazifesini yerine getirmiş olan gençtir. Ey Zeyd! Yüce Allah seni doğruladı!" buyurdu.

Resûlullah'ın (a.s.) "Bırakın bunu! O, kokuşmuş bir çağrıdır" şeklindeki sözü hakkında Süheylî demiştir ki: Resûlullah (a.s.), bununla "ey falan kişi! İmdat!" çağrısını kastetmiştir. Çünkü bu tür bir çağrı Câhiliye çağrılarındandır. Zira Yüce Allah, inananları kardeş ve tek bir ümmet yapmıştır. O nedenle yapılan bir çağrı: "Ey Müslümanlar! İmdat!" şeklinde olmalıdır, İslâm'da Câhiliye çağrısında bulunan bir kimse hakkında fakihler üç farklı görüş beyan etmişlerdir:

1- Hz. Peygamber'in (a.s.) ashâbından Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin (r.a.) uygulamasını esas alanların görüşüne göre böyle bir çağrıya silahıyla katılan kimseye, elli kırbaç vurulmalıdır. Zira Ebû Mûsâ (r.a.): "Ey Âmir! İmdat!" çağrısına -kan bağını gözeterek- yardıma koşan - muhadram şairlerden, uzun ömürlü (muamerûn) sahâbî - Kays b. Abdillâh en-Nâbiga el-Ca'dî el-Âmirî'ye (v. 65/685 [?]) elli kırbaç vurmuştur.

2- Bu durumda on kırbaçtan az ceza verilmelidir. Çünkü Resûlullah (a.s.) herhangi bir kimseyi had cezaları dışında bir ceza ile cezalandırırken, on kırbaçtan fazla kırbaç vurulmasını yasaklamıştır.

248 el-Münafikûn 63/1-8. Bu âyetlerin nüzul sebebine dair başka rivâyetler de bulunmaktadır.

3- Sedd-i zerâyi' (fesat yolarını kapatmak) ve tehditle kötülüğü önleme bakımından devlet başkanının içtihadına göre hapis veya dayak cezası verilmelidir.

Resûlullah'ın (a.s.), bu çağrıyı yapan o iki kişiyi cezalandırmadığı söylenirse, buna şöyle cevap veririz: Resûlullah (a.s.) "Bırakın bunu! O, kokuşmuş pis bir çağrıdır" buyurarak yasağı tekit etmiştir. Bu tekit ve kokuşmuş-pis nitelemesinden sonra kim bu yasağı bir daha çiğnerse, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yaptığı gibi o kişının tedip edilmesi gerekir ki, o kişi çağrısının pis kokusunu koklasın. Çünkü kokuşmuş olmasının, kötü sonuçları olduğu ve bundan dolayı cezanın gerektiği dışında bir manası yoktur.

İfk (iftira) Hâdisesi

İfk "iftira, en kötü ve en çirkin yalan" demektir. Münafıklar, Müreysî Gazvesi'nde Hz. Âişe'ye (r. anha) iftira atmış ve buna "ifk hâdisesi" yani "Hz. Âişe'ye (r. anha) iftira atılması hâdisesi" diye siyer-megâzî kitaplarına geçmiştir. Hâdise özetle şöyledir:

Resûlullah (a.s.), seferde kendisine refâkat ve yoldaşlık edecek hanımını kura ile tesbit ederdi.[249] Müreysî' Gazvesi'nde ona (a.s.), Hz. Âişe (r.anha) ile Ümmü Seleme (r.anha) eşlik etti. Medine'ye dönülürken, ordunun gece konakladığı bir yerde, Hz. Âişe (r.anha), devesinden inip ihtiyacını gidermek için ordugahtan uzaklaştı, konaklama yerine dönerken boynundaki Yemen (Zafâr) akiğinden yapılmış gerdanlığını düşürdüğünü fark etti. Gerdanlığı aramakla meşgul olan Hz. Âişe'nin (r.anha) mahfede olduğu düşünülerek orduya hareket emri verildi. Hz. Âişe (r.anha), karanlıkta gerdanlığını bulup el yordamıyla tanelerini toplamaya çalıştı ve bu sebeple çok vakit kaybetti. Geri dönünce konak yerinde kimseyi bulamadı ve kendisini almaya gelecekleri ümidiyle beklemeye başladı. Ordunun artçısı (es-sâka: الساقة)

249 Buhârî, "*eş-Şehâdât*", 52/15.

Safvân b. el-Muattal es-Sülemî ez-Zekvânî (r.a. v. 19/640 [?]),[250] Hz. Âişe'yi (r.anha) görünce onu devesine bindirip orduya yetiştirdi. Orduda bulunan münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl, bu gecikmeyi fırsat bilerek Hz. Âişe (r. anha) aleyhine iftira ve dedikodu başlattı. -Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) teyzesinin oğlu, onun himayesinde yetişmiş bir yetim ve Bedir gazilerinden olan- Mistah b. Üsâse (v. 34 veya 37), Hassân b. Sâbit ve Hamne bint Cahş [Hz. Peygamber'in (a.s.) hanımı Zeyneb bint Cahş (r.anha) ve Abdullah b. Cahş'ın (r.a.) kız kardeşi] de onun bu çirkin iftirasına alet oldu. Hz. Peygamber (a.s.) ve Hz. Âişe'nin (r.anha) ebeveyni dedikodular sebebiyle çok üzüldü. Savaş dönüşü bir ay kadar hastalanan Hz. Âişe (r. anha), kendisine yapılan bu iftirayı çok sonra tesadüfen öğrendi ve Hz. Peygamber'den (a.s.) izin alıp babasının evine gitti. Hz. Âişe (r.anha), üzüntüsünden günlerce ağlayıp ıstırap çekti. Nihâyet Yüce Allah, -bazı müfessirlere göre Müslümanların Müreysî' Gazvesi'nden Medine'ye dönüşlerinden 37 gün sonra- yapılan dedikoduların tamamen asılsız olduğunu ve Hz. Âişe'ye (r.anha) iftira atıldığını bildirdi. Bu âyetlerin nâzil olması ile çok sevinen Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile hanımı Ümmü Rûmân ((r.anha), kızlarına Hz. Peygamber'e (a.s.) gidip teşekkür etmesini söyledilerse de Hz. Âişe (r.anha): "Ben yalnızca suçsuz olduğumu ortaya çıkaran Allah'a hamd ederim" dedi.[251]

Münafıkların iftirasına binaen Hz. Âişe'nin (r.anha) iffetini beyan eden şu meâldeki âyetler indi:

"(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir guruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşlık yapıp) bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.

250 Sahabe biyoğrafilerine ve İslâm coğrafya kaynaklarına göre: Safvân b. el-Muattal'ın kabri, Adıyaman'ın Samsat ilçesine bağlı Taşkuyu Köyü'ndedir. Samsat'a 10 km uzaklıkta bir tepenin üzerindedir.

251 Buhârî, *"eş-Şehâdât"*, 52/15; *"el-Megâzî"*, 64/34,36.

Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da: "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?

Onların (iftiracıların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler.

Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi.

Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur.

Onu duyduğunuzda: 'Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır' demeli değil miydiniz?

Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.

ve Allah âyetleri size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.

İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Ya sizin üstünüze Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)!"[252]

Bu hâdise üzerine inen âyetlerde, bizzat ilâhî beyanla Hz. Âişe (r.anha) aklanmış, art niyetli kimselerin onun (r.anha) iffetine gölge düşürücü nitelikte söz söylemelerini imkânsız hale getirmiştir.

252 en-Nûr 24/11-20. Bkz. Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/36.

Resûl-i Ekrem (a.s.), Hz. Âişe'nin (r.anha) beraatını ilân eden âyetleri Mescid-i Nebevî'de Müslümanlara okudu. Bu çirkin iftirayı yayan Hassan b. Sâbit, Hamne bint Cahş ve Mistah b. Üsâse'ye, iffetli bir kadına zina isnadında bulundukları için en-Nûr Sûresi'nin 4. âyetine[253] göre seksener sopa vurulması (celde) ve bir daha şahitliklerinin kabul edilmemesi cezasını uyguladı.

Hz. Peygamber (a.s.) tarafından çok sevilen ve şâirü'n-nebî/ Hz. Peygamber'in (a.s.) şâiri diye anılan Hassan b. Sâbit, Hz. Âişe'nin (r.anha) iffetini dile getirdiği bir kasideyle onun (a.s.) affını ve tevecc ühünü kazandı. Fakat iftiranın diğer kurbanın gazabından kurtulamadı. Şiirle tahrik ettiği Safvân b. Muattal'ın kılıç darbesiyle Hassân'ın bir gözü ve iki eli sakatlandı. Bunun üzerine Safvân, Resûl-i Ekrem'in (a.s.) emriyle yakalanarak Hassan b. Sâbit'in ölmesi halinde kısas edilmesi için hapse atıldı, fakat davacının kendisini affetmesiyle serbest bırakıldı. Hz. Peygamber (a.s.), Hassân'ın bu davranışından çok memnun oldu ve Mukavkıs'ın gönderdiği iki kardeş cariyeden Sîrîn'i, Beyraha mâlikânesiyle birlikte kendisine hediye etti.

Had cezası uygulanan Hamne bint Cahş, Resûlullah (a.s.) nezdinde Hz. Âişe'nin (r. anha) itibarını düşürüp kız kardeşi Hz. Zeyneb'in (r. anha) konumunu güçlendirmek amacıyla iftira olayına katıldığını itiraf etti.

Asıl iftira olayının tertipçisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün cezalandırılıp cezalandırılmadığı kesin biçimde bilinmemektedir. Farklı rivâyetlere göre dedikoduyu çıkardığını bizzat kendisinden duyan şahitlerin bulunamaması sebebiyle cezadan kurtulmuş veya kırbaçlanmamış, bir rivâyete göre ise bu ceza iki misli uygulanmıştır.

"*İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; ba-*

253 "*Namuslu kadınlara zina esnasında bulunup, sonra (bunu isbat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar*" (en-Nûr 24/4).

ğışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir"[254] meâlindeki âyet ise Hz Ebû Bekir'in (r.a.) , iftira olayına bir gülme ile karışan Mistah b. Üsâse'ye ve yakınlarına yaptığı yardımı kesmesi üzerine nâzil olmuştur. Âyet, fazilet ve imkân sahiplerinin muhtaç akraba ve fakirlere yardımlarını sürdürmelerini emreder:

İfk ile ilgili âyet inince, Hz. Ebû Bekir (r.a.) onlara: "Kalkın, defolun. Artık ne siz bendensiniz, ne de ben sizdenim. Hiçbiriniz artık yanıma yaklaşmayın" dedi.

Mistah: "Allah aşkına, İslâm aşkına... Akrabalık ve sıla-ı rahim hatırına bizi başkalarına muhtaç etme. İşin başında bizim bir günahımız yoktu" dedi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) ona: "Konuşmadıysan da güldün" dedi.

Mistah: "Bu, Hassân'ın sözüne şaşmamdan dolayı idi, yoksa bir gülme (sevinç) değildi" dedi.

Hz. Ebu Bekir (r.a.) onun bu mazeretini kabul etmeyerek: "Haydi gidin, uzaklaşın. Çünkü Yüce Allah sizin için bir mazeret bildirmedi ve bir çıkış kapısı göstermedi" diye karşılık verdi.

Bunun üzerine onlar, nereye gideceklerini, kime başvuracaklarını bilemez bir halde ayrıldılar. Derken Yüce Allah'ın onları kovmamasını emreden bir âyet indirdi. Hz. Peygamber (a.s.), bunu Hz. Ebu Bekir'e (r.a.) bir kişi göndererek haber verdi. Haberi alan Hz. Ebû Bekir (a.s.), tekbir getirdi ve buna çok sevindi. Peygamber Efendimiz (a.s.) ilgili âyeti ona (a.s.) okudu.

Hz. Peygamber (a.s.), *"Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız?"* âyeti gelince,

Hz. Ebû Bekir (r.a.): "Evet, Ya Rabbi beni affetmeni can-u gönülden arzu ederim" deyip, yaptıklarından vazgeçti.

254 en-Nûr 24/22.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), evine gidince, Mistah ve yakınlarına haber salıp onları kabul edeceğini bildirerek: "Allah'ın indirdiği hüküm başım gözüm üstüne... Size yaptığımı ve söylediğimi, Allah size gazap ettiğini (önceki âyette) bildirdiği için yapmıştım. Fakat Allah sizi affedince, size, merhaba, hoş geldiniz" diyorum dedi ve Mistah'a daha önce yaptığı yardımı iki misline çıkardı.

Teyemmüm

Bazı rivâyetlere göre Müreysî Gazvesi'nde su sıkıntısı çekilmesi üzerine teyemmüm âyeti indirilmiştir.

Bilindiği üzere her ikisi de Medenî olan el-Mâide Sûresi'nin 6. âyeti ile en-Nisâ Sûresi'nin 43. âyetinde teyemmüm emredilmektedir. el-Mâide Sûresi'ndeki 6. âyet abdest almaya dâir olduğu için, ona "abdest âyeti" (آيَةُ الْوُضُوءِ) denmiştir. Bu gazvede inen teyemmüm âyetinin hangisi olduğu ihtilâflıdır. İlkine abdest âyeti denilmesine, ikincisinde yalnız teyemmümden bahsedilmesine ve Hz. Âişe'nin (r.anha) bu âyete "teyemmüm âyeti" demesine (آيَةُ التَّيَمُّمِ) bakarak, bu gazvede en-Nisâ Sûresi'nin 43. âyetinin nâzil olduğu bildirilmiştir. Âyet meâlen şöyledir:

"Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan (tuvaletten) gelirse yahut da kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün."

Ebû Bekr el-Humeydî (v. 219/834) bir rivâyetinden de: *"Ey îman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelirse yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyem-*

müm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla mesh edin."[255] meâlindeki abdest âyetinin önce nâzil olduğu anlaşılmaktadır.

75. At ve Deve Yarışları Düzenlenmesi	Müreysî' Gazvesi'nden sonra.

Resûl-i Ekrem (a.s.), -Müreysî' Gazvesi dönüşü- Medine yakınlarındaki Nekî' vahasından geçerken buradaki bol su ve otlakları gördü. Bu durumun bahara mahsus geçici bir durum olup olmadığını sordu. Yazın vahadaki suların azalıp göllerin kaybolduğunu öğrenince bölgenin savaş atlarının ve develerinin beslenmesi ve bakımı için koruma altına alınmasını Bilal b. Haris el-Müzenî'ye ve geçici yağmur sularının depolanması için kuyu kazılmasını Hâtıb b. Ebî Belta'a el-Lahmî'ye emretti. İşte Vâkıdî'ye göre, o sıralarda Resûlullah (a.s.) at ve deve yarışları da yaptırdı. İbn Hibbân, Resûlullah'ın (a.s.) bu yarışları ilk defa hicretin 6. yılında yaptırdığını kaydeder. Muhtemelen bu gibi hâdiselerin tekerrürü, farklı tarihler verilmesine sebep olmuştur.

Yarışlara bazen Hz. Peygamber'in (a.s.) devesi Kasvâ da katılırdı. Daima birinci gelen Kasvâ'yı sonunda bir bedevînin genç devesi geçmiş ve Resûlulla (a.s.), buna çok üzülen sahabelere: "Dünyadan yükselen her bir şeyi muhakkak aşağıya koyması Allah üzerinde bir haktır": (حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لاَ يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلاَّ وَضَعَهُ)[256] buyurdu. Buna göre, her yükselen ve zirveye ulaşanı aşağı almak Allah'ın bir kanunudur.

76. Resûlullah'ın (a.s.) Cüveyriye ile Evlenmesi	Müreysî' Gazvesi'nden hemen sonra.

Benî Mustalık'ın reisi Hâris b. Dırâr'ın kızı Cüveyriye'nin asıl adı "sâliha, hayırlı kadın" anlamına gelen "Berre" idi. "İnsanın kendini temize çıkarması" manasına gelen böyle adları hoş karşılamayan Hz. Peygamber (a.s.) ona "küçük kız" anlamına gelen Cüveyriye adını verdi.

255 el-Mâide 5/6.
256 Buhârî, "*el-Cihâd*", 59.

Cüveyriye, Müreysî' Gazvesi'nde alınan esirler arasında bulunuyordu. Müreysî' Gazvesi'nde öldürülen amcasının oğlu Müsâfi' b. Safvân ile evliydi.

Cüveyriye, -Hz. Peygamber'in (a.s.) ve ensârın hatiplerinden- Sâbit b. Kays el-Hazrecî'nin veya amcası oğlunun payına ganimet olarak düştü. Cüveyriye, esaretten kurtulmak için ödeyeceği fidye miktarını tesbit ettikten sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına gitti ve kendisini tanıtarak fidyesinin ödenmesi konusunda yardımını istedi. Cüveyriye, fidyesini ödeyen Hz. Peygamber'in (a.s.) evlilik teklifini kabul ederek "müminlerin annesi" oldu.

O, bu evlilik esnasında yirmi yaşındaydı.

Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (a.s.) hısımlarıdır diyerek Benî Mustalık'tan alman esirlerini serbest bıraktılar. Zaten bu evliliğin asıl hedefi Benî Mustalık'ın husumetini gidermek ve onları İslâm'a kazanmaktır. Bu evlilikten hemen sonra Benî Mustalık'ın İslâm'ı kabul etmesi bunu kanıtlar.

Hz. Cüveyriye (r. anha), 65 yaşında Rebiülevvel H. 56 tarihinde Muâviye b. Ebî Süfyân'ın (r.a.) hilâfeti döneminde vefat etti. Mervân b. Hakem, cenaze namazını kıldırdı.

77. Medine'de Nüfus Sayımı	**1- Hicrî 1. yılda; muhâcirler ile ensâr arasında kardeşlik bağı kurulmasından (muâhât) önce.** **2- Uhud Gazvesi hazırlıkları esnasında.** **3- Hendek Gazvesi hazırlıkları esnasında.** **4- Hudeybiye Umresi'nde.**

Günümüzde belirli bir toprak parçası üzerinde ve belirli bir dönemde yaşayan insan sayısına nüfus denir. Rivâyetlerden, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde Medine'deki Müslüman nüfusun tesbiti için birkaç defa sayım ya-

pıldığı anlaşılmaktadır. İlgili hadîslerde[257] özellikle -bir emir olan- "احصوا" (sayın) sözcüğünün kullanılması bunu destekler.

İslâm çağında ilk nüfus sayımı, hicretin 1. yılında; muhâcirler ile ensâr arasında kardeşlik bağı kurulmasından önce yapılmıştır. İbnü'l-Cevzî, araştırma neticesinde, Medine'de aralarında kardeşlik bağı kurulan ensâr ile muhâcirlerin toplam 186 kişi olduklarını *Telkîh Fuhûm Ehli'l-Eser fî Uyuni't-Tarih ve's-Siyer* adlı eserinde kaydeder. Buna göre, Medine'de o zaman en az 186 ailenin oluşturduğu 1000 kadar bir Müslüman nüfusun yaşadığı tahmin edilebilir.

Hadîs şârihleri, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce'nin –zekât farz kılındıktan sonra, Hz. Peygamber'in (a.s.) emriyle, Hicaz'daki hurma ve üzüm gibi bağ ve bahçelerdeki ürün miktarını tahmin bilirkişisi (الخارص) olarak takdir edip kayda geçiren ve Hz. Peygamber'in (a.s.) sırdaşı- Huzeyfe b. Yemân el-Absî'den (v. 36/656) nakledilen bir hadîsi açıklarken Hz. Peygamber'in (a.s.) Uhud Savaşı'na çıkılacağı zaman veya Hendek Gazvesi hazırlıkları yapılırken veya Hudeybiye Seferi'nde savaşacak durumdaki erkeklerin sayılmasını istediğini kaydederler.

Buhârî'nin rivâyeti şöyledir: "Huzeyfe b. Yemân şöyle demiştir: Resûlullah (a.s.), bize şöyle dedi: 'İnsanlardan ben Müslüman'ım diyenleri benim için (sayıp) yazın.' Biz de (yapılan sayımdan sonra): '1500 kişilik kuvvet olduğumuz halde düşmandan korkar mıyız' dedik".[258]

78. Hz. Peygamber'in (a.s.) Zeyneb bint Cahş ile Evlenmesi	**1 Zilkâde H. 5.**

Hz. Zeyneb'in (r.anha) babası Cahş b. Riâb el-Esedî; annesi Resûlullah'ın (a.s.) öz halası Ümeyme bint Abdülmuttalib'dir. Hz. Peygamber (a.s.), Berre olan ismini Zeyneb ile değiştirmiştir.

30 küsur yaşlarında olan Hz. Zeyneb (r.anha), hicretten sonra, -Hz. Peygamber'in (a.s.) azatlı kölesi ve evlatlığı- Zeyd b. Hârise (r.a.) ile ev-

257 Müslim, "*el-İman*", 235; İbn Mâce, "*el-Fiten*", 4029.
258 Buhârî, "*el-Cihâd ve's-Siyer*", 56/181.

lendi. İbnü'l-Esîr'e göre Zeyd (r.a.), onunla *Kur'ân*'ı ve Resûlullah'ın (a.s.) *Sünneti*'ni öğretmek için evlendi. Bir süre sonra aralarında ortaya çıkan geçimsizlik sebebiyle boşandılar. Şöyle ki:

Hicretten sonra Hz. Peygamber (a.s.), Zeyneb'e istediği takdirde kendisini evlendirebileceğini bildirdi. Zeyneb (r.anha), bunu Resûl-i Ekrem'in (a.s.) kendisiyle evlilik teklifi olarak anlayıp: "Nasıl isterseniz" demiş, fakat Resûlullah (a.s.) âzatlısı ve evlâtlığı Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) adını söyleyince Zeyneb, onunla nikâhlanmaya niyeti olmadığını belirtmiştir.

Esasen Resûl-i Ekrem (a.s.) bu evlilikle, İslâm'da hür ve kölelerin birbiriyle evlenmelerinde bir sakınca bulunmadığını göstermek istemiştir.

Zeyneb'in (r.anha) Zeyd b. Hârise (r.a.) ile evlilik konusundaki isteksizliği ve kız kardeşi Hamne'nin bu evliliğe karşı çıkması üzerine şu meâldeki âyet indi[259]: "*Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur*".[260] Sonuçta mehir olarak 10 dinar ile 60 dirhem para, bir çarşaf, bir örtü, bir kadın gömleği, 50 müd hububat ve 30 müd hurma belirlendi ve evlilik gerçekleşti.

Zeyd b. Hârise (r.a.) daha önce Üsâme b. Zeyd'in (r.a.) annesi olan, yaşça kendisinden büyük Habeşî Ümmü Eymen'le (r.anha) evliydi. Sonradan evlendiği Zeyneb (r.anha) hırçın bir mizaca sahipti[261] ve eşler arasında sevgi bulunmadığından bu evliliğin fazla sürmeyeceğini her iki taraf da biliyordu. Nitekim nikâhtan yaklaşık bir yıl sonra Zeyd (r.a.), Hz. Peygamber'e (a.s.) gelerek, "Ey Allah Resûlü! Halanızın kızı çok konuşuyor ve sözleriyle beni incitiyor" dedi. Hz. Peygamber (a.s.): "*Eşini*

259 Sünen-i Dârekutnî, *en-Nikâh*, 16/3840.

260 el-Ahzâb 33/36. Vâkıdî'nin naklettiği rivâyete göre, Hz. Peygamber (a.s.) Ümmü Külsûm bint Ukbe b. Ebî Muayt'a Zeyd'le (r.a.) evlenmesini tavsiye etti. Ümmü Külsûm, bu tavsiyeyi hoş karşılamaması üzerine söz konusu âyet nâzil oldu.

261 Müslim, "*Fezâilü's-Sahâbe*", 83; Nesâî, "*İşretü'n-nisâ*", 3.

yanında tut" şeklindeki sözlerle onu yatıştırmaya çalıştıysa da şikâyetler giderek arttı. Yaşanan bu sıkıntılar esnasında şu meâldeki âyetler indi: *"(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir. Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebal yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir."*[262]

Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Zeyneb'in (r.anha) güzelliğine hayran kaldığı için onunla evlenmiş değildir. Bu konuda uydurulan bir takım isnatların aslı yoktur. Zeyneb (r.anha), Hz. Peygamber'in (a.s.) halasının kızı idi ve onu her zaman görüyordu; isteseydi onunla Zeyd'den (r.a.) önce kendisi evlenebilirdi. Ancak Hz. Peygamber (a.s.), Zeyneb (r.anha) istemediği halde Zeyd (r.a.) için ona talip oldu.

Zeyd (r.a.), Zeyneb'den (r.anha) ayrılma vaktinin geldiğini düşünerek Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına gitti ve Zeyneb'i (r.anha) boşamak konusunda ısrarlı olduğunu bildirdi. Resûl-i Ekrem (a.s.) onu: "Böyle yapma, Allah'tan kork" diye birkaç defa uyardıysa da Zeyd (r.a.) eşini boşadı ve birkaç gün sonra boşama kararını Hz. Peygamber'e (a.s.) bildirdi. Neticede Hz. Peygamber (a.s.), Zeyneb'le (r.anha) evlenmeye karar verdi.

Zeyneb (r.anha): "Benim nikâhımı gökte Allah kıydı" diyerek Resûl-i Ekrem'in (a.s.) diğer eşlerine karşı övünürdü.[263] Zeyneb'e (r.anha) 400 dirhem mehir tayin edildi.

Resûl-i Ekrem (a.s.) Zeyneb'le (r.anha) evlenince müşrikler ve münafıklar bu evlilikle ilgili dedikodular yaymışlarsa da yukarıda zikredilen

262 el-Ahzâb 33/37-38.
263 Buhârî, "*Tevhîd*", 22.

âyetle bu evlilik tezkiye edilip onaylandı. Ayrıca evlâtlığın[264] boşadığı kadınla evlenilemeyeceğine dair Câhiliye âdeti de ortadan kaldırılmış oldu.

Pek çok sahabe, evlilik sırasında meydana gelen Resûlullah'ın (a.s.) bir mucizesine tanık olmuştur. On yıl Hz. Peygamber'in (a.s.) hizmetinde bulunan (hâdim-i nebevî) Enes b. Mâlik (r.a.), hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

"Resûlullah (a.s.), Zeyneb ile gerdeğe girdiği gece annem Ümmü Süleym (r.anha) ona (a.s.) bir çanak[265] içinde yağ ve keş karıştırılmış hurma yemeği yaptı. 'Bunu ona götür!' dedi. Yemeği, Resûlullah'a (a.s.) götürdüm. Daha hicâb âyeti inmemişti.

Resûlullah (a.s.): 'Şuraya koy!' buyurdu. Çanağı, Resûlullah (a.s.) ile duvar arasında bir yere bıraktım. Resûlullah (a.s.): 'Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'yi çağır!' buyurdu. Ayrıca ashabından daha başkalarının isimlerini de zikretti. Yemeğin azlığına rağmen çok sayıda kimseyi davet etmesi beni şaşırttı. Gerçekten yemek çok azdı, ancak ona (a.s.) itaatsizlik hoşuma gitmediği için onları davet ettim.

Resûlullah (a.s.) sonra: 'Bak, Mescid'de kim varsa onları da çağır' buyurdu. Namaz kılan veya uyuyan kimselere gittim ve: 'Resûlullah'ın (a.s.) davetine icabet edin, o bugün damat oldu' dedim. Ev insanlarla dolduğunda Resûlullah (a.s.): 'Mescid'de kimse kaldı mı?' diye sordu: 'Hayır' dedim.

Resûlullah (a.s.): 'Yola bak, orada olanları da çağır' buyurdu. Oda doluncaya kadar insanları davet ettim. Resûlullah (a.s.): 'Gelmeyen kaldı mı?' buyurdu. 'Hayır, ey Allah'ın Resûlü" dedim.

Bunun üzerine Resûlullah (a.s.): 'Şu çanağı getir' buyurdu. Çanağı getirip önüne koydum. O (a.s.), üç parmağını yemeğe koyup gezdirdi ve oradakilere hitaben: "Allah'ın adıyla yiyin" (كلوا بسم الله) buyurdu.

Ben hurmaya (veya içindeki yağa) bakıyordum, sanki pınar gibi kaynıyordu. Nihâyet evde ve odada olanların hepsi yemesine rağmen yemek aynı

264 (Tebennî: evlat edinmek).

265 (تور من فخار: yayvan ve yuvarlak toprak kap).

kaldı. Yemeği, Resûlullah'ın (a.s.) hanımının yanına koyup gördüklerimi anneme anlatmak üzere eve gittim.

Olup bitenleri anneme anlattığımda: 'Hiç şaşırma! Eğer Allah dileseydi, bütün Medine halkı ondan yer ve doyardı' dedi. Annem bana: 'Onların sayısı ne kadardı acaba?' diye sordu. 'Yetmiş bir veya yetmiş iki kadar' dedim".[266]

Zeyneb bint Cahş (r.anha), fıtratı itibariyle çok kanaatkâr ve cömert; geçimini kendi emeğiyle kazanan ve muhtaçlara yardım eden, sadakası, hayır ve hasenatı bol bir insandı. O (r. anha) vefat edince, Medine'nin fakir ve yetimlerinin çok üzüldüklerini ve endişelendiklerini, Hz. Âişe (r.anha) bildirmiş ve: "Övgüye layık, çokça ibadet eden, yetim ve dulların sığınağı gitti" demiştir.

Resûlullah (a.s.), Hz. Zeyneb'i (r.anha) "evvâhe" (اواهة) diye nitelemiş; evvâhın (اواه) anlamı sorulduğunda: "Korku ve huşu içerisinde Allah'a yalvarandır" diye izah etmiş ve "*İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi*"[267] meâlindeki âyeti okumuştur.

Hz. Âişe (r.anha): "Allah'a itaatte, doğru konuşmada, akraba ziyaretinde, sadaka vermede Zeyneb'ten (r.anha) daha hayırlısını görmedim" demiştir.

O (r. anha), Medine'de hicretin 20. yılında 53 yaşında Hz. Ömer'in (r.a.) hilâfeti döneminde vefat etti. Hz. Ömer (r.a.), cenaze namazını kıldırdı ve Bakî' Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Resûlullah (a.s.): "Bana en erken kavuşacak olanınız kolu en uzun olanınızdır" buyurmuştur. Resûlullah'ın (a.s.) vefatından sonra ilk vefat eden Zeyneb binti Cahş (r.anha) olmuş ve Resûlullah'ın (a.s.) "eli uzun" ile "en çok sadaka vereni" kastettiği anlaşılmıştır.

266 Buhârî, "*Nikah*", 67/65; Şâmî, XI,202-203.
267 et-Tevbe 9/114.

el-Ahzâb Sûresi'nin Hicâbı (Haremlik-Selâmlık Usûlünü) Emreden 53-59. Âyetleri

Hz. Peygamber (a.s.), hicâp âyetlerinden önce, toplumdaki kadın-erkek münasebetleri konusunda halk arasında geçerli adetlere ilişmiyordu. Müslüman kadınların cemiyet içindeki giyim kuşamları ve kadın-erkek münasebetlerine dair âyetler üç safhada nâzil olmuştur:

1- "*Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mümin kadınlara (toplum içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini (cilbâb) üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini temin eder. Ama (unutma ki) Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır*"[268] meâlindeki âyetle kadınların örtünmesi emredilmiştir.

Kurtûbî'ye göre: "Cilbâb, başörtüsünden daha büyük bir giysidir. Abdullah b. Abbâs (v. 68/687) ve Abdullah b. Mes'ûd (v. 32/652) cilbâba, ridâ/bedenin üs kısmını örten giysi ya da örtü anlamını verdikleri nakledilmiştir. Cilbâbın, kadının başörtüsü ve peçe anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Doğru olan şudur ki, cilbâb, bedenin bütününü örten dış giysidir".

2- Hz. Peygamber (a.s.), Zeyneb bint Cahş'ın (r.anha) düğününde, bir koyun keserek düğün yemeği verdi. Bazı kimseler, yemekten sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) hanesinde gereğinden fazla oturup sohbete daldılar. Bunun üzerine haremlik-selâmlık usûlünü emreden âyetler nâzil olmuştur.

Âyetler meâlen şöyledir: "*Ey iman edenler! Siz zamanını gözetmeksizin, bir yemeğe davet edilmedikçe Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzüyor, fakat o (size bunu söylemekten) utanıyordu. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalbleriniz, hem de onların kalbleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah Resûlü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız*

268 el-Ahzâb 33/59.

azla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük bir günahtır. Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de şüphe yok ki Allah, her şeyi gâyet iyi bilmektedir."[269]

Âyet-i kerîme, Resûlullah'a (a.s.) ve hane-i saâdetine karşı nasıl davranılması gerektiğini bildirmektedir. Buna göre bir kimsenin, başkasını rahatsız etmemesi, ev sahibinin huzur ve istirahatını bozmaması, davet edildiğinde bildirilen zamandan önce gitmemesi, yemekten sonra fazla oturmaması gerekir.

Peygamber Efendimiz'in (a.s.) hanımlarıyla perde arkasından konuşmayı emreden âyet inince, onların yakın akrabaları: "Biz de mi perde arkasından konuşacağız?" diye sordular. Bunun üzerine şu âyet indi:

"*Onlara (Peygamber'in hanımlarına), babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mümin kadınlar) ve ellerinin altında bulunan câriyelerinden dolayı bir günah yoktur. (Ey Peygamber hanımları!) Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir*".[270]

Ümmü Seleme (r.anha), Meymûne (r.anha) ile birlikte Peygamber'in (a.s.) yanında iken İbn Ümmü Mektûm, hicâb (haremlik-selamlık) âyetinin inişinden sonra, onu (a.s.) ziyarete geldi. Peygamber (a.s.) perde arkasına geçmemizi söyledi. Biz: "Ey Allah Resûlü! O bizi görmeyen ve tanımayan bir ama değil midir?" dedik. Peygamber (a.s.): Siz de mi körsünüz? Siz de mi onu görmüyorsunuz?" buyurdu.[271]

3- "*İnanan kadınlara söyle, onlar da gözlerini bakılması yasak olanlardan çevirsinler; iffetlerini korusunlar; görünmesinde sakınca olmayan yerleri dışında cazibe ve güzelliklerini açığa vurmasınlar; ve bunun için başörtülerini (humur) yakalarının üzerine salsınlar...*"[272] ile "*evlerinizde vakarınızla oturun, eski Câhiliye günlerindeki gibi cazibenizi sergilemeyin...*"[273] meâlindeki

269 el-Ahzâb 33/53-54.
270 el-Ahzâb 33/55.
271 Ebû Davud, Libas, 3538: بَاب فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ
272 en-Nûr 24/31.
273 el-Ahzâb 33/33.

âyetler, kadınların bir zarûret-i diniye olmadıkça hanelerinden çıkmamalarını emretmiştir.

Evlat Edinme (Tebennî) Adeti İle İlgili Âyetlerin İnmesi

Evlat edinmek anlamına gelen tebennî, bir Câhiliye âdeti idi. Evlat edinilen, evlat edinenin oğlu sayılır, onun adıyla anılır, aileden biri kabul edilirdi. Bütün haklarda aile fertlerine eşit olur ve mirastan pay alırdı. İslâm'ın ilk yıllarında bir süre devam eden evlâtlık kurumu Medine döneminde nâzil olan: *"...evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı..."*[274] meâlindeki âyetle kaldırılmıştır. *"Onları (evlât edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın..."*[275]meâlindeki âyette de evlâtlıkların asıl babalarına nisbet edilmesi emredilmiştir.

İslâm hukukuna göre, evlâtlığın nesebi evlât edinene bağlanmaz, aralarında mahremiyet meydana gelmez ve mirasçılık ilişkisi doğmaz. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) eski evlâtlığı Zeyd b. Hârise'nin boşadığı eşi Zeyneb'le evlenmiş ve böylece evlâtlık kurumunun bütün sonuçlarıyla geçerliliğini yitirdiğini göstermiştir.

Yahudiler: "Muhammed, oğlunun karısı ile evlendi" diye propaganda yapınca şu meâldeki âyetler nâzil olmuştur:

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."[276] *"Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yok; fakat kalblerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."*[277]

274 el-Ahzâb 33/4.
275 el-Ahzâb 33/5.
276 el-Ahzâb 33/40.
277 el-Ahzâb 33/5.

Öte yandan çocukların bakımı İslâmiyet'in özen gösterdiği konuların başında gelir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in:

"Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir",[278]

"(Mirastan payı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.[279] *Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde (halleri ne olur) diye korkacak olanlar (yetimlere haksızlık etmekten) korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler. Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir"*[280] ve

"Öyleyse yetimi sakın ezme"[281] gibi muhtelif âyetleri kimsesizleri koruyup gözetmek ve onlara iyi davranmak mecburiyetini getirirken savaş ganimetlerinin paylaşımını konu alan âyetler de[282] bu mallardan yetimlere pay ayırarak devleti kimsesizlere sahip çıkma hususunda sorumlu tutmuştur. Ayrıca terkedilmiş çocuklarla (lakît) ilgili olarak getirilen esaslar veya çocukların bakımı ve gözetimi konusunda akrabaya, belirli kurum ve kuruluşlara yüklenilen ödevler (hidâne), evlât edinme kurumunun karşılamış olduğu ihtiyaçlara cevap verecek bir nitelik taşımaktadır.

278 el-Bakara 2/220.

279 Bu iki âyetten birincisi Câhiliye devri geleneklerini yıkarak mirastan kadının da payı olduğunu, Allah'ın onlar için ayırdığı bu payın mutlaka kendilerine verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. İkinci âyet ise İslâm'ın getirdiği en geniş kardeşlik ve en insani dayanışma anlayışı ve sosyal adalet prensibi içinde, mirasta payı olmayan -nisbeten- uzak akrabaya, o civarda bulunan fakir fukaraya da mirastan bir şeyler verilmesini, gönüllerinin alınmasını, emeksiz elde edilen servete karşı muhtemel menfi duyguların önlenmesini emretmektedir.

280 en-Nisâ 4/8-10.

281 ed-Duhâ 93/9.

282 el-Enfâl 8/41; el-Haşr 59/8.

79. Hendek Gazvesi	**Şevvâl H. 5:** **1- Medine'nin kuşatılması: 8 Zilkade H. 5 Salı,** **2- Kuşatmanın son bulması: 23 Zilkade H. 5.**

İslâm tarihi kaynaklarında, Mekkeli müşriklerin Medine'ye karşı en son ve en büyük saldırısı olan, Medine'deki İslâm toplumunun varlığını doğrudan tehdit eden ve onu yok edilmenin eşiğine getiren bu savaşa: Saldırgan tarafta yer alan birçok grubu ifade etmek için *Kur'ân-ı Kerîm*'de kullanılan "ahzâb" (hizipler, gruplar) tabirinden dolayı "Ahzâb (الأَحْزَابُ) Gazvesi" (Gazvetü'l-Ahzâb: Müttefik düşman gruplarına karşı yapılan savaş) adı verilmiştir.

Evet: "*Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi*", "*Müminler ise düşman birliklerini gördüklerinde: İşte Allah ve Resûlü'nün bize vaat ettiği! Allah ve Resûlü doğru söylemiştir, dediler. Bu (orduların gelişi), onların ancak imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı*" meâlindeki el-Ahzâb Sûresi'nin 20 ve 22. âyetlerinde, Medine'yi kuşatmaya gelen müttefik düşman kuvvetlerinden "ahzâb" şeklinde bahsedilmekte, bazı âyetleri söz konusu savaş hakkında nâzil olan el-Ahzâb Sûresi adını bu kelimeden almaktadır.

Söz konusu savaşa, Medine'yi savunmak amacıyla kazılan hendeklerden dolayı ise "Hendek Gazvesi" denmiştir.

Hicretin 3. yılında vuku bulan Uhud Gazvesi'nden sonra Müslümanların, hem Kureyşlilerle hem de Medine ve Hayber'de yaşayan Yahudilerle münasebetleri daha kötü bir hal aldı. Kureyşliler, Uhud'dan sonra Suriye'ye giden kervanlarının güvenliği için Medine ve çevresini topraklarına katamadıkları gibi Uhud'da elde ettikleri kısmî başarılarını da bir sonuca bağlayamadılar. Buna karşılık Müslümanlar kısa zamanda eski güçlerine kavuştu, Zâtürrikâ' ve Hicaz-Suriye kervan yolu üze-

rindeki Dûmetülcendel'e yaptıkları seferlerle Kureyş'in yalnız Mısır ve Suriye'ye değil Irak'a giden kervanlarına da yolları kapattılar.

İbn İshâk'a göre, Yahûdî Benî Nadîr kabilesinin Medine'den sürgün edilmesi Hendek Savaşı'nı netice verdi. Zira Benî Nadîr Yahûdîleri, Rebiülevvel H. 4'te Medine'den sürüldükten sonra Hayber'e yerleştiler. -Suriye ve Irak ticaret yolları Dûmetülcendel'den geçip Hayber üzerinden Medine'ye ulaştığından-, Benî Nâdir ve Hayber Yahûdîleri, zamanla Medine'ye gidip gelen ticaret kervanları için bir tehdit unsuru oluşturdu.

Hendek Savaşı'nda Mekkeli müşriklerin liderliğini üstlendiği kabileler ittifakını, Benî Nadîr'in ileri gelenlerinden Huyey b. Ahtab, Ebû Râfi' Sellâm b. Ebi'l-Hukayk en-Nadrî, Kinâne b. Ebi'l-Hukayk en-Nadrî, Hevze b. Ebi'l-Hukayk, -Evs'in Benî Hatme kolundan- Hevze b. Kays el-Vâilî, -Evsli Beni Amr b. Avf'tan, rahip- Ebû Âmir (ismi: Amr veya Abduamr) b. Sayfîn'in[283] de aralarında bulunduğu on küsur kişilik bir komite temin etti: Hendek Savaşı'nı organize eden grup, Mekke'ye giderek Kureyşliler'i Müslümanlara karşı birlikte savaşmaya ikna ettiler. Aynı zamanda Gatafân ve Fezâre kabilelerini, Hayber yöresinin bir yıllık hurma mahsulüne mukabil Müslümanlara karşı girişecekleri mücadelede yanlarına çektiler; daha sonra da Benî Süleym'i bu ittifaka dâhil etmeyi başardılar. Diğer taraftan Mekke'ye bir heyet gönderip yaptıkla-

283 Câhiliye devrinde Râhip diye bilinen Ebû Âmir, önceleri Hanîf dinine mensupken daha sonra azılı bir İslâm düşmanı olmuştur. Ebû Âmir'in oğlu -sahabe- Hanzale (v. 3/625): Uhud Gazvesi'nden bir gün önce Übey b. Selûl'ün Müslüman olan kızı Cemîle ile evlendi. Resûl-i Ekrem'in (a.s.) Mekkeli müşriklerle savaşmak için Uhud'a gittiğini duyunca boy abdesti almaya fırsat bulamadan İslâm ordusuna katıldı. Savaşta müşrik ordusunun kumandanı Ebû Süfyân ile karşılaştı ve onu atından yere düşürdü. Ebû Süfyân'ın yardım istemesi üzerine Şeddâd b. Esved, Hanzale'yi (r.a.) mızrağı ile şehit etti. Uhud Savaşı'nı Bedir'in intikamını almak için gerçekleştiren Ebû Süfyân, Hanzale'nin (r.a.) öldürülmesini Bedir'de öldürülen oğlu Hanzale'ye karşılık olarak kabul etti. Müşrikler intikam duygusu ile şehitlerin organlarını kesmeye başlayınca müşrik ordusunu destekleyen Ebû Âmir er-Râhib oğlu Hanzale'nin (r.a.) nâşına eziyet edilmesine engel oldu. Hz. Peygamber (a.s.), boy abdesti alamadan şehit düşen Hanzale'nin (r.a.) nâşının melekler tarafından yıkandığını bildirdi. Müslümanlar, bundan dolayı ona (r.a.): Gasîlü'l-Melâike (Meleklerin Yıkadığı Kimse) lakabını verdiler. Hanzale (r.a.), İslâm düşmanı babasını öldürmek için Hz. Peygamber'den (a.s.) izin istemiş, fakat o (a.s.) buna izin vermemiştir.

rı anlaşmaları haber vererek Kureyşli müşrikleri Medine'ye saldırmaya teşvik ettiler. Böylece kuzeyde Gatafân, Fezâre ve Esed, doğuda Süleym, güneyde Kureyş, Kinâne ve Sakif kabileleriyle Medine'yi üç taraftan kuşatmayı düşünüyorlardı.

Sonuçta: 1- Kendilerine tabi olan Ehâbîş ve diğer kabilelerin katılımıyla; 300 at ve 1400 deveye sahip -1000 kişisi Kureyşli- 4000 kişilik bir ordu hazırlayıp yola çıkan Mekke müşrikleri, 2- Merrü'z-Zahrân'da Kureyş'e katılan ve başlarında -Harb b. Ümeyye'nin müttefiki- Süfyan b. Abdişems'in bulunduğu Benî Süleym'den 700 kişi, 3- Talha b. Huveylid el-Esedî komutasındaki Benî Esed b. Huzeyme, 4- Uyeyne b. Hısn komutasındaki 1000 kişilik Gatafân'dan Fezâra oğulları, 5- Mes'ûd b. Ruhayle komutasındaki 400 kişilik Eşca' kabilesi, 6- Hâris b. Avf el-Mürrî komutasındaki 400 kişilik Mürre oğulları: Mudârî Gatfân'dan Benî Mürre b. Avf b. Sa'd kabilesinin, Hendek Savaşı'na katılmaktan vazgeçtiği de rivâyet edilmiştir. 7- Kinâne, 8- Sakîf ve daha başka kabileler ile 9- Benî Kurayza, 10- Benî Nadîr ve diğer Yahudi kabilelerinden toplam 10-12.000 civarında bir kuvvet oluştu.

Mes'ûdî'ye göre ise müttefik kuvvetlerin tamamı 24 000 kişidir.

Kureyşliler, Darünnedve'de bağlanan sancağı -daha sonraları Müslüman olan- Benî Abdiddâr'dan Osman b. Talha b. Ebî Talha'ya, komutayı ise Ebû Süfyân Sahr b. Harb'e tevdi ettiler.

Benî Nadîr'in organize ettiği, Hayber Yahûdîlerinin organizeye katılıp desteklediği, Mekkeli müşrikleri liderliğini yaptığı ve birçok kabilenin aktif rol aldığı bu ittifakın hedefi, Hz. Peygamber'i (a.s.) Medine'den çıkarıp bir meydan muharebesine mecbur etmek, onu (a.s.) Müslümanlarla birlikte ortadan kaldırmak ve başsız kalan Medine üzerine her yönden hücum ederek geri kalanları kılıçtan geçirip İslâmiyet'ten tamamen kurtulmaktı:

Aynı vakitlerde Dûmetülcendel hâkiminin bu yöreden Medine'ye giden kervanlara zarar vermesini sağladılar. Bunun neticesinde Ükeydir b. Abdilmelik, Suriye ve Irak'tan Medine'ye giden hububat kervan yolunu kesti. Yahudilerin planı Hz. Peygamber'i (a.s.) Medine'den dışarıya çekmek,

ardından Gatafân ve Kureyşlilerin el ele verip Medine'yi yağma etmelerine imkân hazırlamak ve Resûlullah'ı (a.s.) merkezden uzak bir yerde zor duruma düşürmekti. Resûlullah (a.s.), önce Dûmetülcendel'e hareket etti; ancak beklenmedik bir şekilde Medine'ye geri döndü.

Huzâalılar on günlük yolu dört gecede kateden habercileriyle Kureyş'in savaşa hazırlandığını Hz. Peygamber'e (a.s.) bildirdiler.

Hz. Peygamber (a.s.), harp halinde, ashâbıyla daha fazla istişare ederdi. Müslümanlar, yapılan istişareler neticesinde, Uhud'da alınan dersten sonra kuşatma altında kalmak, açık arazide çarpışmaya tercih edildi ve ittifakla şehirde kalınarak savunma yapılması kararlaştırıldı. Kureyş ve müttefiklerinin çokluğu hakkında alınan haberler üzerine de hemen Medine'nin kuzey kısmında yaklaşık 5,5 km uzunluğunda, 9 metre eninde ve 4,5 metre derinliğinde olduğu tahmin edilen -savunma hattı niteliğinde- bir hendek kazmaya başladılar. Zira Medine'nin özellikle üç tarafı yoğun biçimde hurma ve benzeri bahçelerle ve bunları birbirinden ayıran çit ve alçak duvarlarla çevrilmişti; ayrıca bahçelerin arasında uzanan yollar çok dardı. Düşmanın bu engelleri aşması zor olup küçük askerî birliklerle bile durdurulması mümkündü. Ancak Kureyş ve müttefiklerinin çokluğu hakkında alınan haberler üzerine savunmayı takviye için şehrin çevresinde uygun yerlere hendek kazılması gerekiyordu. Kaynaklarda genellikle bunun Selmân-ı Fârisî'nin[284] teklifi üzerine kararlaştırıldığı belirtilir. Hz. Peygamber (a.s.), muhacir ve ensardan bazı sahabelerle birlikte hendek kazılacak yerleri tesbit etti. Kazı sırasında kendisi için kurulan Türk çadırından (قبة تركية)[285] zaman zaman çıkıp bizzat çalıştı.

284 İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbî Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî (v. 36/656 [?]): Asıl adı Mâhbe (Mâyeh) b. Bûzehmeşân (Bûzekhân, Bûzihşân, Hûşbûdân) b. Mürselân b. Yehbûzân iken Müslüman olduktan sonra kendini Selmân İbnü'l-İslâm diye tanıtmış, Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk veya Selmân el-Hakîm diye de anılmıştır.

285 (فذهب سلمان إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو في قبة تركية). Bkz. Beyhakî, *Delâil*, III,419; İbn Kesîr, III,192; Şâmî, IV,367. Hz. Peygamber (a.s.), Ramazan ayında böyle bir çadırda itikafa da çekilmiştir. Bkz. Müslim, "*Kitâbü's-Siyâm*", 13/40; Şâmî, VIII,440.

Vâkıdî'ye göre, 3000 kişinin çalışması neticesinde altı gün gibi kısa bir süre zarfında hendek hafriyâtı tamamlandı.

Hz. Peygamber'in (a.s.) Hendek Savaşı sırasında hendeğin topraklarını taşıyanlara yardım ederken, toza bulanmış vaziyette ashapla birlikte Abdullah b. Revâha'nın şu şiirini söylemiştir:

"Allah'ım! Sen bize doğru yolu göstermemiş olsaydın, biz ne hidâyete erebilir, ne sadaka verebilir, ne de namaz kılabilirdik!

Bize tecavüz eden, çekindiğimiz fitne ve fesada bize düşürmek isteyen düşmanlarımızla karşılaştığımızda, kalblerimize sükûnet indir! Ayaklarımızı sabit kıl!"

Hendek hafriyatı esnasında Hz. Muhammed'in (a.s.) nübüvvetine delâlet eden birçok mucize tezahür etmiştir.

Câbir. Abdillah beyanına göre: Hendek kazılırken çok sert bir yere rastlandı. Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına varıp hendekte kazma kürek işlemez sert bir yer tabakasına rastladıklarından şikâyetlindiler. Resûlullah (a.s.), bir kap içinde su istedi. Ağzına aldığı suyu onun içine püskürdükten ve Allah'ın dilediği kadar dua ettikten sonra, bu suyu o sert yerin üzerine serpti. Orada bulunanlar: 'Onu hak din ve Kitapla peygamber gönderen Allah'a yemin olsun ki, o sert yer öyle dağıldı ki, sanki kum haline geldi! Artık ne kazmaya, ne de demir küreğe karşı koyma gücü, dayanırlığı kalmadı!' demişlerdir.

Berâ' b. Âzib de, bu mucizeli hâdiseyi şöyle anlatır: "Resûlullah (a.s.) balyozu alıp 'Bismillah!' diyerek kayaya bir darbe indirdi. Kayanın üçte biri parçalandı! 'Allahu ekber! Bana Şam'ın anahtarları verildi! Vallahi, şu bulunduğum yerden, oranın kızıl köşklerini görüyorum!' buyurdu.

Sonra 'Bismillah!' deyip kayaya ikinci darbeyi indirdi. Kayanın üçte biri daha parçalandı! 'Allahu ekber! Bana Fars'ın anahtarları verildi! Vallahi, şu bulunduğum yerden, Medâin'i ve onun beyaz sarayını görüyorum!' buyurdu.

Daha sonra 'Bismillah!' diyerek kayaya üçüncü darbeyi indirdi. Kayanın kalan son kısmını da parçaladı. 'Allahu ekber! Bana Yemen'in anahtarları verildi! Vallahi, şu bulunduğum yerden San'a'nın kapılarını görüyorum!' buyurdu."

Peygamber Efendimiz (a.s.) Kisrâ'nın Medâin'deki beyaz köşkünü tarif edince, Selman-ı Fârisî: "Doğru buyurdun! Seni hak din ve Kitapla peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki; o aynen böyledir! Senin Resûlullah olduğuna şahadet ederim!" dedi.

Câbir b. Abdillah (r.a.): Hendek kazıldığı sıralarda Peygamber'in (a.s.) karnının açlıktan tam çökmüş olduğunu gördüm. Hemen eşimin yanına gittim: "Yanında yiyecek bir şey var mı? Çünkü ben Resûlullah'ta (a.s.) şiddetli bir karın boşluğu ve çekikliği gördüm", diye sordum. Peygamber (a.s.) karnına (açlıktan) bir taş parçası sarmıştı. Bazı sahabeler, hendek kazılırken üç gün yiyecek içecek bir şey yemeden çalıştılar.

Eşim Süheyle bint Mes'ûd, içinde bir sâ' arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Bir besi oğlağımız vardı; onu kestim. Eşim arpayı öğüttü. Ben eti parçalayıp, çömleğe koydum. Sonra Resûlullah'ın (a.s.) yanına döndüm. Eşim Süheyle, Resûlullah'ın (a.s.) yanına gidceğim zaman: "Beni Resûlullah'a (a.s.) ve yanındakilere mahcup etme!" dedi.

Resûlullah'a (a.s.) gelince ona (a.s.) gizlice: "Ey Allah Resûlü! Oğlağımızı kestik, bir sâ' arpayı da öğüttük; beraberindeki on kadar kişiyle bize buyur gel", dedim.

Bu üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "Ey hendek ahalisi! Câbir ziyafet yemeği yapmış. Çabuk geliniz!" diye seslendi. Sonra da Câbir'e: "Ben size gelinceye kadar çömleğinizi tandırdan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın" diye tembih etti.

Câbir: Eve geldim, daha sonra Resûlullah (a.s.) da geldi. Onunla beraber insanlar da evime doğru geliyordu. Eşim gelenlerin çokluğunu ve yemeğin azlığını görünce, bana: "Allah sana iyilik versin, Allah sana şöyle böyle yapsın!" dedi. Ben de ona: "Dediğini yaptım", dedim.

Sonra eşim, Peygamber'e (a.s.) hamuru çıkardı. Peygamber (a.s.) onun içine ağzının suyundan kattı, hamura bereket duası yaptı. Sonra

çömleğine yöneldi, onun içine de ağız suyunu kattı ve bereket duası yaptı. Sonra: "Ekmek pişirici bir kadın çağır benimle beraber pişirsin, sen de çömleğinizden kepçe ile et çıkar ve sakın çömleği tandır taşlarının üzerinden aşağıya indirmeyiniz" buyurdu.

Yemeğe gelenler bin kişi idi. Allah'a yemin ederim ki onların hepsi yediler, ayrıldıklarında; çömleğimiz dopdolu idi, hamurumuz da hiç eksilmedi; hâlâ ekmek yapılıyordu.[286]

Hendek Gazvesi'nin Yapıldığı Yerler[287]

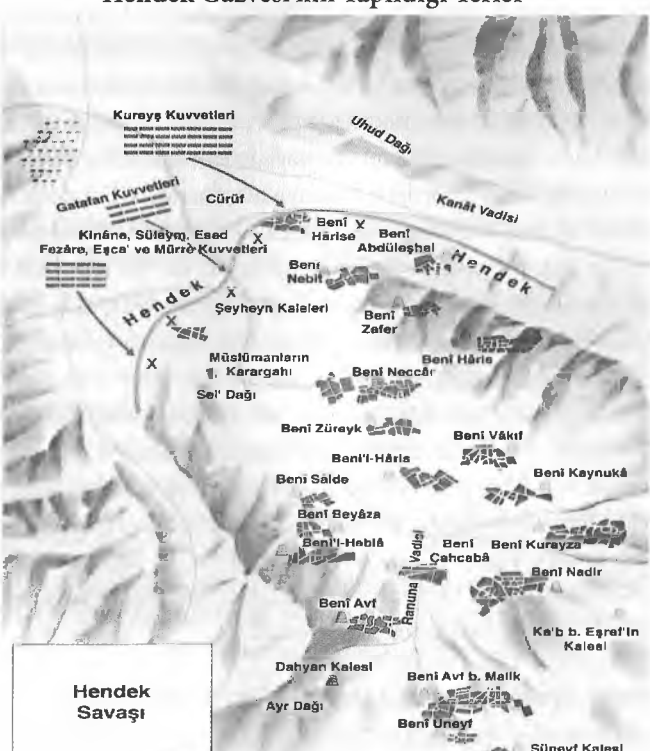

286 Buhârî, "*el-Megâzî*", 64/31.

287 İ. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Başka bir kroki için bkz. "*Hendek Gazvesi*", DİA, XVII,194-195.

Ebû Süfyân b. Harb komutasındaki müttefik düşman kuvvetleri, Medine'nin kuzeyinde ordugah kurdu ve birçok girişimde bulunmasına rağmen 3000 kişilik İslâm ordusunun koruduğu hendeği aşamadı.

İslâm ordusundaki muhacirlerin sancağını Zeyd b. Hârise ensârın sancağını Sa'd b. Ubâde taşımıştır. Hendek kuşatması boyunca Abbâd b. Bişr ve bir grup ensârî, Hz. Peygamber'e (a.s.) koruma vazifesi yapmıştır. Hz. Peygamber de kuşatma boyunca Ebû Sa'd Seleme b. Eslem el-Evsî el-Hârisî'yi 100 kişi, Zeyd b. Hârise'yi 300 kişi ile Medine'nin içine ve hurma bahçeleri ile iç içe geçmiş evlerle korunan savunması zayıf kısımlarına gönderip devriye gezmelerini ve bu esnada yüksek sesle tekbir getirmelerini emretmiştir.

Medine'yi koruyan savunma hendeğini ve Müslümanların savunma hattını aşamayan Mekkeliler, Medine'de yaşayan Benî Kurayza Yahûdîlerini kışkırtarak, Müslümanları arkadan vurmayı denedi. Fakat Hz. Peygamber'in (a.s.), zamanında aldığı tedbirlerle başarıya ulaşamadılar. Daha sonra çeşitli etkenlerle ittifak ordusunda çözülmeler meydana geldi. İttifak ordusunun çözülmesinde Hz. Peygamber'in (a.s.) girişimleri ile -bu kuşatma sırasında İslâm'ı kabul eden fakat Müslümanlığını gizleyen- Nuaym b. Mes'ûd el-Eşca'î el-Gatafânî'nin faaliyetlerinin büyük etkisi olmuştur. Hz. Peygamber (a.s.), Nuaym b. Mes'ûd'un talebi üzerine kendisine ittifakın dağılmasını netice verecek girişimlerde bulunmasına izin verdi ve ona: "(Müttefik) kabileler arasına gir ve onları elinden geldiğince birbirinden ayır. Zira harp hiledir": (اَلْحَرْبُ خُدْعَةٌ) buyurdu. Nuaym b. Mes'ûd'un etkin ve ince taktiklere dayalı kabilelerin birbirlerine güvenini kırma girişimi, Hz. Peygamber'in (a.s.) bunu hemen yayılacak sözlerle desteklemesi ve hac mevsiminin de yaklaşmış olması üzerine Ebû Süfyân, askerlerini alıp Mekke'ye döndü. Öteki kabileler de dağılıp memleketlerine döndü.

Hendek Savaşı Sonrası Askerî Faaliyetlerin Anlamı

Hendek Savaşı, Mekke-Medine mücadelesinin dönüm noktalarından birisidir. Hz. Peygamber (a.s.), bu savaştan sonra: "Artık biz üzerlerine yürüyüp onlarla savaşacağız, onlar bizimle savaşmayacak": (الآنَ

نَغْزُوهُمْ وَلاَ يَغْزُونَنَا نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ)[288] buyurmuş ve hâdiseler haber verdiği istikamette gelişmiştir. Bu hadîs, -Hendek Savaşı'nın sonuçsuz kalmasının da etkisiyle- Mekkeli müşriklerin Müslümanlarla mücadele güçlerini kaybettiklerine, mücadelede üstünlük ve belirleyiciliğin Müslümanlara geçtiğine işaret eder.

Buna rağmen Hz. Peygamber (a.s.), Hendek Savaşı ile Mekke'nin fethi arasında geçen dönemde, Mekke'ye yönelik hiçbir askerî faaliyette bulunmamış; aksine Mekke'nin İslâm sınırlarına kansız bir şekilde katılması için önemli bir dizi girişimde bulunmuştur. Bir istisna teşkil eden Zeyd b. Hârise'nin 'Îs Seriyyesi (Cemâziyelevvel H. 6) keşif amaçlıdır, İzâm Seriyyesi (Ramazan H. 8) ise Hudeybiye barışının ihlal edilmesinden sonra cereyan etmiştir ve Mekke'nin fethi öncesinde hedef gizlemek gayesiyle tertip edilmiş ve bu seriyyede çatışma olmamıştır.

Mekke'nin İslâm'a Selametle Kazandırılması İçin Yapılan Bazı Faaliyetler

Medine'deki İslâm toplumunu yok edilmenin eşiğine getiren Hendek Savaşı'na rağmen, Hz. Peygamber'in bu tutumu tercih etmesi, onun (a.s.) -esasen- sulh ve sükûn ile "Allah kelimesini yüceltmek" peşinde olduğunun bir kanıtıdır. Hendek Savaşı ile Mekke'nin fethi arasında geçen dönemde, Mekke'nin İslâm nüfuz dairesine selâmetle girmesi için yapılan faaliyetler şöylece özetlenebilir:

1- Mekke ahalisine karşılıksız yardım yapılmıştır.

2- Hz. Peygamber (a.s.), Mekke'nin ihraç ürünü olan ve müşriklerin lideri Ebû Süfyân'ın depolarında çürümeye terk edilen derileri önemli miktarda Medine hurması ile takas etmeyi önermiş ve bunu gerçekleştirmiştir.

3- Hz. Peygamber (a.s.), Arabistan'ın Yemâme bölgesi reislerinden ve sahabeden olan Sümâme b. Üsâl'in (ثمامة بن أثال) Mekke'ye uyguladığı hububat ambargosuna son vermesini sağlamıştır.

288 Buhârî, "*Kitâbü'l-Megâzî*", 64/31,145,146.

4- Ebû Süfyân'a bir ticaret kervanının başında İslâm topraklarından geçerek Suriye-Filistin yönüne gitmesine izin verilmiştir. Buna, Hudeybiye Antlaşması sırasında Ebû Süfyân'ın Mekke'de olmaması ve antlaşmayı "Mekkeliler adına" Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî'nin imzalaması kanıttır.

5- Mekkeli müşriklerle yapılan Hudeybiye Antlaşması'nda -Hz. Ömer (r.a.) gibi Müslümanların itirazlarına neden olacak derecede- tavizler verilmiştir.

6- Hz. Peygamber (a.s.), Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe (r.anha) ile evlenmiştir. Bütün bunlar, Medine-Mekke arasındaki sulh ve güveni tesis etmeye yönelik yürütülen faaliyetlerden bazısıdır.

Netice itibariyle Mekke-Medine mücadelesine son verecek olan -Müslümanlardan üç, müşriklerden on üç kayıp gibi insan hayatına fevkalade hürmetkâr- bir fetihle Mekke'nin İslâm hâkimiyetine girmesi sağlanmıştır.

Resûlullah'ın (a.s.), Hendek Savaşı'ndan sonra sevk ve idare ettiği seriyye ve gazvelerin önemli bir kısmı, Hendek Savaşı'nda, Mekke-Yahudi eksenli ittifakta yer alan Yahûdîlere ve Arap kabilelerine bir cevaptır. Zira söz konusu kabileler, düşmanlıklarını açıkça ortaya koyarak Müslümanlara karşı fiilen savaş ilan ettiler. Bu ittifak, Medine İslâm toplumunu yok edilmenin eşiğine getirdi. Cezalandırılmamaları halinde, aynı kabileler, benzer bir durumda Müslümanların başına yine bela olacaklardı. Öyleyse Hendek Savaşı'nda sergilenen davranışların karşılıksız kalmaması, yapılanların hesabının sorulması gerekir. Üzerlerine gidilen bedevî kabilelerin Medine'den daha uzak noktalara sürülmeleri sûretiyle, Medine'nin güvenliği sağlanmış ve İslâm'ın nüfuz alanı genişletilmiştir.

Âyetler ve Dinî Hükümler

Hendek Gazvesi ve hemen akabinde gerçekleşen Benî Kurayza Gazvesi, el-Ahzâb Sûresi'nin ekserisi ile el-Bakara Sûresi'nin 214. âyetinin inişine sebep teşkil etmiştir. Savaşı organize eden Yahûdîlerin, Mekkeli müşriklere sizin dininiz İslâm'dan üstündür demeleri en-Nisâ Sûresi'nin 50-55. âyetlerinin inişine sebep olmuştur.

Câbir b. Abdillah el-Ensârî'nin (v. 78/697) rivâyetine göre: "Peygamber (a.s.), Hendek gününde, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını vaktinde kılmaktan alıkondu. Sonra Bilal'a emir verdi. O da ezan okuyup kamet getirdi. Öğle namazını kıldı. Sonra yine emir verdi. O da ezan okuyup kamet getirdi. İkindi namazını kıldı. Sonra yine emir verdi. O da ezan okuyup kamet getirdi. Akşam namazını kıldı. Sonra yine emir verdi. O da ezan okuyup kamet getirdi ve yatsı namazını kıldı. Sonra da: 'Şu anda yeryüzünde sizden başka Allah'ı anan bir topluluk yoktur' buyurdu"[289]

Hendek Gazvesi'nde meydana gelen ve İslâm savaş hukuku açısından önemli olan diğer bir hâdise şudur: Müşrikler, Hz. Ali (r.a.) tarafından öldürülen Benî Amr b. Lüey kabilesinden Amr b. Abdivüd b. Ebî Kays'ın hendeğe düşen cesedini büyük bir meblağ ödeyerek satın almak istediler. Hz. Peygamber (a.s.) verilmek istenen parayı kabul etmediği gibi bu nevi alış verişleri de yasaklamıştır.

80. Benî Kurayza Gazvesi	**Zilkade'nin son günleri - Zilhicce'nin ilk günleri H. 5:** **1- Benî Kurayza'nın kuşatılması: 23 Zilkade H. 5 Çarşamba.** **2- Kuşatmanın son bulması: 7 Zilhicce H. 5 Perşembe.**

289 İbn Kesîr, III,213. Vâkıdî'nin Abdullah b. Mesûd'dan naklettiği benzer bir rivâyet için bkz. *el-Megâzî*, II,473.

Mes'ûdî, Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın menşelerinin bir olup: Hz. Musa'nın (a.s.) kardeşi -peygamber- Hârûn b. İmrân'dan (a.s.); yani İsrail oğullarından veya Kahtânî Cüzâm kabilesinden geldiklerine dair iki görüş kaydeder. İkinci görüşe göre menşeleri Cüzâm'a dayanan Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın ataları, Amâlika'nın dinini terk edip Hz. Musa'nın (a.s.) Şeriatı'na bağlanmış ve Suriye'den Hicaz'a göç etmişlerdir.

Söz konusu Amâlika, en eski bir Arap kabilesi olup Eski Ahit'te şahıs ve kavim adı olarak yirmi dört defa zikredilmiş ve Yahudilerin ezelî düşmanı diye tanıtılmıştır.

Benî Kurayza Yahûdîleri, Medine vahasının güneydoğu topraklarını ellerinde bulunduruyor, tarım ve ticaretle uğraşıyorlardı. Önemli miktarda silah ve zırha sahiptiler. Tirmîzî, Nesâî ve İbn Hibbân'ın sahîh bir senetle Câbir b. Abdillah el-Ensârî'den (v. 78/697) naklettikleri rivâyete göre ise savaşçıları 400 kişiden ibarettir.

Medine Vesikası'nda bu kabilenin adı, diğer Yahudi kabileler gibi, zikredilmez; fakat bunlar Evs kabilesinin çeşitli kollarının müttefiki olarak görünürler. Hz. Peygamber'e (a.s.) karşı takındıkları tavır hep düşmanca olmuştur.

Medine'de kalan son Yahudi kabilesi Benî Kurayza, Hendek Savaşı'nda önce Müslümanlara hendek hafriyâtı için gerekli bazı araçları vererek yardım etti. Daha sonra Ebû Süfyân, Huyey b. Ahtab'ı Benî Kurayza'nın desteğini sağlamak üzere reisleri Ka'b b. Esed'e gönderdi. Ka'b, daha önce Hz. Peygamber'le (a.s.) yapılan ve Medine'nin savunulması hükmünü de içeren antlaşmaya rağmen, Mekke liderliğindeki müttefiklere yardım etmeyi kabul etti. Böylece Benî Kurayza, Müslümanlarla yaptığı antlaşmayı bozmuş oldu. Bu durum, İslâm toplumunu yok olmanın eşiğine getirdi. Mekkeli müşrikler ve müttefikleri muvaffak olamadan geri dönünce, Hz. Peygamber (a.s.) Medine'de namaz imamlığı için İbn Ümmü Mektûm'u, idari işler için ise Ebû Ruhm el-Gıfârî'yi vekil bırakarak, Allah'ın emriyle, ihanetlerini cezalandırmak maksadıyla Benî Kurayza'yı 3000 kişilik bir kuvvetle kuşatma altına aldı. On beş veya yirmi beş gün devam eden kuşatmadan sonra Benî

Kurayza, eski müttefikleri Sa'd b. Muâz'ın (r.a.) hakemliğini kabul ederek teslim oldu. Sa'd b. Muâz (r.a.), savaşacak durumda olan 750 erkeğin öldürülmesine, kadın ve çocukların esir edilmesine ve mallarının ganimet olarak alınmasına karar verdi. Resûlullah (a.s.), ihanetin cezasının ölüm olduğunu bildiren Yahudilerin kutsal kitabı Tevrât'a uygun düşen bu kararı uyguladı.

Kuşatma şiddetlenince Benî Kurayza, eski müttefikleri ve komşuları Ebû Lübâbe el-Evsî (r.a.) ile istişare etmek istedi. Resûlullah (a.s.) da buna izin verdi. Ashabtan olan Ebû Lübâbe (r.a.), onlara Sa'd b. Muâz'ın (r.a.) hükmüne boyun eğmelerini ve teslim olmalarını tavsiye etti. Bunun kılıçtan geçirilmek demek olduğunu anlatmak için de eliyle boğazını işaret etti. Böylece Müslümanların işini güçleştirecek imalarda bulunmuş oldu. Bunun üzerine şu meâldeki âyet indi:

"Ey iman edenler! Allah'a ve Peygambere hainlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz".[290]

Ebû Lübâbe (r.a.), yaptığına pişman oldu ve bu davranışıyla Allah'a ve Resûlü'ne ihanet ettiğini düşünerek Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına uğramadan mescide gidip kendisini bir direğe bağlattı. Affedildiğine dair âyet nazil oluncaya ve bizzat Hz. Peygamber (a.s.) tarafından çözülünceye kadar altı (bazı rivâyetlere göre yedi, sekiz, on veya on beş) gün yeyip içmeden direğe bağlı olarak kaldı. Sonraları bu direk "tevbe direği" (üstüvânetü't-tevbe) diye anıldı.[291]

el-Ahzâb Sûresi'nin bir kısmının da Benî Kurayza hakkında nâzil olduğu rivâyet edilmiştir.

290 el-Enfâl 8/27.

291 Bazı rivâyetlere göre ise Ebû Lübâbe (r.a.) ashaptan birkaç kişiyle birlikte Tebûk Gazvesi'ne katılmadığı ve bu sebeple Hz. Peygamber (a.s.) tarafından azarlandığı için kendisini bu şekilde cezalandırmıştır. Affedildikten sonra Benî Kurayza'ya komşu olan mülkünün tamamını sadaka olarak vermek istediyse de Hz. Peygamber (a.s.) bunun ancak üçte birini sadaka olarak vermesine izin verdi. Mescid-i Dırâr'ın yapımına da yardımda bulundu; ancak bu konuda herhangi bir ithama uğramadı.

81. Abdullah b. Atîk'in Ebû Râfi' Seriyyesi	**Hendek ve Benî Kurayza gazveleri ile ilgili işler bittikten sonra: Zilhicce H. 5.**
82. Hz. Peygamber'in (a.s.) Mekke Ahâlisine Karşılıksız Yardım Göndermesi	.....H. 5.

Hz. Peygamber (a.s.), Recî' ve Bi'rimaûne (Safer H. 4) faciaları ile ilgili haber Medine'ye geldiği gece, 15 gün, bir ay veya 40 günlük bir süre sabah namazlarında, bir rivâyete göre beş vakit namazda söz konusu facialara sebep olanlara beddua etti ve cemâat de: "Âmin!" dedi. Çok geçmeden, Hz. Peygamber'in (a.s.) bedduasının etkisi görüldü, her tarafta şiddetli bir kuraklık ve kıtlık başladı. Bedrülmev'id Gazvesi münasebetiyle, Kureyş lideri Ebû Süfyân b. Harb'ın da itiraf ettiği gibi yağışlar birden kesildi, her tarafta sular çekildi, yeşillikler, otlar kavrulup kurudu. Kureyş müşriklerini bile, sefere çıkmaktan yıldıran ve korkutan çetin ve sert yıllar hüküm sürüyordu.

Suriye, Mısır ve Irak'a giden ticaret yollarının Müslümanlar tarafından kapatılması, öte yandan Medine ile tutuştukları Bedir, Uhud ve Hendek gibi savaşların maliyetlerinin ağır olması Kureyşli müşrikler üzerinde büyük bir baskı oluşturması, kuraklık ve kıtlığın Mekkeliler üzerindeki daha da etkisini arttırmaktaydı.

Hz. Peygamber (a.s.) böyle bir dönemde kıtlık içinde kıvranan Mekkeli müşriklere, Amr b. Ümeyye ed-Damrî vasıtasıyla bağış olarak 500 dînâr (altın para) gibi önemli bir meblağ gönderdi.

Hz. Peygamber (a.s.) bu yardımla Kureyşli müşrikleri İslâm'a ısındırmak da istemiştir. Bu sebepledir ki Ebû Süfyan b. Harb: "Muhammed, bununla gençlerimizi aldatıp saptırmak istiyor" diye söylenmiştir.

HİCRÎ 6. YIL

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
83. Muhammed b. Mesleme'nin Kuratâ Seriyyesi ve Sümâme b. Üsâl'in Esîr Alınması	**1- Çıkış: 10 Muharrem H. 6.** **2- Dönüş: Muharrem'in bitimine bir gece kala H. 6.**
84. Benî Lihyân Gazvesi	**Çıkış: 1 Rebiülevvel H. 6 veya Cemâziyelevvel H. 4.**

Benî Lihyân Gazvesi'ne, Usfân Gazvesi de denmiştir. Hubeyb ve arkadaşlarının Recî' Vakası'nda şehit edilmeleri üzerine Resûlullah (a.s.), olayın müsebbipleri olan Benî Lihyân'ı cezalandırmak ve Mekkelileri korkutmak gayesiyle, Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u vekil bırakarak, 20'si atlı 200 kişilik bir kuvvetle harekete geçti. Fakat Benî Lihyân, Resûlullah'ın girişiminden haberdar oldu ve gerekli tedbirleri alarak gizlendi. Bu sebeple taraflar arasında çatışma olmadı.

Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Benî Lihyân topraklarında ve Recî' ashâbının şehit edildiği yer olan Gurân vadisinde bir veya iki gün konakladığını, bu sırada her tarafa seriyyeler sevk ettiğini belirtir. Medâinî'ye göre bunlar: 1- Hz. Ömer'in el-Kâre Seriyyesi, 2- Bilal b. Mâlik el-Müzenî'nin Benî Mâlik b. Kinâne Seriyyesi, 3- Beşîr b. Süveyd el-Cühenî'nin Benî Hâris b. Kinâne Seriyyesi'dir.

Hz. Peygamber (a.s.) Benî Lihyân'la karşılaşma imkânı bulamayınca Mekkelileri korkutmak amacıyla Mekke ile Cuhfe arasında ve Mekke'ye iki merhalelik bir mesafede bulunan Usfân'a kadar sokuldu ve buradan da etrafa bazı seriyyeler sevk etti; Hz. Ebû Bekir'in komutanlığını yaptığı on kişiden müteşekkil seriyye bunlardan birisidir. Hz. Peygamber (a.s.) Hz. Ebû Bekir'in Mekke'ye yakın bir yer olan el-Gamîm'e kadar sokulmasını istedi. Bu girişimlerin hiçbirinde çatışma olmadı.

Hz. Peygamber bu seferden Medine'ye dönerken ilk defa şöyle dua etmiştir: "*Rabbimize ibadet ve hamd edicileriz. Allah'ım seferde sahip Sen'sin, ailemize vekil/halef Sen'sin. Sefer yorgunluğundan, dönüşün üzüntüsünden, mal ve ailedeki kötü manzaradan Allah'a sığınırım. Allah'ım! Bizi, senin rızan ve mağfiretine ulaştıracak şekilde selâmete çıkar*" (عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ اللّٰهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ عَلَى الأَهْلِ اللّٰهُمَّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الأَهْلِ وَالْمَالِ اللّٰهُمَّ بَلِّغْنَا بَلَاغًا صَالِحًا يَبْلُغُ إِلَى خَيْرٍ مَغْفِرَةً مِنْكَ وَرِضْوَانًا).

Hz. Peygamber (a.s.), bu yolculuğu sebebiyle 14 gün Medine'den uzak kalmıştır.

85. Ukkâşe b. Mihsan'ın Gamre Seriyyesi	**Rebiülevvel-Rebiülâhir H. 6.**
86. Güneş Tutulması ve Küsuf Namazı	**.....H. 6.**

Güneş ve ay tutulması sırasında namaz kılmanın meşruiyeti, *Kur'ân-ı Kerîm*, *Sünnet* ve İslâm ümmetinin icmâı ile sâbittir. Fakîhler: "*...Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz*"[292] âyetini güneş tutulması (kusûf) namazına delil sayarlar. Zira namaz kılmak ve dua etmek, Allah'tan korkmanın gereğidir.[293]

Sahabe Ebû Bekre Nüfey b. Mesrûh es-Sekafî (v. 51/671 [?])şöyle demiştir: "Biz Resûlullah'ın (a.s.) yanında idik. Derken güneş tutuldu. Peygamber, ridâsını ardından sürükleyerek kalktı ve Mescid'e girdi. Biz de girdik. Bize –güneş siyahlıktan sıyrılıncaya kadar- iki rekât namaz kıldırdı. Sonra: 'Şüphesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Siz bunların böyle tutulduklarını gördüğünüzde, başınıza gelen bu hal açılıncaya kadar namaz kılın ve dua edin' buyurdu".[294]

87. Ğâbe (Zûkared) Gazvesi	**1- Çıkış: 3 Rebiülâhir H. 6 Çarşamba.** **2- Dönüş: 8 Rebiülâhir H. 6 Pazartesi.**

292 el-İsrâ 17/59.
293 Buhârî, "*el-Kusûf*", 1-23; "*et-Tefsîr*", 146.
294 Buhârî, "*el-Kusûf*", 1.

Yevmu's-Serh (يوم السرح) de denilen bu gazveye, başta İbn İshâk olmak üzere bazı âlimler, "Zûkared" ismini; Vâkıdî ve İbn Sa'd ise "Ğâbe" ismini vermişlerdir. Medine-Suriye yolu üzerinde, Medine'nin merası sayılan Ğâbe'de otlayan bir deve sürüsünün yağmalanıp çobanının şehit edilmesi, gazveye "Ğâbe"; Müslümanların yağmacıları takip sonucu -Medine'nin yaklaşık 35 km. uzaklıkta siyah bir dağ olan- Zûkared'e kadar ilerlemeleri ve orada karargâh kurmaları ise "Zûkared" isminin verilmesine sebep teşkil etmiştir.

Bu gazvenin tertip nedeni, -kabilesi içinde etkin bir konuma sahip olan Ümmü Kirfe (أم قرفة) Fâtıma bint Rebî'a (veya Huzeyfe) b. Bedir el-Fezâriyye'nin teşvikiyle- Benî Fezâre'nin reisi Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'nin ve oğlu Abdurrahman'ın, bir grup süvarinin başında Medine-Suriye yolu üzerindeki Ğâbe otlağında Resûlullah'a (a.s.) tahsis edilmiş bir kısım sağmal develere saldırmasıdır. Saldırı neticesinde, sürüye çobanlık yapan Ebû Zer el-Gıfârî'nin oğlu Zer ölmüş, annesi Leylâ esir alınıp 20 deve gasp edilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), bunun üzerine Sa'd b. Zeyd el-Evsî'yi veya el-Mikdâd b. Amr el-Behrânî'yi sekiz kişilik öncü süvari birliğiyle onları takip etmek üzere sevk etti; hemen peşinden kendisi Medine'de İbn Ümmü Mektûm'u vekil bırakarak 400 kişilik bir kuvvetle harekete geçti. Sa'd b. Ubâde'yi de 300 kişilik askerî birlikle Medine'yi korumak üzere görevlendirdi.

Bu gazvede Müslümanlardan: Muhriz b. Nadle, Vakkâs b. Mücezziz el-Müdlicî şehit edildi.

Müşriklerden ise dört kişi öldürüldü: -Müslümanların öncü birliğinden: Benî Selime'den Hz. Peygamber'in (a.s.) cengâver süvarisi- Ebû Katâde el-Hazrecî'nin (v. 54/674) öldürdüğü Abdurrahman b. Uyeyne bunlardan birisidir.

Ebû Zer'in hanımı Leylâ, müşrikler istirahata çekildikleri sırada, bir deveye binip kurtuldu. Daha sonra kendisini kurtaran deveyi Allah için kurban etmek üzere adakta bulundu. Bunu öğrenen Hz. Peygamber (a.s.), tebessüm ederek Leylâ Hanım'a: "Bu, ne fena bir karşılık! Allah,

seni onunla taşıyıp kurtarsın sonra sen de onu tutup boğazla!? Allah'a isyan konusunda ve sahip olmadığın şeyde adak olmaz. Adak, onunla sadece, Allah'ın rızasını kazanmayı dilediğin şeydir. O (Adbâ) benim develerimden bir dişi devedir. Haydi, sen, Allah'ın bereketiyle ev halkının yanına dön!" buyurarak kendisini bundan vazgeçirdi.

Hz. Peygamber'in (a.s.) bu gazvede de namazı, korku namazı şeklinde kıldırmıştır.

Vâkıdî'nin tesbitine göre Resûlullah (a.s.), sekiz kişilik öncü süvari birliğinin başına Sa'd b. Zeyd el-Evsî el-Eşhelî'yi atadı. Fakat insanlar, Hassân'ın bir şiirindeki: "... el-Mikdâd'ın süvarilerinin saldırdığı sabah.." meâlindeki sözü dolayısıyla bu görevi el-Mikdâd'a nisbet etti. Bu yüzden Sa'd b. Zeyd, kendisini azarlayınca, Hassân: "Beni, el-Mikdâd'ı zikre, vezin mecbur etmiştir" diye cevap verdi.

Bu latif ve güzel misal ve benzerleri, siyer-megâzî olaylarının, bizzat Hz. Peygamber (a.s.) devrinde, sahâbe tarafından dikkatle tesbitine çalışıldığına işaret eder.

88. Muhammed b. Mesleme'nin Zülkıssa Seriyyesi	**Rebiülâhir H. 6.**
89. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın I. Zülkıssa Seriyyesi	**Muhammed b. Mesleme'nin Zülkıssa Seriyyesi'nden hemen sonra.**
90. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın II. Zülkıssa Seriyyesi	**Çıkış: Hicrî 6. yılın Rebiülâhir ayının bitimine iki gece kala, Cumartesi.**
91. Zeyd b. Hârise'nin Cemûm Seriyyesi	**Çıkış: Hicrî 6. yılın Rebiülâhir'in son gününde, Pazar günü.**
92. Zeyd b. Hârise'nin Keşif Amaçlı 'Îs Seriyyesi	**Cemâziyelevvel H. 6.**
93. Zeyd b. Hârise'nin Tarif Seriyyesi	**Cemâziyelâhir H. 6.**
94. Hz. Ömer'in Cemile bint Sâbit ile Evlenmesi	**.....H. 6.**
95. Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ Seriyyesi	**Recep H. 6.**
96. Abdurrahmân b. Avf'ın Dûmetülcendel Seriyyesi	**Şabân H. 6.**
97. Zeyd b. Hârise'nin Medyen Seriyyesi	**Abdurrahmân b. Avf'ın Dûmetülcendel Seriyyesi'nden sonra Hz. Ali'nin Fedek Seriyyesi'nden önce.**
98. Hz. Ali'nin Fedek Seriyyesi	**Şabân H. 6.**
99. Medine'de Kuraklık Yaşanması	**Ramazan H. 6.**

Resûlullah (a.s.), Medine'de şiddetli kurak bir mevsimin yaşanması üzerine ahali ile birlikte yağmur duasına çıkmıştır.

100. Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Kirfe Seriyyesi.	**Ramazan H. 6.**
101. Abdullah b. Revâha'nın Keşif Amaçlı Hayber Seriyyesi	**Ramazan H. 6.** **Dönüş: Ramazan'ın bitimine birkaç gece kala.**
102. Abdullah b. Revâha'nın Üseyr b. Râzim Seriyyesi	**Şevvâl H. 6.**
103. Kürz b. Câbir'in Benî Ureyne Seriyyesi	**Şevvâl H. 6.**
104. Hz. Peygamber'in (a.s.) Annesinin Ebvâ'daki Kabrini Ziyareti	**Hudeybiye Umresi'ne giderken.**

Hz. Peygamber (a.s.), hicretin 6. yılında Hudeybiye'ye giderken, Ebvâ'ya uğradı ve: "Allah, annesinin kabrini ziyaret etmesi için Muhammed'e izin vermiştir" buyurdu. Sonra da annesinin kabrine gitti, kabri düzeltti ve ağladı; onun ağladığını gören sahabeler de ağladılar. Kendisine niçin ağladığı sorulunca: "Annemin şefkat ve merhameti gözümün önüne geldi de onun için ağladım" cevabını verdi. Bu bilgiyi nakleden İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in annesi için mağfiret dilemesine izin verilmediğini, fakat annesinin kabrini ziyarete müsaade edildiğini belirten bir hadîsi nakleder.[295]

Hz. Peygamber'e (a.s.) istiğfar için izin verilmemesi annesinin küfür üzere oldukları anlamına gelmez, zira Hz. Peygamber'in (a.s.) annesi ve babası peygamberlik dönemine yetişemiş fetret ehlinden olup ehl-i necattırlar. Yani İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğine yetişmeyen annesi ve babası âhirette azap görmeyip kurtuluşa ereceklerdir.

295 Hadîs için bkz. Müslim, "*el-Cenâiz*", 105,106.

105. Hudeybiye Umresi	**1- Çıkış: 1 Zilkade H. 6 Pazartesi veya Perşembe.** **2- Dönüş: Hicrî 6. yılın Zilhicce ayının son gününde veya** **5 Muharrem H. 7'de.**

Hudeybiye

Hudeybiye adını, altında Rıdvân Biatı/Bey'atürrıdvân'ın yapıldığı hadbâ adlı ağaçtan (semüre denilen sakız veya mugaylân cinsi bir çeşit çöl ağacı) yahut yanındaki kuyudan almıştır. Hudeybiye, Mekke'nin 17 km batısında ve eski Cidde yolu üzerindedir.[296] Harem âlemlerinden birinin dikildiği Hudeybiye, Mekke'de bulunanların ihrama girdiği yerlerden birisidir. Buranın İslâmiyet'in doğuşu sırasında yerleşim merkezi olduğunu gösteren bir belirtiye rastlanmamıştır.

Hudeybiye'de ilk iskân, Hulefâ-yi Râşidîn döneminden (632-661) hemen sonra hacıların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla başladı, kısa sürede gelişerek bir köy haline geldi ve VIII. (XIV.) yüzyıldan itibaren Şümeysî adıyla anılmaya başlandı.

Günümüzde burada, Cidde'den gelen gayri müslimleri kontrol ederek Harem bölgesine sokmamakla görevli bir polis karakolu, Hz. Ömer (r.a.) zamanında kesilmiş olan ağacın (şeceretü'r-rıdvân) yerine yapılmış Hudeybiye Mescidi denilen câmi ve Harem sınırını belirleyen âlemin hemen dışında, üzerinde Osmanlı dönemine ait kitabelerin yer aldığı bir hamam bulunmaktadır.

Hudeybiye'nin asıl şöhreti, 6. yılın Zilkade'sinin başında Hz. Peygamber'in (a.s.), gördüğü bir rüya üzerine ashabıyla birlikte umre yapmak için Medine'den Mekke'ye giderken burada konaklamasından ve Kureyş ile bir barış antlaşması yapmasından ileri gelmektedir.

296 Yukarıda kaydettiğimiz bilgiyle, Ahmed İbn Abdilmun'im el-Himyerî es-Sinhâcî'nin (v. 727/1327 [?]) Şemensir maddesinde Hudeybiye ile ilgili olarak verdiği malumat birbiriyle uyuşmamaktadır. Bkz. hicretin 8. yılı olaylarından: "148. Amr b. Âs'ın Süvâ' Putunu Tahribi": "Harita: Şemensîr Dağı" başlığına.

Hudeybiye Umresi

Hudeybiye'den önce genç İslâm toplumunun siyasî ve askeri durumu pek parlak değildi. Güneyde Medine'nin huzur ve sükûnunu devamlı tehdit eden Mekke, kuzeyde ise Gatafân ve Fezâre kabileleriyle Medine'den çıkarılan Benî Nadîr'in yerleşmesi sonucunda bir Yahûdî merkezi haline gelen Hayber bulunuyordu. Ayrıca -Serahsî'ye göre- Hayberli Yahudilerle Kureyş arasında, Hz Peygamber'in (a.s.) taraflardan birine saldırması halinde birlikte karşı koymak ve gerekirse yine birlikte Medine'ye saldırmak için bir antlaşma yapılmıştı. Bütün bu taraflarla tek başına baş edemeyeceğini hesap eden İslâm toplumunun, en uygun ve en etkili tarafla anlaşıp, onu oluşan ittifaktan koparması gerekiyordu. En uygun tarafın Mekke olduğunu mülahaza eden Resûlullah (a.s.), Mekke ile savaş hali sürmesine rağmen arayı düzeltmek için bir dizi teşebbüste bulundu.

Siyasî şartların bu şekilde geliştiği bir dönemde, Resûlullah'a (a.s.) rüyasında ashabı ile birlikte saçlarını tıraş etmiş veya kısaltmış bir vaziyette güvenle Mekke'ye girdiği, Kâbe'ye girerek anahtarlarını teslim aldığı ve Arafat'ta vakfe yapanlarla birlikte vakfe yaptığı gösterildi. "*Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi*"[297] meâlindeki âyet bu rüyaya işaret eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.), ashabıyla birlikte umre yapmaya karar verdi.

Hz. Peygamber (a.s.), hicrî 6. yılın Şevvâl ayının bitimine birkaç gece kala Medine'ye gelen Büsr b. Süfyân el-Huzâî el-Ka'bî'nin memleketine dönmek istemesi üzerine, ondan bekleyip ashâbıyla birlikte Mekke'ye bir umre ziyareti yapmasını teklif etti.

297 el-Feth 48/27.

Büsr b. Süfyân, hicretin 6. yılında Müslüman olmuş, kabilesinin ileri gelenlerinden (şerif) olup Resûlullah'ın (a.s.) İslâm'a davet mektubu gönderdiği bir şahsiyettir.

Umre hazırlıkları tamamlanıp yola çıkıldığında Hz. Peygamber (a.s.), silahları kınlarında 1400 kişiden[298] oluşan bir kafileyle Mekke'ye hareket etti. Medine'de namaz kıldırmak üzere İbn Ümmü Mektûm'u, idari işler için ise Nümeyle b. Abdillah el-Leysî'yi vekil bıraktı.

İbn Hazm'a göre, Kuşkuya yer kalmayacak şekilde doğru olan, Hudeybiye'ye katılan sahabilerin 1300 ile 1500 kişi arasında oldukları-dır".

Hz. Peygamber (a.s.), -Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık olarak 11 km uzaklıkta, günümüzde "âbâr-ı Alî" (ebyâr-ı Alî) diye bilinen Medinelilerin mikat yeri olan- Zülhuleyfe mevkiine gelince, Büsr b. Süfyân'ı Mekke'ye yolladı ve toplayacağı bilgilerle geri dönmesini emretti. Büsr b. Süfyân, emredileni yaptı ve Usfân yakınlarındaki Gadîru Zâtü'l-Eştât mevkiinde Hz. Peygamber'i (a.s.) bularak Kureyşliler'in Müslümanları Kâbe'ye sokmak istemediklerini ve onlarla savaşmak üzere hazırlık yaptıklarını bildirdi.

298 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/37.

Hudeybiye Gazvesi'nin Güzergâhı[299]

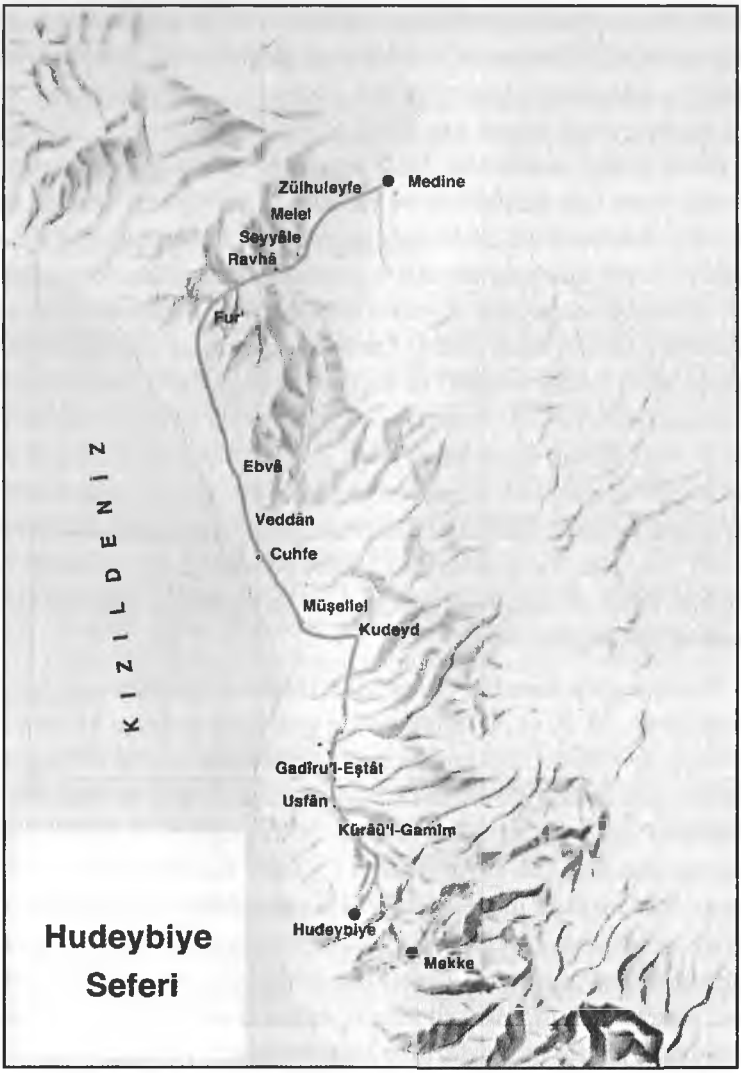

299 İ. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*.

Müslümanlar, Hudeybiye'de konakladı. Resûlullah'ın (a.s.), niyetini ve bu hususta kararlılığını anladıkları halde Mekkeliler -Arap kamuoyundaki itibarlarının zedeleneceği düşüncesiyle- Müslümanları Mekke'ye sokmamaya karar verdiler. Mekkeliler, Müslümanların şehre girmesine engel olmak için Hâlid b. Velîd komutasında 200 kişilik bir süvari birliği hazırladılar. Hz. Peygamber (a.s.) savaş istemediğini, yalnızca umre için geldiklerini ve yanlarında getirdikleri develeri kurban edip döneceklerini bildirmek üzere Hirâş b. Ümeyye el-Ka'bî el-Huzâî'yi (v. 60) Mekkeli müşriklere gönderdi. Kureyşliler, Resûlullah'ın (a.s.) elçisini dinlemediler, devesini boğazladılar, kendisine eziyet edip öldürmek istediler; fakat Ehâbîş kabilelerine mensup bazı kişiler buna engel oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) Mekkeliler üzerindeki nüfuzu sebebiyle Hz. Osman'ı (r.a.) gönderdi. O da başta Ebû Süfyân Sahr b. Harb olmak üzere Kureyş ileri gelenleriyle görüştü. Ancak Kureyşliler, bu ziyarete izin vermeyeceklerini kesin bir dille ifade ettiler ve eğer isterse sadece kendisinin Kâbe'yi tavaf edebileceğini bildirdiler. Hz. Osman (r.a.), Hz. Peygamber (a.s.) Kâbe'yi henüz tafav etmediği için bu teklifi kabul etmedi. Kureyşliler, onun bu tutumuna çok kızdılar ve kendisini göz hapsine aldılar.

Kureyşli müşrikler, Hz. Osman'ı (r.a.) Mekke'de göz hapsinde tuttukları sıralarda, 50, 80 ve 30 kişilik baskın gruplarını peşpeşe Müslümanlara karşı sevk ettiler. Bu grupların hepsi, Müslümanların karargâhını nöbetleşe korumakla görevli Evs b. Havlîy, Abbâd b. Bişr ve Muhammed b. Mesleme komuta ettiği Müslüman muhafız grupları tarafından yakalanıp esir alındılar. Hz. Peygamber (a.s.), İslâm karargâhını oka ve taşa tutmuş olan Mekkeli müşrik esirlerin hepsini, Mekke'de tutuklu bulunan on bir Müslüman'ın iadesi şartıyla serbest bıraktı. Muhtemelen Hz. Peygamber (a.s.), sırf umre ibadeti için geldiklerini ve savaş istemediklerini göstermek için, Mekkeli müşrik esirlerin serbest bırakılmalarını emretmiştir. Netice itibariyle, hem Müslümanların gücünü ve kararlılığını hem de hüsnü niyetini gösteren bu olaylar, Kureyşliler'in barış istemelerinde etkili olmuştur.

Hudeybiye Umresi'nde Müslümanların maruz kaldıkları tehlikeli pozisyonlardan, Yüce Allah'ın yardımıyla selamete çıkarıldıkları *Kur'ân-ı Kerîm*'de bildirilmiştir:

"O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin içinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah, yaptıklarınızı görendir".[300]

Rıdvân Biatı (Bey'atü'r-Rıdvân)

Mekke'de meydana gelen bazı gelişmeler, Hz. Peygamber'e (a.s.) ve Müslümanlara, Hz. Osman'ın (r.a.) öldürüldüğü şeklinde ulaşması üzerine Hz. Peygamber (a.s.) müşriklerle savaşmadan ayrılmayacaklarına dair ashabından biat almaya karar verdi ve Hudeybiye'de ikameti sırasında gölgelendiği "semure" denilen sakız veya mugaylân cinsi bir çeşit çöl ağacının altında ashabından, bir rivâyete göre "ölmüne mücadele etmek",[301] başka bir rivâyete göre ise "savaştan kaçmamak üzere"[302] biat aldı. el-Fetih Sûresi'nin 10 ve 18. âyetlerinde yer alan ifadelere binaen, bu biate "*Bey'atü'r-rıdvân*" (razı olma biati) ve "*Beyatü'ş-şecere*" (ağaç altındaki biat); biat eden ashâba, "*Ashâbü'ş-şecere*" (ağaç altında biat edenler); gölgesinde bu biatin yapıldığı ağaca da "*Şeceretü'r-rıdvân*" denilmiştir.

Müslümanların Hz. Peygamber'e (a.s.) biat için üşüşmeleri, Mekkeli müşrikleri korkuttu. Biatı, Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî, Huveytıb b. Abdiluzza ve beraberindekiler ile müşrik casuslar izledi. Bu durum, Mekkeli müşriklerin barışı kabul etmelerini hızlandırdı.[303]

Hudeybiye Antlaşması

Rıdvân Biati, Kureyşliler üzerinde gereken etkiyi yaptı ve Hz. Peygamber'le (a.s.) anlaşma yolunu seçmelerine sebep oldu. Kureyşliler,

300 el-Feth 48/24.
301 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/37.
302 Buhârî, *"el-Cihâd ve's-Siyer"*, 56/109; Müslim, *"el-İmâre"*, 67.
303 Buhârî, *"el-Cihâd ve's-Siyer"*, 56/165.

antlaşma metnine "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" (Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla) ve "مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ" (Muhammed Allah'ın elçisidir) gibi ibarelerin yazılmasına karşı çıktı. Kureyşle bir antlaşma yapmanın önemini bilen Hz. Peygamber (a.s.) teklif edilen en ağır şartları bile kabul etti. Hudeybiye'de, Hz. Peygamber (a.s.) ile Mekke heyeti başkanı Süheyl b. Amr arasında geçen yoğun görüşmeler, tarafların anlaşmasıyla sonuçlandı.

Hudeybiye Antlaşması'nın metni şöyledir:

"Bunlar, Muhammed b. Abdillah ile Süheyl b. Amr'ın anlaşmaya vardıkları hususlardır:

(1) On yıl taraflar birbirleriyle savaşmayacak. İnsanlar emniyet içinde olacak.

(2) Gizli veya açık, taraflar asla birbirlerine zarar vermeyecek ve olumsuz herhangi bir girişimde bulunmayacak.

(3) Taraflar olumsuz müdahale anlamında birbirlerine kesinlikle karışmayacak.

(4) Üçüncü taraflar, isteyen Muhammed'le anlaşıp müttefik olur, dileyen Kureyş'le anlaşıp müttefik olur. Üçüncü taraflar bu hususta tamamen serbesttir.

(5) Velisinden izinsiz Muhammed'e sığınan kişiler Kureyş'e iade edilecek, fakat Muhammed'in ashabından Kureyş'e sığınan Muhammed'e iade edilmeyecektir.

(6) Muhammed, bu yıl Kâbe'yi ziyaret etmeksizin geri dönecek, Muhammed ve ashabı, gelecek yıl üç günlük hac ziyareti yapacaklar ve yanlarında ise kınlarında olmak şartıyla yolcu silahı bulunacaktır."

Antlaşma metnini, Hz. Ali (r.a.) yazmış, antlaşmaya Müslümanlardan dokuz, Mekkeli müşriklerden iki kişi şahit tutulmuştur. Antlaşma metninin bir nüshası Hz. Peygamber'e (a.s.), bir nüshası ise görüşmelerde Mekke tarafını temsil eden Süheyl b. Amr'a verilmiştir. Müslümanlar, Hudeybiye'de on küsur gün, başka bir görüşe göre yirmi gün kaldı.

Hz. Peygamber (a.s.): "Ağaç altında bana biat edenlerden hiçbirisi cehenneme girmeyecektir"[304] hadîsiyle bu biate katılanları cennetle müjdelemiş ve onları yeryüzü sakinlerinin en hayırlıları olduklarını bildirmiştir.[305]

Hudeybiye Antlaşması'yla tesis edilen barış, ancak yirmi iki ay yürürlükte kalabildi.

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.), -Medine İslâm toplumunun Mekkeliler tarafından resmen tanınması anlamına da gelen- Hudeybiye Antlaşması hakkında söyledikleri dikkat çekicidir: "İslâm'da Hudeybiye fethinden daha azametli bir fetih olmamıştır. Lakin insanlar o gün Muhammed ve Rabbi arasında olanlar hakkında kısa görüşlü oldular. Kullar aceleci davranırlar. Allah ise işlerin irâde ettiği noktaya gelmesi için kulların acele ettiği gibi acele etmez. Gün geldi Süheyl b. Amr'ı Vedâ Haccı'nda kurban kesilen yerde durmuş Resûlullah'ın (a.s.) kurbanlıklarını ona (a.s.) getirip kesmesini sağlarken gördüm. Süheyl berberi çağırdı Resûlullah'ı (a.s.) tıraş ettirdi. Bakıyordum; Süheyl, Resûlullah'ın (a.s.) saçlarını kapıyor ve gözlerine sürüyordu. O zaman Süheyl'in Hudeybiye'de antlaşma metnine 'بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ' (Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla) ve 'مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ' (Muhammed Allah'ın elçisidir) yazmaktan kaçınıp kabul etmediği zamanı hatırladım; onu İslâm'a hidâyet eden Allah'a hamd ettim. Allah'ın salât ve bereketi kendisiyle bizi hidâyete erdirdiği ve helak olmaktan kendisi aracılığıyla kurtardığı Rahmet Peygamberi'ne olsun".

Hudeybiye Antlaşması'nın maddelerini Müslümanların aleyhine bulan Hz. Ömer (r.a.), daha sonra: "Hudeybiye Antlaşması, İslâm'ın en büyük fethidir" demekten kendini alamamıştır.

Zührî ise Hudeybiye Antlaşması'nı şöyle yorumlar: "Hudeybiye barışı İslâm çağının en büyük zaferidir. Barıştan önce iki kesim (Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler) karşı karşıya geldiği zaman sadece savaşırlardı. Barış tesis edilerek savaşa son verildikten, bütün insanlar emni-

304 Tirmizî, *"el-Menâkıb"*, 57.
305 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/37.

yet içinde yaşamaya başladıktan ve birbirleriyle konuşmaya başladıktan sonra İslâm'dan bir şeyler idrak eden herkes İslâm'ı benimsedi. Barışın sürdüğü iki yıl içinde bundan önce Müslüman olanlar kadar, hatta daha fazla kişi Müslüman oldu".

Hudeybiye Antlaşması'nın önemli bir neticesi de Mekkeli müşrikler, Yahudiler, Gatafan ve Fezâre gibi bedevî kabilelerin Müslümanlara karşı kurdukları ittifakı bozmasıdır. Bu ittifak, Hendek Savaşı'nda Müslümanları yok edebilecek kapasiteye ulaşan tehlikeli bir hal almıştı.

Hudeybiye Antlaşması bazı âyetlerin nüzulüne de sebep oluşturmuştur:

1- el-Bakara Sûresi'nin 196. âyeti.

2- Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî'nin antlaşma metnini giriş ifadesi olarak "*Bismilahirrahmânirrahîm*" ibaresi yerine "*Bismikallahumme*" ibaresinin yazılmasını ısrarla istemesi ve yazdırması üzerine el-İsrâ Sûresi'nin 110. âyeti nâzil olmuştur.

3- Hudeybiye'den dönülürken Mekke ile Medine arasında el-Fetih Sûresi'nin nâzil olduğu ve el-Fetih Sûresi'nin 19. âyeti ile 18 ve 27. âyetteki "*yakın bir fetih*" ibaresiyle, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e Hayber'in fethini müyesser kılacağını haber verdiği belirtilir.

Ashâbtan Berâ b. Âzib (r.a.) ve Enes b. Mâlik (r.a.), el-Feth Sûresi'nin ilk âyetindeki *"apaçık bir fetih"* ifadesiyle Mekke fethinin değil doğrudan Bey'atürrıdvân'ın kastedildiğini ifade etmiştir.[306]

4- Hudeybiye Antlaşması'nda yer alan bir madde gereği müşrikler, Müslüman da olsa Resûlullah'a sığınan bir kimseyi kendilerine iade etmesini istemişlerdi. İşte bu maddedeki umumiyet, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra inen âyetle kadınlar istisna edilerek sınırlandırılmış ve Müslüman kadınların müşrik erkeklerle, Müslüman erkeklerin de müşrik kadınlarla evlenmesi haram kılınıp hükme bağlanmıştır. Âyet meâlen şöyledir:

306 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/37; *"et-Tefsîr"*, 65/274 (el-Feth Sûresi).

"Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. Onların (kocalarının) sarf ettiklerini (mehirleri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğinizi isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir."[307]

Hz. Peygamber'in Umreleri

Siyer kaynaklarına göre Hz. Peygamber (a.s.), hicretten sonra dört umre yapmıştır. Bunlar: (1) Hudeybiye umresi, (2) Umretü'l-kazâ ve (3) Ci'râne umresidir. Bu üç umre de Zilkade ayında yapılmıştır. (4) Vedâ Haccı'ndaki umre ise Zilhicce ayında eda edilmiştir.[308]

Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî

Süheyl, Kureyş'in âkili, ne konuştuğunu iyi bilen bir hatibi ve ileri gelenlerindendi. Süheyl, Bedir Savaşı'nda Hazricli Benî Sâlim b. Avf'tan Mâlik b. ed-Duhşum tarafından esir alındı. Hz. Ömer (r.a.): "Ey Allah Resûlü! Müsaade ediniz de aleyhinize söylediği sözlerin cezası olarak Süheyl'in iki ön dişini sökeyim de bir daha aleyhinize hitabede bulunamasın" dedi. Resûlullah (a.s.): "Onu bırak! Belki o, hoşuna gidecek bir konuma gelir": (دَعْهُ فَعَسَى أَنْ يَقُومَ مقاما تحمده) buyurdu.

Hz. Peygamber (a.s.) vefat edince, Mekke halkı bundan dolayı şoka girdi. Bunun üzerine -ince ve yumuşak kalpli, *Kur'ân-ı Kerîm* okunduğunda çok ağlayan- Süheyl (r.a.), Kâbe'nin yanında ayağa kalkıp Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Medine'de yaptığı konuşmanın benzerini Mekke'de yaptı. Şöyle ki:

307 el-Mümtehine 60/10; ayrıca bkz. el-Mâide 5/5; el-Bakara 2/221; en-Nûr 24/26.
308 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/37.

"Her kimin ilahı Muhammed idiyse, şüphesiz Muhammed öldü. Allah ise diridir, asla ölmez. Ey Kureyş topluluğu! En son İslâm'ı kabul eden ve ilk dinden dönen olmayın! Allah'a yemin olsun ki bu din; güneş ve ayın doğuştan batışa kadar her tarafa uzandığı gibi dünyanın her tarafına yayılacaktır".

Bu haber kendisine ulaşınca Hz. Ömer (r.a.): "Şahadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlü'dür ve onun getirdiği mesaj haktır. İşte Resûlullah'ın (a.s.) bana: 'Belki o, hoşuna gidecek bir konuma gelir' sözü gerçekleşti" demiştir.

106. Ebû Basîr, Ebû Cendel ve Arkadaşlarının 'Îs Baskınları	**Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra.**

HİCRÎ 7. YIL

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
107. Krallara ve Kabile Reislerine İslâm'a Davet Mektupları Gönderilmesi	**Muharrem H. 7.**

Müslümanlar, Hudeybiye Antlaşması'yla siyasî açıdan büyük bir başarı elde etmiş ve rahatlamışlardı. Hz. Peygamber (a.s.) ortaya çıkan barış ortamını çok iyi değerlendirdi, civar ülke ve kabile reislerine elçi ve mektuplar göndermeye başladı. İbn Sa'd, Resûlullah'ın (a.s.) Hudeybiye'den Medine'ye dönüşünden itibaren vefat edene kadar civar ülke hükümdarlarıyla, Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerindeki kabile reislerine 110 kadar elçi teatisinde bulunup mektup gönderdiğini tek tek izah edip kaydetmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) gönderdiği mektuplar, ağırlıklı olarak dinî muhtevalıdır. Mektuplarda ele alınan meselelerin başında, muhatabı İslâm'a çağırmak, İslâm'ın esasları hakkında bilgilendirmek, dinî emir ve yasaklara uymaya teşvik edip özendirmek, ahlâki esaslar, zekât oranları ve zekâtın toplanıp ilgili yerlere dağıtılması gibi hususlar gelir. Diplomasi alanında Medine ile ilişkiler, savaş ve sulh durumları, gayri müslim toplumlarla ilişkiler, sınırlar ve mali meseleler de mektuplarda üzerinde durulan konulardan bazılarıdır.

Hz. Peygamber (a.s.), cizye âyetinin nüzulünden (hicrî 9. yıl) önce gönderdiği İslâm'a davet mektuplarında; muhataplarına peygamberliğini ve İslâmiyet'i anlatarak Müslüman olmalarını istemiş; kabul etmedikleri takdirde dinlerinde kalmanın "günah" olduğunu bildirmekle yetinmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), mektup, talimat ve antlaşma metinlerini seçilmiş özel elçilerle göndermiştir: Elçilerinin becerikli ve yetenekli olmasına dikkat etmiştir. Elçilerde, güvenilirlik, ahlâk ve yüz güzelliği, ikna gücü, idrak yeteneği, gözü tokluk, dürüstlük, bilgi ve hitabet yeteneği gibi vasıflar aramıştır. Gidecekleri ülkeleri daha önce görmüş ve mümkünse dillerini bilenleri tercih etmiştir.

Yürütülen İslâm'a davet, diplomasi, elçi ve mektup teatisi, İslâm tarihinde posta teşkilatının temellerinin Hz. Peygamber (a.s.) devrinde atıldığına işaret eder. Haberciye verilen önemi, Resûlullah (a.s.): "Antlaşmayı bozmam ve elçileri (bürüd) hapsetmem"[309] hadîsiyle de teyit etmiştir. Başka bir hadîste, Müseylimetü'l-Kezzâb'ın elçilerine: "Şâyet elçi öldürseydim, sizleri öldürürdüm" (آمنت بالله ورسوله، ولو كنت قاتلا رسولا لقتلتكما) buyurmuştur. Abdullah b. Mesûd (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) bu sözlerine açıklamak kabilinden: "Elçilerin öldürülmemesi kadim bir gelenektir" (فمضت السنة بأن الرسل لا تقتل) demiştir.

Resûlullah'ın (a.s.) vahiy kâtipleri yanında mektuplarını kaleme alan kâtipleri, yabancı devletlerden gelen veya onlara gönderilen mektupları çeviren mütercimleri vardı.

Hz. Peygamber (a.s.), civar ülkelerin hükümdarlarına elçi ve mektup gönderme isteğini ashabına bildirdikten sonra elçilerin isimlerini tesbit etti. Görevin önemini izah edip tavsiyelerde bulundu. Ashab, hükümdarların mühürsüz mektuplara itibar etmediklerini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.), gümüşten bir yüzük edindi. Yüzüğün kaşına, aşağıdan yukarıya doğru üç satır şeklinde: Muhammed, Resûl ve Allah kelimeleri nakşedildi. Bu kelimeler yan yana sıralandığında: "مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ: Muhammed Allah'ın Elçisi'dir" cümlesi ortaya çıkar.

Muaykib b. Ebî Fâtıma ed-Devsî, Resûlullah'ın (a.s.) diplomatik mektuplarını yazdırdığı kâtiplerinden biriydi ve onun (a.s.) **mühürdârlık** görevini de yürütüyordu. Resûl-i Ekrem (a.s.), mührünü

309 Ebû Dâvûd, "*el-Cihâd*", 151.

hazırlanan resmî evraka basması için Muaykib'e verir, o da mührü evraka bastıktan sonra ona (a.s.) iade ederdi.[310]

Buhârî'nin rivâyetine göre: Hz. Peygamber (a.s.), kendi mührünün aynısının yaptırılmamasını emretti. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.), aynı mührü kullandı.

Hz. Peygamber'in (a.s.) mührü, -bir rivâyete göre- Hz. Osman'ın (r.a.) elinden, -başka bir rivâyete göre ise- Muaykib b. Ebî Fâtıma'nın (r.a.) elinden Kuba'da bulunan Erîs (أريس) kuyusuna düştü. Hz. Osman'ın (r.a.) nezaretinde üç gün aranmasına rağmen mühür bulunamadı.[311]

Şa'bî, "Resûlullah'ın (a.s.) önceleri mektuplarına Kureyş'in yaptığı gibi 'Bismikallahumme' ifadesiyle başladığını, ancak Hûd Sûresi'nin 41. âyeti inince '*Bismillah*' (بِسْمِ اللهِ: Allah'ın adıyla), el-İsrâ Sûresi'nin 110. âyeti inince '*Bismillahirrahmân*' (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ: Rahmân Allah'ın adıyla), en-Neml Sûresi'nin 30. âyetinin inişi ile de '*Bismillahirrahmânirrahîm*' (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla) ibaresiyle mektuplarına giriş yapmaya başladığını" bildirir.

Resûlullah (a.s.), -hicrî 7. yılın Muharrem ayında, aynı günde- aşağıda isimleri kaydedilen altı elçiyi mühürlenmiş mektuplarla komşu ülke yöneticilerine gönderdi:

1- Resûlullah (a.s.), **Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi, Habeş Necâşîsi Ashame b. Ebher'e** gönderdi:

Amr b. Ümeyye, iki mektupla gönderildi. Mektupların birisinde Necâşî İslâm'a davet edildi, diğerinde ise Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân'ın Hz. Peygamber'e (a.s.) nikâhlanması ve Habeşistan'da kalan muhâcirlerin Medine'ye gönderilmesi istendi.

310 Muaykıb b. Ebî Fâtıma: [Hz. Peygamber'in (a.s.) vahiy katibi] Saîd b. 'Âs b. Ümeyye'nin halîfidir. İlk Müslümanlardan olup Habeşistan'a hicret etmiştir. O, ganimet mallarını da kayda geçiren ve onlardan sorumlu olan kâtiplerinden biridir.

311 Buhârî, *"Kitâbü'l-Libâs"*, 77/48-55; Müslim, *"Kitâbü'l-Libâs ve'z-Zînet"*, 37/12-13.

Hz. Peygamber'in (a.s.) İslâm'a davet mektubu gönderdiği hükümdarlardan bir kısmı bunu şiddetle reddederken bazıları kararsız kalmıştır. Necâşî, Resûlullah'ın (a.s.) mektubunu hürmetle alıp saygı amacıyla tahtından inip yere oturmuş ve Müslüman olmuştur. İslâm'ı kabul ettiğini bir mektupla Hz. Peygamber'e (a.s.) bildirmiştir. İbn Sa'd, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Necâşî'ye İslâm'ı öğrettiğini kaydetmiştir. Arabistan'ın dışında ilk defa yabancı bir hükümdarın Müslüman olması İslâm'ın yayılış tarihinde hiç şüphesiz çok önemli bir hâdisedir.

2- Resûlullah (a.s.), **Dihye b. Halîfe b. Ferve el-Kelbî'yi, Bizans İmparatoru Herakleios**'a (iktidar yılları: 610-641) gönderdi:

Sahabeler arasında fiziki özellikleriyle; yani hüsnü cemal sahibi olmakla da dikkat çeken Dihye b. Halîfe el-Kelbî, ticarî seyahatleri vesilesiyle Suriye'yi iyi biliyordu. Hz. Peygamber (a.s.), mektubun Busrâ emîri vasıtasıyla imparatora iletilmesini emretti. Dihye, Hz. Peygamber'in (a.s.) mektubunu, Busrâ emirinin görevlendirdiği Adiy b. Hâtim refakatinde Kudüs'te bulunan Herakleios'a iletti.

Zira yıllar süren savaşlar sonunda Sâsânîler karşısında Ninova'da kesin bir zafer kazanmış olan Herakleios bir şükran ifadesi olarak hac ziyaretinde bulunmak ve İranlılardan geri aldığı kutsal haçı tekrar eski yerine dikmek üzere o sıralarda Kudüs'te bulunuyordu.

İslâm kaynaklarına göre Hz. Peygamber'in (a.s.) Herakleios'a gönderdiği mektup şöyledir:

"Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Bizans İmparatoru Herakleios'a,

Hidâyete uyanlara selâm olsun. İslâm'ı kabul et ki, kurtuluşa eresin ve Allah da mükafatını iki kat versin. Eğer kabul etmezsen sorumluluğun altındaki insanların günahını sen çekersin.

"Ey Ehl-i Kitap! Sizin ve bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı

bırakıp da birimiz diğerini rab edinmesin. Eğer yüz çevirirlerse 'şahit olun biz Müslüman'ız' deyiniz."[312]

3- Resûlullah (a.s.), **Ebû Huzâfe Abdullah b. Huzâfe el-Kureşî es-Sehmî'yi (v. 35/655-56) İran Kisrası Hüsrev Perviz b. Hürmüz'e (589-628)** gönderdi:

Hz. Peygamber (a.s.), İran kisrâsı'na hitaben yazdığı mektubu, üstün temsil kabiliyetine sahip olan Abdullah b. Huzâfe'nin başkanlığındaki bir heyetle gönderdi. Mektubun İran'a bağlı Bahreyn yöneticisi Münzir b. Sâvâ vasıtasıyla –o zaman Irak'ın Medâin şehrinde bulunan- Sasânî İmparatoru Hüsrev Perviz'e iletilmesini istedi. Bahreyn yöneticisi o mektubu teslim aldıktan sonra onu Kisrâ'ya gönderdi.

Hz. Peygamber (a.s.), mektuplarının aracılar vasıtasıyla imparatorlara iletilmesini istemiştir. İki aracının (Busrâ emiri ve Bahreyn yöneticisi) ortak özelliği, vassâl/tâbi yöneticiler olmalarıdır. Hz. Peygamber (a.s.) aracılar vasıtasıyla mektuplarının imparatorlara iletilmesini neden istemiştir? Bu konuda bazı ihtimaller ileri sürülebilir:

ı- Aracılar vasıtasıyla mektupların iletilmesi, söz konusu imparatorluklarda huzura kabul merâsimiyle ilgili resmi bir teamülüdür.

ıı- Coğrafya ve soy ortak paydasından hareketle, zikredilen aracı idarecilerin, Hz. Peygamber'in (a.s.) mektubunun yerine ulaştırılmasında daha duyarlı davranacakları düşünülmüş olabilir.

ııı- –Daha önceden tesis edilen- hüsnü münasebete binaen Hz. Peygamber (a.s.) söz konusu şahsiyetleri aracı kılmıştır.

ıv- Söz konusu şahsiyetlerin İslâm'a olumlu bir yaklaşımı söz konusudur.

Kim bilebilir?

312 Buhârî, "*Bed'i'l-vahy*".

Resûlullah'ın (a.s.) mektubu meâlen şöyledir: "Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Allah Resûlü Muhammed'den, Farsların büyüğü Kisrâ'ya!

Selam hidâyete tabî olanlara, Allah ve Resulüne îmân edenlere, Allah'tan başka ilâh olmadığına, bir ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna şahadet edenlere olsun.

Seni Allah'ın davetine çağırıyorum. Ben tüm insanlığa gönderilmiş elçiyim. Hayatta olanları uyarmak ve kâfirlere cehennem ateşinin varlığını haber vermek üzere gönderildim. Müslüman ol, kurtul. Kabul etmezsen, bütün Mecusîlerin günahı senin boynunadır".

Kisra, mektupta isminin Resûlullah'ın (a.s.) isminden sonra yazılmasına ve çölde yaşayan bir Arab'ın kendisini dine davet etmesine kızarak mektubu yırttı ve Yemen'in San'a şehri valisi Bâzân'a, -muhtemelen Hz. Peygamber'e (a.s.) suikast yapılmasını ima ederek-: "Hicaz'daki şu adamın yanına iki kuvvetli kimse gönder de ondan bana haber getirsinler" diye yazdı. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) da: "Allah, onun mülkünü parçalasın!" (مزق الله ملكه) diyerek Kisrâ'nın iktidarının parçalanması için beddua etti.

Hz. Peygamber'e (a.s.) elçilik yapan ve üstün temsil kabiliyetine sahip olan Abdullah b. Huzâfe (r.a.), İslâmiyet'in yayılmaya başladığı ilk günlerde Müslüman oldu. Mekke döneminin çileli hayatını yaşadı ve kardeşi Kays b. Huzâfe (r.a.) ile birlikte Habeşistan hicretine katıldı. Hicretten sonra Medine'ye dönen Abdullah b. Huzâfe'nin (r.a.) Bedir Savaşı'nda bulunup bulunmadığı ihtilâflıdır. Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde, Ebû Saîd el-Hudrî'nin (r.a.), Bedir'de onu bir bölük askerin başında komutan olarak gördüğü, rivâyet edilmiştir.

Abdullah b. Huzâfe (r.a.), bir seriyye olan Alkame b. Mücezziz'in (r.a.) Kızıldeniz Seferi'ne (Rebiülâhir H. 9) katıldı.

Halife Hz. Ömer (r.a.) devrinde Suriye'nin fethinde görev aldı, Bizanslılara esir düştü. Daha sonra Mısır'ın fethinde bulundu ve Hz. Osman (r.a.) devrinin son yıllarında Mısır'da vefat etti.

Abdullah b. Huzâfe'nin (r.a.) güçlü inancını ve kahramanlığını dile getiren rivâyetler bulunmaktadır: Abdullah b. Huzâfe (r.a.), Suriye'de çarpışırken esir düştü. Düşman kuvvetleri, onu (r.a.) krallarının huzuruna çıkararak, Peygamber'in ashabından olduğunu söylediler.

Kral, Abdullah b. Huzâfe'ye (r.a.): "Sana mülkümün yarısını versem Hıristiyan olur musun?" diye sordu.

Abdullah b. Huzâfe (r.a.): "Senin ve bütün Arapların mülkünü versen yine Muhammed'in dininden asla dönmem" karşılığını verdi.

Bunun üzerine kral: "O halde seni öldüreceğim" dedi ve adamlarına emredip onu çarmıha gerdi. Sonra Müslüman esirlerden başka birini getirtti. Ona da Hıristiyan olmasını teklif etti. Kabul etmeyince de onu bir kazanın içine attı. Böylece kemikleri kaynar sıvılarla dolu kazanda yüzmeye başladı.

Abdullah b. Huzâfe'ye (r.a.): "Hıristiyan ol, yoksa seni de oraya atarım" diye tehdit eti.

Abdullah b. Huzâfe (r.a.): "Hayır, olmam" dedi. Kazana yaklaştırıldığında Abdullah b. Huzâfe (r.a.) ağlamaya başladı. Onlar: "Korktu" deyince, Abdullah b. Huzâfe (r.a.): "Bana yapmak istediğin şeyden korktuğumdan dolayı ağladığımı sanma, ancak Allah'a adayacak tek bir canım olduğundan ağlıyorum. Keşke bedenimdeki kıllarım sayısınca canlarım olsaydı da hepsini O'na (Yüce Allah'a) adasaydım" karşılığını verdi.

Abdullah b. Huzâfe'nin (r.a.) cevabı kralın hoşuna gitti ve onu serbest bırakmak istedi, tekrar: "Hıristiyan olursan, seni kızımla evlendirir ve mülkümü seninle paylaşırım" diye teklifte bulundu.

Abdullah b. Huzâfe (r.a.) yine: "Kabul etmem" cevabını verdi.

Bu defa kral: "Başımdan öp, seni ve seksen Müslüman esiri serbest bırakayım" deyince, Abdullah b. Huzâfe (r.a.): "Buna varım" dedi ve başını öptü. Kral, onu ve seksen esiri serbest bıraktı.

Medine'ye döndüklerinde, ashabı kiramdan bazıları: "Böyle asi birinin başını mı öptün!" diye kınayınca Abdullah b. Huzâfe (r.a.): "Yüce Allah onun karşılığında seksen Müslüman esiri serbest bıraktırdı" karşılığını verdi. Olayı haber alan Hz. Ömer (r.a.): "Abdullah'ı alnından öpmek her Müslüman'ın görevidir" dedi ve ilk olarak kendisi Abdullah b. Huzâfe'nin (r.a.) alnından öptü.

4- Resûlullah (a.s.), **Hâtıb b. Ebî Beltea el-Lahmî'yi, Bizans'ın İskenderiye patriği ve Mısır Mukavkısı**/genel valisine gönderdi:

Mukavkıs'ın ismi bazı kaynaklara göre Cüreyc b. Mînâ (جُرَيْجُ بْنُ مِينَاءَ), el-Mes'ûdî'ye göre ise el-Farkab en-Nûnî'dir.

Hâtıb b. Ebî Beltea (v. 30/650), iyi bir süvari olup şâirliği ve zarif konuşma tarzıyla tanınırdı. Kendisi ve babası Kureşli Benî Esed'den Zübeyr b. Avvâm'ın halîfidir.

Hâtıb b. Ebî Beltea, azat edilmiş Hıristiyan köle Cebr b. Abdillah el-Kıbtî ile birlikte Mısır'ın dinî ve idari merkezi durumundaki İskenderiye'ye gitmiş ve mektubu Mukavkıs'a sunmuştur. Mektubu okuyup ona değer verdiği, hatta benimsemesine rağmen Bizans imparatorundan çekindiği için İslâmiyet'i kabul etmediği ileri sürülen Mukavkıs, mektubu fildişi bir kutuya koyup üzerini mühürlemiş ve saklanmasını emretmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) bu mübarek mektubu, İstanbul'da Topkapı Müzesi'nde mevcut olup orada görülebilir.

Mukavkıs: "Muhammed Allah'ın elçisi ise niçin dua edip düşmanlarını helak etmiyor?" diye sordu. Hâtıb b. Ebî Beltea, tanrılık iddia etmesine rağmen Firavun'un hemen helak edilmediğini, Hz. İsâ'nın kendi memleketinde ezâ görmesine, Yahudiler tarafından çarmıha gerilmek istenmesine rağmen halkına beddua etmediğini ve nihâyet Allah'ın onu kendi katına aldığını anlatarak iyi bir diplomat olduğunu gösterdi. Cevaplardan memnun kalan Mukavkıs, Hâtıb'ın: "Hikmetli bir zatın hikmetli elçisi" olduğunu söyledi.

Mukavkıs, elçiye hürmetle muamele etti, Hz. Peygamber'e (a.s.) cevabî bir mektupla birlikte bazı hediyeler gönderdi. Gönderilen hediyeler arasında: I- -Mısır'da Nil'in kuzeyinde yer alan Saîd bölgesinin Ansinâ beldesinin Hafn kasabasından olan- Mâriye bint Şemûn el-Kıbtiyye ile kız kardeşi Sîrîn adında iki cariye, II- İğdiş edilmiş Ma'bûr (مأبور الخصي: v. 60) adında bir köle, III- 1000 miskal altın, IV- Yirmi kıymetli elbise, kumaşlar, güzel kokular, V- Bir merkep, -Düldül denilen- bir katır ile VI- Mısır'ın Benhâ şehrinden bir miktar bal da bulunuyordu.

Günümüzde de aynı isimle bilinen Benhâ, Mısır'da Kahire'nin 45 km kuzeyinde bir il merkezidir. Hz. Peygamber'in (a.s.), kendisine hediye olarak sunulan balın Mısır'ın hangi şehrinden olduğunu sorduktan sonra: "Allah'ım Benhâ'yı ve balını bereketli kıl"[313] diye dua ettiği rivâyet edilmiştir.

Mısır'da beş gün kalan Hâtıb b. Ebî Beltea, İbn İshâk'a göre hicrî 7. yılda, Vâkıdî'ye göre aynı yılın Muharrem ayında Medine'ye döndü.

Hâtıb b. Ebî Beltea'nın Medine'ye dönerken yanındakilere İslâmiyet'i anlattığı, Mâriye ile Sîrîn'in Müslüman olduğu, Ma'bûr'un ise daha sonra Resûl-i Ekrem (a.s.) hayatta iken İslâmiyet'i kabul ettiği veya Mâriye ile Sîrîn'in Medine'de Hz. Peygamber'in (a.s.) tebliği üzerine İslâm'a girdiği zikredilmektedir. Resûlullah (a.s.), Mâriye'yi kendine cariye olarak aldı ve ondan küçük yaşta vefat eden oğlu İbrahim doğdu. Sîrîn'i de şairi Hassân b. Sâbit'e hediye etti.

5- Resûlullah (a.s.), **Şücâ' b. Vehb'i, Hâris b. Ebî Şimr**[314] **el-Gassânî**'ye gönderdi:

Ebû Vehb Şücâ' b. Vehb (veya Ebî Vehb) el-Esedî, -naif, uzun boylu ve hafif kambur bir zattır ve ilk Müslümanlardan olup Benî Esed b. Huzeyme'ye mensuptur.

313 Bkz. İbnü'l-Kindî, *Fezâilu Mısrî'l-Mahrûse*, s. 5; el-İsâmî, *Semtü'n-Nücûmi'l-Avâli fi Enbâi'l-Evâil ve't-Tevâli*, s. 287; K. Şulul, *Kâfiyeci'de Tarih Usûlü*, s. 144.

314 "شمر بفتح الشين وكسر الميم ويقال بكسر الشين وإسكان الميم".

İbn Sa'd'a göre Şücâ' b. Vehb, Resûlullah'ın (a.s.) mektubunu, Gûta'da bulunan Hâris b. Ebî Şimr'e iletti.

İslâm coğrafyacılarına göre yeryüzünün dört cennetinden en güzeli olan Gûta (غوطة دمشق): Dımaşk'ın sayfiye yeridir ve içinden Barada Irmağı akar.

Resûlullah'ın (a.s.) mektup şöyledir: "Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Allah'ın Resûlü Muhammed'den Hâris b. Ebî Şimr'e! Hidâyete tâbi olana, ona iman edip doğrulayana selam olsun! Ben seni eşsiz, ortaksız Bir Allah'a imana çağırıyorum! Çağrımı kabul edersen, mülkün sende kalacaktır".[315]

Hâris, Gûta'da, İranlılara karşı kazandığı zaferin şükrünü eda etmek amacıyla Humus'tan İlyâ'ya (Kudüs) gitmekte olan Bizans İmparatoru'nu karşılama merasiminin hazırlıklarını yapmakla meşguldü.

Şücâ' b. Vehb, Hâris'in huzuruna kabul edilmek için iki-üç gün bekledi. Şücâ' b. Vehb, bu esnada Hâris'in hâcibi Mirrî er-Rûmî (مري الرومي) ile İslâm üzerine konuşma fırsatı buldu ve onun Müslüman olmasına vesile oldu. Mirrî er-Rûmî, İslâm'ı kabul ettiğini, Şücâ' b. Vehb'e verdiği bir mektupla Hz. Peygamber'e (a.s.) bildirdi.

Hâris, Resulûllah'ın (a.s.) kendisine böyle bir davet göndermesi üzerine: "Saltanatımı benden kim alacakmış göreyim!" diyerek, Medine'ye saldırma tehdidinde bulundu ve niyetini Herakleios'a bildirdi. Muhtemelen, Bizans İmparatoru, böyle bir saldırı girişiminde bulunabilmesi için kendisine yeterli yardımı sağlamadı; üstelik böyle bir girişimde bulunmaması için Hâris'e mektup yazdı ve Kudüs'e huzuruna gelmesini istedi. Bunun üzerine Hâris, Şücâ' b. Vehb'i çağırarak ne zaman Medine'ye döneceğini öğrendikten sonra ona 100 miskal altın bahşiş verilmesini emretti. Hâcibi Mirrî de ona yol için azık ve elbise hazırlayıp: "Resûlullah'a (a.s.) benden selâm söyle, dinine tabi olduğumu ona haber ver!" dedi.

315 İbn Seyyidinnâs (1992 n.), II,356; İbn Tolun ed-Dımaşki, s. 106-107.

6- Resûlullah (a.s.), Yemâme'ye sık sık gidip gelen **Selît b. Amr el-Kureşî el-Âmirî'yi,**[316] **Yemâme yöneticisi- Hevze b. Ali el-Hanefî'ye**[317] **(v. 8)** gönderdi:

Hevze, Selît b. Amr'a ikramda bulunarak ağırlamıştır. Resûlullah'ın (a.s.), Hevze'ye gönderdiği mektup meâlen şöyledir:

"Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Allah'ın Resûlü Muhammed'den, Hevze b. Ali'ye! Selam, hidâyete tâbi olanlara. Bilesin ki, benim dinim her yere yayılacaktır. Müslüman ol, kurtul; sana elinin altındakini vereyim."

Hevze, Resûlullah'ın (a.s.) davetini kibarca reddetti ve Selît'e bir hediye ve -Güney Arabistan'da bir yerleşim merkezi olan- Hecer'de (هجر) imal edilmiş kumaştan bir elbise verdi. Resûlullah'a (a.s.) hitaben şu meâlde bir mektup yazdı:

"Ne güzel ve ne iyi bir şeye davet ediyorsun. Ben kavminin şairi ve hatibiyim. Araplar benim konumuma saygı gösterirler, bu sebeple bana da bazı yetkiler verirsen sana tâbi olurum."

Selît, bu hediyelerle birlikte Resûlullah'a (a.s.) geldi ve olup bitenleri haber verdi. Allah Resûlü, mektubu okuyunca, şöyle buyurmuştur:

"Benden hurma tanesi kadar bir yer istese vermem. Kendisi ve mülkü helak olsun!"

Cebrail, Mekke'nin fethinden sonra Resûlullah'a (a.s.) gelip Hevze'nin öldüğünü haber verdi. Hevze'nin yerine geçen Sümâme b. Üsâl, Müslüman olmuş ve dinden dönenlere (ridde) karşı yapılan savaşlarda önemli hizmetleri olmuştur.

108. Hz. Peygamber'in Hz. Ümmü Habîbe ile Evlenmesi	.....H. 7.

316 Sekrân b. Amr ile Süheyl b. Amr'ın kardeşi.

317 "بنو سحيم- بطن من بني حنيفة من بكر بن وائل من العدنانية، وهم بنو سحيم بن مرة بن الدؤل بن حنيفة".

Asıl adı Remle olan Ümmü Habîbe'nin (r.anha) annesi Safiyye bint Ebi'l-Âs, babası ise Ebû Süfyan Sahr b. Harb'dir. İlk Müslümanlardan olan Ümmü Habîbe (r.anha), bi'setten 17 yıl önce doğdu. İlk evliliğini Ubeydullah b. Cahş ile yaptı ve bu evlilikten Habîbe (r.anha) adında bir kızları oldu. Ubeydullah, eşiyle Habeşistan'a hicret etti, orada Hıristiyanlığı seçti ve Hıristiyan olarak öldü. Ümmü Habîbe (r.anha) ise İslâm'a bağlılığını sürdürdü.

Resûlullah (a.s.), Amr b. Ümeyye'yi elçi göndererek Necâşî'den Ümmü Habîbe'nin (r.anha) rızası alındıktan sonra kendisine nikâhlanmasını istedi. Resûlullah'ın (a.s.) gıyabında kıyılan nikâhta, Necâşî hem Resûlullah'ı (a.s.) temsil etti hem onun yerine Ümmü Habîbe'ye(r.anha) 500 dirhem mehir verdi. Ümmü Habîbe'nin (r.anha) mehrinin 400 dinar veya 4000 dirhem[318] olduğuna dair rivâyetler de bulunmaktadır.

Hâlid b. Saîd (r.a.) ise Ümmü Habîbe'yi (r.anha) temsil etti. Daha sonra Ümmü Habîbe (r.anha), hazırlanan bir gemiyle Şurahbil b. Hasene refakatinde Medine'ye gönderildi. Başka bir rivâyete göre ise Amr b. Ümeyye ve Habeşistan'da bulunan bütün Müslümanlar Necâşî'nin hazırlattığı bir gemi ile Hayber'in fethi sıralarında topluca geri döndüler.[319] Ümmü Habîbe (r.anha), Medine'ye geldiğinde 30 küsur[320] yaşındaydı.

Ümmü Habîbe (r.anha), Habeşistan'da iken gördüğü bir rüyada bir kişinin kendisine: "Ey Müminlerin Annesi" diyerek seslendiğini söylemiş ve bu rüyayı Hz. Peygamber (a.s.) ile evleneceğine yorumlamıştır.

İbn Habîb ve Belâzürî'ye göre, Hz. Peygamber'in (a.s.) Ümmü Habîbe ile evlenmesi üzerine: *"Olur ki Allah, sizinle onlardan düşman olduklarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir"*[321] meâlindeki âyet nâzil oldu. Âyette kastedilen karşılıklı sevgi ve yakınlığın Hz.

318 Ebû Davud, "*en-Nikah*", 2017.

319 Belâzürî, bu rivâyeti sabit olarak niteler. Bkz. *Ensâb*, II,73.

320 Küsur diye naklettiğimiz kelimenin Arapça karşılığı -bid'- (بضع) olup üçten dokuza kadar olan sayıları ifade eder.

321 Mümtehine 60/7.

Peygamber'in (a.s.) Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân ile evlenmesi ve bunun üzerine -Mekkeli müşriklerin liderlerinden- Ebû Süfyân'ın İslâm'a karşı tavır değiştirmesi olarak yorumlanmıştır.

Ümmü Habîbe (r.anha) hicrî 44. yılda, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın (r.a.) hilâfeti döneminde vefat etti, cenaze namazını Mervân b. Hakem kıldırdı ve Bakî' Mezarlığı'na defnedildi.

109. Resûlullah'a (a.s.) Sihir Yapma Teşebbüsü	**Muharrem H. 7.**
110. Benî Cüzâm Heyeti	**Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra, Hayber Seferi'nden önce.**
111. Hayber'in Fethi	**Safer H. 7.**

Hz. Peygamber (a.s.), Hayber'i bölgenin güzel bir yerleşim yeri olarak tavsif etmiştir: (خير قرى عربية خيبر).[322] Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezi olan Hayber, Medine'nin yaklaşık 180 kilometre kadar kuzeyinden başlayan ve denizden 850-1000 metre yükseklikte yer alan, etrafı volkanik topraklarla çevrili geniş bir vadinin adıdır.

O dönemde Yahudilerin yaşadığı ve sağlamlığıyla tanınan yedi ayrı kaleden oluşan Hayber, içinde bulunduğu vadinin verimliliği ve su bentlerinin çokluğu ile meşhurdur. Hayber vadisi, Netât, Şık ve Ketîbe denilen üç kısma ayrılmış idi. Bu üç bölgede birbirinden uzak dağınık müstahkem kaleler ve mevkiler bulunuyordu: 1- Netât bölgesinde: Nâim, Sa'b b. Muâz ve Zübeyr kaleleri, 2- Şık bölgesinde: Übey (Sümran) ve Nizar (Beriy) kaleleri, 3- Ketîbe bölgesinde: Kamus, Vatîh ve Selalim kaleleri bulunuyordu.

Benî Nadîr Yahûdîleri, Rebiülevvel H. 4'te Medine'den sürüldükten sonra Hayber'e yerleşmişti. -Suriye ve Irak ticaret yolları Dûmetülcendel'den geçip Hayber üzerinden Medine'ye ulaştığından-

322 İbn Sa'd, I,308; İbn Asâkir, IX,325; Şâmî, VI,346.

Hayber ve Benî Nadîr Yahûdîleri, kervanlar için bir tehdit unsuru oluşturuyordu.

Diğer taraftan Benî Nadîr Yahûdîlerinin faaliyetleri sonucunda Medine'deki İslâm varlığını yok olmanın eşiğine getiren Hendek kuşatması (Şevvâl-Zilkade H. 5) gerçekleşti ancak bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Resûlullah (a.s.), teşekkül halindeki İslâm toplumu için bir tehdit haline gelen Yahudilerle başedebilmek amacıyla, Hudeybiye'de Kureyşli müşriklerle onların istedikleri şartlar üzerine anlaşarak, ileride çıkacak bir Müslüman-Yahudi savaşında tarafsız kalmalarını sağladıktan sonra Hayber'e sefer düzenlemek için hazırlıklara başladı.

Resûlullah (a.s.), seferlerde bir yere konakladığında sık sık şöyle dua ederdi:

"Allah'ım! Keder ve hüzünden, acizlik ve tembellikten, cimrilik ve korkaklıktan, borcun ağır yükü ve düşmanların galip gelmesinden sana sığınırım".[323]

Resûlullah (a.s.), Hudeybiye Antlaşması'ndan henüz bir ay dahi geçmeden 1200 piyade ve 200 süvariden oluşan 1400 kişilik bir kuvvetle, yerine Sibâe b. Urfute el-Gıfârî'yi vekil bırakarak Medine'den ayrıldı. Mutedil bir yürüyüşle Medine'den Hayber'e yaklaşık olarak dört günde ulaşılıyordu. Sahba'ya gelindiğinde Hayberli Yahudilerin müttefikleri olan Gatafânlılar Müslümanların yolunu kesmek istedilerse de Resûlullah'ın (a.s.) onların yurtlarına yönelmesi üzerine mallarını ve mülklerini korumak için geri döndüler ve bir daha yerlerinden ayrılmaya cesaret edemediler. Müslümanlar ise üç gün Recî'de kaldıktan sonra Hayber'e doğru ilerlediler.

Resûlullah (a.s.), Hayber'i görünce ashabına: "Dur!" emri verdi ve şöyle dua etti:

323 Şâmî, V,115.

"Ey yedi kat göklerin ve göklerin gölgelediklerinin Rabbi Allah'ım! Ey yedi kat yerlerin ve yerlerin üzerinde taşıdıklarının Rabbi Allah'ım! Ey şeytanların ve şeytanların saptırdıklarının Rabbi Allah'ım! Ey rüzgârların ve rüzgârların savurduklarının Rabbi Allah'ım! Biz, senden bu şehrin ve şehir halkının hayrını ve iyiliğini dileriz! Bu şehrin ve şehirdekilerin şerrinden de sana sığınırız!"

Resûlullah (a.s.), -her yerleşim birimine girdiğinde yaptığı- bu duadan sonra: "Haydi, Allah'ın adıyla ilerleyin!" buyurdu.[324]

Resûlullah'ın (a.s.) gelişinden haberdar olan Hayberliler ona karşı koymaya hazırlandılar. Hayber vadisindeki yerleşim birimleri dağınıktı. Hayberliler için, stratejik açıdan esasen uygun olmayan bu durum, müttefikleri olan Gatafânlılar'ın kendilerini terk etmeleri ve Hayber'de bulunan kuvvetlerin kendi yerlerine çekilmeleri üzerine, kritik bir hal aldı. Hayber'deki bu dağınık vaziyet, Resûlullah'ın (a.s.) serbest hareket etmesine yaradı. Oysa Hayberliler'in, çeşitli rivâyetlere göre 20.000 veya en az 10.000 savaşçıları vardı; ayrıca müstahkem kalelerinde savunma avantajına sahiptiler ve silahları da boldu. Müslümanlar Hayber'e gece yürüyüşü ile yaklaştılar. Hayberliler, yeni günün sabahında, kendilerini çöl kenarında Harre'nin (volkanik arazilerin) yanıbaşında ordugâh kurmuş olan İslâm ordusu ile karşı karşıya buldular. Bütün Hayber arazisini fethetmek için, Resûlullah'ın (a.s.) bir buçuk ay kadar uğraşması, her müstahkem evin, her müstahkem mevkiin kuşatılması ve çoğunlukla şiddetli çatışmalardan sonra, saldırı ile zapt edilmesi gerekti.

Hayberli bir Yahudi'nin kölesi zenci bir çoban İslâmiyet'i kabul etti ve koyunları ne yapacağını sordu. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), ona sürüyü sahibinin kalesine doğru sürüp serbest bırakmasını emretti, çoban da öyle yaptı ve sürü gidip kaleye girdi.

Resûlullah (a.s.), Hayber'in Ketîbe ve Sülâlim dâhil yarısını devlete ayırıp geri kalanını askerlere dağıttı; Şık ve Netâh'a bağlı topraklar

324 Şâmî, V,118.

dağıtılanlar arasında idi. İslâm ordusunda 1200 piyade ve 200 süvari vardı. Süvariye ganimetin iki misli verildiği için bütün bölge otuz altıya bölündü ve yarısı devlete ayrıldıktan sonra kalan on sekiz hissenin her biri 100 piyade veya elli süvariye dağıtıldı. Zührî'nin ifadesine göre Hayber'in bir kısmı kılıçla, bir kısmı da barışçı yollarla ele geçirildi. Buradan, savaşılmadan elde edilen bölgelerin hazine arazisi yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak diğer tarihçiler, fethedilen toprakların fatihler arasında bölüştürülmesi sırasında alışılageldiği gibi "humus"un hükümete devredildiğini söylemektedirler ki bu Ketîbe vahasıydı. Peygamber Efendimiz (a.s.), Ketîbe'nin Hâs (veya Hals) vadisinden elde edilen yıllık mahsulü ihtiyaçlarına göre, akrabaları, eşleri, bazı Müslüman erkek ve kadınların maaş ve atıyyeleri için kullandı. Bunun ayrıntıları siyer kaynaklarında verilmiştir.

Yahudilere ürünlerinin yarısını Müslümanlara vermek şartıyla vahada kalma ve topraklarını işletme izni tanındı. Abdullah b. Revâha, -Müslümanlara ait gelirlerin tesbiti için- Hayber'in hurma ve üzüm gibi bağ ve bahçelerdeki ürün miktarını tahmin bilirkişisi (الخارص) olarak takdir edip kayda geçirirdi. Resûlullah (a.s.), Abdullah b. Revâha Mûte'de şehit olunca, bu vazifeyi –Medine'nin bilirkişisi ve muhasebecisi- Hazrecli Benî Selime'den Cebbâr b. Sahr el-Ensârî'ye verdi.

Medine'de kalan Benî Kaynukâ Yahudilerinden bazıları Hayber seferine gönüllü katılmışlar ve ganimet mallarının bir kısmını ödül (razh) olarak almışlardı, onlara Müslümanlar gibi pay verildiği de nakledilmiştir.

Yahûdîlerin Hayber'deki ikametleri Hz. Ömer'in (r.a.) hilâfetine (634-644) kadar devam etti. Hz. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) hastalığı sırasında buyurduğu: "Arap Yarımadasında iki din bir arada olmaz": (لاَ يَجْتَمِعُ دِينَانِ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ)[325] buyurduğunun nakledilmesi, ensârdan Muzahir b. Râfi'i öldürmeleri ve kendi oğlu Abdullah'ı da uyurken dam-

325 İmam Malik, *el-Muvattâ'*, el-Câmi': بَاب مَا جَاءَ فِي إِجْلاَءِ الْيَهُودِ مِنْ الْمَدِينَةِ; Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe el-Absî el-Kufî (159-235), *Musannaf*, et-Tefsîr: 31/71.

dan atıp iki elinin kırılması gibi sebeplerden ötürü, hicretin 20. yılında (641), Hayber'deki Yahudileri Suriye tarafına sürdü.

Hz. Peygamber (a.s.), ganimetler arasında bulunan bütün Tevrat nüshalarını sahiplerine geri verdi.

Hayber'in fethi esnasında, Habeşistan'da kalan muhacirler, Benî Eş'ar ve Benî Devs kabileleri Müslümanlara katılmış ve -bir rivâyete göre- kız çocuklarının miras payını belirleyen âyet inmiştir.

Hayber'in Fetih Güzergâhı[326]

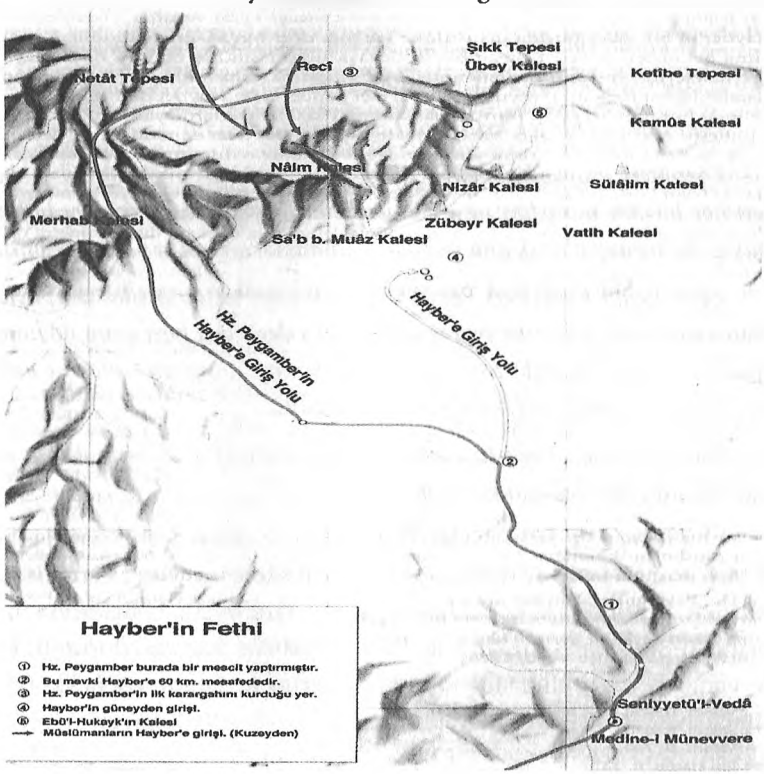

326 İ. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.*

Kız Çocuklarının Mirası

Vâkıdî'nin kaydettiğine göre, Muhammed b. Mesleme el-Hazrecî'nin kardeşi olan Mahmud b. Mesleme'nin Hayber'de ilk fethedilen Naim kalesinden üzerine atılan el değirmeni taşıyla ağır bir sûrette yaralanınca, şehit olmadan önce kız çocuklarının kendi malından mahrum bırakılmamasını vasiyet etti ve bunun üzerine kız çocuklarının miras payını belirleyen şu meâldeki âyetler nâzil oldu:

"Allah size çocuklarınızın miras taksimi konusunda, erkeklerinin payının, kızların iki katı olmasını emretmektedir.

Eğer bütün çocuklar kız olup, sayıları da ikiden fazla ise bunlar için ölenin bıraktığı mirasın üçte ikisi vardır.

Eğer mirasçı bir tek kız ise mirasın yarısı onundur.

Eğer ölen, ana ve baba ile birlikte çocuk da bırakmışsa, ana ve babadan her birinin mirastan payı altıda birdir. Şâyet, ölenin çocuğu bulunmayıp da mirasçı olarak ana ve babası kalmışsa, anasının payı üçte birdir.

Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasının payı altıda birdir. Bu paylar, ölenin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin, fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz.

Bütün bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir".[327]

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin rivâyetine göre ise bu âyetin nüzul sebebi farklıdır. Onların rivâyetine göre, Sa'd b. Rebî'in, Uhud Gazvesi'nde şahâdeti üzerine; kız çocukları amcaları tarafından babalarının mirasından mahrum bırakılınca, Sa'd b. Rebî'in hanımı durumu Hz. Peygamber'e (a.s.) bildirmiş ve bunun üzerine kızlara miras hakkı tanıyan en-Nisâ Sûresi'nin 11. âyeti inmiştir.

327 en-Nisâ 4/11.

Habeşistan'daki Son Muhâcir Grubunun Dönüşü

Hz. Peygamber (a.s.), Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra, komşu devlet hükümdarlarına İslâm'a davet mektupları göndermişti. Habeş Hükümdarı Necâşî'ye gönderdiği mektubunda onu İslâm'a davet ettiği gibi ayrıca ülkesinde bulunan Müslümanları artık Medine'ye göndermesini istemişti. Necâşî'nin tahsis ettiği iki gemiyle Ca'fer b. Ebî Tâlib ve muhacirler, Arabistan'a döndü ve doğruca Hayber'de bulunan Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına gitti.

Hayber'in fethinden hemen sonra Ca'fer'i karşısında gören Resûlullah (a.s.): "Hangisine sevineceğimi bilemiyorum. Hayber'in fethine mi, yoksa Ca'fer'in gelişine mi?" diyerek onu kucaklayıp alnından öptü ve Hayber'de elde edilen ganimetten Habeşistan'dan gelen -kadın ve çocuklar hariç- on altı muhâcire de pay ayırdı. Ayrıca Medine'ye dönüşlerinde Ca'fer'e Mescid-i Nebevî'nin yanı başında bir yer ayırarak onu buraya yerleştirdi.

Benî Eş'ar Kabilesi ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî (v. 42)

Benî Eş'ar, kadîm bir Arap kabilesidir.

Yemen'in Kızıldeniz sahiline yakın Zebîd şehrinde oturan Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays b. Süleym el-Eş'arî ile iki ağabeyinin de aralarında bulunduğu elli iki kişilik Eş'arîler'den müteşekkil bir heyet, Resûlullah'ın (a.s.) Mekke döneminde halkı İslâm'a davet ettiğini duyunca, onunla (a.s.) buluşmak üzere bir gemiye bindiler; fakat gemi kötü hava şartları yüzünden Habeşistan'a sürüklendi. Heyettekiler, Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşlarının orada bulunduğunu öğrenince bir süre Habeşistan'da kaldılar. Hicretin 7. senesinde Hayber'in fethi sırasında Habeşistan'daki Müslümanlarla birlikte Medine'ye döndüler. Resûlullah'ın (a.s.) Hayber'de olduğunu öğrenince oraya gittiler. Ele geçen ganimetten kendilerine pay veren Resûlullah (a.s.), hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret etmeleri sebebiyle iki hicret sevabı aldıklarını söyleyerek kendilerini tebrik etti.

Benî Devs Kabilesi

Benî Devs kabilesi, Kuzey Yemen'de Tihâme bölgesinde yaşıyordu; Câhiliye devrinde birçok Arap kabilesi gibi putperestti ve Mekke ile Yemen arasında, Tâif'in 200 km. güneydoğusundaki Tebâle'de bulunan Zülhalesa ile Zülkeffeyn adlı putlara tapıyorlardı.

Tufeyl b. Amr el-Ezdî ed-Devsî (v. 12/633)

Yemenli Ezd kabilesinin Devs boyunun ileri gelenlerindendir. Müslüman olmadan önce cömertliği ve şairliğiyle tanınırdı. Kendisinin Amr ve Hâris adlı iki oğlu vardır. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra "Zinnûr" lakabını aldı. Hicretten önce Müslümanların muhasara altında bulundukları dönemde İslâm'a girmek için Yemen'den Mekke'ye geldi. Şehre ulaştığında Kureyş'in ileri gelenleri kendisine Hz. Peygamber'i (a.s.) bir tefrikacı ve fitneci diye tanıttılar ve sözlerini dinlememesini istediler. Bu telkin üzerine dikkatli davrandığı, hatta Resûl-i Ekrem'i işitmemek için kulaklarına pamuk tıkadığı halde onu Kâbe'nin önünde namaz kılarken gördü ve okuduklarını duydu. Âyetlerden etkilenen Tufeyl kendisi de bir şair olduğu için insan sözü ile Allah kelâmını birbirinden ayırt edebilecek durumdaydı. "Söyledikleri güzelse kabul ederim, değilse bırakırım" diyerek Hz. Peygamber'le (a.s.) konuşmaya karar verdi. Kendisiyle tanıştıktan sonra ona bazı şiirlerini okudu. Hz. Peygamber (a.s.) de ona İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okuyarak kendisini İslâm'a davet etti. O zamana kadar böyle güzel bir söz duymadığını söyleyen Tufeyl Müslümanlığı benimsedi.

Mekke'de kısa bir süre kaldıktan sonra memleketine döndü. Annesi, babası, karısı, oğlu ve bazı rivâyetlere göre Ebû Hüreyre (r.a.) onun davetiyle İslâmiyet'i kabul etti. Ancak Devsliler Tufeyl'in davetine ilgi göstermediler. Tufeyl de kabilesini Hz. Peygamber'e (a.s.) şikâyet etmek üzere Mekke'ye gitti. Kendisini dinleyen Resûlullah (a.s.), "Allah'ım, Devs'e hidâyet eyle ve onları bize getir!" diye dua etti.[328] Tufeyl'e (r.a.) de

328 Buhârî, "*Meġāzî*", 75.

davete devam etmesini ve kabile mensuplarına iyi davranmasını tavsiye etti. Ayrıca Hz. Peygamber'in (a.s.), Tufeyl'in (r.a.) davetini kolaylaştırması için, "Allah'ım, ona nur ver ve bir alâmet lutfet!" şeklinde dua ettiği, bunun üzerine alnında bir ışığın peyda olduğu, Tufeyl onu alnında değil kamçısının ucunda isteyince ışığın kamçıya geçtiği rivâyet edilmiş, "Zi'n-nûr" (ışık sahibi) lakabı da bu ışıkla ilgili görülmüştür. Tufeyl'in yıllar süren gayretleriyle Devsliler arasında İslâm yayıldı. 7 (628) yılında aralarında Ebû Hüreyre (r.a.) ve Muaykıb b. Ebî Fâtıma'nın da bulunduğu yaklaşık seksen hânelik bir kafile Hz. Peygamber'i (a.s.) ziyaret etmek üzere Medine'ye geldi. Resûl-i Ekrem'in (a.s.) savaş için Hayber'de bulunduğunu öğrenince oraya gittiler. Resûlullah (a.s.) kendilerini sevinçle karşıladı ve savaşın sonuna yetişmiş olmalarına rağmen Hayber ganimetlerinden onlara da pay verdi. Devsliler o günden itibaren savaşlarda "mebrûr" parolasını kullanmışlardır. Hayber dönüşü kabilesinin bazı mensuplarıyla birlikte Medine'de Harretüddeccâc'a yerleşen Tufeyl (r.a.) Hz. Peygamber'in (r.a.) vefatına kadar burada kaldı.

Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî

Hz. Peygamber (a.s.), Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Câhiliye devrindeki ismini Abdurrahman olarak değiştirmiştir. Künyesi ile ilgili en yaygın rivâyet, koyun otlatırken bulduğu kedi yavrularını[329] elbisesinin eteğine koyup onlarla oynadığı için kendisine "Ebû Hüreyre" dendiği şeklindedir.[330]

Ebû Hüreyre (r.a.), kısmen Hayber'in fethine ve daha sonra yapılan gazvelerin hepsine katıldı. Ebû Hüreyre (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.) yanında bulunduğu sürece dünyevi hiçbir arzu peşinde koşmadı. Hz. Peygamber (a.s.) kendisine ganimet talebinde bulunup bulunmadığını sorduğunda Ebû Hüreyre (r.a.), Allah'ın verdiği ilimden kendisine bir şeyler öğretmesini istedi. İslâm'ı geç kabul ettiği için kaybettiği yıl-

329 Arapça "hir" (kedi) kelimesinin ismi tasgiri "hüreyre"dir.
330 Tirmizî "*el-Menâkıb*", 46.

larını telafi etmek amacıyla Mescid-i Nebevî'deki Suffe'den ayrılmazdı. Çok hadîs rivâyet etmesiyle (müksir) tanınan Ebû Hüreyre (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.) yanında üç yıl kaldı.

Ashâb-ı Suffe'nin parlak simalarından birisi olan Ebû Hüreyre (v. 58/678), kendisinin çok hadîs rivâyet ettiğinden şikâyet edenlere şu şekilde cevap verirdi: "İnsanlar, 'Ebû Hüreyre çok hadîs rivâyet ediyor' deyip duruyorlar. Şâyet Allah'ın Kitabı'nda (*Kur'ân-ı Kerîm*'de) şu iki âyet olmasaydı hiçbir hadîs nakletmezdim". Ebû Hüreyre (r.a.) bu sözden sonra: "*İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim*"[331] âyetlerini okuyup şöyle derdi: "Muhâcir kardeşlerimizi çarşılarda alışveriş işi meşgul ederdi. Ensâr kardeşlerimizi de mallarında çalışmak meşgul ederdi. Ebû Hüreyre (r.a.) ise karın tokluğuna Resûlullah'tan (a.s.) ayrılmazdı, onların (muhacirlerin ve ensarın) hazır bulunmadıkları meclislerde hazır bulunur ve onların belleyemedikleri sözleri bellerdi".[332]

O (r.a.), hicrî 58. yılda 78 yaşlarında vefat etti.

112. Zeyneb bint Hâris'in Resûlullah'a (a.s.) Suikast Girişimi	**Hayber'in fethinden hemen sonra, o (a.s.) Hayber'deyken.**

Hz. Peygamber (a.s.), Yahudilerin teslim olmasından sonra, Hayber'de birkaç gün kaldı. Bu sırada [Muhammed b. Mesleme ve Hz. Ali (r.a.) tarafından öldürülen: Hayberli Yahudi savaşçı Merhab'ın kız kardeşi ve Yahudi reislerinden Sellâm b. Mişkem'in eşi] Zeyneb bint Hâris, Hz. Peygamber'e (a.s.) ziyafet vermek istediğini bildirdi. Zeyneb'in asıl maksadı, zehir karıştırdığı bir kuzu çevirmesini Resûl-i Ekrem'e (a.s.)

331 el-Bakara Sûresi 2/159-160.
332 Buhârî, *el-İlm*, 42/118 (باب حِفْظِ الْعِلْمِ).

sunarak suikast yapmaktı. Ancak Resûl-i Ekrem (a.s.), ağzına aldığı ilk lokmayı derhal çıkardı ve yemeğin zehirli olduğunu bildirdi. Zehirli etten bir lokma yiyen Hazrecli Benî Selime'den Bişr b. Berâ b. Ma'rûr, bir rivâyete göre hemen oracıkta vefat etti; başka bir rivâyete göre ise zehrin tesiriyle bir yıl sonra vefat etti. Zeyneb'in, suçunu itiraf etmesi üzerine Bişr'in akrabalarına havale edildi ve onlar tarafından öldürüldü.

A. Kal'acî, Zeyneb'in suikast girişiminin planlı olduğuna dair bir vesika nakleder. Ancak vesikanın kaynağı ve sıhhati konusunda bilgi vermez. Ona göre, suikastı aptal bir kadının işi olarak sunan rivâyetler yeniden ele alınmalıdır.

Hz. Peygamber (a.s.), bu hâdiseden sonra yaklaşık olarak üç yıl yaşadı; vefatına kadar da bu zehirin şiddetli elemini ve etkisini hissetti.

113. Fedek Yahûdîleriyle Antlaşma	**Hicretin 7. yılında, Hz. Peygamber (a.s.), Hayber üzerine yürüdüğü ve oraya yaklaştığı sıralarda.**

Medine ile Hayber arasında, Medine'ye yaklaşık 150 kilometre mesafede bulunan Fedek (bugünkü Hâit), Hayber'in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber'e (a.s.) tahsis edilen Yahudilerin yaşadığı bir köydür.

Hayber'in fethinden önce Hayber Yahudilerine yardım etmek üzere Fedek'te toplanan Benî Sa'd b. Bekr, buna karşılık Hayber'in hurma gelirlerinden pay istemişlerdi. Bunu haber alan Resûlullah (a.s.), Şabân H. 6'da Hz. Ali (r.a.) komutasındaki 100 kişilik bir kuvveti Benî Sa'd b. Bekr'in üzerine Fedek'e sevk etmişti.

Hz. Peygamber (a.s.), Hayber üzerine yürüyüp de Hayber'e yaklaştığı sıralarda, Fedek Yahudilerini korkutmak ve İslâm'a davet için Muhayyisa b. Mes'ûd el-Ensârî'yi elçi olarak -bir grup sahabesi ile birlikte- gönderdi. Onlar, Hayber'deki savaşçılarına ve teçhizatlarına güvenerek önce teklifi reddettiler. Daha sonra Hayber hisarlarının birer birer fethedildiği haberleri gelince korkuya kapılarak, reisleri Nun b. Yûşa baş-

kanlığında bir heyeti, Muhayyisa b. Mes'ûd ile birlikte Hz. Peygamber'e (a.s.) gönderdiler. Topraklarında yarıcı olarak kalmak üzere antlaşmak istediler. İstenildiği zaman Müslümanlar tarafından Fedek'ten çıkarılmak koşuluyla talepleri kabul edildi.

Fedek, savaşılmadan ele geçirildiği için –el-Haşr Sûresi'nin 6. âyeti gereği- oradan elde edilen gelirler Resûlullah'a (a.s.) tahsis edildi. O (a.s.) da bu gelirleri amme/kamu işlerine, ailesine, yolcu ve misafirlere harcardı.

Hayber'in fethinde bulunmadıkları halde, Muhayyisa ve arkadaşlarına ganimetten pay verildi ve ayrıca humustan belli bir maaş bağlandı.

114. İran Sâsânî İmparatoru Hüsrev Perviz'in Öldürülmesi	**10 Cemâziyelevvel H. 7 Salı.**
115. Resûlullah'ın Hz. Safiyye ile Evlenmesi	**Hayber'in fethinden sonra, Vâdilkurâ Gazvesi'nden önce, Cemâziyelâhir H. 7.**

Asıl isminin Habibe veya Zeyneb olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Resûlullah (a.s.), Hayber ganimetlerinden safiy olarak onu seçtiği için kendisine Safiyye ismi verilmiştir. Medine'de doğan Hz. Safiyye (r.anha), Yahûdî Benî Nadîr kabilesine mensuptu. Babası Huyey b. Ahtab, annesi Berre bint Samuel'dir. Hicretin 7. yılında fethedilen Hayber esirleri arasında bulunuyordu. Safiyye, önce şâir Sellâm b. Mişkem el-Kurezî daha sonra ise şâir Kinâne b. Ebi'l-Hukayk en-Nadrî ile –Hayber'in fethinden çok kısa bir süre önce- evlenmişti. Kinâne b. Ebi'l-Hukayk, Hayber Savaşı'nda Müslümanlar tarafından öldürüldü.

Resûlullah (a.s.), eski dini Yahudilikte kalmakla İslâm'ı seçmek konusunda tamamen özgür olduğunu Hz. Safiyye'ye (r.anha) bildirdi. On yedi yaşında olan Hz. Safiyye (r.anha),[333] İslâm'ı seçti ve Resûlullah'ın (a.s.) evlilik teklifini kabul etti. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), "mağluplarla uzlaşmak

333 İbn Sa'd, VIII,129.

ve anlaşmak" şeklindeki değişmez tavrının bir neticesi olarak Hz. Safiyye'yi (r.anha) azat etti ve azat edilmesi mehri sayılarak onunla (r.anha) evlendi.

Hz. Safiyye (r.anha), ölüm döşeğinde iken mallarının üçte birini Yahudi yeğenine vasiyet etmiştir.

Hz. Safiyye (r.anha), Muâviye b. Ebî Süfyân'ın (r.a.) hilâfeti döneminde Ramazan H. 50 tarihinde vefat etti.

116. Vâdilkurâ'nın Fethi	**Hayber'in fethinden sonra.**

Hayber'e yakın bir bölgede bulunan Vâdilkurâ'da Arap ve Yahudi birçok kabile yaşıyordu. Vâdilkurâ Yahudileri, sığındıkları müstahkem hisarlarında (utûm) birkaç gün süren bir mukavemet gösterdikten sonra, Hayber ahalisinin kabul ettiği aynı şartlarla teslim olmayı kabul ettiler. Buna göre toprak mahsullerinin yarısı vergi olarak Müslümanlara ödenecekti.

Resûlullah (a.s.), Amr b. Sa'îd'i, Mekke'nin fethinden sonra ise Yezîd b. Ebî Süfyân'ı Vâdilkurâ'ya âmil olarak tayin etti.

Resûlullah (a.s.), Hamza b. Nu'mân el-Uzrî'ye Vâdilkurâ'nın bazı arazilerini iktâ' olarak verdi.

Hayber ahâlisinin akıbeti ve antlaşma şartları, komşu mıntıkalarda yaşayan diğer ahâlinin kaderini tayin etmiş ve benzer şartlarla İslâm hâkimiyetine girmelerini sağlamıştır. Benî Uzre ve Teymâ Yahûdîleri buna örnektir: Vâkıdî ve Mes'ûdî, Hayber, Fedek ve Vâdilkurâ'nın Müslümanlar tarafından fethedildiği haberlerinin Teymâ Yahûdîlerine ulaşması üzerine Hz. Peygamber'le (a.s.) cizye ödemek üzere anlaştıklarını kaydederler.

117. Zeyd b. Hârise'nin Hismâ Seriyyesi	**Hicretin 7. yılında, Hayber'in fethi, Vâdilkurâ ve Fedek ile ilgili işlerin bitiminden sonra, Rebiülevvel-Ramazan ayları arasında.**
118. Süveybe Hanım'un Vefatı	**Hicrî 7. yılda; Hz. Peygamber (a.s.) Hayber'den döndüğünde.**
119. Benî Huşeyn Heyeti	**Hayber'in fethinden sonra.**
120. Hz. Ömer'in Turabe Seriyyesi	**Şabân H. 7.**
121. Hz. Ebû Bekir'in Necid Seriyyesi	**Şabân H. 7.**
122. Beşîr b. Sa'd'ın Fedek (I. Mürre) Seriyyesi	**Şabân H. 7.**
123. Gâlib b. Abdillah el-Leysî'nin Meyfaa Seriyyesi	**Ramazan H. 7.**
124. Beşîr b. Sa'd'ın Cinâb Seriyyesi	**Şevvâl H. 7.**
125. Umretü'l-kazâ	**1- Hazırlık emri: 1 Zilkade H. 7.** **2- Çıkış: 6 Zilkade H. 7, Pazartesi.** **3- Umre: Zilkade H. 7.** **4- Dönüş: Zilhicce H. 7.**

Umretü'l-Kazâ Denilmesinin Nedeni

Bazı megâzî alimleri, Ümretü'l-kazâ Seferi'ne gazve demiştir. Mûsâ b. Ukbe'ye göre, bu umre ziyaretine gazve denilmesinin sebebi, Hz. Peygamber'in (a.s.) Kureyşli müşriklerin hıyanet edeceği endişesiyle savaşa da hazırlık yaparak yola çıkmasıdır.

Bu umre, Hudeybiye Antlaşması'nın bir maddesine dayandığı için, Umretü's-sulh, Umretü'l-kaziyye, Umretü'l-kazâ ve Umretü'l-kısâs adlarıyla da anılmıştır. Bir görüşe göre, bu ifadedeki kaza, fakihler örfündeki eda karşıtı olan kaza değil, hüküm anlamındaki kazadır. Mesela, Umretü'l-kaziyye ifadesindeki "el-kazâ" kelimesi, Mâlik b. Enes ve onun bu konuda görüşünü benimseyenlere göre, borcunu ödemek, kaza etmek anlamındaki "kazâ" fiilinden değil, "mukâzât" (hüküm) kelimesinden gelmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.), bu umre için Mekkeliler ile antlaşma yapmıştı. Bu antlaşmadan dolayı "Umretü'l-kaziyye" diye adlandırılmıştır.

İmâm Ebû Hanîfe'ye (80-150/599-767) göre, bu umre edanın karşıtı olan kaza anlamında yapılmıştır; yani eda edilemeyen Hudeybiye Umresi'nin kazasıdır.

Umretü'l-Kazâ

Hicretin 7. yılında, müşriklerin Hz. Peygamber'i (a.s.) Beytullah Kâbe'yi ziyaretten alıkonduğu ve hakkında Yüce Allah'ın:

"*Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır*"[334] âyetini indirdiği Zilkade ayı girince, Resûlullah (a.s.) ashâbına umre için hazırlanmalarını, Hudeybiye seferine katılanlardan hiç kimsenin bundan geri kalmamasını emretti. Hayber'de şehit düşenlerle eceli gelip de ölenler dışında, Hudeybiye Seferi'ne katılanların tamamı Ümretü'l-Kazâ'da bulundu.

O sırada Medine'de bulunan bazı bedeviler: "Ey Allah Resûlü! Vallahi bizim ne yol azığımız, ne de yolda bizi doyuracak kimsemiz var" dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), Müslümanlara Allah yolunda infakta bulunmalarını ve sadaka vermelerini emretti; ihtiyaç sahiplerine yardım etmekten ellerini çekip de helak olmamaları konusunda onları

334 el-Bakara 2/194.

uyardı. Bazı Müslümanlar: "Ey Allah Resûlü! Biz, neyi sadaka verelim, hiç bir şey bulamıyoruz ki?" dediler. Hz. Peygamber (a.s.) de: "Ne olursa, isterse yarım hurma olsun" buyurdu.

İbn İshâk'a göre, kadın ve çocuklar hariç Müslümanların sayısı 2000 kişi idi.

Resûlullah (a.s.), Medine'de kendi yerine -Vâkıdî'ye göre- Ebû Ruhm el-Gıfârî'yi vekil tayin etti. Resûlullah (a.s.), Umretü'l-kazâ'da, 60 deveyi kurbanlık olarak sevk etmiş, kurbanların boynuna kendi elleriyle nişan (gerdanlık) takmış ve Naciye b. Cündüb el-Eslemî'ye, Ebû Hüreyre ve Eslemli dört gençle birlikte kurbanlıklarla ilgilenme görevini vermiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), yanına kılıç, miğfer, zırh ve mızrak gibi silahlar aldı. Muhammed b. Mesleme'nin komutasında yüz de süvari sevk etti. Zülhüleyfe mevkiine geldiğinde süvari birliğini öne geçirdi. Silahları korumakla Beşîr b. Sa'd'ı görevlendirdi.

Hz. Peygamber'e (a.s.): "Ey Allah Resûlü! Müşrikler bize, kınındaki yolcu kılıcından başka bir silahla yanlarına girmememizi şart koştukları halde sen, silah taşımaktasın?!" denildi.

Hz. Peygamber (a.s.) de: "Biz o silahları Hareme müşriklerin yanına sokacak değiliz. Fakat onlar yakınımızda olacaklar. Şâyet Kureyşliler'den bize yönelik herhangi bir saldırı söz konusu olursa, silahlarımız yakınımızda, elimizin altında bulunmuş olur"[335] buyurdu. Kureyş durumdan haberdar olunca, ürkmüş, ancak gördüklerinin tedbirden öte bir şey olmadığını anlayınca rahatlamışlardır.

Belirlenmiş takvim dışında Kâbe'yi ziyaret etmeye "küçük hac" (umre) adı verilir. Mekkeliler, Müslümanların bu ziyareti sırasında şehirlerini boşaltarak çevredeki dağlara çekildiler. Şâyet Resûlullah (a.s.) maddi çıkarlar peşinde koşan ve kurallara bağlı kalmayan bir siyasî baş-

335 Şâmî, V,189-198.

kan olsaydı, onun (a.s.) için önceden kararlaştırılmış süreyi uzatarak Mekke'yi "işgal" kadar kolay bir şey olamazdı.

Zira Hz. Peygamber (a.s.), Mekke'ye oldukça güçlü bir ordu ile gelmişti; Mekkeliler tüm mal mülklerini evlerinde bırakıp gitmişlerdi. Böyle bir işgalden sonra, Mekkeliler karşı saldırıda bulunmaları halinde, Müslümanlar kendilerini daha kolay savunabilirlerdi. Fakat Resûlullah (a.s.) dünya malına ve insanların maddî âlemlerine hükmetme gibi bir ihtiras peşinde koşmuyordu. O, gönülleri kazanma ve örf ve adetleri değiştirme gibi ilahî bir görevle gelmişti. Kimse Mekkelilerin bomboş evlerine ilişmedi. Şehir halkının duygularını incitecek hiçbir kışkırtma da olmadı. Hatta Resûlullah (a.s.), onlarla daha dostça ilişkiler kurmaya çalıştı. Hudeybiye Antlaşması'nın: "Muhammed, bu yıl Kâbe'yi ziyaret etmeksizin geri dönecek, Muhammed ve ashabı, gelecek yıl üç günlük hac ziyareti yapacaklar ve yanlarında ise kınlarında olmak şartıyla yolcu silahı bulunacaktır" maddesi gereği, üç günlük sürenin sonunda, Kureyşli müşriklerden oluşan küçük bir heyet şehre gelerek, Müslümanların artık Mekke'yi terk etmelerini istedi. Hz. Peygamber (a.s.), onları saygı ile karşılayıp itibar gösterdi ve -Meymûne bint Hâris ile evliliği münasebetiyle- bütün Mekkelilerin davetli olarak katılacakları bir ziyafet vermeyi teklif etti. Teklifin reddedilmesi üzerine Müslümanlar Mekke'yi terk etti.

Ebû Ubeyde'ye göre: "*Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih (yani Hayber'i) verdi*"[336] meâlindeki âyet Umretü'l-kazâ hakkında inmiştir.

336 el-Fetih 48/27.

Maktulün Diyetinin "Kasâme" Usûlüne Göre Toplanması

Umretü'l-kazâ'dan hemen önce, Abdullah b. Sehl el-Ensârî el-Hârisî, Hayber'de faili meçhul bir şekilde öldürüldü. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), maktulün diyetinin "kasâme" usûlüne göre toplanmasına hükmetti.

Kasâme (القسامة), sözlükte, "yemin etmek, yemin eden topluluk; barış ve yüz güzelliği" gibi anlamlara gelir. İslâm hukukunda kasâme, faili meçhul cinâyetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tesbit amacıyla cinâyetin işlendiği bölge insanlarının veya maktulün yakınlarının yemin etmesi usûlünü ifade eden bir terimdir.

126. Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Meymûne ile Evlenmesi	**Nikâh: Şevvâl H. 7.** **Zifâf: Zilkade H. 7.**

Vâkıdî ve Belâzürî'ye göre, Resûlullah'ın (a.s.) en son evlendiği[337] ve en son vefat eden hanımı -hicretten 29 yıl önce doğan- Meymûne bint Hâris[338] el-Hilâliyye'dir.

Hz. Meymûne (r.anha), ilk olarak Mes'ûd b. Amr es-Sekafî ile evlendi. Ondan ayrılınca Ebû Rühm b. Abdiluzzâ ile evlenmiş, onun ölümü ile de dul kalmıştı.

Katâde b. Diâme'ye göre: *"Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini peygambere hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık)"*[339] meâlindeki âyet, Hz. Meymûne (r.anha) hakkında nâzil olmuştur.

"Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine

337 İbn Sa'd, VIII,132.

338 Hâris b. Hezn b. Büceyr ile Hind bint Avf b. Züheyr b. el-Hâris b. Hamâte b. Cüreş b. Himyer.

339 el-Ahzâb 33/50.

başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler"[340] meâlindeki âyet ise Hz. Peygamber'in (a.s.) evliliklerine sınırlama getirmiştir.

Mûsâ b. Ukbe'ye göre Resûlullah (a.s.), Medine'den Umretü'l-kazâ için yola çıkıp Ye'cec denilen yere geldiğinde, Cafer b. Ebî Tâlib'i – Mekke'de bulunan- Meymûne'ye gönderip onu istetti. Zira Meymûne'nin üvey kız kardeşi Esmâ, Câfer'le evliydi. Vâkıdî'nin rivâyetine göre ise Evs b. Havlâ ile Ebû Râfi', Meymûne'ye (r.anha) gönderilmiştir. Meymûne, evlilik konusunda Abbâs b. Abdilmuttalib'i kendisine vekil yapmıştır.

Bazı evliliklerinde siyasî hedefler de güden Hz. Peygamber'in (a.s.) bu evliliğiyle, yetmiş kadar sahâbînin şehid düştüğü Bi'rimaûne olayından (4/625) sonra Meymûne'nin (r.anha) mensup olduğu Arabistan'ın güçlü kabilelerinden Âmir b. Sa'saa ile akrabalık kurmak istediği anlaşılmaktadır. Bu evlilikten sonra Âmir b. Sa'saa kabilesine mensup heyetler Medine'ye gelip Hz. Peygamber'le (a.s.) görüşmüş ve İslâmiyet'i kabul etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) Umretu'l-Kazâ'nın üçüncü günü, bütün Mekkelilerin davetli olarak katılacakları bir ziyafet vermek istedi; fakat Mekkelilerin, teklifi reddetmesi üzerine o (a.s.) da Mekke'yi terk etti. Zifaf, Umretü'l-kazâ'dan dönülürken, -Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye 21 km uzaklıkta ve bugün en-Nevvâriyye (النوارية: An Nawwariyyah) diye anılan- Serif mevkiinde vuku buldu. O zaman Hz. Meymûne (r.anha), 36 yaşındaydı.

340 el-Ahzâb 33/52. Elmalı, meâli verilen âyeti özetle şöyle tefsir eder: "Sana bundan öte kadınlar helal olmaz. Muhayyer kılınıp da seni tercih eden dokuz hanımından başka kadınla evlenmek caiz olmaz. Bu hanımlar, Aişe binti Ebi Bekr, Hafsa binti Ömer, Ümmü Habibe binti Ebî Süfyan, Sevde binti Zem'a, Ümmü Seleme binti Ebi Ümeyye, Safiyye binti Huyey, Meymûne binti Haris, Zeyneb binti Cahş, Cüveyriye bint Hâris'dir. Allah hepsinden razı olsun. Onları başka hanımlara değiştirmen de olmaz. Yani bunları boşayıp yerlerine başka kadınlarla evlenmen de caiz olmaz. Onlar Allah ve Resûlü'nü seçtikleri için Yüce Allah da onlara böyle ikram ve lutufda bulunmuş, Resulullah (a.s.) da vefatına kadar sadece bu hanımlarla evli kalmış vefatında da onlar müminlerin anaları olarak kalmışlardı. Güzellikleri hoşuna gitse bile. Alacağın kadınların güzellikleri, senin takdirine layık olmaları varsayılsa bile helal olmaz".

Vâkıdî ve Belâzürî'ye göre, Hz. Meymûne (r.anha) 80 veya 81 yaşında hicrî 61. yılda Muâviye b. Ebî Süfyân'ın hilâfeti döneminde, Serif'te yahut Mekke'de bulunduğu sırada vefat etti, cenaze namazını Abdullah b. Abbâs kıldırdı ve Serif'te toprağa verildi.

Hz. Meymûne'nin (r.a.) Kabri'nin 1901 Tarihli Fotoğrafı Ve Şimdiki Durumu

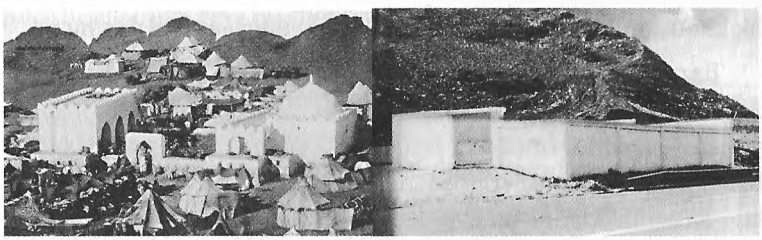

127. Ahrem b. Ebi'l-Avcâ'nın Benî Süleym'i İslâm'a Davet Seriyyesi	**Çıkış: Zilhicce H. 7.** **Dönüş: 1 Safer H. 8.**

HİCRÎ 8. YIL

Siyer Olayları	İttifakla veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
128. Mescid-i Nebevî'de Minber Yapılması	**.....H. 8.**

Önceleri hutbeyi bir hurma kütüğüne yaslanarak okuyan Hz. Peygamber (a.s.), hicrî 8. yılda, Mescid-i Nebevî'de üzerinde hutbe irat edebileceği bir minber yapılmasını emretti. Bunu üzerine Müslüman marangoz Bâkûm er-Rûmî, Resûlullah'ın minberini, Şam tarafında Medine'ye dokuz mil mesafede bulunan ve Gâbe denilen küçük bir ormanlıktan getirilen "esl" (ılgın) denilen ağaçtan yaptı. Minberin Bâkûm er-Rûmî tarafından değil Medine'de yaşayan başka marangozlar tarafından yapıldığına dair rivâyetler de bulunmaktadır.

Minber, iki basamak ve bir oturacak yerden ibaretti. Hz. Peygamber (a.s.) hutbeyi ikinci kademe üzerinde durup irat buyurur, iki hutbe arasında ise daha üstteki meclis denilen yere otururlardı.

Hz. Peygamber (a.s.): "Evimle (yani Hz. Peygamber'in -a.s.- kabri ile) minberim arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir" (مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ)[341] buyurmuştur. Resûlullah (a.s.), Mescid-i Nebevî'deki minberin yanında hukuki davalarda hasımların yemin etmelerini adet (sünnet) haline getirdi.

Kuru Hurma Direğinin Ağlaması Mucizesi

Resûlullah'ın (a.s.) minber yapılmadan önce hutbe okurken dayandığı kuru hurma dalının, Resûlullah'tan (a.s.) ayrı kalması sebebiyle -mucize eseri olarak- inleyip ağlar gibi ses çıkardığı pek çok senetle rivâyet edilmiştir. Şöyle ki:

341 Buhârî, *es-Sala*, Fazlu's-Sala.

Hanînü'l-ciz' (kuru hurma direğinin ağlaması) mucizesi, çok yaygın, meşhur ve mütevatir olarak nakledilmiştir. Sahabelerin yüksek bir cemaatinden on beş tarikle gelip, tâbiînin yüzer imamları o mucizeyi, o tariklerle, sonraki kuşaklara haber vermişler. Enes b. Mâlik (hâdim-i Nebevî),[342] Câbir b. Abdillah el-Ensârî (hâdim-i Nebevî),[343] Abdullah b. Ömer,[344] Abdullah b. Abbas,[345] Sehl b. Sa'd,[346] Ebu Said el-Hudrî,[347] Übey b. Kâ'b,[348] -Horasan bölgesinde en son vefat eden sahâbî- Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî (v. 63/682-83 [?]),[349] Müminlerin Annesi Ümmü Seleme[350] gibi alim ve hadîs rivâyetinin reisleri olan meşhur sahabeler, her biri bir tarikin başında, aynı mucizeyi ümmete haber vermişler. Başta Buharî, Müslim, *Kütüb-ü Sahiha*, sonraki asırlara o mütevatir büyük mucizeyi senetleriyle haber vermişler.

Hz. Peygamber (a.s.), Mescid-i Nebevî'de hutbe okurken kuru bir hurma direğine (جذع النخل) dayanıyordu. Hz. Peygamber (a.s.), Minber-i Şerif yapılınca orada hutbeye okumaya başladı. Hutbe okurken, direk deve gibi inleyip ağladı (Câbir b. Abdillah). Enes b. Mâlik'in (r.a.) rivâyetinde o, Camız gibi ağladı ve ağlaması mescidi sarstı. Hem onun ağlaması üzerine, halklarda ağlamak çoğaldı (Sehl b. Sa'd). Hem öyle ağladı ki, çatladı (Übey b. Kâ'b). Hz. Peygamber (a.s.) yanına geldi, elini üstüne koydu, onunla konuştu, teselli etti, sonra durdu. Bir rivâyette Hz. Peygamber (a.s.): "Bu, yanında okunan zikir ve hutbedeki zikr-i İlâhînin

342 Enes b. Mâlik tariki: Buharî, *Menâkıb*: 25; Tirmizî, *Menâkıb*: 6, Cum'a: 10; İbn Mâce, *İkametü's-Salât*: 199; Dârîmî, *Mukaddime*: 6; *Salât*: 202.

343 Câbir b. Abdillah el-Ensârî tariki: Buharî, *Menâkıb*: 25; Tirmizî, *Menâkıb*: 6, *Cum'a*: 10; Nesâî, *Cum'a*: 17; İbni Mâce, *İkametü's-Salât*: 199; Dârîmî, *Mukaddime*: 6 (Câbir'den üç ayrı tarikle); *Salât*: 202.

344 Abdullah b. Ömer tariki: Buharî, *Menâkıb*: 25; Tirmizî, *Cum'a*: 10 Tirmizî, *Menâkıb*: 6; Dârîmî, *Mukaddime*: 6.

345 Abdullah b. Abbas tariki: Tirmizî, *Menâkıb*: 6; *Cum'a*: 10; Dârîmî, *Mukaddime*: 6; *Salât*: 202.

346 Sehl b. Sa'd tariki: Tirmizî, *Menâkıb*: 6; *Cum'a*: 10; Dârîmî, *Mukaddime*: 6; *Salât*: 202.

347 Ebû Saîd-il-Hudrî tariki, Dârîmî, *Mukaddime*: 6.

348 Ubey b. Kâ'b tariki: Tirmizî, *Cum'a*: 10; İbn Mâce, *İkametü's-Salât*: 199; Dârîmî, *Mukaddime*: 6.

349 Büreyde tariki: Dârîmî, *Mukaddime:* 6.

350 Ümmü'l-Mü'minîn Ümmü Seleme tariki: Tirmizî, *Menâkıb*: 6; *Cum'a*: 10.

ayrılığından dolayı ağladı" buyurdu. Diğer bir rivâyette: "Ben onu kucaklayıp teselli vermeseydim, Resûlullah'ın (a.s.) ayrılığından kıyamete kadar böyle ağlaması devam edecekti" dedi. Hz. Peygamber (a.s.), elini kuru hurma direğine koyup, isterse eski yerine dikip Allah'ın izniyle canlı bir ağaç olabileceğini isterse Cennet'te Allah dostlarının meyvelerini yediği bir ağaç olabileceğini buyurdu. Kuru hurma direğinin: "Cennette beni dik ki, benim meyvelerimden, Allah dostları yesin. Hem bir mekân ki, orada beka bulup, çürümek yoktur" şeklindeki sözlerini Mescid-i Nebevî'nin arka saflarında cemaatte işitti. Hz. Peygamber (a.s.): "Öyle yaptım" dedi. Sonra: "Devamlı yurdu (ahreti), geçici yurda (dünyaya) tercih etti" buyurdu (Büreyde b. el-Husayb).

Kelâm ilminin büyük imamlarından meşhur Ebû İshâk el-İsferâyînî (v. 418/1027): Hz. Peygamber (a.s.) direğin yanına gitmediğini; aksine direk, onun (a.s.) emriyle yanına geldiğini, sonra emredip yerine döndüğünü nakletmiştir.

Übey b. Kâ'b (r.a.) der ki: Bu harika olaydan sonra Hz. Peygamber (a.s.), direğin minberin altına konulmasını emretti. Direk, Mescid-i Nebevî tamir için yıkılıncaya kadar minberin altında kaldı. Mescid-i Nebevî'nin tamiri sırasında, Übey b. Kâ'b (r.a.) kuru hurma direğini yanına aldı; çürüyünceye kadar onu muhafaza etti.

-Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid- Ebû Saîd el-Hasan b. Yesâr el-Basrî (21-110/642-728), bu mucizeyi talebelerine ders verdiği vakit ağlardı ve: "Ağaç, Resûlullah'a (a.s.) meyil ve iştiyak gösteriyor. Sizler daha ziyade iştiyaka ve meyle müstahaksınız" derdi.

Ona (a.s.) iştiyak ve meyil ve muhabbet, onun (a.s.) Sünnet-i Seniyye'sine ve Şeriat-ı Garrâ'sına ittibâ iledir.

129. Hz. Peygamber'in Kızı Zeyneb'in Vefatı	**Hicrî 8. yılın başlangıcında.**
130. Resûlullah'ın Piyasaya Müdahale Ederek Narh Koymayı Reddetmesi	**Hicrî 8. yılın başlangıcında.**

Narh kelimesinin aslı Farsça nirh (kıymet, fiyat) olup halk ağzında nark şeklinde de kullanılır. Arapça'da piyasa râyicine si'r, bunun takdiri ve tahdidine tes'îr denir. Narh, fiyat takdir etmek anlamına gelir. Arapça karşılığı "tes'îr"dir. İslâm hukukunda narh: Yetkili kişilerin esnaf ve tüccara mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi ve onlara toplum yararı dışında belirlenen fiyattan aşağı veya yukarı bir satış yapmayı yasaklaması anlamına gelir.

Hicrî 8. yılın başlarında Medine'de yaşanan gıda maddeleri sıkıntısı sebebiyle fiyatlar yükseldi. İnsanlar, Resûlullah'a (a.s.) gelip "narh" koymasını istediler. O, bunu hoş karşılamadı ve şöyle buyurdu:

"Kinleşmeyiniz, müşteriyi (yanıltarak bir maldan başka bir mala) yönlendirmeyiniz, hasetleşmeyiniz, kişi başkasının pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın, şehirli köylünün malını satmasın (simsarlık yapmasın), alış-veriş karşılıklı rıza iledir. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz."

Enes b. Mâlik'in (r.a.) göre ise: Resûlullah devrinde Medine'de fiyatlar pahalandı. Bunun üzerine ahali: 'Ey Allah'ın Resûlü, bize narh koy' dediler. Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: 'Allah: Yaratan, Darlık Veren, Bolluk Veren, Rezzâk'tır. Ben sizden hiç kimsenin ehline ve malına yapmış olduğum bir haksızlık sebebiyle hakkını benden ister olduğu halde, Allah'a kavuşmak istemem.'[351]

131. Benî Abdilkays Heyeti	**.....H. 8.**
132. Hâlid b. Velîd, Osman b. Talha ve Amr b. Âs'ın Medine'ye Hicreti	**Medine'ye varış: 1 Safer H. 8.**
133. Gâlib b. Abdillah el-Leysî'nin Kedîd Seriyyesi	**Safer H. 8.**
134. Gâlib b. Abdillah el-Leysî'nin Fedek (II. Mürre) Seriyyesi	**Safer H. 8.**

Medine'ye iki günlük mesafedeki Fedek yakınlarında oturan Gatfân'ın bir kolu olan Benî Mürre de Hendek Gazvesi'nde müşrik ordusunda yer almış, ayrıca hicrî 7. yılın Şabân ayında Beşîr b. Sa'd el-

351 İbn Hibbân, s. 315.

Ensârî komutasındaki otuz kişilik birliğin çoğunu şehit etmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), onları cezalandırmak amacıyla hicrî 8. yılın safer ayında Zübeyr b. Avvâm'ın komutasında 200 kişilik bir birlik hazırladı. Bu arada Benî Mülevveh baskınından başarıyla dönen Gâlib b. Abdillah'ın başarılarını dikkate alan Resûl-i Ekrem (a.s.), Benî Mürre'ye karşı sevk edilmek hazırladığı birliğin komutanlığına Zübeyr b. Avvâm'ın yerine Gâlib b. Abdillah'ı getirdi.

Hz. Peygamber'den (a.s.): "Komutanıma itaat eden, bana itaat etmiş olur. Komutanıma isyan eden ise bana isyan etmiş olur" [veya: "Komutanıma itaat eden, bana itaat etmiş olur. Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur"] hadîsini nakleden Gâlib b. Abdillah, bu seriyyede askerlerine şöyle hitap etmiştir. "Ben size, bir, ortaksız Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınmanızı, bana da itaat edip, karşı gelmemenizi ve alacağım kararlarda, işimde bana aykırı davranmamanızı tavsiye ederim. Zira kendisine itaat edilmeyenin görüşü yok demektir." Bu seriyyede düşmana ağır kayıplar verildi, birçoğu esir alındı ve büyük miktarda ganimet elde edildi.

Üsâme b. Zeyd bu seriyyede, "*lâ ilâhe illallah*" diyerek Müslüman olduğunu bildiren Mirdâs b. Nehîk'i (veya Nehîk b. Mirdâs'ı) öldürdü.

Bunu öğrenen Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "Demek ey Üsâme sen onu '*lâ ilâhe illallah*' dediği halde öldürdün ha?!"

Üsâme: "Ey Allah Resûlü! O, ölümden kurtulmak için böyle söyledi" dedi.

Hz. Peygamber (a.s.) buna karşılık: "Bari adamın kalbini de yarsaydın doğru mu, yalan mı olduğuna baksaydın!" buyurdu.

Resûlullah'ın (a.s.) bu sözleri üzerine, Üsâme çok üzüldü: "Keşke yeni Müslüman olsaydım da böyle bir hâdiseye sebep olmasaydım" dedi ve bundan sonra *"lâ İlâhe İllallah"* diyen hiçbir kimseyi asla öldürmeyeceğine dair Resûlullah'a yemin ederek söz verdi. Buna dair: "*Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah nezdinde sayısız ganimetler vardır.*

Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır"[352] meâlindeki âyet inmiştir.

Söz konusu hâdisenin başka seriyyelerde olduğuna dair rivâyetler de bulunmaktadır.

135. Amr b. Ümeyye'nin Ebû Süfyân Seriyyesi	**Safer veya Rebiülevvel H. 8.**
136. Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin Zâtüatlâh Seriyyesi	**Rebiülevvel H. 8.**
137. Şücâ' b. Vehb el-Esedî'nin es-Siy Seriyyesi	**Rebiülevvel H. 8.**
138. Mûte Savaşı	**Cemâziyelevvel H. 8.**

Mûte

Hz. Peygamber (a.s.) devrinde, Mûte -Bizans'a bağlı Suriye'de bir idarî bölge olan- Belkâ sınırları içinde kalıyordu. Mûte, günümüzde Ürdün sınırları içinde olup ülkenin doğusunda yer alır. Mûte, Lût Gölü'nün güney ucunun doğusunda, verimli bir ovanın ortasında, Kerek'e 11 km, Kudüs'e 50 km, Medine'ye 1100 km uzaklıktadır.

Mûte Savaşı'nın Sebebi

Müslümanların, Kuzey Arabistan'daki Yahûdî mevcudiyetine son vererek -Zeyd b. Hârise'nin Hismâ Seriyyesi, Ahrem b. Ebi'l-Avcâ'nın Benî Süleym'i İslâm'a Davet Seriyyesi ve Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin Zâtüatlâh Seriyyesi gibi faaliyetlerle- buraya nüfuz etme çabaları, Bizans İmparatorluğu'nu endişelendirmeye başladı.

Peygamber Efendimiz (a.s.), Ka'b b. Umeyr'in başında bulunduğu 15 kişilik İslâm'a davet heyetini, Şam'ın Zâtuatlâh nahiyesinde şehit edenleri cezalandırmak gayesiyle bir askerî birlik göndermeye niyetlen-

352 en-Nisâ 4/94; Buhârî, *"el-Megâzî"*, 45.

miş; fakat oradaki halkın başka bir yere çekip gittiklerini haber alınca, bundan vazgeçmişti.

Peygamber Efendimiz (a.s.), Mûte Savaşı'ndan bir süre önce, hicrî 8. yılın başında, Hâris b. Umeyr'i, İslâm'a davet mektubuyla birlikte elçi olarak Bizans'a bağlı Busrâ emîrine, bazı kayıtlara göre ise Bizans İmparatoru'na gönderdi.

Hâris b. Umeyr, Mûte'ye vardığında, Bizans'a bağlı Suriye'de hüküm süren Gassânî emîrlerden Şurahbil b. Amr el-Gassânî onun yolunu kesip tutukladı. Şurahbil, Resûlullah'ın (a.s.) elçisi olduğunu öğrenince Hâris'in boynunu vurdurdu. Böylece hem masum bir insanı katletti hem de uluslararası teâmülün/hukukun "elçilerin dokunulmazlığı" ilkesini ihlal ederek diplomatik bir skandala sebep oldu.

Medine-Mûte Güzergâhı ve Mûte Şehitliği Külliyesi[353]

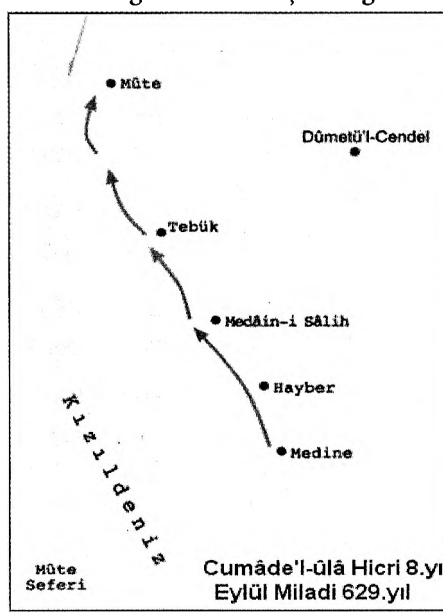

353 İ. R. Fârûkî – L. L. Fârûkî.

Mûte Savaşı

Resûlullah (a.s.), elçisi Hâris'in öldürülmesi haberini duyunca çok üzüldü ve bunu savaş nedeni kabul etti. Medine'de hemen 3000 veya 6000[354] kişilik büyük bir kuvvet el-Cürf ordugâhında hazırlandı. Müslüman ordunun mevcuduyla ilgili ikinci rivâyet ihtimalden uzak değildir. Zira Mûte Gazvesi'nden üç ay sonra; Ramazan ayında Mekke'nin fethi için Müslümanlar 12000 kişilik bir kuvvet hazırlamışlardır.

Hz. Peygamber (a.s.), ordunun başsız kalmaması ve verilen görevin yerine getirilebilmesi için üç komutan tayin etti. Bu tedbire rağmen ordu komutansız kalırsa ne yapılması gerektiğini şu sözlerle bildirdi:

"Zeyd b. Hârise ordunun komutanıdır. Şâyet Zeyd b. Hârise öldürülürse Ca'fer b. Ebî Tâlib, Ca'fer de öldürülürse Abdullah b. Revâha komutandır. Eğer Abdullah b. Revâha'ya da bir şey olursa, Müslümanlar aralarından birini komutan seçsinler".[355] Bu sebeple, Mûte'ye gönderilen orduya, "Ceyşu'l-Umerâ"; yani "Komutanlar Ordusu" denilmiştir.

354 (وأخبرني سعيد بن عبد العزيز وغيره أنهم كانوا ستة آلاف من المهاجرين والأنصار وغيرهم).
355 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/46.

Hz. Peygamber (a.s.), -muhtemelen- bir tedbir olarak böyle davranmıştır. Zira savaşın zorunlu sonuçlarından birisi askerî kayıplardır. Müslümanlar, ilk olarak Arabistan sınırlarını aşıp yabancı bir güç olan Bizans İmparatorluğu'yla karşı karşıya geleceklerdi. Üstelik Bizans İmparatorluğu, o dönemin en büyük devletlerinden biriydi. Yıllarca süren Bizans-Sâsânî mücadelesinde durum 622 senesinde Bizanslıların lehine değişti. Bu sebeple Bizans İmparatorluğu, Suriye'de büyük bir askerî güce sahipti.

Resûlullah (a.s.), beyaz bir sancak bağlayıp Zeyd b. Hârise'ye verdi ve Hâris b. Umeyr'in öldürüldüğü yere kadar gidip oranın halkını İslâm'a davet etmelerini, kabul ederlerse onlara karışmamalarını, aksi takdirde Allah'tan yardım dileyip onlarla savaşmalarını emretti ve Seniyyetü'l-Vedâ'da orduya şu tavsiyelerde bulundu:

"Size, Allah'tan korkup, beraberinizdeki Müslümanlara iyi davranmayı tavsiye ederim.

Allah'ın adıyla, Allah yolunda gazaya çıkın! Allah'ı tanımayanlarla (kâfirlerle) savaşın!

Hainlik etmeyin! Aşırılığa kaçmayın! Müsle (öldürülen düşman askerlerinin organlarını kesmek gibi gayrı insani ve ahlâkî fiiller) yapmayın! Çocukları öldürmeyin!

Müşrik düşmanlarınla karşılaştığında onları üç seçenekten birini kabule çağır. Hangisini benimserlerse onu kabul et ve onlardan elini çek:

1- Onları İslâm'a çağır! İcabet ederlerse bunu kabul et ve onlara dokunma. Sonra onları kendi yurtlarından Medine'ye göç etmeye çağır. Böyle yaparlarsa muhacirlerin lehine ve aleyhine olan her şeyin onlar için de geçerli olduğunu bildir. Şâyet Müslüman olup yurtlarında kalmayı tercih ederlerse, Müslüman göçebe Araplar gibi olurlar; onlar hakkında uygulanan ilahî hükmün kendilerine uygulanacağını, harp ganimetinden kendilerine bir şey verilmeyeceğini ve Müslümanlarla birlikte savaşanların ancak ganimetten yararlanacağını bildir.

2- Eğer Müslüman olmazlarsa, onlardan cizye vermelerini iste. Bunu kabul edenlere dokunma.

3- Cizyeyi kabul etmezlerse, Allah'ın yardımına sığınarak onlarla çarpış.

Şâyet bir kaleyi veya şehri kuşatır ve sonuçta Allah'ın hükmü üzere sana teslim olmak isterlerse, Allah'ın hükmü üzerine teslim olmalarını kabul etme! Lâkin kendi hükmün/içtihadın üzere teslim olmalarını iste! Zira Allah'ın hükmüne isabet edip edemeyeceğini bilemezsin.

Şâyet bir kaleyi veya şehri kuşatır ve sonuçta senden, Allah'ın ve Resûlü'nün emânı (ذمة /zimmet: ahd ve misâk) üzere teslim olmak isterlerse, Allah ve Resûlü adına emân verme! Lâkin kendi, baban ve arkadaşların adına emân ver! Çünkü kendinizin ve babalarınızın emânını bozmanız, Allah ve Resûlü adına verdiğiniz emânı bozmaktan, sizin için daha hayırlıdır!"

"Haydi, Allah'ın ismiyle gazâ ediniz! Allah'ın ve sizin Şam'daki düşmanlarınızla savaşınız! Orada, (Hıristiyanların) kiliseler(in)de münzevi yaşayan kimseler bulacaksınız! Onlara dokunmayın! Kendini şeytana adamış kimseler göreceksiniz, onların kafalarını uçurun! (وَسَتَجِدُونَ آخَرِينَ لِلشَّيْطَانِ فِي رُؤُسِهِمْ مَفَاحِصَ[356] فَاقْلَعُوهَا بِالسُّيُوفِ) Kadınları, süt emen çocukları ve yaşlıları öldürmeyin! Hurma ağaçlarını yakmayın, ağaçları kesmeyin ve evleri yıkmayın!".[357]

Abdullah b. Revâha el-Hazrecî (r.a.), ordu uğurlandığı sıralarda: "Ey Allah Resûlü! Bana ezberleyeceğim bir şey tavsiye et!" dedi.

Resûlullah (a.s.): "Yarın secdenin az olduğu bir memlekete gideceksin. Orada secdeleri çoğalt!" dedi.

---

356 [أنه أوْصَى أُمَرَاء جَيْش مُؤْتَة : وستجدون آخَرين للشيطان في رؤوسهم مَفاحِص فاقْلَعُوها بالسُّيوف] أي أنَّ الشيطان قد اسْتَوْطَن رُؤوسهم فجعلها له مَفَاحِصَ كما تَسْتَوْطن القَطَا مَفاحصَها وهو من الاستعارات اللَّطيفة لأنَّ من كلامهم إذا وَصفوا إنسانا بِشدة الْغَيّ والإنْهماك في الشَّر قالوا : قد فَرّخ الشيطانُ في رأسه وعَشَّشَ في قَلْبه فذهب بهذا القول ذلك المذهب. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garibi'l-Eser*.

357 Vâkıdî, II,757-758.

Abdullah b. Revâha (r.a.): "Bana yapacağın tavsiyeni, biraz daha arttır!" dedi.

Resûlullah (a.s.): "Allah'ı zikret. Zira Allah'ı zikir, umduğuna ermende sana yardımcıdır" buyurdu.

Abdullah b. Revâha (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.) yanından kalkıp giderken, tekrar geri dönüp: "Ey Allah Resûlü! Allah tektir, tekliği sever, bir şey daha tavsiye et!" dedi.

Resûlullah (a.s.): "Ey Revâha oğlu! Acizlik gösterme. Senden on kötülük sâdır olsa dahi, yine bir iyilik yapmaktan geri kalma" buyurdu.

Abdullah b. Revâha (r.a.): "Bundan sonra daha bir şey sormam" dedi.

Abdullah b. Revâha (r.a.), Cuma namazı nedeniyle, orduyla hareket etmeyip geride kaldı. Resûlullah (a.s.) ile birlikte Cuma namazını kıldı. Resûlullah (a.s.), namazı kıldıktan sonra onu gördü: "Arkadaşlarınla gitmene ne engel oldu?" diye sordu.

Abdullah b. Revâha (r.a.): "Seninle cumayı kılıp, sonra onlara yetişmek istedim" dedi.

Resûlullah (a.s.): "Yeryüzündeki her şeyi Allah yolunda infak etsen bile, cihada hemen koşuşturmalarının sevabına yetişemezsin" veya "Allah yolunda, sabah veya akşam gazaya çıkmak, dünyadan ve içinde bulunan şeylerden daha hayırlıdır"[358] buyurdu.

Bizanslılar, Mûte Savaşı için, Greklerden, Hıristiyan Araplardan Lahm, Cüzâm, Âmile ile Kudâa kabilesinin Behrâ, Belî, Kays, Kayn ve Uzre kolları, Vâil ve Bekr gibi kabilelerden oluşan büyük bir ordu hazırladılar. Bazı rivâyetlere göre Bizans ordusu 100.000 kişiden müteşekkildi. Süheylî ise temrîz siygasıyla, Bizans kuvvetlerinin 200.000'inin Rumlardan, 50.000'inin Araplardan oluştuğunu nakletmiştir.

358 Şâmî, VI,146-147.

Müslümanların, Mûte'de, kendilerinden sayıca ve teçhizatça çok üstün olan bir Bizans kuvvetiyle savaştığı muhakkaktır. Ebû Hüreyre: "Mûte'de bulundum. Düşman bize yaklaşınca onlarla ne sayıda, ne mühimmatta, ne silahta, ne atlarda, ne atlasta, ne ipekte, ne de altında, kimsenin boy ölçüşemeyeceğini anladım. Manzara gözlerimi kamaştırdı" demiştir.

Hatta Benî Aclân'dan Sâbit b. Akram (ثابت بن أقرم): "Ey Ebû Hüreyre! Çok büyük kalabalıklar görüyor gibisin!" demiş,

O da: "Evet" diye karşılık vermiş,

Sâbit ise: "Sen Bedir'de durumumuzu görmedin. Şüphesiz o zaman zafer bize sayı çokluğundan ötürü verilmedi!" diyerek ona önemli bir hatırlatmada bulunmuştur. Bu sözler, Müslümanların kendilerinden çok büyük bir güçle savaştıklarını teyit eder.

Râvilerin, Bizans ordusunun yekûnuna dair naklettikleri sayılar, muhtemelen Mûte'de fiilen Müslümanlarla çarpışan ordunun mevcuduna değil, Sâsânî İmparatorluğu'na karşı yakın zamanda büyük zaferler kazanmış olan Bizans İmparatorluğu'nun Suriye'deki muazzam askerî varlığına işaret eder. Bu sebeple İbn İshâk ve Vâkıdî, Zeyd b. Hârise komutasındaki kuvvetler Ma'ân'a geldiklerinde Bizans İmparatoru Herakleios'un (iktidar yılları: 610-641) 100.000 kişilik bir kuvvetle Meâb'ta olduğunu kaydederler. Mes'ûdî'ye göre ise Herakleios, o sıralar, Antakya'da ikamet ediyordu.

–İbn Haldûn'un dile getirdiği gibi- burada söz konusu olan ve mübalağalı gibi görünen rivâyet, dinî konularla ilgili (الأخبار الشرعية) değil, olaylara ait bir haberdir (الأخبار عن الواقعات). Öyleyse söz konusu habere, dönemin savaş yöntem ve taktikleri açısından bakılarak "olay eleştirisi/kritiği" (temhîsu'l-ahbâr: تمحيص الخبر) yapılabilir. Buna göre Mûte Savaşı'ndaki Bizans güçlerine dair rivâyetler, Bizans İmparatorluğu'nun Suriye'deki muazzam askerî varlığına işaret eder. Zikredilen dönemin askerî taktikleri açısından bakıldığında, 100.000, 200.000 ve 250.000 kişilik bir askeri güç, savaş alanında mevzilenme şekli nasıl olursa olsun aktif bir

şekilde bütün mevcudunu kullanarak, 3000 veya 6000 kişilik bir güçle savaşamaz; üstelik böyle bir ordu hareket kabiliyetini de yitirir.

Mûsâ b. Ukbe'nin: Müslümanlar, Mûte'de İbn Ebî Sebre'nin komuta ettiği Hıristiyan Arap, Rum, Tenûh ve Behrâ'ya mensup kuvvetler ile savaştılar. İbn Ebî Sebre, idaresindeki kuvvetlerle birlikte önce kaleye sığınıp üç gün kapılarını kapalı tutmuş sonra dışarı çıkmış ve Müslümanlarla savaşmıştır, şeklindeki rivâyeti yukarıda ileri sürülen ihtimali teyit eder.

Mes'ûdî'ye göre Tyadoks el-Patrîk (تيادوقس البطريق),[359] Mûte Savaşı'nda Bizans ordusunu idare etti. -Şurahbil b. Amr tarafından bir araya getirilen- Bizans ordusundaki Hıristiyan Arap kuvvetlere, Mûsâ b. Ukbe'ye göre İbn Ebî Sebre el-Gassanî, İbn İshâk ve Vâkıdî'ye göre Belî kabilesinin İrâşe kolundan Mâlik b. Râfile (رافلة veya Zâfile), Mes'ûdî'ye göre ise Şurahbil b. Amr el-Gassânî komutanlık yaptı. Muhtemelen zikredilen isimlerin üçü de etkin bir şekilde Bizans ordusu içinde yer almış ve ordunun çeşitli kanatlarında komutanlık yapmışlardır. Kaynaklarda bu ihtimali teyit edecek veriler bulunmaktadır.

Şurahbil b. Amr, Müslümanların geçeceği yollara gözcüler çıkardı. Müslümanlar, Vâdilkurâ'da bir süre (أياما) konakladılar. Şurahbil b. Amr, kardeşi Sedûs'u 50 kişilik bir kuvvetle keşif birliği olarak gönderdi. Bu birlik, Müslümanlar tarafından bozguna uğratıldı ve Sedûs öldürüldü. Şurahbil, kalesine sığınmak zorunda kaldı, ardından bu defa kardeşi Vebr b. Amr'ı -muhtemelen bu defa sadece bilgi toplamak için- gönderdi.

Müslümanlar, Şam topraklarından Ma'ân'a (معان) kadar ilerleyip orada konakladılar. Bizans İmparatoru Herakleios'un 100.000 kişilik bir kuvvetle Meâb'ta olduğu haberleri gelince, Müslümanlar, iki gece burada kalıp istişare ettiler. Yola devam edilmesi kararı alındı. Müslümanlar, sınırlarına

359 Bazı yeni kaynaklara göre ise vicarius Theodore, Mûte Savaşı'nda Bizans ordusunu idare etti. Verilen isimler aynı şahsa mı aittir? Yoksa komutanın ismi tartışmalı mıdır? Bunu tesbit edemedik. Vicarius, Latince bir kelime olup, bir çevre kilisesinde hizmet gören ve papaz hasta olduğu ya da bulunmadığı zaman onun yerine geçen papaz naibi/vekili demektir.

vardıkları Belka'nın Meşârif denilen yerleşim biriminde, Hıristiyan Arapların da yer aldığı Bizans ordusuyla karşılaştı. Düşmanın yaklaşması üzerine Müslümanlar, Mu'te'ye doğru yönelip, onun yanında, düşmanlarla çarpışmak için hazırlıklara başladılar.

İbn Asâkir, Hz. Peygamber'in (a.s.), deniz yoluyla, Mûte'deki Müslümanlara yardım gönderdiğine işaret eder. Bu destek gücü, -Akabe Körfezi'nin kuzeydoğu köşesinde ve günümüzde Akabe adıyla bilinen, İslâmiyet'ten önce, Bizans'a bağlı Gassâniler tarafından idare edilen ve Ürdün'ün denize açılan tek limanı olan- Eyle'de (Elath) karaya çıktı. İbn Asâkir, konuyla ilgili olarak daha fazla bilgi vermez. İbn Asâkir, söz konusu rivâyeti, yardım için gönderilen ve -Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin kabilesi- Benî Eş'ar'dan olan bir kişiden nakleder. Fakat o sahabenin ismi ve kimliği hakkında bilgi vermez. İbn Asâkir, Hz. Peygamber'in (a.s.) Mûte'de olup bitenleri haber verdikten sonra, yardım gönderilmesini: "Süratle harekete geçin ve kardeşlerinizi destekleyin! Kimse geride kalmasın"[360] diye emir verdiğini nakleder. Kaynaklardan, yardıma gönderilenlerin Yemenli[361] Benî Eş'ar ve Benî Ezd kabilelerine mensup oldukları ve Peygamber Efendimiz'in (a.s.) onlar için -Ebû Âmir el-Eş'arî'nin rivâyetine göre-: "el-Ezd ve el-Eş'ar ne güzel kabilelerdir. Savaşta kaçmazlar, ganimet konusunda hiyanet etmezler, onlar bendendir ve ben onlardanım"[362] buyurduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi bilgiler Müslümanların o sıralarda etkin ve teşkilatlı bir güç haline geldiklerine de işaret eder.

Düşman ordusu yaklaşınca, Müslümanlar Mûte'ye çekilip mevzilendi. Taraflar, Mûte, el-Umke (العمقة) ve Zekûkîn (زقوقين) denilen üç yerleşim

360 (عن رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من الأشعريين أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثه مبعثا ركب فيه البحر حتى خرج إلى أيلة وما يليها فلما كان بمكان الذي هو به من الشام بلغه قدوم زيد بن حارثة وذلك الجيش الملقاء ومن لقيهم من جماعة الروم ومن معها من قبائل العرب فخرجت حتى أتيهم قال فلقيناهم وشهدت المعركة فاقتتلنا قتالا شديدا).

361 Şâmî, çoğulu emdâd olan medet kelimesinin ismi mensup şekli olan el-mededîyyu kelimesini izah ederken, bunların Yemenli olduğunu belirtir (المددي: بدالين مهملتين جمعه أمداد، والمَدَدُ : العساكر التي تُلْحَق بالمَغَازِي، وهم من أهل اليمن أي الغزاة الذين يمدون جيوش الاسلام في سَبِيل الله). İbn Manzûr, aynı bilgilere yer vermekle beraber, medet kelimesinin destek kuvvet manasına geldiğini kaydeder

362 İbn Asâkir, XXV,432; XXXII,55 (eş-Şâmile).

biriminin orta yerinde; fakat Zekûkîn'e daha yakın bir mevkide karşılaşıp savaşa tutuştu.

İslâm ordusunun sağ kanadına Benî Uzre'den Kutbe b. Katâde, sol kanada ise ensârın Benî Sa'd b. Harîm (بنى سعد بن هريم) kolundan Ubâye (عُبَايَةُ) (veya Ubâde: عُبَادَةُ) b. Mâlik komutanlık yaptı.

Muharebede İslâm ordusunun üç komutanı; Zeyd b. Hârise (r.a.), Ca'fer b. Ebî Tâlib (-r.a.- 41 yaşlarında) ve Abdullah b. Revâha (r.a.) şehit oldu.

Zeyd'in (r.a.) komutanlık yaptığı en önemli sefer, Bizans'a karşı yapılan Mûte Savaşı'dır. O, bu savaşta 50 veya 55 yaşında şehit olmuştur.

Peygamber Efendimiz'in (a.s.): "Sen, bizim kardeşimiz ve azatlımızsın" diye hitap ettiği Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) kızının, babasının vefatı nedeniyle içini çekerek hıçkıra hıçkıra ağladığını görünce, Hz. Peygamber (a.s.) de onun (r.a.) vefatına sesli bir şekilde ağlamış, bunun üzerine Sa'd b. Ubâde:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bu nedir?" diye sormuştur.

Hz. Peygamber (a.s.) de: "Bu, sevgilinin sevgilisine özlemidir": (هذا شوق الحبيب إلى حبيبه) buyurmuştur.[363]

İslâm ordusunun sağ kanat komutanı Kutbe b. Katâde el-Uzrî, Bizans ordusundaki Arap kuvvetlerin komutanı Mâlik b. Râfile'yi öldürdü ve buna dair bir şiir söyledi.

Ca'fer b. Ebî Tâlib, savaşta iki kolunu kaybetti. Abdullah b. Ömer, defnedilmeden önce Ca'fer'in (r.a.) vücudunun ön tarafında elli (veya doksandan fazla) yara gördüklerini söylemiştir.[364] Hz. Peygamber (a.s.), Yüce Allah'ın Ca'fer'in kesilen iki koluna karşılık iki kanat ihsan ettiği-

363 Zeyd b. Hârise için bkz. İbn Sa'd, III,40-47; Halîfe b. Hayyât, s. 51-52; Belâzürî, *Ensâb*, II,107-117; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I,544-549; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II,335-339; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,563-564; Zürkânî (1996 n.), III,340-341.

364 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/44.

ni ve onlarla cennette uçtuğunu haber vermiştir. Bu sebeple kendisine "tayyâr" (uçan) ve "zü'l-cenâheyn" (iki kanatlı) denilmiştir.

Peygamber Efendimiz (a.s.), ordu komutanlarının şahadetini, önceden –Yüce Allah'ın haberdar etmesi neticesinde- bildirdi. Peygamber Efendimiz (a.s.): "Zeyd sancağı eline aldı, vuruldu. Sonra Ca'fer aldı, o da vurulup şehit oldu. Sonra bayrağı İbn Revâha aldı, o da vurulup şehit oldu" buyurdu. Peygamber Efendimiz (a.s.) bunları bildirirken ağladı. Sonra: "Nihâyet sancağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç (Hâlid b. Velîd) aldı; neticede Allah onlara fethi müyesser kıldı" buyurdu.[365]

Başka bir rivâyete göre, Mûte'de olup bitenleri Ya'la b. Ümeyye[366] veya -Ka'b b. Amr'ın (r.a.)[367] rivâyetine göre ise- Mûte Savaşı'na katıldıktan sonra Medine'ye dönen Ebû Âmir el-Eş'arî haber vermiştir.

---

365 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/46.

366 Şâmî'nin kaydına göre ise bu zat: Ya'la b. Ümeyye et-Temîmî el-Hanzalî'dir (يعلى بن أمية التميمي الحنظلي). Bu sahabe, annesi veya ninesi Münye'den dolayı Ya'la b. Münye -يعلى بن منية- diye de bilinir. Ya'la b. Ümeyye, kızkardeşi Nefîse ile birlikte Mekke'nin fethi sırasında Müslüman oldu. Bazı kaynaklarda bu zatın Ya'la b. Münebbih olduğu zikredilir. Bu kayıt, ravi veya müstensih hatası kabul edilebiler. Veya burada söz konusu olan Ya'lâ b. Münye ve Ya'lâ b. Münebbih, aynı şahıs olup "منية" ile "منبه" kelimeleri noktasız olduklarında iki şekilde de okunmasına imkan verdiği için bir tashîf (birbirine benzeyen harfleri yanlış okunarak nakledilen hadîs) ile karşı karşıya olabiliriz.

367 Konuyla ilgili rivâyet meâlen şöyledir: Hazrec'in Benî Selime kolundan Ebû Yüsr Ka'b b. Amr el-Ensârî'nin (r.a.) tanıklığına göre Ebû Âmir el-Eş'arî (r.a.), Mûte Savaşı'na katıldıktan sonra Peygamber'e (a.s.) gelerek olup bitenleri haber verdi: Mûte'de Ca'fer b. Ebî Tâlib (r.a.) orduyu savaş düzenine soktu. Zırhını giyip atına binen Ca'fer (r.a.) düşmana hücum edip düşman saflarına dalınca atından inip zırhını çıkardı ve bunların sahiplerine verilmesini istedi. Ca'fer (r.a.), yalın kılıç şehit oluncaya kadar savaştı. Bu haberler karşısında Resûlullah'ın (a.s.) gözleri yaşla doldu. Hz. Peygamber (a.s.), o gün, hilaf-ı adet olarak, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kıldırdıktan sonra Mescit'ten ayrıldı. Her zaman namazlardan sonra ashabıyla konuşurdu. Bu defa konuşmadı. Derken her zaman olduğu gibi fecirden önce Mescit'e geldi. Ebû Âmir el-Eş'arî (r.a.) de Mescit'teydi. Hz. Peygamber (a.s.) kısa bir süre oturduktan sonra: "Size gördüğüm bir rüyayı haber vereyim mi?" buyurdu: "Cennet'e götürüldüm, Ca'fer'i iki kanatlı, kana bulanmış, Zeyd karşısında ve İbn Revâha onlarla berberdi. İbn Revâha sanki biraz onlardan uzaktı. Bunun nedenini size haber vereceğim: Ca'fer, ilerleyip savaşı gördüğü zaman yüzünü çevirmedi. Zeyd de böyle yaptı. İbn Revâha ise tereddüt gösterdi".

Rivâyette Hz. Peygamber'in (a.s.), Ya'la'ya: "İstersen onu sen bana haber ver, istersen ben haber vereyim?" buyurduğu,

Ya'lâ'nın ise: "Yâ Rasûlallah! Sen bana haber ver!" demesi üzerine Mûte'de olup bitenleri eksiksiz bir şekilde haber verdiği zikredilir.

Müslüman askerler tarafından komutan seçilen ve Mûte'de elinde dokuz kılıç parçalanıp ancak Yemenî bir kılıç dayanabilen Hâlid b. Velîd, askeri dehasıyla İslâm ordusunun durumunu değiştirdi. Ön kuvvetleri arkaya, arkadakileri öne, sağ kanadı sola, sol kanadı da sağa çekerek, Bizanslılara karşı takviye kuvvetin geldiği izlenimini verdi. Geri çekilmeye başlayan Bizanslıların bu pozisyonunu fırsat bilen Hâlid b. Velîd, kuvvetlerini savaş alanından çekerek Medine'nin yolunu tuttu ve Müslüman orduyu yok olmaktan kurtardı.

Ashabtan Berza' b. Zeyd el-Cüzâmî'den (برذع بن زيد الجذامي) nakledilen bir rivâyete göre savaş yedi gün sürdü.

Resûlullah (a.s.), Mûte Savaşı'ndaki hizmetlerinden dolayı, Hâlid b. Velîd'i (r.a.): "Allah'ın Kılıcı" diye tavsîf etti.

Düşman ordusunun kayıpları hakkında bir kayıt bulunmamakla birlikte Müslümanlardan 15 kişinin şehit edildiği belirtilmiştir. Ancak bu sayının tesbit edilebilen veya Müslümanların ileri gelenlerden meydana gelen kayıplara ait olduğu, tüm kayıpları ifade etmediği söylenebilir. Zira savaşın yedi gün sürmesi, Bizans'a bağlı Arap kabileleri organize eden Şurahbil b. Amr el-Gassânî'nin kardeşi Sedûs'un savaştan önce Müslümanlar tarafından öldürülmesi ve komuta ettiği elli kişilik öncü birliğin bertaraf edilmesi, Bizans ordusundaki Arap kuvvetleri idare eden Mâlik b. Râfile'nin İslâm ordusunun sağ kanat komutanı Kutbe b. Katâde el-Uzrî tarafından öldürülmesi, İslâm ordusunun üç komutanının meydana gelen şiddetli çatışmalarda şehit olması ve savaşta Hâlid b. Velîd'in elinde dokuz kılıç parçalanması gibi haberler, iki tarafın da önemli kayıplar verdiklerine işaret eder. Ancak bu kayıpların ne kadar olduğunu kesin olarak tesbit etmek –buna dair bir kaynak veya kalıntı yoksa- imkânsızdır.

Müslümanlar, Mûte'ye giderken, es-Serât (السراة) dağlarında bulunan Ekseb (أكثب veya أكبث) yerleşim birimi sakinleri Müslüman öncü birliğine saldırmış ve bir kişiyi şehit etmişlerdi. Müslümanlar, güçlerini dağıtmamak ve iki düşman arasında kalmamak için onlara müdahale etmediler. Fakat dönüş yolunda, söz konusu kale Müslümanlar tarafından kuşatılıp fethedilmiş ve savaşçıları kılıçtan geçirilmiştir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) elçisinin öldürülmesi, Mûte Savaşı'na sebep oldu. Bu savaşla, asırlarca sürecek olan İslâm-Bizans mücadelesi başladı. Hz. Peygamber (a.s.): "Kostantin fethedilecektir. Onu fethedecek komutan ne güzel komutan ve onun ordusu ne güzel ordudur" (لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلَنِعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَلَنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ)[368] buyurarak hem Müslümanlara çok önemli bir hedef göstermiş hem de İstanbul'un İslâm eliyle fethedileceğini ve Fatih Sultan Mehmed'in yüksek bir mertebe sahibi olduğunu haber vermiş; olaylar haber verdiği gibi gelişmiştir. İslâm'ın Batı fetihleri, 1453'te İstanbul'un fethiyle, yeni bir safhaya girdi.

Hz. Peygamber (a.s.), Mûte Savaşı'ndan sonra; Cemâziyelâhir H. 8'de, aynı bölgeye Amr b. Âs komutasında yeni bir ordu sevk etti.

139. Resûlullah'ın Huzâalılar'a bir Vesika Yazdırması	**Cemâziyelâhir H. 8.**
140. Amr b. Âs'ın Zâtüsselâsil Seriyyesi	**Cemâziyelâhir H. 8.**
141. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Habat Seriyyesi	**Recep H. 8.**
142. Ğâbe veya Hadira Seriyyesi	**Şabân H. 8.**
143. Habeş Necâşîsi Ashame'nin Vefatı ve Gıyabî Cenaze Namazı	**Hayber'in fethinden sonra, Mekke'nin fethinden önce veya Recep H. 9'da.**

368 el-Hâkim, *el-Müstedrek*; Buharî, *Târihü's-Sağîr*, no. 139; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*; el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*.

Peygamber Efendimiz (a.s.): "Bu gün Allah'ın Salih kulu Ashame vefat etti. Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret dileyiniz" buyurarak Necaşi'nin vefat ettiğini, aynı gün Medinelilere haber verdi. Peygamber Efendimiz (a.s.), Namazgah'ta veya Cennetü'l-Bakî'de Necaşi'nin gıyabi cenaze namazını dört tekbirle kıldırdı.

Hadîs şarihleri, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) Necaşi'nin vefat ettiğini, Medine ile Habeşistan arasındaki mesafeye ve deniz engeline rağmen aynı gün Medinelilere haber vermesini, onun (a.s.) peygamberliğine bir delil olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca Peygamber Efendimiz'in (a.s.) Necaşi'nin vefat ettiği haberini vermesinden, bir Müslüman'ın vefat ettiğini haber vermenin ve onun için toplanıp gıyabi cenaze namazı kılmanın mubah olduğunu çıkarmışlardır.

Münafıkların, Necâşî'nin Müslüman olmadığını ileri sürerek cenaze namazının kılınmasını dedikodu mevzusu yapmaları üzerine şu meâldeki âyet inmiştir:

"*Ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır*".[369]

Müslim ve Beyhakî, Hz. Peygamber'in (a.s.) Ashame'den sonra iktidara gelen Necâşî'ye de İslâm'a davet mektubu gönderdiğini bildirirler.[370] Ancak yeni hükümdar, daveti reddetmiştir.

369 Âl-i İmrân 3/199.

370 Müslim, "*el-Cihâd ve's-Siyer*", 32/1774; Beyhakî, IV,376.

Fotoğraf: Necâşî Ashame'nin Kabri[371]

Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya yaklaşık 800 kilometre mesafede, Tigray Eyaleti, Mekele Şehri yakınındaki Necaş köyünde bulunan Habeş Kralı Ashame'ye ait türbesi. Aynı yerde, 15 sahabenin kabirleri de bulunmaktadır.

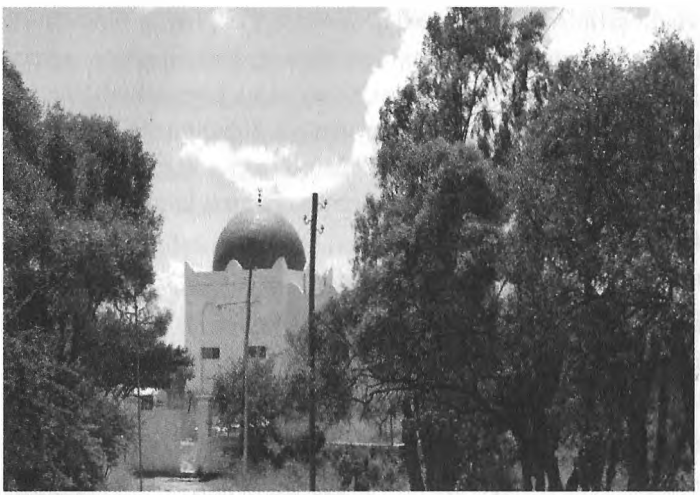

144. Hudeybiye Antlaşması'nın İhlali	Şabân H. 8.

Hudeybiye Antlaşması'nda yer alan: "On yıl taraflar birbirleriyle savaşmayacak. İnsanlar emniyet içinde olacak. Gizli veya açık taraflar asla birbirlerine zarar vermeyecek ve birbirlerine karşı olumsuz herhangi bir girişimde bulunmayacak. Taraflar olumsuz müdahale anlamında birbirlerine kesinlikle karışmayacak, üçüncü taraflar, Muhammed'le anlaşıp müttefik olmak veya Kureyş'le anlaşıp müttefik olmak hususunda tamamen serbest

371 Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya yaklaşık 800 kilometre mesafede, Tigray Eyaleti, Mekele Şehri yakınındaki Necaş köyünde bulunan Habeş Kralı Ashame'ye ait türbe ve aynı yerdeki 15 sahabenin kabirlerinin restorasyonu ve çevre düzenlemesinin yapılmasına ilişkin protokol, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Tigray Eyaleti Kültür ve Turizm Ajansı arasında Mekele'de imzalandı (http://www.tika.gov.tr/haber/habes-krali-necasinin-turbesi-tika-tarafindan-restore-edilecek/666).

olacak" şeklindeki maddeler gereği Benî Bekr, Kureyş'le, Huzâalılar Müslümanlarla müttefik olmayı tercih edip antlaşmaya uyacaklarını taahhüt ettiler. Hudeybiye Antlaşması ile Benî Bekir b. Abdimenât ile Huzâa arasında Câhiliye döneminden beri süregelen kan davası bir süreliğine unutulmuş oldu. Buna rağmen Benî Bekr, kadim hasımları Huzâa kabilesinden intikam almak için fırsat kolluyordu.

Benî Bekre mensup ve bilahare Müslüman olan şair Enes b. Züneym ed-Dilî'nin birçok putperest şair gibi Hz. Peygamber'i (a.s.) hicvetti. Buna dayanamayan Huzâalı bir gencin Enes b. Züneym'in kafasını kırması, Benî Bekr'e istedikleri fırsatı verdi. Benî Bekr, gece baskını düzenleyerek, Mescid-i Harâm'a sığınmalarına rağmen Huzâalılar'dan bir topluluğu Mescid-i Harâm'ın sınırları içinde tamamen yok etmeye kalkıştı ve sonuçta kabilenin reisi Kâ'b b. Amr ile birlikte 20 veya 23 kişiyi katlettiler.

Huzâalılar'a saldıranlar, Benî Bekr'in alt kollarından olan Benî Nüfâse ve reisleri -daha sonra Müslüman olan- Nevfel b. Muâviye'ydi. Hz. Peygamber (a.s.), olayın soruşturulması sırasında Huzâalılar'a Benî Bekr'in hepsini mi suçladıklarını sorunca onlar da: "Hayır! Suçladığımız yalnızca Benî Nüfâse ve reisleri Nevfel b. Muâviye en-Nüfâsî'dir" diye cevap vermişlerdi.

Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehl, Huveytıb b. Abdiluzza, Şeybe b. Osman[372] ve Mikrez b. Hafs, köleleriyle birlikte, maskeli ve kılık değiştirmiş olarak müttefikleri Benî Bekr'i gizlice desteklediler. Kureyş, Benî Bekr'e gizli bir şekilde asker ve silah yardımında da bulundu. Böylece Hudeybiye Antlaşması ihlal edilmiş oldu ve fiilen geçerliliğini yitirmiş oldu.

Amr b. Sâlim el-Huzâî ve Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî (v. 11/632 [?]) ayrı heyetlerle gelip durumu Hz. Peygamber'e (a.s.) ilettiler ve müttefikleri olarak ondan yardımını istediler.

Hz. Peygamber (a.s.), ihlal edilen Hudeybiye barışının devam edebilmesi için Kureyş'in ya Benî Bekr'le olan ittifakından vazgeçmesi ya da öldürülen Huzâalılar'ın diyetlerinin ödemesini şart koştu. Hz. Peygamber (a.s.),

372 Bu şahısların hepsi daha sonra Müslüman olmuştur.

Damra (ضَمْرَةُ) adındaki bir sahâbesine tevdi ettiği bir mektupla bu şartları müşrik Mekkelilere bildirdi.

Kureyşli müşrikler, bu şartları kabul etmedi. Mekke lideri Ebû Süfyân'ın -mesuliyetlerini yerine getirmeden- Medine'ye gelerek barışın devamını sağlama girişimi ise Hz. Peygamber (a.s.) tarafından kabul edilmedi.

145. İzâm Seriyyesi	**Ramazan ayının başlangıcında H. 8.**
146. Mekke'nin Fethi	**1- Çıkış: 10 Ramazan H. 8, Çarşamba günü, ikindi vakti.** **2- Fetih: 19 Ramazan H. 8, Cuma.**

Mekke'nin fethi, Resûlullah'ın (a.s.) Medine'ye hicretinden yaklaşık olarak üç ay önce akdedilen III. Akabe Biati ile başlayan ve ilginç olduğu kadar dikkat çekici bir süreç olan Müslümanların Medine'ye mecburi hicret döneminin sonu olmuştur. Hz. Peygamber (a.s.) buna dair: "Fetihten sonra hicret yoktur. Lakin cihâd ve niyet vardır. Cihada davet edildiğinizde hemen seferber olunuz" buyurmuştur.[373]

Kesintisiz bir şekilde yaklaşık olarak sekiz yıl devam eden Medine'ye hicret; İslâm'ın zaman-mekân boyutlarında devamlı ilerleyişi ve hayatı fethedip şekillendirmesi için gerekli insan unsurunu temin eden bir süreç olmuştur.

Hz. Peygamber (a.s.), Hudeybiye Antlaşması'nın ihlal edilmesi ve ihlalin giderilmesine yönelik girişimlerin başarısız olması üzerine, Mekke'nin fethi için gerekli askerî hazırlıkları başlattı. Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Âişe'ye (r.anha): "Yol hazırlığımızı yap ve bu işi gizli tut" buyurdu ve şöyle dua etti: "Ey Allah'ım! Kureyşliler'in kulaklarını ve gözlerini bağla! Bizi, (yurtlarında) ancak ansızın görsünler! Ansızın geldiğimizi işitsinler!".[374]

373 Buhârî, "*el-Cihâd ve's-siyer*", 56/193; Tirmizî, "*Siyer*", 33.
374 Şâmî, V,209.

Mekkeli müşriklerin, askerî harekâttan haberdar olmasını engellemeye yönelik bir dizi tedbir -öncelikli olarak- alındı:

1- Her zaman olduğu gibi bu askerî harekâta dair niyet ve karar gizli tutuldu.

2- Asıl hedefi gizlemek maksadıyla bir askeri birlik, Medine'nin kuzeyinde üç günlük mesafede bulunan İzâm'a sevk edildi. Böylece bu bölgeye sefer düzenleneceği ve İzâm Seriyyesi'nin bu seferin keşif kısmı olduğu düşüncesi yayılmış oldu.

3- Hz. Ömer (r.a.), Medine'nin çevresine nöbetçiler yerleştirmek ve devriye gezerek giriş-çıkışları kontrol altında tutmakla görevlendirildi.

4- Medine dışına yolculuklar yasaklandı.

Bütün bu tedbirlere rağmen -Bedir ashabından ve Hz. Peygamber'in (a.s.) Mısır Mukavkısı nezdindeki elçisi- Hâtıb b. Ebî Beltea el-Lahmî, -Mekke'de bulunan ailesine Kureyş nezdinde himaye sağlamak amacıyla- Mekkelileri Hz. Peygamber'in (a.s.) hazırlıklarından haberdar etmek istedi. Hâtıb b. Ebî Beltea (r.a.), Mekkelilerden Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebî Cehl'e mektup yazdı. Mektupları, Müzeyneli Kenûd (كنود) adında bir kadın veya – Benî Muttalib'in azatlı cariyesi[375]- Sâre, bir veya 10 dinar karşılığında Mekke'ye götürmeyi kabul etmiştir.

Mektup -Musâ b. Ukbe'nin rivâyetine göre- şöyledir: "Resûlullah, savaş ilanı yapmıştır. Sizden başkasına yöneleceğini de düşünmüyorum. Bu mektubumla size bir iyiliğim olsun istedim".

Hz. Peygamber (a.s.), casusun yakalanması için hemen Hz. Ali'nin (r.a.) başkanlığında ve aralarında Zübeyr b. Avvâm ile el-Mikdâd b. Amr el-Kudâî el-Behrânî'nin olduğu bir seriyye sevk etti.

Hz. Ömer'in (r.a.) Hâtıb b. Ebî Beltea'nın (r.a.) öldürülmesini talep etmesi üzerine: Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "O Bedir Savaşı'nda

375 Sâre Ya'kûbî'ye göre Ebû Leheb'in, Şâmî'ye göre ise Amr b. Haşim b. Muttalib b. Abdimenaf'ın azatlı cariyesi olup Mekke'nin fethinde kanı heder edilenlerdendir. Ancak Sâre Müslüman olmuş ve Hz. Ömer'in (r.a.) hilafetine kadar yaşadı.

bulunmuştur. Allah, Bedir'de savaşanların yüksek mücadelelerine muttali olup: 'Bundan böyle istediğinizi yapın. Ben sizi affettim', demediğini nereden biliyorsun".[376]

Süheylî, İbn İshâk'ın konu ile ilgili hadîsi ve metnini şerh ederken, yakalanan düşman ülke casuslarının cezasının ölüm olduğuna dair fıkhî bir hüküm çıkarır[377] ki benzer görüşlere hadîs ve fıkıh kaynaklarının *el-Cihâd ve's-Siyer* başlıklarında da yer verilir.

Bu hâdise üzerine şu meâldeki âyet nâzil oldu: *"Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Peygamber'i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur."*[378]

Hz. Peygamber (a.s.), Müslüman kabilelere -Medine'ye yakın olanlara- Ramazan'da savaşa hazır bir vaziyette Medine'de bulunmaları, uzak olanların ise kendilerine katılmak üzere yurtlarında beklemeleri ve emir ve taleplerin gizli tutulması için haber gönderdi. Bu, İslâm ordusunun gerçek gücünü saklamaya yönelik bir tedbirdir.

Mesela Büsr b. Süfyân el-Huzâî ve Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî, Huzâa'nın bir kolu olan Benî Ka'b b. Amr'ı hazırlamakla görevlendirildi. Mekke fethine 500 kişiyle katılan Benî Kâ'b'ın üç sancaktarından biri Büsr b. Süfyân idi.

Yine Huzâa kabilesine Mekke-Medine yolunu tutmaları için talimat gönderildi. Eslem, Gıfâr ve diğer müttefik kabilelere haber salınarak as-

376 Buhârî, "*el-Cihâd ve's-Siyer*", 56/140.

377 [وَفِي الْحَدِيثِ دَلِيلٌ عَلَى قَتْلِ الْجَاسُوسِ فَإِنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ دَعْنِي فَلَأَضْرِبْ عُنُقَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "وَمَا يُدْرِيك يَا عُمَرُ لَعَلَّ اللَّهَ قَدْ اطَّلَعَ إلَى أَصْحَابِ بَدْرٍ يَوْمَ بَدْرٍ فَقَالَ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ، فَقَدْ غَفَرْت لَكُمْ" الْحَدِيثَ فَعَلَّقَ حُكْمَ الْمَنْعِ مِنْ قَتْلِهِ بِشُهُودِ بَدْرٍ فَدَلَّ عَلَى أَنَّ مَنْ فَعَلَ مِثْلَ فِعْلِهِ وَلَيْسَ بِبَدْرِيٍّ أَنَّهُ يُقْتَلُ.]

378 el-Mümtehine 60/1.

keri birliklerin sefer durumuna getirilip hazır tutulması istendi. Böylece: Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne, Eşca' gibi bazı kabileler: Medine'de, Süleym gibi bazı kabileler ise Kudeyd'de (قُدَيْد) harekâta katıldı.

Mekkeli müşriklerin askerî harekâttan haberdar olmamasını sağlamaya yönelik ilave tedbirler alındı: Bütün Müslüman kabilelerin Medine'de toplanması istenmedi. İslâm ordusuna yol boyunca zikzaklar çizdirilerek hedefin gizli ve belirsiz tutulmaya çalışıldı. Bu ve benzeri tedbirler, İslâm ordusunun hakiki gücünü gizlemek, düşmanın hazırlık yapmasına fırsat vermemek ve tahmin edemediği bir kuvvetle karşı karşıya bırakıp mukavemet etmesine ve dolayısıyla kan dökülmesini engellemek için alınmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.) Medine'de idari işler için Ebû Ruhm Külsûm b. Husayn b. Abîd b. Halef el-Gıfârî'yi, geride kalanlara namaz kıldırmak üzere de İbn Ümmü Mektûm'u vekil bıraktı ve orduyla 10 Ramazan H. 8 bir Çarşamba günü ikindi vakti Mekke'ye doğru yola çıktı. Müslüman kabilelerin kuvvetleri yolda kendilerine katıldı.

Hz. Peygamber (a.s.), ordunun yol güvenliğini sağlamak üzere -ashabın başarılı komutanlarından- Gâlib b. Abdillah b. Mis'ar el-Kinânî el-Leysî el-Kelbî'yi (v. 48/668'den sonra) görevlendirdi.

Hz. Peygamber (a.s.), -Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık olarak 11 km uzaklıkta, günümüzde "âbâr-ı Alî" (ebyâr-ı Alî) diye bilinen Medinelilerin mikat yeri olan- Zülhuleyfe'de ihrama girmeyerek seferin yönü konusundaki gizliliği devam ettirdi.

Hz. Peygamber (a.s.), toplam 12000 kişilik bir kuvvetle, Mekke'ye 16 km mesafede bulunan Merrüzzahrân'a gelince, ordu geceyi burada geçirdi. İslâm ordusu Merrüzzahrân'da konaklayıncaya kadar, Kureyşliler seferden haberdar olmadı. Hz. Peygamber (a.s.), Merrüzzahrân'da, her askerin bir ateş yakmasını emrederek Mekkelilerin mukavemetini kıracak bir görüntünün ortaya çıkmasını sağladı.

Mekke'ye yaklaştığı sıralarda İslâm ordusundan haberdar olabilen ve ordunun büyüklüğü karşısında paniğe kapılan Kureyşliler, Ebû

Süfyân ile Hakîm b. Hizam'ı hem elçi hem de olup bitenleri öğrenmek üzere görevlendirdi. Bilahare Büdeyl b. Verkâ b. Abdiluzza el-Huzâî'nin da katıldığı bu üçlü heyet, yolda İslâm ordusu devriyesi tarafından yakalandılar. Hz. Peygamber'in (a.s.) karargâhına götürülen heyet üyeleri İslâm'ı kabul etti. Hz. Peygamber (a.s.), İslâm ordusunun geçişini seyrettikten sonra Ebû Süfyân'ın Mekke'ye dönmesini emretti.

Bu durum karşısında Mekkeliler İslâm ordusuna karşı konulamayacağını anladı. Ebû Süfyân, Kâbe'nin avlusunda İslâm'ı kabul ettiğini ilan etti ve teslim olmaktan başka çare kalmadığını, silahlarını bırakıp kendi evine, Mescid-i Harâm'a veya kendi evlerine sığınmalarını Mekkelilere tavsiye etti; böyle yapanlara eman verildiğini duyurdu. Bu, Mekke'nin teslimi olması demekti. Resûl-i Ekrem (a.s.) başta Ebû Süfyân olmak üzere Ümmü Hânî, Hakîm b. Hizam, Ebû Ruveyhâ ve Büdeyl b. Verkâ gibi Mekkelilere verdiği himaye hakkıyla bu kişilerin evlerine sığınanların emniyette olacaklarını bildirdi, böylece söz konusu şahıslar onurlandırmak ve gönüllerini İslâm'a ısındırmak istedi. Ebû Süfyân'dan sonra Mekke'ye gelen Hz. Peygamber'in (a.s.) amcası Hz. Abbâs (r.a.) da Mekkelilere aynı şeyleri söyledi; onlar da Mescid-i Harâm'a ve evlerine dağıldılar.

İslâm ordusunun dört koldan aynı anda Mekke'ye girmesini planlayan Resûl-i Ekrem (a.s.), komutanlarına mecbur kalmadıkça savaşmamalarını, kaçanları izlememelerini, yaralı ve esirleri öldürmemelerini ve Safa tepesinde kendisiyle buluşmalarını bildirdikten sonra, ilk önce sağ kanadın komutanlığını yapan Hâlid b. Velîd'in harekete geçmesini emretti.

İslâm Ordusunun Mekke'ye Giriş Yolları[379]

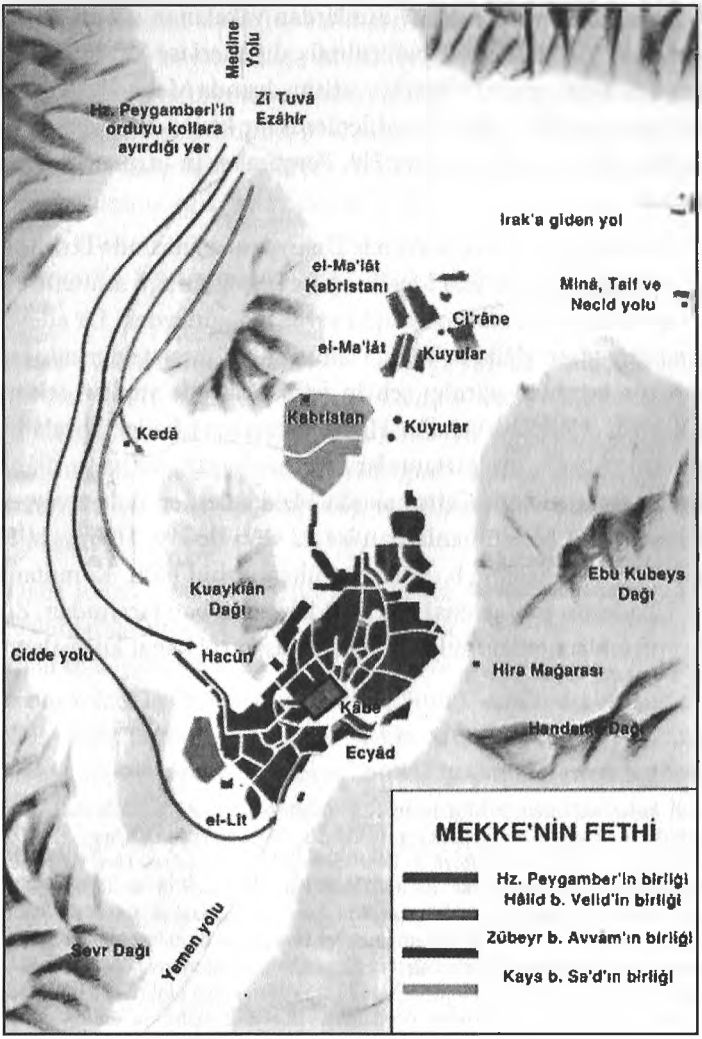

379 İ. Sarıçam, *Hz. Mhammed ve Evrensel Mesajı.*

Mekkelilerden Müslümanlara karşı düşmanlıklarıyla tanın on küsur kişinin "kanı heder edildi". Bunlardan yakalanan dördü erkek, biri kadın olmak üzere beş kişisi öldürülmüş, diğerleri ise Müslüman oldukları için affedilmişlerdir.[380] Mezkûr istisna dışında Mekke'de genel af ilân edildi. Umumi aftan mahrum edilenlerin bir kısmı daha kendi istekleriyle gelip Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'in (a.s.) affına mazhar olmuşlardır.

Mekke müşriklerinin Safvân b. Ümeyye komutasında İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr gibi Mekke eşrafı ile çoğunluğu müttefik kabilelerin kuvvetlerinden oluşan birliğin yerleştiği güneydeki Lît adı verilen yerden şehre giren Hâlid b. Velîd, Handeme dağının eteklerinde bunları kısa sürede bozguna uğratıp şehrin fethi sırasında yapılan tek mukavemeti kırdı. Hâlid b. Velîd'in Hazvere çarşısına kadar kovaladığı bu kuvvetlerden canlarını kurtaranlar evlerine kapanarak veya silâhlarını bırakarak eman aldılar. Çatışmalarda Mekkelilerden on iki veya yirmi sekiz kişi ölmüş, Müslümanlardan ise iki veya üç kişi; Hubeyş b. Hâlid, Kürz b. Câbir ve Seleme b. Mîlâ' el-Cühenî şehid oldu. Komutanlığını Sa'd b. Ubâde'nin yaptığı ensâr birliği Mekke'nin batı tarafından, Zübeyr b. Avvâm'ın idare ettiği muhacirlerden oluşan sol kanat kuzeyden şehre girdi.

380 Kanı heder edilenlerden Müslüman olup affedilenler: 1- Abdullah b. Sa'd b. Serh, 2- Hebbâr b. Esved, 3- Ka'b b. Züheyr, 4- Vahşî b. Harb, 5- Safvan b. Ümeyye, 6- İkrime b. Ebi Cehil, 7- Abdullah b. Zibârâ, 8- Beni Muttalib'in azatlı cariyesi Sâre, 9-Ebû Süfyan b. Harb'in karısı Hind binti Utbe, 10- İbn İshak'a göre İbn Hatal'ın azatlı cariyesi Erneb (أرنب: asıl adı Fertenâ: فرتنى) Müslüman oldu. İbn İshak'tan nakledildiğine göre Müslüman olanı Fertenâ'dir. İbn İshak'ın zikrettiğine göre Ümmü Sa'd da öldürüldü. İbn Hacer'e göre şarkıcı cariyelerden biri Erneb, diğeri de Ümmü Sa'd idi. Künye ve lakapla anıldıkları için isimleri hakkında ihtilaf edilmiştir. Kanı heder edilenlerden öldürülenler: 1- Abdüluzzâ b. Hatal: Ebu Berzetü'l-Eslemî ile Saîd b. Hureysü'l-Mahzûmî'nin onu elbirliğiyle öldürdükleri nakledildiği gibi yalnız Ebu Berze'nin onu öldürdüğü de nakledilmiştir. 2- Huveyris b. Nukaz: Hz. Ali (r.a.) tarafından öldürüldü. 3- Mıkyes b. Subâbe: Nümeyle b. Abdullah tarafından öldürüldü. 4- Huveyris b. Tulâtıl el-Huzâî: Ebû Ma'şer'e göre Hz. Ali (r.a.) tarafından öldürüldü. 5- İbn İshak'a göre İbn Hatal'ın azatlı cariyesi Kaynetan (قينتان asıl adı Karibe: قريبة) öldürüldü.

Hz. Peygamber (a.s.), siyah bayraklı ve sancaklı merkezî birliğin başındaydı ve başına siyah bir sarık sarmıştı. Ukâb adındaki bayrağın siyah, sancağın ise beyaz olduğu da nakledilmiştir. Hz. Peygamber (a.s.), Kasvâ adlı devesinin üzerinde, Üsâme b. Zeyd (r.a.) terkisinde, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Üseyd b. Hudayr'ın arasında, kendisine verilen nimet karşısında Allah'a karşı tam bir tevazu içinde sakalı devesinin eğerine değecek kadar önüne eğik bir vaziyette Mekke'ye girdi. O (a.s.) ve birliği, Mekke'nin yukarı kısmından; kuzeybatıdaki Ezâhir yolunu takip ederek Mekke'ye girdi, Hacûn'da konakladı ve diğer birliklerle Safa tepesinde buluştu.

Resûl-i Ekrem (a.s.), Mekke'de kaldığı sürede Hacûn'da kurulan çadırda ikamet etti. Kendisine evinde kalması teklif edilince Medine'ye hicretinden sonra, henüz Müslüman olmayan amcasının oğlu Akîl b. Ebî Tâlib'in (v. 60/680) evini satmış olduğuna işaret ederek: "Akîl bize ev mi bıraktı?" diye serzenişte bulundu ve şehrin fâtihi olmasına rağmen evini geri almadı.

Daha sonra Mescid-i Harâm'a giden Hz. Peygamber (a.s.), etrafında Müslümanlar olduğu halde Kâbe'ye kadar gelip devesinin üzerinde ileri çıkarak bastonuyla rüknü istilam etti ve tekbir getirdi. Müslümanlar da onun (a.s.) gibi tekbir getirdiler. Sonra hep birden tekrar tekbir getirdiler. Öyle ki tekbir sesleriyle Mekke sarsıldı. Sonunda Resûlullah (a.s.) eliyle işaret ederek: "Susunuz" buyurdu. Muhammed b. Mesleme de Kasvâ'nın yularından tutmuş olduğu halde, Resûlullah (a.s.) Kâbe'yi yedi defa tavaf etti. Her tavafta Hacerülesved rüknüne geldikçe, elindeki değnekle işaret ederek onu istilam etti. 7. tavaftan sonra Kasvâ'dan indi. Ma'mer b. Abdillah b. Nadle, gelip Kasvâ'yı dışarı çıkardı.

Hz. Peygamber (a.s.), Kâbe'den ayrıldı ve onu geniş bir çember şeklinde çevreleyen toplam üç yüz altmış puta yöneldi. Kâbe'nin etrafında putların teşkil ettiği daireyi dolaşırken: *"Hak geldi; bâtıl yok olup gitti.*

Zaten bâtıl yıkılmaya mahkumdur"[381] meâlindeki âyeti okudu ve putlara teker teker asasıyla dokunarak hepsini düşürdü.

Kâbe ve çevresi, putlardan ve şirk alâmetlerinden temizlendi: İbn Ebî Şeybe'nin İbn Ömer'den (r.a.) naklettiğine göre Müslümanlar, ridalarını çıkartıp sadece izarlarıyla (belden aşağısını örten giysileriyle) kalarak ellerine kovaları aldılar. Sonra Zemzem Kuyusu'ndan su çekerek Kâbe'nin içini ve dışını yıkadılar. Orada şirke ait hiç bir iz bırakmadılar.

Kâbe anahtarlarını taşıma görevinin kendi ailesine verilmesini isteyen Hz. Abbâs'a (r.a.), Hz. Peygamber (a.s.): "Size sadece kaybettiğiniz şeyi veriyorum, diğerlerinin kaybı olacak bir şeyi değil" cevabını verdi. Daha önceden Hâlid b. Velîd (r.a.) ve Amr b. Âs (r.a.) ile birlikte Medine'ye gelip Müslüman olan Benî Abdiddâr'dan Osman b. Talha'ya (r.a.) anahtarları vererek onun ailesinin bu hakka sahip olduğunu belirtti. Osman b. Talha (r.a.), saygıyla anahtarları aldı ve arkasında Hz. Peygamber (a.s.) olduğu halde Kâbe'nin kapısını açmaya gitti. Onların hemen arkasında Üsâme b. Zeyd (r.a.) ve Bilal-i Habeşî (r.a.) vardı. Hz. Peygamber (a.s.), onlara kendisinden sonra içeri girmelerini ve Osman b. Talha'ya (r.a.) kapıyı kilitlemesini emretti. Kâbe'ye girmeden önce içindeki resimlerin yok edilmesini emretmiş olan Hz. Peygamber (a.s.), Kâbe'nin kapısının karşısındaki duvara doğru, iki direk arasına durup iki rekât namaz kıldı.[382]

Bu sırada bütün Kureyş, Mescid-i Harâm'ı doldurmuş; haklarında ne muamele yapılacağını öğrenmek için merakla bekliyorlardı. Resûlullah (a.s.), Mekkelilere şöyle hitap etti:

"Allah'tan başka ilah yoktur! O bir ve ortaksızdır. O, vadini yerine getirmiştir. O kuluna yardım etmiş ve tek başına düşman ordularını bozguna uğratmıştır". [Vadini yerine getiren, kuluna yardım eden ve tek başına düşman ordularını mağlup eden Allah'a hamd olsun!].[383]

381 el-İsrâ 17/81.

382 Buhârî, "*Salât*", 30.

383 Vâkıdî ve Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti.

Ey Kureyş topluluğu! Ne dersiniz? (Hakkınızda ne karar vereceğimi) düşünürsünüz?"

Kureyşliler: "Biz, senin hakkımızda hayırlı bir karar vereceğini düşünürüz. Çünkü sen değerli bir peygambersin, değerli bir kardeşsin ve değerli bir kardeşin oğlusun. Şimdi güç, senin elindedir!" dediler.

Resûlullah (a.s.) da: "*Kardeşim Yusuf'un kardeşlerine dediği gibi: 'Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir'*[384] *diyorum. Hadi gidiniz! Hepiniz serbestsiniz!*" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar, sanki kabirlerinden diriliyorlarmış gibi meydana çıkarak gruplar halinde Hz. Peygamber'e (a.s.) gelip biat ettiler ve Müslüman oldular.

Peygamber Efendimiz (a.s.): "Haydi gidiniz! Hepiniz serbestsiniz!" (اِذْهَبُوا فَأَنْتُمُ الطُّلَقَاءُ) buyurması neticesinde kendilerine esir muamelesi yapılmayarak serbest bırakılan Mekkelilere: "Tulekâ" (الطلقاء) denmiştir.

Sonra Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: "*Dikkat ediniz! Bugün Câhiliye dönemine ait her faiz işlemi, her kan davası, her övünme vesilesi ve her mal davası, şu iki ayağımın altındadır (kaldırılmıştır). Kaldırdığım ilk kan davası, Rabîa b. Hâris'in*[385] *kan davasıdır. (Câhiliye devrinden) sadece sidâne (Beytullah'ın/Kâbe'nin bakımı) ve sikâye (hacılara su dağıtımı) hizmetleri muhafaza edilmiştir.*

Dikkat ediniz! Sopa ve kamçı ile işlenen ve yarı kasıtlı olan hatalı cinâyetlerde, ağır diyet cezası ödenmelidir. Bu da kırkının karnında yavruları bulunması şartıyla yüz devedir.

Dikkat ediniz! Yüce Allah, Câhiliye gururunu, bir Câhiliye âdeti olan atalarla övünmeyi tümden kaldırmıştır! Şüphesiz ki hepiniz Âdem'densiniz Âdem ise topraktandır.

---

384 Yûsuf 12/92.

385 Ebû Ervâ Rabîa b. Hâris b. Abdilmuttalib el-Kureşî el-Hâşimî, Hz. Peygamber'in (a.s.) amcası oğludur.

Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.[386]

Ey insanlar! İnsanlar iki sınıftır; ya değerli, muttaki bir mümindir ya da Allah katında değersiz olan bedbaht bir kâfirdir.

Dikkat ediniz! Şüphesiz ki Yüce Allah, gökleri ve yeri yarattığı, (Mekke'yi saran) şu iki dağı (Ebû Kubeys ve Kuaykıan) yerleştirdiği gün, Mekke'yi de haram ve dokunulmaz kılmıştır. Mekke, Allah'ın haram (dokunulmaz) kılmasıyla haram bölge olmuştur. Ne benden önce birine helal olmuştur ne de benden sonra gelecek birine helal kılınacaktır. Bana da gündüzün ancak belli bir saatinde helal kılınmıştır (Resûlullah -a.s.- bunu söylerken, eli ile sürenin kısalığına işaret etti). Dolayısıyla orada av hayvanları ürkütülmez, dikenli ağaçları kesilmez, sahibini aramak amacıyla olan dışında hiç kimse orada bulunan yitik bir malı almaz ve dikenleri sökülmez".

O sırada, tecrübeli bir ihtiyar olan Hz. Abbâs: "Ey Allah Resûlü! İzhir (الإذخر) otu müstesnadır. Çünkü o, ustalar ve evlerimizin çatıları için gerekli olan bir ottur" dedi.

Resûlullah (a.s.) bir müddet suskun kaldıktan sonra: "*İzhir otu müstesnadır. O, helaldir*" buyurdu.

Sonra sözlerine şöyle devam etti: "*Hiç bir mirasçıya vasiyet olmaz.*

"Çocuk, doğduğu döşeğin sahibine aittir. Zina eden erkeğe ise hayal kırıklığı vardır (yani çocuk ona nisbet edilmez).[387]

386 el-Hucurât 49/13. Hz. Adem ve Havva'dan çoğalan insanlar, yeryüzünde çeşitli renk ve dilde küçüklü büyüklü topluluklar oluşturmuşlardır. Küçükten büyüğe, kabileden milletlere varıncaya kadar farklılık gösteren bu oluşumun temel sebebinin kitlelerin birbirini tanımak, anlaşmak ve kaynaşmaktır. Yani soy-sopla övünmek yerine, birleşip bütünleşmek öngörülmüştür.

387 Çocuk, başkasından bile olsa ispat edilmedikçe kadının meşru kocasına aittir. Onunla zina eden erkeğe nisbet edilmez. Câhiliye döneminde bazı Araplar, zina yoluyla da nesep tesbit edebiliyorlardı. Ancak İslâm gelerek, bu uygulamayı iptal etmiştir.

Kocasının izni olmadan bir kadına, kocasının malından (başkalarına) bir şey vermesi helal olmaz.

Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Bütün Müslümanlar kardeştirler. Müslümanlar, kendilerinden olmayanlara karşı yekvücutturlar. Müslümanların kanları eşittir. Onların en uzakta bulunanları (onlarla ganimetleri) bölüşürler, en yakındakileri (en zayıfları) diyetlerini öderler, (hayvanı güçlü ve hızlı olup da) çok ganimet toplayanları, (hayvanı zayıf ve yavaş olup da) az ganimet toplayanlarına; akın yaparak malını artıranları, geride kalanlarına hisse verirler.

Ne bir kâfire karşılık Müslüman öldürülür ne de (kafirlerden) taahhüt verilen kimse, taahhüt süresi içerisinde öldürülür.

Ayrı din mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar.

Celeb[388] *de yoktur, ceneb*[389] *de yoktur. Müslümanların zekâtları ancak yurtlarında ve avlularında teslim alınır.*[390]

Kadın, teyzesi veya halası ile aynı nikâh altında birleştirilmez.

Davacıya (iddiasını ispat için) delil getirmek, (suçlamaları) inkâr edene de yemin etmek düşer.

Kadın, yanında bir mahremi bulunmaksızın üç günlük bir mesafeye (yalnız) yolculuk yapamaz.

İkindi namazından sonra (güneş batıncaya kadar) ve sabah namazından sonra (güneş doğuncaya kadar) namaz yoktur.

---

388 [لا جَلَبَ ولا جَنَبَ] الجلَب يكُون في شَيْئين : أحَدُهما في الزَّكاة وهو أن يقُدَم المُصَدِّق على أهْل الزكاة فيَنْزِلَ مَوْضِعا ثم يرْسِلَ مَنْ يَجْلِب إليه الأمْوال من أماكِنِها ليأخذ صدَقَتها فنُهِيَ عن ذلك وأُمِر أن تُؤخَذَ صَدَقَاتُهم على مِيَاهِهم وأماكنهم . الثاني أن يكون في السِّبَاق: وهُو أن يتْبَع الرجُلُ فرسَه فيَزْجُره يَجْلِب عليه ويصيح حَثًّا لَهُ على الجَرْي فنهِيَ عن ذلك.

389 وفي حديث الزَّكاة والسِّبَاق [لا جَلَب ولا جَنَب] الجَنَبُ بالتَّحريك في السِّباق: أن يَجْنُب فرَساً إلى فَرسه الذي يُسابِق عليه فإذا فتَر المركُوبُ تَحوّل إلى المجْنُوب وهو في الزكاة: أن ينْزل العامِلُ بأقْصَى مَواضِع أصحاب الصَّدَقةِ ثم يأمُرَ بالأموال أن تُجْنَب إليه: أي تُحْضَر فنُهوا عن ذلك. وقيل هو أنْ يَجْنُب ربَ المَال بمَاله: أي يبْعِدَه عن موضِعه حتى يَحتَاج العامِلُ إلى الإبْعاد في اتِّباعه وطَلَبه.

390 Yani zekât memüra zekâtları toplamaya geldiği sırada ne meradaki sürüler kente getirilir; ne de avludaki sürüler meraya çıkarılır. Aksine, zekât memuru geldiği sırada sürüler nerede bulunuyorsa zekâtları orada alınır.

Size iki günde, kurban bayramı ve fıtır (Ramazan) bayramı günlerinde oruç tutmayı ve iki biçim giyinişi, avret yerlerini açığa çıkaracak şekilde tek bir elbise giyinmeyi veya hareket edemeyecek şekilde tepeden tırnağa bir elbiseye bürünmeyi yasaklıyorum".

O sırada bir adam ayağa kalkarak "Ey Allah Resûlü! Ben, Câhiliye döneminde (bir kadınla) zina etmiştim" dedi.

Resûlullah (a.s.) da: "*Kim, kendi eşi olmayan bir kadınla veya başka kimselere ait olup sahibi bulunmayan bir cariye ile zina eder de ondan sonra çocuğun kendisine ait olduğunu ileri sürerse, onun için bu caiz değildir. Böyle bir çocuğa o, ne varis, ne de muris (miras bırakan) olur. Ey Müslümanlar topluluğu! Sanırım dediklerimi pekâlâ anladınız!*"

"Ey Müslümanlar topluluğu! Artık silahları bırakınız! Ancak yaptıklarına karşılık Benî Bekr'e karşı Huzâalılara bu konuda ikindi namazına kadar müsaade edilmiştir".

Bunun üzerine Huzâalılar, bir süre Benî Bekrlileri yakaladıkları yerde onlara şiddetli darbeler indirdiler. İşte bu zaman dilimi, Harem'de daha evvel hiç kimseye helal kılınmadığı halde savaşın, Resûlullah'a (a.s.) helal kılındığı saattir. Sonra Resûlullah (a.s.), Huzâalılara da: "*Artık silahları bırakın!*" buyurdu.

Resûlullah (a.s.) hutbesini bitirdikten sonra Yemenli Ebû Şâh (ابو شاه)[391] ayağa kalkarak: "Ey Allah Resûlü! Bunları benim için yazınız!" dedi.

Resûlullah (a.s.) de: "Ebû Şâh için söylediklerimi yazınız" buyurdu.

Sonra: "Ben, bu kadarını söylüyor kendim ve sizin için Allah'tan bağışlanmak diliyorum" diyerek hutbesini bitirdi.[392]

---

391 Ebû Şâh'ın, Benî Kelb Seyf b. Ziyezene yardıma gelen (570) Fars asıllı Ebnâ'lardan (الأبناء) olduğu rivâyet edilmiştir. Yemânî nisbesi yanında bazı kaynaklarda Kelbî nisbesiyle de anılması, Kelb kabilesine mensup birinin himayesine girdiği için olmalıdır. Peygamber'in (a.s.) hitabesi ve Ebû Şâh'ın bunun yazdırılmasını talep etmesi, Ebû Dâvûd, Tirmîzî, Dârekutnî ve İbn Hibbân gibi hadîs otoriteleri tarafından da nakledilmiştir.

392 Şâmî, V,242-243.

Hz. Peygamber (a.s.), Makam-ı İbrahim'e vardı. Orada iki rekat tavaf namazı kılıp Zemzem kuyusuna geldi ve Hz. Abbâs'ın (başka bir rivâyete göre ise Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdilmuttalib'in) verdiği suyu içti. Haşimîlerin geleneksel hacılara su temin edip dağıtma görevlerini de böylece tasdik etmiş oldu. Hz. Peygamber (a.s.), o verilen sudan abdest alırken, Müslümanlar üşüşüp dökülen abdest suyunu yüzlerine sürüyorlar, yere bir damla bile düşürmüyorlardı.

Müşrikler, bunu görünce: "Biz böyle bir hükümdar ne gördük, ne de işittik!" diyerek şaşkınlıklarını ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber (a.s.), bundan sonra, Kâbe'yi görünceye kadar Safa tepesinde yürümeye devam etti, sonra orada durdu, ellerini kaldırdı ve Allah'a hamdu sena edip duaya başladı.

Böylece Resûl-i Ekrem (a.s.), fetih konuşmasında hac ve Mekke idaresiyle ilgili sidâne (hicâbe de denir) ve sikâye dışındaki bütün görevleri ilga ettiğini de bildirmiş oldu. Bir süre Hz. Peygamber'in (a.s.) uhdesinde kalan iki görev, esasları yeniden belirlendikten sonra Câhiliye döneminde aynı görevleri yürütmüş olan Osman b. Talha'ya ve Hz. Abbâs'a devredildi.

Hz. Peygamber (a.s.), fetih günü, öğle vakti girince, Kâbe'nin üzerine çıkıp ezan okumasını, Bilal-i Habeşî'ye (r.a.) emretti. Bilâl-i Habeşî (r.a.) Kâbe damına çıkıp ezanı okudu. Kureyş reislerinden Ebû Süfyan, Attab b. Esid ve Hâris b. Hişam oturup konuştular. Attab: "Pederim Esid bahtiyardı ki bugünü görmedi" dedi. Hâris: "Muhammed bu siyah kargadan başka adam bulmadı mı ki müezzin yapsın?" diye söylenerek Bilâl-i Habeşî'yi (r.a.) kötüledi. Ebû Süfyan: "Ben korkarım, birşey demeyeceğim. Kimse olmasa da, şu Batha'nın taşları ona haber verecek, o bilecek" diye konuştu. Bir müddet sonra Hz. Peygamber (a.s.) onlara rast geldi, harfiyen konuştuklarını haber verdi. O vakit Attab ile Hâris şehadet getirdiler, Müslüman oldular.[393]

393 Buharî, *İmân*: 31; Müslim, *Fiten*: 76; Tirmizî, *Fiten*: 41.

Huzâlıların, Hüzeyl kabilesine mensup birini öldürmeleri üzerine Hz. Peygamber (a.s.) fethin ikinci günü (20 Ramazan) öğle namazından sonra da Kâbe'nin merdiveninde sırtı Kâbe'ye dönük olduğu halde, başka bir rivâyete göre ise devesi üzerindeyken ve Allah'a hamdu senâdan sonra halka şöyle hitap etti:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki Yüce Allah, göklerle yeri, güneşi ve ayı yarattığı, şu iki dağı (Ebû Kubeys ve Kuaykıan) yerleştirdiği gün Mekke'yi de Harem (dokunulmaz) kılmıştır. Onu insanlar Harem kılmamıştır. ve Mekke kıyamete kadar da Harem'dir. Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kimseye orada kan dökmek ve ağaçlarını kesmek helal değildir. (Mekke'de kan dökmek) benden önce hiç kimseye helal olmadı, benden sonra da hiç kimseye helal olmayacaktır. Bana ise sadece şu saatte helal olmuştur. Bu da Mekke halkının gazaba uğramasından dolayıdır. Dikkat edin! Bugün artık Mekke dün olduğu gibi tekrar Harem kılınmıştır.

Sizden burada bulunanlar, (söylediklerimi) bulunmayanlara tebliğ etsinler! Şâyet birisi çıkar da size 'Resûlullah da orada savaştı' derse, ona deyiniz ki: 'Yüce Allah onu (belli bir süre Mekke'de savaşmayı) Resûlullah'a helal kıldı. Size ise böyle bir şeyi helal kılmamıştır'.

Ey insanlar! Allah'ın hukukuna karşı insanların en tecavüzkâr olanı şüphesiz ki Harem'de cinâyet işleyen veya katillerinden başkasını öldüren veyahut Câhiliye dönemine ait intikam duygularıyla birini öldüren kişidir.

Ey Huzâa topluluğu! Artık adam öldürmekten ellerinizi çekiniz! Vallahi öldürülenler çoğaldı. Sizler bir kişiyi öldürdünüz ki, onun diyetini (kan bedelini) mutlaka ödeyeceğim. Benim bu konuşmamdan sonra kim bir kişiyi öldürürse, öldürülen kişinin ailesi şu iki seçenekten kendileri için en yararlı olanını seçmekte serbesttirler: İsterlerse, öldürülen kişinin tam diyetini alırlar, isterlerse, ona karşılık katilini öldürürler."

Sonra Resûlullah (a.s.) Huzâa kabilesinin öldürdüğü kişinin diyetini maktulün velilerine, İbn Hişâm'a göre, yüz deve olarak ödedi.

İbn Hişâm'a göre bu kişi, Resûlullah'ın (a.s.) diyetini ödediği ilk maktuldür.

Resûlullah'ın, fetihten sonra, Mekke'de ne kadar kaldığı konusunda farklı rivâyetler nakledilmiştir. İbn İshâk'a göre bu süre on beş gündür ve Hz. Peygamber (a.s.) seferi olduğu için bu süre boyunca namazı kısaltarak kılmıştır.

Resûlullah (a.s.), Şevvâl H. 8 tarihinde vuku bulan Tâif Kuşatması'ndan önce Hubeyre b. Sebel (veya Şebel) b. Aclân es-Sekafî'yi Mekke âmili, Saîd b. Saîd b. 'Âs b. Ümeyye'yi de pazar sorumlusu olarak tayin etti.

Hicretten sonra Mekke ile Medine arasında başlayan düşmanlık sona erdi, Hicaz'da İslâm'ın üstünlüğü tesis edildi.

en-Nasr Sûresi'ne ad olan "nasr" (yardım) kelimesinin bütün Araplara üstün gelmeye, aynı sûredeki "fetih" kelimesinin de Mekke'nin fethine işaret eder. Fetih kelimesinin "açmak" şeklindeki anlamından hareketle İbn Abbâs Mekke'nin fethine "fethu'l-fütûh (fetihlerin fethi)" adını vermiştir. Çünkü buradaki fetih sadece düşman elindeki bir şehrin alınmasından ibaret olmayıp Mescid-i Harâm'ın kontrolü ve Kâbe'nin fethi anlamına da gelmekte, aynı zamanda kalblerin Allah'ın dinine, İslâm kapısının bütün insanlığa açılışını ifade etmektedir. Bu sebeple Mekke'nin fethedilmesi İslâm fetihlerinin başlangıcı kabul edilmiştir.

Fahreddin er-Râzî'ye göre tefsir örfünde "*fetih*" kelimesi Mekke'nin fethini, "*yakın bir fetih*" (فَتْحاً قَرِيباً)[394] ibaresi ise Hudeybiye Antlaşması'nı ifade eder. el-Hadîd Sûresi'nin 10. âyetinde geçen "*fetih*" kelimesi de Mekke'nin fethine delâlet etmekte, ayrıca İbrahim Sûresi'nin 13-14. âyetlerinde Mekke'nin fethedileceği ve Müslümanların oraya döneceği müjdesi verilmiştir. el-Fetih Sûresi de Hudeybiye Antlaşması'na, dolayısıyla Mekke'nin fethine işaret etmektedir.

394 el-Feth 48/27.

147. Hâlid b. Velîd'in Uzzâ Putunu Tahribi	**Ramazan'ın bitimine beş gece kala H. 8.**
148. Amr b. Âs'ın Süvâ' Putunu Tahribi	**Mekke'nin fethinden hemen sonra.**

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh'un (a.s.) kavmiyle ilgili olarak bahsi geçen Ved, Yegûs, Yeûk ve Nesr isimli putlarla birlikte Süvâ' da anılır ve toplumda ileri gelenlerden bazı kimselerin: "*Sakın ilâhlarınızı, hele Ved, Süvâ', Yegûs, Yeûk ve Nesr'i hiç bırakmayın*"[395] diyerek halkı Hz. Nûh'a (a.s.) karşı kışkırttıkları vurgulanır. Câhiliye devri Arapları da bu putları tâzim ederdi.

Bu beş putun isimleri, aslında Hz. Nûh'tan (a.s.) önce yaşamış sâlih kimselerin adları idi. Bu beş salih insanın vefatından sonra şeytanın aldatmasıyla onların hâtıralarını yaşatmak maksadıyla bazı heykeller dikildi. Kuşaklar değişince, insanlar tevhidi unutup bu heykellere tapmaya başladılar.[396] Bu durum Hz. Nûh (a.s.) dönemine kadar devam etti.

Kaynaklar, Arabistan'a putperestliği getiren Amr b. Luhayy b. Kam'a el-Huzâî'nin Süvâ' kültünü de Hicaz'a getirdiğini kaydeder. Amr, bu putu Benî Hüzeyl'den Hâris b. Temîm b. Sa'd'a verdi. Câhiliye Arapları, tapındıkları varlıkları genellikle dikili taş ve kaya ya da ağaç gibi temsilî olmayan unsurlarla sembolize ederlerdi. Hicaz ve çevresinde de genellikle tanrı ve tanrıçalarla ilgili kesme taş veya ağaç gibi soyut figürler hâkim unsur idi. Câhiliye Arapları'nın Ved ve Süvâ'ı insan sûretli putlarla temsil etmeleri ise dikkat çekicidir. İnsan sûretindeki bir figürle temsil edilen Hübel gibi Süvâ' da kadın görünümünde bir puttur.

Hz. Peygamber (a.s.), Amr b. 'Âs'ı (a.s.), Hüzeyl b. Müdrike kabilesinin, Ruhât'ta (رهاط) bulunan Süvâ' (سواع) putunu yıkmaya gönderdi. Şemensîr (شمنصير) dağının bir tarafında -Mekke'ye üç mil mesafede Gurân (غران) Vadisi'nde- Ruhât köyü, batı tarafında –büyük olmayan-

395 Nûh 71/23.
396 Buhârî, "*Tefsîr*", Nûh, 1.

Hudeybiye köyü bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 2000 metre olan, bol yağmur alan ve etrafındaki vadilerde su kaynakları bulunan Şemensîr Dağı, Arabistan'ın Hicâz bölgesinde, Mekke-Medine arasında, Tihâme'de, içinde yetmişten fazla pınar bulunan, geniş bir vadi olan Sâye Vâdisi'nde (diğer adı Emec Vâdisi) yüksek, toplu bir dağdır.[397] Şemensîr Dağı, günümüzde Suudi Arabistan'ın el-Kâmil vilâyetinin sınırları içinde kalmaktadır. Eski ismi Sâye (سَايَةُ) olan el-Kâmil, Hz. Peygamber (a.s.) devrinde Benî Süleym b. Mansûr'un yurdu idi.[398] Medine - el-Kamil arası 245, el-Kamil - Mekke arası 95 km'dir.

Şemensîr Dağı

397 شمنصير وقيل شماصير بالألف بدل النون، جبل ململم من جبال تهامة لم يعله قط أحد ولا ترى ما على ذروته، وبأعلاه القرود، والمياه حواليه ينابيع تنساب، وطرفه قرية يقال لها رهاط، وبغربيه قرية يقال لها الحديبية ليست بالكبيرة، وهذه القريات لسعد ومسروح، وفي سعد هذه نشأ رسول الله صلى الله عليه وسلم، ومن الحديبية إلى المدينة تسع مراحل، وإلى مكة مرحلة، وأصحاب الحديث يقولون: الحديبية بئر، وهناك مسجد الشجرة. bkz. el-Himyerî, *er-Ravdu'l-Mi'târ*, s. 274,345; Hudeybiye maddesi için bkz. s. 190. (شمصير بفتحتين ثم نون ساكنة وصاد مهملة مكسورة ثم ياء آخر الحروف ساكنة وراء اسم جبل في بلاد هذيل وقرأت بخط ابن جني في كتاب هذا لفظه قال شمنصير جبل بسراية و سراية واد عظيم به أكثر من سبعين عينا وهو وادي أمج قال ابن جني يجوز أن يكون مأخوذا من شمصر لضرورة الوزن إن كان عربيا وقال الأزهري يقال شمصرت عليه إذا ضيقت عليه وقال عرام يتصل بضرعاء وهي قرية قرب ذرة من أرة شمنصير وهو جبل ململم لم يعله قط أحد ولا ترى ما على ذروته فأعلاه القرود والمياه حواليه تحول ينابيع تطيف به قرية رهاط بوادي غران ويقال إن أكثر نباته النبع والشوحط وينبت عليه النخل والحمض bkz. Yâkût el-Hemevî, III,364-365.

398 el-Bilâdî, *Mu'cem*, s. 153,225.

Amr b. 'Âs (r.a.) anlatıyor: Putun yanına vardığımda bakıcısı: "Ne istiyorsun?" diye bana sordu. "Resûlullah (a.s.) bana, bu putu yıkmamı emretti" dedim. Bakıcı: "Buna gücün yetmez" dedi. "Niçin?" diye sordum. "Seni bundan alıkonursun" dedi. Ona: "Sen hala batıl üzeresin. Yazıklar olsun sana! Bu put işitir veya görür mü hiç?" dedim ve yanına yaklaşıp putu kırdım. Sonra arkadaşlarıma emrettim, putun hazinesini yıktılar. İçeride hiçbir şey bulamadık. Sonra bakıcıya: "Nasıl, gördün mü?" diye sordum. Bakıcı: "Ben Yüce Allah'a teslim oldum" dedi.

149. Menât Putunun Tahribi	**H. 8. yılda Mekke'nin fethi için Medine'den harekete geçildikten 4 veya 5 gün sonra veya** **Çıkış: Mekke'nin fethinden hemen sonra,** **Dönüş: Ramazan'ın bitimine 6 gece kala.**
150. Hişâm b. Âs'ın Yelemlem Seriyyesi	**Mekke'nin fethinden hemen sonra.**
151. Hâlid b. Velîd'in Benî Cezîme'yi İslâm'a Davet Seriyyesi	**Şevvâl H. 8.**

Benî Cezîme kabilesi, Hz. Peygamber (a.s.) zamanında Mekke'nin güneyinde Yelemlem civarında Gumeysâ denilen yerde ikamet ediyordu.

Resûlullah (a.s.), Hâlid b. Velîd'i Benî Cezîme'yi İslâm'a davet etmek için gönderdi. Savaşmak için göndermemişti. Hâlid (r.a.), Muhacirler ve Ensar ile Süleym oğulları ve Müdlic oğullarından üç yüz elli kişilik bir birliğinin başında yola çıktı. Hâlid b. Velîd (r.a.), Benî Cezîme kabilesinin silâhlanmış olduğunu gördü. İslâm'ın Arap kabileleri arasında hızla yayıldığını söyleyerek onlardan silâhlarını bırakıp Müslüman olmalarını istedi. Bir kısmı silâhlarını bırakmak istediği halde bazıları buna şiddetle karşı çıktılar. Ancak aralarında geçen kısa bir tartışmadan sonra silâhlarını bıraktılar Onlar: "Müslüman olduk!" kelimesini telaffuz edemediler. "Dinimizi değiştirdik" anlamında "sabe'nâ" (صبأنا) dediler. Hâlid b. Velîd (r.a.), Müs-

lüman olduklarına ikna olmadı. Sert ve disiplinli bir komutan olan Hâlid b. Velîd (r.a.), onların vaktiyle İslâm düşmanlarıyla iş birliği yaptıklarını da hatırlayarak kendilerini esir aldı ve askerleri arasında dağıttı, ertesi sabah da öldürülmelerini emretti. Benî Süleym, ellerindeki otuz kadar esiri öldürdü. Fakat başta Abdullah b. Ömer (r.a.) ve Sâlim (r.a.) olmak üzere ensâr ve muhâcir, bu emre karşı çıktılar; İslâm'ı kabul ettikleri için onları serbest bıraktılar. Hatta bazı sahabeler, Câhiliye döneminde Yemen'e yaptığı bir seferden dönerken Cezîme kabilesi tarafından öldürülen amcası Fâkih b. Mugîre'nin intikamını almak için Hâlid b. Velîd'in (r.a.) esirleri öldürttüğünü söylediler.

Hz. Peygamber (a.s.), hâdiseden haberdar olunca, çok üzülmüş ve "Allah'ım! Hâlid'in yaptığı bu işten sana sığınırım!" diye dua etmiştir. O (a.s.), Benî Cezîme'nin Müslüman olup olmadıklarını tesbit konusunda, acele ettiği için Hâlid b. Velîd'i (r.a.) kınadı. Kabile mensuplarını bir intikam hissiyle öldürmediğine yemin etmesi üzerine Hâlid'i (r.a.) cezalandırmadı ve komutanlıktan almadı. Fakat Hz. Ali'yi (r.a.) görevlendirerek öldürülenlerin diyetlerini ödetti ve Benî Cezîme'nin bütün zararlarını tazmin etti.[399]

Hâlid (r.a.) ile Abdurrahman b. Avf (r.a.) arasında bu meseleden dolayı birtakım sözler ve atışmalar oldu. Hâlid (r.a.), Abdurrahman'a (r.a.) sövdü. Bunlar Hz. Peygamber'e (a.s.) ulaşınca şöyle buyurdu: "Ashabıma sövmeyin! Biriniz, Allah yolunda Uhud Dağı kadar altın harcasa, ne onların bir ölçeğine (müdd) ne de onun yarısına erişebilir".[400]

152. Huneyn Gazvesi	**1- Çıkış: 5 Şevvâl veya 6 Şevvâl.** **2- Huneyn'e varış: 10 Şevvâl H. 8.** **3- Savaş: 11 Şevvâl H. 8.**

Kur'ân-ı Kerîm'de adına yer verilen iki gazveden biri Bedir, diğeri ise Huneyn'dir.

399 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/60.
400 Buhârî, *"Fezâilü's-Sahabe"*, 62/5.

Âyetler meâlen şöyledir:

"Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyle ise Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız." [401]

"Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn Savaşı'nda size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz." [402]

Huneyn Gazvesi'ne, Hevâzin ve Evtâs (أوطاس) isimleri de verilmiştir.

Huneyn, Mekke'nin doğusunda ve oraya 30 km uzaklıkta, Mekke-Tâif arasında, Nahle-i Yemeniyye (نَخْلَة الْيَمَانِيَّة) yolu üzerinde yer alır. Günümüzde Şerâi' (الشرائع) ismiyle anılan Huneyn, Seylülkebîr ile Sadr adlı iki vadiyi birleştiren bir vadi olup 5 km uzunluğundadır.

Hevâzin kabilesi, Mekke'nin fethi üzerine sıranın kendilerine geldiğini düşünerek kuvvetlerini bir araya toplamaya başladı. Uzzâ'dan sonra kendi putları Lât'ın da yıkılacağı düşüncesi, Hevâzin'in önemli bir kolu olan Tâifli Sakîfliler'i de telaşlandırdı. Bunun üzerine Sakîfliler o sırada Evtâs'ta toplanan Hevâzinliler'e katıldılar. Huneyn'de müşriklerin safında savaşa katılan kabileler şunlardır: (1) Benî Nasr ve Benî Cuşem: Muâviye b. Bekr b. Hevâzin'den, (2) Sa'd b. Bekr b. Hevâzin, (3) Benî Hilâl b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin'den bir grup.

Bunu haber alan Hz. Peygamber (a.s.), önce Abdullah b. Ebî Hadred Selâme b. Umeyr el-Eslemî'yi (v. 71/690-91) istihbarat için gönderdi, ardından 10000 kişiyi aşan bir orduyla Hevâzin'e karşı harekete geçti ve iki ordu Huneyn denilen yerde karşılaştı.

Ensârdan 4000, Cüheyne'den 1000, Müzeyne'den 1000, Eslem'den 1000, Gıfâr'dan 1000, Eşca'dan 1000, muhacirler ve diğerlerinden ise 1000 kişi olmak üzere Resûlullah'ın (a.s.) ordusu toplamda 10000 kişi

401 Âl-i İmrân 3/123.
402 et-Tevbe 9/25.

idi. Mekke'den Huneyn Gazvesinde, Mekke'den katılanlarla ordu 12000 kişi oldu.

Resûlullah'ın (a.s.) Mekke'ye 12000 kişilik bir ordu ile girdiğini nakleden Urve, Zührî ve Musa b. Ukbe'nin rivâyetlerine göre ise "tulekâ"[403] denilen Mekkelilerden katılan iki bin kişi de dikkate alındığında, Huneyn'e sevk edilen asker sayısı 14000 oldu.

Hz. Peygamber (a.s.), İslâm'ı kabul için iki ay mühlet isteyen: "Sana bu hususta iki ay değil, dört ay mühlet verilmiş, tercih hakkı tanınmıştır" dediği ve o zaman müşrik olan Safvân b. Ümeyye el-Cumahî'den emanet olarak savaşta kullanılmak üzere 100 adet zırh almıştır.

Huneyn Savaşı'nda otuz yaşlarındaki Mâlik b. Avf en-Nasrî ve Düreyd b. es-Simme el-Cüşemî, Hevâzinliler'in komutanlığını yaptı.

Savaş, 11 Şevvâl H. 8'de sabah başladı:

Huneyn'e gece ulaşan İslâm ordusu şafak sökünceye kadar beklemiş, fecir vakti Süleym oğullarından 100 süvarinin oluşturduğu Hâlid b. Velîd'in idaresindeki öncü birliğinin arkasından harekete geçmişti. Hevâzinliler ise Müslümanlardan önce vadiye gelmiş, en dar ve kumlu yerine pusu kurmuşlardı. İslâm askerleri buraya varınca Hevâzinliler onları ok yağmuruna tuttular. Havanın henüz karanlık olması yüzünden pusudaki düşmanların yerlerini tesbit etmek çok zordu. Ürken atlar ve develer sebebiyle öncü birliğinin dağılması üzerine İslâm ordusunun büyük bir kısmı düzensiz bir biçimde geri çekilmeye başladı. Bir süre sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) etrafında muhacir, ensâr ve Ehl-i Beyt'ten çok az sayıda asker kaldı.

403 Sözlükte "âzat edilmiş, serbest bırakılmış" anlamındaki talik kelimesinin çoğulu olan tulekâ': Mekke'nin fethinden hemen sonra, ilan edilen umumi af kapsamında, Hz. Peygamber'in (a.s.) affına mazhar olup İslâm'ı kabul eden Mekkeli Kureyşliler için kullanılan bir tabirdir.

-Ubeyd b. Amr el-Hazrecî ile Hz. Peygamber'in (a.s.) dadısı Ümmü Eymen'in oğlu, Huneyn'de şehit olan[404]- Eymen, Hz. Peygamber'i (a.s.) Huneyn'de yalnız bırakmayan sekiz kişiyi bir şiirle övmüştür. Bunlar: Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ali (r.a.), Abbâs b. Abdilmuttalib (r.a.), Fadl b. Abbâs (r.a.), Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdilmuttalib (r.a.), Üsâme b. Zeyd (r.a.) ve Eymen'dir (r.a.).

Bu bozgun üzerine, fetih sırasında yeni Müslüman olmuş veya henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş bir kısım Mekkeliler bu duruma sevindiklerini ifade eden sözler sarf etmişlerdir.

Huneyn Gazvesi'ne katılan ordunun sayıca çokluğuna bakıp bazı Müslümanların: "Bu ordu yenilmez" demesi: "*Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn Savaşı'nda size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz. Sonra Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır*"[405] mealindeki âyetlerinin inişine sebep teşkil etmiştir. Âyetler, Huneyn'de savaşın ilk safhasında yaşanan bozgunun sebebini, Müslümanların sahip oldukları 14.000 kişilik orduya bakarak sayı bakımından kendilerini üstün görmelerine, dolayısıyla Allah'a tevekkülün tam gerçekleşmemesine bağlamış, fakat acı tecrübeden sonra Allah'ın desteğiyle zaferin kazanıldığını ifade etmiştir.

Dağılan orduyu toplamak üzere Hz. Peygamber (a.s.): "Ey insanlar, nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Allah'ın elçisiyim. Ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'im!" diye sesleniyor fakat sözlerini duyuramıyordu. Nihâyet gür sesli Hz. Abbas'ın (r.a.) yardımıyla savaş meydanından kaçanların geri dönmesi sağlandı ve tekrar hücuma geçi-

404 İbn Hacer, Ümmü Eymen'in biyografisini anlatırken oğlu Eymen'in Hayber'de şehid edildiğini kaynak vermeden kaydeder.

405 et-Tevbe 9/25.

lerek büyük bir zafer kazanıldı. *Kur'ân-ı Kerîm*'de bu hususa şöyle işaret edilmiştir: "*Sonra Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır*".[406]

Bu savaşta 200 Müslüman'ın şehit edildiği, müşriklerden ise meşhur şair ve cengâver Düreyd b. es-Simme'nin de aralarında bulunduğu 300 kişinin öldürüldüğü rivâyet edilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) ashabına çocuk, kadın, hizmetçi ve köleleri öldürmemelerini emretmiş ve o gün öldürülen bir kadına çok üzülmüştür.

Ebû Âmir el-Eş'arî'nin Evtâs Seriyyesi

Yenilginin ardından kaçan Hevâzinliler'in büyük bir kısmı komutanları Mâlik b. Avf en-Nasrî ile birlikte Taif'e, bir kısmı da Evtâs'a sığındı; geri kalanlar ise Nahle'ye yöneldiler.[407] Resûlullah (a.s.) savaş ile ilgili işleri bitirdikten[408] sonra aynı gün[409] Tâif üzerine yürürken bir birliği Evtâs'a, bir birliği de Nahle'ye sevketti. Nahle'ye kaçanların dağlara çekilmeleri üzerine, sevkedilen birlik takipten vazgeçerek geri döndü. Hz. Peygamber'in (a.s.) sancak bağlayıp komutan tayin ettiği Ebû Âmir Ubeyd b. Süleym b. Haddâr el-Eş'arî idaresindeki diğer birlik Evtâsta Hevâzinliler'le yaptığı savaşı kazandı; ancak Ebû Âmir el-Eş'ârî şehit düştü. Komutayı alan Ebû Mûsâ ei-Eş'arî, ele geçirdiği esirlerle ganimetleri Hz. Peygamber'in (a.s.) talimatı gereği Ci'râne'ye getirdi.

Huneyn esirlerinin çoğu yoksuldu ve sıcaktan çok etkilenmişlerdi. Bu nedenle Hz. Peygamber (a.s.), Büsr b. Süfyân el-Huzâî el-Ka'bî'ye yoksul esirlere yeni giyecekler almak üzere Mekke'ye gönderdi. Musa b. Ukbe'ye göre Resûlullah (a.s.) esirlere Hecer mamulü, Vâkıdî ve İbn

406 et-Tevbe 9/26.

407 (ولما انهزم المشركون أتوا الطائف ومعهم مالك بن عوف وعسكر بعضهم بأوطاس وتوجه بعضهم نحو نخلة).

408 (لما فرغ النبي صلى الله عليه وسلم من حنين).

409 وبعثه رسول الله صلى الله عليه و سلم يوم حنين في آثار من توجه الى أوطاس من المشركين من هوازن وعقد له رسول الله صلى الله (عليه و سلم لواء فانتهى الى عسكرهم).

Sa'd'a göre ise (pamuk ve ketenden imal edilen ince beyaz) Mısır Kıptî elbiseler giydirdi.

Resûlullah (a.s.) ise haram ayların yaklaşması ve diğer bazı sebeplerle 20 gün kadar sonra Tâif kuşatmasını kaldırarak, 6000 esir, 24000 deve, 40000'den fazla koyun, ayrıca 4000 ukiyye de gümüşten oluşan ganimetlerin toplandığı Ci'râne'ye geldi. Resûlullah (a.s.), ganimetleri Ci'râne'de toplanmasını ve orada bekletilmesini emretmiş ve ganimetlerin muhafazası için de Mes'ûd b. Amr el-Gıfârî veya Büdeyl b. Verkâ'yı görevlendirmişti.

Hz. Peygamber (a.s.), asker sayısını tesbit etmesini, ganimet mallarının çeşitlerini ve miktarlarını belirlemesini, buna göre herkesin hissesini hesaplamasını Zeyd b. Sâbit'e emretti. Ganimetleri bölüştürmek ve dağıtmak görevini ise Ebû Cehm b. Huzeyfe el-Kureşî el-Adevî'ye (v. 70/690 [?]) verdi.

Esir ve ganimetlerin beşte biri beytülmâl hissesi olarak ayrıldıktan sonra geri kalanı ashaba paylaştırıldı ve müellefe-i kulûba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara)[410] daha fazla pay verildi.

Ganimetleri taksimi sırasında Resûlullah'ın (a.s.) süt amcası Ebû Burkân'ın da bulunduğu Hevâzin heyeti geldi. Heyet, kabilenin İslâmiyet'i kabul ettiğini bildirerek mallarını ve esirlerini geri istedi. Kabilenin şairi, hatibi ve heyet başkanı olan Züheyr b. Surad el-Cüşemî: "Ey Allah'ın Resûlü! Şu ağıllardaki kadın esirler, senin süt teyzelerin, süt halaların ve seni emzirip büyüten bakıcılarındır. Eğer biz (Şam kralı) Haris b. Ebî Şimr veya (Iraklı Lahmî kral) Nu'man b. Münzir'i emzirseydik ve senden gördüğümüz muameleyi onlardan görseydik, onların şefkat ve ihsanlarını umardık. Hâlbuki sen, bakılıp büyütülenlerin en hayırlısısın!" dedikten sonra bağışlanmalarını dileyen bir şiir okudu.

410 "*Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, müellefe-i kulûba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara), (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir*" et-Tevbe 9/60.

Resûlullah (a.s.), bu sözleri takdir etti. Peygamberlikte asıl olan insanları hidâyete sevk etmek, mağluplarla uzlaşmak ve anlaşmaktır. Bu ilkelere ve akrabalık ilişkilerine verdiği öneme binaen Hz. Peygamber (a.s.), esirler arasında bulunan sütannesinin yakınlarının hatırına, Mâlik b. Avf'ı kabileye âmil tayin etti, esirler veya mallar arasında tercih yapmalarını istedi. Hevâzin heyetinin, esirleri tercih etmeleri üzerine onların geri verilmesini ashabına emretti. Başta Resûlullah (a.s.) ve akrabaları Abdülmuttalib oğulları paylarına düşen esirleri serbest bıraktılar. Buna şahit olan ashap da paylarına düşen esirleri, fidye almaksızın salıverdiler. Buna karşı çıkan bir iki istisna da Resûlullah (a.s.) tarafından, ele geçirilecek ilk ganimetten her esire karşılık altı hisse verileceği söylenerek ikna edildi. Bazı kaynaklara göre ganimet olarak alınan 24.000 deve ile 40.000 koyun ve 4000 ûkıye gümüş de geri verildi.

Esirler arasında Hz. Peygamber'in (a.s.) süt kız kardeşi Şeyma da vardı. Şeyma, kendisini esir alanlara: "Vallahi ben reisinizin kız kardeşiyim" diyerek uyardı. Fakat ona inanmadılar ve Hz. Peygamber'e (a.s.) götürdüler. Şeyma: "Ey Muhammed ben senin kız kardeşinim" dedi. Hz. Peygamber: "Bunu gösterir bir işaretin var mı?" diye sordu. O da omzundaki ısırık izini gösterdi: "Ben Sirer vadisinde seni taşırken ısırdın. Biz çobanlarla birlikteydik. Senin annen benim annemdi, senin baban benim babamdı" dedi. Peygamber Efendimiz (a.s.), ısırık izini görünce Şeyma'yı hatırladı ve tanıdı. Ridasını yere serdikten sonra, Şeyma'yı onun üzerine oturttu ve ona: "Hoş geldin!" dedi. Peygamber Efendimiz'in (a.s.) gözleri yaşla doldu. Ona annesini ve babasını sordu. Şeymâ, onların vefat ettiklerini söyledi. Peygamber Efendimiz (a.s.), Şeyma'ya: "İstersen, sevgi ve saygı görerek yanımda kal! İstersen, yararlanacağın mallar verip, seni kavim ve kabilenin yanına göndereyim?" buyurdu. İslâm'ı kabul eden Şeyma: "Olur! Sen bana mal ver ve kavmimin yanına gönder" dedi. Peygamber Efendimiz (a.s.), Şeyma Hanıma, ailesinden kimler kaldığını sordu. Şeyma Hanım, kız ve erkek kardeşleri ile amcası Ebû Burkan'ın hayatta olduklarını haber verdi. Peygamber Efendimiz (a.s.), onu Ci'râne'ye yolladı. Peygamber Efendimiz (a.s.),

Tâif'ten Ci'râne'ye döndüğü zaman, Şeyma Hanıma ve aile halkından hayatta olanlara, deve ve küçük baş hayvanlar hediye etti. Şeyma Hanıma, ayrıca bir erkek ve bir de kadın köle hediye etti. Şeyma Hanım, onları birbirleriyle evlendirdi.

Huneyn Gazvesi'nde esir edilen kadınların durumlarıyla ilgili olarak: "*(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir*" meâlindeki âyet inmiştir.[411]

153. Tufeyl b. Amr'ın Zülkeffeyn Putunu Tahribi	**Şevvâl H. 8'de: Hz. Peygamber (a.s.), Huneyn'den Tâif'e hareket etmek istediği sıralarda.**
154. Tâif Kuşatması	**Şevvâl H. 8.**

Tâifli Sakîfliler, Huneyn Gazvesi'nde Hevâzinliler'in safından Müslümanlara karşı savaştılar.

İbn İshâk'a göre, Resûlullah (a.s.) Huneyn'den Tâif'e, Nahle-i Yemeni, Karne ve Leyye'den sayılan Buhretü'r-Riğa güzergâhını izleyerek yol aldı, Buhretü'r-Riğa'da bir müddet konaklayarak burada bir mescit edinip namaz kıldı.

İbn İshâk'ın naklettiğine göre, Kinâne b. Huzeyme'ye mensup Benî Leys'ten bir adam, şairleriyle ünlü bir kabile olan Benî Hüzeyl'den bir adamı öldürdü. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), Buhretü'r-Riğa denilen yerde kâtile kısas cezasını uyguladı. Bu, İslâm çağında tatbik edilen ilk kısas oldu.

411 en-Nisâ 4/24. Bazı dinlerde ve bunlara dayalı hukuklarda kadın, kendisi ile evlenecek olan erkeğe vermek üzere mal (dırahoma) edinir; yani bu sayede erkeklerin kendisine rağbet etmelerini sağlamaya çalışır. İslâm'da ise kadın bizatihi değerlidir. Onun malına değil, kendisine rağbet edilir. Bunu sembolize etmek üzere de kadın değil, onunla evlenmek isteyen erkek ona bir şeyler verir ki, buna mehir denilmiştir.

Müslümanlar, Tâif'i kuşatma altına alındı. Hz. Peygamber (a.s.) şehirdeki kölelerin Müslümanlara sığınmaları halinde özgür olacaklarını ilân etti.[412]

Ahmed b. Hanbel, Resûlullah'ın (a.s.) bu uygulamasından, dâr-ı harpten dâr-ı İslâm'a sığınan her kölenin, mutlak ve âmm olan şer'î hüküm gereğince özgür olacağı hükmünü çıkarmıştır.

İbn İshâk, bir grup sahabenin -kale duvarlarına yanaşmak için kullanılan- üstü kapalı bir araba şeklinde "debbâbe" denilen tahtadan bir kulenin içine girerek Tâif surlarına yaklaşmaya çalıştıklarını kaydeder. Belâzürî, debbâbe denilen bu aracın Hâlid b. Âs el-Mahzûmî (r.a.) tarafından -Yemen'de eski bir yerleşim merkezi olan- Cüreş'ten getirildiğini, başka bir rivâyete göre ise Selmân-ı Farisî (r.a.) tarafından yapıldığını kaydeder.

İbn Hişâm, mancınığın, İslâm tarihinde ilk olarak, Tâif Kuşatması'nda kullanıldığını kaydeder.

Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin, Devslilerden topladığı 400 kişilik kuvvetle Tâif'teki İslâm ordusuna katıldı. Onlar da yanlarında getirdikleri mancınık ve debbâbelerle bu savaşa katıldılar.

Haram ayların ve hac mevsiminin yaklaşması, İslâm çemberinin gün geçtikçe Tâif etrafında daralmasıyla şehir sakinlerinin kendi istekleriyle İslâm'ı kabul edecekleri düşüncesi sonucunda, -İbn İshâk'ın Bekkâî rivâyetine göre 20 küsur gün süren- Tâif Kuşatması kaldırılarak ganimetlerin toplandığı Ci'râne'ye hareket edildi.

Tâifli Sakîf kabilesi, Arabistan'da İslâm'a karşı direnmekte yalnız kaldıklarını fark edecek, Tâif muhasarasının üzerinden bir yıl geç-

412 Tâif Kalesi'nden kaçan 23 köleden birisi sahabe Ebû Bekre Nüfey b. Mesrûh es-Sekafî (v. 51/671 [?]). Kaleden aşağıya bekre (veya bekere) denen bir kuyu çıkrığı ile indiği için Hz. Peygamber (a.s.) kendisine "Ebû Bekre" diye iltifat etti ve o günden sonra hep bu künye ile anıldı. Hz. Peygamber'in (a.s.) emriyle İslâm'ı Amr b. Saîd b. Âs'tan öğrendi. Kız kardeşi Ezde'nin kocası olan Ashâb-ı Suffe'den Utbe b. Gazvân Hz. Ömer (r.a.) devrinde Basra'ya vali tayin edilince Bahreyn'de bulunan Ebû Bekre'yi yanına aldırdı. Ebû Bekre burada uzun süre kaldığı için Basrî nisbesiyle de anılır. Kırk çocuğu olduğu nakledilen Ebû Bekre, Hz. Peygamber'den (a.s.) 132 hadîs rivâyet etmiştir.

meden, Abdüyâlil b. Amr başkanlığında bir heyeti Ramazan H. 9'da Medine'ye göndereceklerdir.

155. Ci'râne Umresi ve Medine'ye Dönüş	**Zilkade H. 8:** **1- Tâif'ten Ci'râne'ye varış: Şevvâl'in bitimine 2 gece kala veya 5 Zilkade Perşembe.** **2- Ci'râne'den Mekke'ye umre için hareket: 18 Zilkade Çarşamba, gece,** **3- Ci'râne'den ayrılıp Medine'ye hareket: 19 Zilkade Perşembe,** **4- Medine'ye varış: 27 Zilkade H. 8 Cuma veya Zilkade'nin sonunda veya Zilhicce'nin evvelinde veya** **Zilkade'nin bitimine 6 gece kala H. 8.**

Ci'râne (الجعرانة), kelimesindeki "ayn" harfinin kesrayla, "ra" harfinin şeddeli (Ci'irrâne) okunduğuna dair bir görüş de bulunmaktadır.[413] Ci'râne, -Ezrakî'ye göre- Mekke'nin 9 mil, -Nâsır-ı Hüsrev'e göre- 4 fersah kuzey doğusunda, Mekke ile Tâif arasında, Mekke'ye daha yakın bir yerin adıdır. Ci'râne'nin Mekke'ye uzaklığı 31 km.[414]

Ci'râne (Al Ju'ranah)

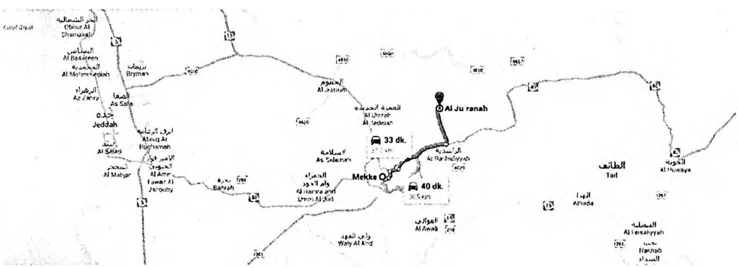

413 Kelime ilk dönem hadis âlimlerinin çoğu tarafından Ciirrâne, tarihçiler ve dilciler tarafından Ci'râne şeklinde okunmuştur.

414 Yeni bazı kaynaklara göre ise Ci'râne'nin Mekke'ye uzaklığı 15 (M. Hamidullah, "*Huneyn Gazvesi*", DİA, XVIII,376) km kadar veya 29 (N. Öztürk, *Hicaz Albümü*, Diyanet Yayınları, s. 80) km'dir (A. Önkal, "*Ci'râne*", DİA, VIII,25).

Ci'râne, Mekkelilerin umre için ihrama girdiği bir nokta olup Sarif Vâdisi'nin başında, tatlı sularıyla darb-ı mesel olmuş iki kuyuya ve Hz. Peygamber'in (a.s.) mescit edindiği bir yere (مسجد الجعرانة) sahiptir. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (a.s.) mescit edindiği yere onun (a.s.) döneminin hatıralarını yaşatmak için bir mescit inşa etmişlerdir. Nâsır-ı Hüsrev'e göre, Ci'râne'deki iki kuyu arasındaki mesafe 10 zirâ'dır. Ci'râne'de çanak şeklinde oluşumlar içeren büyük bir kaya bulunmaktadır. Rivâyete göre Resûlullah (a.s.), bu çanak şeklindeki oluşumların birinde bizzat kendisi hamur yoğurmuştur. Yine aynı yerde yüksek ve büyük bir kaya bulunmaktadır ki rivâyete göre Hz. Bilal (r.a.) buraya çıkıp namaz vakitlerinde ezan okumuştur.

Ci'râne, İslâm tarihinde şöhretini Huneyn Gazvesi'nde elde edilen ganimetlerin burada tutulmasından, bu ganimetlerin taksimi sırasında çıkan olaylardan ve Hz. Peygamber'in (a.s.) -Tâif kuşatmasından sonra, Medine'ye hareket etmeden önce- aynı yerden gece vakti Mekke'ye gidip umre ibadetini yapması ve tekrar aynı gece, aynı mekâna dönüp Medine'ye hareket etmesinden alır.

Rivâyete göre, 300 peygamber, Ci'râne'de ihrama girip umre ibadetini eda etmiştir.

Sikâye ve hicâbe dışında Câhiliye devrine ait Mekke'nin ve Kâbe'nin idaresiyle ilgili müesseseleri lağveden Resûlullah (a.s.) umresini bitirip Medine'ye dönmek isteyince, 20 yaşlarında olan Ebû Abdirrahmân Attâb b. Esîd el-Ümevî el-Kureşî'yi (hicretten on üç yıl önce-13/610-634) Mekke'ye âmil (vali) olarak atadı ve ona günlük bir dirhem maaş bağladı. Ona yılda 400 dirhem veya 40 ukiyye maaş bağlandığına dair rivâyetler de nakledilmiştir.

Resûlullah'ın (a.s.), Mekke fethedilince, pazar sorumlusu olarak tayin ettiği Saîd b. Saîd b. 'Âs b. Ümeyye Tâif Kuşatması'nda şehit olmuştur.

Hz. Peygamber (a.s.), Attâb b. Esîd'e idare ve ticaret hayatına dair temel prensipler içeren tavsiyelerde bulundu. Bu tavsiyeler, Mekke pazar sorumluluğunun da Attâb b. Esîd'e verildiğine işaret edebilir. Hz. Peygamber (a.s.),

Attâb b. Esîd'e: "Allah'ın Evi'nin komşularına" âmil yapıldığı uyarısında bulunmuştur. Hz. Peygamber (a.s.): "(1) Bir alıverişte iki şart olmaz. (2) Aynı akitte hem peşin hem veresiye (selef, selem[415]) alış-veriş (bey[416]) olmaz. (3) (Teslimi) taahhüt (garanti) edilmeyen/mülkiyete geçmeyen malın satışı olmaz. (4) Senin yanında olmayan/teslim almadığın bir şeyin karını yeme"[417] buyurmuştur. Bu prensiplerin Mekkelilere tebliğ edilmesini Attâb b. Esîd'e görev olarak vermiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), Muâz b. Cebel ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi -yeni Müslüman olan- Mekke ahalisine *Kur'ân-ı Kerîm* ve din öğreticisi olarak tayin etti. Başka bir rivâyete göre ise Muâz b. Cebel ile Hubeyre b. Sebel es-Sekafî'ye Mekkelilere İslâm'ı öğretme vazifesini verdi.

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke Haremi'nin sınır taşlarının onarılıp yenilenmesi görevini Temîm b. Esîd (veya Esed) el-Huzâî'ye verdi.

Hicrî 8. yılda yapılan hac ibadetini herkesin eski ananeye göre kendi başına yerine getirdiği rivâyet edilmekle birlikte, Hz. Peygamber'den (a.s.) herhangi bir talimat almadığı halde Attâb b. Esîd'in hac işlerini yönettiği de nakledilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke'nin fethi, Huneyn Seferi, Tâif Kuşatması ve Ci'râne Umresi dolayısıyla -Vâkıdî'ye göre- iki ay 16 gün Medine'den uzak kalmıştır.

---

415 Selef veya selem akdi; peşin paraya standart (mislî) bir malla vadeli olarak mübadele etmektir.

416 Efâl-i ezdâddan; yani iki zıt eylemi ifade eden fiillerden olan "باع" (bâa) "satmak-satın almak" manalarına gelir [بيع: بِعْتُ الشيءَ: شَرَيْتُهُ، أَبِيعُهُ بَيْعاً ومبيعاً. وهو شاذٌّ وقياسه مَباعاً. وبِعْتُهُ أيضاً: اشتريته، وهومن الأضداد.].

417 Ebû Dâvûd, 3504; İbn Mâce "*et-Ticâre*", 2188,2189; Ebu'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (306-385/918-995), *es-Sünen*, thk. Seyyid Abdullah Hâşim Yemenî el-Medenî, Beyrut 1966, III,74; Tirmizî, "*el-Büyû'*", 1250.

156. Benî Bâhile Heyeti	**Mekke'nin fethinden sonra.**
157. Benî Sa'lebe Heyeti	**Ci'râne Umresi'den sonra.**
158. Muhâcir b. Ebî Ümeyye'nin San'a Seriyyesi	**Resûlullah, Ci'râne'den ayrıldığında.**
159. Ziyâd b. Lebîd'in Hadramut Seriyyesi	**Resûlullah, Ci'râne'den ayrıldığı sıralarda.**
160. Sudâ' (Kanâte) Seriyyesi ve Sudâ' Heyeti	**Hicretin 8. yılında, Resûlullah, Ci'râne'den döndükten sonra.**

Resûlullah (a.s.), hicrî 8. yılda Ci'râne'den ayrıldığı vakit, Kays b. Sa'd b. Ubâde'yi dört yüz kişilik bir kuvvetle Yemenli Sudâ' kabilesini itaat altına almak üzere sevk etti. Kays b. Sa'd, Kanate'de karargâh kurdu.

Mısır'ın fethine katılacak olan Ziyâd b. Hâris es-Sudâ'î,[418] Müslümanların savaş için geldiklerini öğrenince hemen Medine'ye hareket ederek Hz. Peygamber'in huzuruna geldi ve saldırıyı engellemesini isteyip kendisinin kabilesinin temsilcisi ve kefili olduğunu bildirdi. Resûlullah'ın, Kays b. Sa'd'a Medine'ye geri dönmesi için hem haber göndermesi hem de Sudâlılar'a bir mektup yazması üzerine tarafların savaşmaları engellendi. Ziyâd b. Hâris es-Sudâ'î başkanlığında, on beş kişilik Sudâ heyeti Medine'ye geldi. Heyet, Kays'ın babası Sa'd b. Ubâde'nin evinde misafir edildi. Heyet, İslâm'ı kabul ettiklerini bildirip kendileri ve kabileleri adına Hz. Peygamber'e biat etti.

Ziyâd b. Hâris es-Sudâ'î'den nakledilen rivâyete göre: Hz. Peygamber (a.s.), Ziyâd'a hitaben: "Ey Südaî kardeş, öyle anlaşılıyor ki, kavminin içinde sözü geçerli bir kimsesin" dedi. Ben: "Hüner benim değil; Allah, onlara hidâyet nasip etti" dedim. Hz. Peygamber (a.s.): "Seni onların başına emîr tayin edeyim mi?" diye sordu. "Evet, ey Allah Resûlü" dedim. Bunun üzerine buna dair bir emirname yazdırdı. Ona (a.s.): "Ey Allah Resûlü, bana zekâtlarından bir pay verilmesini de emret!" dedim.

418 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II,319.

"Olur!" dedi ve bunun için de ikinci bir yazı yazdırdı. Sefer halinde olan Hz. Peygamber (a.s.), akşama doğru konaklamak üzere bir yerde durdu.

Oranın halkı gelip: "Câhiliye döneminde aramızda bir olay geçmişti. Şimdi o olayın öcünü âmilimiz bizden almak istiyor" diyerek başlarındaki âmili şikâyet ettiler. Hz. Peygamber (a.s.): "Öyle midir?" diye sordu. "Evet" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.), yanındaki -aralarında Ziyâd b. Hâris'in de bulunduğu- ashâbına dönüp: "Mümin kimse için emîrlikte hayır yoktur" (لاَ خَيْرَ فِي الإِمَارَةِ لِرَجُلٍ مُؤْمِنٍ) buyurdu.

Ziyâd b. Hâris anlatıyor: Resûlullah'ın (a.s.) bu sözü kalbimde bir iz bıraktı. Sonra bir başkası gelip: "Ey Allah Resûlü, bana ihsanda bulun!" dedi. Resûlullah (a.s.) ona da: "Kim muhtaç olmadığı halde dilenirse bu, onun için bir baş ağrısı, bir karın sancısı olur" dedi. Adam: "O halde bana zekâttan biraz ver!" dedi. Resûlullah (a.s.), bu sefer ona şöyle cevap verdi: "Yüce Allah, ne bir peygamberin, ne de başka birinin sadakalar (zekât) hususunda hüküm vermesine razı olmuştur. Bundan dolayı O, onlara dair hüküm vermiş ve verilmesi gereken yerleri sekiz sınıfa ayırmıştır. Eğer sen o sınıflardan isen sana veririm. Ona ihtiyacın yoksa bil ki o, başta bir ağrı ve karında bir sancıdır" (ان الله عز وجل لم يرض فيها بحكم نبي ولا غيره في الصدقات حتى حكم فيها فجزأها ثمانية أجزاء فان كنت من تلك الاجزاء أعطيتك وان كنت غنيا عنها فانما هي صداع في الرأس وداء في البطن).

Ziyâd b. Hâris anlatıyor: Resûlullah'ın (a.s.) bu sözü kalbimde ikinci bir iz bıraktı. Zira ben zengin olduğum halde kendisinden zekât istemiştim. Sonra Resûlullah (a.s.), yatsı vaktinde gecenin ilk diliminde yola devam etti. Ben de yanında yürüdüm. Yakınında idim. Ashabı, kendisinden kopuyor, geride kalıyorlardı. Onun yanında benden başka kimse kalmamıştı. Sabah namazının vakti geldiğinde bana emir verdi, ezan okudum. "Kamet getireyim mi ya Resûlullah?" diye sordum. O (a.s.) doğu tarafına fecre baktı ve: "Hayır!" diye cevap verdi. Fecrin doğuşunu bekledi. Fecir doğduğunda bineğinden indi, def-i hacete gitti. Sonra yanıma geldi. Ashâbı da oraya geldi. Resûlullah (a.s.), sonra: "Ey Südaî kardeş! Senin yanında su var mı?" diye sordu. Dedim ki: "Biraz

var, ama sana yetmez." Resûlullah (a.s.): "Onu bir kaba koy, sonra bana getir!" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Avuçlarını suya koydu. Parmakları arasından pınar gibi su fışkırdığını gördüm.

O esnada Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: "Eğer Yüce Rabbimden utanmasaydım, bu sudan içer ve başkalarına da içirirdik. Ashabıma seslen, suya ihtiyacı olan gelsin!" buyurdu. Ben ashâba seslendim. Onlardan ihtiyacı olanlar gelip o sudan aldılar. Sonra Resûlullah (a.s.) namaza durdu. Bilal kamet getirmek istedi.

Resûlullah (a.s.) ona şöyle dedi: "Südâî kardeş ezan okudu. Ezan okuyan kimse kamet getirsin." Ben de kamet getirdim. Namazı kıldıktan sonra kalkıp her iki yazıyı da kendisine geri verdim ve: "Ey Allah Resûlü! Beni iki şeyden de affet!" dedim. Resûlullah (a.s.): "Niçin? Aklına ne geldi ki?" diye sordu. "Ey Allah Resûlü! Sen: 'Mümin için emîr olmakta hayır yoktur' buyurdun. Oysaki ben Allah'a ve Resûlüne inanan bir müminim. Sonra: 'Kim muhtaç olmadığı halde dilenirse o, kendisi için bir baş ağrısı ve karın sancısı olur' diye buyurdun. Ben ise zengin olduğum halde senden zekât istedim" dedim. Resûlullah (a.s.): "O öyledir, istersen kabul et, istersen bırak" buyurdu. Ben de: "Bırakıyorum" dedim. Resûlullah (a.s.): "Öyle ise bana başka birini bul ki, onu bu görevleri vereyim" buyurdu. Ben de heyetten birisini kendisine gösterdim, onu tayin etti.

Sonra dedik ki: "Ey Allah Resûlü! Bizim bir kuyumuz vardır. Kış mevsiminde suyu bize yetiyor, onun etrafında toplanıyoruz. Yaz mevsiminde ise suyu azalıyor, çevremizdeki diğer suların başına gidiyor, dağılıyoruz. Biz Müslüman olduk. Çevremizdeki herkes bize düşmandır. Allah'a dua et de kuyumuzun suyu bize yetsin, başında toplanalım. Dağılıp da başka yerlere gitmeyelim."

Resûlullah (a.s.), yedi çakıl tanesi getirilmesini istedi. Getirdiler, onları elinde ovdu, üzerlerine dua okudu. Sonra: "Şu çakılları götürün, kuyunun başına vardığınızda bunları birer birer içine atın ve Allah'ı zikredin" buyurdu. Biz de emredileni yaptık. Ondan sonra kuyunun dibini göremez olduk. Suyu çoğalmıştı.

İbn Sa'd'a göre: Bundan sonra o kabilenin on beş kişilik heyeti, yurtlarına döndü. Aralarında İslâm yayıldı. Daha sonra Resûlullah (a.s.), Vedâ Haccı'nda onlardan 100 kişilik bir heyetin geldiğini de gördü.

161. Ebû Zeyd el-Ensârî ve Amr b. Âs'ın Umân Yöneticilerine Gönderilmeleri	**Zilkade H. 8.**
162. Hz. Peygamber'in (a.s.) Oğlu İbrahim'in Doğumu	**Zilhicce H. 8.**

İbrahim'in annesi, Mısır Mukavkısı Cüreyc b. Mînâ'nın Hz. Peygamber'e (a.s.) hediye olarak gönderdiği bir cariye olan Mâriye'dir. Mâriye'nin babası Mısır'ın Saîd bölgesinden Kıbtî denilen yerli halkındandır. Ancak onun aslen İranlı veya Rum olabileceği de kaydedilmiş; annesinin ise Hıristiyan bir Rum olduğu belirtilmiştir.

İbrahim, sonraları "Meşrebetü İbrahim" diye anılacak olan Medine yakınlarındaki Kuf bölgesinde -ittifakla kabul edilen bir tarih olan- Zilhicce H. 8'de doğdu. İbrahim'in doğumunu, Ebû Râfi', -Hz. Hatîce (r.anha) dışında hiçbir hanımından çocuğu olmayan- Hz. Peygamber'e (a.s.) müjdeledi. Bu habere çok sevinen Resûlullah (a.s.), ona bir köle hediye etti, İbrahim'in annesini hürriyetine kavuşturduğunu söyledi ve yanındakilere: "Bu gece bir oğlum oldu, ona atam İbrahim'in adını verdim" dedi.[419]

Bu ismin, Cebrâil'in Hz. Peygamber'i (a.s.): "İbrahim'in babası" diye selâmlamasından dolayı doğumunun 7. gününde verildiği, aynı gün İbrahim için -bir şükran ifadesi olarak- akika kurbanı kesildiği, Ebû Hind'in bebeğin saçlarını kestiği, ağırlığınca gümüşün sadaka olarak dağıtıldığı rivâyet edilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), İbrahim'e sütanne olarak Berâ' b. Evs b. Hâlid'in eşi Ümmü Bürde bint Münzir'i seçti. Sütanneye, bir hurmalıkla Resûl-i Ekrem'e (a.s.) ait bir miktar koyun ve deve tahsis edildi. İbrahim'in ebesi ise Resûlullah'ın (a.s.) azatlısı Selma idi.

419 Müslim, "*el-Fezâil*", 62.

Hz. Peygamber (a.s.), oğlu İbrahim doğumu vesilesiyle şöyle buyurmuştur: "Mısır'ı fethederseniz halkına iyi davranmaya özen gösterin. Zira sizin o beldeyle soy ve hısımlık ilişkiniz vardır. Mısır'da kalabalık ordu edinin. Çünkü bu, yeryüzü ordularının en hayırlısıdır. Mısır, Allah'ın yeryüzündeki ok sadağıdır. Kim Mısır hakkında kötülük isterse, Allah onu yok eder."[420]

Gufre'nin mevlası Ömer, ashâbın Mısırlılar ile İsmail'in (a.s.) annesi Hacer'den dolayı soy; Hz. Peygamber'in (a.s.) hanımı Mâriye'den dolayı hısımlık münasebetleri olduğunu söyler. Başka bir deyişle Mâriye (r.anha) dolayısıyla Mısırlıları kendine hısım kabul eden Resûl-i Ekrem (a.s.), ileride Mısır fethedildiği zaman halkına iyi davranılmasını tavsiye etmiş ve bu tavsiyesi yerine getirilmiştir.

Güzel bir hanım olduğu belirtilen Mâriye'ye Resûl-i Ekrem'in (a.s.) ilgi göstermesi başta Hz. Âişe (r.anha) olmak üzere diğer eşlerinin kıskanmasına yol açtı. Bir defasında Hz. Hafsa (r.anha), evinde bulunmadığı sırada Resûlullah'ın (a.s.) orada Mâriye (r.anha) ile beraber olduğunu öğrenince çok üzülmüş, Hz. Peygamber (a.s.) de bu konuyu kapatmasını tembih ederek artık Mâriye'yi kendine haram kıldığına dair yemin etmişti. Bunu Peygamber (a.s.) hanımları için bir müjde kabul eden Hz. Hafsa (r.anha) durumu Hz. Âişe'ye (r.anha) haber verince Resûl-i Ekrem'e (a.s.) hitâben, eşlerini memnun etmek için Allah'ın helâl kıldığını kendisine haram kılmasını doğru bulmayan âyetler[421] nâzil olmuştur. Bu âyetlerin, Hz. Peygamber'in (a.s.) diğer eşi Zeyneb bint Cahş'ın (r.anha) evinde bal şerbeti içmesini kıskanan hanımlarına balı kendisine haram kıldığını söylemesi üzerine indiği de kaydedilmiş,[422] bu arada her iki olayın da âyetin nüzul sebebi olabileceği belirtilmiştir.

Mâriye (r.anha), hicretin 16. yılının Muharrem veya Ramazan ayında, Medine'de vefat etti, cenaze namazı Hz. Ömer (r.a.) tarafından kıldırıldıktan sonra Cennetü'l-bakî'de defnedildi.

420 Müslim, "*Fezaili's-Sahabe*", 2543.
421 et-Tahrîm 66/1-2.
422 Buhârî, "*et-Tefsîr*", 66/1.

HİCRÎ 9. YIL

Siyer Olayları	İttifakla Veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
163. Heyetler Yılı (Senetü'l-Vüfûd)	**..... H. 9.**

İbn İshâk'a göre: "Resûlullah (a.s.), Mekke'yi fethettiği, Tebûk'le ilgili işleri bitirdiği, Sakîfliler Müslüman olup ona (a.s.) biat ettiği zaman her taraftan Arap heyetleri (Medine'ye) gelmeye başladılar. Araplar, daha önce Kureyş kabilesine bakarak İslâm'a girmekten geri durdular. [Arap kabileleri bekle-gör siyaseti izliyorlardı ve Kureyş'in İslâm ile mücadelenin nihai neticesinin ortaya çıkmasını bekliyorlardı.] Çünkü Kureyş kabilesi, onların önderi ve yol göstericisi, Beyt-i Harâm'ın sahipleri ve İsmail b. İbrahim'in (a.s.) öz çocukları idiler. Arapların ileri gelenleri bunu yadırgamıyorlardı. Kureyş kabilesi, Resûlullah (a.s.) ile savaşmak için ortaya çıkmış yegâne kimseler olup kendisine muhalif idiler. Mekke fethedildiği, Kureyş Hz. Peygamber'e (a.s.) yakınlık kazanıp ona itaat ettikleri ve Araplar Resûlullah (a.s.) ile savaşmaya, ona düşmanlık etmeye güçlerinin kalmadığını anladıkları zaman, Yüce Allah'ın dediği gibi insanlar kitleler halinde Allah'ın dinine girmeye başladılar. Bu durum:

'Allah'ın yardımı ve zafer geldiğinde ve insanların Allah'ın dinine dalga dalga girdiklerini gördüğünde, Rabbinin sınırsız şanını yücelt, O'na hamdet ve O'ndan mağfiret dile: çünkü O, her zaman tevbeleri kabul edendir'[423] âyetleri ile de beyân edilmiştir".

Aslında Arap Yarımadası'nda yaşayan halkların Hz. Peygamber'e (a.s.) heyet gönderme süreci, Recep H. 5'te Mudarî Müzeyne kabilesinin gönderdiği heyetle başlayıp Yemenli Benî Neha' kabilesinin 15 Muharrem H. 11 tarihinde 100 kişiden müteşekkil bir heyeti Medine'ye

423 en-Nasr 110/1-3.

göndermesi ile son bulmuştur. Vâkıdî, bu tesbiti açık bir şekilde dile getirmiştir.

Ebû Ubeyde, İbn Hişâm ve Halîfe b. Hayyât gibi siyer ulemâsının, hicrî 9. seneye "Senetü'l-Vüfûd" demeleri ise bu yılda heyetlerin peş peşe Medine'ye gelmesi ve bunun yoğunlaşarak devam etmesindendir. Resûlullah'ın (a.s.) Ci'râne'den Medine'ye dönüşünden sonra; yani hicrî 8. yılın son günlerinden itibaren heyetler, Medine'ye akın etmeye başlamıştı. Bunların ilki de Huneyn'de yenilen Hevâzinliler'in gönderdiği heyettir.

Hülâsâ Recep H. 5'te münferit olarak başlayan heyetlerin Medine'ye gelişi "Senetü'l-Vüfûd" denilen hicretin 9. yılında yoğunlaştı ve Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatına kadar devam etti.

Siyer kaynaklarında bu heyetlerin tekiline "vefd", çoğuluna "vüfûd" denilmiştir ki heyette yer alan şahsa veya münferit olarak elçilik görevini üstlenmiş temsilciye "vâfid" denir. Vâfid, bulunduğu yerden özel bir amaçla temsil ettiği grup adına başka memlekete giden kimsedir ki bu şekilde devlet başkanları ve benzeri yetkililerin huzuruna çıkan elçilere de bu isim verilir. Bu sebeple "vefd" heyet, temsilci grup, delege anlamına gelmektedir. İbn İshâk'ın da işaret ettiği gibi Arap kabileleri İslâm'ın neden olduğu büyük gelişmeleri yakından izliyordu ve gelişmelerden doğrudan veya dolaylı olarak etkileniyorlardı. Genelde Arap Yarımadası'nın, özelde Hicaz bölgesinin dinî ve sosyal açıdan en önemli merkezi olan Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesi, Kureyş reislerinin İslâm'ı kabul etmesi gibi önemli gelişmeler, İslâm'ı kabul edip etmemekte tereddüt eden Arap Yarımadası kamuoyunda büyük etkiler meydana getirmiştir. Zira Kureyş'in, Hudeybiye Antlaşması'yla Medine İslâm Devleti'nin tanınması üzerine Arap kabileleri Hz. Peygamber'e (a.s.) heyetler göndermeye başlamışlardı. Hudeybiye'den beri devletlerarası ilişkilerde kabul görmeye başlayan bu siyasî yapılanma, Mekke'nin fethi üzerine mükemmel ordusuyla, idari ve adli teşkilatıyla fiili ve hakiki bir devlet halinde kendini gösterince, Arabistan'ın bütün kabileleri heyetler göndererek bağlılıklarını bildirmişlerdir.

Heyetleri genellikle Mescid-i Nebevî'de "ustuvânetü'l-vüfûd" (elçiler sütunu) denilen kısımda en güzel elbiseleriyle karşılayan Hz. Peygamber (a.s.), elçileri kaldıkları yerde her akşam ziyaret ederdi.

Heyet ve elçiler, Hz. Peygamber (a.s.) döneminde kendisinin de bizzat çalışarak inşa ettirdiği misafirhanede veya bazı sahabelerin evlerinde ağırlanırdı. Bazen de Mescid'in avlusunda heyetler için çadır kurulurdu. Heyetler burada *Kur'ân-ı Kerîm*'i dinler, kılınan namazları izlerdi. Hatırlarına gelen her şeyi açıkça Resûlullah'a (a.s.) sorarlardı. Resûlullah (a.s.) da büyük bir belâgat ve hikmetle, *Kur'ân-ı Kerîm*'den âyetler okuyarak onların sorularını cevaplandırırdı. Heyetler, İslâmiyet hakkında bilgi ediniyor, dinî meseleleri öğreniyor, Resûlullah'ın (a.s.) ahlâk ve davranışlarına tanık oluyor, ashâbıyla olan dostluk ve beraberliğini gözlemliyorlardı.

Hz. Peygamber (a.s.), memleketine dönmek isteyen her bir heyet içinden *Kur'ân-ı Kerîm*'i en iyi öğreneni imâm tayin ederdi. Genellikle Câhiliye devrinde kabilesinin reisi olan, İslâm döneminde de reis tayin edilirdi. Elçiler memleketlerine uğurlanırken, onlara yeni elbiseler giydirilir, ikramlarda bulunulur ve hediyeler verilirdi. Hatta heyetler için yol azığı da hazırlatılırdı. Savaş şartlarında dahi bu hususlara imkânlar ölçüsünde dikkat edilirdi.

İbn Sa'd, *et-Tabakât*'ının *Ahbârü'n-Nebî* (Hz. Peygamber -a.s.- ile ilgili haberler) kısmında hem kendi çabasıyla hem de üstadı Vâkıdî'den aldığı bilgilerle heyetlerle ilgili müstakil ve mükemmel bir bölüm hazırlamış ve Medine'ye 72 kadar heyetin geldiğini tesbit edip ve bunlar hakkında özel başlıklarla tek tek bilgi vermiştir.

164. Zekât Memurlarının Görevlendirilmesi	**1 Muharrem H. 9.**

Zekât sözlükte "artma, arıtma; övgü ve bereket" manalarına gelir. Terim olarak zekât: "Akıllı, ergen ve özgür bir Müslüman'ın, aslî ihtiyaçları dışında, nisap miktarını aşmış, üzerinden bir kameri yıl geçmiş, meşru

yollarla elde ettiği, hakikaten veya hükmen çoğalma kabiliyeti olan kendi malından, *Kur'ân-ı Kerîm*'de belirtilen sekiz sınıf muhtaca verilmek (temlik edilmek) üzere, belli bir oranda alınması farz olan payı ifade eder". Sadaka kelimesi de terim olarak zekâtla eş anlamlıdır. Zekât ile sadaka arasındaki fark, zekât sadece farz olan mali ibadettin ismidir. Sadaka ise -Allah rızasını kazanmak için- hem farz olan zekâtı hem de ihtiyaç sahiplerine nafile olarak verilen/yapılan her türlü yardımları ifade eder.

İslâm dilinde, Allah rızasını elde etmek için yapılan mâlî yardımların hem farzına hem de nâfile olanına sadaka denir. Zekât ise sadece farz olana denir. Zekâta, sadaka denmesi iki şekilde izah edilmiştir: Birincisi, malın temizlenip kemâle erip artması, ikincisi de imanda sadakat ve kemale delâlet etmesidir. Sadakanın mutlak sûrette gizli verilmesi emredilmiştir. Zekâtın aleni verilebileceği de ifade edilmiştir.[424] Her durumda hayırların, riya ve gösterişten uzak, insan haysiyet ve şerefinin muhafaza edilerek yapılması Allah rızasına daha uygundur.

Kur'ân-ı Kerîm: "*Mallarında, muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı*"[425] meâlindeki âyetlerle zekâtı muhtaçların hakkı olarak niteler. Resûlullah (a.s.): "Yüce Allah, ne bir peygamberin, ne de başka birinin sadakalar (zekât) hususunda hüküm vermesine razı olmuştur. Bundan dolayı O, onlara dair hüküm vermiş ve verilmesi gereken yerleri sekiz sınıfa ayırmıştır. Eğer sen o sınıflardan isen sana hakkını veririm" (إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَرْضَ فِيهَا بِحُكْمِ نَبِيٍّ وَلاَ غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ حَتى حَكَمَ هُوَ فِيهَا فَجَزَّأَهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الأَجْزَاءِ أَعْطَيْتُكَ أَوْ أَعْطَيْتُكَ حَقَّكَ) buyurmuştur.[426]

Evet, İslâm'ın beş temel şartından biri olan zekât, malî bir ibadettir. Zekât, *Kur'ân-ı Kerîm*'de imandan sonra en büyük hakikat olan namazla birlikte zikredilmiştir. Allah'a ibadet etmek ile yoksula yardım etmenin birlikte

424 "*Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler*" (el-Bakara 2/274).

425 ez-Zâriyât 51/19; el-Meâric 70/24-25.

426 İbn Sa'd, I,326-327; VII,503; Beyhakî, V,355-358; Şâmî, VI,349-351.

ve ara vermeden peş peşe zikredilmesi hem çok anlamlı hem de çok harikadır. Hz. Peygamber (a.s.): zekâtı "İslâm'ın köprüsü"[427] olarak tanıtmıştır.

Zekât, sosyal sınıflar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlar. Zekat, sosyo-ekonomik yapının kalbidir. Kalb, insan bünyesinde kanın dolaşımını ve dolayısıyla canlılığı sağlayan biricik organdır. Bireylerin zorunlu (zaruri) veya diğer türlü (tezyini) ihtiyaçlarının teminini sağlayan ve bireylerin alım gücü demek olan sermaye de insan bünyesindeki kana benzer. Zekât, sermayenin, sosyal bünyede, Allah rızasına uygun bir şekilde devr-i daimini sağlayan bir kurumdur.

Toplumsal yapıda sınıflar arasındaki sosyal mesafelerin oluşmasını engeller. Toplumsal çatışma ve çözülmelere mani olur. Toplumun üst tabakası ile alt tabakası arasında merhamet, şefkat, hürmet ve itaat alış-verişini sağlayan bir "köprü"dür. Toplumsal yapıda orta tabaka mensuplarının çoğalmasını, uç üst ve alt tabaka mensuplarının azalmasını sağlar.

İnsanlık tarihinde bütün ihtilallerin ve kötü ahlâkların kaynağı iki düşüncedir: İlki: Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne. İkincisi: Sen çalış ben yiyeyim. Birincisi: Sosyal üst tabakaları zulme, ahlâksızlığa ve merhametsizliğe sevk etmiştir. İkincisi: Sosyal alt tabakaları kine, hasede, kıskançlığa ve çatışmaya sevk etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, birinci hastalığı zekâtı farz kılmakla kökünden tedavi eder, ortadan kaldırır. İkinci hastalığı ribayı/faizi haram kılmakla tedavi eder. *Kur'ân-ı Kerîm*, bütün dünyaya riba/faiz: "Yasaktır" der. "Kavga kapısını kapamak için, banka kapısını kapayınız" diyerek, insanlara ferman eder: İslâm ümmetine: "Girmeyiniz" diye emreder.

Zekâtın: 1- Yoksullara, 2- Düşkünlere, 3- Zekât memurlarına, 4- Gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara, 5- Hürriyetlerini kazanmaya çalışan kölelere, 6- Borçlulara, 7- Allah yolunda cihad edenlere ve 8- Yolculara temlîk edilmesi/verilmesi emredilmiştir.[428]

427 Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XX,273 (eş-Şâmile).
428 et-Tevbe 9/60.

Zekât Memurlarının Görevlendirilmesi

Resûlullah (a.s.), hicrî 9. yılda, zekât farizasını uygulamaya geçirip sünnet haline getirdi; yağmurla ve sel sularıyla sulanan mahsullere onda bir, alet ve edevatlarla sulanan mahsullere yirmide birini zekât olarak takdir etti.

Hz. Peygamber'in (a.s.) kâtiplerinden Zübeyr b. Avvâm ve -Câhiliye döneminde okuma-yazmayı öğrenmiş olan- Cüheym b. es-Salt el-Kureşî el-Muttalibî, zekât mallarını kayda geçirirlerdi.[429]

Vâkıdî'ye göre, Resûlullah (a.s.), Ci'râne Umresi'ni yaptıktan sonra 27 Zilkade H. 8 Cuma günü Medine'ye döndü. Zilhicce ayını Medine'de geçirdi. 1 Muharrem H. 9'da zekât memurlarını Müslüman kabilelere gönderdi.

Görevlendirilen zekât memurları şunlardır: 1- Büreyde b. Husayb (v. 63) veya Ka'b b. Mâlik'i Eslem ve Gıfâr'a, 2- Abbâd b. Bişr el-Eşhelî'yi Süleym ve Müzeyne'ye, 3- Râfi' b. Mekîs'i Cüheyne'ye, 4- Amr b. Âs'ı Benî Fezâre'ye, 5- Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'yi (v. 11) Benî Kilâb'a, 6- Büsr b. Süfyân el-Huzâî el-Ka'bî'yi Huzâalı Benî Ka'b'e,[430] 7- İbn el-Lütbeyye el-Ezdî'yi Benî Zübyân'a, 8- Benî Sa'd b. Huzeym'den bir şahsı ise kabilesinin zekâtlarını toplamak üzere gönderdi.

Hz. Peygamber (a.s.), memurlara zekât mükelleflerine karşı müsamahalı davranmalarını ve en güzel şeyleri zekât diye seçip almamalarını emretti.

165. Uyeyne b. Hısn'ın Benî Anber Seriyyesi	**Muharrem H. 9.**

Benî Temîm Heyetinin Medine'ye Gelmesi ve el-Hucurât Sûresi'nin 4-5. Âyetlerinin İnişi

Temîmliler, Mekke'nin fethinden önce İslâm'ı kabul eden ve Mekke üzerine yürüyen İslâm ordusuna Sukyâ'da katılan Akra' b. Hâbis

429 وسن رسول الله صلّى الله عليه وسلّم في هذه السنة فرائض الصدقات وأوجب في الغلات مما سقي سيحاً أو سقته السماء العشر، (وما سقي بالنواضح نصف العشر).

430 Büsr b. Süfyân (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) kendisine İslâm'a davet mektubu göndermesi üzerine hicrî 6. senede Müslüman oladu ve Hudeybiye Umresi'ne katıldı.

et-Temîmî'nin (v. 33) teşvikiyle, Benî Anber Seriyyesi'nden sonra, Medine'ye geldiler. Kabilenin ileri gelenlerinden on kişinin de aralarında bulunduğu 80 veya 90 kişilik heyetin maksadı hem esirlerin durumunu görüşmek hem İslâmiyet hakkında bilgi edinmekti. Hz. Peygamber (a.s.) onların ricasını kabul edip esirleri iade etmiştir.

Heyetin başkanı -Benî Temîm'e mensup Hanzale b. Mâlik kabilesinin Dârim kolundan- Utârid b. Hâcib idi. Bunlar Mescid-i Nebevî'ye girdiklerinde: "Ey Muhammed, dışarı çıksana!" diye bağırmaları üzerine: *"Hücrelerin arkasından sana bağıranların çoğu (senin yüce mertebeni) anlamayan kimselerdir"*[431] meâlindeki âyetler inmiş ve kınanmışlardır.

Heyet, devrin âdetine uyarak beraberlerinde hatip ve şairlerini de getirmişlerdi. Bunların İslâm şairleriyle karşılaşmasını istiyorlardı. Hz. Peygamber (a.s.), böyle bir karşılaşmayı uygun görmediyse de heyetin ısrarı üzerine onların Zibirkân gibi meşhûr şair ve hatipleriyle Müslümanlardan Hassân b. Sâbit gibi şair sahabeler atıştılar. Kaba davranışları sebebiyle Hz. Peygamber'e (a.s.) nasıl hitap edileceğini öğreten âyetlerin[432] nüzulüne sebep olan heyet mensupları, İslâm şairlerinin üstünlüğünü kabul ederek Müslüman oldular.

Benî Temîm heyetine bol hediyeler verilerek uğurlandı. Bir defasında Resûlullah'ın (a.s.) Hz. Hasan'ı öptüğünü gören Benî Temîm heyetinden Akra' b. Hâbis hayretle: "Siz çocukları öper misiniz? Benim on çocuğum var, fakat hiçbirini öpmedim" dedi. Resûlullah (a.s.) ona doğru bakarak: "Merhamet etmeyene merhamet olunmaz buyurdu".

Haccın farz olduğunu tebliğ eden Hz. Peygamber'e (a.s.), "her yıl mı haccedeceğiz" diyen ve bundan dolayı: "Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın"[433] meâlindeki âyette kınanan da Akra' b. Hâbis'tir.[434]

---

431 el-Hucurât 49/4.
432 el-Hucurât 49/2-4.
433 el-Mâide 5/101.
434 Buhârî, *"el-Edeb"*, 78/26.

166. Benî Mustalık'a Zekât Memuru Gönderilmesi ve Haberlerin Araştırılmasına Dair el-Hucurât Sûresi'nin 6-7. Âyetlerinin İnmesi	.....H. 9.

Bir zekât memuru, hicretin 9. yılında, Benî Mustalık kabilesinin zekâtlarını teslim almak üzere reisleri Hâris b. Ebî Dırâr'a gönderildi. Kabileden bazı kişiler, zekât memurunu karşılamaya çıktı. Bir kalabalığın kendisine doğru geldiğini gören zekât memuru, -aralarındaki eski bir düşmanlık nedeniyle- korkuya kapılıp geri döndü ve üstelik Peygamber Efendimiz'e (a.s.) Beni Mustalık'ın kendisini öldürmek ve zekât vermek istemediklerini söyledi. Bunun üzerine: *"Ey iman edenler! Eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz. Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şâyet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır. Bu, Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah alîmdir, hakîmdir"*[435] meâlindeki âyetler nâzil oldu.

Zürkânî, âyet-i kerîmedeki *"fâsık"* kelimesinin *"gerçeğe uygun söz söylemeyen"* anlamına geldiğini kaydeder.

Birçok kaynakta Benî Mustalık'a gönderilen zekât memurunun Velîd b. Ukbe el-Ümevî el-Kureşî (v. 61/680-81) olduğu zikredilir. Oysa Ahmed b. Hanbel'in rivâyetine göre Velîd b. Ukbe Mekke'nin fethi esnasında Hz. Peygamber'e (a.s.) arz edilen çocuklardandır. Dolayısıyla onun böyle bir görevde bulunması yaşının küçüklüğü nedeniyle mümkün değildir.[436] Velîd b. Ukbe'yle (r.a.) ilgili rivâyet araştırılmış ve mevsûl bir senede sahip olmadı-

435 el-Hucurât, 49/6-8.

436 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIII,119 (hadîs no: 15784) (eş-Şâmile); Kâdı Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (v. 543/1148), *el-Avâsım Mine'l-Kavâsım*, thk. Muhibbuddîn Hatîb, Kahire 1371, s. 90 (حَدَّثَنَا فَيَّاضُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الْحَجَّاجِ الْكِلَابِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيِّ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ جَعَلَ أَهْلُ مَكَّةَ يَأْتُونَهُ بِصِبْيَانِهِمْ فَيَمْسَحُ عَلَى رُءُوسِهِمْ وَيَدْعُو لَهُمْ فَجِيءَ بِي عُقْبَةَ قَالَ (إِلَيْهِ وَإِنِّي مُطَيَّبٌ بِالْخَلُوقِ وَلَمْ يَمْسَحْ عَلَى رَأْسِي وَلَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ ذَلِكَ إِلَّا أَنَّ أُمِّي خَلَّقَتْنِي بِالْخَلُوقِ فَلَمْ يَمَسَّنِي مِنْ أَجْلِ الْخَلُوقِ).

ğı tesbit edilmiştir. Zira rivâyetin sahibi olarak Ümmü Seleme'nin (r.anha) azatlı kölesi Sâbit görünmektedir. Halbuki Ümmü Seleme'nin (r.anha) böyle bir kölesinin olduğu ricâl kitaplarında zikredilmemiştir. Üstelik Ümmü Seleme'den (r.anha) nakledilen rivâyetin aslı: "Resûlullah (a.s.), ***bir şahsı*** Benî Mustalık'a zekât memuru olarak gönderdi" şeklinde olup zekât memurunun ismi meçhul bırakılmıştır. Benî Mustalık'ın zekât memurunun Velîd b. Ukbe (r.a.) olmadığına dair başka deliller de mevcuttur.

Muhaddisler ve Ehl-i Sünnet âlimleri, Velîd'in -şâyet hâdisede onun bulunduğu kanıtlansa bile- fâsık şeklinde nitelendirildiği olaydan sonra da Hz. Peygamber'in (a.s.) yanında bulunduğunu, Müslümanlar arasında hayatını sürdürdüğünü, kumandanlık ve zekât memurluğu gibi görevlerde titiz davranan Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Hz. Ömer'in (r.a.) kendisine görev verdiğini, gerçekleştirdiği fetihlerle İslâm'a önemli katkılar sağladığını dikkate almışlar, bu hususların onun mümin olduğuna ve -eğer sabit ise- hatasından döndüğüne işaret ettiğini, dolayısıyla sahabeliğinin sorgulanmasına gerek görülmediğini belirtmişlerdir.

167. Benî Esed b. Huzeyme Heyeti	**Hicrî 9. yılın başlarında.**
168. Benî Uzre Heyeti	**Safer H. 9.**
169. Kutbe b. Âmir'in Tebâle Seriyyesi	**Safer H. 9.**
170. Tâifli Urve b. Mes'ûd es-Sekafî'nin Müslüman Olması	**Rebiülevvel H. 9.**
171. Benî Belî Heyeti	**Rebiülevvel H. 9.**
172. Benî Behrâ Heyeti	**.....H. 9.**
173. Benî Kilâb Heyeti	**.....H. 9.**
174. Benî Bekkâ Heyeti	**.....H. 9.**

Hicrî 9. yılda, 100 yaşında bulunan Muâviye b. Sevr el-Bekkâî ile oğlu Bişr ve Fücey' b. Abdillah'tan meydana gelen üç kişilik Benî Bekkâ heyeti, Medine'ye geldi. İsmi el-Asam olup Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Abdur-

rahman diye değiştirilen ve daha sonra Ashâb-ı Suffe'ye katılan bir köle de beraberlerindeydi.

Heyet, Hz. Peygamber'le (a.s.) görüştü, İslâm'ı kabul etti ve onun (a.s.) iltifatlarına mazhar oldu. Memleketlerine dönmek istedikleri vakit Muâviye, Hz. Peygamber'e (a.s.): "Ey Allah Resûlü! Teberrüken elini vücuduma değdirmeni istiyorum. Ben bunu uğur sayıyorum. Yaşlandım ve şu oğlumda bana iyi davranıyor. Onun da yüzüne elini sür" diye ricada bulundu. Resûlullah (a.s.), Bişr b. Muâviye'nin yüzüne de elini sürdü ve ona tiftik keçileri verdi. Üzerlerine bereket duası okudu. Râvî Ca'd b. Abdillah b. Âmir el-Bekkâî: "Bazı seneler Bekkâ oğullarına kıtlık gelse de Muâviye'nin ailesi kıtlığa ve yokluğa maruz kalmıyordu" diyerek bu ailenin mazhar olduğu berekete tanıklık etmiştir.

Muâviye b. Sevr'in torunu Muhammed b. Bişr, dedesinin Hz. Peygamber (a.s.) ile görüşüp başını mesh etmesine dair şu şiiri söylemiştir:

"Babam ki, Resûlullah onun başını mesh etti. Ona hayır ve bereket duası okudu.

Yanına geldiğinde Ahmed ona ince yapılı tiftik keçileri verdi ki, onlar az süt verici değildir.

Kabilenin heyetini her akşam doyururlar ve bu süt kâseleri aralarında sabahlara kadar döner.

Verdikleri bereketli oldu. Veren de kutlu olsun. Hayatta olduğum sürece ona salavâtım, selâmım olsun."

175. Benî Tucîb Heyeti	**.....H. 9.**
176. Benî Hârise'ye İslâm'a Davet Mektubu Gönderilmesi ve Kuratâ Seriyyesi	**1 Safer veya 1 Rebiülevvel H. 9.**
177. Alkame b. Mücezziz'in Kızıldeniz Seferi	**Rebiülâhir H. 9.**

İslâm tarihinde ilk deniz seferi, Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî komutanlığında yapılmıştır. Medine'ye 420, Mekke'ye 70 km mesafede Kızıldeniz

sahilindeki Cidde'nin güneyindeki Şuaybe limanında Habeşli bir grubun gemiler içinde görüldükleri haberi Medine'ye ulaştı. Habeşli saldırgan grup Cidde yakınlarındaki bir adada üslenen Bece kabilesine mensuptu. Bunlara karşı üç yüz kişilik bir kuvvet Alkame b. Mücezziz komutanlığında sevk edildi. Müslümanlar Kızıldeniz'de Bece kabilesine mensup grubun üslendiği adaya varıncaya kadar ilerlemelerine rağmen Habeşliler'e yetişemediler.

Sefer dönüşü, bazı askerler, gruptan ayrılıp bir an önce ailelerine kavuşmak için izin istedi. Buna izin veren Alkame b. Mücezziz, Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi başlarına emîr tayin etti. Şakacı bir zat olan Abdullah b. Huzâfe, bir konak yerinde arkadaşlarına: "Şu ateşe atlamanızı emrediyorum!" dedi. İçlerinden bir grup ayağa kalktı ve hazırlandı. Diğer grup, onların ateşe atlayacaklarını sandı. Bu arada Abdullah: "Oturun, size şaka yaptım" dedi.

Bu olayı anlattıklarında Resûlullah (a.s.): "Kim size günah işlemenizi emrederse, ona itaat etmeyin!",[437] bir rivâyete göre ise emre itaat gereği ateşe girmek isteyenlere: "Eğer ateşe girselerdi, kiyamet gününe kadar onda kalırlardı!", diğerlerine: "Allah'a isyan konusunda (kula) itaat yoktur. İtaat ma'rûftadır!" buyurdu.[438]

178. Hz. Ali'nin el-Füls Putunu Tahribi	**Rebiülâhir H. 9.**
179. Ukkâşe b. Mihsan'ın Cinâb Seriyyesi	**Rebiülâhir H. 9.**
180. Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Muâz b. Cebel'in Yemen'e Gönderilmesi	**Rebiülâhir H. 9.**

Hz. Peygamber (a.s.), İslâm'a davet veya İslâm'ı kabul eden kabilelere başta İslâm'ı öğretmek gibi amaçlarla görevliler gönderirdi. Görevli şahıslar, gönderildikleri yerlerde, çoğu zaman İslâm'a davet, dini öğretmek, kadılık, komutanlık ve âmillik gibi vazifeleri de yerine getirirlerdi. Muharrem H. 9'da bunlara zekât memurları ilâve edildi.

437 Vâkıdî, III,983.

438 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 65/61; *"el-Ahkâm"*, 94/4; *"Ahbâru'l-Ahâd"*, 96/1.

Hz. Peygamber (a.s.) aynı amaçlarla Rebiülâhir H. 9'da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Yemen'in Zebîd, Aden, Me'rib ve sahil taraflarına, Muâz b. Cebel'i ise Yemen'in Cened'e taraflarına gönderdi.

Buhârî'nin rivâyetinde Hz. Peygamber (a.s.) onlara: "Kolaylaştırın; zorlaştırmayın, müjdeleyin; ürkütmeyin" buyurdu.[439]

Buhârî'nin naklettiği başka bir rivâyette Resûlullah (a.s.), Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiği sırada ona hitâben: "Sen, Ehl-i Kitap bir kavime gidiyorsun. Onlara vardığın zaman kendilerini 'Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in O'nun resûlü olduğuna' tanıklık etmeye çağır. Eğer onlar bunda sana itaat ederlerse, onlara Allah'ın kendilerine her gece ve gündüzde beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bunda da sana itaat ederlerse, bu defa da kendilerine, Allah'ın onlara zekâtı farz kıldığını, bunun zenginlerinden alınıp fakirlerine verileceğini haber ver. Eğer onlar bununla da sana itaat ederlerse, seni onların en kıymetli mallarını almaktan sakındırırım. Bir de mazlumun duasından sakın. Çünkü mazlum ile Allah arasında (duanın kabulüne engel olacak) hiçbir perde yoktur" buyurdu.[440]

Yine Hz. Peygamber (a.s.) Muâz b. Cebel'e bir dava getirilip arz edildiğinde nasıl ve neye göre hükmedeceğini sormuş, Muâz b. Cebel de önce *Kur'ân-ı Kerîm*'e, sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) *Sünnet*'ine göre meseleyi çözüp karar vereceğini; şâyet bu iki kaynakta bulamaz ise kendi reyi ile içtihat edeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber (a.s.) bu cevaba karşılık: "Hamdolsun O Allah'a ki, Resûlullah'ın elçisini, Resûlullah'ın hoşnut olacağı şeye muvaffak kıldı" buyurmuştur.[441]

181. Kinâne Heyeti	**Hicretin 9. yılında, Tebûk Seferi hazırlıkları esnasında.**
182. Münzir b. Sâvâ'ya Elçi Gönderilmesi	**Recep H. 9.**

439 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/62,341.
440 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/62,345.
441 İbn Sa'd, III,384.

Bahreyn'in İslâm Hâkimiyetine Girmesi

"İki deniz" anlamına gelen Bahreyn, İslâm coğrafyacılarına göre –Basra Körfezi'ndeki 35 adayı da kapsayan- Arabistan'da coğrafî bir bölgenin ismidir ve merkezi Hacer'dir. Söz konusu adaların en büyüğüne de Bahreyn denir. Geniş bir coğrafî bir bölge olan Bahreyn, doğuda Basra Körfezi sahilleri, merkezi Yemâme, kuzeyi Basra ve güneyi Umân ile sınırdaştır. Hz. Peygamber (a.s.) devrinde, bölgede Adnânî Temîm, Bekir, Tağlib kabilelerinden topluluklar ile İranlılar yaşıyordu. Ancak Adnânî Abdülkays kabilesi, nüfusun çoğunluğunu oluşturuyordu. Müşrik Araplar, Mecusiler, Nestûrî Hıristiyanlar yanında Yahûdîlerin de yaşadığı Bahreyn'e İslâm'ın girişi barış yoluyla ve tedrîcen olmuştur.

Bahreyn'in Arabistan'daki Konumu

Bahreyn, İslâm hâkimiyetine girene kadar Sâsânî İmparatorluğuna bağlı idi. Hz. Peygamber (a.s.) zamanında Sâsânîlere bağlı Bahreyn yöneticisi Münzir b. Sâvâ idi. Hz. Peygamber (a.s.), el-Alâ' b. Abdillah el-Hadramî'yi (v. 21/642),[442] Ebû Hüreyre ile birlikte Bahreyn'e elçi olarak gönderdi. Elçiler, ahaliye ya İslâm'ı ya da cizye ödemeyi kabul etmelerini bildirdiler. Hz. Peygamber (a.s.), elçilerle, Münzir b. Sâvâ'ya, Hacer bölgesinin sınır muhafızı (merzübân) Sibuht'uya ve Bahreyn halkına birer mektup gönderdi.

İkrime el-Berberî, Münzir b. Sâvâ'ya gönderilen mektubu İbn Abbâs'ın (r.a.) arşivinde görmüş ve bir kopyasını kendisi için yazmıştır.

el-Alâ' b. el-Hadramî (r.a.) ile Ebû Hüreyre'nin (r.a.) faaliyetleri neticesinde Münzir b. Sâvâ, Sibuht'u ve o bölgedeki Arap ve acemlerin bir kısmı Müslüman oldu. Münzir b. Sâvâ, İslâm'ın hem dünya hem de ahiret hayatını birlikte ele almasına hayran kaldı ve Müslüman olduğunu bir mektupla bildirdi. Resûlullah'ın (a.s.), Münzir'e gönderdiği cevabî mektup meâlen şöyledir:

"Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla başlarım. Bu, Allah'ın peygamberi ve resûlü Muhammed'den Münzir b. Sâvâ'ya mektuptur. Ben, sana olan hidâyet nimetinden dolayı, tek ve ortaksız Allah'a hamd ederim. Elçilerin geldi ve mektubunu aldım. Bizim gibi namaz kılan, kestiğimiz hayvanların etini yiyen, yüzünü kıblemize çeviren Müslüman'dır. O kimse Müslümanların sahip olduğu hak ve mükellefiyetlere/sorumluluklara sahip olur. İslâm'ı kabul etmeyen kişi cizye vermekle sorumludur".[443]

Bahreyn Antlaşması ve Cizye

Bahreyn'de yaşayan Mecusî, Yahudi ve Hıristiyanlar, el-Alâ' b. el-Hadramî ile antlaşma yaptılar. Vâkıdî'ye göre, Mecusîlerle yapılan ant-

442 el-Alâ' b. el-Hadramî:Benî Ümeyye'nin dolayısıyla Benî Abdişems'in halifi/müttefiki, Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) devirlerinde Bahreyn valiliği yapan ve okuma-yazma bilen.

443 Belâzürî, *Fütûh*, s. 106-107; İbn Seyidinnâs, II,266-267.

laşmada, cizye vermeleri hükme bağlanmakla birlikte, kestikleri hayvanların yenmemesi ve kadınlarıyla evlenilmemesi şartları da bulunuyordu. Bahreyn Antlaşması, Müslümanların Arap Yarımadası dışında yapılan ilk antlaşmadır. Bahreyn Antlaşması, Müslümanların ve beytülmalin ihtiyaç içinde bunaldığı bir zamana denk geldiğinden, buradan alınan [ve Medine'ye İslâm devlet hazinesine (beytülmal) dışarıdan getirilen ilk mal olan] 80000 dirhem cizye büyük bir sevince neden olmuştur.

Bahreyn'deki başarıları sebebiyle Hz. Peygamber (a.s.), el-Alâ' b. el-Hadramî'yi Bahreyn'e âmil tayin etti ve zekât miktarlarını açıklayan bir risale yazdırarak ona verdi.

183. Tebûk Seferi	**Recep H. 9, bir Perşembe günü veya 1 Recep H. 9, Pazartesi.**

Tebûk, Şam (Suriye) ile Vâdilkurâ ve Hicâz'ı biribirine bağlayan ve üçünün kesiştiği bir noktada yer alan bir şehirdir. Tebûk, Medine-Suriye ticaret yolu üzerinde, Medine'ye 700, Dımeşk'e 500 km uzaklıkta, deniz seviyesinden 800 metre yüksekliktedir. Yakût el-Hamevî'ye göre, Medine'ye 12 günlük mesafededir. İslâm'ın ilk yıllarında Kudâa ve Kelb kabilelerinin yoğun olarak yaşadığı Tebûk ve çevresi Bizans hâkimiyeti altındaydı ve halkının çoğu Hıristiyan'dı. Günümüzde Suudi Arabistan'ın sınırları içinde kalan Tebûk, Ürdün sınırının yaklaşık 140 km güneyinde, Hicaz demiryolu üzerindedir.

Tebûk Seferi, hicrî 9. yılın kurak ve kavurucu, sıcağı şiddetli güz günlerinde[444] ve mahrumiyetler içinde vuku bulduğu için ona "Gazvetü'l-Usra" (güçlük harbi) denilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, Tebûk Seferi'ne "sâatü'l-usre" (güçlük saati) ismini vermiş ve hâdiseye şöyle işaret etmiştir: "*Gerçek şu ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalbleri neredeyse kaymak üzereyken, Peygamber'i ve güçlük zamanında (sâati'l-usre) ona uyan muhâcirlerle ensârı affetti.*

444 (وعند ابن عقبة عن الزهرى جدبا قيظا شديدا في ليالى الخريف).

Sonra da tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir".[445]

Nifak ehlinin iç yüzünü, fitne ve fesadını faş eden âyetlerin inişne sebep teşkil ettiği için Tebûk Seferi'ne "Gazvetü'l-Fâdîha" denilmiştir.

Kaynaklarda, Tebûk Seferi'nin tertip sebebine dair üç farklı gerekçe zikredilmiştir:

Birincisi: İslâm'ın Arabistan'daki özellikle de Kuzey Arabistan'daki hızlı ilerleyişinden kaygı duyan ve İslâm düşmanı Ebû Âmir gibi Hıristiyan Araplar tarafından Arabistan'ı istila etmeye kışkırtılan Bizanslıların, Medine üzerine Müslümanları ezmek amacıyla yarımadanın sınır boylarında büyük bir kuvvet toplamakta oldukları yolunda -Medine'ye zeytinyağı getirip satan Nebâtî tüccarların- ulaştırdıkları ciddi haberlerdir.

Çağdaş batılı araştırmacılara göre Bizans askeri güçleri, o sıralarda -İranlıların yenilgisi ardından- Ürdün'ün doğu bölgelerinde hâkimiyet kurmakla meşguldü.

İkincisi: Medine'de kalan Yahudilerin: "Ey Ebu'l-Kasım! eğer iddianda doğru isen, Şam'a gidip yerleşiver; çünkü, orası peygamberlerin yurdudur" şekilinde kendilerine ait bir takım dinî gerekçelerle Hz. Peygamber'i (a.s.) Suriye'ye girmeye teşvik etmişlerdir. Onların asıl amacı ise genç İslâm toplumunu -zamansız bir şekilde- Bizans İmparatorluğu'yla karşı karşıya getirmek ve İslâm'ı mağlup olmasını sağlamaktır. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) Tebûk'a sefer düzenledi. Asıl amacı ise Şam'ı fethetmekti. Tebûk'a ulaşınca inen: "*Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için nerdeyse dünyayı başına dar getirecekler. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar*"[446] meâlindeki âyetlerle Yahudilerin asıl amacı bildirildi.

Üçüncüsü: Yüce Allah, müşriklerin, hac mevsimi ve diğer günlerde Mescid-i Harâm'a yaklaşmalarını yasaklayınca, Kureyşliler: "Kesinlikle ticaret ve pazar yollarımız kesilecek, bu sayede elde ettiğimiz menfaatler

445 et-Tevbe 9/117.
446 el-İsrâ 17/76.

kaybolacaktır" dediler. Allah da onlara, bu kayıplarını karşılamak üzere, Müslüman oluncaya veya başları eğik bir şekilde kendi elleriyle cizye verinceye kadar Ehl-i Kitapla savaşmalarını şu meâldeki âyetlerle emretti: *"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfünden zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir. Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."*[447]

Her ne sebeple olursa olsun, hem *"Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah muttakilerle beraberdir"* [448] meâlindeki âyette hem de İbn Abbâs, Mücâhid (21-103/642-721) ve Saîd b. Cübeyr'den nakledilen bir rivâyette işaret edildiği üzere, Tebûk Seferi, Arap Yarımadası dışına taşma seviyesine gelen ve dinlerini tüm dünyaya yayma potansiyeline sahip olan yeni İslâm toplumuna bir hedef gösterme anlamı da taşır.

O zamanlar Bizans İmparatorluğu, Arabistan'ın birinci derecede komşuları olan Suriye, Filistin ve Mısır gibi ülkelere hâkimdi. Bizans'ın bu ülkelere olan hâkimiyeti, Arabistan topraklarında doğan İslâm'ın dış dünyaya yani küçük Asya ve Afrika'ya açılmasına set çekmiş bir haldeydi.

Hz. Peygamber (a.s.) Bizans'tan gelmesi muhtemel saldırıya karşı tedbir olarak, sefer hazırlıklarını başlattı.

Hz. Peygamber (a.s.), gazaya niyetlendiğinde, kimlere karşı savaşacağını gizli tutar ve değişik ihtimalleri akla getirecek şekilde konuşurdu. Böylece düşmanın mukavemet için hazırlık yapmasına fırsat verilmemiş ve tarafların gereksiz zayiat vermesi engellenmiş olurdu. Tebûk

447 et-Tevbe 9/28-29.
448 et-Tevbe 9/123.

Seferi'nde ise böyle yapmadı; hazırlıkların gerektiği gibi yapılabilmesi için hedefi ilân etti.

Tebûk Seferi'nde kadın-erkek bütün Müslümanlar, katılmak veya gidenlere yardımcı olmak için her türlü imkânlarını seferber etmiş, münafıklar ise katılmamak için bahaneler uydurmuşlardır:

Seferin yaz mevsiminin sıcak günlerine ve hasat dönemine denk gelmesi, Bizans İmparatorluğu lejyonlarının dehşet verici şöhreti, münafıkların, sefer hazırlıkları esnasında, Resûlullah'ın (a.s.) aleyhine propaganda yaparak Bizans'a karşı savaş ilân etmenin bir çılgınlık ve intihar olduğunu halk arasında yaymalarına sebep oldu.

Münafıklar, Hz. Peygamber'e (a.s.) gelip çeşitli mazeretler öne sürerek sefere gitmemek için izin istedi. Bunlar 80 küsur kişiydi.

Sefere katılmayanlar arasında üç imanlı salih kişi de vardı. Ensârdan olan bu sahabeler:

1- Kâ'b b. Mâlik el-Hazrecî (v. 50/670): Hz. Peygamber'in (a.s.) meşhur üç şairinden biri olup, hicretten sonra Talha b. Ubeydillah veya Zübeyr b. Avvâm ile kardeşlik bağı (muâhât) kurulmuştur.

2- Mürâre b. Rebî' el-Evsî, Bedir gâzîsidir. Onun aslen Kudâa'dan olup Benî Amr b. Avf'la ittifak/hilf yaptığına dair bir görüş de bulunmaktadır.

3- Hilâl b. Ümeyye el-Evsî'dir. Medine'deki Vâkıf oğullarından ilk Müslüman olanlar arasında yer alır. Hilâl b. Ümeyye'nin annesi, [Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'ye muhacir olarak geldiği ilk günlerde evinde misafir kaldığı] Külsûm b. Hidm'in kız kardeşi Üneyse bint Hidm'dir. Kabilesinin putlarını kırmasıyla tanınan Hilâl, Bedir ve Uhud savaşlarına katılmış, Mekke'nin fethinde kabilesinin bayrağını taşımıştır.

Üçü de sefere katılmayıp Medine'de kalmak için kesin bir karar almadılar ve özür beyan etmediler. O mevsimde Medine'den ayrılmak onlara o kadar sevimsiz geldi ki, hazırlık yapmaya başlayamadılar ve bu işi hep erteleediler. Orduya katılmak istediklerinde ise iş işten geçmiş ve birlikler gitmişti.

Müslümanlar, sefer için hızla hazırlığa koyuldu. Zenginler, ordunun teçhizatı konusunda birbiriyle yarıştı. Hz. Osman, ordunun üçte birinin, yani on bin kişinin askerî teçhizatını tek başına temin etti, ayrıca bin dinar nakit para bağışında bulundu. Hz. Peygamber (a.s.), onun bu davranışına çok sevindi ve: "Allah'ım Osman'dan razı ol; zira ben ondan razıyım"[449] diye dua etti. Hz. Ömer (r.a.) de yüklü bir yardımda bulundu ve Resûlullah (a.s.), kendisine ne gibi bir yardımda bulunduğunu sorması üzerine: "Sahip olduğum bütün servetin yarısını" diye cevap verdi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) ise mal varlığının tümü olan dört bin dirhemi getirebildi; evine sadece Allah'ın ve O'nun Resûlü'nün sevgisini bıraktığını söylediği zaman, onun bu davranışı diğerlerinden daha büyük bir sevinç ve heyecana neden oldu. Yapılan bu gönüllü yardımlardan başka, Resûlullah (a.s.), Arabistan'ın dört bucağında görevlendirdiği vali ve memurlarından, elleri altındaki devlet hazinesinde kalmış olan her şeyi göndermelerini talep etti. Basra körfezi bölgesinden gelen yardımlarla ilgili olarak, çok sayıda resmî belge vardır. Zenginlerden de zekâtlarını zamanından önce ödemeleri istendi.

Böyle olduğu halde sefere katılmak isteyen herkese yetecek kadar binek ve savaş malzemesi temin edilemedi. O sırada inen: "*Kendilerine binek temin etmen için sana geldiklerinde: 'Size binek bulamıyorum' dediğin zaman, Allah yolunda harcayacak bir şeye sahip olamadıkları için üzüntüden göz yaşı dökerek geri dönenlere de sorumluluk yoktur*"[450] meâlindeki âyet Hz. Peygamber'in (a.s.) binek ve savaş malzemesi sağlayamadığı için istemeyerek geri çevirdiği, bunun üzerine ağlamaya başlayan, beşi ensârdan, ikisi Müzeyne ve Gatafân'dan olan "yedi ağlayan kişi"nin (bekkâîn) durumu hafızalara işlendi. O günden itibaren bunlardan türeyenlere Benu'l-Bekkâ (ağlaşanların çocukları) adı verildi.

Bütün müttefikler de katıldıktan sonra -Müslümanların o günkü imkânlarına göre- 10000'i atlı, 12000'i deve binitli: 30000 bin kişilik bir ordu teşekkül etmiş oldu. Şehrin dışına bir kamp kuruldu ve herkes ha-

449 Şâmî, V,435.
450 et-Tevbe, 9/92.

zır olup Hz. Peygamber (a.s.) da yola çıkıp komutayı ele alana kadar ordu Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yönetimine verildi.

Hz. Peygamber (a.s.) Tebûk Seferi'nde, Medine'de idari işler için Sibâe b. Urfute el-Gıfârî, Muhammed b. Mesleme (r.a.) veya Ebû Ruhm el-Gıfârî'yi (r.a.) vekil bıraktığına dair rivâyetler bulunmaktadır. İbn Ümmü Mektûm ise namaz imamlığı için vekil bıraktı.

O (a.s.), ev halkının işleriyle meşgul olmak üzere ise Hz. Ali'yi (r.a.) bıraktı. Hz. Ali (r.a.), orduyla birlikte Seniyetülveda'ya kadar gitti.

Hz. Peygamber (a.s.): "Muhakkak ki burada, ya ben kalacağım ya da sen kalacaksın" buyurup ev halkının işleriyle meşgul olmak üzere onu Medine'de bıraktı.

Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.), ağlayarak: "Ey Allah Resûlü! Sen, ne tarafa gidersen, ben, senin yanında bulunmaktan başka bir şey istemezdim! Beni, çocuklar ve kadınlar içinde vekil mi bırakıyorsun?" dedi. Münafıklar, Hz. Ali'yi (r.a.) önemsemediği için onu Medine'de bıraktığı propagandasını yapmaları üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "Bana göre sen, Mûsâ'ya göre Harun gibi olmaya razı olmaz mısın? Şu kadar ki, benden sonra peygamber yoktur!" buyurdu. Hz. Ali (r.a.), hemen geri dönüp öyle hızlı yürüdü ki ayaklarının kaldırdığı tozların göğe yükseldiği görüldü.

Tebûk Seferi'nde, Hicr ile Tebûk arasında bir konak yerinde, Hz. Peygamber (a.s.) ihtiyaç gidermek ve abdest almak üzere uzaklaştı ve bir müddet gecikti. Sabah namazı vaktinin çıkacağı korkusuna kapılan sahabeler, Abdurrahman b. Avf'tan (r.a.) namazı kıldırmasını istedi. Hz. Peygamber (a.s.) da onun (r.a.) arkasında namazın ikinci rekâtını kıldı.

Hz. Peygamber (a.s.) Tebûk Gazvesi (Recep H. 9) sırasında Hicr'den[451] geçerken ashabına buradan su almamalarını bildirmiş, onların: "Biz bu kuyunun suyundan alıp hamur yoğurduk, kaplarımızı doldurduk"

451 Semûd kavminin yaşadığı bölge ve burada yer alan şehir olan Hicr, Arabistan'ın kuzeybatısında, Medine-Tebûk yolu üzerinde Teymâ'nın yaklaşık 110 km. güneybatısında, içinden Hicaz demiryolunun geçtiği sarp kayalıklarla çevrili vadinin ve bu vadideki beldenin adıdır; bugünkü yerleşim merkezi Alâ'nın 15 km. kuzeyine düşmektedir.

demeleri üzerine: "Öyleyse hamuru atın, aldığınız suyu da dökün" buyurmuştur.[452] Bir rivâyete göre de hamuru develere yedirmelerini, Hz. Salih'in (a.s.) devesinin içtiği kuyudan su almalarını istemiştir.[453] Başka bir rivâyete göre ise Resûlullah (a.s.) Hicr'den geçerken: "Kendilerine zulmedenlerin meskenlerine, onların başına gelen felâketin sizin de başınıza gelmemesi için ağlayarak girin, aksi halde girmeyin"[454] demiş ve devesini hızla sürerek oradan uzaklaşmıştır.

Medine-Tebûk Güzergâhı[455]

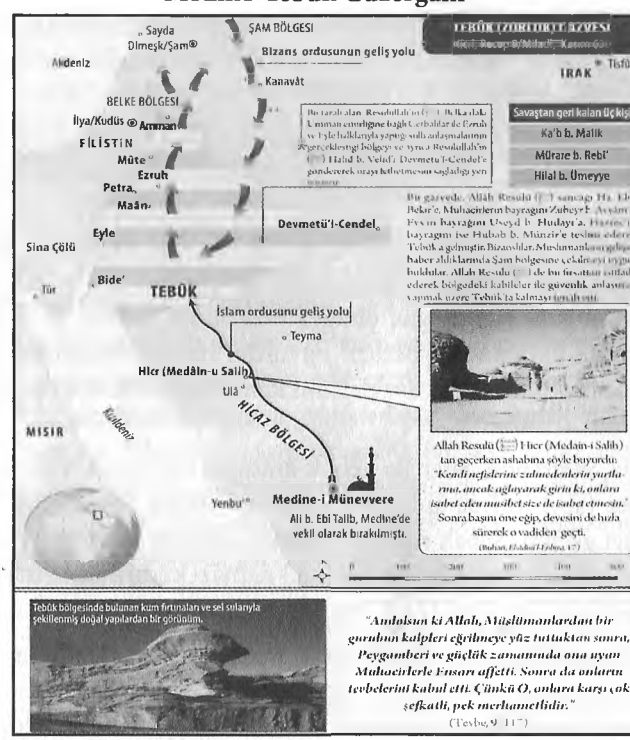

452 Müslim, "*Zühd*", 1; Tecrid Tercemesi, IX,135.
453 Buhârî, "*Enbiyâ*", 17.
454 Buhârî, "*Tefsîrü'l-Kur'ân*", 15/2.
455 el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 379.

Resûlullah (a.s.), Tebûk ile Medine arasında 16'ya yakın mescit edindi. Bu mescitler namazgâh (musalla, cebbâne/sahra, ıydgâh/bayram yeri) şeklinde olup uygun bir alanın temizlenip etrafına taşlar dizilerek sınırları belirlenen yerlerdir. Daha sonraki dönemlerde Müslümanlar, Asr-ı Saâdet'ten izler taşıyan bu gibi pek çok yerde câmi, mescit ve namazgâhlar inşa etmiş ve Asr-ı Saâdet hatıralarını yaşatmaya çalışılmışlardır.

Hz. Peygamber (a.s.), ordusuyla Tebûk'a kadar ilerledi.O (a.s.), Tebûk'ta -Ahmed b. Hanbel'den nakledilen rivâyete göre- ashâbına şöyle hitap etmiştir: *"Size insanların en hayırlısını ve şerlisini haber vereyim mi? Şüphesiz ki ölünceye kadar atının sırtında veya devesinin sırtında veyahut ayakları üzerinde Allah yolunda çalışan insan, insanların en hayırlılarındandır. Şüphesiz ki, facir, cüretkâr ve Kur'ân'ı okuyup da ondan hiç yararlanmayan kişi de insanların en şerlilerindendir".*[456]

Suffe ashabından Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den (r.a.) nakledilen rivâyete göre de Resûlullah (a.s.), Tebûk'a ulaşınca, ashâbına daha uzun bir hitâbede bulunmuştur. Bu hitâbe meâlen şöyledir:

"Şimdi ey insanlar!.

Şüphesiz ki sözlerin en doğrusu, Allah'ın Kitabı'dır.

Kulpların en sağlamı, takva sözüdür.

Dinlerin en hayırlısı, İbrahim'in dinidir.

Sünnetlerin en hayırlısı, Muhammed'in Sünneti'dir.

Sözlerin en şereflisi Allah'ı zikirdir.

Kıssaların en güzeli Kur'ân'da olandır.

Amellerin en hayırlısı, Allah'ın farzlarıdır.

İşlerin en kötüsü, bidatlerdir.

Yolların en güzeli, peygamberlerin yoludur.

456 Şâmî, V,452.

Ölümlerin en şereflisi, şehitlerin ölümüdür.

Körlüklerin en kötüsü, hidâyetten sonra dalâlettir.

Amellerin en hayırlısı, faydalı olandır.

Körlüğün en fenası, kalb körlüğüdür.

Veren el, alan elden hayırlıdır.

Az olup yeten mal, çok olup Allah'ı anmaktan oyalayan maldan hayırlıdır.

Özür dilemenin en kötüsü, ölüm gelip çattığı anda olanıdır.

Pişmanlığın en kötüsü de kıyamet gününde olanıdır.

İnsanlardan öyleleri vardır ki, cuma namazına ancak vakti çıktıktan sonra gelirler.

İnsanlardan öyleleri de vardır ki, Allah'ı ancak isteksizce zikrederler.

Hataların en büyüğü, yalan konuşan dilin hatasıdır.

En hayırlı zenginlik, gönül zenginliğidir.

En hayırlı azık, takvadır.

Hikmetin başı, Allah korkusudur.

Kalplere yerleşen en hayırlı şey, yakindir.

Şüphe/tereddüt küfürdür.

Ölü arkasından ahu figan edip saç-başı yolmak, Câhiliye işlerindendir.

Ganimet mallarına hıyanet, cehennem korlarındandır.

Mısır içkisi ateştendir.

(Bazı) şiir iblistendir.

İçki kötülüğün yeridir/kaynağıdır.

(Bazı) kadınlar şeytanın tuzalarıdır.

Gençlik delilikten bir şubedir.

Kazançların en kötüsü, faiz kazancıdır.

Haram yemenin en kötüsü, yetim malı yemektir.

Bahtlı kişi, başkalarının halinden ders alandır. Bedbaht kişi ise daha annesinin karnında iken bedbaht olandır.

Her biriniz, dört arşın yere girer; amellerin hesabı ahirete kalır.

Amellerin esası, sonuçlarıdır.

Rüyaların en kötüsü, yalan rüyadır.

Her gelecek yakındır.

Mümine sövmek, fasıklıktır; onu öldürmek, kâfirliktir.

Etini yemek (dedikodusunu yapmak, çekiştirmek) ise Yüce Allah'a isyandır.

Müminin malının haramlığı/dokunulmazlığı, kanının haramlığı/dokunulmazlığı gibidir.

Kim yalan yere Allah adına yemin ederse, Allah onu yalanlar.

Kim bağışlarsa bağışlanır, kim affederse Allah da onu affeder.

Kim öfkesini tutarsa, Allah onu mükâfatlandırır.

Kim uğradığı zarara katlanırsa, Allah ona karşılığını verir.

Kim şöhret ararsa, Allah ona şöhret verir.

Kim sabrederse, Allah ona kat kat mükâfat verir.

Kim de Allah'a isyan ederse, Allah onu cezalandırır.

Allah'ım, beni ve ümmetimi bağışla!

(Hz. Peygamber (a.s.) bu duayı üç defa tekrarladı).

Allah'tan beni ve sizi bağışlamasını dilerim".[457]

457 Kaydettiğimiz hadîse dair İbn Kesîr, "bu hadîs garîb, metininde bazı münker unsurlar ve isnâdında zaafvardır. Allah, en doğrusunu bilir" şeklinde bir değerlendirme yapar (و هذا حديث غريب و فيه نكارة و في إسناده ضعف و الله أعلم بالصواب: *es-Sîre*, IV,25; Beyhakî, V,241-242; Şâmî, V,452).

Hz. Peygamber (a.s.) daha ileriye gitmek; yani Suriye'ye girmek konusunda ashâp ile istişare etti. Böyle bir teşebbüsün zamansız ve gereksiz yere Bizans'ı tedirgin edeceğini bilen ashap, Suriye'ye girilmemesini tavsiye etti.

Hz. Peygamber (a.s.) muhtemelen Bizanslıların Arabistan'ı işgal niyetinde olmadıklarını, henüz böyle bir teşebbüs için hazır olmadıklarını veya şimdilik böyle bir niyetten vazgeçmiş olduklarını tesbit ettiğinden Medine'ye döndü.

İslâm ordusu, on küsur veya yirmi gün Tebûk'te kaldı ve Hz. Peygamber (a.s.), bu zaman zarfında, seferi olduğu için namazı kasr üzere kıldı.

et-Tevbe Sûresi'nin bir kısmı Tebûk Seferi'nde bir kısmı ise Tebûk Seferi'nden sonra nâzil olmuştur. Tebûk Seferi'nde ve sonrasında inen âyetler, Müslümanların ve münafıkların, Tebûk Seferi hazırlıklarında, seferde ve sonrasında gösterdikleri tutum ve davranışlarından bahseder.

Hz. Peygamber (a.s.) zayıf devesi sebebiyle ordudan geri kaldığı için eşyasını sırtlanarak tek başına orduya yetişen Ebû Zer el-Gıfârî'yi (r.a.) görünce: "Allah, Ebû Zer'i esirgesin. O yalnız yürüyecek, yalnız ölecek ve yalnız dirilecektir" buyurmuştur.[458]

Tebûk Seferi neticesinde bölgedeki ve çevredeki kabileleri itaat altına alan Hz. Peygamber (a.s.) seferden döndükten sonra, geride kalan üç sahâbe (Ka'b, Mürâre, Hilâl) hakkında Allah hüküm verinceye kadar onlardan uzak durulmasını ve konuşulmamasını Müslümanlara emretti. Bu üç kişi elli gün boyunca toplum dışı bir hayat sürdüler. Bu boykot esnasında Gassânî krallardan Hâris b. Ebî Şimr el-Gassânî veya Cebele b. el-Eyhem, Resûlullah'a (a.s.) ihanet edip Suriye'ye gelmesi için Ka'b b. Mâlik'e bir davet mektubu gönderdi; fakat o, bunu şiddetle reddetti. Ellinci gün sabah namazından sonra Hz. Peygamber (a.s.) mescitte Allah'ın onları affettiğini ilan etti. Bu konuda nâzil olan âyetler meâlen

458 Şâmî, V,443-444.

şöyleydi: "*Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir gurubun kalbleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli (رَءُوفٌ), pek merhametlidir (رَحِيمٌ). ve (savaştan) geri bırakılan üç kişinin de tevbelerini kabul etti. Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihâyet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çâre olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir*".[459]

Ka'b b. Mâlik (r.a.), Yüce Allah'ın kendilerini affetmesine o kadar sevindi ki, bütün servetini sadaka olarak vermek istedi. Ancak Resûlullah (a.s.), Ka'b b. Mâlik'e (a.s.) servetinin sadece üçte birini sadaka vermesine izin verdi.

184. Bizans İmparatoru'na İslâm'a Davet Mektubu Gönderilmesi	**Tebûk Seferi'nde.**
185. Bizans İmparatoru'nun Hz. Peygamber'in (a.s.) Ahlâk ve Şemâilini Öğrenmek İstemesi	**Tebûk Seferi'nde.**
186. Alkame b. Mücezziz'in Filistin Seriyyesi	**Tebûk Seferi'nde.**
187. Hâlid b. Velîd'in Dûmetülcendel Seriyyesi, Ükeydir b. Abdilmelik ile Antlaşma Yapılması, Ved Putunun Tahribi	**Tebûk Seferi'nde.**
188. Cerba, Ezruh, Makna, Eyle ve Tebûk Heyetleri	**Tebûk Seferi'nde.**
189. Münafıkların Hz. Peygamber'e Suikast Girişimi	**Tebûk Seferi dönüşü.**

Hz. Peygamber (a.s.), suikastçı münafıkların isimlerini Huzeyfe b. Yemân el-Absî ve Ammâr b. Yâsir el-Ansî'ye (v. 37) bildirmiş ve bu bil-

459 et-Tevbe, 9/118.

giyi sır olarak saklamalarını emretmiştir. Hz. Peygamber (a.s.) başarısız kalan suikast planından: "Biliyor musun, ey Ebû Yahya? Sen münafıkların bana ne yapmak istediklerini, neye teşebbüs ettiklerini biliyor musun? Kendi kendilerine bir plan kurarak 'Dağ yolunda peşine düşelim' dediler. Karanlık çökünce, devemin kolan ve iplerini kesecekler, beni devemin üzerinden düşürünceye kadar onu dürtüp süreceklerdi" şeklindeki ifadelerle Üseyd b. Hudayr'a da haber verdi. O (r.a.): "Ey Allah Resûlü! Şu anda insanlar toplanıp kamp kurmuş bulunuyorlar. Her kabileye, suikasta katılan adamlarını öldürmelerini emret. Böylelikle onu öldüren, kendi aşiretinden biri olur. Eğer istersen, onların isimlerini bana bildir, -seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki- çok geçmez, onların başlarını sana getiririm" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (a.s.): "Ey Üseyd! Ben, insanların 'Muhammed bir topluluğun yardımıyla savaştı. Ne zaman ki Yüce Allah onu (müşriklere) galip getirdi, bu defa onları öldürmeye başladı' demelerinden hoşlanmam", başka bir rivâyete göre ise: "Şüphesiz ki ben, insanların 'Muhammed, müşriklerle arasındaki savaş sona erer ermez, kendi arkadaşlarını öldürmeye başladı' demelerinden hoşlanmam" buyurdu.[460]

190. Dırâr Mescidi'nin Tahribi	**Tebûk Seferi dönüşü, Medine'ye girilmeden önce.**

Dırâr Mescidi, Kubâ münafıkları tarafından Kubâ Mescidi'nin yanında nifak ve bozgunculuk amacıyla tesis edilmiş bir binadır.

Müslümanlar, hicretin ilk günlerinde Külsûm b. Hidm el-Evsî'ye ait bir harman yerinde- Kubâ Mescidi'ni inşa etmişlerdi. Bir rivâyete göre Kubâ Mescidi'nin yerini, Leyye adında bir kadın, daha önce, ağıl olarak kullanıyordu. Münafıklar: "Leyye'nin eşeğini bağladığı yerde namaz kılmayız" diye propaganda yaparak bir nifak ocağı olan Dırâr Mescidi'ni inşa ettiler.

Tebûk Seferi'ne çıkılacağı sıralarda bir grup münafık: "Ey Allah Resûlü! Kubâ Mescidi'ne gelemeyen hastalar ve ihtiyaç sahiplerine; özellikle yağ-

460 Vâkıdî, III,1043-1044; Beyhakî, V,257; Şâmî, V,466-468.

murlu ve şiddetli kış gecelerinde namaz kılmak için bir mescit bina ettik, teşrif edip namaz kıldırsanız, hayır ve bereketle dua buyursanız" diye rica ettiler. Resûlullah (a.s.), seferden dönünce isteklerini yerine getireceğine dair söz verdi.

Münafıklar, Tebûk Seferi dönüşünde Medine'ye bir saat mesafede bulunan Zîevân köyüne gelen Resûlullah'ı (a.s.) Dırâr Mescidi'ne tekrar davet edip verdiği sözü hatırlattılar. Resûlullah (a.s.), Dırâr Mescidi'ne gitmeye hazırlanırken şu meâldeki âyetler indi: *"(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescit kuranlar ve: (Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik, diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder. Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. Yaptıkları bina, (ölüp de) kalbleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."*[461] Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), Benî Aclân'ın müttefiki Mâlik b. ed-Duhşüm es-Sâlimî el-Ensârî ile Ma'n b. Adî veya onun kardeşi Âsım b. Adî el-Belevî el-'Aclânî'yi çağırdı ve onlara:

"Haydi, hiç durmadan gidiniz! Şu zalim cemaatin mescidini yıkınız, yakınız!" buyurdu. Bu iki zat, süratle mescidin bulunduğu Benî Sâlim b. Avf yurduna gittiler ve Resûlullah'ın (a.s.) emrini yerine getirdiler.[462]

191. Tebûk Seferi'nden Dönen İslâm Ordusunun Medine'ye Girişi	**Ramazan'da veya Şevvâl'in sonunda H. 9.**
192. Tâif Heyeti	**Ramazan H. 9.**

461 et-Tevbe 9/107-110.

462 Beyhakî, V,259; *Tecrîd Tercemesi*, V,283-284; X,422.

Tâifli Sakîf kabilesi, Arabistan'da İslâm'a karşı direnmekte yalnız kaldıklarını fark edince, Abdüyâlil b. Amr es-Sekafî başkanlığında altı kişilik bir heyeti, Ramazan H. 9'da, Medine'ye gönderdiler. Resûlullah (a.s.) tarafından kabul edilen heyet, Mescid-i Nebevî'nin yanında kurulan çadırlarda ağırlanmış, böylece onlara Müslümanların davranışlarını ve ibadetlerini yakından izleme fırsatı verilmiştir. Hâlid b. Âs, Resûlullah (a.s.) ile Tâifliler arasında aracılık yapıyordu. Heyet üyeleri, İslâmiyet'i kabul etmeden herhangi bir antlaşmanın yapılamayacağını anlayınca Müslüman olmak için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Hz. Peygamber (a.s.) onların savaşa katılmamak, öşür vermemek ve kendilerinden olmayan valiler tarafından idare edilmemek şeklindeki isteklerini geçici olarak kabul etmiş, fakat namazdan muaf tutulma dileklerini: "Namazı olmayan bir dinde hayır yoktur" (لا خير في دين لا صلاة فيه) karşılığını vererek reddetmiştir.

Heyet üyeleri, Resûlullah'tan (a.s.) Lât adındaki putlarına üç yıl daha tapınmalarına izin verilmesini istedi. Resûlullah (a.s.) onların bu teklifini reddedince heyet, ondan bir yıl müddetle Lât'a dokunmamasını istedi. Resûlullah (a.s.) bu teklifi de reddedince heyet, kendisinden bir ay müddetle Lât'ı yerinde bırakmasını istedi. Ancak Resûlullah (a.s.), çok kısa bir müddet için dahi olsa Lât'ı yerinde bırakmayıp yıktıracağını söyledi. Onların Lât hakkındaki ısrarları, muhakemesi yetersiz insanların saldırılarından korunmak ve aralarında İslâmiyet kökleşinceye kadar onları ürkütmemek arzusundan ileri geliyordu. Heyet üyeleri Lât'ı yıkmaktan kendilerini muaf tutmalarını isteyince Hz. Peygamber (a.s.) Lât putunu yıkmak üzere Ebû Süfyân b. Harb ile Mugire b. Şu'be'yi görevlendirdi.

Heyet başkanı Abdüyâlîl, İslâmiyet'in yasakladığı zina, şarap ve faiz gibi kötü alışkanlıkları kabilesinin bırakamayacağını söylemişse de bu istekler de Hz. Peygamber (a.s.) tarafından kabul edilmemiştir. Nihâyet Abdüyâlîl ve arkadaşları Müslüman oldular ve Resûlullah'ın (a.s.) Sakîf kabilesine hitâben yazdığı ve Hâlid b. Âs tarafından kaleme alınan bir mektupla geri döndüler.

Resûlullah (a.s.), yaşça heyetin en küçüğü; fakat İslâm ahkâmını, *Kur'ân-ı Kerîm*'i öğrenmeye en isteklisi olan ve bunları en iyi öğrenmiş bulunan Osman b. Ebi'l-Âs'ı Sakîfliler'e emîr tayin etti. Hz. Ebû Bekir de Osman b. Ebi'l-Âs es-Sakafî'nin (v. 51/671)[463] ehliyetini: "Ey Allah'ın Resûlü! Heyet içinde, bu genci İslâm'da derin bir bilgiye sahip olmak ve *Kur'ân*'ı öğrenmek konusunda en istekli gördüm" mealindeki sözlerle belirtmiştir. Tâif'e dönen heyet, Müslüman olduklarını ve Hz. Peygamber'den (a.s.) aldıkları emirleri bir süre Tâifliler'den gizleyip uygun bir şekilde İslâm'ı onlara anlatmaya başlamış ve bu sûretle Tâifliler'in Müslüman olmalarını sağlamıştır.

Faizin (ribâ) Haram Kılınması

Resûlullah'ın (a.s.) Benî Sakîf'le yaptığı antlaşmada faiz alacak-verecekleri lağvedildi. Mekkeli Benî Muğire, Sakîfli Benî Amr b. Ümeyye'ye olan faiz borçlarını ödemeyince, aralarında düşmanlık doğdu. Durum Resûlullah'ın (a.s.) fetihten sonra Mekke'ye âmil tayin ettiği Attâb b. Esîd tarafından Hz. Peygamber'e (a.s.) intikal ettirildi. Bunun üzerine şu meâldeki âyetler nâzil oldu:

"*Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların: Alım-satım tıpkı faiz gibidir, demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar. Allah faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez. İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsa-*

463 عثمان بن أبي العاص الثقفي أبو عبد الله له صحبة ورواية استعمله النبي صلى الله عليه و سلم على الطائف ثم أقره أبو بكر وعمر (روى عنه الحسن وابن سيرين وسعيد بن المسيب وجماعة مات سنة إحدى وخمسين

nız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin. Şâyet (faiz hakkındaki emirleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz".[464]

Resûlullah (a.s.), Mekke valisine âyetleri yazdı ve altına şu ifadeyi ekledi: "Onlar buna razı olurlarsa ne ala, yoksa onlara savaş ilân et".[465]

Faiz yasağı İslâm'ın kesin hükümleri arasındadır ve her çeşidi ile faiz haramdır. İslâm'ın iktisadi, içtimai, ahlâkî nizamı bir bütün halinde işletildiği zaman faize zaruret hâsıl olmaz. İslâm ekonomisi sermaye birikimini teşvik için faizi değil, ortaklık usulünü ileri sürmüştür. Bu usulde sermaye faizsiz olacağı için mülkiyete iştirak tabana doğru yaygınlaşacak, ekonomik ve sosyal farklılaşma asgari seviyeye inecek; sermayeye, yatırımlara ve ticarete kötü gözle bakılmayacaktır. Para bir değişim/mübadele vasıtasıdır. Onu, alınıp satılan mal haline getirmek ve riske girmeden gelir sağlamak tatlı fakat zehirli yiyeceklerle beslenmeye benzer, tesirini gösterince çok defa iş işten geçmiş olur.

İslâm Dini'nin faizi yasaklaması, ekonomik bir yasaktır; bireyle yakın çevresi arasında gerçekleşen tüketim borçlarıyla sınırlı değildir. Yasaklanmış olan, tamamen ekonomik bir işlem olarak faizciliktir. Zira Mekke tüccarının geliri büyük ölçüde faize dayanıyordu.

Zamanımızda, günlük dünya mal ve hizmet ticaretinin 200 milyar dolar, buna karşılık günlük para ticaretinin 2,5 trilyon dolar olduğu hesaba katılırsa, İslâmiyet'in faiz yasağının anlamı daha iyi anlaşılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz yerde geçen ribâ kelimesi örfî anlamda (yani vadeye veya vadenin uzatılmasına karşı borcun artması manasında) kullanılmış, hadîslerde ise ribâ kavramına yeni bir boyut getirilerek fıkıh kaynaklarında vade faizi –fazlalık faiz (ribe'n-nesîe - ribe'l-fadl)

464 el-Bakara 2/275-279.
465 Râzî, VI,29-30; Elmalılı, II,239,253.

veya borç faizi - alışveriş faizi (ribe'd-deyn – ribe'l-bey') şeklinde ayırım ve adlandırmalara zemin hazırlanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de faiz ile ilgili âyetler dört ayrı sûrede yer almıştır. İniş tarihleri farklı olan bu âyetler, faizin yasaklanmasında tedricî bir yol takip ederek faize karşı önce sitem ve tarizde bulunmuş, daha sonra açık ve kesin bir ifade ile onu yasaklamış ve nihâyet faizde ısrar etmenin Allah'a ve Resûlü'ne (a.s.) bir nevi savaş açmak olduğunu bildirerek ve faiz uygulamasının farklı yönlerine dikkat çekerek bu yasağı teyit etmiştir. *Kur'ân*'da faizin tedric yöntemiyle yasaklanması, içkinin dört ayrı âyetle haram kılınmasına benzer.

İslâm, emir ve yasakları aşama aşama hayata geçirmeyi (tedrîc) bir yöntem olarak benimsemiştir. Bunun bir örneği faizle ilgili uygulamadır. Faizi haram kılan âyetler iniş tarihlerine göre şu şekilde sıralanmıştır:

1- "*İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz (riba), Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekât veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır.*"[466]

Âyetin ilk cümlesindeki "riba", başlıca şu şekillerde tefsir edilmiştir: Verilen faizin kendisi, karşılığında maddi menfaat umulan herhangi bir bağış, faize verilen mal veya para. Son mana esas alındığında, âyetin, "insanların malları arasında nemalansın, artsın diye verdiğiniz..." şeklinde tercümesi uygun olur. Âyette, Müslümanları, ileride kesin olarak hükme bağlanacak olan riba yasağına hazırlayıcı bir ifade kullanılmıştır.

2- "*Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar.*

Bu hal onların: 'Alım-satım tıpkı faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kend-

466 er-Rûm 30/39.

isinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.

Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.

İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.

Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin.

Şâyet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

Eğer (borçlu) darlık içinde ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır".[467]

3- "*Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.*"[468] Yüce Allah, el-Bakara Sûresi'nin 275, 276, ve 278. âyetlerinde alış-verişi helal kıldığını ve faizi yasakladığını bunların aynı şeyler olmadığını vurgulayarak ifade buyurmuştur. Burada kat kat artırarak faiz yemenin yasak olduğunun belirtilmesi ise devrin Arap toplumunda yaygın olan ve vadesinde ödenmeyen borçlar hakkında yapılan tefecilik uygulamalarına işaret içindir.

4- "*Yahudilerin yaptıkları zulümden, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden, menetmelerinden dolayı kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık. Menedil-*

467 el-Bakara 2/275-280.
468 Âl-i İmrân 3/130.

dikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık".[469]

193. Himyer Meliklerinin İslâm'ı Kabulü	**Hz. Peygamber (a.s.) Tebûk Seferi'nden Medine'ye döndüğü günlerde: Ramazan H. 9.**
194. Benî Hemdân Heyeti	**Tebûk Seferi'nden Medine'ye dönüldüğü günlerde.**
195. Benî Fezâre Heyeti	**Hicrî 9. yılda, Tebûk Seferi'nden sonra.**
196. Benî Mürre Heyeti	**Hicrî 9. yılda, Tebûk Seferi'nden sonra.**
197. Benî Dâr Heyeti	**Hicrî 9. yılda, Tebûk Seferi'nden sonra.**
198. Ümmü Külsûm'ün Vefatı	**Hicretin 9. yılında.**
199. Münafıkların Başı Abdullah b. Übey'in Ölümü	**Zilkade H. 9.**

Babaannesine nisbetle İbn Selûl diye de anılan Abdullah b. Übey, Hazrec kabilesinin reisi olup Medine idaresi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber'in (a.s.) hicretiyle bundan vazgeçilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.) ve ashabı, müşriklerle ve Ehl-i Kitapla savaşmaya Allah tarafından izin verilinceye kadar iki kesimin de uygunsuz tutum, davranış ve işkencelerine katlanmışlardı. Savaşa izin verilip Bedir Gazvesi'nde Kureyş müşriklerinin ileri gelenleri öldürülünce Abdullah b. Übey ve müşrik yandaşları: "Bu, zaferin Müslümanlara yöneldiğini açıkça gösteren bir hâdisedir!" diyerek ister istemez Hz. Peygamber'e (a.s.) gelip İslâm üzerine biat ettiler.

Abdullah b. Übey, ölünceye kadar, Müslümanları, birbirine düşürmeye, İslâm birliğini bozup dağıtmaya, İslâm toplumunu içinden yık-

469 en-Nisa 4/160-161.

maya ne kadar çalışmış durmuşsa, Hz. Peygamber (a.s.) de onun ve yardımcılarının sinsi sinsi kurdukları tuzaklardan Müslümanları ve Müslümanlığı daima kurtarmış, ellerini boşa çıkarmıştır. Hz. Peygamber (a.s.) Abdullah b. Übeyy'i, hiç bir zaman bir köşeye itip onun Müslümanlara karşı açıktan bir cephe kurmasına meydan vermemiş, kendisine daima Müslüman muamelesi yapmış, yumuşak davranmış, onu da yumuşak davranmak ve yumuşak davranınca da, düşen fırsatları, anında ve serbestçe değerlendirememek zorunda bırakmıştır.

Abdulâh b. Übey'in Kötü Tutum ve Fiillerine Bazı Örnekler

1- Abdullah b. Übey, Uhud Savaşı'na giderken, yolda, İslâm ordusunun üçte birini teşkil eden üç yüz on kişi ile geri döndü.

2- Abdullah b. Übey, Benî Nadîr Yahûdîleri Medine'den göç etmeye hazırlandıkları sırada, adamlarından Süveyd ve Dâis ile: "Sakın yurdunuzu ve mallarınızı bırakıp gitmeyiniz! Kalenizde oturunuz. Benim yanımdakilerden, kavmimden ve başka Araplardan iki bin kişi sizinle birlikte kalenize girecek, son nefeslerine kadar hepsi ölmeyi göze alacaklardır. Kurayzaoğulları size yardım eder, sizi bırakmazlar. Gatafanlı müttefikleriniz de size yardım ederler" şeklinde bir haberi onlara gönderidi. Böylece Benî Nadir'in, mukavemet edip Müslümanlara savaşmalarına sebep oldu.

3- Benî Mustalık Savaşı'nda muhâcir ve ensârı kışkırtıp birbirlerine düşürdü; kılıçlara el atılmış; Hz. Peygamber'in (a.s.) yetişip teskin etmesiyle büyük bir kavganın önüne geçilebildi.

4- Hendek Savaşı'nda da uydurma bahanelerle evlerine dönmek isteyen münafıkların başında bulundu.

5- Benî Kurayza Yahûdîlerini, Hz. Peygamber'le (a.s.) ve Müslümanlarla savaşmaya teşvik etti.

6- Nihâyet, Tebûk Seferi'ne çıkılacağı sırada, Abdullah b. Übey çevresindeki münafıklar ve Yahûdî müttefikleriyle birlikte karargâhını, İslâm ordugâhının yanında kurmuş ve ordu harekete geçtiği sırada

İslâm ordusuna katılmamakla kalmadı: "Muhammed, güç bir durumda, şiddetli sıcaklarda ve çok uzak diyarlarda Benî Asfar (Bizanslılar) ile savaşacak! Hâlbuki kendisinde buna yetecek güç yok. Herhalde, Muhammed, Benî Asfar ile çarpışmayı, oyuncak sanıyor! Vallahi, onun ashabının, bir sabah ikişer ikişer iplere bağlanmış olarak görür gibiyim sanki!" diyerek İslâm toplumuna korku salmaya çalıştı.

Netice itibariyle Abdullah b. Übey, Bedir Gazvesi'nden sonra Müslüman olmuş görünmesine rağmen, Hz. Peygamber'e (a.s.) ve onun tebliğ ettiği dine karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularından hiçbir zaman kurtulamadı.

Ashabın ileri gelenlerinden ve Hz. Peygamber'le (a.s.) birlikte Bedir Gazvesi dahil bütün savaşlara katılan Abdullah (v. 12/633), Resûlullah'tan (a.s.) ölüm döşeğindeki babası Abdullah b. Übeyy b. Selûl için istiğfar etmesini istedi. Resûlullah (a.s.), halis bir Müslüman olan Abdullah'ın hatırına, babasının affı için Allah'a dua etti. Bunun üzerine şu meâldeki âyet indi:

"(Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."[470]

Bundan hemen sonra indirilen âyette meâlen şöyle buyuruldu: "*Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.*"[471] Bu âyettin inişinden sonra Hz. Peygamber (a.s.), vefat edene kadar hiçbir münafığın cenaze namazını kılmadı ve kabrinin başında da durmadı.

470 et-Tevbe 9/80.
471 et-Tevbe 9/84.

Bir rivâyete göre, Abdullah b. Übey'in, Hz. Peygamber'in (a.s.) gömleğinden ve üzerine kılacağı namazdan şifa dilediğini gören Hazrec'ten bin kişi münafıklıktan kurtulup ihlası kazanarak Müslüman oldu.

200. Hz. Ebû Bekir'in Hac Emirliği/Başkanlığı ve Hz. Ali'nin et-Tevbe Sûresi'ni Tebliğ Etmesi	**Zilhicce H. 9.**

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke fethedilip İslâm diyarı (dârü'l-İslâm) olunca, Tebûk Seferi'nden sonra hac yapmak istedi. Fakat müşriklerin de hacda bulunacağı, Kâbe'yi çıplak tavaf etmeleri ve hacca dair Câhiliye adetlerinin uygulanmaya devam edilmesinden dolayı bundan vazgeçti. Hz. Peygamber (a.s.), hicretin 9. yılında Müslümanlara hac yaptırmak üzere Hz. Ebû Bekir'i (r.a.), hac başkanlığına tayin etti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) de üç yüz Müslüman'la birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı.

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.), Mekke'ye hareketinden sonra et-Tevbe (el-Berâe) Sûresi'nin -müşriklere dört aylık geçici bir süre serbestlik tanıyan- ilk 9 âyeti indi. Âyetler meâlen şöyledir:

"Allah ve Resûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!

(Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir.

Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlü'nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! o kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!

Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.

Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlıgayan, esirgeyendir.

ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.

Mescid-i Harâm'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında[472] *müşriklerin Allah ve Resûlü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever.*

Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, hâlbuki kalbleri (buna) karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsânî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!".[473]

Resûlullah (a.s.), et-Tevbe Sûresi'nin ilk kısmı inince, Allah'ın emirlerini hacca gelen insanlara tebliğ etmek için Hz. Ali'yi (r.a.) görevlendirdi. Hz. Ali (r.a.), kafileye ulaştığında Hz. Ebû Bekir (r.a.): "Âmir misin, yoksa memur musun?" diye sordu. Hz. Ali (r.a.), et-Tevbe Sûresi'ni Mekke'deki hacılara tebliğ etmekle memur olduğunu bildirdi. Verilen vazifeyi yerine getirmek konusunda Ebû Hüreyre (r.a.), Hz. Ali'ye (r.a.) yardımcı oldu.

Hz. Ali (r.a.), -bayramın birinci günü; yani 10 Zilhicce'de Mekke ile Müzdelife arasında, Mina'ın Mekke tarafında; yani batı yönündeki sınırı

472 Tefsircilere göre âyette istisna edilenler, Hudeybiye Antlaşması'na dolaylı olarak iştirak etmiş olan Huzeyme ve Müdlic oğullarıdır. Kureyş ve onlara bağlı diğer müşrikler antlaşmayı bozdukları için Müslümanlar harekete geçti ve Mekke'yi fethettiler. Antlaşmayı bozmayan kabilelere ise dokunmadılar.

473 et-Tevbe 9/1-9.

olan- Akabe Cemresi yanında ayağa kalkarak kendisinin Hz. Peygamber (a.s.) tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu bildirdi ve sonra da et-Tevbe Sûresi'nin ilk kısmını okuyarak dört şeyi ilan etti:

1- Müminden başkası cennete girmeyecektir.

2- Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapmayacaktır.

3- Kimse Beytullah'ı/Kâbe'yi çıplak tavaf etmeyecektir.

4- Kimin Resûlullah (a.s.) ile bir antlaşması varsa süresi doluncaya kadar geçerlidir. Resûlullah (a.s.) ile bir antlaşması olmayanlara ise dört ay mühlet verilmiştir.

Dört aylık sürenin bitiminden sonra müşrikler bulundukları yerde ya öldürülecek ya da esir edilecektir. Bunun iki istisnası vardır:

1- Müşrik kabileler tarafından bozulmamış antlaşmalar antlaşma süresinin sonuna kadar yürürlükte kalacaktır.

2- Bir putperest himaye/koruma isterse bu isteği yerine getirilecek ve kendisine önce İslâm anlatılarak güven içinde gitmek istediği yere götürülecektir.

Netice itibariyle Ramazan H. 8'de Mekke'nin fethi ile Kâbe putlardan temizlendi. 9. yılın haccında, bundan sonra müşriklerin hacca gelemeyeceği, şirk örf ve adetlerin Beytullah'ta icra edilemeyeceği ilan edildi. Böylece Mekke'deki ortam Hz. Peygamber'in (a.s.) Vedâ Haccı'na hazır hale getirilmiş oldu.

201. Haccın Farz Kılınması	**Hicrî 9. yılda.**

Hac, belirli yer ve zamanda hac niyetiyle ihrâma girip, Arafat'ta vakfe ve Kâbe'yi ziyareti kapsayan bedenî ve malî bir ibadettir. İhrâm, vakfe ve ziyaret tavafı, haccın farzlarındandır. İhrâm, haccın şartı; vakfe ve ziyaret tavafı ise rüknüdür.

"Oraya gücü yeten kimselerin, Beyt'i (Kâbe'yi) ziyaret etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"[474] meâlindeki âyet haccın farz olduğunu ifade eder. Bu âyet inince Hz. Peygamber (a.s.): "Allah size haccı farz kıldı, haccediniz" buyurdu. Muhataplardan biri: "Her yıl mı?" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s.) sustu. O sorusunu üç kez yineledi. Allah Resûlü (a.s.), şöyle buyurdu: "Eğer evet deseydim, hac her yıl üzerinize farz olur, buna da güç yetiremezdiniz".[475]

Haccın kökeninin Hz. İbrahim'e (a.s.) dayanması ve uzun tarihî geçmişi sırasında içine -ancak İslâm'ın gelişiyle temizlenebilen- çeşitli şirk unsurlarının karışması, bazı şarkiyatçıların ileri sürdüğü gibi bu ibadetin İslâm dışı tapınma adetlerinin bir devamı olduğunu göstermez. Çünkü hac, namaz, zekât ve oruç gibi ibadetlerin son hallerini tevhid dini İslâm, insanlığa öğretmiştir.

Diğer ibadetler gibi haccın da ferde ve topluma sayısız faydaları vardır. Bunların en önemlilerini şu maddelerde toplayabiliriz:

1- İhram, tek tip ve basit bir elbisedir. Bütün hacı namzetleri bunu giyerek sonradan edindikleri mal, mülk, rütbe, makam ve benzerlerini geride bırakır, tek farkın şahsi faziletten ibaret olduğu gerçek eşitliği yaşarlar.

2- Kefeni andıran ihram içinde yapılan Arafât Vakfesi aynı zamanda bir mahşer örneğidir. Bu manzara, belki bir ömür boyu insana ölümü ve haşri; yani öldükten sonra dirilmeyi hatırlatır.

3- Çeşitli ırk ve kültürlere mensup Müslümanların toplanmalarına vesile olan hac, bir "maddi ve manevi değerler" alışverişine vasıta olmakta, Müslümanları birbirine yaklaştırmakta, problemlere ortak çözümler arama imkânı vermektedir.

4- Kâbe etrafında tavaf, tevhit fikrini temsil etmekte, farklı yönlere, fakat daima Kâbe'ye yönelerek kılınan namaz: "*Nereye dönseniz Allah*

474 Âl-i İmrân 3/97.
475 Müslim, "*el-Hac*", 412; Nesâî, "*el-Menâsik*", 1.

oradadır"[476] prensibini ruhlara işlemektedir. Yöntemler, içtihatlar, kanaatler farklı olabilir, ancak her şey Allah içindir, Allah rızasına yönelmelidir.

202. Benî Hanîfe Heyeti	**Hicretin 9. veya 10. yılında.**
203. Necran Hıristiyanları Heyeti	**Hicrî 9. veya 10. yılda.**

Resûlullah'ın (a.s.) peygamberlikle görevlendirildiği 7. asrın başında Arabistan'ın güneyinde ve Hicaz bölgesinde, çok sayıda Hıristiyan Arap topluluğu yaşıyordu. Mezhicli Benî Hâris b. Ka'b (Belhâris) kabilesinin yaşadığı Necran bölgesinde ise oldukça kalabalık bir Hıristiyan kitle bulunuyordu:

Necran'a, 5. yüzyılda Hîre ile ticaret yapan Hannân (Hayyân) denilen şahıs vasıtasıyla Hıristiyanlık girmeye başladı. Daha sonra Bizans İmparatoru Iustinianos'un (527-565) zulmünden kaçan Monofizitlerin sığınması sonucunda Necran, Doğu kilisesinin Güney Arabistan'daki başlıca merkezi haline geldi. 523 yılında, Yahudiliği kabul etmiş olan Himyerî Hükümdarı Zûnüvâs şehri ele geçirdi ve buradaki Hıristiyanlara şiddetli baskı uygulayıp dinlerinden dönmelerini istedi. İnançlarından vazgeçmeyen çok sayıda Hıristiyan içi ateş dolu hendeklere atılarak yakıldı. Bunun üzerine Hıristiyanlığın temsilcisi ve koruyucusu Bizans'ın desteğiyle Habeş Necâşîsi Yemen'e bir ordu gönderdi (525). Zûnüvâs'ın mağlûp edilip Himyerî yönetimine son verilmesiyle bölge Habeşistan hâkimiyeti ve dolayısıyla Bizans nüfuzu altına girdi. Bu dönemde Necran'da birçok kilise ve manastır inşa edildi. Özellikle yakılarak öldürülen Hıristiyanların anısına yaptırılan ve Kâ'betü Necrân (Deyrü Necrân) denilen manastır- kilise ünlü bir ziyaret yeri haline geldi. Bakımını ve diğer hizmetlerini Benî Haris b. Kâ'b (Belhâris) kabilesinin kollarından Benî Abdülmedân b. Deyyân'ın üstlendiği kilise ve Saint Arethas adıyla aziz ilân edilerek onun koruyucusu sayılan şehitlerin başı

476 "*Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve nimeti geniştir, O her şeyi bilendir*" (el-Bakara 2/115). Allah her yerde hazır ve nazır olmakla birlikte, namazda kıbleye dönmek ibadetlerde nizam ve intizamı sağlamak gayesine matuftur.

Haris b. Kâ'b sebebiyle Necran kutsallık vasfı kazandı ve Hıristiyanlığın hac merkezlerinden biri oldu. İslâm ve Batı kaynaklarında yer alan, -İslâm'ın doğuşundan önce- Necranlı Hıristiyanların maruz kaldığı ağır işkencelerden *Kur'ân-ı Kerîm*'de bahsedilir ve bu insanlar için "müminler" tabiri kullanılır. Âyetler meâlen şöyledir:

"*Kahroldu o hendeğin sahipleri, o çıralı ateşin, onlar (yakanlar) da başlarına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Onlardan, sırf, aziz ve hamîd Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü kendisine aittir ve Allah her şeye şahittir*".[477]

Necran'daki Hıristiyan topluluğun kendilerine mahsus bir idari sistemleri vardı.

Hicretin 10. yılında Necranlı Hıristiyanlar bir heyet halinde Medine'ye geldiler. Resûlullah'ın (a.s.) kendilerine yazdığı bir mektup bu heyetin Medine'ye gelmesine sebep olmuştur. Mektup meâlen şöyledir:

"Allah Resûlü Muhammed'den, Necran keşişlerine... İbrahim, İshâk ve Ya'kûb'un İlâhı'nın adıyla. Ben sizi, yaratıklara tapma yerine Allah'a ibadet etmeye çağırıyorum. ve yine sizi yaratıklarla olan ittifakınız yerine Allah'la ittifak etmeye çağırıyorum. Şâyet bunu kabul etmezseniz cizye vereceksiniz; cizyeyi de reddederseniz sizinle savaşacağım."

Necranlı Hıristiyanlar bu mektup üzerine, on dördü ileri gelenlerinden ve idarecilerinden olmak üzere altmış kişilik bir heyeti Medine'ye gönderdi. Heyet, bir ikindi vakti Medine'ye gelerek Mescid-i Nebevî'ye girdi. Hz. Peygamber (a.s.) ashâbı ile henüz ikindi namazını kılmıştı. İbadet vakitleri gelen Hıristiyanlar, Mescid-i Nebevî'de doğuya dönerek ibadet etmeye hazırlandılar. Bir kısım sahâbe bunlara engel olmak istedi; fakat Hz. Peygamber (a.s.) onların serbest bırakılmalarını ve ibadetlerini yerine getirmelerine izin verilmesini emretti. Hz. Peygamber'le

477 el-Burûc 85/4-9.

(a.s.), Necranlı Hıristiyan heyeti adına 'Âkibleri Abdülmesîh, Uskufları Ebû Hârise b. Alkame, Seyyidleri el-Eyhem muhatap oldular.

Hz. Peygamber'le (a.s.) heyet arasında dinler tarihi açısından önemli konuşmalar ve tartışmalar yaşandı. Mesela Necran Hıristiyan heyeti, *Kur'ân-ı Kerîm*'in Hz. İsa'nın babasız doğduğunu kabul ettiğine göre onun Allah olması lazım geldiğini iddia ettiler. Bu tartışmalar, İslâmiyet'in Hıristiyanlık ve Hz. İsa (a.s.) hakkındaki görüşünü içeren Âl-i İmrân Sûresi'nin seksenden fazla âyetinin inişine sebep teşkil etmiştir ki "mübâhele âyeti" (Âl-i İmrân 3/61) bunlardan birisidir.

Sözlükte "yalancı ve zalim olana birlikte beddua etmek, lânetleşmek", ıstılahta ise "bir tartışma esnasında haksız ve yalancı olanın Allah'ın lanetine uğraması için beddua edilmesi" anlamına gelen mübâhele (المباهلة) kelimesi *Kur'ân-ı Kerîm*'de iftiâl kalıbında (ibtihâl) olmak üzere aşağıda meâli verilecek olan âyette geçer:

"Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim".[478] Hz. Peygamber (a.s.) Necranlı Hıristiyan heyetiyle yaptığı münazara sırasında nâzil olan bu âyetin gereğini yerine getirmek üzere, heyet üyelerine hep birlikte yalancı ve haksız olan tarafa beddua etmeyi teklif etti ve bu teklife en yakın akrabasıyla (âl-i abâ: Hz. Ali -r.a.-, Hz. Fâtıma -r.anha-, Hz. Hasan -r.a.- ve Hz. Hüseyin –r.a.-)[479] katılmaya hazırlandı. Fakat heyet, buna yanaşmayarak Müslümanların himayesine girmeyi kabul eden bir antlaşma imzaladı.

478 Âl-i İmrân 3/61.
479 Tirmizî, "*et-Tefsîr*", 4/3184.

HİCRÎ 10. YIL

Siyer Olayları	İttifakla Veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
204. Benî Rehâ Heyeti	**.....H. 10.**
205. Hz. Peygamber'in (a.s.) Oğlu İbrahim'in Vefatı ve Güneş Tutulması	**10 Rebiülevvel H. 10 Salı.**

İbrahim'in hastalanması üzerine Resûlullah (a.s.), Abdurrahmân b. Avf (r.a.) ile birlikte sütanne Ümmü Bürde bint Münzir en-Neccâriyye'nin (r.anha) evine gitti. Can çekişmekte olan İbrahim'i kucağına aldı. Bir müddet sonra İbrahim vefat etti.[480] Resûlullah'ın (a.s.) gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı. Ashap: "Sen de mi ağlıyorsun ya Resûlullah? Böyle ağlamaktan, halkı alıkoymamış mıydın?" diye sordu. Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdu: "Bizim bu yaptığımız merhamettir. Merhamet etmeyene merhamet olunmaz. Ey İbrahim! Eğer bu (ölüm) hak, gerçek bir vaat, herkesçe geçilecek bir yol olmasaydı ve sonrakiler öncekilere kavuşacak olmasaydı, bundan daha çok sana üzülürdük. Doğrusu vefatından dolayı hüzünlüyüz. Göz ağlar, kalb hüzünlenir, ancak Allah'ın hoşuna gitmeyecek bir şey söylemeyiz". "Ben size bağrışarak ağlamayı, eğlence zamanında bağrışmayı, şeytanın çalgılarıyla oynamayı, musibet zamanında yüzü tırmalayarak feryat etmeyi, paralanmayı ve şeytanî sesler çıkarmayı yasakladım." "Muhakkak ki ben size dövünerek ağlamayı ve ölüye ağıt yakmayı yasakladım". "Ağlamak rahmetten, bağırmak şeytandandır."

İbrahim ruhunu Hakk'a teslim edince Resûlullah (a.s.) ashabına: "Hemen kefenlemeyin! Ona biraz bakayım" buyurdu. Sonra onun üzeri-

480 Buhârî, "*el-Küsûf*", 16/1,15,17; Müslim, "*el-Küsûf*", 10,23,29.

ne kapanıp ağladı.[481] Ümmü Bürde, cenazeyi yıkadı ve Üsâme b. Zeyd ile birlikte kabre indirdi. en-Nevevî, ulemânın çoğuna göre, Resûlullah'ın (a.s.) –yaklaşık bir yıl, iki aylık olan- oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldırdığını bildirmiştir.

Bakî' Kabristanı'na defnedilen İbrahim kabre konulurken mezarın kenarına oturan Resûlullah (a.s.), su isteyerek kabrin üzerine serpmiş ve bir taşı da baş ucuna dikmiştir. Resûlullah (a.s.) onun mezarında bir boşluk gördü. Onun kapatılmasını emretti ve: "Bunun ona faydası yoktur. Ancak düzeltmesi geride kalanları rahatlatır. Yüce Allah, kulun bir işi iyi yapmasını sever" buyurdu.[482]

Güneş tutulması ile İbrahim'in vefatı arasında bir irtibat kurulduğunu öğrenen Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! İyi bilin ki Güneş ve Ay hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı için tutulurlar. Lâkin onlar Allah'ın iki âyetidir. Tutulma olduğu vakit Allah'a dua edin, tekbir getirin, namaz kılın ve sadaka verin".[483]

Hz. Peygamber (a.s.) güneş tutulması sırasında küsuf namazı kıldırmıştır. Hz. Peygamber'in (a.s.) bu tutumu ve: "Korkunç şeylerden birini gördüğünüz zaman Allah'a sığınınız" meâlindeki hadîslere binaen, sadece ay ve güneş tutulması zamanlarında değil, şiddetli rüzgâr, fırtına ve deprem gibi afetlerde de Yüce Allah'a yönelmek tavsiye edilmiştir.[484] Hadîslerden bazısı şöyledir:

Bunun bir tezahürü olarak kılınan namazdan "korkulu anlarda kılınan namaz" başlığı altında fıkıh kitaplarında bahsedilmiştir. Bütün bu yerine getirilmesi gereken ulvî emirler; fiili dua olarak afetlere karşı alınması gereken tedbirlerin ihmal veya terk edilmesi anlamına asla gelmez. Zira Hz. Peygamber (a.s.), "devemi bağlayıp mı yoksa salıverip mi

481 Şâmî, XI,22-24.

482 İbn Sa'd, I,143-144; III,7; Belâzürî, *Ensâb*, II,85-89; Semhûdî, I,316; Diyârbekrî, II,118,146-147; Şâmî, XI,24.

483 Buhârî, "*Kitâbü'l-Kusûf*" 16-1-2; İbn Sa'd, I,142; VIII,215; Şâmî, XI,24.

484 Suyûtî, *Câmi'ü'l-Hadîs*, III,175,178,190 (eş-Şâmile); *Tecrîd Tercemesi*, III,313.

tevekkül edeyim?" diye soran bir şahsa "onu bağla ve tevekkül et!" (اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ)[485] buyurmuştur.

206. Hâlid b. Velîd'in Benî Hâris Seriyyesi ve Benî Hâris Heyeti	**1- Benî Hâris Seriyyesi: Rebiülevvel veya Rebiülâhir veya Cemâziyelevvel H. 10.** **2- Benî Hâris Heyetinin Medine'den ayrılışı: Şevvâl ayının son günlerinde veya Zilkade'nin başlangıcında H. 10.**

Hâlid b. Velîd (r.a.), Benî Hâris'e mensup Benî Abdilmedân üzerine sevk edildi. Hâlid b. Velîd (r.a.) Benî Abdilmedân'ın yurduna vardı, her tarafa süvariler saldı. Süvariler: "Ey insanlar! Müslüman olun selamete erin!" diyerek herkesi İslâmiyet'e davet ettiler. Benî Abdilmedân, yapılan daveti hemen kabul etti ve Müslüman oldu. Hâlid b. Velîd (r.a.), bir müddet onların yanında kaldı. İslâm şeriatını, *Kur'ân* ve *Sünnet*'i onlara öğretti. Hâlid b. Velîd (r.a.), Hz. Peygamber'e (a.s.) durumu bir mektupla bildirdi. Resûlullah (a.s.) da Hâlid b. Velîd'e (r.a.) cevabî bir mektup yazarak onları temsil eden bir heyet eşliğinde Medine'ye dönmesini emretti. Heyet, takriben 6 ay kadar Medine'de kalıp İslâm'ı öğrendikten sonra Şevvâl'in sonunda veya Zilkade'nin başında memleketlerine döndü. Takriben bundan dört ay sonra da Hz. Peygamber (a.s.) vefat etti.

Amr b. Hazm'ın Benî Hâris'e İslâm'ı Öğretmek ve Zekâtlarını Toplamak İçin Görevlendirilmesi

Benî Neccâr'dan 17 yaşındaki Ebu'd-Dahhâk Amr b. Hazm b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî'yi (v. 53/673 [?]), Benî Hâris'e *Kur'ân-ı Kerîm*'i, Resûlullah'ın (a.s.) *Sünnet*'ini, dinin esaslarını, İslâm şeâirini öğretmek ve zekâtlarını toplamakla görevlendirildi. Resûlullah (a.s.), Amr b. Hazm'a dinî hükümleri içeren bir yazı da verdi. Ayrıca kabileye, bazı kişi ve ailelere de dokuz mektup gönderdi. Amr b. Hazm, Resûlullah (a.s.) vefat ettiğinde,

485 Tirmîzî, "*Sifetü'l-Kiyâme*", 33/60.

Necran âmili idi.[486] Hz. Peygamber'in (a.s.), Amr b. Hazm'a verdiği vesika meâlen şöyledir:

"Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla.

Bu, Allah Resûlü tarafından bir beyandır. Bir eman ve garantidir. '*Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz!*'[487] Bu, Allah'ın Resûlü Peygamber Muhammed tarafından, Yemen'e gönderdiği sırada, Amr b. Hazm'a yazılan bir ahittir. O, bütün işlerinde Allah'tan sakınmasını ona (Amr b. Hazm'a) emretti. '*Çünkü Allah, hiç şüphesiz sakınanların ve daima iyilik edenlerin yanındadır*'.[488]

Onun yapacağı birtakım işler arasında ganimetlerden Allah'ın tayin ettiği beşte biri ve meyvelerden zekât olarak müminler üzerine farz kılınanları alması; Allah'ın, Resûlüne emrettiği gibi hakkı tutması, gözetmesi, halkı hayırla müjdelemesi ve onlara hayır emretmesi için emir verdi.

O, aynı zamanda, halka *Kur'ân*'ı öğretecek ve *Kur'ân*'da olanları onlara iyice anlatacaktır. Tâhir (abdestli) olmadıkça *Kur'ân*'a el sürmekten insanları men edecektir! İnsanlara lehlerinde ve aleyhlerinde olanları bildirecektir. Doğru, dürüst olan insanlara yumuşak, zalim ve haksız olanlara karşı da sert davranacaktır. Çünkü Allah zulümden, haksızlıktan hoşlanmaz ve ondan men eder. Haberiniz olsun ki, Allah, '*Allah'ın laneti zalimlerin üzerindedir!*'[489] buyuruyor. İnsanları Cennetle ve Cennet amelleriyle müjdeleyecek, Cehennemle ve Cehennem amelleriyle de uyaracak, korkutacaktır!

Dini iyice anlayıncaya kadar halka yakınlık gösterecek, hac amellerini, haccın sünnet ve farzlarını, Allah'ın bu hususta emrettiği şeyleri, hacc-ı ekberi ve hacc-ı asgarı -ki, bu umredir- öğretecek, tek ve küçük örtü içinde namaz kılmaktan men edecektir. İki ucu omuzlar üzerine atılabilecek ge-

486 İbn Sad, III,486; Taberî, III,369-371; Ebû Yusuf, s. 194; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II,517; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,532; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, XVII,22-27; M. Hamidullah, *Hadis Tarihi*, s. 38-39.

487 el-Mâide 5/1.

488 en-Nahl 16/128.

489 Hûd 11/13.

nişlikte olan örtü içinde kılmak bundan müstesnadır. Halkı secdede avret mahalli yukarı doğru açılacak tek örtüye sarılıp bürünmekten ve başının saçını toplayıp ensesinde bağlamaktan men edecektir!

İnsanlar arasında vuku bulacak harplerde, kabile ve aşiretlere yapılacak çağrı (ırkçılık) yasaklanacak; onlar, bir/tek ve ortaksız Yüce Allah'a çağıracak; Allah'a çağırmayan kabilelere ve aşiretlere çağrıda bulunan (yani kabilecilik/ırkçılık yapan) kişiler, bir/tek ve ortaksız Allah'a çağırıncaya kadar, kılıçla budanacaktır.

Abdest alırken; yüzlerini, dirseklerine kadar ellerini, bileklerine (topuklarına) kadar ayaklarını güzelce yıkamayı ve Allah'ın kendilerine emrettiği gibi başlarına mesh etmeyi, namazı vaktinde kılmayı, rükû, sücut ve huşuu tam yapmayı, gecenin sonu olunca sabah namazını, gün ortalanıp güneş doğudan batıya doğru eğilmeye başladığı zaman öğle namazını, öğle vakti çıkıp güneş arkasını arza çevirdiği zaman ikindi namazını, gece gelince yıldızların gökte görünme zamanına kadar geciktirilmeksizin akşam namazını, gecenin ilk kısmında da yatsı namazını kılmayı halka emredecektir.

Cuma için nida edildiği, ezan okunduğu zaman Cuma namazına koşmayı ve mescide gitmeden önce Cuma için gusletmeyi, ganimetlerden Allah'ın emrettiği beşte biri, ürünlerden, müminler üzerine zekât olarak farz kılınanları, kaynakların suladığı ve göğün suladığı arazi ürünlerinden uşr (onda bir) ve kova ile sulanan arazi ürünlerinden yarım uşr (yirmide bir) almayı emretti.

Her on devede iki koyun, her yirmi devede dört koyun, her kırk sığırda bir sığır, her otuz sığırda bir yaşını tamamlamış bir dana veya üç yaşına girmiş erkek veya dişi bir sığır, merada yayılan koyunlardan her kırk koyunda bir koyun vermek gerekir. Bu, Allah tarafından müminlere farz kılınan zekâttır. Kim hayrını arttırırsa, o hayrı kendisi için arttırmış olur.

Yahudilerden veya Hıristiyanlardan cân-ı gönülden Müslüman olup İslâm Dini'nin gereklerini yerine getiren kimse, müminlerdendir. Müminlerin sahip oldukları haklara o da aynen sahip, onların mükellef bulunduk-

ları vazifelerle o da mükellef olur. Hıristiyan veya Yahudi kalmak isteyen kimse de bundan men edilmeyecektir.

Erginlik çağına giren her gayrimüslim erkek veya kadın, hür veya köle, tam bir dinar veya onun karşılığı bir elbise ödemekle mükelleftir. Kim bunu öderse, onun için, Allah'ın ve Resûlü'nün himayesi vardır. Kim de bunu ödemekten kaçınırsa, o, Allah'ın ve Resûlü'nün ve bütün Müslümanların düşmanı olur. Allah'ın salât ve selamları, rahmet ve bereketleri Muhammed'in üzerine olsun".

207. Tay Heyeti ve Adî b. Hâtim et-Tâî	Şabân H. 10.

Adî b. Hâtim'den nakledilen rivâyetlere göre hâdise şöyle cereyan etmiştir:

Yurtları orta Arabistan olan Tay kabilesinin reisi ve cömertliği ile darb-ı mesel olan Hâtim et-Tâî'nin oğlu Adî b. Hâtim (v. 67), mutaassıp bir Hıristiyan ve savaş ganimetlerinin dörtte birini alan bir kabile reisidir.

Adî b. Hâtim, Resûlullah'tan (a.s.) nefret ederdi. Hz. Ali'nin (r.a.) el-Fülş'ü tahrip seriyyesine mukavemet edemeyen Adî b. Hâtim, ailesiyle birlikte Hıristiyan Arapların bulunduğu Suriye sınırlarına doğru kaçtı. Alınan esirler arasında Adî b. Hâtim'in kız kardeşi Seffâne de bulunmaktaydı ve Mescid-i Nebevî'nin önünde bulunan, esirlerin tutulduğu bir yere konulmuştu. Seffâne, esirlerin yanından geçen Resûlullah'a (a.s.) hürmet eden akıllı bir kadındı. Hz. Ali (r.a.), onu ganimet payı olarak Resûlullah'tan (a.s.) istedi.

Seffâne'nin fesahati, güzelliğini unuttururdu. Seffâne: "Ey Muhammed! Uygun görürsen bizi serbest bırak. Arap kabilelerini bize karşı sevindirme. Çünkü ben kavmimin efendisinin kızıyım. Benim babam; ırzı korur, esiri salıverir, aç kimseyi doyurur, çıplağı giydirir, misafiri ağırlar, yemek yedirir, selâmı yaygınlaştırır, herhangi bir şey isteyen kimseyi geri çevirmezdi. Ben, Hâtim et-Tâî'nin kızıyım".

Resûlullah (a.s.): "Ey cariye! Bu saydığın vasıflar gerçek müminlerin vasıflarıdır. Eğer baban Müslüman olsaydı, onun için Allah'tan merhamet dilerdik" buyurdu.

Sonra Resûlullah (a.s.), esirleri muhafaza ile görevli kimselere şöyle dedi: "Bunu serbest bırakın! Çünkü bunun babası ahlâki üstünlükleri severdi. Allah da ahlâki üstünlükleri sever. Seni serbest bıraktım. Ama acele etme. Kavminden, seni memleketine götürecek güvenilir insanları bulduğunda bana haber ver" dedi.

Seffâne, Beliy veya Kudâ'a kabilesinden bir kervan gelinceye kadar bekledi. Onlara dedi ki: "Ben, Şam'da bulunan kardeşimin yanına gitmek istiyorum."

Sonra Resûlullah'a (a.s.): "Kavmimden güvendiğim bir kervan gelmiş" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.), Seffâne'yi giydirdi, nafaka ve binek verdi ve o kervanla Şam'a gönderdi.

Seffâne, kardeşi Adî b. Hâtim'i bulunca onu: "Ey akrabalık bağlarını kesen zalim! Aileni ve çocuklarını kurtardın da kardeşini bıraktın ha?!" diyerek onu ağır bir dille eleştirdi. Daha sonra iki kardeş baş başa Hz. Peygamber'i (a.s.) konuştular.

Seffâne, kardeşi Adî b. Hâtim'e: "Senin hemen ona gitmeni uygun görüyorum. Eğer adam bir peygamber ise ona önce giden için fazilet vardır. Falanca ve falanca geldi, ondan faydalandı. Eğer bir hükümdar ise elbette Yemen'in izzeti içinde zillete düşmeyeceksin ve sen eskisi gibi kalacaksın" dedi.

Adî b. Hâtim, kız kardeşinin Hz. Peygamber'den (a.s.) gördüğü hüsnü muamele, kız kardeşinin tavsiyesi ve Resûlullah'ın (a.s.) iyi ahlâka davet ettiği ve etrafında insanların toplandığı haberleri üzerine, -kız kardeşinin de aralarında bulunduğu- bir heyetle Medine'ye geldi.

Adî b. Hâtim, Mescit'te bulunan Resûlullah'a (a.s.) selâm verdi. Resûlullah (a.s.), Adî b. Hâtim'i tanıyınca onu evine götürdü.

Adî b. Hâtim, şöyle anlatır: "Vallahi o beni evine götürmekte iken yaşlı ve zayıf bir kadın ona rastladı. O kadın, azıcık durmasını istedi. O da kadının bu isteği üzerine epey durup bekledi. Kadın da ona ihtiyaçlarını anlattı.

İçimden: 'Vallahi bu bir hükümdar değildir' dedim. Sonra beni evine götürdüğü zaman içi lifle dolu deriden bir minderi vardı. Onu aldı, önüme bıraktı ve: 'Otur bakalım şunun üzerine!' dedi.

'Olmaz, onun üzerine sen otur!' dedim. Bunun üzerine: 'Hayır, sen oturacaksın!' diye ısrar edince onun üzerine oturdum. Resûlullah (a.s.) ise yere oturdu.

Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: 'Ey Adî! Allah'tan başka ilâh olmadığını söylüyorum. Allah'tan başka ilâh var mı? ve Allah her şeyden daha büyüktür, diyorum. Allah'tan daha büyük bir şey var mı?'

Sonra Resûlullah (a.s.) şöyle devam etti: 'Ey Adî, Müslüman ol ve kurtul!'

Dedim ki: 'Benim dinim var'.

Resûlullah (a.s.): 'Senin dinîni senden daha iyi biliyorum' buyurdu.

'Dinimi benden daha iyi mi biliyorsun?' dedim.

Resûlullah (a.s.) üç defa: 'Evet' dedi.

Sonra: '(Hıristiyanlık ile Sâbiilik karışımı bir din olan) Rekûsî (ركوسي) değil misin?' dedi,

'Evet,' dedim.

Sonra: 'Kavminin reisi değil misin?' dedi.

Ben de: 'Evet,' dedim.

Resûlullah (a.s.): 'Kavminin arasında ganimetin dörtte birini almıyor musun?" dedi.

'Evet, vallahi!' dedim.

Anladım ki o, Allah tarafından gönderilmiş; bilinmeyen şeyleri biliyor.

Sonra Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: 'Bu, senin dininde caiz olmayan bir şeydir'.

Sonra dedi ki: 'Ey Adî! Belki senin İslâm'a girmene mani olan şey, bizi fakir görmendir. Allah'a yemin ederim ki, bir gün gelecek, bu Müslümanlar arasında mal o kadar çok olacak ki, malı alacak kimse bulunamayacak. Belki de seni İslâm'dan alıkoyan şey, düşmanlarımızın çok, bizim ise az olmamızdır. Vallahi, bir kadının, herhangi bir korkuya kapılmadan devesiyle Kadisiye'den çıkıp Mekke'ye geldiğini ve Beyt'i ziyaret ettiğini yakında duyacaksın!'"

Başka bir rivâyette: O (a.s.) bana dönerek: "Ey Adî! Sen Hire şehrini gördün mü?" buyurdu.

"Hayır, görmedim, ancak işittim!" dedim.

Bunun üzerine: "Eğer ömrün uzun olursa, devesine binen bir kadının Hire'den (tek başına) kalkıp Kâbe'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin. O bu seyahatini yaparken Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak!"

Adî b. Hâtim: "İçimden, kendi kendime: 'Memlekete dehşet saçan Tay eşkıyaları nereye gidecek?'" dedim.

Resûlullah, sözlerine devam etti: "Eğer ömrün olursa Kisra'nın hazinelerinin de fethedildiğini göreceksin!"

"Hürmüz'ün oğlu Kisra mı?" diye araya girdim.

"Evet, Hürmüz'ün oğlu Kisra!" buyurdu.

Yine bir rivâyette: "Eğer ömrün uzun olursa mutlaka göreceksin: Kişi eli altın ve gümüş parayla dolu olduğu halde bunu sadaka vermek üzere fakir arayacak; fakat onu kabul edecek bir tek adam bulamayacak. Her biriniz, mutlaka bir gün gelecek, aranızda herhangi bir perde, bir tercüman olmaksızın Allah'la karşılaşacaksınız. Kişi sağına bakacak,

cehennemden başka bir şey görmeyecek soluna bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek. Bir hurmanın yarısı da olsa onu sadaka olarak vererek ateşten korunun. Kim yarım hurma bulamazsa güzel bir sözle korunsun".

Yine Adî b. Hâtim'in bildirdiğine göre: "Müslüman olduğumda[490] Resûlullah'ın (a.s.) yüzünün parladığını gördüm. Hire'den kalkıp Beytullah'ı (Kâbe'yi) tavaf eden ve Allah'tan başka kimseden korkmayan yaşlı kadını gördüm. Kisra b. Hürmüz'ün hazinelerini fethedenler arasında ben bizzat bulundum. Eğer sizlerin ömrü uzun olursa mutlaka Ebu'l-Kâsım'ın (Hz. Peygamber'in -as-) şu sözünün de gerçekleştiğini göreceksiniz:

'Kişi, eli altın veya gümüşle dolu olarak çıkacak, onu kendinden (sadaka olarak) kabul edecek adam bulamayacak'".[491]

208. Benî Zübeyd Heyeti ve Amr b. Ma'dîkerib	**.....H. 10.**
209. Kinde Heyeti	**.....H. 10.**
210. Benî Abs Heyeti	**.....H. 10.**
211. Havlân Heyeti	**Şabân H. 10.**

Benî Havlân kabilesi, San'a ve Me'rib arasında Yemen'in tahıl ambarı sayılan geniş verimli topraklarda ve San'a'nın doğusunda yer alan yüksek dağlık arazide yaşıyorlardı. Yüksek dağlık arazide oturmalarından dolayı onlar, Havlânü'l-âliye adıyla da anılıyordu.

Benî Havlân, Umyânis (Ammuenes) putuna tapıyorlardı. Benî Havlân kabilesi, Câhiliye döneminde ekinlerinin ve hayvanlarının bir kısmını Allah ile putları arasında bölüştürürler ve: "Şu Allah'ın payı, bu da tanrımızın payıdır" derlerdi. Allah için ayırdıklarını konuklara ve fakirlere harcarlar, tanrıları için ayırdıklarını da onun huzurunda yapılacak âyin ve benzeri şeylere harcarlardı. Eğer Allah'ın hakkından putun hakkına bir şey geçerse

490 Adî b. Hâtim, Müslüman olduğunda yaşı elliyi geçmişti.

491 İbn Sa'd, I,321-323; VI,22; İbn Seyyidinnâs (1992 n.), II,318; Süheylî, VII,477; Şâmî, VI,376-378.

onu öylece bırakırlardı. Putun hakkından Allah için ayrılan tarafa bir şey geçerse onu alıp tekrar putun payına katarlardı ve: "Allah zengindir, bunlar ise fakirdir" derlerdi. Puta ayrılan sonuçta yine kendilerine kalacağından onun payından Allah için ayrılan tarafa bir şey geçmemesine dikkat ederlerdi. İşte: *"Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca: 'Bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza)' dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?"*[492] meâlindeki âyet, onların davranışlarına işaret etmiş ve kınamıştır.

Havlânîler, hicrî 10. yılın Şabân ayında topluca Müslüman olduktan sonra Medine'ye on kişilik bir heyet göndererek Hz. Peygamber'e (a.s.) İslâmiyet'i kabul ettiklerini bildirdiler ve kendilerine dinî hükümlerin öğretilmesini istediler. Resûlullah (a.s.), heyete İslâm'ın temel esasları ile helâl ve haramları açıkladı; ayrıca sözünde durmayı, emaneti yerine getirmeyi, komşulara iyi davranmayı, hiç kimseye zulüm yapmamayı tavsiye etti ve: "Zulüm, kıyamet gününde karanlıklardır (sahibini karanlıklara boğar)": (الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) buyurdu. Medine'de birkaç gün kalan ve Remle bint Hâris en-Neccâriyye'nin konağında ağırlanan heyet mensupları Hz. Peygamber (a.s.) tarafından verilen hediyelerle birlikte ülkelerine döndüler ve ilk iş olarak Umyânis putunu kırıp tapınağını yıktıktan sonra öğrendikleri İslâmî bilgileri kabilelerine aktardılar.

Resûlullah (a.s.), Havlân ve Becîle kabilelerinin zekâtlarını toplamak üzere Ebû Süfyân'ı görevlendirdi.

212. Hz. Ali'nin Yemen (Hemdân) Seriyyesi	**.....H. 10.**
212/a. Hz. Ali'nin Yemen (Mezhic) Seriyyesi	**Ramazan H. 10.**
213. Benî Becîle Heyeti	**Ramazan H. 10.**

492 el-En'âm 6/136.

214. Cerîr b. Abdillah'ın Zülhalesa Putunu Tahrip Etmesi	**Resûlullah'ın vefatından yaklaşık olarak iki ay önce.**
215. Üç Gassânî	**Ramazan H. 10.**
216. Benî Gâmid Heyeti	**Ramazan H. 10.**
217. Resûlullah'ın (a.s.) Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrâil'e Arza-i Âhiresi ve İtikafı	**Ramazan H. 10.**

Resûlullah'ın (a.s.) *Kur'ân-ı Kerîm*'i Cebrâil'e Arzı

Arz, arza (العرضة) ve aynı kökten gelen muâraza sözlükte, "okumak, ezberden okumak, göstermek, kitapları karşılaştırmak" gibi mânalara gelir. Istılah olarak arz, her yıl Ramazan ayında, o zamana kadar nâzil olan *Kur'ân-ı Kerîm*'in âyet ve sûrelerini Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (a.s.), onun (a.s.) da Cebrail'e okuması anlamına gelir.

Hadîslerden öğrendiğimize göre, Allah'ın iki elçisi, *Kur'ân-ı Kerîm*'i birbirlerine okumak (mukabele etmek) üzere ramazan ayında her gece bir araya gelmiştir.

Arza olayının devam ettiği günlerde Hz. Peygamber'in (a.s.) son derece sevinçli ve diğer zamanlardan daha cömert olduğu ashâb-ı kiram tarafından tesbit edilmiştir. Bugün İslâm ülkelerinde ramazan ayı süresince devam ettirilen mukabele geleneği, arza sünnetine uymanın bir sonucudur.

Mesela Buhârî'nin naklettiği ve aşağıda kaydedilen meşhûr iki hadîste, Resûlullah'ın (a.s.) her yıl Ramazan ayında Cebrâil'in huzurunda o ana kadar nâzil olan *Kur'ân-ı Kerîm* metnini mukabele ve arz tarzında okuduğu ve vefatından önceki Ramazan ayında ise bunu iki defa yaptığı bildirilir.

İbn Abbas şöyle demiştir: "Resûlullah insanların en cömerdiydi. En cömert olduğu ay Ramazan ayı idi. Cebrâil (a.s.), Ramazan ayında her

gece, Peygamber'le buluşur ve onunla *Kur'ân*'ı müdarese ve müzakere ederdi. İşte bundan dolayı Resûlullah (ramazan ayında) hayır dağıtmakta, esen rüzgârdan daha cömertti".[493]

Her yıl bir defa yapılan bu karşılıklı okuma işi Hz. Peygamber'in (a.s.) vefat edeceği yıl iki defa olmuştur. Arza-i âhire diye anıla gelen bu son karşılaştırma Kureyş lehçesiyle yapıldığı için o günden itibaren *Kur'ân-ı Kerîm* bu lehçe ile okunmuştur.

Hz. Peygamber (a.s.), arza-i âhirenin iki defa yapılmasından vefatının yaklaştığını sezmiş ve bunu: "Cebrâil her sene bir defa (o güne kadar nazil olan) *Kur'ân*'ı benimle muâraza (mukabele/müdarese) ederdi, bu yıl iki defa muâraza etti, bundan ecelimin yaklaştığını zannediyorum, ehl-i beytimden bana ilk kavuşacak kişi de sensin"[494] sözleriyle kızı Hz. Fâtıma'ya (r.anha) bir sır olarak bildirdi.[495] Bunun üzerine Hz. Fâtıma (r.anha) ağlamaya başladı. Hz. Peygamber (a.s.), ailesinden ilk önce kendisine onun kavuşacağını, ayrıca onun mümin kadınların hanımefendisi olduğunu söylemesi üzerine de sevindi.[496]

Übey b. Ka'b (r.a.), Abdullah b. Mesûd (r.a.), Zeyd b. Sâbit (r.a.) gibi bazı sahabeler arza-i ahireye şahit olmuşlardır. Mesela -Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin'e (r.a.) kıraât öğreten, tabiînden, Kûfe Mescidi'nde kırk yıl *Kur'ân* dersleri vermiş kıraât alimi- Ebû Abdirrahmân es-Sülemî (v. 73/692 [?])şunu belirtir: "Ebû Bekir, Ömer, Osman, Zeyd b. Sâbit, muhacirler ve ensârın *Kur'ân* kıraâtleri bir idi. Yaygınlık (âm) kazanmış kıraâti okurlardı. O da Resûlullah'ın (a.s.) vefat ettiği yıl iki defa Cebrâil'e arzettiği kıraâttir. Zeyd b. Sâbit, arza-i ahireye şahit olmuştu. Zeyd b. Sâbit (v. 45/665 [?]), vefat edene kadar, insanlara arza-i âhireye göre *Kur'ân* okurdu. Bu nedenle Ebû Bekir es-Sıddîk, *Kur'ân*'ın cem'inde (yani *Mushaf* haline getirilmesinde) ona itimat etti ve Osman da onu *el-Mushaf*'ı yazanlara başkan yaptı". Konuyla

493 Buhârî, "*Vahiy*", 1/5.

494 Buhârî, "*el-Menâkib*", 61/25 (126. hadîs); Şâmî, II,226.

495 Buhârî, "*Fezâilü'l-Kur'ân*", 7; "*el-Menâkıb*", 25; Müslim, "*Fezâilü's-Sahabe*",98,99.

496 Buhârî, "*Fezâilü ashâbi'n-nebî*", 12, "*el-İsti'zân*", 43; Müslim, "*Fezâilü's-sahâbe*", 97-99.

ilgili kaynaklar, Hz. Osman (r.a.) Mushafı'nın arza-i âhireye göre yazıldığını özellikle belirtirler.

Resûlullah'ın (a.s.) İtikâfı

İtikaf, sözlükte "bir mekanda kalmak ve kendini bir şeye adamak/hasretmek" anlamlarına gelir. İtikâf, kişinin kendisini sıradan davranışlardan uzak tutmasına da denir. İtikaf, fıkıhta, oruçlu bir kişinin umuma açık bir mescitte veya o hükümdeki biryerde niyet ederek, kalbini dünyevî meşgalelerden arındırmasına ve kendini Yüce Allah'a (namaz, *Kur'ân-ı Kerîm* okumak, zikir, tefekkür ve salih amel gibi) ibadete adamasına denir. Bu: 'Allah'ım beni affedene kadar kapından ayrılmayacağım' manasına gelir. İtikâfa giren kimseye mu'tekif veya âkif denir.

İtikâfın meşruiyeti *Kur'ân-ı Kerîm* ve *Sünnet* ile sabittir:

"Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın"[497] meâlindeki âyet ile

Hz. Âişe'nin (r.anha), "Resûlullah (a.s.), ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. O bu âdetine vefatına kadar devam etmiştir. Sonra onun ardından hanımları itikâfa girmiştir"[498] meâlindeki sözleri buna delildir.

Hz. Peygamber (a.s.), Medine'ye hicretten sonra vefatına kadar her yıl Ramazan ayında son on gün, vefat ettiği yılda ise 20 gün Mescid-i Nebevî'de itikâfa çekilmiştir.

Fıkıhta üç türlü itikaftan bahsedilir: 1- Adandığı için vacip, 2- Ramazan'ın son on gününde müekked sünnet, 3- Başka zamanlarda ise sırf ibadet için müstehap olan itikaftır.

Allah'a tam bir teslimiyet içerisinde ibadet ve itaatte bulunmak amacıyla zamanının belirli bir kısmını ayırması ve bu esnada meşru bile olsa her türlü nefsânî ve şehevî arzulardan uzak durması kişinin manen

497 el-Bakara 2/187.
498 Buhârî, "*el-İ'tikâf*", 1; Müslim, "*el-İ'tikâf*", 5.

olgunlaşması için önemli bir vesiledir. Zorunlu ibadetlerin yanı sıra nafile ibadetler de bu konuda önem taşımakta, dinî duygu ve düşüncenin yoğun bir şekilde yaşandığı, mümkün olduğu ölçüde maddî ilgilerden uzaklaşarak Yüce Yaratıcı'ya teveccüh edilen cami ve mescit gibi bir ortam, insana derin bir manevî ufuk ve imkân sunmaktadır.

Bu bakımdan itikâf yalnız İslâm ümmetine has bir ibadet olmayıp vahiy geleneğine sahip hemen bütün dinlerde muhtelif şekillerde gerçekleştirilen köklü bir gelenektir.

İslâm'da da Hz. İbrahim (a.s.) ve oğlu Hz. İsmail (a.s.) zamanından beri devam ede gelen bir sünnet olarak bilinir. Nitekim: *"İbrahim ve İsmail'e: Evimi onu ziyaret edenler, ibadet için orada kalanlar (âkifîn), rükû ve secde edenler için tertemiz tutun diye ahit -emir- verdik"*[499] meâlindeki âyet bir yönüyle buna işaret etmektedir.

218. Benî Selâmân Heyeti	**Şevvâl H. 10.**
219. Vedâ Haccı	**1- Medine'den çıkış: Zilkade'nin bitimine 5 gece kala H. 10, Cumartesi.** **2- Mekke'ye varış: 4 Zilhicce H. 10, Pazar.** **3- Arafe günü, Arafat Hutbesi: 9 Zilhicce H. 10 Cuma.** **4- Mina Hutbesi: 10 Zilhicce H. 10 Cumartesi.** **5- Mekke'den ayrılış: 14 Zilhicce H. 10 Çarşamba.**

Vedâ Haccı, Resûlullah'ın (a.s.) Zilhicce H. 10 tarihinde eda ettiği hacdır. İbn Sa'd, Müslümanların ilk önceleri buna: "İslâm Haccı" (Haccetü'l-İslâm) dediklerini bildirir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.)

499 el-Bakara 2/125.

Medine'ye hicret ettikten sonra bundan başka hiç haccetmemiş; ilk ve son kez İslâm kurallarına göre hac ibadetini hicretin 10. yılında eda etmiştir.

İbn Abbâs ve Tavûs: "Vedâ Haccı" demeyi hoş karşılamaz; onun yerine İslâm Haccı derlerdi. Belâzürî, Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra Vedâ Haccı denilmeye başlandığını kaydeder.[500] Ashabın, Veda Haccı tabirini, Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra, hâdiseyi hikâye ederken kullanmaya başladıkları kuvvetle muhtemeldir.[501] Vedâ Haccı denilmesi, Resûlullah'ın (a.s.) Arafat, Müzdelife ve Mina'da irat ettiği hitâbelerinde: "Menasikinizi[502] benden gördüğünüz gibi muhafaza ediniz. Belki bundan sonra sizinle buluşamam" diye ashâbıyla vedalaşmasından dolayıdır.[503]

Vedâ Haccı'na, hac ibadetinin bütün kural ve yöntemleri Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Müslümanlara duyurulduğundan "Tebliğ Haccı" (Haccatü'l-Belâğ), hac ibadetiyle İslâm Dini'nin getirdiği bütün ibadet ve medeniyet kaideleri, Allah'a kulluk ve insanlık esasları Hz. Peygamber (a.s.) tarafından tamamıyla tebliğ edilmiş ve dinin kemale erdiği, Arafat'ta vakfe yaptığı sırada inmiş olan el-Mâide Sûresi'nin 3. âyetiyle bildirilmiş olmasından dolayı "Haccatü't-Kemâl ve't-Tamam" da denilmiştir.

Vedâ Haccı'yla ilgili dikkat çeken hususlardan bir kısmı şunlardır:

1- Hz. Peygamber'in (a.s.), Medine'de Vedâ Haccı'ndan başka hac etmediği ve bunu da hicrî 10. senede eda ettiği ittifakla kabul edilmiştir. Hicretten önce hac yapıp yapmadığı ise ihtilaflıdır.

2- Şa'bî şöyle demiştir: "Peygamber (a.s.), Arafat'ta İbrahim'in (a.s.) durduğu yerde iken:

500 Belâzürî, *Ensâb*, I,473.
501 Bkz. Buhârî, "*el-Hac*", 27/133.
502 Tekili nüsuk olup hac ibadetini teşkil eden amel ve fiiller demektir.
503 Buhârî, "*el-Hac*", 27/133.

'Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim' âyeti[504] indirildi; o zaman şirk mahvolmuş, Câhiliye hayat telakkisi yıkılmıştı."

Başta Buhârî olmak üzere Ehl-i Sünnet hadîs ve siyer kaynakları, meâli verilen el-Mâide Sûresi'nin üçüncü âyetinin Vedâ Haccı'nda Arafat günü; yani 9 Zilhicce H. 10 Cuma günü indirildiğini belirtirler.[505]

Tarık b. Şihâb şöyle demiştir: "Bir Yahudi, Hz. Ömer'e (r.a.): 'Ey Müminlerin Emîri, kitabınızda okumakta olduğunuz bir âyet var ki biz Yahûdîlere nâzil olsaydı, iniş gününü bayram yapardık' demiş. Hz. Ömer (r.a.): 'Hangi âyettir o?' diye sormuş. Yahûdî, el-Mâide Sûresi'nin üçüncü âyeti olduğunu söylemiş. Hz. Ömer (r.a.) de bunun üzerine: 'Biz bu âyetin indiği günü de yeri de hakkıyla biliyor, kıymetini takdir ediyoruz. Bu âyet, Resûlullah'a (a.s.) bir Cuma günü Arafat'ta vakfe yaparken inmiştir" cevabını vermiştir:

3- Hz. Peygamber (a.s.), Arafat'ta şu kudsî duayı yapmıştır:

"Allah'ım! Bizim ifade ettiğimiz şekilde, hatta ondan daha hayırlı bir tarzda Sana hamd olsun.

Allah'ım! Benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm senin içindir. Dönüşüm de Sanadır. Mirasım da Sana aittir.

Allah'ım! Kabir azabından, kalbin vesvesesinden ve işlerin dağınıklığından Sana sığınırım.

Allah'ım! Rüzgârın getirdiği afetin şerrinden, gecede saklı olanların şerrinden, gündüzde saklı olanların şerrinden ve zamanın getirdiği felaketlerin şerrinden Sana sığınırım.

Allah'ım! Sen benim sözümü duyuyorsun, yerimi görüyorsun, gizli ve açık her şeyimi biliyorsun. Hiçbir şeyim Sana gizli kalmaz. Ben, ümitsiz, fakir, yardıma muhtaç, sığınma dileyen, korku ve ürperti içinde günahını

504 el-Mâide 5/3.

505 Buhârî, *"el-İmân"*, 1/32; Tirmizî, *"et-Tefsîr"*, 6/3233; Saîd b. Mansûr, IV,1 (hadîs no: 713).

itiraf ve ikrar eden biriyim. Senden yoksulun dilenmesi gibi dilekte bulunuyorum. Sana zelil günahkârın yalvarışı gibi yalvarıyorum. Sana korku hisseden felaketzedenin duası gibi dua ediyorum. O ki Sana boyun eğmiş, Senin için gözyaşı dökmüş, bütün vücudu Sana teslim olmuş ve Senin için burnunu sürtmüştür.

Allah'ım! Rabbim! Sana dua etmekte beni bedbaht kılma! Ey kendisinden dilek dilenenlerin en hayırlısı! Ey verenlerin en hayırlısı! Bana karşı şefkatli ve merhametli ol!"

Hz. Peygamber (a.s.) ve ondan (a.s.) önceki peygamberler, Arafat'ta en çok şu kudsî duayı yapmışlardır:

"*Allah'tan başka ilah yoktur. O ortaksızdır, birdir/tektir. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O her şeye kadirdir.*

Allah'ım! Kalbimi aydınlat, göğsümü aydınlat, kulağımı aydınlat ve gözümü aydınlat!

Allah'ım! Göğsümü ferahlat, işimi kolaylaştır! Kalbin vesvesesinden, işlerimin dağınıklığından ve kabir fitnesinden/azabından Sana sığınırım.

Allah'ım! Gecede ve gündüzde saklı olanların şerrinden, rüzgârların yol açtığı felâketlerin şerrinden ve zamanla gelen afetlerin şerrinden Sana sığınırım".[506]

4- Enes b. Mâlik, Vedâ Haccı'nda tıraş olurken saçından bir tel alabilmek için ashâbın Hz. Peygamber'in (a.s.) etrafını kuşattıklarını ve bir pervane gibi dönüp durduklarını bildirmiştir.

5- Hz. Peygamber'in (a.s.) kendisi Vedâ Haccı'nda altmış üç deve kurban etmiştir.

6- Hz. Peygamber (a.s.), Vedâ Haccı'nda başta Arefe günü Arafat'ta ve kurban bayramının ilk günü Mina'da olmak üzere birkaç defa Müslümanlara hitap etmiştir: Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber'in:

1- 7 Zilhicce Çarşamba,

506 İbn Abdilber, *et-Temhîd*, VI,41; Şâmî, VIII,471.

II- 9 Zilhicce Cuma günü Arafat'ta: Hitâbe, Arafat vadisinde Güneş zevale meylederken Kasvâ adlı devenin üzerinde yapılmıştır.

III- 10 Zilhicce Cumartesi kurban bayramının ilk günü,

IV- 11 Zilhicce ve

V- 12 Zilhicce günlerinde olmak üzere insanlara beş defa hitap ettiği rivâyet edilmiştir.

7- Resûlullah'ın (a.s.) hac amacıyla Mekke'ye bizzat kendisinin gideceği haberi o kadar büyük yankı yapmıştır ki, onun (a.s.) Arafat düzlüğündeki Rahmet Dağı'da (Cebelü'r-Rahme) yaptığı tarihi Vedâ Hutbesi'ni dinlemek üzere, erkek-kadın 40000[507] kişilik bir cemaat toplanmıştır. Bu hutbe, bir anayasa metni gibi, insanların görev ve yükümlülüklerini dile getirmekte ve üç ay kadar sonra vefat edecek olan Resûlullah'ın (a.s.) sayıları 114000'e[508] ulaşan ashabına ve gelecek kuşaklardaki Müslümanlara gerçek vasiyeti niteliğini taşımaktadır.

8- Hz. Peygamber (a.s.), Vedâ Hutbesi'nde önce şirksiz, tek Allah'a imanın (tevhîd) ve hesap gününün önemini bildirmiştir.

Hitabesinde esas olarak üzerinde durduğu ilkelerin hedeflerinden birisi can, diğeri ise mal güvenliğidir. Faizin haram kılınması, mal güvenliğini sağlayan en önemli unsurlardan birisidir.

Peygamber Efendimiz (a.s.), dini/inancı, aklı ve nesli geliştirip koruyan inanç, tutum ve davranışları emretmiş, aksini netice verenleri ise yasaklamış ve bu konularda *Allah'ın Kitabı Kur'ân-ı Kerîm*'e ve kendi *Sünnet*ine başvurulmasını emretmiştir. Şâyet Müslümanlar bu ikisine sımsıkı sarılırlarsa hiçbir zaman yanlışa düşmeyeceklerini açıklamıştır.

9- Bi'setten sonra inen *Kur'ân* âyetlerinin yazılması, Hz. Peygamber'in (a.s.) bi'setin ilk yıllarında İslâmiyet'i tebliğ etmek ve *Kur'ân-ı Kerîm*'i öğretmek için Dârülerkam'ı bir eğitim merkezi edinmesi, Resûl-i Ekrem'in (a.s.) başka örnek uygulamaları ve Vedâ Hutbesi, Mekke'de köklü bir ilim geleneğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

507 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 103; M. Hamidullah'a göre 140000, bkz. *İslâm Peygamberi*, I,273.
508 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 103.

Vedâ Hutbesi

"Hamd ve şükür Allah'a mahsustur; biz ona hamdeder, ondan yardım ister, affımızı ondan diler ve ona yöneliriz. Nefislerimizin şerlerinden, hareket ve fiillerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi doğru yola iletirse, o kimse için artık sapıklık olamaz; kimi sapıklığa sevk ederse artık o kimse için doğru yola sevk eden kalmamıştır. Allah'tan başka ilah olmadığına, onun tekliğine ve bir ortağının bulunmadığına tanıklık ederim. Yine tanıklık ederim ki Muhammed onun kulu ve resûlüdür.

Ey Allah'ın kulları! Sizlere Allah'tan korkup çekinmenizi tavsiye ve sizi ona itaatte bulunmaya teşvik ederim. Bu sûretle en iyi ve hayırlı olan bir şey ile sözlerime başlamak istiyorum:

O halde ey insanlar! Size açıkladığım şeyleri dinleyin! Zira bilmiyorum, bu yıldan sonra bulunduğum bu yerde belki de sizlerle buluşamayacağım.

Ey insanlar! Kanlarınız (canlarınız), mallarınız, ırzlarınız/namuslarınız, Rabbinizle buluşacağınız güne kadar, bu günün haram olması (her türlü gayrı meşru teceavüzden ve müdahaleden korunmuş olması) gibi haramdır (her türlü gayrı meşru tecavüzden ve müdahaleden korunmuştur).

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım sen şahit ol!

Emanet olarak eli altında bir şey bulunduran kimse, onu kendisine emanet etmiş olan şahsa döndürmelidir.

Gerçekten artık Câhiliye devrinde mevcut (ödünçler üzerindeki) faiz kaldırılmıştır; şu kadarı var ki (ödünç olarak verdiğiniz) sermayeleriniz sizindir; (bu sûretle) ne zulmedecek ve ne de zulüm edileceksiniz. Allah (bundan böyle) faizin mevcut olmayacağına hükmetti. Kaldıracağım ilk faiz, amcam Abbâs b. Abdilmuttalib'in faizidir.

ve yine Câhiliye devrinin kan davaları kaldırılmıştır; kaldıracağım ilk kan davası (yeğenim) Âmir b. Rebîa b. Abdilmuttalib'in kan davasıdır.

Câhiliye devrinin (Mekke şehri ile ilgili) hükümet vazifeleri kaldırılmıştır. Kâbe muhafızlığı (sidâne) ve hacıların su işleri (sikâye) bundan müstesnadır.

'Kasten adam öldürmek' kısas ile cezalandırılır. Taş ve sopa ile öldürmek gibi 'şüpheli kasıt hallerinde' yüz deve kan diyeti verilir. Daha fazlasını isteyen kimse, Câhiliye devri insanlarındandır.

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım sen şahit ol!

O halde ey insanlar! Gerçekten şu şeytan, sizin bu ülkeniz üzerinde kendisine tapılmaktan ümidini kesmiş bulunuyor. Fakat o bunun dışındaki iş ve hareketlerinizden ehemmiyetsiz saydıklarınızdan, kendisine tâbi olunmaktan (kendi çıkarına) hoşnut olacaktır.

Ey insanlar! "Nesî', küfürde ileri gitmekten başka bir şey değildir. Çünkü bununla, kâfir olanlar saptırılır. Onlar haram ayı, bir yıl helâl sayarlar, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığının sayısını denk getirip, Allah'ın haram kıldığını helâl yapsınlar."[509] *Şimdi zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü durumuna dönmüştür. "Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır".*[510] *Bu dört aydan üçü: Zilkade, Zilhicce ve Muharrem peş peşe gelir. Ayrı ve tek olan öteki ay ise Mudar kabilesinin Recep ayıdır ki bu, Cemâziyelâhir ile Şabân ayı arasında bulunur.*[511]

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol!

Ey insanlar! Eşlerinizin sizin üzerinizde bir hakkı bulunduğu gibi sizin de onlar üzerinde bir hakkınız vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, sizden gayrı başka bir erkeğe döşeğinizi çiğnetmemeleri ve sizin hoşlanmadığınız herhangi bir kimseyi, izninizle olması müstesna, evlerinize sokmamalarıdır. Onların çirkin fiil ve hareketlerde bulunmalarına müsaade

509 et-Tevbe 9/37.

510 et-Tevbe 9/36.

511 Vâkıdî'nin rivâyetinde "ay, 29 ve 30 gündür" şeklinde bir ziyade mevcuttur. Bkz. *el-Megâzî*, III,1112; ayrıca bkz. Buhârî, "*Bed'i'l-halk*", 59/2; "*el-Megâzî*", 64/77; "*el-Edâhî*", 73/5; "*et-Tevhîd*", 98/24; Müslim, "*el-Kasâme*", 29; Ebû Dâvûd, "*el-Menâsik*", 67.

etmeyin; şâyet onlar böyle bir şey yapacak olurlarsa, artık Allah gerçekten size, onları azarlayıp tekdir etmenize ve döşeklerinizi ayırmanıza ve pek ağır olmamak üzere onları dövmenize müsaade etmiştir. Onlar bu fiil ve hareketlerden vazgeçer de size itaat edecek olurlarsa, herkes tarafından makul ve iyi bilinen ölçüler dâhilinde onların yiyecekleri ve giyecekleri sizin üzerinizde bir mükellefiyettir. Kadınlara en iyi tarzda davranıp muamelede bulununuz; çünkü onlar sizin himayeniz altına girmiş kimselerdir; kendi nefisleri için bir şeye sahip değildirler ve sizler onları Allah'ın emaneti olarak (yanınıza) almış bulunuyorsunuz. Onlara 'Allah'ın adıyla' helâlinden yaklaşın. Kadınlar hususunda Allah'tan korkup çekinin ve onlara karşı en iyi bir tarzda davranıp muamele edin!

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol!

Ey insanlar! Müminler kardeştir. Bir kimse için kardeşinin malı onun tam rızasını elde etmedikçe helâl olmaz.

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol!

Benden sonra küfre sapıp birbirinizi boğazlar hale gelmeyin. Gerçekten ben size öyle bir şey bırakıyorum ki, ona sıkı sarılır da sebat ederseniz sapıklığa düşmezsiniz; bu Allah'ın Kitabı ve O'nun Peygamberi'nin Sünneti'dir.

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol!

Ey insanlar! Rabbiniz bir, atanız birdir. Hepiniz Âdem'den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah nezdinde en mükerrem ve makbul olanınız, O'ndan korkup çekineninizdir. Arab'ın Arap olmayan üzerinde bir üstünlüğü yoktur; (varsa) bu, takva yönündendir.

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol!"

(Hz. Peygamber'i (a.s.) dinleyen müminlerin "Evet," demeleri üzerine o (a.s.) da hitabesine şöyle devam etti):

"Burada bulunanlar bulunmayanlara (bu sözlerimi) bildirsinler!

Ey insanlar! Allah muhakkak ki her vârisin mirastan olan hissesini tayin ve tesbit etmiştir. O halde bir vasiyet, herhangi bir vâris lehine olmak üzere (diğer vârislerin mahfuz hisse hudutlarını) aşamaz. (Mirasçılardan gayrisi için yapılan) bir vasiyet, miras olarak kalan mallar toplamının üçte birinden fazla olamaz.

Çocuk döşeğe aittir. Zina edenin (cezası) taşlamadır (recim). Babasından gayrı bir kimseye mensubiyet iddiasında bulunan yahut (kendisini himaye altına almış olan) efendisinden gayrisini efendi edenin üzerine Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti olsun! Böyle bir kimsenin ne nafile ibadetleri (yani sarf) ve ne de farz ibadetleri (yani adl) kabul olunacaktır (bu gibi insanların ne tevbeleri ne de adalet ve şahadetleri kabul edilecektir).

Vesselâmu aleykum."[512]

220. Hz. Peygamber'in (a.s.) Gadîr-i Hum Hitâbesi ve Hz. Ali'nin Faziletini Bildirmesi	**Vedâ Haccı dönüşü,5 18 Zilhicce H. 10 Pazar.**

Gadîr-i Hum, Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe denilen yere 4 km kadar uzaklıkta olup sık yağan yağmurlar sebebiyle bataklık ve sazlık haline gelmiş bir gölcükten ibarettir.

Hac için Medine'den ayrılmış olan Hz. Peygamber (a.s.), hicrî 10. yılın Ramazan ayında Yemen'e göndermiş olduğu Hz. Ali'nin (r.a.) Mekke'ye gelmesini istedi. Hz. Ali'nin (r.a.), Yemen Seriyyesi'nde, ganimet mallarına dair bazı uygulamaları askerlerce eleştirildi ve Vedâ Haccı'nı ifa etmekte olan Hz. Peygamber'e (a.s.) şikâyet edildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) Gadîr-i Hum denilen mevkide bir hitâbede bulundu. Siyer ve hadîs kaynaklarına göre, Resûlullah (a.s.) bu

512 Bkz. Vâkıdî, III,1103,1110-1113; İbn Hişâm, IV,250-252; İbn Sa'd, II,173,174,183-186; Buhârî, *es-Sahîh*, IV,1646-1648; IX,4091-4092; Taberî, III,390-391; Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî (384-456), *Haccetü'l-Vedâ*, thk. Ebû Süheyb el-Keremî, Riyad 1998; Rûdânî, I,37-38; II,158-162; Şâmî, VIII,468-485; Zürkânî (1996 n.), XI,397397-402,448-452; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I,273-276.

hitâbesinde Hz. Ali'nin (r.a.) faziletini, eminliğini/güvenirliliğini adaletini, kendisine olan yakınlığını dile getirmiş, böylece onun (r.a.) hakkındaki şüpheleri gidermiştir.

Hadîs kaynakları Gadîr-i Hum hâdisesi vesilesiyle varit olan şu iki hadîsin rivâyetine özel önem vermiştir:

Birincisi: "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır, Allah'ım, ona dost olana sen de dost ol, ona düşman olana sen de düşman ol!".

İkincisi: "Sekaleyn (iki ağırlık: paha biçilmez iki emânet) hadîsi" diye meşhûr olan: [....."Haberiniz olsun ey insanlar, ben ancak bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim de ona icabet etmekliğim yaklaşıyor (yani vefatim yakındır). Ben size paha biçilmez iki emânet bırakıyorum. Bunların birincisi: *Allah'ın Kitabı*'dır (*Kur'ân-ı Kerîm*). Onda mutlak hidâyet ve nur vardır. Binaenaleyh sizler *Allah'ın Kitabı*'nı tutunuz ve ona sımsıkı yapışınız", buyurdu. Böylece *Allah'ın Kitabı*'na teşvik edip gönülleri ona rağbet ettirdi. Sonra da şöyle buyurdu: "Diğeri Ehl-i Beyt'im'dir. Ben Ehl-i Beyt'im hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum! Ben Ehl-i Beyt'im hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum! Ben Ehl-i Beyt'im hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum!"].[513]

221. Sadif Heyeti	**.... H. 10.**
222. Benî Muhârib Heyeti	**Hicrî 10. yılda Vedâ Haccı'ndan sonra.**

Benî Muhârib kabilesinden aralarında Sevâ' b. Hâris ve oğlu Huzeyme'nin bulunduğu on kişilik bir heyet Vedâ Haccın'dan sonra Medine'ye geldi ve Remle bint Hâris en-Neccâriyye'nin konağında misafir edildi.

513 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II,479 (eş-Şâmile); Müslim, "*Fezâili's-Sahâbe*", 44/2408; Taberî, III,389-390; Ebû Zekeriya Yahya b. Şeref en-Nevevî (631-676/1233-1277) *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi'l-Müslim*, Beyrut 1392, XV,169-170; İmâm Nesâî, *Hadîslerle Hz. Ali: Kitâbu Hasâisi Emîri'l-Müminîn Ali b. Ebî Tâlib*, çev. Nâim Erdoğan, İstanbul 1992, s. 66-67,72,77.

Hz. Peygamber (a.s.) hicretten önce her yıl, hac mevsiminde Ukâz, Mecenne ve Zülmecaz serbest ticaret merkezlerinde, hacıların konak yerlerine kadar gider, insanları İslâm'a çağırırdı. O zaman Benî Muhârib'e İslâm'ı arz etmiş fakat onlar bu daveti şiddetle reddedip ona (a.s.) çok kaba davranmışlardı. Hz. Peygamber (a.s.) heyet üyelerinden birine böyle bir hac mevsiminde Ukâz çarşısında kendisiyle karşılaştığını hatırladı. Resûlullah (a.s.), heyettekilerden birini tanıdı ve ona uzun uzun baktı.

Benî Muhârib'li dedi ki: "Ey Allah Resûlü! Sanki beni tanımış gibisin."

Resûlullah (a.s.): "Seni görmüştüm" dedi.

Adam dedi ki: "Evet, vallahi, beni görmüş, benimle konuşmuştun. Ben de sana en çirkin sözlerle konuşmuş ve Ukâz'da sen insanlar arasında dolaşırken, sana en çirkin şekilde karşılık vermiştim."

Resûlullah (a.s.), bütün bunları hatırlayarak: "Evet," dedi.

Sonra adam dedi ki: "Ey Allah Resûlü! O gün sana benden daha çok düşman ve İslâm'a benden daha uzak hiç kimse yoktu. Beni hayatta bırakıp seni tasdik etmeme imkân veren Allah'a hamd olsun. O gün, benimle beraber olanlar hep dinleri üzere öldüler."

Resûlullah (a.s.): "Kalbler, Yüce Allah'ın elindedir" buyurdu.

Adam: "Ey Allah Resûlü! Benim için istiğfarda bulun!" deyince,

Resûlullah (a.s.): "İslâm kendinden önceki küfrün (bazı rivâyetlerde: günahların) kökünü kazır" buyurdu.[514]

Rica etmeleri üzerine, Hz. Peygamber (a.s.), temsilcilerden 'Âiz b. Saîd b. Zeyd el-Muhâribî el-Cesrî ile Huzeyme b. Sevâ'ın yüzünü sıvazlamıştır. Bu sebeple, iki sima da parlaklığını ve tazeliğini daima korumuştur.

223. Esved el-Ansî, Müseylimetü'l-Kezzâb ve Tulayha b. Huveylid'in İsyanı	**Vedâ Haccı'ndan sonra, hicrî 10. yılın sonunda.**

514 İbn Sa'd, I,299; İbnü'l-Cevzî, II,487; İbn Seyyidinnâs (1992 n.), II,338; Şâmî, VI,409.

HİCRÎ 11. YIL

Siyer Olayları	İttifakla Veya Ekseriyet Tarafından Kabul Edilen Tarihler
224. Neha' Heyeti	15 Muharrem H. 11.
225. Resûlullah'ın (a.s.) Bakî' Mezarlığı'nda Dua Etmesi	Resûlullah'ın (a.s.) vefatına sebep olan hastalığın başlamasından hemen önce.

İbn İshâk'ın konuyla ilgili ifadeleri şöyledir: "Resûlullah (a.s.), Zilhicce ayında Vedâ Hacc'ından döndü. O ayın kalan kısmını, Muharrem ve Safer aylarını Medine'de ikamet ederek geçirdi. İnsanlara Suriye Seferi için ordu hazırlamalarını emretti. Üsâme b. Zeyd'i bu orduya komutan tayin etti. Ona, Filistin topraklarından Belkâ ve ed-Dârûm'un[515] sınırlarına kadar, ilerleme emrini verdi. İnsanlar bu hal üzere iken, Resûlullah'ın (a.s.) vefatıyla sonuçlanan hastalığı başladı. Bu hastalık onu Allah'ın dilediği rahmet ve ikrama ulaştıracaktı. -Bana anlatılana göre- hastalığı Safer'in son günlerinde veya Rebiülevvel'in ilk günlerinde başladı. Onun (a.s.) hastalığının başlangıcı şöyle oldu: Resûlullah (a.s.), Bakî' Mezarlığı'na, gece yarısı azatlı kölesi Ebû Müveyhibe ile birlikte gitti. Kabristanda bulunanlara mağfiret diledikten sonra evine döndü. Sabahladığı zaman işte o günden itibaren ağrıları başladı."

Hz. Âişe'den (r.anha) nakledilen rivâyete göre, Resûlullah (a.s.), kabristandakilere şöyle hitâp edip dua ederdi: "Selâm size ey müminler diyarı! Sizler, bizden önce gitmiş bulunuyorsunuz. Allah, size ve bize vaat edilenleri yerine getirdi. İnşallah biz de size katılacağız. Ey

515 ed-Dârûm (الداروم), Gazze şeridinde bulunan bir yerleşim birimi olup Deyru'l-Beleh ismiyle bilinmektedir. Yakûbî'ye göre ed-Dârûm, Mısır'a doğru Gazze şehrinden sonra gelen surlu bir şehirdir. ed-Dârûm'dan Akdeniz görünür ve şehir ile deniz arasındaki mesafe bir fersahtır. Selâhaddin Eyyûbî, Akdeniz'in doğu sahilini ele geçirince 485/1092 yılında ed-Dârûm kalesini tahrib edip yıktırdı (الداروم قلعة بعد غزة للقاصد إلى مصر الواقف فيها يرى البحر إلا أن بينها وبين البحر مقدار فرسخ خربها صلاح الدين لما ملك الساحل في سنة ٥٨٤).

Allah'ım! Onların ecirlerinden bizi mahrum etme! Onlardan sonra bizleri fitnelere uğratma!".[516]

226. Resûlullah'ın (a.s.) Uhud Şehitlerini Ziyareti	Resûlullah'ın (a.s.) vefatına sebep olan hastalığın başlamasından hemen önce.

Suffe ashabından Ukbe b. Âmir el-Cühenî'nin rivâyetine göre, Resûlullah (a.s.) Uhud Gazvesi'nden 8 yıl sonra Uhud şehitlerini ziyaret edip onlara dua etti, ardından dönüp Mescid-i Nebevî'de minbere çıktı; dirilere ve ölülere veda eder gibi: "Ben, sizin önünüzden gidecek, size tanıklık edeceğim. Sizinle buluşma yeriniz Havuz'dur. Ben, şu anda bu makamımda iken onu görüyorum! Benden sonra şirke döneceğinizden korkmam, sizin dünyaya kapılıp onun için birbirinizle mücadele etmenizden korkarım!" şeklindeki ifadelerin yer aldığı bir hitâbede bulundu.

Ukbe b. Âmir der ki: Bu, Allah Resûlü'ne (a.s.) son bakışım olmuştur.

227. Üsâme b. Zeyd'in Suriye Seferi	1- Sefer hazırlıklarının başlaması: Muharrem H. 11. 2- Orduya toplanma emri verilmesi: Safer'in bitimine dört gece kala H. 11 Pazartesi. 3- Üsâme'nin komutan tayin edilmesi: Safer'in bitimine üç gece kala H. 11 Salı. 4- Resûlullah'ın vefatına neden olan hastalığının başlaması: Safer'in bitimine birkaç gece kala veya 1 Rebülevvel veya Safer'in bitimine iki gece kala H. 11 Çarşamba. 5- Hz. Peygamber'in, bizzat kendisinin 18 veya 21 yaşlarındaki Üsâme'ye sancak bağlaması: Safer'in bitimine bir gece kala H. 11 Perşembe. 6- Resûlullah'ın Üsâme'nin gençliğine binaen komutanlığına yapılan itirazları bir hitâbe ile reddetmesi: 10 Rebiülevvel H. 11. 7- İslâm ordusunun el-Cürf karargâhında gecelemesi: 11 Rebiülevvel H. 11 Pazar. 8- Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatı, vefat haberinin harekete geçmek üzere olan orduya ulaşması ve harekâtın durdurulup ordunun Medine'ye dönmesi: 12 Rebiülevvel H. 11 Pazartesi.

516 Şâmî, XII,234.

Resûlullah (a.s.), Vedâ Haccı'ndan sonra Zilhicce ayının kalan günlerini ve Muharrem ayını Medine'de geçirdi. Medine'de hala Zeyd b. Hârise Cafer b. Ebî Talib ve arkadaşlarının Mûte'de şehit edilişi konuşuluyordu. Resûlullah (a.s.), onlar için derin bir üzüntüye kapılmıştı. Hz. Peygamber (a.s.), hicretin 11. yılında Safer ayının bitmesine dört gece kala Pazartesi günü, Müslümanlara, Bizanslılarla çarpışmak üzere acele hazırlanmalarını emretti ve ertesi gün sabahleyin, Safer ayının bitimine üç gece kala, Salı günü -18 veya 21 veya 21 yaşından birkaç ay daha küçük olan- Üsâme b. Zeyd'i çağırttı ve ona:

"Ey Üsâme! Allah'ın ismi ve bereketiyle babanın öldürüldüğü yere kadar git! Seni bu orduya komutan yaptım! Übnâ halkının üzerine ansızın var! Ülkelerine şimşek gibi saldır. Giderken hızlı git! Haberin önüne geç (düşman senden haberdar olmadan ülkelerine hızla ulaş)! Allah seni muzaffer kılarsa, onların içinde az kal! Yanına kılavuzlar al, casus ve gözcüleri önden ilerlet!" buyurdu.

Safer ayının bitmesine iki gece kala, Çarşamba günü olunca Peygamber Efendimiz (a.s.) da şiddetli bir baş ağrısı, humma ve ateş başladı, Peygamber Efendimiz (a.s.) Safer ayının son günü Perşembe günü sabahleyin biraz iyileşip Üsâme için kendi eliyle sancak bağladı ve şöyle buyurdu:

"Ey Üsâme! Allah yolunda, Allah'ın ismiyle savaşa çık! Allah'ı inkâr edenlerle çarpış! Savaşın! Fakat ahde vefasızlık etmeyin. Küçük çocukları ve kadınları öldürmeyin. Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Çünkü siz bilemezsiniz, belki onlarla imtihana çekilirsiniz. Fakat şöyle dua edin:

'Ey Allah'ım! İmdadımıza yetiş! Onları bize zarar vermekten alıkoy!' Onlar size kavuşurlarsa, gürültü çıkaracaklar, bağıracaklardır. O zaman siz sükûnet ve vakarınızı muhafaza edin ve susun! '*Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile zaafa düşersiniz, gücünüz kesilip gider*'.[517]

517 el-Enfâl, 8/46.

'Ey Allah'ım! Biz senin kullarınız! Onlar da senin kullarındır. Bizim perçemlerimiz de onların perçemleri de senin elindedir! Onları ancak sen yenersin!' deyin, iyi bilin ki, cennet, kılıçların parıltısı altındadır".[518]

228. Esved el-Ansî'nin Öldürülmesi	**Resûlullah'ın vefatından "bir gün-bir gece" ya da "bir gün veya bir gece" önce.**
229. Hz. Peygamber'in (a.s.) Vefatı	**1. Hastalığın başlaması:** Safer'in bitimine birkaç gece kala veya 1 Rebiülevvel veya Safer'in bitimine 2 gece kala H. 11 Çarşamba. **2. Vefat:** 12 Rebiülevvel H. 11 Pazartesi, güneş zevale yönelirken. **3. Tekfin ve teçhiz:** 13 Rebiülevvel H. 11 Salı. **4. Toprağa veriliş:** 14 Rebiülevvel H. 11 Çarşamba.

İslâm Dini'nin kemale erdiği, Vedâ Haccı'nda: "*Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim*" meâlindeki el-Mâide Sûresi'nin 3. âyetiyle bildirildi. Siyer ulemâsına göre, Vedâ Haccı'ndan Resûlullah'ın (a.s.) vefatına kadar geçen sürede Şeriat hükümlerinde hiçbir ziyade yapılmadığı gibi hiçbir hüküm neshe ve tebdile uğramadı.

Resûlullah (a.s.), Vedâ Haccı'ndaki hutbesinde vefat zamanının yaklaştığını ihsas etti. İslâm Dini'nin kemale erdiğinin tebliği, Vedâ Haccı'nda; 12 Zilhicce'de nâzil olan en-Nasr Sûresi, her sene Ramazan ayında bir kere *Kur'ân-ı Kerîm*'i Cebrâil ile mukabele eden (arza) ve Ramazan aylarında on günü itikâfla geçiren Resûlullah'ın (a.s.), vefat senesinde *Kur'ân*'ı iki defa mukabele etmesi ve itikâfının yirmi gün sürmesi gibi işaretler onun (a.s.) vefatının yaklaştığının birer işaretiydi.

Hz. Âişe ve İbn Mesûd'dan nakledilen rivâyete göre: *"Allah'ın yardımı ve zaferi geldiği ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit, Rabbine hamd ederek O'nu tespih et ve O'ndan*

518 Şâmî, VI,248.

mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir" meâlindeki en-Nasr Sûresi'nin indirilmesinden itibaren Resûlullah (a.s.), kalktığında, oturduğunda, bir yere gidip geldiğinde; hep şöyle dua ederdi:

"Allah'ım! Rabbimiz! Sen eksik sıfatlardan münezzehsin ve hamd Sanadır. Allah'ım! Beni bağışla! Şüphe yok ki Sen tövbeleri çokça kabul eden (et-Tevvâb) ve merhametlisin (er-Rehîm)!": (سُبْحَانَكَ اللهمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللهمَّ اغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ). Resûlullah (a.s.), bu sözleri rükû ve secdelerde de söylerdi.[519]

Zeyd b. Eslem ve Atâ' b. Yesâr'ın rivâyetlerine göre, vefatına sebep olan hastalığın başlamasından hemen önce Hz. Peygamber (a.s.) evvela Bakî' Kabristanı'na giderek Müslümanların mevtalarına mağfiret duasında bulundu, dirilerle vedalaştığı gibi ölülerle de vedalaştı, daha sonra ise Uhud şehitlerini ziyaret edip cenaze namazı kıldı.

Resûl-i Ekrem'in (a.s.) hastalığının Perşembe günü şiddetlendiği zikredilir. İbn Abbâs, o günü dehşetli ve kasvetli bir gün olarak niteler.

Hayber'in fethinden hemen sonra, Hz. Peygamber (a.s.) henüz Hayber'de iken [Muhammed b. Mesleme ile Hz. Ali (r.a.) tarafından öldürülen: Hayberli Yahudi savaşçı Merhab'ın kız kardeşi ve Yahudi reislerinden Sellâm b. Mişkem'in karısı] Zeyneb bint Hâris, zehir karıştırdığı bir kuzu çevirmesiyle ona (a.s.) suikast düzenlemişti. Hz. Peygamber (a.s.), ağzına aldığı ilk lokmayı derhal çıkarmış ve yemeğin zehirli olduğunu bildirmişti. Hz. Peygamber (a.s.), vefatına sebep olan hastalığı sırasında şöyle buyurdu: "Ey Âişe! Hayber'de yediğim o zehirli yemeğin elemini devamlı hissedip durdum. İşte şimdi, o zehirden dolayı kalb damarımın koptuğunu hissediyorum".[520] Bundan dolayı Müslümanlar, Resûlullah'ın (a.s.) –Allah'ın kendisine ihsan ettiği nübüvvet/peygamberlik şerefiyle birlikte- şehit olarak vefat ettiğini kabul ederler.

519 Şâmî, XII,229,230,232-233.
520 Buhârî, *"el-Megâzî"*, 64/85.

On küsur gün süren hastalığı boyunca Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) namaz kıldırmasını emretti. Hz. Âişe (r.anha) dedi ki: "Resûlullah (a.s.) hastalığında insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir verdi. Bunun üzerine o da halka namaz kıldırdı".

Urve b. Zübeyr dedi ki: "(Bu namazlardan biri sırasında) Resûlullah (a.s.) kendinde bir hafiflik hissetti. Bunun üzerine namaza çıktı, bir de baktı ki Ebû Bekir halka imamlık ediyor. Ebû Bekir, Peygamber'i (a.s.) görünce geri çekilmek istedi. Resûlullah (a.s.) ona: Olduğun gibi dur! Diye işaret etti. Sonra Resûlullah (a.s.), Ebû Bekir'in hizasına, onun yanına oturdu. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (a.s.) namazına uyarak namaz kılıyor, insanlar da Ebû Bekir'in namazına uyarak namaz kılıyordu".[521]

İbn Teymiyye'ye göre, Hz. Peygamber'in (a.s.) hastalığı sırasında Hz. Ebû Bekir (r.a.) Mescid-i Nebevî'de en az 17 vakit namaz kıldırdı.

Fadl b. Abbâs'ın (r.a.) rivâyetine göre, hastalığının şiddetlendiği günlerde Resûlullah (a.s.): "Başımı bağlayın; belki Mescit'e çıkarım!" buyurdu. Bunun üzerine Fadl, onun (a.s.) başını bir sargıyla bağladı, ardından iki kişiye yaslanarak Mescit'e çıktı. Minbere çıkıp oturdu. Sonra: "Ey Fadl, insanlara seslen de buraya gelsinler" dedi. İnsanlar gelip toplanınca Resûlullah (a.s.), kalkıp onlara hitap etti. Hitâbesinde şöyle buyurdu:

"*Ey insanlar! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim. Artık aranızdan ayrılma vaktim yaklaştı. Ben de ancak bir beşerim. Bakın, ben kimin sırtına kamçı vurmuş isem işte sırtım, gelip sırtıma vursun, misilleme yapsın. Ben kimin malını almış isem, işte malım gelsin alsın. Ben kimin ırzına küfretmiş isem, işte ırzım gelip misilleme yapsın. ve hiç kimse: 'Resûlullah'ın kınamasından, kin beslemesinden korktuğum için misilleme yapmadım' demesin. Bilesiniz ki, kınamak, kin beslemek benim şanımdan ve huyumdan değildir. Sizin aranızda en çok sevdiğim kişi,*

521 Buhârî, *Ezan*, 47; Müslim, *Salât*, 97.

şâyet bende varsa gelip hakkını alan veya bana hakkını helal eden kimsedir. Gönül rahatlığıyla O'nun huzuruna gitmek istiyorum."[522]

Sonra da minberden indi ve öğle namazını kıldı. Daha sonra yine minbere çıkıp kınama ve diğer hususlarla ilgili önceki sözlerini tekrarladı.

Hz. Peygamber (a.s.), dünya hayatında, en son, akşam namazını kıldırdı. Hz. Abbâs'ın hanımı Ümmü'l-Fadl bint Haris'den nakledine rivâyete göre: "Resûlullah (a.s.), elbisesini giyinmiş olduğu halde el-Mürselât Sûresi'ni okuyarak evinde akşam namazı kıldırdı. Bundan sonra, ahiret âlemine alınıncaya kadar bir daha namaz kıldırmadı".

Hz. Peygamber (a.s.), dünya hayatında, en son, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) imamlığında sabah namazını kıldı. O (a.s.) daha önce: "Ümmetinden birisi, kendisine imamlık etmedikçe ahiret âlemine alınmış bir peygamber yoktur" buyurmuştu.[523] Daha önce de -ihtiyaç ve abdest nedeniyle geciken- Hz. Peygamber (a.s.), Tebûk Seferi'nde Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) imamlığında sabah namazının ikinci rekatını kılmıştı.

Hz. Peygamber (a.s.), vefat ettiği gün, nezdinde bulunan yedi dînârı infak etti ve kölelerini âzat etti.[524] Hz. Peygamber'in (a.s.) son vasiyeti: "Namaza ve sağ elinizin sahip olduğuna (kölelerinizin hukukuna veya zekâta) dikkat edin"[525] oldu.

Hz. Peygamber (a.s.) vefat etmeden önce, içi su dolu bir bardağa elini daldırıp yüzüne sürer ve şöyle dua ederdi: "Allah'ım ölümün şid-

522 Şâmî, XII,242-243.
523 Beyhakî, VII,189-202.
524 Şâmî, XII,250.
525 Süheylî, VII,576; Şâmî, XII,256.

detlerine (sekerât) karşı bana yardım et". Bir süre sonra şöyle buyurdu: "Lâ ilâhe İllallah, muhakkak ki ölümün şiddetleri vardır".[526]

Resûlullah'ın (a.s.), Pazartesi günü rahatsızlığı hafifleyince, Hz. Ebû Bekir (r.a.) izin alarak Sünuh'taki ailesinin yanına gitti. O gittikten sonra, Resûlullah (a.s.) vefat etti ve üzeri Yemen yapısı bir hibre kumaşı ile örtüldü.

Hz. Peygamber'in (a.s.) sütanne Halîme-i Sa'diyye'nin yanındayken konuşmaya başladığında ilk sözleri: "*Allahu Ekber*",[527] dünya hayatına veda ederken ise son sözleri: "Allah'ım bana mağfiret et ve beni Yüce Dost ile beraber kıl[528] (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَاجْعَلْنِي مَعَ الرَّفِيقِ الْأَعْلَى)[529] oldu.

Bu arada Suffe ashabından Salim b. Ubeyd el-Eşca'î (r.a.), Sünuh'a gidip Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) Hz. Peygamber'in (a.s.) vefat ettiğini haber verdi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), hemen atına binip Medine'ye geldi; Mescid'e girdi, orada durmayıp Hz. Peygamber'in (a.s.) vefat ettiği Hz. Âişe'nin hücresine vardı. Sonra ona (a.s.) yöneldi ve onu (a.s.) alnından öptü: "Anam-babam sana feda olsun ey Allah Resûlü! Yemin ederim ki, Allah, senin üzerinde iki ölümü bir araya getirmeyecektir. Kaderine yazılmış olan ölüme gelince zaten sen öldün!" dedi. Örtüyü Resûlullah'ın (a.s.) yüzüne örtüp dışarıya çıktı. Müslümanlar bu büyük musibet karşısında kendilerinden geçmiş vaziyette iken, Hz. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in (a.s.) vefat ettiğini söyleyenleri öldürmekle tehdit ediyordu.

---

526 وقد قالت عائشة: ما أُغْبِطُ أحداً يهون عليه الموتُ بعد الذي رأيتُ من شدّةِ موتِ رسول الله صلى الله عليه وسلم، قالت: وكان عنده قدحٌ من ماءٍ، فيُدخِلُ يدَه في القدح ، ثمّ يمسح وجهَه بالماء، ويقول: اللهمَّ أعني على سكرات الموت قالت: وجعل يقول لا إله إلا الله إنّ للموت لسكراتٍ. وجاء في حديث مرسل أنّه –صلى الله عليه وسلم– كان يقول: اللهمَّ إنّك تأخذُ الروحَ من بين العَصَب والقصب والأنامل، اللهمَّ فأعنّي على الموت وهوّنه عليَّ). Bkz. Zeynuddîn Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb el-Hanbelî (736-795/1353-1392), *Câmi'ü'l-Ulûm ve'l-Hikem Fî Şerhi Hemsîne Hadîsen Min Cevâmi'i'l-Kelim*, thk. Mahir Yasin Fahl, Beyrut 2008, s. 792-793.

527 Süheylî, VII,575.

528 Hadîs şârihleri, "Yüce Dost ile beraber kıl" ibaresinde kastedilenin: "*Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!*" (en-Nisâ 4/69) meâlindeki âyette belirtilen, peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişiler olduğunu belirtirler.

529 Müslim, *Selâm*; Buhârî, *"el-Megâzî"*, 86.

Hz. Ebû Bekir (r.a.): "Otur ey Ömer!" dedi. Hz. Ömer (r.a.), oturmak istemedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), onun susmadığını görünce, insanlara dönerek seslendi, insanlar onun sözlerini işitince, Hz. Ömer'i (r.a.) dinlemeyi bırakıp ona yöneldiler. Hz. Ebû Bekir (r.a.), minbere çıktı. Allah'a hamd-ü sena etti ve Hz. Peygamber'e salât-ü selâm getirdi ve Müslümanlara şöyle hitap etti:

"Şahadet ederim ki, Allah birdir, O'ndan başka ilah yoktur, O'nun hiçbir ortağı ve benzeri yoktur. Yine şahadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Yine şahadet ederim ki, Kitap (Kur'ân) nâzil olduğu, din meşru kılındığı, hadîs irat edildiği, söz söylendiği gibi mahfûzdur. Allah, apaçık bir hakikattir."

Hz. Ebû Bekir (r.a.), uzun uzadıya konuştu. Ardından şöyle dedi: *"Ey insanlar! Muhammed'e kulluk eden var idiyse bilsin ki Muhammed muhakkak ölmüştür. Allah'a tapanlara gelince, şüphesiz Allah diridir, ebediyyen bakidir."* Hitabesinde şu meâldeki âyetleri de okudu: 1- *"Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır".*[530] 2- *"Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler".*[531] 3- *"Her canlı ölümü tadacaktır."*[532] 4- *"O'nun Zâtı'ndan başka her şey yok olacaktır."*[533] 5- *"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak."*[534] 6- *"Sizin yanımızdakiler tükenir, Allah katındakiler ise bakidir."*[535] 7- *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun."*[536]

530 Âl-i İmrân 3/144.
531 ez-Zümer 39/30.
532 Âl-i İmrân 3/185.
533 el-Kasas 28/88.
534 er-Rahmân 55/26-27.
535 en-Nahl 16/96.
536 en-Nisâ 4/135.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), bu âyetleri okuduktan sonra sözlerine şöyle devam etti: "*Yüce Allah, işini size vasiyet etmiştir, onda ümitsizlik ve sabırsızlığa düşmeyiniz. Şüphesiz Allah, sizin yanınızdakilere karşı, kendi yanındaki şeyleri Nebisi için (dünyaya karşı âhireti) tercih etmiştir. Onu, rahmetine çekip almış, Kitabı'nı ve Nebisi'nin Sünneti'ni sizde bırakmıştır. Bu ikisine sarılan doğruyu bulur, o ikisinin arasını ayıran sapıtır.*

Şeytan, Peygamberinizin ölümü sebebiyle sizi aldatmasın, dininizden saptırmasın. Şeytanı aciz bırakacağınız şeyde, acele davranınız. Size ulaşmasına fırsat vermeyiniz."

Mûsâ b. Ukbe'nin rivâyetine göre şu ifadeler de Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hitâbesinde yer aldı: "*Doğrusu Yüce Allah, dinini yeryüzüne sabit kılıp Allah'ın emrini hükümran kılıncaya ve ilâhi mesajı tebliğ edip Allah yolunda cihad edinceye kadar Muhammed'i (a.s.) yaşattı. Sonra onu bu halde iken vefat ettirdi. Sizi yolda bıraktı. Artık bir kimse helak olacaksa beyyineden/belgeden sonra helak olacaktır.*

Allah, her kimin Rabbi ise bilsin ki, Allah diridir, ölmez. Her kim Muhammed'e taptıysa ve onu ilâh yerine koyduysa bilsin ki, onun ilâhı yok olmuştur!

Ey insanlar! Allah'a karşı gelmekten sakının! Dinine sarılın! Rabbinize tevekkül edip dayanın! Zira Allah'ın dini, dimdik ayaktadır. Allah'ın kelimesi bakidir. Allah, kendi dinine yardım edene yardımcı olacak ve dinini güçlendirecektir.

Allah'ın Kitabı aramızdadır. O Kitap, nur ve şifadır. O Kitap vasıtasıyla Allah, Muhammed'i (a.s.) doğru yola iletti. Onda, Allah'ın helal ve haramı vardır.

Yemin ederim ki, Allah'ın yarattıklarından her kim bize hücum ederse aldırmayız. Allah'ın kılıçları kınlarından çekilmiştir. Artık bu kılıçları elimizden düşürecek değiliz. Bize muhalefet edenlere karşı tıpkı Resûlullah'ın yaptığı gibi cihad edeceğiz. Hiç kimse haddi aşıp tecavüzde bulunmasın. Aksi halde kendi aleyhine davranmış olur!".

Sahabe, Resûlullah'ın (a.s.) vefat ettiği Pazartesi gününün zevalden sonraki kısmı ile Salı günü, Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat işi ile meşgul oldu. Ashab, Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) hilâfet konusunda biat işini tamamlayıp sükûnet sağlandıktan sonra Resûlullah'ın (a.s.) teçhizine başladı. Bu hususta karşılaştıkları müşküllerde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) rehberliğine başvurdular.

Resûlullah (a.s.), cenazesinin yıkanması ve benzeri hizmetleri, yakın akrabaları: Hz. Ali (r.a.), Hz. Abbâs (r.a.), Hz. Abbâs'ın (r.a.) iki oğlu Fadl ve Kusem ile Üsâme b. Zeyd yaptı. Resûlullah'ın (a.s.) azatlısı Şukrân da yardımcı olmuş, Hazrec'den Evs b. Havlî ise ricada bulunması neticesinde Resûlullah'ın (a.s.) teçhiz ve tekfinine katılmasına Hz. Ali (r.a.) izin vermiştir. Elbisesi (a.s.) çıkarılmadan cenazesi yıkandı. Hz. Ali (r.a.), yıkama sırasında onu (a.s.) kucaklayarak çeviriyordu.

İlk asır Müslüman tarihçilere göre, Hz. Peygamber'in (a.s.) sırtında, hayat hikâyesinde birçok kez sözü edilen bir tür et beni vardı. Ölümünden sonra, kendisini son kez yıkayanlar, bu beni artık bulamadılar. Bunun "Risâlet Mührü" olduğuna inanılmıştır; vefatı üzerine peygamberlik görevi sona erdiği için, bu mühür geri alınmıştır.[537]

İbn İshâk'ın İbn Abbâs'tan naklettiği rivâyete göre, Salı günü teçhiz işi tamamlanınca, Resûlullah (a.s.) Hz. Âişe'nin (r.anha) hücresindeki sedirin üzerine konuldu. Müslümanlar onu nereye defnedecekleri hususunda ihtilaf ettiler. Farklı görüşler ortaya çıktı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.), Resûlullah'ın (a.s.): "Her peygamber, mutlaka vefat ettiği yere defnedilmiştir"[538] şeklindeki ifadelerini kendisinden (a.s.) işittiğini söyledi.

Ashâb, Resûlullah (a.s.) için mezar kazmak isteyince Hz. Abbâs, iki adam çağırıp birini Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a (r.a.), diğerini Ebû Talha Zeyd b. Sehl el-Neccârî'ye (r.a.) gönderdi. Ebû Talha'ya (r.a.) giden

537 Selmân-ı Fârisî (r.a.) ve Herakliyus'un elçisi de kendisine (a.s.) bunu sormuşlardı. Yine bir Arap tabip de bununla ilgilenmiştir.

538 İbn Mâce, "*Cenâiz*", 1628.

adam, Ebû Talha'yı (r.a.) bulup getirdi. Bunun üzerine Resûlullah'ın (a.s.) yatağı bulunduğu yerden kaldırıldı. Ebû Talha (r.a.) da orada lahit şeklinde bir mezar hazırladı.

Sonra insanların peş peşe Resûlullah'ın (a.s.) huzuruna girip cenaze namazı kılmalarına izin verildi. Önce erkekler, sonra kadınlar, sonra çocuklar akın akın gelip cenaze namazı kıldılar. Şöyle ki: Önce Cebrâil (a.s.) melekle birlikte, sonra Ehl-i Beyt; yani Hz. Ali (r.a.) ve Abbâs b. Abdilmuttalib (r.a.) ile birlikte Benî Hâşim mensupları, sonra muhacirler, ardından ensâr, nihâyet diğer Müslümanlar gruplar halinde Resûlullah'ın (a.s.) cenaze namazını kıldılar. Cenaze namazı kılınırken kimse imamlık yapmadı.

İmâm Şâfiî, namazın imamsız kılınmasıyla ilgili şu izahı yapar: "Annem babam, ona (a.s.) feda olsun. Peygamber'in (a.s.) şanının yüceliğinden ve herkesin imam olmaya rağbet etmesinden dolayı cenaze namazı imamsız kılınmıştır".

Resûlullah (a.s.), Çarşamba gecesi, gece yarısı toprağa verildi.

İbn İshâk, Resûlullah'ın (a.s.) vefatından sonra ortaya çıkan psikolojik ortamı ve siyasî gelişmeleri şu çarpıcı ve özlü ifadelerle anlatır: "Resûlullah'ın (a.s.) vefatı üzerine Araplar arasında dinden dönme hareketleri başladı. Yahudilik ve Hıristiyanlık baş kaldırdı. Münafıklık açığa çıktı. Peygamberlerini yitirmelerinden dolayı Müslümanlar, soğuk kış gecelerinde sağa sola kaçışan koyunlara döndüler. Nihâyet Allah, Ebû Bekir (r.a.) vasıtasıyla onları derleyip toparladı".[539]

Mesela Hz. Peygamber'e (a.s.) çok düşkün olan Hz. Fâtıma'nın (r.anha), babasının vefatından sonra güldüğü görülmemiştir.[540] O (r. anha), babasının vefatının ardından daima kendisini matem mersiyeleriyle avutmuştur. Resûl-i Ekrem (a.s.) defnedildikten sonra gördüğü Enes b. Mâlik'e (r.a.), "Resûlullah'ın (a.s.) üzerine çarçabuk toprak atma-

539 İbn Kesîr, IV,554.
540 Belâzürî, *Ensâb*, II,34.

ya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl razı oldu?" diyerek ağladı ve günlerce gözyaşı döktü.

Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatı dolayısıyla ashab tarafından birçok mersiye/ağıt söylenmiştir. Misal olarak yalnızca -Hz. Peygamber'in (a.s.) halası- Ervâ bint Abdilmuttalib'in (r.anha) terennüm ettiği mersiyeyi meâlen şöyledir:

"Agâh ol, ey göz! Yazık sana! Sağ kaldıkça, beni gözyaşınla mutlu et. Bana itaat et!

Dikkat et, ey göz! Sana yazıklar olsun! Beldelerin nuruna ağlamaya başla ve beni memnun et!

Eğer bir kadın seni kınarsa, ona şöyle de: Neye göre ve hangi hususta beni kınıyorsun?

Yazık sana! Bütün beldelerin nuru, Allah'ın Resûlü Ahmed'e ağladığım için mi beni kınıyorsun? Beni kendi halime bırak!

Eğer bırakmıyorsan, beni kınamaktan vazgeç! Sen, kendi düşündüğün şeyi kına! Yahut beni terk et!

Ben, belimi büken, beni sarsan ve yenilendikten sonra, başımın önündeki saçları ağartan duruma ağlıyorum!

Ey Allah Resûlü! Sen bizim ümidimizdin.

Bize çok iyi davranırdın, katı değildin.

Çok şefkatli, pek merhametli bir peygamberdin.

Ağlayan kimse bugün senin için gözyaşı akıtsın!

Ömrüne yemin olsun ki ben, Peygamber öldü diye ağlamıyorum.

Ancak, ondan sonra meydana gelecek karışıklığa ağlıyorum.

Muhammed'i anmaktan dolayı sanki kalbimi dağlıyorum.

Peygamberden sonra artık dağlayıcılardan korkmuyorum.

Ey Fâtıma! Yesrib'de (Medine'de) akşam vakti kazılan kabrin sahibine Muhammed'in Rabbi salât etsin!

Hasan'ın babası! Sen de ondan ayrıldın ve onu terk ettin.

Şimdi hüzünle ağla, ömrünün sonuna dek, mateme bürünerek...

Feda olsun Resûlullah'a; annem, teyzem, halam ve kendi nefsim...

Sen sabrettin ve doğrulukla mesajını ilettin.

Parlak ve berrak din bayrağını yerine diktin.

Eğer insanların Rabbi, seni aramızda bıraksaydı, mutlu olurduk.

Ancak bu talebimiz mazide kaldı.

Allah'tan sana selâm olsun

Adn cennetleri sana makam olsun!"

Bazı rivâyetlere göre Hızır (a.s.), ashâbı -Allah hepsinden razı olsun- ziyaret edip taziyede bulundu ve: "Allah katında her musibetin bir tesellisi, her gidenin bir halefi ve her kaybın bir telafisi vardır. Allah'a güvenin ve ondan isteyin. Asıl musibete uğrayan, sevaptan mahrum kalandır"[541] meâlindeki sözlerle onları teselli etti.

541 Süheyli'ye göre, bu hadîsi İbn Abdilber *"et-Temhîd lima fi'l-Muvatta mine'l-meanî ve'l-esânîd"* adlı eserinde sahîh yollarla rivâyet etmiştir (*er-Ravdü'l-Unuf.* VII,581). el-Beyhakî, Hızır ile ilgili bu haberi iki farklı senetle rivâyet etmiştir. Ancak Beyhakî, haberin iki senedinin de zayıf olduğunu söylemiş; fakat bu iki senedin birbirini teyit ettiğini, Hızır ile ilgili söz konusu haberin Cafer b. Abdillah'ın hadîsine dayandığını ve asılsız olmadığını belirtmiştir (Delâil, VII,268-269; İbn Hacer el-Askalânî, *ez-Zehrü'n-Nazîr fi Nebei'l-Hızır*, thk. Semir Hüseyin Halebî, Beyrut 1988, s. 86).

Mescid-i Nebevî'de Ravza-i Mutahhara[542] ve İki Râşid Halifenin Kabirleri

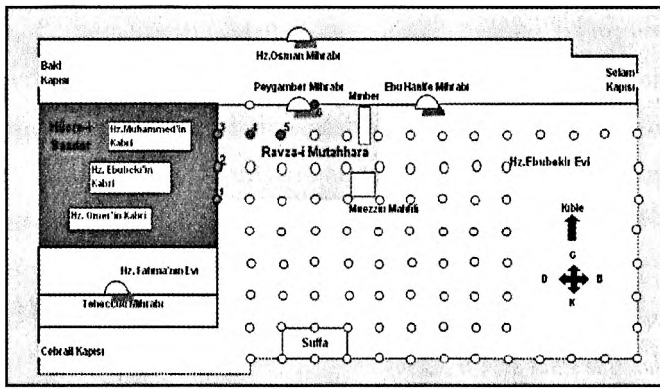

Hz. Peygamber'in (a.s.) Kabrinin Medine'de Bulunmasının Hikmeti

İbnü'n-Nefîs, Hz. Peygamber'in (a.s.) kabrinin Mekke'de değil, Medine'de bulunmasına dair şu izahları yapar: "Bu Peygamber, Son Peygamber olduğuna göre kuşkusuz kendisinden sonra peygamber gelmeyecektir. Durum böyle olunca, onun getirdiği Şeriat'ın ve onun saygınlığının insanlar nezdinde korunması gerekir. Diğer türlü peygamberliğin yararları ortadan kalkar. Bu nedenle onun getirdiği Şeriat'ın, sözlerinin, davranışlarının ve hayat tarzının (*Sünnet* ve siyerinin) diğer peygamberlerden daha fazla üzerinde çalışılması, yazıyla kayda geçirilmesi gerekir. Ona olan saygının korunabilmesi için kabrine olan ziyaretin yüceltilmesi, dini yükümlülük haline getirilmesi gerekir ki, bütün diyarlardan insanlar yolculuk yapıp onu ziyaret etsinler. Durum böyle olunca onun kabrinin, Mekke dışında olması gerekir.

Eğer onun kabri Mekke'de olmuş olsaydı ona yapılacak olan ziyaret, tebeî kalırdı; yani Kâbe'nin gölgesinde kalırdı. Bir zaman son-

542 Hücre-i Saâdet: el-Maksûretü'n-Nebeviyye.

ra hac ibadetinin sadece Kâbe'yi ziyaretle sınırlı olduğu zannedilir ve Peygamber'in kabri unutulurdu. Bunun sonucunda Peygamber unutulmuş olur ki bu da Şeriat'ın geçerliliğini ortadan kaldırır.

Bu nedenle kabrinin bir başka şehirde olması gerekir. Yapılan yolculuğun amacı sadece onun kabrini ziyaret etmek olmalı; ta ki her zaman onun saygınlığı korunabilsin. Kabrinin bir başka şehirde olabilmesi için de onun yine bir başka şehirde bulunması ve orada vefat etmesi gerekir".

Hz. Peygamber (a.s.) ve Ebû Bekir (r.a.) Döneminde İslâm'ın Yayılışı

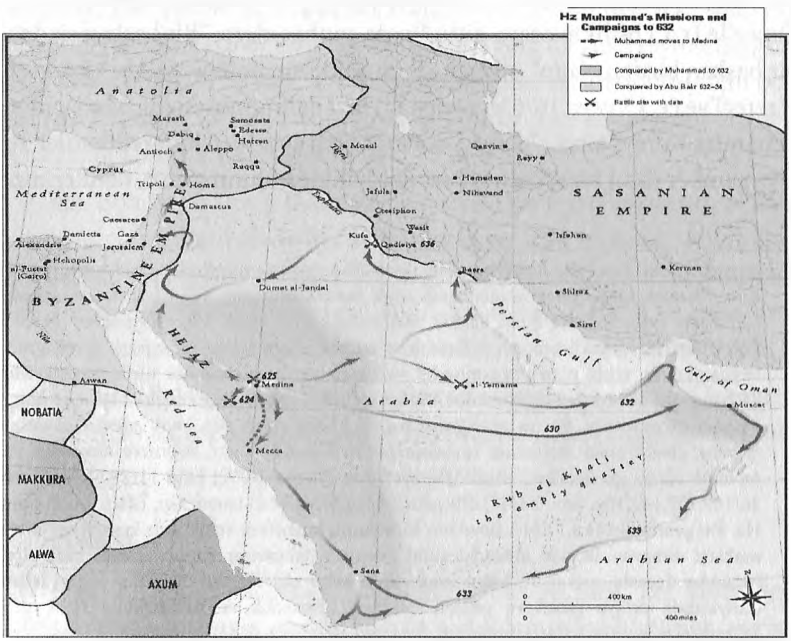

230. Hz. Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesi	12 Rebiülevvel H. 11 Pazartesi.

Ehl-i Sünnet'e göre, Hz. Peygamber (a.s.) vefat ettiğinde ardında (1) yaşanmış, uygulanmış ve tesbit edilmiş bir din, (2) "siyasî bir yapı" niteliğini de kazanmış bir İslâm ümmeti ve (3) -hukukunun korunması, sevilip sayılması gereken- Ehl-i Beyt'ini bıraktı, "siyasi bir hanedan" değil.[543] Dinin devamlılığı, her bakımdan sarihtir/bedihidir. Ashab, ümmetin "siyasî yapı" niteliğinin de devam etmesi konusunda icmâ' etmiştir. Bu nedenle ashab, ilk iş olarak Peygamber Efendimiz'in (a.s.) teçhiz ve tekfinine değil, ona (s.a.v.) halef seçme işine yönelmiştir.

Aşere-i mübeşşere ve Mekke'de İslâm'ın yayılmasına en çok hizmet eden sahabelerden olan Hz. Ebû Bekir (r.a.), ensârın Sakîfetü Benî Sâide'de toplanarak halife seçimi konusunu görüştüğünü öğrenince Hz. Ömer'le (r.a.) birlikte oraya gitti. Ensâr, muhâcirlere: "Bir başkan sizden, bir başkan bizden olsun" diyerek -Benî Sâide'nin nakîbi- Sa'd b. Ubâde el-Hazrecî'ye (v. 15 veya 16/636 veya 637) biat edilmesini istedi. Muhâcirler: "İmâmlar Kureyş'tendir" (الأئمة من قريش)[544] hadîsiyle bu teklifi reddettiler ve: "Peygamber (a.s.) bize, sizin iyilerinize iyilikte bulunmamızı, kötülerinize

543 Hem: "...*Deki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririz. Şüphesiz Allah bağışlayan, şükrün karşılığını verendir*" (eş-Şûrâ 42/23) meâlindeki âyet hem Hz. Peygamber (s.a.v.), Ehl-i Beyti'nin maddi-manevi hukukunun muhafazasını İslâm ümmetine tavsiye etti. Peygamberler, vehbî olan peygamberlik vazifesini yerine getirip her türlü meşakketine katlanmaları nedeniyle: "*Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum*" meâlideki âyetlerde (Yunus 10/72; Hûd 11/29,51; eş-Şuara 26/109,127,145,180; Sebe' 34/47) dile getirildiği gibi bir ücret istemezler. İslâm ümmetinin Hz. Peygamber'in (a.s.) Ehl-i Beyti'nin hukukunu muhafaza ettiği, -bir kesime ve tarafa mahsus olmayan iktidar mücadelesinin acımasız tabiatının sonuç verdiği bazı elim istisnalar dışında- aşikardır. İslâm ümmetinin kahir ekseriyetini oluşturan Sünnî İslâm dünyasında ortaya çıkan ve gelişen Nikâbetü'l-Ensâblık ve Nikâbetü'l-Eşrâflık gibi müesseseler bunun kanıtlarındandır. İnsanlık aleminde özde iktidar mücadelesi olan girişimlerin sûret-i hakla ortaya çıkması, hak olan bazı meşru taleplerin ise yöneticiler tarafında iktidar mücadelesi olarak telakki edilmesi ve elim olaylara neden olması nadir ve belirli bir çevreye mahsus durumlar değildir.

544 (الناسُ تبعٌ لقُرَيْشٍ في هَذَا الشَّأنِ) ve (إنَّ هَذَا الأَمْرَ في قُرَيْشٍ), (لا يَزَالُ هَذَا الأَمْرُ في قُرَيْشٍ) gibi ibarelerle başlayan ve aynı meâlde hadîsler en muteber hadîs kitaplarında rivâyet edilmiştir. Mesela bkz. Buhârî, "*el-Menâkib*"; "*el-Ahkâm*"; Müslim, "*el-İmâre*".

karşı müsamahalı davranmamızı vasiyet etti. Eğer emîrlik (hilâfet) sizde olsaydı, sizin hakkınızda vasiyette bulunmazdı" açıklamasını yaptılar. Ensâr da iki başkan fikrini bırakıp Sa'd b. Ubâde'ye biat edilmesinden vazgeçmiştir.

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.), İslâm birliğini sağlamak için tek lider etrafında toplanmak gerektiğini izah etti. Aday olarak da Hz. Ömer'le (r.a.) Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı (r.a.) gösterdi. Fakat sahabeler onun halife olmasını uygun görerek Mescid-i Nebevî'de kendisine biat ettiler:

Ashap, on küsur gün süren hastalığı boyunca Hz. Peygamber'in (a.s.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) namaz kıldırmasını emretmesini,[545] dünyevî siyasetin yürütülmesine; yani devlet başkanlığına da vekil tayin ettiğinin delili kabul etmiştir. Ashap: "Hz. Peygamber (a.s.) bizim dinimiz için ondan razı olmuştur. Biz niye dünyamız için ondan razı olmayalım" diyerek Hz. Ebû Bekir'i (r.a.) halîfe seçmiştir.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), takip edeceği siyasetin genel esaslarını ortaya koyan meşhur hitabesinde Müslümanların en iyisi olmadığı halde onlara başkan seçildiğini ifade ederek doğru hareket ederse kendisine yardım etmelerini, yanlış davranırsa doğrultmalarını, Allah'a ve Resulü'ne itaat ettiği müddetçe Müslümanların kendisine itaat etmelerini istedi.

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) halife olduktan sonraki ilk icraatı, Üsâme b. Zeyd'in (r.a.) kumandasında sefere hazırlanan orduyu göndermek olmuştur.

Hilâfet

Hilâfet kelimesi sözlükte "birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek" gibi anlamlara gelir. Halîfe keli-

545 Buhârî, *Ezan*, 47; Müslim, *Salât*, 97.

mesi ise (çoğulu hulefâ, halâif) "bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse" demektir ve devlet başkanı için kullanılır.

"Halîfetu Resûlillah" (Allah Elçisi'nin Halîfesi) unvanı ilk olarak Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) verildi. Aslında bu unvan devlet başkanlığına; yani emîrliğe karşılık gelir.

Halîfelik, dini korumak ve dinin gereklerine göre dünya işlerini yönetmek (siyaset) konusunda Hz. Peygamber'e (a.s.) vekalet etmektir. Bu makam "hilâfet" ve "imâmet" olarak, bu makama gelenler ise 'halîfe' ve 'imâm' olarak isimlendirilir. İmâm denilmesinin sebebi, kendisine tabi olunması ve örnek alınıp uyulması noktasında namaz kıldıran imâma benzemesinden dolayıdır. Bu yüzden, İslâm kaynaklarında devlet başkanlığına; yani halîfeliğe; 'büyük imâmet' (imâmet-i kübrâ/imâmet-i uzmâ) denir. Böyle denilmesinin başka bir nedeni halîfeliği, cemaatle kılınan namazlardaki imâmlıktan ayırmak içindir.

Halîfe olarak isimlendirilmesinin sebebi ise ümmet içinde Hz. Peygamber'e (a.s.) halef ve vekil olmasından dolayıdır. Bu kişiye genel olarak halîfe veya 'halîfetu Resûlillah' (a.s.)/Hz. Peygamber'in (a.s.) halîfesi denir.

Bu makama gelene, "Allah'ın halîfesi" (خليفة الله) denilmesi konusunda iki görüş bulunmaktadır:

I- Bazı âlimler, insanın yeryüzündeki genel hilâfetini bildiren: "Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım",[546] "sizi yeryüzünün halîfeleri yapan..."[547] meâlindeki âyetlere dayanarak bu isimlendirmeyi câiz görmüştür.

II- Ulemânın çoğunluğu ise âyetlerin bu manaya gelmediğini ifade ederek bu isimlendirmeyi câiz görmemiştir. Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendisine bu şekilde hitap edilmesini yasaklayarak şöyle demiştir: "Ben

546 el-Bakara 2/30.
547 el-En'âm 6/165.

Allah'ın halîfesi değil, Allah'ın elçisinin halîfesiyim". Zira gâib/hazır olmayana halef olunur, hazır bulunana halef olmak söz konusu değildir.

Bir imâmın/halîfenin bulunması farzdır. Bütün İslâm mezhepleri ve fırkaları hilâfetin farziyeti konusunda ittifak etmişlerdir.[548] Şer'î olarak bunun farz oluşu, sahâbenin ve tâbiinin icmâ'ı/görüş birliği ile sâbittir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) vefat edince, ashâb hiç vakit kaybetmeden Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat etmiş ve din ile devlet işlerinin idaresini ona teslim etmiştir. Daha sonraki dönemlerde hep aynı şey olmuştur. Hiçbir dönemde insanlar, halîfesiz olarak başı boş bırakılmamıştır. Böylece bir imâmın/halîfenin tayin edilmesinin farz oluşuna işaret eden icmâ' yerleşip sâbit olmuştur.

Hz. Peygamber'e (a.s.) vahiy geliyor ve insanlar o vahiy ile birlikte ona itaat ediyordu. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) siyasî otoritesi ise böyle bir metafizik bilgi temeline değil, insanların seçimine dayanıyordu. İnsanlık tarihinde böyle bir geçişi gerçekleştirebilen ikinci bir dinî gelenek yoktur.

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) iki yıllık liderliği, bu konuda, belki de İslâm tarihinin en kritik dönemini oluşturur. Hz. Ebû Bekir (r.a.) döneminde yapılan savaşlar da aslında böylesi bir geçişin temellendirilmesine yöneliktir. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yalancı peygamberlerle savaşı, artık metafizik bilgi temeline dayalı bir siyasî otoritenin iddia edilemeyeceğini, Hz. Peygamber'le (a.s.) birlikte bunun sona erdiğini tescil etmiştir. Zekât vermeyenlerle yapılan savaş ise Hz. Peygamber'in (a.s.) beşeri otoritesinin seçimle işbaşına gelmiş olan Hz. Ebû Bekir'de (r.a.) aynen devam etmekte olduğunu ve bundan sonra gelecek olanların da bu ras-

548 Halîfeliğin farz olmadığını söyleyenler ise çok küçük bir grup olup bunlar, Haricîler'in –sekiz kolundan biri olan- Necedât kolu ile Mu'tezile'den Ebû Bekr Abdurrahmân b. Keysân el-Esam'dır (v. 200/816): Bunlar, "**ashâb ve tabiinin icmâ'ı ile bir halîfenin bulunması farzdır**" ilkesine aykırı bir yol tutmuşlardır. Bu kimselere göre farz olan, sadece dinî hükümleri tatbik etmektir. İslâm toplumu işlerini adâlet üzere yürütür ve Yüce Allah'ın kanunlarını tatbik ederse bir imâma ihtiyaç duyulmayacağı gibi, bir imâmın tayin edilmesi de farz olmaz. Bu konuda sâbit olan icmâ' onların söylediklerini geçersiz kılmaktadır.

yonel temel üzerinde meşruiyet iddia edebileceklerini bir anlamda garanti altına almıştır.

Bu geçişin doğru idrak edilebilmesi İslâm dünyasındaki siyasî meşruiyet meselesinin anlaşılabilmesi açısından özel bir önem taşımaktadır.

Halîfe devletin başıdır ve Medine'de bulunan Müslümanlar tarafından tesbit ve tayin edilmiş, daha sonra da diğer vilâyetlerde bulunan Müslümanların biati alınmıştır:

1- İlk dört halîfeden Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Hz. Ali (r.a.) Medine halkının seçimiyle,

2- Hz. Ömer (r.a.) halef bırakılmak sûretiyle,

3- Hz. Osman (r.a.) da şûra yoluyla hilâfete/iktidara gelmiştir.

Hiçbir halîfe, ölümünden sonra yerine geçecek halîfeyi belirlerken kendi ailesinden birini düşünmemiştir.

Hicaz bölgesinde bir devlet geleneğine sahip olmayan ilk Müslüman Arapların bütün dünyada eski çağlardan beri uygulanan verasete dayalı aile iktidarı düzenine ilgi göstermemeleri dikkat edilmesi gereken önemli bir gelişmedir.

Adına devlet denilsin veya denilmesin, İslâm ümmetinin "siyasî yapı" niteliği, Hulefâ-yi Râşidîn döneminde istikrar kazanmış, yönetenler ve iktidara geliş yöntemleri değişse de temel niteliği "hilafet devleti" olarak onlarca asır varlığını sürdüre gelmiştir.

231. Ertelenen Suriye Seferi	**Hicrî 11. yılın Rebiülevvel ayının son günlerinde veya Rebiülâhir ayının ilk gününde.**

Hz. Ebû Bekir (r.a.), halife seçilince ilk önce Üsâme b. Zeyd'i (r.a.) 1000'i süvari, 3000 kişilik bir orduyla Suriye'ye sevk etti. Hz. Ebû Bekir (r.a.), ridde (dinden dönme) olayları ve güvenliğin sağlanması gibi sebeplerle ordunun Medine'den ayrılmaması gerektiği şeklindeki ısrarlı teklifleri şiddetle reddetti.

Bazı sahabeler de Üsâme b. Zeyd'in (r.a.) gençliğini ve tecrübesizliğini, ayrıca azatlı bir kölenin oğlu olduğunu ileri sürerek onu değiştirmesini istediler. Hz. Ebû Bekir (r.a.), bütün itirazları reddedip 1 Rebîülâhir 11 (26 Haziran 632) tarihinde orduya hareket emrini verdi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), Üsâme'ye (r.a.): "Ben seni, dininin gereklerini, emanetini ve sana verilen emri tamamlaman için Allah'a emanet ediyorum. Ben, Resûlullah'ın (a.s.) sana tavsiyelerde bulunduğunu bizzat duydum. Resûlullah'ın (a.s.) emrini yerine getir. Ben sana emredici ve seni bundan alıkoyucu değilim. Muhakkak ki ben sadece Resûlullah'ın (a.s.) emrettiği şeyleri yerine getirenlerden biriyim" dedi.

Bunun üzerine Üsâme (r.a.) ordusuyla süratle yola çıktı. İslâm'da sebat eden Kudâa'dan Cüheyne ve diğer kabilelerin memleketlerden hızla geçti. Nihâyet Vâdilkurâ'da konakladı. Ardından yirmi gecede Übna'ya ulaştı. Hureys el-Uzrî'yi (r.a.) Übna'ya doğru göndererek keşif yapmakla görevlendirdi. Gözcü, Übna'ya iki gecelik bir mesafede bulunan İslâm ordusuna gelip düşmanın hazırlıksız olduğunu haber verdi ve toparlanmalarına fırsat vermeden onlara baskın yapması konusunda Üsâme'yi (r.a.) uyardı. Üsâme (r.a.), ordusunu savaş düzeni verdikten sonra Übnalılara baskın yaptı. İslâm ordusu, çatışmada onların bazılarını öldürüp, yakalayabildiklerini esir aldı. Üsâme (r.a.), süvarilerini düşman arazisine yaydı; evlerini, ekinlerini ve hurma bahçelerini ateşe verdi. Ortalığa kalın bir duman tabakası yayıldı. Üsâme (r.a.), babasının atı Sebha'nın üzerinde babasının katilini öldürdü. İslâm ordusu, çatışma günün geri kalan saatlerini, ganimetleri toparlamakla geçirdi. Üsâme (r.a.), ganimetten atlara ikişer, at sahiplerine birer pay verip kendisine de aynı şekilde pay ayırdı.[549]

Üsâme (r.a.), akşam olunca orduya hareket emri verdi. Ordu, süratle hareket edip Vâdilkurâ'yı dokuz gecede geçti. Üsâme (r.a.), Medine'ye selamette olduklarını bildiren bir müjdeci gönderdi. -Muhtemelen Bizans'ın takip ihtimalinden emin olunca- hareketi yavaşlatıp Medine'ye altı gün-

549 (وأسهم للفرس سهمين وللفارس سهما وأخذ لنفسه مثل ذلك).

de ulaştı. Bu seferde Müslümanlar hiçbir zayiat vermedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), muhacirler ve Medineliler İslâm ordusu sevinçle karşılamaya çıktılar. Üsâme (r.a.), babasının atı Sebha'nın üzerinde, önünde sancaktarı Büreyde b. Husayb (r.a.) ile birlikte Medine'ye girdi. Önce Mescid-i Nebevî'ye gidip iki rekât namaz kıldı, sonra evine gitti.

Netice itibariyle Üsâme b. Zeyd (r.a.), ordusuyla Bizans'a bağlı, Mûte Savaşı'nda Müslümanlara karşı savaşmış ve İslâm'ı kabul etmemiş Kudâ'a kabilelerine baskınlar düzenledikten sonra selâmetle ve ganimetle Medine'ye geri döndü.

Suriye Seferi, 35 veya 40 gün veya iki ay sürmüştür.

İslâm kaynaklarına göre, o zaman Suriye'de bulunan Bizans İmparatoru Herakleios'un -Üsâme b. Zeyd'in askeri faaliyetlerine dair haberler kendisine ulaşınca- Belkâ'da kalmak üzere bir askerî birlik sevk etmekle yetindiğini bildirir.

Üsâme b. Zeyd'in (r.a.) ordusunun sefere çıkmasının dinden dönme eğilimi taşıyan ve İslâm'ı kabul etmeyen Araplar üzerinde caydırıcı bir etki yaptı.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

İNDEKS

A

Abbâs b. Abdilmuttalib 162, 236, 279, 356, 373, 529, 574, 650, 667
Abdest 11, 264, 635
Abdulâh b. Übey 24, 622
Abdullah b. Abdilmuttalib 7, 99, 101, 142
Abdullah b. Atîk 18, 482
Abdullah b. Cahş 317, 351, 352, 353, 354, 414, 453
Abdullah b. Gâlib 389
Abdullah b. Revâha 18, 19, 40, 280, 323, 334, 380, 440, 473, 487, 514, 538, 540, 541, 545
Abdullah b. Üneys 16, 421
Abdülmuttalib b. Hişâm 7, 98
Abdümenâf b. Kusay 89
Abdurrahmân b. Avf 18, 402, 415, 486, 631
Adî b. Hâtim et-Tâî 25, 636
Ahlâk 13, 23, 30, 338, 613
Ahrem b. Ebi'l-Avcâ 20, 530, 536
Ahzâb 27, 29, 30, 70, 138, 139, 165, 168, 170, 194, 306, 388, 402, 461, 462, 465, 466, 467, 469, 479, 481, 528, 529
Akabe 11, 76, 77, 81, 91, 230, 239, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 279, 281, 282, 289, 309, 326, 328, 341, 342, 345, 421, 544, 552, 626
Âliye 277, 298, 357, 360, 374, 380
Alkame b. Mücezziz 23, 504, 597, 598, 613
Âmine bint Vehb 7, 101
Amr b. Âs' 21, 22, 81, 219, 488, 534, 548, 568, 586, 593
Amr b. Ümeyye 17, 21, 381, 432, 444, 482, 501, 510, 536, 617
Amre bint Mes'ûd 17, 446
Ashâbü'ş-şecere 493
Ashame 21, 215, 501, 548, 549, 550
Asr-ı saâdet 373
Ayın İkiye Yarılması Mucizesi 10, 233

B

Bahîrâ 7, 116
Bahreyn 23, 81, 311, 353, 420, 503, 579, 600, 601, 602
Bakî' 549
Bayrak 13, 30, 344
Bayram 386, 387
Bedir 14, 15, 76, 122, 148, 227, 229, 240, 317, 320, 321, 322, 326, 340, 342, 345, 348, 350, 351, 352, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 388, 393, 397, 399, 403, 404, 405, 407, 408, 414, 419, 421, 422, 425, 427,

431, 433, 436, 440, 453, 470, 482, 485, 497, 504, 542, 553, 554, 572, 605, 621, 623
Bedir Gazvesi 14, 15, 122, 227, 240, 320, 321, 322, 340, 342, 350, 351, 352, 370, 371, 375, 376, 380, 383, 385, 388, 403, 404, 407, 408, 419, 431, 433, 621, 623
Bedrü'l-Mev'id 16, 350, 440
Benî Abdilkays 21, 311, 534
Benî Abs 25, 640
Benî Anber 22, 593, 594
Benî Bâhile 22, 583
Benî Becîle 25, 641
Benî Behrâ 23, 596
Benî Belî 23, 596
Benî Cezîme 22, 570, 571
Benî Cüzâm 19, 511
Benî Dâr 24, 621
Benî Devs 19, 515, 518
Benî Eş'ar 19, 515, 517, 544
Benî Esed b. Huzeyme 22, 471, 508, 596
Benî Fezâre 24, 443, 485, 593, 621
Benî Gâmid 25, 642
Benî Hanîfe 24, 628
Benî Hâris 24, 25, 121, 127, 280, 393, 414, 450, 483, 628, 633
Benî Hârise 23, 597
Benî Hemdân 24, 621
Benî Huşeyn 20, 524
Benî Hüzeyl 421, 568, 578
Benî Kaynukâ 15, 327, 328, 344, 384, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396, 433, 514
Benî Kilâb 23, 421, 432, 593, 596
Benî Kurayza 18, 145, 229, 390, 430, 434, 435, 471, 476, 479, 480, 481, 482, 622
Benî Lihyân 18, 424, 425, 426, 444, 483
Benî Muhârib 25, 88, 400, 442, 654, 655
Benî Mürre 24, 471, 534, 535, 621
Benî Mustalık 17, 22, 121, 414, 448, 449, 458, 459, 595, 596, 622
Benî Nadîr 16, 145, 150, 328, 340, 390, 397, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 437, 470, 471, 480, 489, 511, 512, 522, 622
Benî Rehâ 24, 631
Benî Sa'lebe 22, 400, 442, 583
Benî Selâmân 25, 645
Benî Süleym 20, 147, 398, 399, 401, 421, 422, 449, 470, 471, 530, 536, 569, 571
Benî Temîm 593, 594
Benî Tucîb 23, 597
Benî Ureyne 19, 487
Benî Uzre 23, 523, 545, 596
Benî Zübeyd 25, 126, 640
Berâ' b. Ma'rûr 11, 282
Beşîr b. Sa'd 20, 524, 526, 535
Bey'atü'r-Rıdvân 19, 493
Beyatü'ş-şecere 493
Biat 11, 268, 270
Bi'rimaûne 16, 421, 422, 423, 424, 430, 432, 482, 529
Bi'set 9, 34, 54, 189
Bizans 10, 23, 77, 86, 89, 90, 93, 104, 120, 160, 172, 230, 231, 232, 260, 356, 445, 446, 502, 506, 508, 536, 537, 539, 541, 542, 543, 544, 545, 547, 548, 602, 603, 604, 605, 612, 613, 628, 678

Bizans İmparatoru 23, 160, 172, 502, 508, 537, 542, 543, 613, 628, 678
Bizans-Sâsânî Savaşı 10, 230
Boykot 10, 226
Buâs Savaşı 10, 227, 229, 272, 274
Buhrân 15, 401
Busrâ 7, 8, 76, 115, 116, 117, 132, 133, 232, 502, 503, 537
Buvât 14, 349

C
Câmi 8, 12, 30, 42, 50, 51, 100, 133, 163, 251, 267, 309, 311, 334, 339, 356, 357, 418, 442, 514, 632, 663
Cemîle bint Sâbit 18, 486
Cemûm 18, 486
Cenaze 21, 420, 548, 667
Cenaze namazı 667
Cerba 24, 613
Cerîr b. Abdillah 25, 642
Cihâd 13, 30, 211, 275, 288, 289, 332, 333, 336, 337, 344, 377, 413, 458, 460, 493, 500, 549, 552, 554
Cin 209, 244
Cinâb 20, 23, 524, 598
Ci'râne 22, 497, 575, 576, 578, 579, 580, 581, 583, 589, 593
Ci'râne Umresi 22, 580, 583, 593
Cizye 23, 601
Cüheyne 13, 14, 317, 341, 363, 555, 572, 593, 677
Cuma namazı 276, 277, 278, 309, 311, 312, 334, 411, 541
Cüreş 76, 132, 528, 579
Cüvâsâ 12, 311, 312
Cüveyriye 17, 458, 459, 529

D
Dahhâk b. Süfyân 593
Dârülerkam 9, 213, 309, 314, 402, 649
Dârünnedve 86, 88, 290
Deprem 16, 442
Der'â 115, 232, 395, 434
Diyet 15, 87, 405
Dımâm b. Sa'lebe 17, 447
Dırâr Mescidi 24, 310, 614, 615
Dûmetülcendel 17, 18, 23, 444, 445, 446, 470, 471, 472, 486, 512, 613

E
Ebnâ 121, 564
Ebû Afek 389
Ebû Basîr 19, 498
Ebû Cendel 19, 498
Ebû Eyyûb el-Ensârî 322
Ebû Hüreyre 20, 39, 247, 267, 327, 389, 429, 439, 518, 519, 520, 526, 542, 601, 625
Ebû Mûsâ el-Eş'arî 19, 23, 451, 452, 517, 544, 582, 598, 599
Ebû Seleme 11, 16, 110, 279, 351, 402, 421, 439
Ebû Tâlib 7, 10, 88, 99, 113, 114, 115, 116, 131, 132, 143, 155, 196, 212, 226, 233, 235, 236, 238, 241, 246, 279, 373, 374
Ebû Ubeyde 18, 21, 320, 402, 486, 527, 548, 589, 667, 673
Ebû Zeyd el-Ensârî 22, 586
Ebvâ 14, 19, 113, 348, 487
el-Emîn 8, 128, 129, 140, 151
el-Füls 23, 598, 636

el-Hucurât Sûresi 22, 593, 595
Emevî 58, 145, 160, 313
er-Rûm Sûresi 10, 230, 231
Es'ad b. Zürâre 138, 272, 273, 274, 276, 277, 278, 280, 309
Eser 30, 52, 60, 63, 244, 246, 249, 250, 321, 334, 460, 540
es-Sevîk 15, 350, 397, 398, 433, 440
es-Siy 21, 536
Esved el-Ansî 25, 26, 170, 655, 659
et-Tevbe Sûresi 24, 354, 612, 624, 625, 626
Evs 10, 227, 228, 229, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 296, 303, 305, 360, 375, 379, 390, 392, 425, 431, 434, 435, 470, 480, 492, 529, 586, 666
Eyle 24, 76, 81, 544, 613
Ezan 13, 344, 345, 346, 585, 661, 673
Ezriât 76, 115, 232, 395, 434
Ezruh 24, 76, 613

F
Faiz 617, 618, 619, 620
Fedek 18, 20, 21, 121, 150, 434, 486, 521, 522, 523, 524, 534
Fey 16, 150, 436
Ficâr Savaşı 8, 117, 123, 125
Filistin 23, 76, 84, 98, 101, 193, 258, 260, 261, 478, 604, 613, 656
Fil Vakası 7, 41, 90, 103, 105, 106, 112, 113, 117, 217
Fitre 15, 386

G
Ğâbe 18, 21, 273, 336, 444, 484, 485, 531, 545, 548, 583
Gadîr-i Hum 25, 653, 654
Gâlib b. Abdillah 20, 21, 524, 534, 535, 555
Gamre 18, 484
Ganimet 39, 610
Gassân 227, 228, 305
Gazve 399
Geçim 8, 30, 139, 254
Güneş tutulması 632

H
Habat 21, 548
Haber 6, 68
Habeş 21, 39, 90, 93, 103, 104, 105, 118, 217, 225, 226, 380, 501, 517, 548, 550, 628
Habeşistan 9, 10, 14, 19, 93, 103, 104, 105, 160, 215, 216, 217, 218, 219, 225, 226, 235, 243, 245, 380, 395, 403, 404, 501, 504, 510, 515, 517, 549, 628
Hac 24, 145, 156, 157, 158, 163, 187, 248, 260, 261, 270, 319, 328, 331, 355, 356, 383, 396, 624, 626, 627, 646, 653
Hacerülesved 8, 129, 155, 157, 159, 161, 162, 197, 308, 559
Hacûn Mezarlığı 114
Hadira 21, 548
Hadramut 22, 583
Hâlid b. Velîd 21, 22, 23, 24, 87, 91, 92, 412, 492, 534, 546, 547, 557, 558, 560, 568, 570, 571, 573, 613, 633
Halîme-i Sa'diyye 7, 110, 111, 130, 142, 144, 663
Hamr 16, 437
Hamrâülesed 16, 416, 417, 418
Haram 14, 16, 24, 117, 121, 126, 248,

249, 273, 275, 280, 353, 437, 525, 579, 611, 617, 625
Haram Aylar 117, 121, 126
Harem 11, 75, 80, 84, 121, 122, 156, 158, 213, 248, 249, 260, 261, 262, 263, 264, 305, 319, 357, 418, 488, 526, 564, 566
Harrâr 13, 296, 344
Havlân 25, 640, 642
Hayber 18, 19, 39, 76, 121, 148, 150, 324, 344, 379, 434, 469, 470, 471, 487, 489, 496, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 528, 548, 574, 660
Hazrec 10, 98, 227, 228, 229, 234, 272, 273, 275, 276, 277, 280, 303, 305, 322, 360, 375, 379, 390, 393, 394, 403, 421, 450, 546, 621, 624, 666
Hediye 145, 146, 151
Hendek 17, 68, 270, 317, 459, 460, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 482, 496, 512, 534, 622
Hicaz 39, 78, 81, 90, 100, 132, 151, 228, 236, 271, 304, 305, 350, 372, 401, 431, 444, 445, 460, 470, 480, 504, 567, 568, 580, 589, 602, 607, 628, 676
Hicret 9, 11, 12, 144, 146, 215, 281, 282, 286, 289, 291, 299, 301, 305
Hilâfet 26, 673
Hilf 125, 126, 321
Hilfü'l-Fudûl 8, 125, 126, 127, 129
Himyer 24, 528, 621
Hişâm b. Âs 22, 570
Hismâ 20, 524, 536
Hıristiyan 94, 103, 194, 199, 206, 224, 240, 332, 445, 505, 506, 510, 541, 543, 544, 586, 602, 603, 628, 629, 630, 636
Hubâşe 76, 132
Hubeyb 17, 426, 427, 428, 429, 444, 483
Hudeybiye 19, 21, 35, 36, 39, 44, 56, 231, 238, 270, 390, 444, 459, 460, 477, 478, 487, 488, 489, 490, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 511, 512, 517, 525, 527, 550, 551, 552, 567, 568, 569, 589, 593, 625
Hudeybiye Antlaşması 19, 21, 39, 44, 56, 231, 390, 478, 493, 494, 495, 496, 498, 499, 511, 512, 517, 525, 527, 550, 551, 552, 567, 568, 589, 625
Humus 14, 148, 354, 385, 508
Huneyn 22, 78, 371, 571, 572, 573, 574, 575, 578, 580, 581, 582, 589
Huneyn Gazvesi 22, 571, 572, 574, 578, 580, 581
Hürmüz 7, 117, 503, 639, 640
Hüsrev Perviz 20, 230, 286, 503, 522
Husûf 17, 446
Huzâa 85, 105, 121, 390, 408, 414, 448, 551, 554, 566
Hz. Âişe 9, 139, 163, 175, 185, 201, 214, 215, 220, 229, 235, 239, 252, 265, 344, 347, 388, 389, 452, 453, 454, 455, 457, 464, 552, 587, 644, 656, 659, 661, 663, 666
Hz. Ali 8, 9, 12, 18, 23, 24, 25, 34, 137, 144, 154, 155, 177, 212, 213,

233, 274, 279, 290, 291, 292, 293, 303, 308, 313, 350, 375, 388, 399, 402, 432, 434, 436, 479, 486, 494, 520, 521, 553, 558, 571, 574, 598, 607, 624, 625, 630, 636, 641, 653, 654, 660, 666, 667, 676
Hz. Ebû Bekir 7, 20, 24, 26, 38, 62, 87, 107, 112, 118, 127, 132, 154, 172, 206, 212, 214, 231, 258, 270, 271, 274, 279, 282, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 303, 309, 320, 353, 383, 406, 415, 419, 420, 423, 432, 453, 456, 457, 483, 495, 497, 501, 524, 559, 574, 596, 601, 606, 607, 617, 624, 625, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678
Hz. Fâtıma 8, 155, 164, 198, 211, 388, 413, 630, 643, 667
Hz. Hafsa 15, 404, 405, 420, 587
Hz. Hamza 9, 13, 213, 328, 339, 342, 344, 351, 408, 410, 413, 424
Hz. Hasan 15, 405, 594, 630, 643
Hz. Hatîce 8, 10, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 143, 144, 145, 151, 172, 212, 213, 233, 234, 235, 236, 238, 586
Hz. Hüseyin 16, 439, 630, 643
Hz. Meymûne 20, 528, 530
Hz. Ömer 7, 10, 17, 18, 20, 60, 87, 91, 107, 109, 117, 150, 226, 247, 263, 279, 282, 300, 309, 312, 313, 320, 326, 345, 353, 369, 374, 377, 379, 382, 385, 391, 404, 406, 415, 419, 420, 424, 432, 435, 438, 445, 449, 464, 478, 483, 486, 488, 495, 497, 498, 501, 504, 506, 514, 524, 553, 574, 579, 588, 596, 601, 606, 647, 664, 672, 673, 676
Hz. Osman 7, 9, 15, 113, 133, 143, 144, 213, 324, 401, 406, 415, 420, 492, 493, 501, 505, 606, 644, 676
Hz. Sevde 10, 139, 234, 235
Hz. Ümmü Habîbe 19, 509

I

İbn Nübeyh 16, 421
İbn Süneyne 15, 400
İbn Ümmü Mektûm 374, 399, 401, 417, 434, 466, 480, 483, 485, 490, 555, 607
İbrahim 22, 24, 75, 78, 80, 81, 82, 84, 97, 98, 100, 108, 111, 136, 144, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 168, 169, 170, 192, 193, 196, 197, 199, 200, 207, 249, 257, 295, 319, 347, 355, 356, 358, 383, 397, 464, 507, 565, 567, 586, 587, 588, 609, 627, 629, 631, 632, 645, 647
İbrânîce 16, 419
İçki 438, 611
İdü'l-fıtr 386
İfk 17, 452, 456
İlyâs b. Mudar 414
İsrâ 10, 11, 189, 245, 246, 247, 248, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 267, 268, 285, 295, 355, 383, 484, 496, 501, 560, 603
İstahr 109, 282
İtikâf 644
İzâm 21, 477, 552, 553

K
Ka'b b. Eşref 15, 328, 400, 433
Ka'b b. Umeyr 21, 536
Kâbe 8, 71, 75, 78, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 103, 104, 105, 108, 114, 126, 129, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 197, 198, 206, 211, 226, 237, 242, 248, 249, 256, 257, 260, 261, 279, 282, 295, 308, 340, 344, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 447, 489, 490, 492, 494, 497, 518, 525, 526, 527, 556, 559, 560, 561, 565, 566, 567, 581, 624, 626, 627, 628, 639, 640, 651, 671
Kanâte 583
Karede 15, 402
Karkaratülküdr 399
Kasâme 20, 528, 651
Katan 16, 421
Kedîd 21, 534
Keşif 18, 486, 487
Kinâne 23, 85, 92, 93, 98, 105, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 294, 349, 350, 351, 414, 470, 471, 483, 522, 578, 599
Kinde 25, 640
Kıble 156, 260, 324, 354, 360, 361, 362
Kız çocukları 136
Kızıldeniz 23, 76, 77, 81, 103, 160, 217, 305, 341, 350, 371, 373, 448, 504, 517, 597, 598
Kubâ 12, 278, 282, 286, 297, 298, 302, 306, 308, 309, 310, 374, 432, 614, 615
Kubâ Mescidi 12, 298, 308, 309, 310, 432, 614, 615
Kuraklık 18, 486
Kuratâ 18, 23, 483, 597
Kürz b. Câbir 19, 350, 487, 558
Küsuf 18, 484
Kutbe b. Âmir 23, 273, 275, 596

M
Mahfûz 365
Makna 24, 613
Medâin 7, 108, 230, 306, 473, 474, 503
Medine Vesikası 13, 34, 54, 318, 319, 393, 431, 432, 480
Medyen 18, 79, 486
Megâzî 5, 6, 37, 60, 61, 63, 68, 69, 130, 145, 150, 160, 200, 249, 253, 257, 279, 288, 375, 377, 380, 404, 406, 413, 422, 424, 433, 435, 437, 453, 454, 475, 477, 479, 490, 493, 495, 496, 497, 536, 538, 545, 546, 571, 598, 599, 651, 660, 663
Mekke'nin fethi 477, 538, 546, 552, 570, 572, 582, 589, 595, 626
Menât 22, 229, 570
Mersed b. Ebî Mersed 16, 424, 425
Mescid-i Nebevî 13, 20, 26, 80, 277, 304, 306, 309, 311, 314, 315, 316, 317, 322, 324, 325, 326, 327, 352, 360, 388, 406, 408, 409, 417, 423, 447, 455, 490, 517, 520, 531, 532, 533, 555, 590, 594, 616, 636, 644, 657, 661, 670, 673, 678
Mescit 109, 162, 308, 357, 362, 546, 638, 661
Mevlid-i Nebevî 7, 52, 106

Meyfaa 20, 524
Minber 20, 315, 531, 532
Mirâç 10, 245
Miras 437
Muâhât 13, 320, 321, 403
Muâz b. Cebel 23, 326, 366, 367, 438, 582, 598, 599
Mudar 98, 123, 414, 421, 423, 651
Müezzin 416
Muhâcir b. Ebî Ümeyye 22, 583
Muhammed b. Mesleme 15, 18, 399, 400, 434, 483, 486, 492, 516, 520, 526, 559, 607, 660
Muhayyisa b. Mes'ûd 15, 400, 521, 522
Mukavkıs 455, 506, 507
Münafıklar 362, 450, 452, 605, 607, 614, 615
Münzir b. Sâvâ 23, 81, 503, 599, 601
Müseylime 170
Mûte 21, 334, 514, 536, 537, 538, 539, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 658, 678
Müttefik 469, 476
Müzeyne 17, 35, 55, 447, 555, 572, 588, 593, 606

N
Nahle 89, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 243, 244, 245, 317, 351, 352, 353, 354, 371, 572, 575, 578
Namaz 11, 69, 264, 267, 324, 346, 457, 463
Narh 21, 533, 534
Necâşî 21, 93, 215, 216, 217, 220, 221, 224, 225, 380, 381, 501, 502, 510, 517, 549, 550
Necid 20, 81, 120, 121, 352, 400, 422, 442, 443, 444, 524
Necran 24, 78, 103, 628, 629, 630, 634
Nüfus 17, 459
O
Oruç 363, 365, 366, 367, 368, 369, 402
Osman b. Maz'ûn 15, 216, 388, 402, 403
Osman b. Talha 21, 87, 92, 471, 534, 560, 565

R
Râbiğ 13, 298, 344, 373
Rahip Bahîrâ 7, 116
Ramazan orucu 347, 369
Recî' 426, 512
Rıdvân Biatı 19, 488, 493
Ruhât 568, 569
Rukıyye 14, 137, 385

S
Sâbit 16, 18, 27, 39, 41, 133, 137, 383, 409, 417, 419, 420, 421, 424, 425, 426, 453, 455, 459, 486, 507, 542, 576, 594, 596, 643
Sa'd b. Ebî Vakkâs 13, 34, 109, 312, 320, 344, 353, 438
Sadif 25, 654
Safevân 14, 350
Sâfile 380
Safiy 145, 147
Safiyye 20, 99, 108, 148, 510, 522, 523, 529
Şakk-ı Sadr Mucizesi 7, 111
Sâlim b. Umeyr 389
Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe (r.a.) 282, 320
San'a 22, 104, 241, 474, 504, 583, 640
Sâsânî 7, 10, 20, 77, 86, 89, 97, 108, 109, 117, 160, 189, 230, 231,

232, 260, 286, 300, 522, 539, 542, 601
Şemâil 63
Senetü'l-Vüfûd 22, 588, 589
Seriyye 352
Sîfülbahr ('Îs) 13, 339
Sihir 19, 511
Sîret 55, 64
Siyer 2, 5, 6, 30, 31, 33, 36, 37, 43, 44, 48, 50, 51, 53, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 95, 97, 101, 106, 115, 117, 131, 137, 143, 144, 189, 198, 209, 218, 242, 269, 275, 286, 288, 289, 321, 336, 347, 348, 372, 377, 385, 386, 399, 419, 432, 442, 443, 460, 483, 493, 497, 499, 531, 549, 552, 554, 588, 589, 608, 631, 654, 656, 659
Şuaybe 81, 160, 216, 217, 598
Şücâ' b. Vehb 21, 507, 508, 536
Sudâ' 583
Suffe 34, 54, 314, 324, 326, 327, 520, 579, 597, 609, 657, 663
Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî 19, 242, 478, 493, 496, 497
Suikast 15, 20, 24, 291, 385, 520, 613
Sümâme b. Üsâl 18, 477, 483, 509
Suriye 7, 8, 26, 76, 89, 93, 115, 116, 120, 130, 131, 132, 133, 150, 163, 172, 193, 228, 340, 341, 349, 350, 351, 371, 372, 373, 395, 414, 430, 434, 444, 446, 448, 469, 470, 471, 478, 480, 482, 485, 502, 504, 505, 511, 515, 536, 537, 539, 542, 602, 603, 604, 612, 636, 656, 657, 676, 678
Süryânîce 16, 163, 419
Sütanne 7, 111
Süvâ' 568
Süveybe Hanım 20, 110, 524

T

Tâif 10, 22, 24, 87, 89, 107, 119, 124, 130, 132, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 271, 300, 352, 426, 518, 567, 572, 575, 576, 578, 579, 580, 581, 582, 615, 617
Tarif 18, 486
Tay 25, 79, 177, 445, 636, 639
Tebâle 23, 518, 596
Tebennî 17, 463, 467
Tebûk 23, 24, 69, 310, 317, 348, 481, 588, 599, 602, 603, 604, 605, 607, 609, 612, 613, 614, 615, 621, 622, 624, 662
Terâvih 14, 370
Teyemmüm 17, 457
Tihâme 132, 227, 243, 379, 449, 518, 569
Tufeyl b. Amr 20, 22, 518, 578, 579
Tulayha b. Huveylid 25, 655
Turabe 20, 524

U

Ubeyde b. Hâris 13, 320, 344, 402, 405
Uhud 15, 16, 26, 68, 231, 239, 305, 317, 319, 322, 341, 351, 406, 407, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 416, 418, 421, 423, 425, 431, 433, 434, 436, 437, 439, 440, 459, 460, 469, 470, 472, 482, 516, 571, 605, 622, 657, 660
Uhud Gazvesi 15, 16, 231, 317, 406, 407, 410, 412, 413, 414, 415,

416, 418, 437, 439, 459, 469, 470, 516, 657
Ükeydir b. Abdilmelik 23, 445,471, 613
Ukkâşe b. Mihsan 18, 23, 484, 598
Umân 22, 586, 600
Umeyr b. Adî 15, 386
Umeyr b. Vehb 15, 385
Ümmü Eymen 102, 112, 113, 114, 142, 461, 574
Ümmü Kirfe 18, 485, 487
Ümmü Külsûm 15,24,137,401,461, 621
Ümmü Seleme 16, 143, 227, 439, 452, 466, 529, 532, 596
Umre 490, 524
Umretü'l-kazâ 20, 497, 524, 525, 526, 527, 528, 529
Urve b. Mes'ûd 23, 237, 596
Üsâme b. Zeyd 26, 265, 356, 409, 461, 535, 559, 560, 574, 632, 656, 657, 658, 666, 673, 676, 677, 678
Üseyr b. Râzim 19, 487
Uşeyre 14, 319, 350, 351, 352, 371
Usfân 296, 400, 421, 426, 444, 483, 490
Uyeyne b. Hısn 17, 22, 446, 471, 485, 593
Uzzâ 22, 94, 340, 428, 568, 572

V
Vâdilkurâ 18, 20, 79, 144, 150, 395, 486, 522, 523, 524, 543, 602, 677
Vakıf 16, 418
Ved 24, 444, 568, 613
Vedâ Haccı 25, 145, 495, 497, 586, 626, 645, 646, 647, 648, 653, 654, 655, 656, 658, 659
Vedâ Hutbesi 649, 650
Veddân 14, 348

Y
Yahûdî 94, 163, 178, 199, 327, 390, 392, 393, 430, 470, 489, 522, 536, 623, 647
Yelemlem 22, 570
Yemâme 38, 78, 282, 435, 477, 509, 600
Yemen 23, 25, 78, 81, 84, 89, 92, 93, 103, 104, 105, 119, 124, 130, 131, 132, 160, 161, 227, 228, 237, 244, 258, 293, 379, 420, 426, 444, 452, 474, 504, 517, 518, 571, 579, 598, 599, 628, 634, 637, 640, 641, 653, 663

Z
Zâtüatlâh 21, 536
Zâtüsselâsil 21, 548
Zekât 22, 39, 130, 149, 220, 406, 590, 591, 592, 593, 595, 675
Zeyd b. Hârise 15, 18, 20, 144, 213, 238, 239, 241, 303, 320, 350, 380, 402, 448, 461, 467, 476, 477, 486, 487, 524, 536, 538, 539, 542, 545, 658
Zeyd b. Sâbit 16, 39, 133, 137, 383, 409, 419, 420, 421, 576, 643
Zeyneb bint Cahş 17, 139, 453, 460, 464, 465, 587
Zeyneb bint Hâris 20, 520, 660
Zina 16, 441, 563, 653
Ziyâd b. Lebîd 22, 282, 583
Zûemer 15, 400
Zûkared 18, 484, 485
Zülhalesa 25, 518, 642
Zülkeffeyn 22, 518, 578
Zülkıssa 18, 486

Bu kitap, temel kaynaklara dayalı olarak hazırlanan "İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi –tahlil ve tenkid-" ve "Son Peygamber Muhammed'in (a.s.) Hayatı" başlıklı eserlerimizin muhtasarı; yani özeti mahiyetindedir. İhtisar yapılırken özellikle ilahiyat lisans düzeyindeki okuyucu dikkate alınmıştır. Bu nedenle, ilahiyat lisans öğrencileri için gerekli bilgilerin ön plana çıkarılmasına özen gösterilmiş, Siyer'deki bazı olaylara sadece başlık olarak yer verilmiştir. Eserde; imkânlar ölçüsünde hep asli kaynaklara bağlı kalınmış, düzenleme, kronolojik esasa göre yapılmış, Siyer'e dair birçok mesele, ilgili yerlerde konu olarak ele alınmıştır. İslâm ilim dairesinde gelişen dil bilim ve yöntem bilim bakımından geçerli tespit ve yorumlara yer verilmiş, coğrafi konularda, İslâm coğrafya kaynakları dikkate alınarak, yeterli bilgiler verilmiş ve bu bilgiler, 49 adet ölçekli harita ve görsel malzemeyle desteklenmiştir.

ensarkitap.com
www.ensarnesriyat.com.tr
ISBN: 978-605991209
9 786059 991209